

A
HAGYAR NEMZET NAPJAI

A MOHÁCSI VÉSZ UTÁN.

ELSŐ KÖTET.

IRTA

JÁSZAY PÁL,

magy. kir. udvari titoknok, magy. tud. társasági rendes tag, Szabolcs,
Torontál és Máramaros vármegyék táblabírája.

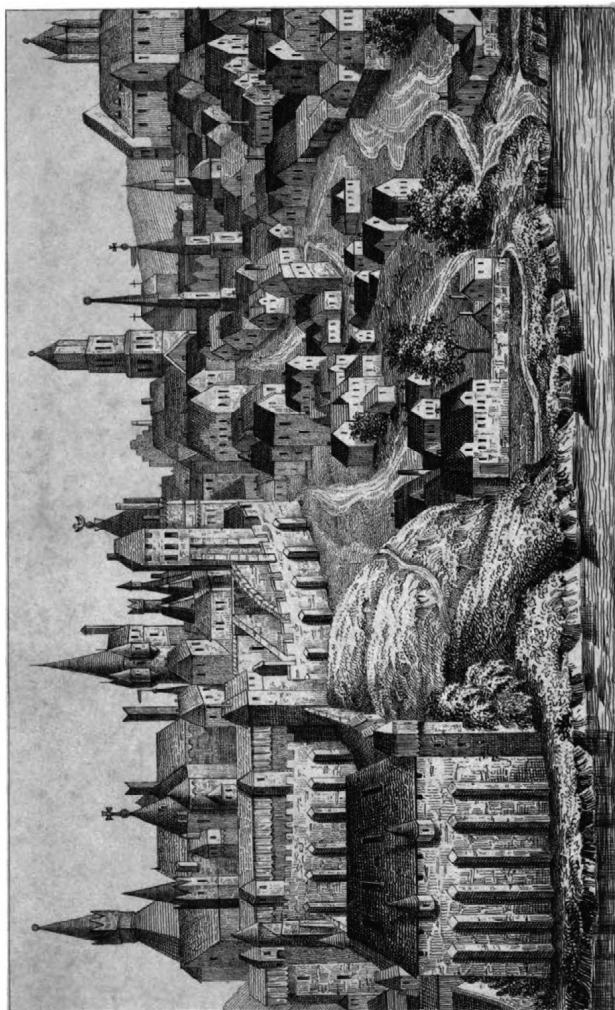

PEST, 1846.

HARTLEBEN KONRÁD ADOLF TULAJDONA.

Ansicht von der Stadt St. Petersburg

J. H. B. 1833

Ansicht von der Stadt St. Petersburg

Hősvértől pirosult gyászter! sóhajtván köszöntlek,
Nemzeti nagylétünk nagy temetője Mohács.

Kisfaludy Károly.

A
HAGYAR NEUZET NAPJAI
A MOHÁCSI VÉSZ UTÁN.

IRTA

JÁSZAY PÁL.

ELSŐ KÖTET.

PEST, 1846.

HARTLEBEN KONRÁD ADOLF TULAJDONA.

E l ő s z ó.

Rövid szóval bocsátom e munkát a magyar olvasó közönség eleibe. Nem a történetirat fontosságát kívánom érinteni, mi iránt kétsége senkinek nincs, — hanem a hiány nagyságát, melyet ujjászületett nemzeti irodalmunkban, egy a nemzet életét minden oldalról, alaposan, hűven s lelkiisméretesen felfogó történetkönyv nem léte miatt sajnosan érezünk. Pedig a magyar nemzet mindenkor előszeretettel vonzódott történetéhez. És ez nem csoda. Multja, ha nem mindig örömele is, de nagyszerű és olyan volt, miért magát az emberiség öszszes néző közönsége előtt megszégyenlenie nem lehet. A napokra, melyeket őseink leéltek, vagy inkább a rendületlen és nemes jellemre, mellyel azokat leélték, mi, utódok, büszkén tekinthetünk. És mégis, mondják, a most élő magyar ivadék részvétlen egykedvűséggel engedi elhalni a munkákat, melyek a korábbi századok tetteit nemzeti nyelven rajzolják. Nem tudom mennyiben alapos e panasz; nem tudom nem ott fekszik-e a baj, hogy eddig, a nemzet életét viisszasugárzó történetek helyett, nagyrészt csak hadak és háborúk, political zajongások s vallási türelmetlenségek czivódó felvonásait kapta olvasmányul a közönség. Pedig ha lombjától, és attól mi virággá.

teszi, megfosztod a virágot, kívánhatod-e hogy a kórót tetszéssel fogadják? A valódi történetírat a regénytől csak abban különbözik, hogy amaz a valóságos tények mezején kalászol, ez önmaga alkot világot magának. Amaz élet, ez álom. És ki merné hinni, hogy e regények korában, hol az álmorajz annyi tetszést nyer, az élet, a való festése, megvettetnék. Ne álljon a történetírat csupán hadi, vallási és political tények száraz elősorolásából, hanem legyen hű tükre a multnak, legyen hiteles emlékkönyve a leélt napoknak; ne mondjon semmit mi nem igaz, de el se hallgasson semmit a mi igaz, hogy midőn lapjait a hon bármelly fia vagy leánya felnyitja, saját eleven színeiben lássa szeme eleibe tűntetve a kort, melly az elődöket jellemzi, dicső mint árnyék tetteikkel.

Illy szellemben kívántam én ecsetelni a magyar nemzet napjait a mohácsi vész után, — talán gyenge erővel és avatatlan kézzel, de tiszta jó szándékkal, lelkiismeretes hűséggel, »harag és gyűlölet nélkül.« Mennyire közelítettem meg a czélt, mennyire indultam helyes ösvényen, ítélje meg az olvasó közönség. Én a méltányos bírálóknak nyugodt kebellem tekintek eleibe. Írói pályám zsenyéjét, de tizenöt évi fáradságaim gyümölcsét vezetem itt a nagy világba, s az olvasó nem fogja feledni, nem kell felednie, hogy a mit adok, csaknem mind új, eddig ismeretlen, — s hogy míg mások tán zöldellő tavaszát élték koruknak, én falaim között elzárva, pislogó mécsem világánál lankasztottam szemeimet, századok porától lepott irományok homályos sorain azért, hogy elmondhassam neki, miket őseiről s lakó földéről az emlékek nyomán mondani lehet.

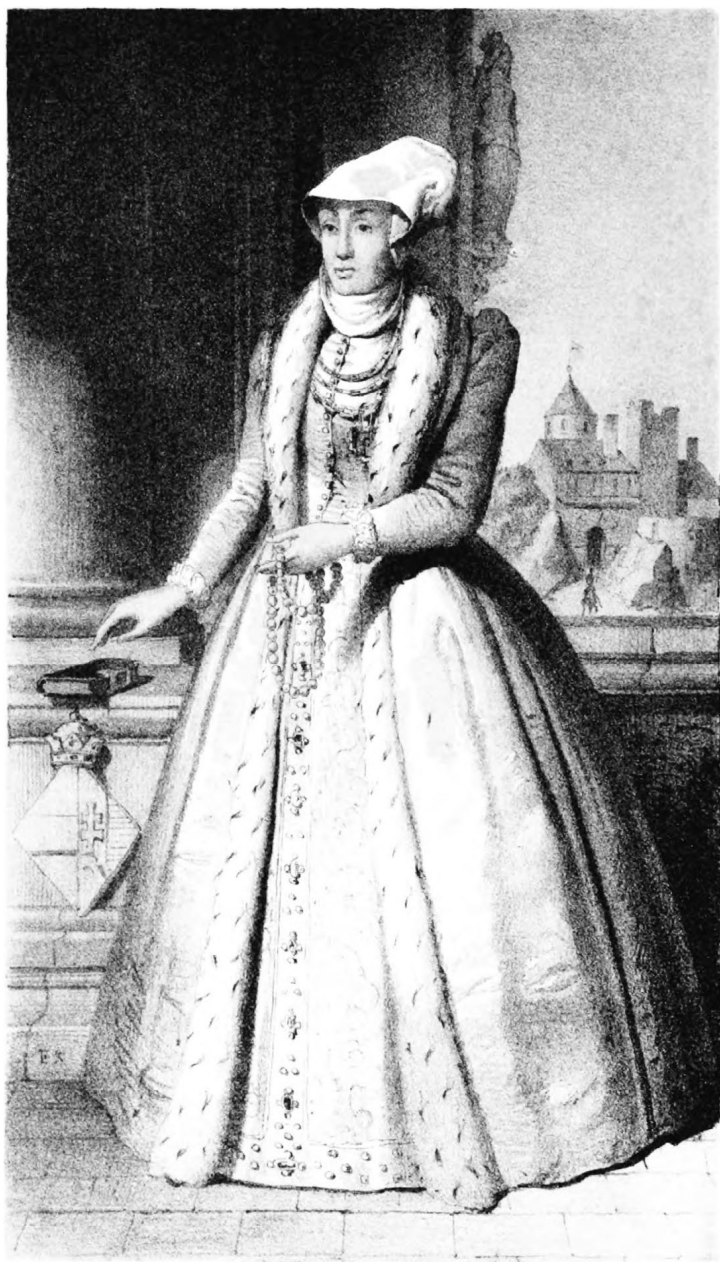
Ha a nagytudományú Gevay él, kinek neve e

munka majd minden lapján annyiszor áll a felfedezett történeti igazság mellett tanúságul hiva, — sok botlás elkerülve, sok eltemetett rejtély világra hozva van, és én biztosan haladhatok nehéz pályámon; — azonban öt épen e vállalatom kezdetén ragadta el a halál, és én egyedül maradtam küzdeni a téren; — tán hogy azon mintegy 1000 ivre menő adatokat, melyeket eredetiekből saját kézzel másoltam, azon nagybecsű hivatalos iratok halmazait, melyeket az előttem ritka kegyességgel megnyitott csász. kir. udvari titkos levéltár nyújt, s azon érdekes munkákat és rajzolatokat, melyekkel Jancsó Imre udvari titoknok úr gyűjteménye dúslakodik, önállólag kísértsem meg felhasználni, — így tehát egyedül nekem maradjon a dicsőség: a tudományok ezen ágában egyszerre annyi újat, tanulságost, és gyönyörködtetőt előmutatni. A sok és terjedelmes idézetekért, jegyzetekért, bocsánatot kérek; nem tudományosság negélyéből tettem, hanem, mi a történetiratban főkellék, az el nem ferdített igazság bizonyítékául.

Bécs, február 3-dikán 1846.

Jászay Pál. .

W. STOKES DEL. J. H. B. SCULPT.

Maria II

**Mária ausztriai főhercegnéasszony
Magyarország özvegy királynéja.**

János' Imre névvel lakott és együttmunkálkodott.

Szerda volt, augusztus 29-dike, János fővétele napja; sze- Aug. 29. rencsétlen a török hit szerint, mert utolsó szerda a hónapban; ezer ötszáz huszonhatodik esztendejét számította a keresztyén világ. A magyar királyok székhelyén, Budavártn, mély csönd, feszült figyelem uralkodott. Falai közt egy igen ifjú, még csak 21-dik életévét töltő eleven asszony aggódott, kit kicsi termet, hosszúkás de helyes kép, verhenyeg arcz, fekete szem, vastagcsa alsóbb ajak, nagy elmésség, s mindenre kész szív jellemzett, ki különben nyugodni nem tudott sem honn sem künn soha, felségesen lovagolt, lóháton mindazt elkövette mit a legjobb lovas, számszeríjjal igen ügyesen lőtt, kit azonban gyöngé testalkata és rendkívüli mozgékonyága miatt, természetlennnek hitt már eleve a világ ¹. Ez Mária ausztriai főherceggasszony, II-dik Lajos királyunk hitvese, Magyar- és Csehország koronás királynéja volt. Levele, melyet e napon bátyjához, Ferdinánd ausztriai főherceghez Speier felé intézett, keble borús sejtelmeit rajzolta ². Igen csekély számú, felette szegény királyi udvarában, Burgio Antal-János báró, a pápa követe maradt vele, — a görög és latin nyelvben tudományosan jártas, 40 vagy 42 éves Szalaházy Tamás, egykori miskolci lelkész, most mintegy 10—12 ezer magyar, vagy mi mindegy volt, arany forintnyi jövedelmű veszprémi püspök ³, — a gazdag bethlenfalvi Thurzó Elek királyi főtárnokmester, 300 főnyi lovas és gyalog csapattal, — és az udvar iránti rendületlen hűségéről ismeretes öreg berzenczei Bornemisza János, hajdan királyi nevelő, jelenleg pozsoni várispán és budai királyi várnagy, csekély őrhaddal ⁴.

¹ Guidotto Vincze velencei követ tudósítása, 1525 sept. 3-ról, Gévaýnál Urkunden und Actenstücke zur Geschichte von Ungern im letzten Drittel des Jahres 1526, Wien 1845, 6. l. — ² Gévaý, Urkunden und Actenstücke zur Gesch. der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungarn und der Pforte, I, 9. l. —

³ Guidotto, idézett helyen 7. l. Szerémy György (Georgius Sirmiensis) kézirata a bécsi cs. k. könyvtárban, 37 l. — ⁴ Brodarics, Bonfini 1690-diki kiadásában, 558, 559, 563 l.; Szerémy György 37 l.

A nap leáldozni készült ¹, vérpatakban megtört néhány sugárt vetve vissza Mohács téreire, hol az élet-halál csatáját vívták az egyenetlenkedés hagymázától hervasztott magyar nemzet bátor sőt merész de rosszulrendezett hadai, a 200 ezer ember és mintegy 2000 hajó kíséretében megjelent, s apró harcokkal már néhány nap óta ingerlett hatalmas török szultánnal, I-ső Szulejmánnal. Hajnala e napnak szépen hasadt, reményteljes volt ², alkonyata szomorú, a magyarra halotti gyászt hozó. Lajos király állt személyesen a sereg közepett, a julius utolsóján élete 21-dik évét töltött sugár termetű, kora felett magas, gyönyörű testállású király, kit bár kissé vastagabb orra ajkai és erősebb vonásai miatt szép arcúnak mondani nem lehetett, széles válla, izmos erőteljes volta derék férfivá emelhetett annyival inkább, mert hidegtől melegtől nem félt, minden fáradságra kész volt, fegyverben, honi szokás szerinti harczjátékokban, s vadászatban kedve telt, és ha üres időt nyert, kéz- és számszeríjjal, puskával s más effélékkel mulatta, gyakorlotta magát; gyönyörködött ezen felül hangában zenében, saját kezével készített domború fametszvényeket, s miként nyájas tekintete, adékonyága, mindenki iránti emberséges viselete, szeretete, állandó vig kedve, s olly természeti jósága, melly szerint valakinek rosszat kívánni, valakit megbántani képes nem volt, s mig maga senkitől nem igényelt semmit, mástól bármit is meg nem tagadhatott, kedvessé tette őt, úgy az, hogy miséjét naponta meghallgatta, s minden ünnepben az egyházi beszédet és a nagy misét, ájtatossá képezte; jó esze, kegyelmes, minden tudományra alkalmas, és a nyelvekben jártas volta pedig, mint

¹ Istvánffy Historia Reg. Hung. 1758, VIII, 81 l. — ² Záray Jeromos levele Dandolo Jánoshoz, Somogyból, 1526 octob. 23-ról, Gévaynál Urk. zur Gesch. v. Ungern Kl. Gévayt e nagyvezetességű munkája kiadásában lepte meg a halál, kéziratát örökösai szívességéből bírom. — Cseh Antal (Antonio Boemo) majd Magyar Miklós (Nicolao Ungaro) álnevű velencei kém tudósítása 1526 novemb. 12-ről, ugyanott. — Brodarics, 564 l; ő a Szulejmán serege számát 300 ezerre teszi, Hammer átalában 100 ezernél többre, Ferdinand Gévaynál Urk. der Verhált. 200 ezerre, Cseh Antal szinte annyira, vagy némelyek szerint 150 ezerre.

ki magyarul, csehül, lengyelül, deákul és németül tudott, olaszul valamit értett, sőt egyikét szót beszélt, kitűnő jeles uralkodóvá is képezheté, ha ferde neveltetése árnyékául nem borult volna reá: miszerint maga dolgaival keveset, más fejdelmekéivel épen semmit sem gondolt, s a kormányügyek tárgyalásainál, bár az ülésekben jelen volt, egészen arra támaszkodott, mit tanácsosai, különösen Szálkán László esztergomi érsek vélték s cselekedtek¹. Illy egyéni tulajdonai mellett nem csoda, ha királyi hatalma s tekintélye alásülyedt, ha még a hon illy nehéz pillanataiban, a csatatéren is zendüléssel pártütéssel fenyegettetett, s a tábori cselekben járatlan, önerejében kelletténtul bizakodó hadserege, részint a diadalbabér iránti féltékenységből s irigységből, részint mint hitték fukarságból is, hogy az új hónap kezdetével új hópénzt fizetni ne kelljen, nem akarván bevárni a még hátralévő nagyobb részt s a kül segéderőt, néhány ildomosabb néhány előrelátóbb minden figyelmeztetése tanácsa és esdeklése ellenére, rögtönözött lelkesedéssel ütközetet mert, s a hont és nemzetet veszélybe döntötte. Szulejmán tudniillik, a Német-, Cseh-, Lengyel- és Horvátországból s Erdélyből naponta várt nagyobb erő megérkeztétől tartva, kapott az alkalmon, a végszendrei bég vezérlete alatt kiküldött előhadának szinlett megfutamodása által kicsalta a táborból s kedvező állásból a magyar sereget, számszerint mintegy 800-ra menő ágyúi torka eleibe vezette, s ezeket, miután említett előhadai hirtelen kétfelé kanyarulván nyilást hagytak, reásüttette. Világ fennállta óta nem láttak olly füsthomályt, mint ezen ágyúk ropogását követte. Ez maga képes volt a magyar erőt megtörni, tönkre tenni. A sűrű füstfellegben egymást sem látható könnyű lovasság, melly elülcstatázott, megszaladt, a török had zártcsapatokban, kaszabolva öldökölve utána nyomult, a harmadik rendben közeledő pánczélos vagy akkori köznyelven fegyveres lovasok hullani tapasztalván vezéreiket, s a főpapok és urak közül többeket, szinte hátat fordítottak, és többé semmi nem állott ellen a

¹ Guidotto, Gévay idézett munkájában 5—6 l.

töröknek. A közbenmaradt négy- vagy ötezer zsoldos gyalogság, a pápa segédnépe s a csehek mind kardra hányattak ¹. Két vagy másfél óra folyt le napszállat s az ütközet kezdete után ², és sirjában feküdt a nemzet, királyával, ereje nemessége egész virágával ³. Jéggel-vegyes sűrű zápor omlott majd, az ég elsötétült, csak olykor hasítatva át a villám tüzeitől ⁴, — hogy az elhullottak enyhébben fekhessenek, a szaladók biztosabban menekhessenek. Soknak segéde volt futtában a borús éj, de sokat a közel nádas mocsárba s nem messzire hömpölygő Duna tág örvényébe tévesztett ⁵, — és mig Szulejmán táborában éjfélig rezegetek a lármás dobok a győzelem jeléül, néma bucsúval vonultak el egy nap egy éjjel Nándorfejevárr és Vég-szendről falai alatt, a Dunába fuladtak holttesteik ⁶.

Ecsedi Báthory Istvánt, a sánta nádort ⁷, volt látni a futók közt, hű szolgájával Kecskés Pállal ⁸, és alsólendvai Bánffy Jánost, a szilárd lelkűt, szinte hű szolgája szentgyörgyvölgyi Bakacs Sándor kíséretében. Mind Báthorynak mind Bánffynak nyomában volt az űző ellenség, mindkettőnek lova a nap hevétől, kapott sebektől, hosszas nyargalástól, végkép ellankadva. Azonban a hű szolgák nem hagyták veszni uraikat, saját lovaikat adták alájok. Kecskésnek nagy bajába telt a fájóslábú ná-

¹ Záray Jeromos és Cseh Antal, Gévay id. mun. KI. — Gróf Frangepán Kristóf is így nyilatkozik ez ütközetről, 1526-diki sept. 29-ről Dandolo János-Antalhoz írt levelében: „Credemo che perfina qua ve bene noto como la serenissima regia maesta.... perse la zornata incontro de lo signor turcho, et anche la propria vita, asai malamente, per ignorantia et non sapere administrare la arte militare li sui capitaniij, quali per non sapere fare nissuno ordine, ne trouare tempo conveniente a la zornata, anzi consentendo tutti vantazi a dar a lo inimico fono amazati et rotti senza ugni defesa malisimamente.” Gévay Urk. z. Gesch. v. Ung. 26. l. — ² Brodarics 566 l. és Záray id. helyen. — ³ Istvánffy VIII, 82 l. — Burgio János báró levele Averolli Altobello pápai püspök és velencei pápai követhez, 1526 sept. 5-ről Pozsonból, Gévaynál Urk. zur Gesch. v. Ung. 13—14 l. — ⁴ Istvánffy VIII, 82 l. ⁵ Brodarics 565, 566 l. — ⁶ Hammer Gesch. des Osm. R. 1828, III, 80. l. — ⁷ „Vala pedig akkoron nádorispán Báthory István, a sánta.” Heltay magyar krón. 1789, 373 l. — ⁸ A mindent megdeákositó Istvánffy Caprarius-nak, utána Fessler (VI, 480 l.) Caprariának írja; több levelei fennvannak varasdi kapitány korából, melyek magyar nevét igazolják.

dort felsegíteni a lóra, így megmenteni a halál torkából. Báthory és Bánffy megszabadult, Kecskés és Bakacs az ellenség kezére került. Telekesy Imre, az elesett Paksy Balás győri püspök lovas zászlóaljából, ritka bátorsággal vágott utat az élethez, közvetve azon főhivatalokhoz, melyekre később eljutott. Kifáradt már az ő lova is, — megállott tehát, az utána iramló előkelő törökök levágták, s biztosan folytatta tovább útát ¹. A megszabadultak közt voltak még: Erdődy Simon zágrábi, Jozefics Ferencz zengi, és Brodarics István szerémi püspökök, ez utóbbi, királyi udvari kancellár, e vésznapok jeles történetírója; Batthyányi Ferencz, a nyerész tótországi bán; a változékony ifjú Perényi Péter, nádorfi, koronaőr, Abauj vármegyei örökös fő-egyszersmind temesi várispán, az alföld vezér főhadnagya; enyéngi Török Bálint, Ráskay Gáspár, és palotai Czibak Imre, a hon viharos színpadján mind nagy többnyire mind gyászos szerepeket játszandók.

Lélekszakadva, csaknem félőrülten érkezett másnap vécsernye után egy német szolga a budai várhoz. Mohácsról, az ütközetből jött. Rendkívüli zavarodtában nem lelte a kapu nyitját. A királyné éppen Thurzóval beszélgetett. Szerémy György, az udvari káplán, társaival együtt kíváncsi szemmel kísérte a történendőket. A szolgával nem szólhattak, mert az idő már késő volt. Thurzót látták majd paripáján némán lecsüggesztett fővel sebesen vágtatni ki a királyi várból. „Barátaim! — monda Szerémy — ez nem jót jelent, — Thurzó ő nagysága különben mindig vig szokott lenni, — rosszul vagyunk.” Csend lőn, az éj beköszöntött, nyugodni ment minden. Szerémy, az esztergomi érsek patotájába tért, és Zsigmond deákkal a kincses szoba mellett választott éjjeli nyughelyet. A virasztó, István pohárnok volt. Éjfél kongott ². „Keljetek fel! — rivallá a lépcsőkön felszaladó István — a törökök mind egy lábíg leverték a magyarokat.” A mély álomba merült Szerémyék felriadtak. Égő sző-

¹ Istvánffy VIII, 81, 82 l. — ² Szerémy előadását, hogy az elvesztett ütközet híre auguszt. 30-dikán éjféltkor hozatott meg Budára, Burgio Jánvilágosan bizonyítja, Gévainál, Urk. zur Gesch. v. Ung. 14. l.

vétnekkal látták szaladozni az utczákon a német lakosokat, karjaikon feketés szekrényeket, kincsekkel megrakott ládákat czipelve, részint nyugotnak Logod felé, részint keletnek a dunai hajókra. A magyarok bámultak, nem tudták mi történik; kérdezősködtek, a németek nem feleltek, mert féltek: ha a titkot elárulják, megfosztatnak kincseiktől. Mindemellett sem kérhették el, hogy némelly csaplárok s kóborok egyetmást el ne szedjenek tőlök. Majd a királyné jött, lóháton, ki a várból, a logodi kapun. Ötven lovas kísérte. Szobaleányai kezében egy-egy égő fálya. Logodra sietett, Thurzó Eleket ottan bevárandó, ki mind háromszáz legényét neki állította a rakodásnak. Lakása nem messzire esett az esztergomi érsek palotájától. A hajnal felhasadt, — már csaknem 6 óra volt. És miután mindaz, mi drágának és becsesnek látszott, jóllezárolt edényekben a várhegyről a logodi völgybe lehordatott, Thurzó is megindult. Logodtól a királyné, Burgio János, Szalaházy Tamás, Thurzó Elek, és Bornemisza János kíséretében ¹, a bécsi útra tért. Tömérdek málhás ló és szekér vitte utánok a poggyászt. Példájokat követte a város csaknem egész német lakossága, — a magyarok azonban ekkor még mozdulatlan maradtak, mert otthonos és elszigetelt nyelvű nép voltak; sokan a szájról szájra terjedő hír szerint Buda felé közelgő ² erdélyi vajdában is bíztak ³. Nekik még nagyobb rettentés kellett, mi fel bírja riasztani hideg málájokból. Ez nem sokára el is következett.

Szulejmán ugyanis, noha az ütközet estén, vagy azért mert a harczban megfáradt és még sebekből vérzett serege, vagy mert cselt gyanított a magyar had szaladásában, nem

¹ Brodaries 566 l. — Istvánffy VIII, 83 l. — Gévay Urk. z. Gesch. v. Ung. 14. l. Vráncsics, Podhradzky Két magyar krónika 16. l. — Cseh Antal (Gévay id. munk.) azt mondja, hogy a királyné meghallván az ütközet vesztét, éjjel titkon szaladt el Pozson felé. — ² Záray Jeromos, Gévaynál, ugyanott. —

³ Szerémy 36 l. „Inde quidem Hungari nil movebantur in semet ipsis, quia domestica gens erat, et quia solam linguam habebant, et in Joanne vajvoda Budenses et Pestienses confidebant. Ipse quidem juxta fluvium Tiza pro spacio morabatur.” A logodi kapu, melyről itt Szerémy emlékezik, a mai fejevári kapu. Logod egyik külvárosa volt Budának; lásd Schier Buda Sacra 27 l. és Szermég 62 l.

meszsze űzte a futókat ¹, hanem parancsot adott ki táborában, éjjen át helyén maradjon mindenki ²; másnap Ibrahim Aug. 30. első és Musztafa másod-vezíre kíséretében, belovagolta a holtaktól borított csatatért ³, hol hét főpap, huszonnyolcz zászlós, ötszáz főnemes, és körülbelül 22 ezer bajnok aludta az örök álmot ⁴. Itt veszett el a kicsi termetű, elhatározott, találékony eszű, szép tanultságú, tudni vágyó, szorgalmas, mintegy 50 éves esztergomi érsek Szálkán László, ki a Szilágyságon szegény rendből születve, miután az esztergomi főegyházi széket elnyerte, általában mindent vezetett a honban, s 35 ezer arany forintnyi jövedelméből sok pénzt tudott rakásra gyűjteni; — itt az erdélyi származású, jó nevelésű, becsületes és szent életű, körülbelül 49 éves kalocsai érsek Tomory Pál, kit mivel harmadfél évet a szent Ferencz szerzetében, vagyis szürke, akkori néven cseri barátok zárdájában töltött, egyszersmind hadban, fegyverforgatásban, mit egész életében gyakorolt, igen jártas volt, könnyelven cseri basá-nak hittak ⁵, — a legjobb akarat, s hő honszeretet jellemzette őt, több évig egyedül tartotta fenn az ország hatarszéleit a török ellen, s 20—22 ezer forint jövedelmét egészen ide költötte; itt feküdt Perényi Ferencz nádorfi, Péternek a bátyja, 39 évű, egészséges kinézésű, kicsi de szép testállású s arcú, tudományos, ritka jó eszű, 26 ezer forint jövedelmű nagyváradi, és Paksy Balázs győri püspök, kit inkább szép termetéről, mint csekély tanultságáról ismerünk, — nemzetségére nézve a hon előbbkelőinek egyike volt, jövedelme 13—14 ezer forintot tett; aztán a jó házból eredt, mintegy 3 ezer forint jövedelmű Csaholyi Ferencz csanádi

¹ Brodaries 565 l. — ² Hammer Gesch. des Osm. R. III. 601. — ³ Szulejmán naplója, melyet az általam szintolly mélyen tisztelt mint forrón szeretett Gévy, magából az eredeti török szövegből tolmácsolt végnapjaiban, szóról szóra, ritka szíveséggel előttem, s melyet némi lényeges eltérésekkel Hammer is kiadott török történeteiben. — ⁴ Istvánffy 10 ezer lovasra és 12 ezer gyalogra, Brodaries 10 ezer gyalogra teszi az elhullottak számát. — ⁵ Így nevezi Szerémy igen gyakran, munkájában; „Ludovicum regem — ugymond a 39 levelen — ultra paludem exportaueramus sane et integre, Georgius Zepusiensis, et Paulus Thomori qui Cheribassa.”

püspök, még csak 30 vagy 31 életévet töltve; végre Palinay György, középrendű nemes családbeli, a török ellen a határ-széleken sokat küzdő, ugyszólván csak czimét viselve a bosznai püspökségnek, miután jószágai s jövedelmei mind az ellenség kezére kerültek. Mintegy 56 éves és 26 ezer forint jövedelmű lehetett csulai Móré Fülöp pécsi püspök, a nemzet temetőjének Mohácsnak földes ura. Ő nehéz fegyverzetében fuladt meg; mások szerint számos sebektől borítva szaladván az ütközetből, utfélen a cserjék és bokrok között omlott össze. Borbélya, ki hű követője volt, zöld ágak s fagalyak közé rejtette, hol a török eltávozta után megtaláltatott s eltemettetett. A borbély, mint modják, ezer darab aranyat talált végápolása jutalmául a haldokló püspök övében. Az elhullott zászlósok közt voltak: Drágffy János országbíró, a rendkívüli nagyságú s Mária képével diszló királyi zászló tartója, kinek sarkantyúi, nehogy szaladhasson, ősi szokás szerint leoldattak; Ország Ferencz királyi főkomornok-, Korlátkövy Péter főajtónálló-, és Horvát Simon főpohárnok-mesterek; Szécsy Tamás, Perényi Gábor, Sárkány Ambrus, Pálóczy Antal, gróf Frangepán Mátyás, Bánffy Zsigmond, Hampó Ferencz, és Batthyányi János; a főbb nemesek közt: Balassy Ferencz, Tárczay Miklós, Paksy János, Istvánffy János, Várday Imre, Podmaniczky Mihály, Orlovcsics György zengi kapitány, Pogány Zsigmond, Tornallyay János, Kálnay János és István, Forgács Miklós, Pekry Miklós és János, Majthényi János, Vas László, Ispán Károly, Nagy Antal, Józsa Miklós, Szécsey Sebestyén, Posár Benedek, Ságay István és Tákosy Ferencz ¹, — mind méltók hogy, kiknek csak egy néma sírkő sem tartja fel emlékét, legalább a történetlap egy hasábján olvassa nevöket a késő maradék. — Miután Szulejmán a csatatéren büszkén széttekintett: mer-e valaki ellene állani ², reggelre a hadi foglyokat divánba rendelte vitetni. A reggel felviradt, sok szegény honfinak utolsó reggele. Szünni nem akaró

¹ Brodaries 566; — Istvánffy VIII, 82; Záray Jeromos, Cseh Antal, és Guidotto Vincze tudósításai, Gévaýnál Urk. zur Gesch. von Ung. KI. — ² Szerény György 37 l.

eső szakadt ismét egész nap és éjjel, oly annyira, hogy a török táborban a málhás lovak két éjszakán át le nem nyughattak. A diadali szertartások mindemellett véghezvitettek. A Konstantinápolyból hozott aranyos trón egy veres sátor alatt felállítatott; ebbe a szultán „Salamon királyként“ bele ült, s ott fogadván elébb Ibrahim, Musztafa, és Ajász pasáktól, majd a rumili és anatóli beglerbégektől a kézcsókokat, Ibrahim nagyvezírnek saját kézzel tűzött egy gyémántos kolcsagot turbánjához; aztán tanácsot tartott, s az indulót Buda felé kikiáltatta¹. Sürgős híre hozatott tudniillik, miszerint az erdélyi vajda számos sereggel már Budára érkezett, vele megütközendő, — Frangepán Kristóf pedig a Dráva felől erős haddal nyomul utána. Nehogy tehát két tűz közé szoríttassék, táborozási kalandját mentőlelébb be akarta fejezni. Ezért a magyar ágyúkat, melyeknek száma 53-ra ment, hajókra rakatta, s Nándorfejérvárra szállíttatta; az ütközetben, s ütközet előtt és alatt szedett foglyok közül pedig mindazokat, kiknek szakála volt, tehát a gyermekkort már túlhaladtakat, leöletni parancsolta. Eszerencsétlenek, köztök sok főnemes, előhordattak, számszerint mintegy kétezeren a diván sátora előtt körbe állíttattak, s a győzedelmes sereg gyönyörködő szeme láttára lefejeztettek². Herczeg Miklóst, neve mentette meg a véráldozattól, melyre kitűzve volt. Őt a törökök valóságos herczegnek, sőt vezérnek, s a király kincstartójának gondolták. Titkokat reményltek tőle kitudhatni, ezért élének megkegyelmeztek. Szulejmán később paripával, karddal, és utiköltéssel megajándékozva bocsátotta el. Életben tartatott Pileczky Miklós és Maczieyovszky János két lengyel is, — amaz komornoka, ez asztalnoka, vagy hajdani kifejezéssel étekfogója Lajos királynak, kik sok érdekes dolgot beszéltek aztán az özvegy királynénak. És életben maradt Majthényi Bertalan élésmester, Fekete - Imreffy Mihálylyal együtt, majd drága áron megváltandók, addig pedig az iméntnevezett két lengyellel, Szulejmánnak s Ibrahim nagyvezírnek, kellő értesítőkül szolgál-

¹ Szulejmán naplója, és Hammer III. 611. — ² Záray Jeromos, és Frangepán Kristóf levelei, Gévaýnál Urk. zur Gesch. v. Ung. 27. l. és Szulejmán naplója.

landók¹. A mészárlás után néhány pap és országnagy fejei hozattak a dŕvába, mellyek közül egyet sokan a királyénak, mások a Tomory Pálénak hittek. Hosszú dárdán hurczoltatott ez körül a táborban, aztán a szultán sátora előtt felüttetett². Gúny és tréfának is szolgáltak némelylek szerint e fejek tárgyul. A pasák meghajoltak előttök, kezöket mellökre kulcsolva üdvezelték, vitéz apáknak nevezték. Szulejmán a Szálkán László fejét látva, homlokát komoly ránczba szedte, őt fukar fősvénynek nyilvánította, mint ki kincsei halmaza mellett is vonakodott megszorult királyán segíteni, s neki kölcsön juttatni pénzéből. Tomoryt, a seregvezért, dőre merészséggel vádolta, hogy egyházi szolgálatra lévén hivatva, tisztéhez nem tartozó vállalatba vágott. Ellenben Perényi Ferenczet dicsérte okos belátásaért³, ki a fenyegető veszély igaz jósaként elmésen mondta az országtanácsban: „Látom hogy erővel meg akartok ütközni, — Pál barát neki viszi a sok jámbort; a magyar eddig csak 10 ezer vértanút tisztelt, ezután 20 ezeret fog ünnepegni, kik az országért víva mind levágnak. Küldjétek Brodarics Istvánt Rómába, kérni a pápát: írja be e 20 ezer vértanút a keresztyén naptárba.”⁴ Az egykor nagytekintetű, s országbiróságot viselt gazdag ákosházi Sárkány Ámbrust mérész ujonczkának nevezte⁵.

Igy végződött a nyár utóháva, de a keserű pohár ezzel még nem volt csordultig megtelve. Az átok méreg-gyümölcseit
 Sept. 1. az ősz érlelte meg. Szombaton, september 1-ső napján, a rumili defterdár parancsot kapott: hordassa össze és temettesse el a keresztyén holtakat; Mihálogli pedig, s a száguldó hadak (akindzsik) többi bégjei, engedélyt nyertek a dulás rablásra⁶. Vízárként rohant szét e rémitő emberfaj a környéken, öldö-

¹ Brodarics 566. l.; Istvánffy VIII, 82 l.; Engel Monum. Ung. Fragm. lib. ration. — Révay de Monarchia et S. Corona Regni Hungariae Centuria, 1659, 66 l. — Záray és Cseh Antal Fekete Mihályt is az elesettek közé számítják. —

² Szulejmán naplója. Pecsevi. Brodarics 566 l. — ³ Jovius Histor. Lib. XVIII. 264 l. Katonánál XIX, 713 l. — ⁴ Heltay 379 l.; Brodarics 562 l. —

⁵ Jovius id. h. — ⁶ Szulejmán naplója.

kölve, égetve s pusztítva mindent mit talált, egyrészt Pécsig, másrészt Somogyig, harmadrészt Székesfehérváron túl az ausztriai határszélek felé két napi járóföldnyire. Nincs toll mely leírja a károkat s borzasztóságokat, mik e rablók kezei után terjedtek. Férfiak asszonyok egyaránt halál martalékaivá, a fiúgyermek zsákmány tárgyaivá lettek, idővel a jancsár seregben saját honuk s nemzetök ellen harczolandók. Félelem és rettegés fogta el a hazát. Az egész tartomány futásnak eredt. Az urak, nemesek és polgárok, nagyrészt odahagyták váraikat, városaikat; csak a szegény védtelen parasztság maradt vesztve, melyre aztán annál súlyosabban nehezedtek a vészterhes órák. A kétségbe esett anyák, csecsemőiket vízbe hányták, s nagyobb gyermekeiket, hogy sirásuk ne hallassék, vermekbe rejtették, hol e szerencsétlenek, miután anyjaik többé vissza nem térhettek, többnyire nyomorúan megfuladtak¹. Szívrepesztő volt hallani az ártatlan kisdedek rimánkodásait: „Ne temess el édes anyám inkább nem sírok!” — és az úton utfélen kesergő anyák veszékeléseit: „Jaj nekünk és gyermekeinknek! rossz időben jöttünk e világra”². A száguldó törököknek Pécs önként átadta kulcsait, de ez semmit sem használt. Lakosai harmadnap a vásártérre gyűjtettek, lekaszaboltattak. A város felégettetett. Csak a vár maradt épen, szép templomával³. Az egyház kincseit, melyeket a régibb királyok s némely buzgó magánosok bőkezűleg ajándékoztak, futással ügyekeztek a kanonokok a káptalani pecséttel együtt megmenteni. Utközben történetből a nádorra bukkantak, ki Batthyányi Ferenczczel Babocsára sietett. Örültek a véletlen találkozásnak, mert az ország első tisztviselőjétől s kíséretétől biztos ótalmat reményltek. Reményök azonban meghiusult. Báthory feledve a csak imént elkerült veszélyt, melyből isten csodálatoskép megmentette, birtokvágytól izgatott kezeit az egyház és vallás szolgálatának szen-

¹ Záray Jeromos, Gévaynál, Urk. z. Gesch. v. Ung. KI; Brodaries 566 l.; Szerémy. — ² Szerémy 36 l. — ³ Brodaries 566 l. — Záray Jer. és Cseh Ant. Gévaynál. u. o.

telt kincsekre tette, azokat a káptalani pecséttel együtt el tulajdonította, s káromlás és bectelenítés közt riasztotta vissza a sajátukért esdeklő papi férfiakat.

Igen hasonló sors érte a bátai szerzeteseket is. Bátán, közel Mohácshoz, szent Mihály főangyal tiszteletére alapított monostor állott, ájtatos ajándékokban, főként papi öltönyökben gazdag. Miseruhái közt kitűnő volt: két tiszta arany kamukaszövet, és két piros dúsan aranyozva, mind a négy Mátyás királytól; egy nagyon aranyos kamuka, Géris Péter özvegyétől; négy János vajdától, a Mátyás király fiától; egy vert-arany kereszttel diszlő, veressel átszőtt fekete, nagyságos Török Imrétől; egy nagy bársony, gyöngygyel kirakott aranyos kereszttel, az említett János vajda özvegyétől; egy piros, színte aranykereszttel, Kinyízsy Pálnétól; egy aranyos kamuka, néhai Imre nádortól; egy ibolyaszín és egy veres, nagyságos Garay Jánostól; egy igen aranyos piros, egy más fekete kamuka, és egy harmadik arannyal átszőtt fejeér, Nagy Ágoston bátai polgár ajándokai. Ezen 18 drága papi öltönnyel Csuvak János, Kálmán Pál, Bátay Dénes, Bajay Imre, és Babocsay Gergely szerzetesek, Porkoláb Antal, Ispán Miklós, Balás deák, Procz Márton, és Szabó Márton polgárok kíséretében, szeptember 1-ső napján Alsókra szaladtak, de örömüket nem soká élvezhették, mert a mártonhegyi apát Tolnay Máté megtudván, Máté olvasó, Győry Mihály sáfár, és Miklós idősb egyházbelleiket, kik közül ez utóbbi saját káplánja volt, utánok küldötte, s azokat tőlök minden ellenszegülésök daczára elvételén, a mártonhegyi várba felvitette¹.

Az erkölcstelenséget s fosztogatást, e közveszély idején, rozsályi Kun Pál Szatmár vármegyei főnemes tetézte be. Ő a királyné s némelly budai polgárok hajókra rakott kincseit, bútorait, az esztergomi várparancsnok Orbáncz Endre és más czinkos társai segédelmével, az esztergomi révben fegyveres néppel ellenségkép megtámadta s nagyrészt szétrabolta, sőt híre volt

¹ Katona XX, 25, 34 l.

hogy Orbáncz pajzán huszárai a királyné szobalányaival is illetlenül bántak, toborzót tánczolván czipőikben ¹.

Csak különös gondviselésnek lehet tartani, ha illy körülmények közt a székesfejérvári és budai káptalanbeliek szerencsésebben jártak el drágaságaik megmentésében. Ezen egyházak leggazdagabbak voltak ez időben a honban. Fejérvárt koronázási s temetkezési, Budát országlási helyül választották a magyar királyok, és e két helyet, hol egyrészt a földi hatalom legfőbb örömét élvezték, másrészt hamvadó poraik békés nyugalmát reményltek, dús ajándékokkal halmozták. A fejérváriak, csak Mátyás király, 20 ezer forintnál többet érő ajándékot adott végóráiban. A budai pedig különösen mindenféle színű selyemszövetekből s arannyal ezüsttel kivarrott posztóból készült dalmatkákban, drágakőtől és gyöngyöktől nehéz miseruhákban volt gazdag, melyekbe szentek képei, keresztek, változatos himzetek, mesteri kézzel voltak beillesztve. Főként egy gyönggyel halmozott csodálatos művű miseruha multa felül a többi, mellyen a megváltó feltámadása, és a szalavári gróf erdélyi vajda képe látszott 1450 évszámmal. A kelyhek, mogyorónyi sőt diónyi klárisok s egyéb drágaságok száma sokra ment. Mindezeket a káptalani pecsétekkel, jegyzőkönyvekkel, s országos levéltárakkal együtt, Pozsonba juttatták az említett káptalanbeliek, s szent Márton társas-egyházába tették le, hol megőrizve maradtak nagyrészt még a következő század elején is ². Mig a száguldó hadak a vidéket borzasztóan dulták, pusztították, Szulejmán vasárnap, september 2-dikán, Mohácson Sept. 2.

¹ „Extincto infelicitur in campo Mohách quondam Serenissimo Principe Rege Ludovico ... ubi (Paulus kwn) intellexisset Regiam supellectilem et res vari generis Serenissime Domine Marie Regine ... in navem locatas esse, eam hostili impetu in portu Strigoniensi irruisse, resque ipsas diripuisse, et in predam cum suis complicitibus convertisse ... dicitur.” I. Ferdinánd oklevele 1533 april. 21-ről, eredetiből; és Brodarics 566 l. ki csupán Orbánczot említi és csak „licet nonnulla damna fecerit” kifejezéssel él. Az esztergomi várnagynak tutajdonítja a kirablást Cseh Antal is, Gévaynál Urk. zur Gesch. von Ung. Kl. — ² Révay Cent. 67 l. — A budai káptalan jegyzőkönyve még ma is a pozsoni káptalanban őriztetik.

szünetet tartott, s vezireit tiszteletruhákkal ajándékozta meg. Ibrahim pasa, a kiaiával és desterdárral, a már egybegyűjtött holtakhoz indult, kiknek száma a török rovás szerint 20 ezer gyalogra és 4 ezer fegyveres lovasra, a magyar történetírók előadása után pedig 12 ezer gyalogra és 10 ezer lovasra ment. A fejek lemetszetvén, két halomba rakattak, ugyanannyiba magok a holttestek, s eltakarítottak¹. Szapolyay Györgyöt hasztalan kerestette Ajász pasa az elesetek között². E hadi

Sept. 3. szertartás végeztével hétfőn szeptember 3-dikán Mohács felgyujtatott, elhamvasztatott, s az egész török tábor megindult Buda felé. Ozsonna után mintegy 3—4 óra tájban tartotta első állomását. A szultán lassú léptekkel követte táborát egy mocsáros helyig, mellyen egyetlen híd lévén építve, a hadseregek apránként s a seregnek csak tized része vergődhetett át. Mig a híd könnyebb átmenetel végett kettővel megszaportított-

Sept. 4. nek, a nagy úr kedden szeptember 4-dikén sétalovaglást tett, s újabb vérparancsot adott ki, mellynél fogva a száguldók által összfűzött foglyokat ismét mind leölette, s egyedül a némbereket hagyta szabadon bocsátani. Négy ezer férfi esett áldozatul e másodszori mészárlásnak. A ragadozás azonban ezen túl elültatott, s hét csausz indult diadalhirdető levéllel, Konstantinápoly, Brusza, Dömöczk, Kajró, Diárbekr, Karamán és Háleb felé. Drinápolyba egy mameluk, a moldvai és havasel-

¹ Szulejmán naplója. Istvánffy. Brodarics. — ² Laszky tudósítása Katonánál XX, 273 l. Hogy a „de Zapolya” nevet, nem miként megszoktuk, Zapolya-nak, hanem Szapolyay-nak kell helyesen mondanunk, elég világosan tanúsítja az egykorú Brodarics és Heltay, a Kolosvárt 1581-ben nyomtatott és Jancsó Imre udv. titoknak úr nagybecsű gyűjteményében meglévő Gercsényi Ambrus deák, kinél az 5-dik részben olvashatni: „Azonnal Német Wyhelyet megszállá, Szapollyai Istvánac parancsolá,” — továbbá Valkay András Genealogia historicája, hol a többek közt szinte világosan áll: „Az io Szapoliai János Királyról, Lézen szollássunc már királyságáról,” — a későbbi Pázmány Péter, Kazy, ki a Ferdinánd király életleírásában így szól: „Joannes de Zapolya, hodierno more scribendi Hungarorum Szapolya,” és főként Bethlen Farkas, ki miként előszavában mondja a nevek helyes hangoztatására különös figyelemmel volt, s mindenkor Szapolyay-t ír.

vi vajdákhoz külön hirmondó küldetett. Anyjának a szultán saját kezével irt. Másnap a már készen álló hidakon az egész se- Sept. 5.
reg átment, s rövid út után táborba szállott; a szultán még mindig a mocsár déli partján maradván. Következő csötörtő- Sept. 6.
kőn Tolna, pénteken egy más nevezetes város, hihetőleg Paks, Sept. 7.
mellett haladt el a török had, s mindkétszer a Dunánál szállott táborba, és miután az előőrsök kiállítottak, még három napi út s három állomás után kedden september 11-dikén Sept. 11.
Buda alatt a Kelenföldén termett ¹.

És csak most, midőn a szétvert magyar, német, lengyel, és cseh hadak maradványai, s a felfelé hajtott lakosság csoportai naponként újabb meg újabb rémitő hírekkel érkeztek majd gyalog majd lóháton egy teljes egész hétig, midőn Szulejmán már Tolnához közel járt, az erdélyi vajdában vetett bizodalom pedig füstbe ment, gondolkoztak a budapesti magyar polgárok szabadulásukról. Mentett mindenki a mit menthetett, szaladt merre szaladhatott ². IV-dik Béla király 1244-diki aranyfüggőpecsétés levelét, a többi kiváltságokkal együtt, gondosan elrejtették a tanácsbeliek ³. Alamizsnás szent János tetemeit Pozsonba hajón, onnan Máriavölgybe szállították az udvari káplánok s remete szent Pál szerzetesei a várkápolnából ⁴. Az ország fővárosa üresen maradt; kulcsai Földvárig eleibe küldettek Szulejmánnak, ki a Kelenföldre érkezte utáni szerdán, Sept. 12.
hadainak nyugnapot engedve, maga Ibrahim nagyvezírével együtt Budát ment megtekinteni, hol azon 50 gyalog, kiket a Pozsonba szaladt Bornemisza János a vár őrizetére hagyott, minden ellentállás nélkül feladta magát; a városban maradt néhány vak, sánta, erőtelen, vagy teljesen szegény lakosért pedig,

¹ Szulejmán naplója. Hammer Gesch. des Osm. R. III, 61. 62. I. Hammer Szulejmánnak Budára érkezését sept. 10-dikére, Cseh Antal (Gévaynál) 9-dikére teszi. — ² Szerémy 36 l. — ³ „In rebus trepidis cives Budenses dum arma et barbari hostis seviciam fugiunt, privilegia ac publica libertatis eorum monimenta, quibus maxime secrecioribus locis tuta fore existimabant, recondunt.” I. Ferdinánd oklevele 1528 január. 1-jéről. — ⁴ Szerémy 36 l. és Fessler Gesch. der Ungern VI, 329 l.

- kik hirtelen sem lovat sem szekeret nem kaphattak a menekülésre, egy helybeli kereskedő járult közbe a szultánnál, s ő ezeket nemcsak személyben s vagyonban megsérteni keményen eltiltotta, de mint ügyefogyottakat 10 darab arannyal meg
- Sept. 13. is ajándékozta. Csötörtökön ismételte mindensfelőli vizsgálódását; a gyönyörű fekvésű, szép épületekkel díszlő királyi várlakot megdicsérte, aztán tanácsot tartott: felégettesse-e Budát vagy ne? „A várost igen — mondának tanácsosai — hogy emlékül legyen minden nemzet előtt miszerint ő ott járt, de a várnak kegyelmezzen, mert az fejedelmek székhelye.” Nem lehetett a szultán egy véleményen tanácsosaival a város felégetésére nézve sem, sőt tűzgyújtó szolgájának, Antalnak, megparancsolta, hogy e részben gondosan vigyázzon; azonban míg Buda regényes vidékén usztatá szemeit, míg a fapiacznál a Dunán hid kezdeték veretni, háromezáz török neki látott a gyujtogatásnak, s a város éjszaki része lángba borult, követ-
- Sept. 14. kező reggel a nagy templommal s elrejtett kiváltságlevelekkel együtt, az egész város elhamvasztatván; Szulejmán akarata s az oltásra siető Ibrahim nagyvezír minden ügyekezete ellenére. Csak a királyi várlak, istálók, távolabb eső vadaskert és szép vadászkastély maradtak épen. A tábori zenét, mely kedden szerdán és csötörtökön éjjel, oszmán szertartással alá s fel harsogott Buda utczáin, pénteken éjszaka a felgyújtott nagytemplon lobogása váltotta fel, mellynek 215 lépcsőű magas tornya, meszsze világított tűzével a vidéken. A nagyszerű tűzi
- Sept. 15. játék még harmadnap szombaton is tartott, s miután a városban a boltozott házakat kivéve minden, a városon kívül pedig azon bájteljes dombon, hol most a sérvvitézek épülete áll, hol országunk feledhetlen alapítójának Árpádnak tetemei is porlanak, remete szent Pál zárdája, az őskőtől hajdan Fejéregyház-nak, korunkban az idegen ajkúaktól Klein-Zell-nek nevezett, a lángok martalékává lett, Szulejmán, mulatságait folytatva, a királyi vadaskertbe indult lóháton. Ibrahim útközben találkozott vele, mélyen meg-

hajtotta magát, s együttlovagolt¹. Majd a zsákmánylás következett. A királyi várak kifosztatott. Minden ott-talált tábornszerek, ágyúk, ezek között különösen azon két nagy, melly a nándorfejérvári első megszálláskor II-dik Mohammedtől elvétellett, s győzedelemjelül a várak előtt felállított; aztán a Hercules, Diána és Apolló szinte ottállott jeles rézszobrai, melyek Mátyás király meghagyására a trau Jakab ügyes mester-ke-zéből kerültek, minden harangok, sőt még a vártetön s egyebütt lévő aranyozott gombok is öszszegyűjtettek, s hajókon Nándorfejérvár felé szállítottak. A zsákmánylás között a velen-czei kémnek, ki majd Magyar Miklós majd Cseh Antal néven fordul elő tudósításaiban, s kinek atyja ezen egész idő alatt Budán maradt, sőt Ibrahim pasát személyesen is látta, egy rokona, az ország egyik zászlóját a királyi várban köntöse alá rejtette, de kilógván alóla, a törökök észrevették, s tűzbe vetették².

Budának illy szomorú semmivététele után vasárnap, september 16-dikán, a szultán fenn a királyi várakban, diadala Sept. 16. dicsőítéseül, valamennyi hangászait egybegyűjtván, nagy ünnepélyt tartott, s fejenként mindeniket megajándékozta; het- Sept. 17. fön ismét kilovagolt a királyi vadaskertbe; kedden a Kis- Sept. 18. Bejráj ünnepét tartván, a pasáktól, rumili és anatóli bégektől kézcsókokat fogadott; szerdán végre, még egy nagy ünne- Sept. 19. pélyt tartott a budai királyi várakban, újolag mindegyik hangászának álláshozképesti ajándékot osztott, s a királyi kertben lévő függő szőnyegeket és sátorokat elfoglaltatta. A Lajos és Mária mellképei előtt sajnálkozását nyilvánította az ifjú király gyász esetén, mint a ki nagyfontosságú dolgaiban, ügyetlen ta-

¹ Szulejmán naplója. Záray Jeromos, Gévaynál KI. Szerémy 36 — 37 l. Hammer III, 62 l. „Sed per hostes urbe capta, incensa, diruta, excisa, haquoque eorum literas et diplomata... cum fortunis eorum publicis et privatis amiserunt” l. Ferdinánd oklev. 1528, januar, 1-jéről. Béla király jegyzője 52 fejr. Cseh Antal, Gévaynál KI. — ² Hammer III, 62 l. Szermeg 61. — Záray Jeromos és Cseh Antal, Gévaynál KI. Cseh Antal tudósításában ugyan világosan „vnicorne del regno”-nak mondatik az, mit rokona, köntöse alá rejtett; mi azonban igen hihetőleg a másoló íráshibája.

nácsadók közé jutva, az ütközetet elhamarkodta; „holott ő — mint mondá — nem azért jött hogy Lajost megfoszsza országtól, hanem csak hogy a rajta elkövetett gyalázatot megbozúlja; és ha Lajos életben marad vala, ő bizonyos mennyiségű adóval megelégedvén, Magyarországot neki ismét visszaadta volna, miután nem saját hanem mások hibája által vesztette el az ütközetet. E nyilvánítást az özvegy királynénak is tudtára hagyta adatni¹.

Hogy Szulejmán valóban nem országot foglalni, hanem csupán bosszút, de rettenetessé jött állani, tetteiben mutatá meg. Budára érkezével, rabló hadait két részre osztotta, s két főtörök vezérlete alatt, egyikét Ausztriának indította Esztergom és a Vértes hegyek, másikat Steyernek a Balaton felé²; s míg ő maga, királyaink székhelyén zenével, lovaglással, olykor kegyes adakozással is töltötte idejét, míg a Duna hidján éjjel nappal szakadatlanul dolgoztatott, azalatt e rabló csoportok Pilis, Esztergom, Komárom, Győr, Tolna, Fejér, Vas, és Sopron vármegyét³, különösen pedig a Duna Balaton és Győr között elterülő földet, nyomorúan felégették, elpusztították. Hol várát vagy erősséget találtak, annak vivásával nem sokat bajlódtak, mert céljuk csak a könnyű dúlás és ragadozás volt. Így az Orbáncz Endre által gyávául odahagyott esztergomi várat, a káptalan hajdúi hadnagya Nagy Máté, néhányad magával képes volt megóalmazni, noha a város elégettetett; Visegrádot pedig, a korona őrhelyét, remete szent Pál szerzetesei, kik bátorság okáért odamenekültek, s magokat élelemmel előre ellátták, néhány paraszt segedelmével mentették meg. Épen maradt Tata, Komárom, és a magát vitézül védő Székesfejérvár is. De a hol vár és fal nem gátolta bősziútségek dühét, rakoncátlan kegyetlenséggel ontották vérét a föld védtelen népének. Sehol sem veretett azonban olly vitézi elszántsággal vissza jogtalan mar-

---

¹ Szulejmán naplója. Jovius, Katonánál id. h. — ² Gévay Urk. zur Verhált. I, 21 l. Istvánffy VIII, 83 l. — ³ Vráncsics krón. Podhr. 16 l.

czongolásuk, mint azon gyönyörű hegytorkolatban, mely Visegrád és Esztergom között, a bérczek lánczaitól öszszeszorított Duna mentében elnyúlik. Marót¹ helység fekszik itt, a Vértes hegy tövében, azon korban az esztergomi érsekek kies vadász és mulatóhelye, mindenfelől erdő s berektől körítve. Több ezer², felfelé hajtott, a Dunán át nem kelhető lakos, az ütközetből megszabadult sok nemes és vitézlő rend, gyűlt e helységhez, feleségestül gyermekestül; bizva egy oldalt a Duna, mást az erdős hegyek ótalmában. Nagyobb bátorságért árokkal s szekérfallal is körülvette magát³; és fészkeben ingerelt darásrajként zúdult ki több ízben, september 13-dikán s 14-dikén, a megtámadó ellenségre, tömérdek ember-öléssel vervén azt mindenkor vissza. De végre az utóbbi nap, mintegy 6 ezer jancsár és 10 ezer lovas török érkezett, néhány sugár ágyúval, a lángbaborult Budáról, egy pasának, kit némellyek Ibrahimnak hittek, vezérlete alatt. Az ércz hadszerek torkai győztek a leonidászi elszántságon. September 15-dikén a szekérfal szétlőve-tett, és a vezér pasa, az Ibrahim nagyvezir elesett unoka-öcscse engesztelő áldozatául, kevés kivétellel még a bölcsőben rengő gyermekeket is mind felkoncizoltatta, s gazdag zsákmánynyal és számos fogolylyal tért vissza Budára. Huszonöt ezer ember hunyt el e küzdelemben, tehát több mint a mohácsi harcztéren. Testhalmaik soká fentarták szomorú emléköket. És e rendkívüli veszély idején, egy rendkívüli jellemű házaspárt mutat fel a magyar történeti évlap. Dobozy Mihályt, Fejér vármegye egyházastabajdi egytelkes nemesét⁴, és nejét, a Külső-Szolnok vár-

¹ Záray Jeromos tudósításában Pakos áll, kétségkívül a másoló hibájából. — ² Záray szerint 6000, de történetíróink szerint négyannyinál is több. —

³ Szulejmán naplójában e tábor a török nyelvből már kihalt bedzsene néven fordul elő, mi alatt Gévay véleményeként nem lehet egyebet mint sánczat, vagy körülárkolt megerősített tábort érteni. — ⁴ I. Ferdinánd oklevele 1527 october 23-ról. Szermeg is csak miles-nek, tehát egyszerű vitéznek címzi.

megyebeli farnosi birtokos Ilonát¹. A maróti táborban voltak ők mindketten, s midőn látta a neki búsult férj, hogy emberi kar többé nem képes viszzatartani az erővett ellenséget, utolsó eszközhöz, a szaladáshoz nyult. Háta mögé, lovára kapta szép Ilonáját, erősen átkaroltatta magát és vágatott míg s merre lehetett. Azonban a kettős teher alatt megfáradt ló lankadni kezdett, a rivalgó török csoport mindközelebb nyomult. A halált, vagy mi egy hű nőnek sokkal borzasztóbb volt, az ellenség gyalázatos rabszóját elkerülni lehetlenné lőn. A kétségbeesés pillanatában könyörögve kérte férjét a lelkes nő: ölje meg őt, ne-hogy török kézre jusson. Elhangzott a férj komoly keble előtt a borzasztó könyörgés. „Ne félj — monda — istenben bizzál, megszabadulunk.” De a török mármár sarkukban volt. Az asszony, hogy férje legalább magát megmenthesse, a lóról hirtelen leugrott, még egyszer könyörgött, Dobozy a kérelmet többé meg nem tagadhatta, s kardcsapása alatt a szeretett asszony halva rogyott le. És a már mindent elvesztett férj tovább szabadulásról nem gondolkozott; elbúsultan rohant a sűrű ellenség közé, s vitézül áldozta fel a honért saját életét².

Igy folyt le Budán és környékén a mohácsi ütközet multának harmadik hete. Korlátlanul kezdhette kétszázados korbácsolásait a török, a mind magáról mind házájáról menthetlenül megfélelkezett, s erkölcsi mint vitézi tekintetben alásülyedt magyar nemzeten. Milly alkalmas vala, a csoportokban szétszáguldott, s rablásnak fosztásnak feküdt török sereget, azon roppant erővel, melly a hazában részint tartalékul állott, részint rögtön kiállítható volt, megtámadni, s utait elzárni, vagy legalább az ország többi részeit az elpusztítástól megmenteni; ha volt volna lelkes honfi

¹ Vezetéknévét nem tudni; I. Ferdinánd 1528 január 10-dikei adományleveleiben csak ennyit mond róla: „porcionem possessionariam Nobilium condam Michaelis de Dobozy, et olim Domine Elene consortis eiusdem, in possessione Farnos vocata, in Zolnok Exteriori... Comitatu.” — ² Szulejmán naplója. Záray Jer. Gévaynál, KI. Brodarics 567 l. Szermeg 6—8 l. Istvánffy VIII, 83 l.

az elárvult haza védtelen mezején, kinek keblét nem-önérdek hagymája ingerlé, de a közjónak s nemzet üdvének magasztos érzelme melegíté. Azonban a mohácsi harcztéren elhullott legjobbak szívvéréből, honvédelem s nemzeti nemesb lelkesedés helyett, az önhaszonlesés, pártérdek, meghasonlás, és felekezettesség magva kezde mindinkább felcsirázni. A nádor, a pannonhalmi apát, s több fő-nemes, miként láttuk, e vész idején is a másé eltulajdonításával foglalkodott. Szapolyay János pedig, a hatalmas úr, Hedvig tescheni herczegasszony fia, ki mint vajda Erdélyt, mint örökös főispán a Szepességet, mint őr a koronát markában tartotta, s 40 ezer válogatott népet időztetett szándékosan a Tiszán tul zászlója alatt¹, maga ugyan, többszöri legfelsőbb parancs következtében, könnyű kocsira ülve sietett volt néhány társával Mohács felé a király mellé, miután azonban az ütközetből nem annyira történetesen, mint előleges kiszámítás szerint elkésett, hadaihoz visszatért, Szeged ellenében a Tisza és Maros összefolyásánál besánczolta magát, s már rég táplált immár kifejtendő tervét érlelgetve, és minden figyelmét a győzedelmes szultán szándokirányára függesztve², részvétlen szemmel nézte a dunántuli részek tönkrejutását. Várday Pál deák egri püspök végre, ki még Bátától az ütközet előtt viszszaaküldött Budára³, igen kétes színben tűnt fel. Ő az ütközet után egyenesen egyházmegyéjébe sietett, s mintha a dúló török ellenség kegyetlenkedéseinek gátot ügyekoznék vetni, hazaérkezéssel tüstént felszólította a felföldi királyi városokat, hogy a veszélybenforgó honnak mennélelőbb s mennélnagyobb erővel jöjenek segédelmére; egyszersmind pelsőczi Bebék Jánost, s a Heves, Gömör, Borsod, Torna, és Abauj vármegyei nemes-

---

¹ Záray Jeromos, Gévaynál, KI. Szerémy 36 l. Ferdinánd a bátyjához Károlyhoz 1526 sept. 22-kén írt levelében (Gévay Urk. zur Verhált. I, 16 l.) csak 14 ezerre teszi ugyan a Szapolyay seregét, de 40 ezeret mond Istvánflyn kivül Záray J; és gróf Frangepán Kristóf még sept. 29-kén is 30-ezeret emleget; Gévay Urk. zur Gesch. 27 l. — ² Istvánffy VIII, 83. — ³ Brodarics 563, 564.

ség választottait, kis országgyűlésbe hitta magához Miskolczra, a hon védelméről tanácskozni. A tanácskozás eredménye azon határozat lett: hogy minden úr és nemes, Verpeléthez siessen rögtön, lehető legnagyobb készüléttel táborba. A gyűlés figyelmét Szapolyay János, a legfőbb birtokos, ki a miskolczi vidék nagyobb részét vallotta magaénak, s kinek kedveért úgy látszik az egész gyűlés is rögtönöztetett, el nem kerülhette. A határozat tehát neki is tudtára adatott. Ha ez nem már előre kifőzött terv volt, kedvezőbb alkalom alig adhatta elő magát Szapolyay-nak, a tiszáninneni nemességgel egyesülni, s a közveszély idején védpaizsul feltűnni, mint épen ez. Miért is ő, nemcsak levele de követei által is azonnal felbiztatta a Miskolczon egybegyűlt rendeket, hogy a kitűzött helyen, számos és jólfelkészült hadaival, lehető legnagyobb gyorsasággal meg fog jelenni. Ezen ígéret, s a fenyegető veszély tekintetéből a rendek, az egri püspök elébbi felszólítását a felföldi városoknál megújítván, ezeket egyzersmind emlékeztették, miszerint azon ezüst edényeket, melyeket az elhunyt király, a háborúi költségek fedezésére szedettet el az egyházaktól, de a mellyek a közbejött ütközet miatt azon városoknál visszamaradtak, honvédelemre fordítsák. Hétfüggő-pecsétés levelök a bártfaikhoz így szolt:

Okos érdemes urak,
tisztelt barátaink!

A főtisztelendő egri püspök úr a végett irt minap uraságtokhoz: hogy ezen országnak, melly a török császártól e napokban szenvedett csapás miatt illy nagy veszély közé jutott, lehető legnagyobb számú emberrel, táborszerrel, ágyú, lőpor, és minden egyéb hadi készüléttel jöjön mentőlelébb segítségére. Az említett püspök úrral együtt mi is, mint kedves atyánkfiai barátainkat, a megváltó hitére s közmegmaradásra kérjük uraságtokat: a közházának, mellynek az ellenség már rég szíve tájékaig nyomult, s utóbbi diadalaiban felfuvalkodva tüzzel vassal szertepusztítja hódítja tág határait, lehető legnagyobb készüléttel sies-

sen segedelmére, s hováhamarább Verpelét mezővároshoz, Heves vármegye törvényszékhelyéhez ügykezzék; hová az említett egri püspök urral, s minden szomszéd urakkal és atyáknfiaival együtt mi is, mentőlelébb, mentőlnagyobb készüllettel táborba szállunk, a vajda urat, ki mind levelében, mind követei által is bizony hitére igéri hogy közöttünk számos és jólfelkészült segérével mennélgyorsabban megjelen, ottan bevárandók. Ha uraságtok hozzánk hadaival, táborszereivel elsiet, bízatosan reményljük, hogy isten kedvezéséből, nemcsak a szerte dúló ellenség dühét elfojtjuk, de azt zsákmányától, saját vagyonától, s életétől is megfosztjuk; ha pedig a szükséges segedelmadásban valamikép késlekedik, igen félő, miként azon ellenség még ez idén elfoglalja az egész országot. Mi hogy ne történjék, ismét megismét kérjük uraságtokat: tegye félre minden egyéb dologát, s jöjön mihelyt lehet. Ezen felül, az egyházaktól elszedett ezüstneműeket hozza magával Kassára, hogy ott a mostani érczvegy vagyis mérték szerinti jó pénzzé veretvén, részint hadfogadásra fordítsa, részint Verpeléthez a táborba vigye. Mi, a nevezett püspök urral együtt, bizonyossá teszszük uraságtokat, miszerint azon ezüstneműekért és pénzöszvegért bárkinek is felelünk uraságtok helyett. Kelt Miskolczon, szent kereszt felmagasztatása utáni Sept. 16. vasárnap, az úr 1526-dik esztendejében.

Pál egri püspök.

Pelsőczy Behék János, és

*Heves, Gömör, Borsod, Torna, Abauj
vármegyék választott nemesei. ¹*

, Csekély foganata volt az ütközet előtt, még a király hasonnemű parancsainak is a fejetlen országban; képzelhetni mennyivel meddőbb sikere lehetett országos rendekül el nem ismert egykét úr egykét megyei követ felszólításának most, az

---

¹ Wagner Diplomatarium Comitatus Sárosiensis, 155—156 l. Megvan Katenánál is XIX, 733 l. A kassaiakhoz küldött példányt közli Pray, Epistolae Procerum I, 272—274 l. de csonkán s hibásan.

ütközet után, a királytalan kormánytalan hazában. A lőcseiek sokkal jobbnak látták az érintett ezüstneműeket még egy hónapig magoknál tartani, aztán mielőtt a vizsgaszemmel tartó országnagyoktól netalán újabb kényszerítő parancsot kapnának, október 16-dikán, giráját 16 forintjával, tehát az egész 67 girát 402 forinton Koch Pál beszterczei polgárnak eladni, s a szép ujveretű körmöczi aranyban felvett összeveget, honvédelem helyett, mire rendeltetve volt, a város szükségére fordítani. A hadak küldésén pedig, miután a király elhunytáról különböző hírek terjengtek, s némellyek világosan áruló kezek áldozatának mondták, így kié lesz az ország? tudni nem lehetett, egyik város sem nagyon ügyekezett, sőt azt szándékosan halasztotta¹.

- Igy történt, hogy Szulejmán a dunántuli kerület nagy részét, a Drávától fel egészen Győrig, pusztító fegyverével kiirtván, s félelmes nevével Bécsset is megreszkettetvén²,
- Sept. 19. ber 19-dikén, melyen t. i. a dunahid elkészült, seregeit a dunatiszaközti földnek is feldulására szabadon indíthatta, s még az nap estvére a híres Iszkender Cselebi defterdárt, az alattalévőkkel s egész irodával együtt, a pesti oldalra táborba szállíthatta.
- Sept. 20. Másnap, csőtörtőkön, hajnal előtt, Kodzsa szendrei szándzsákbég, és testvéröccse Mahmúd bodoni bég, a hidon átkelvén, a sziget átellenében táborba szállottak; aztán a pasák sátora tétetett át, s a tulhaladt nagyszámú hadi nép a pesti vár tövében
- Sept. 21. telepedett meg. Pénteken egész éjjel viradtig költöztek a seregek, különösen a rumili görög hadak; 9 óra felé Ibrahim nagyvezír is átment, s őt a szultán, miután elébb sátora átvitetett és a Duna partján felüttetett, délutáni 3 óra tájban maga is követte; a budai királyi várak őrzésére, hol ő a Kis-Bejrámot megülte, nehogy a féktelen száguldók által felgyujtassék, jancsár csapatokat rendelvén. Szombaton végre, míg a hadak s mindenfelől hozott számtalan foglyok átmenete reggeltől estig szakadatlan folyt,

¹ Conradi Sperfogel Annales Scepusienses, Wagnernál Analecta Scepus. II, 147—148 l. — ² Brodarics 567 l.

a budai és esztergomi zsidók számüzetvén, Mátyás király világíró könyvtárának egy részével együtt hajókra rakattak, a magyarok pedig egybegyűjtettek, s a várakat őrzött jancsárok felváltására rendeltettek ¹.

Egyetlen férfiú állott e borús napok folytán a magyar korona alatt, kit, úgy látszik, semmi pártérdek semmi magán nézet, hanem egyedül a közhaza s királyi trón iránti rendületlen hűség vezetett. Ez Zeng, Veglia és Modrus grófja, Frangepán Kristóf volt. Mint horvát, sem a magyart általában, sem különösen az ország ekkori főtisztviselőit nem szerette. „Gróf Kristóf Frangepán — mond Vráncsics krónikájában — László érsekkel összeveszett vala Budában, arczulsapta vala László érseket, mert László érsek is szakálába nyult vala gróf Kristófnak ². És ezen ellenszenv, ezen versengések inkább, mintsem az e miatt a Csonkatoronyban töltött háromnapi fogság, voltak okai, hogy a különben is könnyen fellobbanó haragos természetű Frangepán Kristóf épen akkor, midőn vitéz karját s szellemét a haza legkevesebb nélkülözhetette, nemcsak Lajos király udvarát egészen odahagyta, de az ausztriai főherczeg Ferdinánd szolgálatába állott, s Magyarország főkapitányságát a török ellen, mellyel az országgyűlésből megkínáltatott, világosan elvállalni vonakodott. Midőn Szulejmán roppant serege a határszélek felé már mind közebb közelebb nyomult, ő Ferdinánddal még mindig Speierben a római birodalom gyűlésén mulatott, hol augst. 1-jén adelsbergi kapitánynya is neveztetett; és csak midőn a közhazát fenyegető veszély annyira hatott lelkére, hogy elébbi bosszúságait feledje, sietett elő a birodalomból. Mihelyt azonban a magasztos eszme: szabadítóul jőni a honnak, megfoganzott keblében, nemcsak megígérte Lajos királynak, hogy védelmül, lehető legnagyobb gyorsasággal meg fog jelenni, de alkaptányával Záray Jeromossal együtt lóra ült, Horvátországba megérkezett,

¹ Szulejmán naplója. Cseh Antal tudósít. Gévaýnál Kl. Hammer, id. h. —

² Podhr. 13—14 l.

mintegy 1500 főnyi lovas és némelly gyalog hadait összeszedte, s miután a királyt több ízben isten szerelmére kérte: meg ne kísértse az ütközetet az ő eljöttéig, Tótország felé megindult¹. September 1-sőjén Zágrábba ért. Ott kapta másnap a szomorú hirt, hogy hadseregünket a török tönkre tette. „Mult szombaton — így szól Jozefics Ferencz zengi püspökhöz september 5-dikén glagolita betűkkel sajátkézzel irt horvát levelében — 450 lovassal Zágrábba jöttünk. Isten bizonyságunk: elébb nem indulhattunk. Itt lévén már, másnap egy, majd más, majd harmadik ember jött, s azt mondta hogy a török megverte a királyi felséget. Ugyanaznap érkezvén a harczból sógrotok Kobazics György, ő azt állította, hogy ő felsége a Dunán át elszaladt; miért mi hálát adunk istennek, s nem kívánnánk élni ha ez másképp volna. Miután azonban ő felsége megmenekült, azt hiszszük: e csapás hasznos volt, — mert ha a magyarok a török császáron diadalmaskodnak, ki élhetne tovább alattok, ki maradhatna meg közöttök, s lenne-e határa kevélységöknek?! Ha mi idejében megérkezheténk a harczba, mi valánk az elsők, kik azon rossz rend miatt, melly, mint halljuk, seregünkben uralkodott, elvesztünk volna az ütközetben. Halljuk hogy mindenki kapitány volt, s ugyancsak ügyetlen- rendetlenül rohantak a harcznak. De ez megtanítja őket, miszerint jövődöre szelídebbek, s kapitányaiknak engedelmesbek legyenek. Örvendünk a ti megmeneküléstecken is. Öcséteket a királyhoz küldtük, kimenteni benünket, hogy a harczban jelen nem lehettünk; és ugyanerre kérünk titeket is, mert bizony nem volt költségünk, zálogra sem tudtunk keríteni, és mindennek a bán úr az oka, ki a tótországiak által megajánlott segedelempénzt előadni nem akarta. Valóban fájjaljuk, hogy jelen nem lehettünk, és fájjalni fogjuk a míg élünk²!“. Miket azonban Frangepán bátor vitéz lelke, a hazaért illy körülmények között is tenni kívánt, és

¹ Istvánffy VIII. 71, 73 l. Brodarics 554 l. Záray Jeromos, Gévaynál XI. —

² Gévay Erk. zur Gesch. v. Ung. 14—15 l.

tett, nem csupán e fájdalmas feljajdulásokban határozódtak. Legszomorítóbban hatott ő reá, hogy az ország főbbei, az egész nemes-ség s polgárság, a helyett hogy erejüket egyesítve az ellenségnek el-lentállani s dulongásainak gátot vetni ügykeztek volna, magokról teljességgel megfeledkezve, gyávául mindnyájan futásnak eredtek, s Tótországban, bár a török a Dráván innen Mohács mellett szé-kelt, senki sem maradt. Nehogy tehát a közrémület s elcsüg-gedés nyomordian tönkre juttassa az egész magyar állodalmat, nemcsak szóval s példával bátorított mindeneket, de a Száva és Dráva közt hadaival előre nyomult, a parasztságot neki buzdi-totta, s nyíltleveleket bocsátott rögtön mindenfelé, miszerint ne féljen senki, mert a király csaknem az egész sereggel s valameny-nyi urakkal megmenekült, és csupán néhány gyalog s némelly tábornok veszett el¹. Bár késő de a jövőendő fergeteget a jelen ború-tengerben látó jósként intette egyszersmind a királyt, kit Budára szaladottnak hitt, hogy miután a török igenhihetőleg vagy előrenyomúl s Budát fogja ostromlani, vagy visszszafordúl Jajcza felé s ezen várat elfoglalja; az elsőbb esetben Budát oda ne hagyja, hanem várja be magára az ostromot, mert ha onnan is elszalad, a lakosok elrémülnek, senki ő hozzá vagy a csatára nem, hanem mindnyájan csupán és egyedül a szaladásra fognak készülni, s így az országot veszélybe dönti, ha pedig ott marad, a hadak mindenfelől hozzá sereglenek, s a török kénytelen lévén fegy-veres népét két részre, azaz a Dunán innen és túl, egyiket ta-lán a szultán másikat az Ibrahim pasa vezérlete alá felosztani, ezek egyikének Lajos azon erővel, melly az erdélyi vajda zász-lója alatt közelg, csekély idő vártatva nemcsak megfelelhet de véget is vethet, másika ellen pedig ő, azon 20 ezer emberrel, kiket 8 nap alatt Tótországból reményl, tüstént indúl, hová a

---

¹ „Tutto el paese si comenzo a poner in fuga, maxime li signori e nobeli e cittadini de le terre, abandonando castelli e cita, fugendo cui in qua cui in la, non restaua saluo li pouveri contadini, et anche di elli fugiuano asai, maxime quelli che erano piu propinqui a lo hoste turchale, Vedendo el signor conte tanta fuga e vilanimita de tutti questi signori” stb. Záray u. o. KI.

király parancsolandja. Attól ne féljen, hogy eleségben szükségét fog látni, mivel azt a török, hanemha vízen, nem eszközölheti; sőt itt is nehezen, mert hajói a Dunán a budai ágyúk miatt idejében fel nem evezhetnek, főként ha a király a malmokat az egész Dunán lánczokkal összecsatosztatja, azokba szakálos-lőszerrel ellátott népet helyez, s így egyrészt a török felnyomulását meggátolja, másrészt a malmokban lisztet őröltet. Ha pedig a török, tartván az őszi hidegtől, budai útjával felhagy, valószínűleg Jajcza felé tér vissza, Tót- és Horvátországon keresztül. Tótországban pedig ő sok szoros helyet tud; e szerint ha a király elég hadakat küld, ezekkel oly helyen támadhatja meg az ellenséget, hol annak nem csak ellentállhat, de isten segedelméből nagy kárt is okozhat. Mindezeknél fogva javaslá: állíttassa ki a király, őreit s kémeit, kik vizsga szemmel tartsák, merre indítja a török táborát; egyszersmind a zágrábi káptalannak s polgároknak parancsolja meg, hogy az ő számára ágyúkat szolgáltatassanak¹.

Ha mindezek a magas szellemű Frangepán ohajtása s terve szerint történhetnek vala, nincs kétség, hogy bár nem kamatostul is, de igen egyenlő súlyarányban vissza lehetett volna adni a töröknek, a szenvedett veszteséget. Azonban ez alkalommal más volt írva nemzetünk felett a végzet könyvében. A király eltűnte inkább, mint bizonyos elveszte, füstté olvasztotta mind e szép reményeket. Frangepán maga mindenütt jelen nem lehetett, az ijedség s közrémület árját egyedül fel nem tartóztathatta. Elbúsult oroszlánként rohant ő ki a dráva-szávaközből Somogyba, onnan Fejérvárra 500 emberből álló csekély de lelkes hadával; s míg személyesen a városiakat honnmaradásra, önvédelemre s kitűrésre tüzelte, hős csapata nemcsak a Fejérvár körül rabló török csordát vitézül viszszaverte, de Szulejmánnak a Dunán még át nem költözött hadseregét oly nagy riadásba hozta, hogy

Sept. 23. az szeptember 23-dikán, vasárnap viradóra, hajnal előtt másfél

¹ Gévay Urk. zur Gesch. 14—15 l.

órával, az oszmán első imádságkor, a dunahidnak neki tódulván, ez három darabra szakadt, kettejét a víz elvitte, több ember a Dunába fult, s a tulnan maradt néhány sátor, szekér, tömérdek teve, ló, öszvér, számtalan fogoly és zsákmány, a törökök által részint leöletett, részint odahagyatott. Khoszwrew bosznai, Haszán az Ómer fia szilisztriai, és Miháloglu-Mohammed bégeket, az utóhadak vezéreit, nászádokon kellett reggel a pesti oldalra Sept. 24. átszállítani, s így a különben hetffőre határozott továbbmenetelt egy nappal elhalasztani¹.

Csak Szapolyay Jánosnak, nem annyira, miként némely-
lyek hitték, gyávasága, vagy a hadi dolgokban járatlansága², ha-
nem azon kárhozatos önhaszonlesése, és eleve kiszámított terve,
mellyet még atyjától öröklött, melyet a mohácsi ütközet előtti
években többször nyilvánított³, és melyet a közvélemény az ő
táborból elkéste s az ország veszte okául fennen hirdetett⁴,
eszközölhette azt, hogy Szulejmán ekként a Dunán egész sere-
gével átkelván, s september 25-dikén az indulót reggelre tábo- Sept. 25.
rában kikirdetvén, másnap a foglyok egy részét, főként az ap-
róbb gyermekeket leölette, Pestet felgyújtatta, s hadait két részre
osztván, egyikét Ibrahim pasa vezérlete alatt Szegednek a Sza-
polyay tábora felé, másikát ön magas kormányja mellett a Duna
bal partján Bácsnak, szabadon indíthatta. Ibrahim osztálya még
ez nap 8, más nap szerdán 4^{1/2}, csötörtökön 4 mértföldet ha- Sept. 26. 27.
ladt, bár szép mezőkön, de mindenütt folyótalan sikságon, mely-
lyet ittott néhány tavak, s a gyakori esőzések nedvesítettek. Tá-
borában az ivóvíz és élelem hiánya miatt nemcsak tömérdek ló
elveszett, de olly drágaság is támadt, hogy az árpa kilója 120—
130, a liszté 200 osporára szökkent⁵. Míg a száguldó hadak

¹ Záray Jeromos, Gévaynál, KI. Szulejmán naplója. — ² Záray ugyanott. —

³ Guidotto velencei követ már 1525-diki september 3-ról ezt írja róla: „La terza dignita... e il vayuoda de transilvania, che tene lo illustre conte Zuane conte de sepusio... e quello che aspira alla suprema dignita del Regno.” Gévaynál 8. l. Hasonlót ír róla Szerémy is. — ⁴ Záray id. h. —

⁵ Záray u. o. Szulejmán naplója.

- ezalatt Vácztól Gyöngyösig, Miskolczig, a tatár ütközetet gyászoló Mohiig mindent felégettek elpusztítottak, s a Mátrában a ma-
- Sept. 28. rótihoz hasonló marczongolást tettek¹, Ibrahim pénteken, az oszmán déli imádság idejétől, azaz 10 órától napszállatig 5 mértföldet hagyva hátra, a Tiszához Szegedre jutott. A városiak már jó-eleve értesülve a fenyegető veszedelemről, egész családotul minden vagyonostul átköltöztek a Tiszán, s lakhelyöket üresen hagyták, de a körülfekvő faluk lakosai, részint vigyázatlanság részint gondatlanság s keleties mozdulatlanságból, a rémítő éh hadat magokra várva, ettől véletlen megrohantattak, mindenökből kifosztattak, s vagy leölettek, vagy rabszjira fűzet-
- Sept. 29. tek. Bőséggel viradt Szegeden szent Mihály napja, september 29-dike, a törökökre. Szulejmán naplója szerint „a sereg lisztben és búzában, és árpában, és szüleségben, és egyéb élésben teljességgel elmerült.” Az itt talált számtalan juhnyájból Ibrahimnak 50 ezer, Iszkender-Cselebi defterdárnak 20 ezer darab jutott. Ide jött hire, hogy utjában a szultán Bács városához érvén, azt elpusztította. A nap, nyugvásnak lett volna szánva, de néhány keresztyén a várbeli zárdába vonulván, ezekkel erős harcz folyt reggeltől estig, végre a zárda bevétellett, sok fogoly és
- Sept. 30. zsákmány tétellett, a város elégettetett². September utolsóján, vasárnap, Ibrahim serege tovább indult, s 3 mértföldnyi út után
- Oct. 1. közel a Tiszához tartotta első állomását. Hetfőn csak 1 mértföldet ment, s a Tisza partján fekvő kis vár mellett sásos tó
- Oct. 2. szélén, szép mezőség közepett ütött táborn. Kedden 3 mértföldet hagyva hátra, déltájban a titeli vár átellenében szállott

¹ Vráncsics, Podhr. 17 l. — ² Hammer (III. 64 l.) ezt O-Becsén a 2-dik kiadásban Bácon történetnek mondja, ugyanoda helyezi azon nagyszámú ürd(?) sereget is. De Szulejmán naplója így szól: (Sept. 29-kén, szombaton) „Nyugvás Szegeden. A szultán, utjában Bács nevű várost érvén, ennek elpusztításának hire hozatott (t. i. Szegedre, az Ibrahim táborába). És néhány hitetlen a várban lévő klostromba vévén magát, reggeltől estig vivotott, végre bevétellett, sok zsákmány és fogoly kézre-került, a város pedig végig hosszúig elégettetett; és a fennevezett városban számtalan juh találtatván, 50,000 a pasának, 20,000 pedig a defterdárnak rendeltetett.” Ibrahim egészen külön úton indult Szulejmántól, helyes értelme tehát a napló szavainak Becsére nem vitethetik.

meg. És csak itt, és csak ekkor, midőn már a duna-tiszaközötti sík tartomány is nyomorúan feldúlott, s lakosai, kik tiszántulra nem menekhettek, vagy levágtak, vagy rabságra hurczoltattak, találkozunk ismét két bátor férfival, kik a haza ügyét szívőkön viselve, a féktelenül kegyetlenkedő török seregnek utána nyomultak, s azt legalább forbattalan távozni az országból nem engedték. És e két férfiúnak is egyike nem magyar, még csak nem is honfi, hanem az országba Lajos király alatt költözött, s azon király által az akkor Külső-Szolnok vármegyében fekvő egész Kun-Szentmárton helység birtokával megajándékozott Radics Bosics rácz volt¹, kit a törökök, merész bátor voltaért, közönségesen „deli” azaz örült Radicsnak hittak. A másinak nevét nem tudni. Nádorispánfinak mondják a török történetlapok, tehát igenhíhetőleg Perényi Péter². Mindkettőt „átkozott” melléknévvel jellemzi Szulejmán naplója. Amaz hátulról rohanván meg Ibrahimnak élés után száguldó hadait, közölők mintegy 400-at elevenen elfogott, 500-nak útját elállta, s ezeket részint rabbá tette, részint levágta. Emez pedig, főként a tábori poggyásztól távolabbmaradtakra csapván, néhányat szinte kézre-kerített. Radics ellen Khoszrew bosznai bég, az utóhad vezére állíttatott több helyen lesbe; a nádorfi véletlen támadtatott meg, s zászlóaljából a leöletteken kívül 6, foglyul hozatott Ibrahimhoz. Szerda, october 3-dika oct. 3. volt a nap, mellyen Ibrahim serege, 4¹/₂ mértföld meghaladása után, a Duna balpartján, Péterváradjának átellenében, a Fraska vagy Feraska hegy előtt, pesti útjának 8-dik állomását tartotta. Maga a nagyvezir, csak napszállat felé érkezett a táborba. Megjött a péterváradjai várból ledörgő öröm-ágyúlövésekkel, s nagy ünnepélylyel fogadtatott. Csőtörtéken nyugvás tartatott, s már oct. 4. reggel az egész táborban kikiáltatott: hogy a foglyok díja, mi

¹ „Possessionem... Kwnzenthmarthon, quam Ser. quond. Ludovicus Rex... Egregio quondam Radych Bosyth Rasciano donauerat, in Comitatu Zolnok exteriori existentem” I. Ferd. oklev. 1535 máj. 5-ről. Eredetiből. — ² Hammer hibásan írja Batthyányinak, mert ez ekkor Tótországban mulatott.

- minden fogoly becsárának ötödéből állott, megfizetessék, különben azok el fognak vétetni. Mig e két nap, éjjel nappal szakadt az eső, s a Dunán october 2-dikán kezdett hajóhid építése szorgalmasan folyt, pénteken híre jött, hogy a szultán, Bács és Péterváradja közt, a tavak és mocsárok közepén, a marótihoz és mátraihoz hasonló erős árokkal körített táborra akadt, hová több ezer lakos vette magát, minden vagyonostul. E tábor áttörése és megvívása több főtörök életébe került, mint bármely eddigi erősségé, sőt többbe mint maga a mohácsi ütközet. Ugyanis a jancsároknak nemcsak agájok, Szudzsa, elesett, de néhány jajabasival együtt másod-vezérök a szamszudzsi-basi, és a csausz-basi is. Néhány más agának megsebesülése s tömérdek szipahinak levágatása után végre a tábor elfoglaltatott, kizsákmányoltatott, s a megtámadottak feleségestül gyermekestül mind felkonczoltattak. Roppant mennyiségű fát hordtak ez nap a rumili szipahik
- Oct. 6. a Dunához, s a készülő hidfőnél felhalmozták. Szombaton a kiaja
- Oct. 7. és defterdár szemlét tartott a hazabocsátandó rumili seregen, s e szemle vasárnap sőt hetfőn is folyt; melly előbbinek hajnalán Ibrahim pasa a közelgő szultán eleibe sietett, ki is miután a fennebbemlített sánczban egynapi pihenő időt töltött, megérkezvén, a rumili sereg átellenében szállott táborba. Itt Mohammed aga kapudzi-basit, ki a háremből kijöttekor csasnegir basiságot (főétekfogó) viselt, jancsár agává tette, s a hídon
- Oct. 8. szorgalmasan dolgoztatott, melly másnap elkészülvén, először a sátor, aztán a táborszer s eleség, végre a sereg kezdett rajta elindítani.
- Oct. 9. dítatni. Oct. 9. dike volt azon nevezetes nap, mellyen Szulejmán, egyedül a híves éjek s közelgő deres őszi napoktól hajtva ¹ a Dunán átkelt, s negyed nap mulva elhagyta legalább is 200 ezer embertől ² megfosztott szegény hazánkat. Itt sebes posták vártak

¹ „Veant que liuer entroit et faisoit desia froit” Ferd. lev. Károly császárhoz, Gévy Urk. zur Verh. I, 21 l. Ezen okát adja sebes visszavonultának Szermeg is 8 l. és Várday Pál a kassaiakhoz oct. 10-dikén irt levelében: „quamvis Thureus nunc longa predacione fessus, et hieme instante territorium, parum cesserit.” Kassai léveltár. — ² Hammer III, 65 l. Brodarics id h. 567. Záray Jeromos csak a Duna-Tisza között megölettek számát 400 ezerre teszi.

reá az Icsilben kiűtött s borzasztóan terjedő lázadás hírével, sőt hogy Adanában s Tarzusban is pártosok mutatkoznak. A lázongók megzabolázására a natóli heglerbéget küldötte rögtön, egyszersmind kikiáltatta az egész táborban, hogy maga is sietve fogja követni. Szerdán Szalánkemén mellet szállott táborba, s ^{Oct. 10.} míg Ibrahimot nyugodni engedte, maga divánt tartott; a péterváradjai és szerémujlaki várakba számos, mintegy 50 ezer embernyi¹ őrseregeket rakott, melyek a jövő tavaszra határozott viszszaérteig, Magyarország széleit számára biztosítsák; aztán más ^{Oct. 11.} nap Buzuk-Kilisza, harmad nap Nándorfejérvár mellett táboroz- ^{Oct. 12.}ván, Drinápolyban töltött egyhét mulatása, székhelyétől pedig kéthónapi távolléte után, november 23-dikán, körülbelül 8000 becsesb fogollyal, számtalan gyermekkel, 2500 budai, esztergomi, s máshonnan elhurczolt zsidóval, és tömérdek zsákmánnyal² Konstantinápolyba megérkezett. Itt a budai várból zsákmányolt réz szobrokat Ibrahim a szultáni palota előtt állíttatta fel, mellékdarabokul az otlévó gúlához és rézkígyók szobrához, a mozlímek nem csekély botrányozására. Ugyanis Mohammed, a hódító, ezen rézkígyók fejeit Konstantinápoly elfoglalásakor levagdaltatta, s Szulejmán vagy inkább Ibrahim most azok mellé e három szobrot helyhetvén, Figani török költőt ez azon gúnyos ötletre fakasztotta, hogy amaz Ibrahim (Abrahám) a bálványképeket összetörte, ez feleleveníti. Elménczkedéseért elébb számárháton hurczoltatott végig a városon, aztán megfojtatott³.

Ezek az ország keblében, mint keserűen komoly, az egész magyar nemzet életét megrázó, s nem sokára következő ménydúsan kifejlendő tárgyak elhimlett magvai. Vessünk egy pillanatot Tirol bérceire, azon bércekre, melyek köríték az ifjút, kinek jobbjára bizandá a sors, kormánygyeplőjét az elzúzott hazának, s jó mint bal szerencséje mérlegét, a viszályok örvényébe jutott hajdan hatalmas nemzet maradványának. — V-dik Károly római császár és I-ső Ferencz francia király közt

¹ Cseh Antal. — ² Ugyanő. — ³ Szulejmán naplója és Hammer.

ép ekkor folyt, még pedig elkeseredéssel folyt a háború; a harczmező Olaszország volt. Ez tehát, miként a magyar ellen nyomuló roppant török had, s a Lajos király segedelmet sürgető követei, megnevelték gondjait a még csak 23 éves Ferdinánd ausztriai főherczegnek, kit bátyja Károly, helytartóvá tett a római, akkori néven „szent” birodalomban. A levelezések, melyeket Károly, Ferdinánd és Mária, Lajos királyunk özvegye, egymással nagyrészt saját kézzel folytattak¹, bő tanuságot nyujtanak: milly határtalan szeretettel viseltetett e három, kora felett művelt testvér egymáshoz. A hármás szeretetnek a kötelességgel, Ferdinándban, mint középsőben, kelle egyesülni². Ő, miként említők, Speierben ült, majus közepétől august. 27-dikéig³, a birodalmi rendeket rögtöni segedelmezésre unszolva, nem csak a magyar király de az egész keresztyén világ ellensége ellen. És naponta erősebb hír kezdte terjengeni: hogy azon ellenség Magyarországot megtámadta, s pusztítja határszéleit, a birodalmi rendek által megajánlott segedelem pedig mind kisebbnek tetszett mind késedelmesbnek, hogysem a számos se reggel már előrohant büszke török császárt visszazaverni képes lehetett volna. Azon buzgalmánál fogva tehát, melyet sógora s a keresztyénség közös ügye iránt kitüntetett, saját tartományaiban is mindent el kívánt követni, mit lehetett. E végből sietett a birodalmi gyűlést bezárni, Tirolt és Alsó - s Felső - Ausztriát is segedelemadásra bírni. Azonban ezen készülétei közt, levele érkezett Károly császártól julius 27-dikéről, melyben ez előrajzolván az olaszországi dolgok veszélyes állását, s az okokat, mik neki tiltják hogy háza s ön becsülete megmentésére, miként szándoka volt, személyesen jöjön, őt szólítja fel: ösztöztse minden erejét, s induljon tüstént Olaszországba. A veszély s gyalázat, melyet Károly ellenségei az ausztriai ház ellen fontak, elevenen tűnt fel az ifjú fejdelem szemé előtt, s a nemzetségi érdek szintugy ösztönözte

¹ Sokat láthatni ezekből Gévy többször-idézett oklevélgyűjteményében. —

² V. Károly született 1500 február 25-dikén, I. Ferdinánd 1503 mart. 10-dikén, Mária 1505 sept. 17-dikén. — ³ Gévy Itinerar Kaiser Ferdinands I. 1521—1564.

miszerint a császár parancsát teljesítse; ámde másrészt a védtelen Mária sorsa, és egy titkos sugallat, — mert egyébnek nem nevezhetjük — hatékonyabban szolt kebléhez, hogysem illy körülmények közt leánytestvérét magára hagyhatta volna. Ez tehát határozott irányt adott szándokának; és miután a kettős gond legyőzhetése tekintetéből nagynénjét Margitot, Németalföld kormányzóasszonyát megkereste: szerezzon s küldjön pénzt számára, épen a mohácsi ütközet előtti nap, auguszt. 28-dikán, Speierből Tirol felé kiindult. Már közel, csak egy orányira járt Tirol fővárosához, midőn Zirl alatt septemb. 6-dikán¹ fontos ^{Sept. 6.} hírek lépék meg, eddigi gondjait nagy mértékben súlyosítók. E hírek egyike Margittól jött, melly a várt pénzoszveg helyett, meg-hiusult reményt nyújtott; másika nemzeti nagyvultunk halottas harangkongását hozta.

Igy állt Ferdinánd, midőn Innsbruckba ért; felhíva egyrészt a nemzeti érdek parancsoló hangján: hogy a családház felett tornyosodó borút széthárítani Olaszországba siessen, — és felriadva másrészt az ellenség fegyvere előtt szaladó hűga sikoltásán: hogy Mohácsnál a csata elveszett, a király nem tudni hová lett, induljon tehát rögtön Ausztria felé, s őt és férjét illy végveszedelem idején, illy szorult állapotában el ne hagyja². Az ép ellenkező tájékú kettős küzdhomokra zaklatott Ferdinánd állását könnyű gondolni; főként ha tudjuk, hogy erszénye, tömérdek költséggel járó ide s tova utazásaiban annyira kiürült, miszerint Innsbruckba érkezéssel kénytelen volt addig is, míg a tiroli rendek a török elleni segítség felől tanácskozni egybegyűlnének, gyűrűit s egyéb ékszereit öszszeszedni, s azokat néhány tiroli főbb ember jóállása mellett Freundsberg György által Augsburgba küldeni a végett: hogy ez azokat ott zálogba vetvén, az így szerzendő pénzzel, néhány kapitánnyal, 10 ezer gyaloggal, annyi lovassal mennyit kaphat, s egy jó csapat pattantyússággal azon-

¹ Gévay: Itinerar Kaisers Ferdinands I. című munkája ügyében az Österr. Beobachter 1844-diki 74-dik számában megjelent, s külön is lenyomott értekezésében. — ² Gévay Urk. zur Ver. I, 7 l.

nal Olaszországba menjen, bátorítani s felsegíteni a császár hadait¹. Milly eldöntő fordulatot vehetének pedig honunkban a dolgok, ha Ferdinánd a Lajos király haláláról már ekkor értesítetik, egyszersmind a fő nélkül maradt nemzet közé legalább ezen hadi erővel lépni siet, avagy léphet vala. Azonban ő, a Mária bizonyosabb hirt hozó leveleinek elkéste miatt Lajosról egyebet, mint hogy az ütközetből elszaladt, nem tudott, egyebet mint hogy Cseh- vagy Morvaországig meg nem áll, nem sejtett; és ezutóbbi esetben főként attól tartott, nem fog majd tudni alkalmas ürügyet adni szaladásának, így féltékenysége által a nemzet szívét magától még inkább elidegeníti, s tág kaput nyit a kormányával különben is elégedetlen országnagyok forrongásainak. Elkerülhetlennek, s a körülményekhez képest ekkor még elegendőnek is hitte tehát, ha levelében az ütközet szerencsétlen kimenetén aggódó szomorúságát jelentve, Lajost bátorságra inti, csüggedetlen állhatatosságra buzdítja, egyszersmind felszólítja: ügyekezzen isten jóvoltából, a szenvedett csapást kamattal helyre pótolni, s az őrseregeket mindaddig a várakban és várak közelében tartani, míg a külföldről megérkeznek felesebb segédhadai, melyeket a cseheknél s morvák-nál személyesen is szorgalmazhat, csak a mellette lévő magyarokkal észre ne vétesse, hogy közölők szaladva akar menekedni².

Sept. 7. És ezen értelemben szerkeszteté más nap, Lajos királyhoz intézett levelét, azon hozzáadással: hogy mi őt illeti, az e részben már elébb tett többszöri tudósításához képest, a szent birodalom rendivel a hovahamarábbi segedelmadás felől nemcsak értekezett, de kedvezőleg végzett is; attól pedig, hogy ezen segedelem a birodalom még többi fejdemei sőt saját tartományai által is neveltessék, semmi fáradságát semmi szorgalmát nem fogja kimélni; miként jelennen is ép ezen dolgozik a tiroligyűlésen, s biztos lehet Lajos, hogy a keresztényiség és a római

¹ Gévay u. o. 14—15 l. — ² „Modo Regnicolis suis, apud se constitutis non subolescat: eam (Serenitatem Vestram) per fugae salutem ab eis deflectere velle.” Gévay Urk. I, 11

hit illy közös ügyében, a köz ellenség ellenében magára nem fog hagyatni ¹. Miszerint pedig e buzdítások sükerebbek legyennek, leveleit intézte az ország néhány legfőbbjeihez is, jelesen: Szálkán László esztergomi érsekhez, mint a magyar egyház fejéhez, s a királyra helyzeténél fogva legtöbb hatásúhoz, Szapolyay János erdélyi vajdához, és Batthyányi Ferencz tótországi bánhoz; hol „nagylelkű, bátor, királyát megkülönböztetve tisztelő szerető, s a bal szerencse bármí csapását szilárd lélekkel eltűrni tanult férfi” magasztos kifejezéseket találunk még Szapolyayhoz is, azon kérés mellett: hogy a királyt illy szorult állapotában el ne hagyják, hanem állandóan mellette maradván, az ellenség visszaverésében s a keresztyénség békes léte helyrehozásában mindent kövessenek el ².

És felszólító leveleket készíttetett september 8-dikán, Ká-Sept. 8. roly münsterbergi herczeg cseh-, és Pernstein János morvaországi fő-kapitányokhoz is: birják reá azon országok rendeit, hogy a magyar király segedelmére legott egész erejökkel induljanak. Aztán saját kezével írt francia levelében Máriát kérte: hogy miután az erény a szerencse bal fordulatában tűnik ki ³, legyen nyugodt szívvel, s legyen meggyőződve: iránta a legforróbb testvéri szeretettel viseltetni nem szűnik meg soha, sőt mihelyt a tiroli rendektől pénz- és fegyverbéli segedelmet nyerhet, tehát mint reményli három négy nap alatt, okvetlen megindul Ausztria felé; útában pedig nem fog szunyokálni, hanem ügyekezni vele mentőlelébb találkozhatnia; hívéen, ha együtt lehetnek, isten segítségével mindent jó rendbe hozandnak ⁴.

Csak a pecsét, illetőleg a külczím hibázott még a cseh és morvaországi főkapitányokhoz intézett levelekről, midőn Ferdinándhoz az alsóausztriai kormánytanács september 3-dikán kelt kétrendbeli hivatalos tudósítása megérkezett, mellyekben ez, a

¹ Gévay u. o. — ² Gévay Urk. I, 1—5 l. — ³ „A laduersite cognoit on les vertuosses personnes.” — ⁴ Gévay u. o. 7 l.

magyar király megverettetését jelentvén, tudtul adja, miszerint a királyné vigasztalására a szent György rend nagymesterét és gróf Salm Miklóst küldötte, egyszersmind Ferdinándot felszólítja hogy a passauai püspöktől és egyebektől szükséges mennyiségű pénzt szerezni ügykezzék. Dél tájban már szárnyalni kezdett a hír Innsbruckban, hogy Mohácsnál Lajos király is elesett¹. A körülmények illy helyzetében, következő utasítást küldött Ferdinánd még az nap délután alsóausztriai kormánytanácsához: Megdicsérte eddigi bölcs rendelkezéseit; ígérte hogy a pénzszerzés végett hathatós lépéseket fog tenni, s Bécsben személyes tanácskozás végett mentőlelőbb megjelenni. Miután azonban nem kétli, hogy azóta a kormánytanácsnak bizonyos és bővebb tudósításai is lesznek a mohácsi ütközetről, különösen arról: vajjon a magyar király valósággal meghalt-e vagy még életben van, a dolog pedig komoly megfontolást igényel, hogy azon esetben, ha — mit ő nem gondol — az említett király csakugyan elhunyt, ennek országai s tartományai törvényes kezekre szálljanak, és e részben meggátoltassék miszerint azokat semmi idegen, kit sem isten sem természet törvénye rendén nem illetnek, el ne tulajdonítsa, hanem a korábbi egyezkedések erejénél fogva ő és neje, mint természetes örökösök vegyék birtokukba; mindezek tekintetéből, nehogy a jelen zavaros körülmények közt az ő részéről mindjárt kezdetben bár legkisebb is elmulasztassék, sőt ellenkezőleg, rögtön és sietve minden elkövetessék, miszerint az említett országok s tartományok vigasztalás és segedelem nélkül ne maradjanak, nyilvános parancsát abban jelentette ki: hogy azon kormánytanács, az imént érintett szent György rendbeli nagymestert és gróf Salm Miklóst, mint egyéb végekre alkalmasban használandókat, Mária királynétól haladék nélkül hívja vissza, s értelmes más két tanácsost küldjön hozzája, kik fennebbelősorolt levelének átadása mellett, a királynét szóval is vigasztalják, az ő pártfogásáról s szeretetéről

¹ Gévay Urk. zur Verh. I, 5—6; és Österr. Beob. 1844, 74 sz.

bizonyossá tegyék, állandóan mellette maradjanak, az előforduló tárgyakban neki tanácsot és segédelmet nyújtsanak, a kormánytanácsnak minden eseményeket hüven s szorgalmasan bejelenítsenek, és a királynét azon lépésekről, melyeket Ferdinánd az említett országokhoz tartott örökségi jogának kivására nézve teszen, értesítsék; teljes reményt nyújtván neki, hogy ha azon országokat a Ferdinánd kezébe s hatalmába juttatni tőle-kitelhetőképén ügyekszik, nem csak lekötött özvegyi jogáról, de a testvéri szeretet és segedelem egyéb tanúságairól is bizonyos lehet.

Meghagyta továbbá Ferdinánd a többször-nevezett kormánytanácsnak, hogy a horvát grófokhoz és nemesekhez, a melékletül zárt aláírással üres lapokra irandó utasítással és megbízólevéllel, gróf Frangepán Kristófot és Jurisics Miklóst, a tótországi bánhoz és rendekhez a laibachi püspököt, a magyar előkelőbb egyházi és világi urakhoz s nagyobb városokhoz pedig, miként az erdélyi vajdához is, nem tekintvén, hogy ez nem igen lesz az ő pártján¹, tekintélyesebb követeket küldje; vagy írja meg nekik, mikép a kormánytanács leghasznosbna véli, sőt e részben kérve kéri s buzgóan felszólítja őket, miszerint Ferdinándot s hitvesét, Lajos király törvényes és természetes örököseiül ismerjék el; mint hű és engedelmes alattvalók, ő hozzájuk csatlakozzanak, s a török erőszakos benyomulásainak megállítására, velők együtt egész erejükkel készen legyenek; bizonyosnak tarthatván azt, hogy Ferdinánd azon hadi készüllettel, segedelemmel, melyet saját magáéu kívül a római birodalombeli fejedelmek ígérete szerint kiállítani reményl, nem csak az ország már elvesztett részeit visszaszerezni, de a magyar nemzetet a török borzasztó kegyetlenkedéseitől megszabadítani, s e részben ezt semmikép el nem hagyni, ohajtja.

Az e végett megkívántató kiadmányokra, 20 nagy és 118 kisebb aláírt üres lapokat intézett Ferdinánd, szokott számadás

¹ „Item zu dem Weyda in Sibenburgen, vnangesehen das Er nit vnser parthey sein mag.“

mellett, kormánytanácsához; nem mellőzvéen el azt is szívére kötni: tegyen rögtöni rendelkezéseket, hogy Magyarország derekabb várai s főbb városai azonnal elfoglaltassanak, s az illető kapitányok ő hozzá s hitveséhez hódolati esküvel köteleztessenek. Mindezek könnyebb kieszközlése tekintetéből pedig, biztossítsa nevében a kormánytanács a magyar urakat és városokat, miszerint őket, nemcsak eddigi ősi szabadságaik s szokásaik használatában meghagyja s megtartja, de újabb és bővebb kegyelmekkel is gazdagítja, sőt a hatalmas római császár s az egész római birodalom pártfogását is megnyeri számukra. Mindezek kieszközléséhez azonban, legnagyobb nyomatékot adott azon felhatalmazvány, mely ezen utasítás szövegébe szúratott; mellynél fogva tudniillik, a teljes bizodalommal megajándékozott kormánytanács, a Ferdinánd pártjára állandó magyar uraknak tiszteletdíjul 40—50 sőt több ezer rénes forintnyi jutalmat, uradalmakat, javadalmakat s hivatalokat ígérhetett¹.

Frangepán Kristóf, miként a fennebbiekből kiki könnyen álláthatja, sokkal fontosabb személy volt a mohácsi ütközetet követő nemzeti nagy szomorújáték színpadján, hogysem őt mások felett megnyerni érdekében nem állott volna. Hozzá tehát, miként a magyar-, cseh-, és tótországi urak előtt különös tekintetben lévő, s ez alkalommal szinte használandó Dietrichstein Zsigmond és Auersperg Jánoshoz is, külön írt Ferdinánd leveleket; s ezeket a cseh- és morvaországi főkapitányokhoz irottakkal együtt, azon meghagyással küldötte át az alsóausztriai kormánytanácsnak, hogy az utóbbiakat, a magyar király elhunytá esetében, tartsa meg magánál, helyökbe körülményekhez alkalmazottakat készítsen, s hasonlólag utasítsa György brandenburgi örgrófot, és a luzsiczai kormányzékét s helytartót is².

¹ „Ihr zu erlangung vnnsers willens --- den sonndern personen die vnnscher parthey zumachen sein, bisz vierzigk funffzigk oder mer tausent gulden Reinsich zuuereren versprechen, auch etlichen herschaften phlegen vnd Embter zuuerlassen, vertrosten vnd zusagen lasset.“ — ² Gévay Urk. z. Gesch. von Ung. 17—21 l.

Ezek, mint említők, septemb. 8-dikán délután történtek. Alig terítette szét az éj fátyolát, és bizonyos tudósítása jött Ferdinándnak, Lajos haláláról¹; e szerint bekövetkezett az idő, hol azon rendelkezéseket, miket iménti utasításába a bizonytalan hírek valószínűsége esetére iktatott, minden további habozás nélkül fogamatba vegye. Mindenek előtt azonban, özvegyen maradt hugát kívánta vigasztalni; aztán azon szerződéseket, melyek Fridrik és Mátyás, Miksa és Ulászló között, a koronaörökösödés tárgyában kötöttek, feleleveníteni; végre e részben igényelt jogait, főként a lengyel király s az erdélyi vajda ellen biztosítani, kiket trónkövetelő vetélytársainak, ha tán még nem hallott is, de a multak nyomán ítélve, kétségbe-vonhatlanul gyanított. Más nap tehát, mindezek tekintetéből, meghitt em- Sept. 9. bereit indította útnak Máriához, saját kezével írt levelével; mellyben igaz szívbéli s alázatos magajajánlása mellett, nagy szomorúságát s zavarodását jelenté, sógra megverettetése s gyászos halála híre vételén. Fájdalmát — monda — s bánata nagy voltát, isten látja; mivel azonban ő szent felségének ez vala tetszése, tűrnie kell, Máriának pedig mint lelkes és józan ítéletű asszonynak, megerősítnie szívét, látván, hogy a boldogult illy nemes fejdelemként végezte napjait; sőt hinni, s bizonyosnak tartani, hogy istenért és a hitért s ezek védelmében hunyván el, lelke immár biztos, dicső, örök helyre jutott, híre, neve, becsülete pedig dicséretben s halhatlan emlékezetben fog élni mindenha. Kérte aztán Máriát: legyen meggyőződve, hogy ő benne nemcsak jó és alázatos testvért, de férjet és atyát fog találni, ki vérével s egész vagyonával kész szolgálatára, segedelmére; miként mindezt levele átadóitól bővebben megértheti, kiket azért küld hozzá, hogy neki, miként önmagának, mindenben szolgáljanak, engedelmeskedjenek, és hogy megtudhassa, miben lehet ő maga is, úgy, mint engedelmes testvér lenni tiszta szívből ohajt, szolgálatára, segedelmére. Miután pedig a mindenhatónak Lajos királyt magához szólítania tetszett,

¹ Gévay érkezése. Öster. Beob. 1844, 74. sz.

s Magyar- és Csehország, a mint Mária előtt is tudva leszen, mind a jog és igazság szerint, mind a szerződések erejénél fogva is, az ausztriai házra szállandó, — a császár továbbá, maga ez iránti jogát egyesség által ő reá (Ferdinándra) ruházta, s nem kétli: eléggé fogja ismerni Mária azon jogot is, melly amaz országokra nézve az ő nejét illeti, esedezve kérte: legyen viszont neki is segítségére, s tanácsolja: miként vehetné mindezt foganatba, miként keríthetné különösen a közelebb eső helyeket kezére; mert attól tart nagyon: hogy a lengyel király, vagy a vajda talál a dologba avatkozni, kiktől aztán Mária sokkal kevesebb segédelmet várhat mint ő tőle¹.

És ezek voltak Ferdinánd első nyilvános léptei a magyar korona elnyerésében. Ez alatt a tiroli rendek, kiknek az országgyűlés megnyitásakor elevenen rajzolta eleikbe: mind az őt Olaszországba hívó fontos körülményeket, mind a töröknek a magyar nemzeten s ez által a keresztyénségen nyert, következményeiben veszélyes győzedelmét, 5 ezer gyalog fegyverest ajánlottak 4 hónapi fizetéssel, s azon megjegyzéssel: hogy bár ők, állhatatos hűségökhöz képest, egészen szabad tetszésére bízzák Ferdinándnak: e megajánlott hadi erőt akár a török ellen, akár pedig hová ő legalkalmasnak itéli, fordíthatnia, s még azonfelül sem fognak elmellőzni semmit, mi tőlök a tartomány védelmére nézve tehetségek szerint kitelik, — mivel azonban Olaszországba menetelét már az eddig kifejtett körülmények is lehetlenné tették, a velenceiekkel háborúba ne keveredjék, mert a sváb szövetség őt segíteni köteles nem lévén, azok, a török, és csaknem az egész keresztyénség ellen maga egyedül meg nem fog állhatni². És miután a tiroli gyűlést ekként bevégezte, a mohácsi ütközet szomorú kimenete s a fenyegető veszedelem felől a birodalmi rendeket is tudósította; felszólítván egyzersmind őket: hogy ne csak a Speierben megajánlott segédelmet küldjék mentőlelébb, de azonfelül mindazt is, mi tőlök kitelik; mert ha a török, mitől isten mentsen, az ő tar-

¹ Gévy Urk. I., 8. l. — ² Gévy u. o. 16. l.

tományait is meg találja támadni, csak akkor látják majd igazán meg, milly veszély között eveznek. Küldött másfelé is leveleket és postákat, és miután az előleges dolgokról imígy rendelkezett, azon napon, mellyen Szulejmán Budára ért, septemb. 10-dikén, Sept. 10. Innsbruckból Lincz felé kiindult¹. Miként tiroli útjában Zirl alatt, úgy most is a Mária leveleivel találkozott; mellyek közül kettő saját kezétől, és pedig az egyik ugyanaz volt, mellyet Budáról az ütközet napján írt, másik septemb. 6-dikán kelt; harmadikat a titoknak írta. Az első, úgy látszik, a fenyegető veszedelem nagyságát jelenté²; az utóbbiak, midőn egy részt Lajos király halála gyász hírének hozák, s Ferdinándot a testvéri szeretet és kötelesség teendőire sarkalák, őt egyszersmind sürgetve inték: hogy a magyar határszélek felé siessen, s neki azzal, miért tegnapi levelében esdeklett, t. i. húga tanácsával és segítkezésével a megürült királyi székek elnyerésére, önként ajánlkozzanak. Ferdinánd mind háromra még az nap³, Kufsteinből válaszolt. „Az elsőre — monda — miután isten a körülményeket azóta annyira megváltoztatta, nem szükség felelni”; az utóbbiakat mi illeti, szomorúságát s nagy fájdalmát, melly őt a boldogult király megverettetése s halála hírének elfogta, még Innsbruckból írt levelében tolmácsolta, és most, midőn azt magától a királynétől kell értenie, újonnan felszakadoznak sebei; a néhai királyon azonban már e földön segíteni lehetetlen lévén, nincs

¹ Gévay Urk. I, 19 l.; és Itinerar. Kaiser Ferd. I. — ² Ennyit, és nem többet lehet kivenni Ferdinánd válaszából, mellyet Kufsteinből sept. 10-dikén írt. Szavai ezek: „Madame, iay receu trois de vos lettres, les deux escriptes de vostre main, et datees du XXIX daust, et l'autre du VI de ce mois, et me semble que ala premiere ne requiert point de response, puis quil a plu a dieu de depuis ladite lettre auoir tant changie les affaires; quant a l'autre, de vostre main, et aussy de main de secretaire veux faire response par cestes; et quant au premier, que me aduetisses du doloireux trespas du roy” sat. Gévay Urk. I, 9. l. — Hogy a királyné csak august. 30-dikán késő estve tudta meg Budán a mohácsi ütközet szerencsétlen kimenetét, a jelen volt Szerémy és báró Burgio János világosan mondják; — arról tehát már august. 29-dikén nem írhatott —

³ Gévay u. o. Septemb. 11-dikén hibásan áll, lásd Gévay ért. az Öster. Beob. többeször idézett számában.

egyéb mit tenni, mint a mindenható tetszésén megnyugodni, a boldogult lelkeért könyörögni, s arról gondolkozni: miként lehessen a dolgon legalább jövendőre javítani. Szükségesnek látja erre nézve Máriát újlag is kérni: olly dolgokkal, miket többé meg nem változtathat, ne epeszsze magát, s ne rontsa egészségét, hanem az okosság sugallatát követve kérje istent: ne vonja meg tőle kegyelmét; hogy bátran tehesse majd lépteit a reá váró nagy és nehéz tárgyak vezetésében. Egyébiránt, valaminth elábbi levele folytatában, minden tőle kitelhető segedelme s ótalma felől ezennel is bizonyossá teszi, s kívánsága szerint már Innsbruckból is kiindult, utját sietve folytatandó; úgy viszont kötelességének ismeri, részéről legalázatosabb köszönetét jelenteni Máriának, abbeli szíves ajánlataért, hogy őt tehetsége szerint mind segíteni mind tanácsolni kívánja; és ezt annál inkább, mert az ő tanácsára s jóindulatára elkerülhetlen szüksége fog lenni. Linczben csak néhány napot mulat, hogy ott a cseh és magyar dolgok állapota felől bizonyos tudomást szerezzen, s azokhoz képest siettesse vagy késlelje továbbmenetelét; mit hogy czélszerűen tegyen, igen kéri Máriát: küldje hozzá néhány igaz s meghitt szolgáit, kik őt mind az említett dolgok helyzetéről értesítsék, mind arról is: mit tanácsol s javasol arra nézve tenni, hogy az őt és nejét igaz öröködési joggal illető Magyar- és Csehországot birtokába juttassa; mi ha sikerül, meg lehet győződve Mária, nem lesz többé mitől rettegnie, s mi hogy sikerüljön, szükségesnek látja: a boldogult király tanácsosai és a jobbak közül némellyeket, mindkét országból magához gyűjteni. E felől azonban, s különösen arról: kiket volna jó és alkalmas meghíni, az ő kimerítő véleményét várja¹.

Sept. 15.

September 15-dikén érkezett Ferdinánd Linczbe², hol megtudván hogy a csehek a jövő octob. 6-dikára királyválasztó gyűlést akarnak kitűzni, a cseh korona iránt néhány cseh úrral tüstént elkezdett egyezkedni³. És így, és már itt gördültek

¹ Gévay Urk. I, 9—10 l. — ² Gévay Itinerar. Kais. Ferd. I. — ³ Gévay Urk. I, 11. l.

mindjárt a magyar érdekek eleibe más olly érdekek, mellyek amazok felvirágozását századok hosszú során folyton késlelték. Ferdinánd ugyanis, Linczbe érkezével hirtelen megváltoztatta előbbi szándokát; azon csak néhány napot ¹, mellyet ott-mulátására szánt volt, bizonytalan időre hosszabbította, s a helyett, hogy maga elsietett volna, tanácsosát sausteini Lamberg Jánost küldte harmadnap mulva Máriához, Pozsonba, vagy a hol találja, Sept. 17. következő nagy fontosságú utasítással: A testvéri szeretet kijelentése s megbízó-levele előmutatása után értesítse a királynét: miként Ferdinándnak semmi sem volt forróbb ohajtása, mint e szárnyaló gondtele hírek közt alsó-ausztriai tartományát, különösen bécsi kormányzékét meglátogathatni, s így ő kedveltségéhez közelebb juthatni; miután azonban — és e mentséggel fájdalom! számtalanszor fogunk találkozni — ő felségének a császárnak, a római szent birodalomnak, s a tiroli grófságnak még sok dolgai vannak elintézetlenül, mellyek pedig Alsó-Ausztriának is csak javára szolgálandók, részint ezek, részint a cseh urakkal megkezdett alkudozás, és több más nyomos okok, mik a bécsi kormánytanácsához írt levelében egy részt kifejtvék, most és egy olly hamar nem engedik hogy Bécs felé jöhessen; hanem legyen kimentve a királyné előtt, ki, ha miket közleni kívánna, fedezze fel Lambergnek, mint Ferdinánd különös meghittjének, vagy küldjön titkos szolgálai közül valakit megbízva azokkal, hogy így aztán ő is kimerítő választ adhasson mindenre. Ha pedig a királyné netalán a személyes találkozást s értekezést látná jónak avagy szükségesnek, ezen esetre legyen szíves Ibsbe rándulni, hol Ferdinánd is meg fog jelenhetni, s vele kellőleg tanácskozhatni; mert hogy Lincztől meszszebb távozzék, a fennebbiek miatt teljességgel nem teheti².

Az épen 21-dik élet-évét töltő ifjú özvegy királyné sem látszék elég bátorságban a honban, hol már ez előtt egy esz-

¹ „Quelque peu de iours” Gévay Urk. I, 10. l. — ² Gévay u. o. 11. l.

tendővel titkos törekvések mutatkoztak: Lajost más világra küldeni országotlani, s az erdélyi vajda birtokába juttatni nem csak királyi székét, de özvegye kezét is¹. Meghagyatott tehát ez utasításban Lambergnek, tegyen ajánlást Máriának: ha tán Pozsonban vagy átalánfogva Magyarországon tartózkodását nem vélné biztosnak, vagy kedve jőne a Ferdinánd örökös tartományaiban lakni, nézzen ki egy várost magának, s nevezze meg, — a főherczeg valamint semmi testvéri szívességet segítséget, úgy ezt sem akarja tőle megtagadni². Ez tetszett legjobb eszköznek, ha a koronát nem lehetne, legalább az özvegy királynét eltávolítani Szapolyay már elhánt hallói elől.

Főczélját azonban e követségnek az tette, hogy Lamberg tudja ki a királynétól: kiket gondol leghasználhatóbbaknak arra, hogy Magyar- és Csehországot, mint saját és neje igaz örökségét, mentőlelőbb kézre keríthesse; aztán kérje a királynét: nevezzen két- három ügyes és a dolgok helyzetéről mások felett értesített magyart, kiket ő tanácsosokul vehessen udvarához; végre, mivel a mohácsi ütközet által néhány dúsabb püspökség is megüresedett, közölje nézeteit: miként hinné azokat olly egyének által betölthetni, kik ezért készek lennének az ő pártjára állani.

Mindezek tekintetében Ferdinánd figyelmét a megholt király titoknokja Nádasdy Tamás, a hon dolgaiban később olly nagy szerepet játszó, kivel imént a speieri gyűlésen ismerkedett meg³, el nem kerülhette. Egy levelet is adott tehát Lambergnek, azon meghagyással: hogy ha a királyné tanácsosnak látná, miszerint Nádasdyt szolgálatába fogadja, küldje el azt neki, máskülönbent tartsa meg magánál. És hogy Lamberg e reábiztakban a legnagyobb szorgalom s pontossággal járjon el, olly parancscsal kötötte lelkére: a veendő választ haladék nélkül írja meg, vagy ha levélben nem közölhető dolgokat tárgyzana, siessen szóbeli tudósítást tenni személyesen⁴.

¹ Pray Epist. Proc. I, 201. l. — ² Gévy Urk. I, 11. l. — ³ Szentgyörgyi, Kovach. Script. min. I, 129—130. l. — ⁴ Gévy Urk. I, 11. l.

Ez alatt a Budáról elszökö királyné Komáromba ért¹. Itt, vagy már útközben jutott hozzá a király legkedvesebb kamarása Czetricz Ulrik, augst. 31-dikén, s tudtára adta özvegyen ma- Aug. 31. radttát. „A király — úgy mond — ő vele és Aczél Istvánnal együtt, az útközetből szerencsésen megmenekedvén, a Dunának egy kis erőhez jött, ezen át akart menni, de megsebesedett lova hanyatt esett, s őt a nehéz fegyverzetben és harc fáradalmában ellankadtat, a vízbe fojtotta. Aczél István, veszedelemben látván forogni királyát, utána ugratott, de maga is odaveszett.” Nem egészen adott ugyan hitelt a királyné ez előadásnak; mert sokan voltak, kik állíták, hogy a királyt még az említett kis éren, a Csele patakján, tul is látták²; a tudósítás megvalósulta esetére mindazáltal czélszerű rendelkezéseket tenni, szükségesnek tartotta. Ezért a komáromi és tatai várakat endrédi Somogyi Ferencz kormányára bízta, azon erős eskü alatt, hogy midőn kívántatni fog, azokat ismét visszaereszti kezére³; aztán a már említettek társaságában, kikhez még a birodalmi rendek segedelemajánlata hírével siető Nádasdy Tamás csatlakozott, nagy remegések közt, a Csalóközön át⁴, Pozson felé folytatta útát. Sok bajjal, tömérdek nehézséggel volt ez út egybekötvetve, s bútorral terhekt néhány hajói is elsüllyedtek⁵. Ő azonban, csüggedetlen lélekerejét s szilárd akaratát e veszélyek közt sem engedvén lankadni, a nehéz út meghaladása után, ernyedetlen buzgalommal feküdt azon nagy terv kivitelének, hogy testvérbátyját elvégre a megürült magyar királyi székbe ültesse.

¹ Szentgyörgyi, Vita Domini Palatini Thomae de Nádasd, Kovach. Scriptor. minor. I, 130 l. — ² „Benche molti sian poi che dicono che il re erapassato gia oltra quel luogo oue costui refferisse che fu il caso” Burgio János levele, 1526 sept. 5-dikéről Pozsonból, Gévaynál Urk. z. Gesch. v. Ung. 13. l. — ³ Ferdinánd oklevele 1527 nov. 4-ról. — ⁴ Szentgyörgyi azt állítja, hogy Mária Dunán utazott Pozsonba; de ez azért nem bízható, mert septemb. 3-dikán már Pozsonban volt, vizen pedig illy sebesen nem mehetett volna; ezenfelül Bornemizáról e részben bizonyos tanúságunk van. — ⁵ Szentgyörgyi id. h. 120 l. „In compagnia della regina mi son partito di buda et son venuto qui in posonio, con quanto pericolo et disordine, vn giorno a boca lo intendera.” Burgio J. id. h. 14. l.

- Alig választhatott volna jobb és alkalmasabb helyet erre nézve, mint az ausztriai ház iránt régóta kitűnő hűséget tanúsított Pozson városát. Bámulandó, de valóságos tény az, hogy e város
- Sept. 1. neki már szeptember 1-sőjén eleibe küldött egy szolgát¹; mi annál nevezetesebb, mert ugyanaz nap György brandenburgi örgrófnak, kit Neuhaus Ádám cseh kancellárral együtt a Lajos király segítségére Győrre nyomultnak állítanak történetíróink, 4 potykával, 6 csukával, 1 süllővel, néhány menyhallal, sigérrel, márnával, keszeggel, 8 kanna község-borral és 90 zsemlyével kedveskedett az említett város; a nevezett örgróf tehát nem nagyon siethetett Mohácshoz a török ellen, sőt talán inkább el Mohácstól, Bécs felé. És hogy az ütközet gondja sem igen nyugtalanította, mutatja az, mert a város által küldött boros kannaikat 15 pintig még újra megtöltötte. Ugy látszik, hetfőn,
- Sept. 3. szeptemb. 3-dikán érkezett a királyné Pozsonba, hol őt, a kegyelmes asszonyt, az ausztriai kormánytanács által sietve küldött Salm Miklós és társai, néhány gyalog fegyveressel fogadták², s
- Sept. 4. másnap 10 potykával, 16 csukával, 3 keszeggel, egy harcsával, néhány sigér, meny-, márna, süllő és több másféle halakkal, 200 zsemlyével, 1 akó majorsági borral tisztelte meg a hozzá hűven
- Sept. 5. ragaszkodó város; melytől szerdán Thurzó Elek szinte néhány
- Sept. 6. potykát, csukát és márnát, csőtörtőkön gróf Salm Miklós és a vele lévő bécsi kormánytanácsosok 6 csukát, 1 nagy potykát,
- Sept. 7. 1 harcsát, több sigért, márnát, és 18 icze bort; pénteken Szalaházy Tamás veszprémi püspök 8 csukát, 2 potykát, néhány márnát, 90 zsemlyét, és 18 icze bort, Sopron városa küldöttei pedig egy tál halat kaptak ajándékban. Mindezek csekélységeknek látszhatnak ma, és valóban értékre nézve akkor sem tettek többet 16 font, 26 pénz és 55 kispénznél, de a történetíratnak, mint a kor hű bélyegeit s hazai

¹ Stat Zerung nach Jacobi Awegeben. Item Sambstag nach Egidy ist chamercknecht gegen der Königin geschickt wordn, hat er verzert vnd verfaru, faciunt III β. XXI d. Pozson városa számviteli könyvéből. — ² Gévay Urk. der Verh. I, 16 l.

szokások emlékeit, annál inkább fel kell karolnia: mert míg a királynét Budán és vidékén rablások s fosztogatások tömegében láttuk, itt a kitelhető szíves fogadtatás nyugalma között szemléljük, s természetesnek kell feltűnni előttünk, ha Mária, e személyi és vagyoni bátorságot nyújtó helyet, nemzeti érdekei gyűlpontjául választván, mind állandóan itt maradt, mind az ellenfél terveit is innen hiusította meg, férfias ritka erélyével. Alig érkezett Mária Pozsonba, és már septemb. 5-dikén utána szárnyalt a hír, hogy az erdélyi vajda, jólfelkészült seregével Budán termett, s valamelly meghitt emberét kapitánynya szándékozik tenni, sőt hogy a szinte Buda felé közelgő törökkel egyetértésben van. September 7-dikén pedig azt is tudták Pozsonban, hogy az ő hozzá futott számos országlakosok őt kormányzóvá, vagy tán királylyá is akarják választani. A septemb. 5-dikei híreknek, mind a mellett hogy az említett vajda az ütközetből szándékosan elkésett, azért nem akartak a Mária mellett lévők hitelt adni, mert némellyek állítása szerint testvér öcsce is a harcz térén vérzett el; s széttekintvén a megmaradtak közt, senkit sem láttak az ország kapitányságára alkalmasnak ¹. Annyit azonban mégis eszközöltek e hírek, hogy Mária, miként láttuk, septemb. 6-dikán kelt leveleiben sürgetve intette bátyját a magyar határszélek felé sietésre; miután pedig a Szulejmán felfelé nyomulta s borzasztó kegyetlenségei Pozson városát is olly nagy rémületbe hozták, hogy a szent Klára apáczái, zárdájokat oda hagyva, miként a zsidók is, elszaladtak ², a várnak és városnak védelmi állapotba helyezése iránt hathatós lépések tétettek. Erre nézve, az öregsége

---

¹ „Altri dicono che lhauea (il vayuoda) intelligenza con il turco, ma essendo stato suo fratello alla bataglia et morto, como si dice, non si puo credere questo, e ben vero che non fu a tempo con la gente sua di trouarsi alla bataglia.” Burgio János lev. sept. 5-ről 1526 Gévay id. munk. 14 l. és Farkas pozsoni társas-egyházi őrkanonok lev. Balbi Jeromos gurki püspökhöz azon évi sept. 7-ről, Gévay id. munk. 16. l. — ² Bél Notitia Hungariae Novae T. I. 190 l. és Mária lev. 1526 octob. 9-ről a pozsoni városi levéltárban.

miatt csak lassan közeledhető pozsoni várispán Bornemisza János
 Sept. 11. eleibe, a Csallóközbe, september 11-dikén egy városi szolga
 küldetett¹, s átvévén ő a vár kormányzását, a város kerítésén
 kívüli épületek, közöttök a sz. Mihály és Lőrincz egyházai, sz.
 Antal és László gyámházai, ágyúkkal széllovöldöztettek, romjaik
 nagy sietséggel a város falai kijavítására fordítottak²; s Ferdi-
 nándhoz, még mielőtt Lamberg Linczből megérkezhetett volna,
 Nádasdy Tamás küldetett, a dolgok állásáról s különösen arról:
 kiknek segedelmével lehetne az országot legkönnyebben kézre
 keríteni, szóbeli értesítést adandó³. Nádasdy ez alkalommal,
 saját kezével készített igen nevezetes következő név- és cím-
 jegyzékét nyújtotta be a főherceghez, a mohácsi vésnapot tul-
 élt egyházi és világi magyar főtiszviselőknek, kik az említett
 célra legalkalmasbak lennének:

Tekintetes és nagyságos Báthory István úr, Magyarország
 nádorispánja, és a királyi kunok birája⁴.

Tekintetes és nagyságos Szapolyay János szepesi gróf úr,
 az erdélyi részek vajdája, és a királyi székelyek ispánja⁵.

Főtisztelendő Várday Pál egri püspök úr.

Főtisztelendő Simon úr, a zágrábi egyház püspöke.

Főtisztelendő Goszthon János úr, az erdélyi fejevári egy-
 ház püspöke, a királyné ő Felsége kancellárja⁶.

Tisztelendő Tamás úr, a veszprémi egyház püspöke.

Tisztelendő Brodaryth István szerémi püspök úr, Magyar-
 ország kancellárja⁷.

Tisztelendő Podmaniczky István úr, anyitrai egyház püspöke.

Tisztelendő Országh János úr, a váci egyház püspöke.

¹ „Item Erich tag vor Crucis ist chamerknecht zum schiet geschickt worden gegen dem Bornemissa. Im gebn fnt... III β X. Pozson városa számviteli könyve, 1526. — ² Bél id. munk. — ³ Szentgyörgyi id. h. 30 l., ki azt állítja hogy Nádasdyt Bornemisza János küldötte Ferdinándhoz. — ⁴ „Judici Cumanorum regionum.” — ⁵ „Siculorumque regionum Comiti.” — ⁶ „Cancellario Reginalis Majestatis,” Nevezetes hogy csak e három püspök kap „Reverendissimus” a többi csupán „Reverendus” címet. — ⁷ Cancellario Regni Hungariae.

Nagyságos Perény Péter¹ abaujvári és temesi ispán, az alföld vezér főhadnagya.

Nagyságos Báthory György somogyi ispán, a királyi lovászok mestere.

Nagyságos bethlenfalvi Thurzó Elek, a királyi tárnokok mestere.

Nagyságos Batthyáni Ferencz, Dalmát Horvát és Tót országok bánja.

Nagyságos Báthory András.

Nagyságos Bornemisza János pozsoni ispán és budai várnagy.

Nagyságos gúti Országh Imre, a királyi komornokok mestere.

Nagyságos monyorókeréki Erdődy Péter.

Nagyságos csáktornyai Ernusth János.

Nagyságos Tahy János, a vránai perjelség kormányzója.

Nagyságos csulai Móré László királyi étékfogók mestere.

Nagyságos Horváth Gáspár királyi étékfogók mestere.

Tekintetes nemzetes és nagyságos² István Rácország deszpótja.

Nagyságos Bánffy János királyi polárnokok mestere.

Tisztelendő Maczedóniai László pécsi prépost, titoknok.

Tisztes és vitézlő³ Oláh Miklós komáromi főesperes, királyi és királynéi titoknok.

Tisztes és vitézlő Gherendy Miklós fejérvári órkanonok, titoknok.

Tisztes és vitézlő Nádasdy Tamás, a szalai apátság igazgatója⁴, titoknok.

Tisztes Bácsy Miklós egri prépost, titoknok.

Tisztelendő Borsó Jakab⁵ tanár, a szent Zsigmond budai prépostja, titoknok⁶.

¹ A nagyságosoknál már mindenütt elmarad az „úr”, tehát e cím ekkor még csak a grófoknak és főpapoknak adatott. — ² „Illustris.” — ³ „Venerabili et Egregio.” — ⁴ „Commendatori Abbacie Zaladiensis.” — ⁵ „Iacobo Pisoni.” — ⁶ Gévy Urk. z. Gesch. v. Ung. KI.

És e név- és címjegyzék nem csak azért nevezetes nemzeti történetünkben, mert a magyar alkotmánygép vázolatát adja; de főként azért, mert a Nádasdy saját megjegyzése szerint, „a többi urak, grófok, bárók, főpapok, királyi és királynéi tisztviselők, a mohácsi ütközetben mind megöletvén”¹, ezen, szám szerint 29 férfiak, voltak azok, kiknek alkotmányos létünk, nemzetiségünk, egész jövődönk kormány-evedzője, a vészteljes hullámok közt kezökbe jutott; s kiknek kebelén, mint veteményes kertben csiráztak fel nagyrészt azon események, melyeknek sanyarúságai az őszses nemzetre mérettek, és majdan nehezedtek. Még sokkal nevezetesebb azonban azon írott utasítás, mellyel Ferdinánd Nádasdyt Linczből Szalaházy Tamás és az időközben szinte Pozsonba érkezett Brodarics Istvánhoz, Bornemisza Jánoshoz, és Thurzó Elekhez, mint e névjegyzékből különösen ki-
 Sept. 20. szemeltekhez, szeptember 20-dikán viszsza küldötte; mert ez, az országlásra jutott ausztriai ház s a magyar nemzet között létrejött alkuszterződés egyik és pedig főalapjául tekintendő. Értelme nyelvünkön következő volt:

Utasítás

azok iránt, mikről az általunk őszintén kedvelt tekintetes Nádasdy Tamásnak, magunk és a fenséges aszszony szeretett hitvestünk nevében, a krisztusban tisztelendő atya Tamás veszprémi, és István szerémi püspök s magyarországi kanczellár úr, kedvelt barátainkkal, nenkülönbén az általunk őszintén kedvelt nagyságos tekintetes Bornemisza János pozsoni ispán s budai várnaggyal, és Thurzó Elek magyarországi tárnokmesterrel, egyenlegesen értekeznie s alkudoznia kell.

Mindenekelőtt megbízóleveleinket fogja átadni mindegyiknek, egyszersmind szeretetünket, jóakaratomkat, s lelkünk azon tiszta igaz vonzalmát, mellyel irántok egyenként viseltetünk, mellyel mindnyájok üdvét, boldogságát, s dolgaik szerencsés

¹ „Alii omnes Domini, Comites, Barones, Prelati, et Officiales Maiestatis Regio et Reginalis, sunt in expeditione et conflictu preterito interfecti.” Ugyanott.

előmenetelét ohajtjuk, nyilvánítani; aztán pedig eleikbe terjeszteni: hogy miután a mult napokban, a mi igen tisztelt öcsénk és sógrunk, fenséges Lajos magyar-, cseh- stb. országi király úr, a kegyetlen török zsarnokkal volt ütközetében, Magyarország és minmagunk dolgainak is nagy kárára s veszedelmére, miként keblünk rendkívüli fájdalmára s keserűségére elhunyt, így a törvényes uratlan és királytalan Magyarország a legigazságosb joggal s kétségbevonhatlanul legott mi reánk és a fennemlített fenséges asszonyra, szeretett hitvesünkre szállott¹; a mint ez azon szerződések- s alkulevelekből, mellyeket egykor, dicső emlékezetű Miksa császár úr, a mi tisztelt nagyatyánk, ugyanazon országgal kötött s létesített, nyilván kitetszik, — mi őket, azon hajlandóságuk figyelmök s őszinteségöknél fogva, mellyel irántunk, nevezett fenséges hitvesünk és az ausztriai ház iránt viseltetnek, de igazság- s méltányosság-szeretetőknél és buzgalmoknál fogva is, igen-igen kérjük és egyenként felszólítjuk: hogy mint az említett ország nagyjai s előljárói, bennünket és fenséges hitvesünket segíteni, velünk együttmunkálódni, egyszersmind többi barátaik s mindazon tisztvársaik és feleiknél is, kiknél szükségesnek látszik, eszközölni és sükeríteni szíveskedjenek, miszerint az érintett ország birtokához s teljes uraságához juthassunk, és azt elnyerhessük.

Ha ezeknek szívét ekként előlegesen megnyerte, s őket szerencsésen a mi célzatunkra térítette², legott azon utak módok és eszközök megpendítéséhez fog nyúlni, mellyek segedelmével mi és fenséges hitvesünk, az említett ország kormányához juthassunk; egyenként kell tehát mindenikkel tanácskozania s értekeznie mindazok iránt, mik azon ország birtokbavételére jóknak, illendőknek, s alkalmasaknak látszandának. Fő-

¹ „Subinde regnum Hungarie legitimo dominatore et rege destitutum optimo iure sineque omni controuersia ad nos et Serenissimam Dominam Consortem nostram charissimam antedictam deuolutum existat.”

— ² „Captatis ergo primum animis eorundem, eis que in hoc animi nostri propositum feliciter inductis.”

ként pedig azzal fog előállani: vajjon nem tetszenék-e nekik hasznosnak, illendőnek, s a mi célzatunkhoz tartozónak, ha ők, összehíván másokat is, kik az ország értelmesb részét teszik, s kik a mi szándokainktól nem idegenkednek, sőt inkább irántunk barátság- és jóakarattal viseltetnek, a felől tanácskoznának és végeznének: hogy hozzánk és fenséges hitvesünkhöz követőket küldenék, ki ő hozzájuk s az örökös ország kormányára s igazgatására mindkettőnket meghíni tartoznék¹. Ez iránt mind-egyik külön véleményét, elhatározatát, s jó és barátságos tanácsát bevárni s megnyerni ügyekezendik. És miszerint az ország hatalmasbjai s főbbjeinek nagyobb része a mi pártunkból ne hibázzék², a fennevezett veszprémi püspökkel külön fog végezni a felől: hogy ez, eleven éles elméjéhez képest³, az általunk őszintén kedvelt nagyságos⁴ Báthory Istvánt, azon ország nádorispánját, ügyesen a mi részünkre vonja és vezesse.

És ha mindezt ekként végbevitte, aztán nevünkben nyíltan előadhatja s megigérheti, sőt előadnia és megígérnie kell nekik: hogy ha bennünket s fenséges hitvesünket, az említett ország kormányára s uraságára, ezen kívánatunk szerint emelnek, eltökélett kétségtelen igaz szándokunk és akaratunk az, miszerint őket, összesen mint egyenként, s az ország valamennyi honfiát és lakosait is, nemcsak hogy jogaik s a többször nevezett ország alkuszerződéses kiváltságai, szabadságai és mentességei ellenére, soha semmi módon, semmi jognál vagy ürügynél fogva nem terheljük s nem háborgatjuk, sőt inkább, mindazokat részökre még nevelvén s kiebbterjesztvén, azokban épenúgy, miként eddig, jog vagy szokás szerint nyugalmasan és békével voltak, ápoljuk s megtartjuk; továbbá, mint legjobb

¹ „Qui utrumque ad se et regni hereditarii administrationem et regimen euocare et inuitare debeat.” — ² „Ne ex potioribus ac primatibus regni prefati maior pars a factione nostra desideretur.” — ³ „Pro ingenii sui dextertate et solertia.” — ⁴ A magyar címzetekben még járatlan May János főhercegi titoknak, kinek tollából ez utasítás folyt, a nádorispánnak csak „nagyságos”, ellenben Bornemiszanak és Thurzónak, mint fennebb látni, „nagyságos és tekintetes” címet adott.

igazgatója, királya, és kormányzója a reánk bízott országnak és népnek, őket mindazon szeretet, kegyelmesség és szendeséggel kívánjuk sőt szándékozunk igazgatni, melly egy igaz s igazságos királyhoz illik, — s nemcsak az iszonyatos török, de minden más ellenségtől is megóalmazni és védeni; e részben sem kincseinket, sem ügyeinket, sem szerencsénket, sem vagyonunkat, sem semmi jószágunkat, sem végre saját testünket s személyünket sem kívánván kimélni mindaddig, mignem mindezeket ohajtásunk akaratum s tehetségünkhöz képest teljesítenők ¹.

Miszerint tehát vágyaink az említetteknel mentőlelőbb teljesüljenek, mindenek megkísérlete s a legvégső erőmegfeszítés után ² elvégre, részünkről teendő fogadások s ígéretekhez folyamodjék, és ezeket illedelmesen adja elő nekik úgy, miként a mi számból hallotta. Mi pedig azon várat, hol az ország koronája tartatik, s magát a koronát is illeti, ez iránt egyemlegesen fog velők egyenként végezni akként, mint ő vele magával volt a szó és egyezkedés.

És mindezekben a fennevezett Nádasdy Tamás, semmi munkát iparkodást és szorgalmat nem fog kimélni, hanem mind-

---

¹ „Postea nostro nomine ingenue proponere et promittere poterit et debet, si nos et Serenissimam Consortem nostram prefatam, ad regni istius regimen et dominium iuxta hanc nostram petitionem euexerint, quod nostra sit certa mens, indubitata voluntas, et decretum, ipsos et ipsorum quemlibet, ac cunctos denique regnicolas et inhabitatores, nullo unquam modo aut iure sive pre-textu, contra eorumdem iura, et regni sepe dicti compactata privilegia, libertates, et immunitates, gravare, vel molestare, sed potius omnes et singulas illas et illa eis ampliare et augere, eosque in eisdem manuteneri et quietos conservare velle, sicut illas ac illa hactenus quiete et pacifice habuerunt, tenuerunt, et possederunt, consuetudine vel de iure. — Porro quod tamquam optimi rectores, reges, et gubernatores regni et populi nobis crediti, velimus et omnino intendamus eos in omni amore, clementia, et placabilitate, que vero iustoque regi conveniunt, regere, et non solum ab immanissimo Turcarum, sed quibuscunque aliis hostibus et inimicis defendere et protegere. — In quo nec opibus, rebus, fortunis, facultati, bonisque nostris omnibus, nec denique corpori et persone nostre proprie parcere volumus, donec illa omnia iuxta animi nostri desiderium, voluntatem, et possibilitatem nostram adimpleverimus.” — ² „Post omnia tentata, et conatum extremum.”

ezt serény és ügyes voltához képest alkalmazni; ügyekezvén az említett püspököket, s azon országnagyokat, kik alkalmasaknak látszandának, jó módjával, rábeszélésekkel, és a dologhoz tartozó okokkal, olyképen, a mint benne tökéletesen bízunk, s mint a dolgok előmozdítása, a személyek egyénisége s az idő állapota szerint kívánandja, a mi célunkhoz hajlítani és csatolni; e részben igen kedves és elhatározott egész akaratunkat teljesítendő. Kelt Linczbén, september 20-dikán 1526-ban¹.

Mig Nádasdy e nagyfontosságú utasítással Pozson felé halad, s a Linczbe hitt felső-ausztriai rendek önvédelmőkről, egyzersmind Magyarország maradványainak lehető megmentéséről is tanácskoznak; Ferdinánd, september 22-dikén titkos jelekkel irt s az egész római birodalom érdekeire kiterjedt hosszú leveleiben, bátyját Károlyt, a tőle július 27-dikéről vett levélre hivatkozólag, azokról, miket részéről az Olaszországba küldendő segítségre nézve a tiroli gyűlés alatt és után tett, — nemkülönben az ő személyes oda indulhatása akadályairól, miként a Magyarországon hirtelen kifejlett körülményekről s maga kétes nehéz állásáról is, tudósítja. És érdekes e levélnek minket illető részét hallanunk, főként azért, mert itt Ferdinánd, igen hihetőleg a Nádasdy Tamás előadásából nyert hivatalos értesítés alapján nyilatkozik a magyar dolgokról, s a september 7-dikén még oly szép szavakkal halmozott Szapolyay Jánosról. „A török szultán — úgy mond — 200 ezer ember kíséretében, iszonyú dulasai után, august. 29-dikén, Budán alul mintegy 20 mértföldnyire megállott, a magyar királyljal, kit 40 ezer ember körített, megütközött, — győzött, — a király megöletett², ottmaradt, s minden táborszere az ellenség birtokába jutott. Az erdélyi vajda, ki a boldogult király védelme és segelmére sem maga sem társai által meg nem jelent, mintegy 14 ezer emberből álló seregével Budára ügyekszik, azon rég táplált vágya reményében, hogy ha lehet az ország fővárosát elfoglalja, s magát királyllyá koronáztassa; vagy — miként gya-

¹ Gévay Urk. z. Gesch. v. Ung. 21—231. — ² „Le roy du dict hungrie tué.”

nítható — ha ez nem sikerül, a törökkel lépjen szövetségbe, olly feltételek alatt, millyeket maga részére legkedvezőbbeknek fog látni. Nem szenved pedig kétséget, hogy a lengyel király is mindent elkövet, miszerint a cseh koronát, melyre rég számol, megkeríthesse; és lehetnek mások többen is, hasonló tervek foganításán törekvők, kik ha majdan czélt nem érnek, szinte a török védkarjai közé vetik magokat, s így ennek, és az imént-nevezett két vetélytársnak segedelmével, az ausztriai tartományokat, sőt Németország egyéb részeit is megtámadván, diadalmasan követik szerencsájöket. Ezeknél fogva képzelheti a császár milly zavarban lehet ő most, a pénz és segítség híjában, melly illy hatalmas ellenségek ellen megkívántatnék. Ügykezni fog ugyan, ausztriai tartományait tehetségéhez képest megőrizni a töröktől; noha látja, hogy ha ez elébb talál nyomúlni, azt tennie lehetetlen lesz, miután saját ereje csekély, pénze semmi, reménye pedig igen gyöngye az iránt, miszerint a meghasonlott birodalmi rendek, a Speierben megajánlott segedelmet kellőképen teljesítsék.” — Ezért nyilván kijelenté, hogy ő hajlandó volna némi fegyvernugvást is kötni a törökkel; mindamellet, hogy ezt a legkényszerítőbb szükség s a császár világos parancsa nélkül semmi esetre sem kísérti meg, hanem mindent elkövet, mi által a magyar és cseh koronák után esengők ármányait megrontsa, s maga, neje, és nemzetsége jogait veszni ne engedje. De mivel mindezek kivitelére, főként pedig a huzamosb védelemre, a maga erejét és birtokát elegendőnek nem találta, arra kérte a császárt, hogy a dolgoknak élénkebb és sükeresb fordulata tekintetéből addig is, míg ama nagyobb segedelem, melylyet tőle vár s kér, megérkezne, írjon az ezennel átküldött minta szerint néhány levelet Magyar és Csehországba; sőt miután főrendű követeket is szükségesnek lát küldeni, névszerint Magyarországba Stadion Kristóf augsburgi püspököt és gróf Fürstenberg Fridriket, Csehországba pedig gróf Helfenstein Ulrikot és waldburgi Truchsess Vilmost vagy Györgyöt; ezekhez, hogy az ügy annál tekintélyesebb szint öltön magára, csatoljon ő is

néhány alkalmas és ügyes férfiút saját emberei közül, azon utasítással és megbízó-levelekkel ellátva, melyeknek mintáit a tárgy sürgős volta miatt szinte készen küldi ugyan, de melyekben a császár öntetszése szerint tehet igazítás- és változtatásokat.

Ha isten kegyelme annyira terjedne, hogy a török tovább nem nyomúlna, így neki az ausztriai ház jogát Magyar és Csehországra nézve valamennyire biztosabb lábra állíthatnia sikerülne; arra is késznek nyilatkoztatta magát, hogy Olaszországba személyesen menjen egész erejével. Erre azonban szükségesnek tartotta, hogy miután az ő különben is csekély tehetségei az eddig tett nagy költségek s a török ellen megkívántató készülétek miatt naponta csekélyebbekké lesznek, a császár nyújtson lehető legnagyobb segedelmet, nehogy a pénzhiány miatt minden elveszzen viszszyanerhetlenül. Mert nem kétlette, hogy a török most, győzelme s hatalma tetőpontján, Magyarországot el nem fogja hagyni, hanem a keresztyénség ellen élébrohan, s magát ott, hol alkalmasabb lesz, télre besánczolván, az ausztriai tartományokat pusztítani s zaklatni meg nem szünendik; sőt miután a tél annyira még el sem közeledett hogy hadai jó ideig táborban ne maradhassanak, megtámadásait még ez idén fogatva veszi, s kikeletkor folytatja diadalmait. Ezért küszöb előtt látta forogni Ferdinánd a veszélyt, hol az ausztriai háznak nemcsak Magyar és Csehországhoz való jogai, de saját családbirtokai is, mint már a törökkel határosak és szomszédok, elveszván, ő ott fog állani magában, elhagyatva, a segedelem minden lehető reménye nélkül; miután azt, mit tulajdon tartományai a meghasonlott birodalmi rendekkel együtt adnának, semminek sem tekintheti a török roppant erejéhez képest. — Kereken kimondta tehát, hogy csak istenben és a császárban van minden reménye; és mivel könnyen megtörténhetik, hogy valamint sógra, Lajos, a harcz martalékává lett, húga pedig az országból elűzetett, úgy ha mielőbbi gondoskodás nem tétetik, őt is mihamar hasonló sors éri, igen-igen kérte a császárt: vegye tekintetbe mindezen körülményeket, s miszerint sikeresebb segedelmet legyen képes

adni, ügyekeztek a francia királylyal megbékélni. Mivel végre a tér, melly őt a' császártól elválasztja, nagy, így a levél- és posta általi értekeződés mind lassú mind veszélylyel is járó; a dolog pedig a közelebbi események tanúsága szerint csak egy-két nap alatt is tetemes változást szenvedhet, oda irányozta kérelmét: feleljen e levelére egyszerre, kimerítőleg; engedje meg hogy a török s a trónkövetelők ellen segedelmet gyűjthessen németalföldi tartományaiban is; ez iránt írjon mind Margit főherczegasszonynak, mind az illető rendeknek; s jövődre tegyen mindegyike, minden előleges vélemény- és engedelmkérés nélkül, mit szükségesnek lát.

Épen bevégezte sorait, midőn értésére jött, hogy Szulejmán Budát elfoglalta, s pusztító hadszoportait két osztályban Bécs és Steyer felé indította. Rémülten ragasztá e hirt levele sarkára¹. — Azonban, miként láttuk, Szulejmán ekkor már a pesti oldalon táborozott, negyednap mulva egész seregét Konstantinápoly felé visszaindítandó; s mig Ferdinánd, kétes, reménytelen helyzetében, e meszsze és lassú segedelmekhez folyamodik, Magyarországon óriási léptekkel haladtak elő a dolgok, s véletlen események merültek fel. Érintettük a különböző híreket, mellyek az erdélyi vajda felől szárnyaltanak. A dunántuli nép, sőt maga a főváros magyar lakossága is, nagy részt az ő benne vetett bizodalom reményében maradt soká vesztég, s futott csak akkor már az ellenség elől, midőn futnia késő volt. Csalhatlanul hitték ez alkalommal azt, hogy ha ő a mohácsi ütközetben, kötelessége ellenére meg nem jelent, ha a török féktelenségeinek Budáig ellent nem állott is, Budán tul, a széles sebes és nehezen áthidalható Duna bal partján, okvetlen meg fogja Szulejmánt támadni.² És ezt valóban annál könnyebben

¹ Gévay Urk. der Verhált. I., 16—21 l. — ² „La noua del vayuoda erra busa, perche lui non era gionto a buda ne partito de transyluania, e questo solum per viltá de animo, perche se intende che lui e uno femenil homo de core, et sel fose venuto el tempo del conflitto, come era el debito suo, mai il turco vinceua, per hauer lui gente assai ben 40 milia et bona gente.” Záray Jer. Gévay Urk. z. Gesch. v. Ung. KI.

teheté, mert a szultán úgy lévén értesítve, hogy Pozsonba nagyszámú német had gyűlt a királyné mellé, s Dandolo János-Antal velencei főpolgár 30 ezer embert indított Magyarország segedelmére, gróf Frangepán Kristóf pedig roppant sereggel közelg Németország felől, nyakra főre sietett a Dunán átszállítani hadait¹, s átköltöztében csak Frangepán 500 legénye is képzelhetlen rémületbe ejtette népe utócsapatait. Azonban Szapolyay itten sem mutatta magát, s elég bő időt engedett a török ellenségnek, irgalmatlanul kiirtani a Duna-Tisza közét is. Híre volt ugyan, mintha Szulejmán azért indította volna Ibrahim nagyvezírt Szegednek, hogy őt a Tiszán túl felkeresvén, vele megütközzék; azonban Szapolyayt sokan gyávábbnak s a hadi dolgokban ügytelenebbnek tartották, hogysem Ibrahimmal harczot vívni merne², — mások pedig nyilván egyetértésben hitték a törökkel, s egyedül neki tulajdonították az ország egész vesztét³. Mentse őt e bűn súlya alól, ki menteni tudja; mi, ha tán annak nem adunk is teljes hitelt, mit a török írók mondanak, hogy tudniillik az ő párthivei, tisztelgés színe alatt, Szulejmánt már a pesti táborban felkeresték, s őt királyul kérték volna ki magoknak⁴; vagy a mit Heltay, ritka eredetiséggel ad elő, hogy míg a török dult és rablott, ő Szegednél „fütözék, s onnan éjjel elorozkodék a néptől, megkötni az eblánczot“ a szultánnal⁵; annak hitelét legkevesebbé sem vonhatjuk kétségbe, mit Guidotto Vincze velencei követ 1525-diki septemb. 3-dikán kelt tudósításában ír: hogy az ő minden törekvései, mára hatvani gyűlésen oda voltak irányozva, miszerint lelke egész erejéből ohajtott vágyát elérhesse, s magát királylyá tétethesse⁶. És ha

---

¹ Frangepán Kristóf levele Dandolo Jánoshoz 1526. sept. 29. Gévaýnál u. o. 27. l. és Záray Jer. KI. — ² Záray Jer. u. o. KI. — ³ „Lincargo si e dato tutto a lui de la perdition de questo regno.“ Záray u. o. KI. — ⁴ Hammer, Szolakzade után Gesch. des Osm. R. III, 62 l. — ⁵ Magyar krónika, (győri kiadás) 383 l. — ⁶ „Per poter mandar ad executione lo obiecto suo de farsi Re de hungaria, al che aspira cum tutti li sui spiriti.“ Gévaý id. m. 2. l.

fontolóra veszszük még azon körülményt is, mit szinte a Guidotto tudósításából értünk, hogy az ezen törekvés miatt megbélyegzett két testvér Szapolyay soha egyszerre a királyi udvarnál meg nem jelent¹, miként ha az egyik törbe esnék, a másik segedelemre siethessen; meggondoljuk végre, hogy a török, a merre ment, az ő jószágait mindenütt sértetlenül hagyta², ő viszont igen rossz néven vette, hogy némelly szolgálai a törökök ellen harcoltak, s belőlök néhányat levágtak³; a közvélemény kárhoztatását legkisebb részben sem bírjuk felette könnyíteni. És nem, annyival inkább, mert a közvélemény kárhoztatása, borzasztó tettekben kezde rögtön nyilatkozni. A vitéz Frangepán Kristóf ugyanis, miután a hű és hálás honfi minden kötelességeit megtette, a fejeváriakat önvédelemre buzdította, az ország lakosait pedig szerteküldött leveleivel lelkesítette: hogy míg ő él benne bizzanak, ő nemcsak hogy el nem hagyja őket, de vérével s éltével is ótalmazza; mind a nemeséggel mind a néppel fegyvert fogatott, s szép számú seregével a Dráva és Száva partjain várta a törököt, azon teljes reményben, hogy ha ez Budától visszszanyomatik, ő itt megtámadván, a legnagyobb zavarba ejtheti. És e lelkes bátor fellépésnek az lett következménye: hogy az elébb szétszaladt urak és nemesek nagyrészt visszatértek várlakjaikba, s a tót rendek szeptember 23-dikára köz-országgyűlést hirdettek Kapronczára, a hon- Sept. 23. védelem felől tanácskozandók.⁴ Elhalmozták itt az egybegyűlt rendek Frangepánt, elismerő hálás köszöneteikkel; egy és öszszes hang volt: hogy ő mentette meg őket a töröktől Jajcza

¹ „Mai se lassano trouar ambi alla corte regia” u. o. 5. l. — ² „Turca deprædatis omnibus, Hungariam deseruit, illæsis ditionibus Zapolyianis, unde quidam eum cum Turca sentire non male ominati, et credidere plurimi.” Sporfogel, Wagnernál *Analecta Scep. II*, 148. l. — ³ „Se existima che habbi intelligentia cum el turco lui .... per questo altro inditio che hebbe molto a male che certi suoi seruidori ando a scaramuzar cum turchi et ne amazo alcuni”, Cséh Antal tudósítása, Gévay id. m. KI. — ⁴ Frangepán Krist. lev. Dan-dolo Jánoshoz, 1526 sept. 29. Gévaynál *Urk. z. Gesch.* 27. l.

ostromakor, ő most ismét, midőn rajta kívül, a világon mindentől elhagyattak, — senkit mászt tehát, csak egyedül őtet ohajtják és akarják kormányzójok s védelmezőjükül. Az egybehangzó akarat majd, örömrivalgásokban tört ki; Frangepánt, mint Tótország elválasztott kormányzóját és védelmezőjét, a rendek felkapták, szokás szerint háromszor levegőbe emelték, s neki engedelmességet fogadtak, nemcsak a török, de bármely keresztyén ellenség s erőszakos megtámadó ellen; aztán a haza védelmére minden füsttől egy arany forint adót határoztak, s az új kormányzót Erdődy Simon zágrábi püspökkel, és néhány más társakkal együtt, az özvegy királynéhez Pozsonba követeikül rendelték, a király elhunytából eredt fájdalmodkat kijelenteni¹. A kapronczai gyűlés határozatainak híre, villámsebességgel terjedt el Magyarország dunántúli vármegyéiben; hol az elbúsult földnépe, a parasztság, magát a várt védelemben megcsalatra s a török megszárlásainak mintegy szándékosan odahagyva látván, a csak néhány évvel elébb épen az erdélyi vajda által letiprott Dózsaféle boszúló zászlót újra megragadta, az országutakat csoportosan elállotta, s a nemességet, mely, nyilván kimondott hiedelme szerint, az országot ennyi veszélybe buktatá, tűzzel vassal kiirtani indult². A rémítően terjedő lázadás rögtöni meggátlása végett az alsó vármegyek, névszerint Pozsega, Baranya, Somogy és Szala, gyűlést tartottak, s hirtelen követeiket küldötték Frangepánhoz, kérni őt: siessen hozzájuk, legyen nekik is kormányzójok és védőjük, miután az egész magyar honban nincs egyetlen főember is, ki őket e

¹ Záray Jer. Gévaynál, KI. és Frangepán idézett levele. „Proxima dominica pasata i signori schiaui haueuano vna generale dieta, a la quale sono stati tutti signori et ne hanno electo per l'horo defensore et gubernatore, alzandone in aiere secondo si e l'horo legie, et ne hanno dato vno duchato per fogo,” mond Frangepán. Záray azt állítja, hogy Frangepán hitta össze a tót országgyűlést. — ² „Essendo andato via el gran turcho, li contadini si comenzono ordinar contra li nobeli, dicendo: vui seti causa di la perdition de regno, volendo con ferro e foco proceder contra l'horo, et haueuano gia cominzato a romper le strade, e far de malle assai.” Záray id. h.

nyomorok örvényéből kimentse¹; igérvén, hogy nemcsak a tótországiak által megajánlott adót megfizetik részökről is, de életüket készek mindnyájan mellette feláldozni. Frangepánnak bizonyos tudósításai voltak ugyan a felől, hogy az erdélyi vajda, kinek Magyarország védelme inkább volt volna tisztí kötelessége, még ekkor is 30 ezer embert tart táborában, ő mégis, mindamellettt hogy ágyúban, táborszer s fegyverben, nem nagyon bővölködött, nemcsak embereit indította rögtön kikélni merre jár a török, de személyesen is sietni Magyarországra annál inkább elhatározta, mert innen levelei érkeztek, melyekben neki azt írták: hogy Ferdinánd ausztriai főherczeg nagy szorgalommal gyűjti hadait, s fegyverrel szándékozik elfoglalni az országot; a magyar urak, nemesek, és a nép pedig, egy szívvel szájjal valják, miszerint készebbek a töröknek megadni magokat, mintsem hogy a német urasága alá jussanak, s idegen örökölje koronájokat². Miután tehát szeptember 29-dikén, Sept. 29. már mint Tótország és Pozsega vármegye védője s ótalmazója, Dandolo János-Antalt, a keresztyénség érdekében nyújtandó segedelemre, levelében felszólította, neki egyszersmind megbízott küldöttje által némi nagy nevezetességű titkot izent, Kapronczát, Tótország városát odahagyta³, s a parasztlázadás lángjait

---

¹ „Perche in tutto regno vngaricho non e vno vnicho signore, qual volesse fare testa contra questo perfido turcho.” Frangepán lev. id. h. 27. l. — ² „Auesemo auute lettere in questa hora, in le quale ne scriuono, che signor arziducha fa zente a furia, et pretende occupare questo regno armata manu, di che vnicha voce dicono tutti signori nobili et el popolo, che prima vono renderse al turcho, che essere sotto alemani, de che ge ne poria succedere vno stranio.” Frangepán u. o. — ³ Világosan így zárja Frangepán, e levelét: „Scritta in chuoprinnch (Kopreinitz; Sanudo, kinek gyűjteményéből Gévy e levelét kiadta, nem tudta jól olvasni s leírni a helynevet) oppido in mezo schiauonia” azaz „Iratott Kaproncza mezővárosban, Tótország közepén”; s magát így írja alá: „Cristophoro frangepano tutto de vostra signoria, et tutor protectorque regni sclauonie et comitatus posege.” Frangepán tehát, kiről képtelenség volna feltenni, hogy ne tudta volna, hol fekszik Sclavonia, Kapronczát nem Horvát, hanem Tótországba helyezi, s Pozsega vármegyét, mint Magyarország részét

eloltandó, a Dráván ismét átkelt. Személyes megjelente Magyarországon, tüstént helyre állította a belső csendet s bátorságot. Nem elevenen süttette ő az embereket, nem éhséggel vesztette, nem karóba vonatta, mint 1514-ben Szapolyay János, hanem az elkeseredett nép igazságos fájdalmait méltányolva, ügyes nyájassággal, a megsérült érdekek iránti kellő gyöngédséggel vetette magát közbe, s békítette ki a parasztságot a nemességgel¹. És e ritka szép jellemtől áthatva, nem csak a fennebbi négy megye váltotta be ígéretszavát az által, hogy őt, védői tisztebe-igtatásul, szinte háromszor levegőbe emelte, s teljes hatalommal felruházta, de a többiek is mind a tizenketten kérve kérték: fogadja őket is szárnyai s pártfogása alá. Sőt a Frangepán tekintélye, s személye iránti hála és tisztelet, e részeken annyira nőtt, miszerint őt a horvátok is megbízták követségekkel, ő hozzá csatolták társakul Máriához kijelent embereiket², s csak egy intésében került volna: mind az egész dunántullal és Tótországgal fegyvert fogatni bár ki ellen, különbség nélkül³; és figyelve azon ellenszenvre, melly magát a magyar keblében az idegen nemzetbeli királyok iránt megfészkelte, figyelve egyszersmind a méltó gyűlöletre, melly az erdélyi vajda ellen az imént-elősoroltak miatt közönségesen keletkezett, némelly hívebbek hallgatagon Frangepánt tüzték ki a nemzet kedveltjéül, s ő benne látták azt, kire, ha isten akarata is hozzá járúl, szállhat az egész magyar hon kormá-

---

Slavoniától megkülönbözteti. Hasonlót teszen az ő ekkor Somogyban mulató alkapitánya Záray Jeromos; Slavonia alatt igen helyesen ő is a mai Horvátországot érti, s Pozsegát a magyar vármegyékhez számítja. »Hanno mandato — ugymond — da sua signoria tutti li altri contati de qua del danubio, qualli sono XII, pregando sua signoria, li voglia etiam acetar soto lombra et protezion sua, come sua signoria a fato Sclauonia, e posega, e barania, e semogia et salla, quale son le magior parte del regno dongaria.» Gévay KI. — ¹ »Se interpose con vna destra dolzeza et honesto timore, di aquietar questi populi e nobeli, e segurar el patee.» Záray u. o. — ² Pray Epist. Proc. I., 279—280. l. és Gévay Urk. z. Gesch. KI. — ³ Záray és Frangepán u. o.

nya¹. Megvillant-e neki magának is ez eszme elméjében vagy sem, s azon nagy-nevezetességű titok, melyet Dandolónak izent, nem ezt tárgyzta-e? el nem határozhatjuk; történeti adataink csak annyit bizonyítanak, hogy ő az őt felszólító vármegyékhez viszont követeket küldött, kikkel azok a tárgyan addig végezzenek, míg tót- és horvátországi küldetését az özvegy királynénál teljesítvén, késedelem nélkül visszatérhet; a nemeség és parasztság közötti béke fentartására, s a tartomány biztosítására pedig, egész hadi seregét, különösen Somogyban és Baranyában alkapitánya Záray Jeromos vezérlete alatt, felesebb számú lovasait hagyta².

Mindezek Batthyányi Ferencz bánnak, természetesen, annál kevesebbé tetszettek, mert közte és Frangepán Kristóf közt, miként ennek a zengi püspökhöz szeptember 5-dikén írt fennebbi leveléből világos, a barátság nem igen erős lábon állt. Ezért Batthyányi szeptember 30-dikán Varasdon Kruzsics Péter zengi ^{Sept. 30.} kapitány és klisszai várispánnal, külön egybejövetelt tartott; mellynek következtében Kruzsics személyesen akart indulni Ferdinándhoz, megkérni őt: hogy neki, a néhai Lajos király rendelkezéséből parancsnoksága alatt álló, de többé a Ferdinánd segedelme nélkül a török ellen fenn nem tartható dalmát- és horvátországi végvárakhoz, pénzt, egyszersmind gyalog puskásokat adjon; Batthyányi azonban a személyes menételt azért, nehogy az említett várak kapitány nélkül maradjanak, ellenezvén, Ferdinánd, a fennebbiekre, mindkettőnek levele által kéréselt meg, mellyel hozzá Kruzsicsnak András deák nevű nemes szolgálja indult³, — ezenfelül Kamarjay Tamás tótországi nemes, VII-dik Kelemen pápához küldetett a végett, hogy immár a török szomszédságában fekvő Jajczának és Klisszának a fenyegető

¹ „Záray Jeromos nyilván kimondta Dandolóhoz írott levelében: „Sia certissima vostra magnificentia, che ongarì non acelerano nisun forestiero tra lhorò per signore, ne credo che sollo idio li cauera di core mai el patron mio, per la gran fide et amore che hanno posto a sua signoria.” Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. — ² Záray u. o. — ³ Cs. k. titkos levéltár.

veszélytől megmentésére ő is nyújtson segédelmet¹. A körülmények illy helyzetében továbbá azt is könnyen megítélhetni, hogy mind azon szép szavak, mellyeket az alsó-ausztriai kormánytanács, a Ferdinándtól kapott aláírással üres lapokra, Szapolyay Jánoshoz s a még mindig életben lenni hitt Györgyhez, szeptember 21-dikéről a főherczeg nevében íratott, Ferdinándnak Szapolyay Jánosról már ekkor volt hiedelmével merőben ellenkezőnek, — mind pedig az említett kormánytanács, a Ferdinándtól szeptember 8-dikáról vett utasításban foglaltak nagy részét, a dolog hirtelen változta miatt, valósággal foganatba nem vétethette. Nem mulasztott elazonban, a vett utasításhoz képest, az ott kijelölt követségekre, lehető legügyesebb férfiakat válogatni; így Szapolyay Jánoshoz eleinte Zelking Vilmost és Dornberg Rézmánt szemelte ki, s számokra már a megbízó-levelet is elkészíttette, őket azonban majd jobbnak látta Salm Miklós és a szent György rend nagymestere helyébe Pozsonba a királynéhez küldeni, egyszersmind György brandenburgi örgrófhhoz, miszerint ez azonnal Károly münsterbergi herczeghez siessen, miként Brodarics, Thurzó, Bornemisza, és a nádor Báthoryhoz is szóló megbízó-levelekkel ellátni. Bazini gróf Szentgyörgyi Farkashoz és Ferenczhez Mindorf Kristófot, Batthyányi Ferencz bánhoz és a tótországi gyűléshez pedig Dietrichstein Zsigmondot és Auersperg Jánost indította, kiknek ez alkalommal 6 megbízó-levelet adatott át czím nélkül a tótországi illető püspökök és préposztok, hármat hasonló alakban az ottani grófok és bárók, s ugyanannyit a nemesek kezébe szolgáltatandókat. A horvátországi rendekhez Frangepán Kristóf és Jurisics Miklós jeleltetett ki, s számokra a Blagay, Karlovics János, Prundlen Farkas, Zrínyi Miklós és Schlick Albert grófokhoz szóló megbízó-levelek elkészíttetek, mellyekhez még egy nagyobb is adatott a horvát országgyűléshez, s kettő czímtelenül más ottani grófokhoz bárókhoz, és öt a nemesekhez². Zelking Vilmos és Dornberg Réz-

¹ Istvánffy IX, 84 l. — ² Gévay Urk. z. Gesch. 28 l. és KI.

mán helyébe végre, igen eszélyesen, Peremartoni Mihály bécsi orvost, a két Szapolyay földijét, gyermekkori barátját, s évdíjasát választotta. Az ő számára kiadott, már fennebb érintett megbízó-levelek, nem csak szép szavaik miatt érdekesek, de egyszersmind azon viszonynak is, mellyel Peremartoni a Szapolyaiakhoz volt, s a tekintélynek, mellyben ő, született magyar létére, a bécsiek sőt Ferdinánd előtt is állott, felderítése tekintetéből; megérdemlik tehát hogy e lapokon helyet foglaljanak. Az erdélyi vajdához intézett, mellyel a másik csaknem szóról szóra egy volt, nyelvünkön így hangzott: „Ferdinánd stb. Tekintetes és nagyságos őszintén kedveltünk! Miután a mi igen tisztelt öcsénk és sógorunk, a boldog-émlékezetű fenséges Lajos, magyar és cseh-országi király, morvai őrgróf stb. úr, mit fájdalom és lelkünk keserve nélkül nem említhetünk, keresztyén hitünk ellenségével, az iszonyú kegyetlen törökkel volt közelebbi harcban vagyis ütközetben elesett, és megöletvén, elhunyt², ezért az imént-nevezett országokba, mind a szerződések erejénél s tartalmánál, mind egyébként is örökségi jogunknál fogva, mi és kedves hitvesünk, mint az említett király törvényes örökösei, követke-zünk, — meg vagyunk pedig győződve, sőt valósággal úgy értjük, hogy te, azon fenséges király személye, országa, s ügyei tekintetében érdemtelmes vagy²; ezokért tudván azt, hogy a mi tiszteletes tudós Peremartoni Mihály bécsi orvos és polgár kedvelt hívünk, ki iránt, kitűnő tudományossága, ügyessége, s feddhetlen élete miatt, többi kedves polgáraink között nem közönséges kedvezéssel s jóakarattal viseltetünk mi is, a te birtokbeli uradalomban született, gyermekkortól ott társalgott, s töled, irántad több évek hosszú során tanúsított hű szolgálataiért, mind állandó évpénzzel vagyis fizetéssel, mind több más

---

¹ „Interemptus interiit.” — ² „Persvasi sumus, revera etiam edocti quod tu de persona ipsius Sren. Regis et regno, eiusque republica optime merueris.”

egyéb jótéteményekkel is ellátatott s megtiszteltetett, őt hozzád követünkül határoztuk elküldendőnek, s meghagytuk neki: hogy azon határtalan bizodalomnál fogva, melyet a te személyedben vetünk¹, őszinteségednek némiket fedezzen fel s adjon elő, miként tőle személyesen világosabban meg fogod érteni. Buzdítólag felszólítunk tehát, miszerint az imént-nevezett küldöttünk és követünknek azokban, miket ez alkalommal a mi nevünkben előtted felfedez és elmond, kétségtelen teljes hitelt adj, s magadat irántunk és kedves hitvesünk, mint az említett Magyarország törvényes és igaz örökösei iránt, mind tenmagad s a tenneid előmenetele, mind pedig a keresztyén köztársaság védelme s fentartása tekintetéből, úgy viseld és valósággal olyannak is mutasd, a millyennek lenni téged, feddhetlen voltodnál fogva legkevesbbé sem kétlünk. Jóakaratum s tetteink által kívánjuk mi ezt neked s utódaidnak mindenkép és bőségesen kipótolni, megjutalmaztatni; és hogy ez ígéretünket foganatban is tapasztald, valósággal megmutatjuk. Kelt Lincz

Sept. 21. mezővárosunkban, szentmihályhó 21-dikén, 1526-dik esztendőben². E követségi megbízatás, az ausztriai kormánytanácsához is érkezett hírekhez képest, majd rövid nap, úgy szólván kémii

Sept. 26. szerepet váltott. September 26-dikán ugyanis, egy külön rövid pótló-utasításban az hagyatott meg bizodalmasan Pere-martoninak, hogy mind útközben másoknál, mind főként az erdélyi vajdánál, s az ő alattvalói, barátai és udvarbelije között, az iránt nyomozódjék s kémilődjék ügyesen és szorgalmasan: min török fejöket, mit csinálnak, mit beszélnek, s vajjon maga a vajda teszen-e valamelly lépéseket Magyarország elnyerése végett³; és ha ezt neki netalán más urak és az erdélyiek tanácsolnák, a török ellen mozgat-e valamit, vagy általában ő, és az erdélyi alattvalók, minemű indulat s akarattal viseltetnek Ferdi-

¹ „Pro summa illa fiducia, quam in personam tuam collocamus.” — ² Gévay Urk. z. Gesch. 24—251. — ³ „Quid ii tractent, quid agant, quid loquantur, an ipse Wayuoda pro regno Hungariae obtinendo aliquid operae naut.” Gévay u. o.

dánd személye iránt? Más nap pedig ezen utasítás még azzal Sept. 27. toldatott meg, hogy noha többen azt vélik, miszerint Szapolyay György a minapi harcban a királylyal együtt elhunyt, mivel mégis némelly jelek igen bizonyosnak mutatják, hogy ő épen s egészségben megmenekült az említett ütközetből¹, ha ezen sejtalem megvalósúlna, Peremartoni keresse fel őt, s ügykezzék mindenkép a Ferdinánd részére megnyerni.

A Ferdinánd ohajtásai sikerültének alapját azonban, nem annyira azon pénz- és fegyverbeli segedelem, melyet ő igen meszsze lévő bátyjánál sürgetett, nem is az ausztriai kormánytanács iménti rendelkezései, hanem inkább az özvegy királyné, s azon gyakorlatilag érett itéletű, a haza dolgaiban jártas magyar kormányférfiak vetették meg, kik a mohácsi vésznap után Pozsonba részint együtt a királynéval mentek, részint később gyülekeztek, — s kiknek a Ferdinánd érdekeihez csatolásában az ügyes Nádasdy Tamás tűnik fel lánczszemül. Az ő működéseiknek köszönhetni azt, hogy Báthory István nádor, a Szapolyay ház esküdt ellensége, kit Ferdinánd, miként Nádasdynak Linczbén adott utasításából világos, főként kívánt pártjára megnyerni, september 24-dikén már szinte Pozsonban volt, hol őt az nap a városi tanács, szokás szerint, néhány hallal és 100 zsemlyével tisztelte meg². És az ő működéseiknek köszönhetni azt, hogy Báthory, ki a királyságra nézve maga is vetélytársul léphet vala fel, ez alkalommal állandóan a Ferdinánd pártjához szegődván, ha bár az nem sikerült is Ferdinándnak, miszerint ő és neje már ekkor meghivassék általok a megürült magyar királyi szék elfoglalására, a törvények és alkotmányos rend korlátai között meggátolhatlan lépések tétettek az ohajtott cél okvetlen elérésére. Mély kor-

---

¹ „Tamen speramus ex quibusdam indiciis plurimum, ipsum ex eiusmodi cede saluum et vivum evasisse.” Gévay u. o. 26 t. — ² „Item Montag vor Michaelis von solchen obgemelten vischen geschenckt dem Groszgraffen ain tail, vnd Hundert semel, per III β dr.” Pozson városa számviteli könyve 1526.

mánytapintatot mutat az, hogy noha az erdélyi vajda törekvései előttök titokban nem maradtak is, őt, mint az ország egyik főtisztviselőjét, szinte meghallgatandónak tartották az iránt: az ország illy veszélyes állapotában mit kelljen cselekedni. E végből, míg egyrészt Nádasdy Tamás, hihetőleg a végzetek felől tudósítást tenni, Ferdinándhoz visszaindult, Szapolyayhoz elébb Gerendy Miklós fejevári örkanonok és királyi titoknak, aztán vingárti Horváth Gáspár királyi főétekfogó-mester küldetett a királyné nevében¹; és miután Szapolyay mindkettőtől azt izente, hogy ő a közországgyűlés mieelőbbi kihirdetését látja szükségesnek, nem késtek az említett kormányférfiak, a királynéval, en-

Oct. 9. nek october 9-dikén, tehát ép az nap kelt meghívó-levelében, mellyen Szulejmán Péterváradjánál a Dunán átköltözött, Katalin napra, azaz november 25-dikére, Komáromba szólíttatni az ország rendeit, s ezek közt különösen magát az erdélyi vajdát is². A vármegyékhez intézett meghívó-levelek példánya még eddig nem jött világra, így arra, mit a köz-gyűlés lényegénél

---

¹ A királyné, Szapolyayhoz írt levelében világosan ezt mondja: „Redierunt ad Nos, primum Gherendy, deinde Caspar Horváth“, ha tehát redierunt = visszaérkeztek, a királynétől kellett küldetnie Szapolyayhoz, nem pedig ettől amához, miként Fessler és többen, a Pray Epist. Proc. I, 274 lapján olvasható szavakból gyanítják. — ² „Da hat der Cron Hungarn Gross-Graff, Herr Stephanus Bathori .... ein Rackus vnd Versammlungstag, mitsampt der Durchleuchtigsten Fürstin... Maria... in den Flecken Comorn, auf Sanct Catharinae Tag beschrieben, solchen Graf Hannsen von Zips insonderheit auch schriftlich Urkund“, azaz: „ezt János szepesi grófnak különösen is tudára advan levelével“ (Widdman Goldastnál, Commentarii de Regni Bohemiae Juribus II, 43 hasáb.); melly régi német nyelvet Pray nem értvén tökéletesen, illy ferdén fordított: „Báthory... Comitum generalia... indixit, testante id ipsum Comite Joanne de Scepusio specialibus litteris“. Annal. V, 151 l. Widdman a 46-dik hasáb. 14-dik pontjában világosabban is mondja: „Welche (Rackus) allen Ständen und Gliedern, darunter auch sonderlich ihme dem Graff Hannsen von Zips, als einem Mitglied, altem Gebrauch nach, verkündet worden“, — de Pray ezt sem érti helyesen; és itt általában figyelmeztetnünk kell minden történetírót: hogy a Pray fordította latin Widdmant, mint csonkát és tökéletlent, használni okakodják, ha munkáját, mint mi, később egészen elvetni nem akarja.

fogva hinni kell, hogy t. i. a nemesség fejenkénti megjelenésre intetett ekkor is, nincs oklevéli tanúság; a szabad királyi kerített-városokhoz, mellyek ősi szokás szerint mindenkor csak képviselőik által jelenhettek meg, különösen a Kassához érkezett példány így hangzott:

Mária isten kegyelméből Magyar, Cseh stb.
országok királynéja.

Okos érdemes kedvelt híveink! A csapást, melly bennünket veletek együtt ért, ugy látszik nem szükség hosszan fejtegetnünk, mert mindenki tudja, s tünmagatok is jelen dologként szemlélték. Oda jutott az ország állapota, hogy azon és annyi veszélyekből, mellyeket már elviseltünk, s mellyek még következendők, csak isten kegyelme, s a ti és többi híveink tanácsa mentheti meg, állíthatja helyre. Nehogy tehát e hon megtartásában, hol mi a legfőbb méltóságra és olly sok jóhoz jutottunk, s mellynek minden rendei irántunk viseltető szivességét, engedelmességét elismerjük, megfogyatkozni láttassunk, akarván, a mennyire lehet, boldogemlékezetű kedves urunk férjünk a néhai fenséges fejdelem Lajos király úr példáját követnünk, ki a keresztyén hitért, s a ti és hazátok, nőitek, gyermekeitek ótalmaért, nemcsak kincseit s királyi vagyonát ömlesztette bőkezűleg, de meghalni sem kételkedett, — főként minden gondunkat gondolatunkat oda fordítottuk: hogy nektek s Magyarországnak valamikép használhassunk, és ezen országot békés s nyugalmasabb helyzetébe visszaállíthassuk. Erre nézve szükségesnek láttuk: miszerint a főpap és zászlós urak s országlakosoknak közgyűlést hirdessünk, hol minden közdolgot előterjesztvén, mind a jelen mind a jövő gonoszának is alkalmas orvoslato keressünk. Miért is hűségteket ezennel felszólítjuk, sőt neki meghagyjuk, hogy a közelebb jövő szent Katalin napra, kebléből kettőt, kik alkalmasoknak látszandanak, Komárom mezővárosba küldeni tartozzék, — ott azon dolgokról, mellyeket imént említénk, és egyebekről is, mik időközben előfordúlhatnak, a mondott ország-

lakosokkal, mindnyája nevében tanácskozándókat; hogy így mindent úgy rendelhessünk el, miként az ország java, üdve, és védelme fogja kívánni. Másképp ne tegyetek. Kelt Pozsonban, szent Dénes és vértanú-társai ünnepén, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében.

*Mária királyné s. k.*¹

Több tekintetben szokatlan volt e meghívó-levél. Ugyanis az 1485-diki 3-dik törvényczikk világosan rendelé: hogy a király magvaszakadta esetében a nádor hirdessen országgyűlést, s Mátyás halálakor 1490-ben, az özvegy királyné, nem csak a maga, de a mellette lévő nyolcz főpap és zászlósnek is nevében s pecsété alatt bocsátotta ki hasonló tárgyú leveleit². Aztán nem Buda, nem a Rákos, hanem a királyné hűségére felesketett Somogyi Ferencz feltételes kormánya alatt álló Komárom tüzetett ki olly országgyűlés helyéül, mellynek czélja sem volt nyilván érthetőleg kimondva. Sőt úgy látszik, a városi képviselők számára nézve sem tartatott meg a korábbi szokás; mert a kassaiaktól, kik 1490-ben hat követ küldésére szólítottattak³, most csak kettő kívántatott. Gáncsra és gyanúra adhatott tehát mindez alkalmat, főként azoknál, kik Szapolyayt ohajtották emelni a királyi székbe⁴. Mi hogy elháríttassék, a már úgyesen

¹ Kassa városa levéltárából, 1110 sz. Kiadta Kaprinay is Dipl. I, 274, és utána Kovachich Vestig. Comit. 624—625 l. némi különbözéssel. — ² Kassai levéltár. Közli e meghívó-levelet is Kovachich, idézett munkája 406 lapján, a bártfai példányból, de e lényeges kezdet „necnon Prelati et Barones ejusdem Regni, apud eandem (Reginam) constituti” s a királynéé mellé nyomott más nyolcz pecsét megemlítése nélkül. — ³ Kassai levéltár. A bártfaiaktól, a Kovachich által közlött példányban, ugyanez alkalommal három vagy négy követ küldése sürgettetik, mi eléggé mutatja hogy nem minden királyi város egyenlő számú követeket küldhetett. — ⁴ „Egit nihilominus Ferdinandus prece, precio, muneribus, pollicitacionibus apud Palatinum, ut dieta quedam per Reginam ad Comarom oppidum, tunc in manibus eius existens, locum insularem, et ubi nunquam fuerat antea auditum dietam fuisse celebratam, quem copiis militaribus munire decreverat, indicta.... electio de se fieret.” Jura Regis moderni et Ferdinandi; eredetije a britt muzeumban.

és főként a királyné ajándékigéretei által megnyert nádor¹ is kísérté az említett meghívólevelet magáéval; részint hogy törvény szabta tisztének eleget tegyen, részint hogy a királyné tettét, s a gyűlés szokatlan helyét igazolja. Az ő levelében már, a kassaiakhoz intézett példány szerint, a küldendő városi követek száma gondosan ki van kerülve, s az eddigi szokás a határozatlan „néhány” kifejezésbe burkolva. Tartalma ez:

Okos érdemes tisztelt barátaink!

Ő felsége, a királyné, legkegyelmesebb asszonyunk, az ország végveszedelmén s romlásán akarván különös kegyelménél fogva segíteni, a közelebb jövő szent Katalin napra közgyűlést hirdetett az ország valamennyi főpap és zászlós urainak s lakosainak Komáromba; hol épen semmi mást nem szándékozik tárgyalni, mint mit a közvédelemre s a ti szabadságtok fenmaradására tartozni ismerend. Miért is barátságtokat ezennel felszólítjuk: küldjön e gyűlésre, a királyné ő felsége által kijelelt napra és helyre, néhányat polgártársai közül, s azok tanácsára, kik tán egyébire birni törekednének, ne hallgasson; mert mi, ő felségének, ki valóban semmin sem ügyekszik szorgalmasabban, mint hogy nektek mindnyájatoknak s az országnak használhasson, irántatok s szabadságtok iránti jó és őszinte indulatát ismerjük. És e gyűlést is előbb kihirdeti vala ő felsége, miként maga a dolog természete kívánta, ha az ország keblében fészkelő ellenség miatt összejöhettetek volna. Azon pedig senki közöleték meg ne ütközzék, hogy nem Budára, vagy a korábbi szokásként nem a Rákos mezejére hívatatok, mert hogy Buda és Pest városát felégették, s minden éleستől eleségtől megfosztották, igen jól tudjátok; úgy hogy ő felsége a királyné, az idő körülményeihez képest, ezen gyűlés tartására alkalmasabb helyet nem is választhatott. Újlag kérjük tehát barátságtó-

¹ „Stephano de Bathor Palatino Comite, per Ferdinandum, ut rebus suis faveret corrupto, et ad partes eius, Regine potissimum Marie Ferdinandi sororis opera, cum paucis declinante”, ugyanott.

kat: küldjön bizonynyal néhányat kebeléből e gyűlésre, hol az ország megroncsolt megfogyatkozott állapota helyreépítéséről, s annak közüdvét és védelmét illető egyéb dolgokról, szükségkép értekezni, tanácskozni és határozni kell. Pozsonban szent Dénes és vértanú-társai ünnepén, az úr 1526-dik esztendejében.

*Báthory István,
Magyarország nádorispánja¹.*

Miként látni, a királyválasztásról szó sem tétetett e meghívó-levelekben. Szándékosan mellőztetett az, mind ekkor mind később, s az „időközben előfordúlható, az ország megroncsolt megfogyatkozott állapota helyreépítésát s a közüdvét és védelmet illető dolgok” általános kifejezésébe rejtetett²; vagy azért, mit a királyné pártja hirdetett, hogy a nemzet ősi szokása tiltotta, miszerint az elhunyt király eltakarítása s vég-gyásztisztelete előtt az új választás felől világosabb említés tétessék³, vagy pedig azért, mit az el-

¹ Kovach. Vest. Com. 626—627 l. — ² „Der Gros-Graf Herr Stephan Bathori, hat nit eines seines angesetzten Rackus halben, sondern mehr Schreiben gethan, und ob wohl in dem einen, dasz dieser Rackus von wegen des Königreiches Notthurft, und wiederumb obliegenden Noth und Gefährlichkeit geholfen werden möchte (in welchen gemeinen Worten die Vorsehung eines künftigen Haupts und Königs zu verstehen gewesen ist) nicht angezeigt worden; so ist doch solches in einem andern zuvor ausgegangenem Brief beschehen.” Widdman, Gold. II, 62 h. 59 p. Miket Pray (Annal. Reg. V, 158 l.) ismét illy fonákul fordít: „Regni Palatinum D. Stephanum Bathory plures in causa convocandae Dietae expeditisse literas; licet autem in ipsis solum expresserit (non expresserit helyett) illius congregandae causam esse boni publici necessitates, varia Regni pericula, et difficultates medelam requirentes, in quibus plerumque terminis futuri Regis et capitis negotium subintelligitur (subintelligendum erat helyett), omiseritque expressis verbis instantem electionem intimare, hanc tamen ipsam electionis causam (minderről egy szó sincs Widdman német szövegében) in aliis praevis exposuit literis.” —

³ „Zu dem ist in Hungern nicht erhöret, dasz vor der Begräbnis und Besinigung einer verstorbenen Königs, in den ordentlichen Ausschreiben des Rackus, lautere Vermeldung geschehen, einen anderen König zu erwählen.” Widdm. Goldast II, 62 h. 60 p.

lenfél gyanított, hogy az idegen főherczeg, a királyné s pártjára édesgetett főbb tisztviselők kifőzött tervéhez képest, lehető legkisebb számú rendek jelenlétében ültetessék a rákosi 1505-diki gyűlés határozata daczára a magyar királyi székbe¹. Egykét lépéssel még többet is mert e párt, ha sikerült volna. Ferdinánd tudniillik, épen a magyar országgyűlés kitűzése napja táján, Linczből Bécsbe elvégre megérkezvén², más nap azon megbizással küldötte sietve Nádasdy Tamást Pozsonba, hogy a királynét s mellette lévő magyar urakat, legalább arra vegye, miszerint szóbeli értekezés végett, valamely határszéli helyre hozzá jöjenek, s a tartandó országgyűlésnek rövidebb határnapot szabjanak; az öreg Bornemisza Jánost pedig jó szerével, de igen titkosan, bírja reá, hogy a pozsoni várba, hacsak segedelemkép is, némelly német hadakat, eleséget s ágyúszert fogadjon be. Délutáni 2 órakor ért Nádasdy Pozsonba. A királynét s magyar urakat rögtön felkereste, Ferdinánd kívánatait velek közölte. És ezek azonnal Zelking Vilmost indították Ferdinándhoz, nézeteiket mind a személyes özszejövetel, mind az országgyűlés tárgyában kijelenteni. De az alkotmányos szabályokhoz ragaszkodó Bornemiszával nehezebb volt boldogulni. Csak october 11-dikén szólhatott vele Nádasdy, a várban. „Hadakra neki — monda — szüksége nincs; elesége is annyi, hogy mostani őrserege egy egész évig beérheti vele; ha azonban az idő megzavarodnék, mi iránt ő nagy kétség közt van, főként miután a budai várat némellyek már elfoglalták³, azon esetre kell hogy Ferdinánd nagyobb véderőt és több eleségét is nyújtson. Mivel pedig a hadi népet még akkor is be lehetne juttatni a várba ha ez vívatnék, az eleséget bevinni azonban nem olly könnyű lenne, egyedül arra kéri Ferdinándot: küldjön azon meghitt szolgájától, ki levelét át fogja adni, egy hajó lisztet, és száz szakálos

Oct. 10.

Oct. 11.

¹ Jura Regis moderni et Ferdinandi. — ² Gévay: Itinerar Kaiser Ferdinands I. szerint octob. 10-dikén már Bécsben volt. — ³ Nem lehet máskép, mint magyarosan érteni ezt: Quod multum dubitat, praesertim cum iam Arx Budensis sit occupata per quosdam.³

puskát, elegendő golyó és lőporral¹, de úgy, hogy erről senki, még maga az említett szolga se tudjon semmit is; mi annál könnyebben kivihető, mert a szolga egész Bécs városában ismerős, és másoknak is kell onnan holmit küldenie, tehát együtt lehozhatja a kívántakat is, a nélkül, hogy a dolog akár másnak akár önmagának feltűnnék.” Egyébiránt nem titkolhatta Bornemisza ez alkalommal panaszát az iránt, miként a német gyalog hadak, melyeket Ferdinánd a magyar határszélekre Hainburg közelébe rakott, legelső hadi cselekvényöket is erőszakoskodáson kezdték az által, hogy a dévényi várnak egy malmát, az ezen malomból a várba vinni szándéklott liszttel együtt elfoglalták; kérelmét jelentvén, miszerint Ferdinánd mind a malmot mind a lisztet adassa vissza. Nádasdy szép szavakkal ügyekezett az öreg várispánt lecsendesíteni, sőt annyira birta, hogy ez még aznap, meghitt szolgáját, Gábor deákot, indította Bécsbe Ferdinándhoz, iránta leendő örök hűségét tolmácsolni, s őt azoknak, mik felől Nádasdyval végzett, mielőbbi leküldésére kérni. Az eszélyes Nádasdy azonban szinte kísérté e levelet saját levelével, melyben Ferdinándot az itt elősoroltakról azon bizodalmas vallomással tudósította, hogy a miknek kivitelén ő, a Ferdinánd dolgában, Bornemiszánál működik és működni fog, levélre bízni nem meri, hanem személyesen szóval adandja elő; és mivel igen érdekében állana Ferdinándnak, hogy mielőtt a magyar urakkal özszezőne, eleve még vele beszéljen, ő pedig egyrészt Pozsonból addig, míg a Bornemisza által kívántak le nem érkeznek, nem távozhatik, másrészt nyilvános gyanú nélkül Ferdinándhoz az említett értekezés végett nem is mehet, arra kérte Ferdinándot: teljesítse hovahamarább a Bornemisza kívánatait, őt pedig levél által hívja magához; elégnek tartván előlegesen csak annyit írni, hogy a mennyiben Bornemiszán áll, mindenek ohajtása szerint fognak teljesülni Ferdinándnak, de isten szerelmeért arról, mit utóbbi

¹ „Centum pixides barbatas lingua germanica hakenpuzen vocatas, cum suis glandibus, seu palotis sive globis, ac pulveribus sufficientibus.”

eljövetelekor neki felfedezett, s mit újlag is állíthat hogy úgy van, senkinek a föld kerekiségén, még saját hitvesének se mondjon legkevesebet is¹.

Ezek elég kedvezően ütöttek ki; ellenkezően az ezeken túl megkísérlettek. A magyar közországgyűlést erdélyi tartománygyűlésnek kellett megelőznie, követküldés, utásítás végett. Jobb alkalom alig mutatkozhaték a vajda foglalkodásának hivatalos irányt adni, őt Budától, Visegrádtól, a Rákostól eltávolítani, mint ez. Futó-posta küldetett tehát Szapolyayhoz a királyné nevében egy levéllel, mellyben ez őt előlegesen értesítvén: hogy a Gerendy Miklós és Horváth Gáspár által üzent s a többi magyar urak véleményével is egyező tanácsához képest, a közországgyűlést november 25-dikére, Komáromba immár kitűzte, felszólítja őt, hogy miután ezen gyűlés határnapja, mellyet az ország veszélyes állapota miatt továbbra nem balaszthatott, nem olly meszsze van, addig is, míg a dolgokat, az ezen országgyűlési és egyéb tárgyokban is hozzá, aztán az ő tanácsa s ítélete szerint erdélyi híveihez is e napokban küldendő követétől bővebben megérthetné, hirdessen gyűlést az erdélyieknek, s e végett rögtön indítsa bizonyos emberét hozzájuk, nehogy azon követ megérkeztekor késedelmeknek találtassanak. Odavetettet ugyan e levél sarkára a különben szokott, s most nagyjelentékű záradék: „hűségedet ismét intjük, másképp ne tegyen“², de ez már csak üres szó volt a terveiben megszszehaladt Szapolyay előtt. Ő ugyanis, mintha a miskolczi gyűlésből kitűzött helyre Verpelétre ügykeznék, a Tisza bal partján Szegedtől felfelé vonulva, utjában a királynéi párt lépteit éber szemmel tartva, egyszerűs mind annak mozgalmái által gyors cselekvésre riasztva, tá-

---

¹ Nádasdy Tamás és Bornemisza János levelei Ferdinándhoz, a pozsoni várból, 1526 Octob. 11-ről. Gévaynál Urk. zur Gesch. KI. „Per amorem Dei supplico Vestrae Serenitati — mond Nádasdy. — ne Serenitas Vestra dicat aliquid cuiquam mortalium, immo ne Serenissimae quidem Contorali suae de illo negotio, de quo loquutus Serenitati Vestrae in ipso discessu meo. Negotium tamen sicuti tunc dixi ita se habet.“ — ² Pray Epist. Proc. I, 274 l.

borát hirtelen Fegyvernek mellé tette át¹; Verbóczy István által, s igenhihetőleg az ő tanácsából, Bekényi Benedeket egyenesen a Pozsonba vonult főemberekhez küldötte², őket, s miként látszik az özvegy királyné kezét is, részére megnyerni, vagy legalább törekvéseiket kikömleni; a felső-magyarországi királyi városokhoz a hadak küldése iránti előbbeni felszólításait komolyan megújította³; Várday Pál egri püspökkel, s a ritkagonoszságú

Oct. 8. Dóczy János királyi kincstartóval, Demeter napján kezét fogott⁴; s midőn gondolta, hogy a török az ország határain már tul, vagy azoktól nem messze jár, mint Debreczen és a körülötte fekvő vidék földes ura, Szabolcsban s Zemplénben szélesben elterjedt birtokain át, tokaji jószágá felé vette útját⁵, és az ország megmentése s a közvédelem iránti tanácskozás buzdító ürügye alatt october 14-dikére oda hitta gyűlésbe a magyar s erdélyi rendeket. A felföldi királyi városok csodálkoztak ugyan, hogy ő, a török ellenséget, mellynek előnyomultában ellene nem állott, most, sietve visszavonúlatta akarná megtámadni; mindazáltal a komoly parancsnak ellenszegülni nem mervén, Eperjes 50, Lőcse 80, Bártfa szinte 50, Kis-Szeben 20, tehát összesen 200 gyalog zsoldost fogadtak, a közembert 3 a tizedeseket 4 forint hópénzzel, s Eperjest tüzték ki gyűlhelyül, honnan aztán egyesült hadaik Kassára elsiethessenek⁶. A kassaiak pedig ezenfelül még 100 lovaszt állítottak, s az egri püspöktől, ki őket minap e végre a miskolci gyűléstől felszólította, kértek utasítást: hová indítsák már kész

¹ „Castra Joannis vaiuode erant proxime Fegiwernek” Szerémy 38 l. — ² Gévay Urk. z. Gesch. KI. — ³ Sperfogel, Wagnernál Anal. Scepus. II, 148 l. — ⁴ „Paulus Várdy, qui nempe venerant ambo cum Joanne Dóczy a Rege de Mohách, et grato animo suscepérat Joannes vaiuoda in die festo beati Demetrii martyris”, Szerémy u. o. Mostani naptáraink szerint Demeter napja octob. 26-dikán esik, de Pilgram tanúsága után a régiek octob. 8-dikán tartották azt. Dóczy álnokságairól bőven ír Istvánffy XII, 123 l. — ⁵ „Inde iam Joannes vaiuoda quod sensisset Cesarem Turcarum equitasse domum... erat in Thokay oppidulo.” Szerémy 37 l. — ⁶ „Mirabantur Cives, quod Vaiuoda, qui obviam non iverit Turco, nunc eum fugientem velit persequi.” Sperfogel id. h.

hadaikat? És itt nehéz volt az álarczot még tovább is fentartani; egy kis ügyes fogás azonban segített a dolgon. Várday, october 10-dikén kelt levelében, a kassaiak buzgalmát megdicsérve, a következő vasárnap Tokajban tartandó gyűlésre kérte magához biztos és hű emberöket küldetni, ki által majdan megizenné: Budára kelljen-e menni, vagy a már visszavonult ellenséget kergetni.

Okos érdemes urak — így szólt válasza —
becses barátaim!

Uraságtok azt írta volt nekem, hogy az én s a többi urak és vármegyék intéséből, a mint illy zavarban és illy hirtelen lehetett, 100 lovas és 200 gyalogból álló sereget szerzett a hon védelmére; tanácsot kérvén: vajjon e sereg azonnal meginduljon-e? Én e buzgó s kellő gondoskodását uraságtoknak, miként mindenkor, úgy főleg e vészteljes időben dicsérem, helyeslem. A sereg megindítása iránt pedig szinte rögtön válaszolnék, ha a jövő vasárnap az ország uraival és vármegyéivel együtt Tokajban nem kellene lennem a végett, hogy ott közértelemmel elhatározzuk: a hon védelme s megmaradása tekintetében mit kellessék cselkedni. Uraságtok tehát küldje hozzám oda Tokajba az említett vasárnapra biztos és meghitt emberét; ettől én a magam és az urak s vármegyék tanácsát meg fogom izenni: Budára kelljen-e menni, vagy pedig egyenesen az ellenség után. Mert noha a török most, a hosszas rablásban kifáradva, s a közelgő téltől megrettenve, egy kissé megszűnt is, ha majd magát kipihente, s mi azalatt az illető orvoslatról ideje-korán nem gondoskodunk, ismét előrohan, és pedig már nem csupán rablani, hanem az országot elfoglalni. Nekünk tehát egyesült értelemmel kell a felől gondoskodnunk: miként háríthassuk el nyakunkról a kegyetlen ellenség nyomasztó igáját. Miért is uraságtok tartsa készen azonközben a sereget és táborszereket, én azon embere által hovahamarább tudtára adom, mi leszen te-

endő. Boldogul éljen uraságtok. Eger, Dénes vértanu ünnepe után, 1526.

A ti egri püspökötök:

Pál s. k¹.

Természetes hogy e bizonytalan helyzetben a városi hadak elúnták a várakozást, és miután a kassai külvárosban nyolcz nap hasztalan tanyáztak, küldöiktől vett rendelet következtében haza oszlottak ². Szapolyay azonban tekintélyes férfiak egyszerűsmind nagyszámú nemesség és fegyveres nép kíséretében ³ érkezett meg tokaji várába; melyet a Tisza és Bodrog öszszefolytánál a nagy Hunyady János épített, fia a hős király megerősített, s örök adományul ruházott a Szapolyay házra ⁴. E tekintélyes férfiak közt Bajoni Benedek, a két testvér Ártándy: Pál és Balázs, a Szapolyayval közel rokon Petrovics Péter ⁵, Kismarjay Lukács, bihari és szabolcsi birtokosok tűntek ki leginkább; aztán a harczos Bodó Ferencz, Gerendy János, Glezsán Miklós, Pöstyéni Gergely és Dóczy Gergely, kik mindnyájan együtt voltak az erdélyi vajda zászlója alatt Lajos király táborába menendők. A fegyveres nép a rokon térségen, a szép Hegyalja tövében telepitett le ⁶. És érkeztek a kitűzött napra országnagyok s rendek fölös számmal a két testvér honból ⁷. Megjelentek: Várday Pál egri püspök, egyedül az ovakodóbb egyházi főrendből, Perényi Péter, anyja testvérével, a Drágffy Juliánától született Báthory Endre szatmári főispánnal, a nádor öcsésével ⁸, Homonnay-

---

¹ Kassai levéltár. — ² Sperfogel, Wagn. Anal. Scep. II, 148 l. — ³ „Ein gros Anzahl Ritter und gerüstes Dienstvolck, sein vnd seines Anhangs.” Widdman, Goldast. II, 46 h. — ⁴ Szirmay Not. Topogr. Comitatus Zemplén 136 l. — ⁵ „Quia Petrus Petrovits erat carnaliter frater, hoc est: attyafy gyermek erat cum Rege.” Szerémy 42 l. — ⁶ Istvánffy IX, 84 l. — ⁷ Rövid magyar krónika Petthő Gergelytől 1729, 100 l. — ⁸ Wagner, Collectanea Geneal. Historica Dec. I, 35 l. Szirmay ugyan, Not. Hist. Com. Zempl. világosan azt mondja, hogy Perényi Péter Kanizsay Dorától, a Perényi Imre 2-dik nejétől született 1502-ben, de ezen állítását semmivel sem bizonyítja; az, hogy Perényi Péter mindjárt 1527 elején a Báthory István pártjára állt Báthory Endrével együtt, s mit Szerémy György róla beszél, hogy t. i. az ő Szapolyayhoz ra-

Drugeth Ferencz a hű ungi főispán, Pálóczy Fruzinának a néhai Pálóczy Antal testvérének férje¹, Szapolyay János testvérének Krisztinának pedig fia²; bélteki Drágffy Gáspár, a mohácsi ütközetben elesett országbírónak Drágffy Jánosnak Homonnay Katától, az imént- említett Ferencz testvérétől született fia³; Verbóczy vagy helyesebben Kerepeczy István, a híres jogtudós, nagy népszónok, a zavaros hatvani gyűlés száműzött nádora, s miként most magát nevezgetni szokta: „az ország szolgálója”⁴; Dóczy János királyi kincstartó; palotai Czibak Imre; Csáky László és Mihály; Szobry Mihály a Verbóczy fogadott atyja és száműzött társa⁵; Csaholyi Imre, Tornallyay Jakab, Mексеу György, kusályi Jakcsy Mihály, nagylaki Jaksics György, Maczedóniai Miklós, mohorai Vidffy Lőrincz, kisvárdai Várday Mihály, Matusnay János, kállai Vitéz János, eperjesi Patócsy Miklós, gerlai Ábrahámffy Péter, Miklós és István, Kátay Mihály, malomvízi Kenderesy János, Derencsényi Miklós, vajai Ibrányi István és Miklós többekkel, fejenként⁶; az erdélyi nemesek, székelyek,

---

gaszkodása nagyrészt csak színmutatás volt, mert Báthory Istvánhoz közeli rokonsággal kötetett, „Ego dixi — úgy mond — sicut homo digitum suum non possit cum fauce sua rodere, ita frater est Stephanus Bátor, et e converso Petrus Prinyi germanus est Stephano Bátor”, a mellett harcolnak, hogy Perényi Péter Báthory Borbálától, vagy miként mások nevezik Magdolnától való volt, kit Wagner az idézett helyen Perényi Imre nádor nevének állít. — ¹ Szirmay, Supremi et Vice-Comites Com. Zemplin. Kl. 56 l. — ² Wagner Collect. Dec. III, 40 l. — ³ Wagner u. o. 30, 31, 40 l. — ⁴ Sokan Verbóczyt is atyáfinak tartják Szapolyay Jánossal; Szirmay munkájából Not. Com. Ugochensis 79—81 világos hogy Deák Apollónia volt az anyja, de ha ezen Deák Apollónia egy nemzetségből származott-e Szapolyai Deák Imrével a náddal? miként ugyancsak Szirmay, ugyanazon munkája 164—171 lapjain bebizonyítai törekszik, el nem határozhatni. Hogy igazi neve Kerepeczy volt, kitetszik Horvát István „Verbóczy István Emlékezete” című munkájából (82 l.), hol a Hunt-Páznán nembeli verbóczyi Szovárdffyak, verbóczyi nemesi udvartelköket 1429-ben Kerepeczy Barlának és testvérének János deáknak, a Verbóczy István atyjának, eladják; melly részirtoktól aztán Kerepeczyék a szebb vagy tekintélyesebb „Verbóczy” nevet kezdték felvenni, 151—157 l. — ⁵ Horvát István u. o. 242—250, 283—285 l. — ⁶ Előszámlál ezek közül többeket Szerémy is; „Vidi — mond — Joannem Dóczy, vidi Petrum Prényi, vidi prepositum Georgium

- szászok, Kassa és más felső-magyarországi szabad királyi városok pedig követek által¹. Sőt közelgett a lengyel király udvarnoka Nibschicz Miklós is, ki — nem tudni mi czélból — Szapolyayhoz s az ország rendeihez october 11-dikén indult követül Krakkóból Kassa felé². A hét, főként a gyűlés első két napja,
- Oct. 11. polyayhoz s az ország rendeihez october 11-dikén indult követül Krakkóból Kassa felé². A hét, főként a gyűlés első két napja,
- Oct. 14. 15. octob. 14-dik s 15-dike, élénk vita és kölcsönös értekezlet közt folyt le az iránt: a hon illy védtelen állapotában, a köz jó és megmaradás érdekében, mit kelljen tenniök. Egy értelemmé vált, mit a vajda kimondatni leginkább ohajtott, hogy fő és kormányzó nélkül, ez iránt érvényest, megmaradandót, semmit nem tehetni³. Ez kimondatott. És kimondatván, — Verbőczy, a Szapolyay ház régi kegyencze, ki mind széles tudománya, szép és folyó nyelve miatt, mind azért is mert az ország jogait mindenkor védte a zsarnokok ellen, határtalan népszerűséggel bírt a nemesi rendnél⁴, eldöntő irányt ügyekezett adni rögtön a dolgoknak. Ő a nemességet s a fegyveres népet, titkon mint nyilván, a táborban úgy mint saját lakjokon, személyesen felkeresvén, buzdító szavakban s ritka ékesszólással kezdte festegetni: miként a magyar koronára, Lajos király holta után, nincsen érdemesb mint Szapolyay János; ki, nemzetségére nézve a lengyel királylyal közel rokon, vitéz tetteire pedig, mellyek által a hazát a török ellen gyakran, s a parasztság borzasztó kegyetlenkedései ellen nem olly rég, nemcsak védte de meg is mentette, min-

---

Budensem, vidi Joannem Vitéz-Kállay, et vidi Franciscum Bebek, vidi Franciscum Homonnensem, et multos dominos magnates vidi... et quatuor Comites erant in Concilio Thocay, videlicet de Ilung, de Turoch, de Bator-nyr, de Pest vármegye, et sic de aliis magnatibus multi erant.” 37 l. — ¹Horvát István Verbőczy Emlékezete II, 252, 253 l. „Ego quidem — mond Szerémy — audiendo eum (Szapolyayt) in Thocaj residentem, quod habens Conventiculum cicius cum Cassoviensibus, et invitavi ad Joannem vajvodam, quia preceperat ad eum ut venirent, et sic ibant cives Cassovienses circa ipsum, et ego cum eis.” 37 l. — ²Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 71 l. — ³Horvát Ist. Verb. eml. II, 251 l. — ⁴Relatio Nicolai Hungari 1527-ből, a britt muzeumban, „qui Vayvoda in medium protulit Dnum Stephanum Verbecium, virum nobilem, sapientem, orandi peritissimum, et inter Nobiles magne auctoritatis, qui semper tutatus est jura Regni contra tyrannos.”

denkit felülmúl. „Nem kell — monda — megfélekezniök, hogy nagy és kemény büntetés alatt határozták el közértelemmel csak néhány év előtt: miszerint a magyar királyi székbe soha senkit nem ültetnek idegen fejedelmek közül; kik az ősök emlékezetére fukar, kegyetlen, szerencsétlen országgalattal bélyegzeték többnyire magokat, s szörnyű veszélyeket árasztottak e szegény hazára. Im eleven példa előttök Ulászló, ki tunyán mint egy banya és dicsőségtelen ült a bíborpolczon; ha elhallgatjuk is szerencsétlen fia merészletét, mellyel hadaink virágát, erényünk vitézségünk egykori babérját, mi félelmet s rettegést gerjesztett ellenségeinkben, ocsmányul, gyalázatosan elvesztette. Valóban különös gondviselését, jóságát tanusította az irgalmas isten, hogy e jeles, e bátor férfiút, a minapi gyászos harcz mezejéről megmenteni, s életben tartani méltóztatott; miszerint mégis lenne egy ember, ki a hanyatló hazát, e köz-síralom idején, férfias tanácsával s győzhetlen fegyverével támogatni és felüdíteni, mind képes legyen, mind akarja is“¹.

Verbőczy ezen s ehez hasonló buzdító beszédei mihamar meghozták a reménylt gyümölcsöt. Az egybegyűlt rendek, — kiknek egy része, miként fennebb láttuk, rokonsággal köttetett Szapolyayhoz, más része, mint Csáky Mihály, Szoby, Verbőczy, Bodó, Ábrahámffy Péter és Póstyéni, esküvel erősítette az 1505-diki rákosi határozatot², vagy mint Czibak, Ártándy Pál, Bajoni, Glezsán és Kismarjay, együtt-táborozott Szapolyayval 1514-ben a Dózsa kuruczai ellen³, s valamint 1518-ban a bácsi gyűlésen Szoby, Bodó, Maczedóniay Miklós, Ártándy Pál és Glezsán, vele együtt emeltetett a nemesség kegyéből a királyi hatalom korlátaul állított országtanácsba⁴, úgy 1525-ben a hatvani és rákosi gyűlés lázongásaiban Szoby Bodó és Ártándy Pál ismét együtt játszotta a szerepet: Báthory Istvánt megfosztani nádori tisztétől s helyébe Verbőczyt választani el⁵, — ezen rendek, a vér-

¹ Istvánffy IX, 84, 85 l. — ² Pray Annal. IV, 313, 314 l. — ³ Istvánffy V, 44, 46 l. — ⁴ Kovach. Vest. Comit. 496 l. — ⁵ Pray Lit. Proc. I. 193—201.

ség vonzalma, a fellángoló nemzetiség magasztos érzelme, Verbőczy buzdító szónoklata, s magának Szapolyaynak ajándokigéretekkkel párosult nyájas leereszkedő társalgása¹ által, annyira neki tüzelődtek, hogy Szapolyay Jánost harsány tapsok s lármás kitörések között királynak kikiáltották. Ő azonban, ki igen jól tudta, miszerint e gyűlésen, melly nem a szokott helyre, nem már eleve királyválasztásra hirdettetett, s nem az ország minden rendéből állott, kikiáltatása teljeserejű nem lehet, azt, legalább külszinleg, ekkor még el nem fogadta, hanem hogy a kellő alakszerűséget megtartsa, egyszersmind a kedvező szerencsét is markon ragadja, oda vezette a rendek megállapodását: hogy királyválasztó s koronázó gyűlést, lehető legrövidebb időre Székesfejervárra hirdessenek; az ott megjelenni vonakodók ellen az új király által is majdan megerősítendő fej- és jószágvesztési kemény büntetést szabjanak; addig is pedig, a végvárak szükséges védelme ürügye alatt, — mi kitűzött czíme volt a jelen gyűlésnek, — a felföldi királyi városokra bizonyos adót rójanak. Ezek folytában a köz-országgyűlés helyéül Székesfejervár, napjaul a legrövidebb idő, Imre herczeg ünnepe, azaz november 5-dike², tehát csak alig három hét, az említett büntetés alatt, kikiáltatott; oda bizonyos követ által a lengyel király is, mint a szepesi városok birtokosa, meghivatni rendeltetett³; Eperjes, Bártfa, Lőcse, és Kis-Szeben városokra 1000 forint adó vettetett, s ennek behajtása Perényi Péterre, mint az alföld vezér-főhadnagyára, bízott. Kedden, octob. 16-dikán az adóhajtó parancs készítettett el, melly a bártfaiakhoz így hangzott:

Okos érdemes kedvelt barátaink!

Mennyi veszély közé hanyatlott ez ország, az ellenségtől minap szenvedett csapás, főként pedig fejedelmünk királyunk

¹ Istvánffy IX, 85. — ² „Eius Serenitas (Joannis Regis) constituisset Dietam pro 5. Novembr. elapsi, in Albam R.” Relatio Nicolai Hungari; eredetije a britt museumban. — ³ Krzyzcki Endre levele Brodarics Istvánhoz, dec. 5-ről 1526. Gévay KI.

odaveszte miatt, — nemcsak látjátok, de ugyan saját tapasztalásból tudjátok. És bár az ellenség az ország kebléből már kitakarodott s visszavitte minden hadait, a véghelyeket és várakat féltetni kell tőle, nehogy az is, mi megmaradt, kezére kerüljön. Mi ugyan, szent Imre napjára, Fejérvárra, köz-gyűlést hirdettünk az egész országnak; miután azonban az eddig is igen elhanyagolt véghelyeket, a fejdelemválasztásig némi veszedelmérhetné, felölök pedig jelenleg máshonnan gondoskodás nem tétethetik, titeket szólítunk fel s keresünk meg ezennel: hogy e levelünket látván, rögtön 300 forintot gyűjtsetek, s azt az előmutató Nagyságos Perényi Péter temesi ispán úr embere kezéhez adjátok, adni tartozzatok; másképp ne tegyetek. Tokajból sz. Gál hitvalló napján, az úr 1526-dik esztendejében.

Szapolyay János erdélyi vajda.

Várday Pál egri püspök.

*Perényi Péter temesi ispán; s a Tokaj
mesővárosi gyűlésbe-sereglett többi
urak és nemesek*¹.

Szerdán végre, octob. 17-dikén, a kitűzött fejérvári gyűlésre meghívó-levelek adattak ki, a Szapolyay s fennelőszámlált 30 főnemes egyenkénti megnevezésével, az ország felső- és alsó-részeibeli többi nagy és nemes, az erdélyi nemesek, székelyek, szászok, és felső-magyarországi sz. kir. városok követei megemlékezésével, s 16 pecséttel erősítve. A világi magán-urakhoz, Jelesül Batthyányi Ferencz bánhoz, így szóltak e levelek:

Oct. 17.

Nagyságos úr,

Igentisztelt atyánkfia, barátunk!

Milly veszély közt forgott, sőt forog s hullámszik még most is e nyomorú ország, néhai boldog-emlékezetű kegyelmes urunk fenséges Lajos király úr siralmas elhunytá, odaveszte, s a magyar

¹ Szirmay Notit. Hist. Comit. Zemplén. 49, 50 l; megvan Praynál is Epist. Proc. I, 276, 277 l. de némely hibákkal.

nemzetnek a köz ellenséggel isten ítéletéből szerencsétlenül kísérelt minapi ütközetben történt megveretése és tönkrement után, — úgy hiszszük: nemcsak tudja nagyságod, de nagyrészt mintegy kézzel tapasztalta. Nehogy tehát azon ellenség, ha senki ellent nem áll, a nemesség s az ország még megmaradt részét is összetiporja, mi, mint a szent korona igaz tagjai, egybegyűltünk Tokaj mezővárosához, hogy az ország védelméről, ótalmáról, a szenvedett csapás és köz veszély helyreállításáról tanácskozzunk, tárgyaljunk, és a mennyiben tőlünk kitelik, gondoskodjunk. Azonban, többszöri tárgyalkozás, többszöri kölcsönös együttbeszélgetés után úgy találtuk, hogy e részben fejedelem és igazgató nélkül, s a nagyságtok és más urak s atyánkfiai távollétében, hasztalan törekszünk, semmi állandót, semmi érvényest, az országra nézve jót és üdvest, nem végezhetünk. Ez okért, nehogy a késedelem nagyobb veszélyt szüljön, újkirályválasztásra tételre, köz-országgyűlést vagy egybeseregélést véltünk a legközelebbi szent Imre napra Fejérvárra kitűzendőnek, kihirdetendőnek. Miértis nagyságodat ezennel felszólítjuk, intjük, buzdítjuk, és igen-igen kérjük: tegye félreminden ügyét dolgát, jöjön a kitűzött szent Imre napra Székesfejérvárra, s ott velünk, és a többi urakkal, országlakosokkal, már a gyűlés első napján¹ jelen legyen, az újkirálytételtől, az ország veszélyei elhárításáról, s azon ország megtartatásáról együtt-tárgyalozandó, gondoskodandó; mert máskülönben bizonyosnak tartsa nagyságod, hogy mi, az itt együttlévő többi urak s atyánkfiai társaságában, azokra, kik az említett időre és helyre megjöni, s ott velünk jelenlenni, akár makacsság akár hanyagságból netalán vonakodnának, olly büntetést határoztunk szabni, millyet ezen ország elferdült s elszakadt tagjai érdemlenek; melly még unokáikra is

---

¹ Ezért mondja Widdman, hogy a gyűlés határnapjául az. Imre estvéje azaz novemb. 4-dike tüzetett ki; „auf den Abendt Sancti Emerici, den 4. November, nechstverschieden.“ Goldast. II, 49. h.

örök gyalázatot s jószágvesztést vonand; és a mellyet mi, új fejedelmünk királyunk által is meg fogunk erősíttetni. Máskép tehát, ha az ország üdve, saját élte, nyugalma, s gyermekei szabadsága kedves előtte, ismét kérjük, ne cselekedjék. Kelt a fennevezett Tokaj mezővárosában, szent Lukács örömhírnök ünnepe előtti nap, az úr 1526-dik esztendejében ¹.

¹ A herczeg Batthyányi körmendi levéltárában lévő példány szerint; mellyet Horvát István: »Verbóczy István Emlékezete» című munkája II, 250—253 l. kiadott. A cs. k. titkos levéltárban szinte van egy másolatpéldány, mellyet Gévay Urk. z. Gesch. félbenszakadt munkájába felvett, melly egyházi férfihöz volt intézve, s pecsét alatt küldetett meg Ferdinándnak. »Vielleicht führt das Bild des in seiner vorgestreckten Rechten drei Kornähren emporhaltenden Centauren im Siegel auf die Spur des Einsenders» mond Gévay. Én mindeddig nem akadhattam nyomába, ki viselt légyen czímerében: jobbjában három kalászt tartó Centaurust; tekintetbe vévén azonban, hogy ezen levélben a megszólítás »Reverende Domine frater» szavakon kezdődik, hogy a »Reverendus» czím a Nádasdy által Ferdinándnak benyujtot czímjegyzékben a püspökök közt csak Szalaházy, Brodarics, Podmaniczky és Országhnak adatott; s hogy Pozsonban a királynő mellett e négy püspök közül csak Szalaházy és Brodarics volt jelen, igen hihető miszerint e levél ez utóbbiak egyikehez intéztetett. Egyébiránt e példány eltér a Horvát István által kiadottól következőkben:

- 251 l. 3 sor suscepta helyett: susceptum (casum t. i.).
 » » » fluctuet » fluctuat.
 » 4 » constare » constat.
 » 5 » plurimos ex vobis helyett: plurimas ex eisdem.
 » 6 » ne itaque helyett: Ne deinceps.
 » 20 » Unde Diaetam et Conventum helyett: Unde dictum Conventum.
 24 » periculum gravius parere helyett: gravius periculum ferre.
 » 33 » Regni huius periculum helyett: regni periculis.
 » 34 » et provisuri stb. az ez után következő szavak, egész a 252 dik lap 10 dik sorában lévő Secus-ig elmaradnak.
 252 l. 10 » Secus igitur in quantum stb. ac libertas liberorum vestrorum vobis cara est helyett: Secus in quantum stb. et libertas vestra vobis cara est.
 » 26 » Michael de Zob. Emericus de Chaholelmaradnak.
 » 27 » Georgius de Mekche helyett: Georgius de Meczke.
 » 28 » Michael Jakchy helyett: Michael Jaksyth.

Illy haljóslatú mutatkozással, illy ferde kormánytapintattal végződött a különben bátor férfiakban s nemzeti lelkesedésben dús tokaji gyűlés; mellynek öszszeszővetkezett tagjai előleges gyűllyhelyül Budát, határidőül mindszent napját vagyis november 1-sőjét tűzték ki magoknak¹. E gyűlés határozatai félreismerhetlen elárulták az önkényt, a honmegmentési magasztos köntös alá rejtett zsarnoki vasvesszőt. A Fejérváron meg nem jelenőkre fej-és jószágvesztés büntetése várt. Eperjesnek még Lajos királytól kiváltsága volt, mellynél fogva, hogy a nem rég szenvedett tűz után felépülhessen, s kárvallott lakosait gyámolíthassa, a megégettek 12 évre minden adó s díjfizetéstől felmentettek, a meg nem égettek illetősége pedig 5 éviglen ezek felsegíllésére fordittatni engedtetett². És a tokaji gyűlés e kiváltságra semmit nem hajtott. Ezen felül a felföldi négy város csak épen most terheltetett hasztalanul 200 zsoldos fogadásával; s a tokaji gyűlés e terheletésre sem figyelt. Mi több, a reájok kivetett 1000 forint adó, nem is a hon védelmére vála fordítandó, hanem a Perényi Péter adóssága lerovására, mellyel ő Bertóthy Szaniszló sárosi várkapitánynak tartozott. Így történt, hogy az említett királyi városok, a tokaji gyűlés parancsával november 1-ső napján nálók megjelent Bertóthynak, a reájok rótt adó felét ugyan a további kellemetlenségek kikerülése tekintetéből lefizették, de a más felét, a Szapolyay-párt s az országos határozatok tekintélye nagy csorbájára megtagadták³. És így kezdte Szapolyay János, atyjáról öröklött hő vágyai teljesültének mindjárt hajnalán, elhányni a bizalmatlanság s idegenkedés üszkeit, melyek mihamar kitörő lángjokkal hirtelen felemészték azon fény-

252 l. 31 sor Joannes de Mathoch helyett: Joannes de Matusna.

» 32 » Nicolaus Pathocy helyett: Nicolaus de Palocz.

» 36 » Stephanus ac Nicolaus Ibrany helyett: Johannes et Nicolaus Istvanfy.

¹ Et ita statuerunt, quod quilibet veniret ad Budam, ad festum Omnium Sanctorum. » Szerémy 37 l. — ² Wagner Diplomata Comit. Sáros. 252—254 l. —

³ Sperfogel, Wagn. Anal. Scep. II, 148 l. utána Kovach. Suppl. ad Vest. Com. III, 75 l.

koszorút, melyet a nemzet, önérzete melegében s vérségi vonzalmában olly buzgóan főzött halántéka körül.

Egészen más modort követett a spanyol királyi udvarban nevelt, tehát az országlat rejtélyesb ütereit és sikamlós ösvényeit ismerő Ferdinánd, s a kormányzásban nem kevesebbé jártas, főként pedig a magyar alkotmány szövédéket s a 'nemzet természetét élesen átpillantó Mária, pártjok biztos megalapításában. Ferdinánd a külügyek térén vezérkedve, miután látta, hogy a magyar királyi székbe országgyűlésen kívüli meghívását a magyar uraknál ki nem viheti, october 3-dikán nyilván kijelentette, miszerint a magyar és cseh királyi czímet, noha némellyek azt tennie tanácsolják, mindaddig, míg királylyá el nem választatik, fel nem veszi¹, s vetélytársait szép szerével ügyekezett nemcsak előlegesen megnyerni, de egyszersmind azt is, hogy ő ellene azok ne egyesüljenek, ügyesen megakadályozni. Ezen célból, míg egyrészt Szapolyayékhoz Peremartoni Mihályt küldötte, másrészt Bécsbe érkezéttel tüstént udvari kancellárja Harrach Lénárt által Szulejmánnak íratott az iránt, hogy hozzá-indítandó követei számára menevédet adjon; s ugyanekkor nem mulasztotta el Kammerer Detre németujhelyi püspököt a lengyel királyhoz a végett rendelni, hogy tőle mind a török ellen, mind a magyar és cseh koronák elnyerésére, segítséget kérjen². Mária pedig a belügyek folyása felett őrködve, férje elhunytá után őt illető felségi jogait életbe léptette, azokat hasznára fordította, s kegyelemosztási, adományszási és egyházpártfogási hatalma tetteles gyakorlatával kezdte a kedélyeket magához hódítani. Mindenek felett, hogy a hozzá annyi hűséggel ragaszkodó, neki e vészteljes napokban biztos menhelyet nyújtó, s september 15-dikén ismét 20 piszt-ráanggal, 28-dikán pedig titoknokának Oláh Miklósnak, s az udvari kancellárnak másnemű halakkal kedveskedő³ Pozson városával legfelsőbb kegyelmét s kedvezését éreztesse, és azt

¹ Buchholz II, 414. — ² Gévay értek. Oesterr. Beob. 1844. 74 sz. —

³ Pozson városa számviteli könyve 1526.

maga iránt még inkább lekötelezze, a városi tanács kérelmének engedve, ép az nap, mellyen az országgyűlést Komáromba kitűzte, october 9-dikén, a várost mármár ellepő nagyszámú zsidóságot, mind uzsorás csalfalkodásaiért, mind azért is, mert a török közeledte hírére többnyire gyávául elszaladt, a városból száműzte, s vagyonát várerősítésül a városi kincset számára elkoboztatta. Kedves udvari titoknoka, az imént- említett, később nagyhirű, s esztergomi érsekké lett Oláh Miklós, tette fel az erről szóló s mai napig eredetiben meglévő levelet, mellynek a városi királyi adóra nézve is nevezetes szavai következőleg hangzanak:

Mi Mária, isten kegyelméből Magyar és Cseh stb. országok királynéja, emlékezetül adjuk ezennel jelentvén mindennek kit illet: hogy mi, a mi híveink, ezen Pozson városunk okos érdemes birája s esküdt polgárai esedezéséből értvén, de saját szemünkkel is látván, e városunk nagy inségét s elszegényedését, és hogy ez nem más okból eredt, mint az itt lévő nagy sokaságú zsidóknak gonosz élete módjából s gyalázatos uzsorás nyerekedéséből, mellyel azon polgárainkat s az egész népet lebilincseltek és hurokra kerítették¹; mind ezért, mind pedig azért is, mivel azon zsidók, ama gyászos csapás után, mellyet a mi igen kedves urunk s férjünk, boldog-emlékezetű fenséges Lajos király, mult napokban, a római hitért férfiasan harczoltában, a hit ellenségétől, önnei nagy véromlásával kapott, megfélemlvén, említett polgárainkkal egyenlő szerencsére várni nem akartak, hanem elébb vagyonuk, marhájok, s javaikat előre küldve, házaikat üresen hagyták s magok önként máshová szaladtak, — Báthory István nádorispán úr és más tanácsosaink határozatából és tanácsából azon pozsoni polgárainknak azt tartottuk megengedendőnek: miszerint ők, azon zsidókat, kik

---

¹ „Eamque non alia ex causa evenisse, quam ex Judeorum, quorum magna hic esset frequentia, vita flagitiosa, turpique et usurario quaestu, quibus eosdem Cives nostros, omnemque populum sibi devinxissent et illaqueassent.”

velők egyenlő jó és bal szerencsét viselni nem akartak, hanem javaik s vagyonukkal együtt elszaladtak, ezentul ezen városunkba be ne ereszsziék, házaikat azoknak, kik meg akarják venni, szabadon eladják, s azok árát hűven e város kijavítására és megerősítésére fordítsák; de olyképen, hogy ha mi, vagy Magyarország jövőendő királyai, ezen Pozson városunk díját azon zsidók házai miatt felebb emelendjük, a polgárok e terhet a mi s jövőendő királyok tetszése szerint viselni tartozzanak¹. Ezen felül a város nagyobb kényelme végett abban is megegyeztünk: hogy azon zsidókat se szenvedjék meg a városban, kik a többi szökevények maradványai volnának; ezeknek házait azonban eladván, árát adják vissza nekik, nehogy mind kizáratásukat mind házaik vesztét is együtt és egyszerre legyenek szenvedni kénytelenek. Miként is megengedjük és megegyezünk jelen levölünk erejénél és tanuságánál fogva. Kelt Pozsonban szent Dénes vértanú ünnepén², az úr 1526-dik esztendejében.

Mária királyné s. k.

(P. H.)

Oláh Miklós titoknok s. k.³

Hálálul e kegyosztásért a város más nap a királyné udvar- Oct. 10. mesterének, Pók Jánosnak, néhány sigérrel, csukával, és menyhallal, négy hónap mulva pedig Oláh Miklósnak a levélfeltételért 16 forinttal vagyis 20 font pénzzel kedveskedett⁴. És ezek folytában Mária, a saját személye s közhaza tekintetében érde-

¹ „Ita tamen, quod si nos vel futuri Reges Hungariae, Censum huius ipsius Civitatis nostrae Posoniensis ratione domus ipsorum Judeorum sunt augmentaturi, teneantur ipsi Cives, hoc oneris, ad beneplacitum nostrum, aut futurorum Regum subire.” — ² Hibás tehát a jegyzék, melly Pray Epist. Proc. I, 275 lapján ekként áll: „Videtur data esse post mandatum, quo regina eodem anno 1526 die 21. Septemb. judaeos Posonio exigi iussit”, mert Dénes napja octob. 9-dike. — ³ Pozsonvárosi levéltár. — ⁴ „Item Mitwoch nach Francisci geschenckt dem Pock, der Königin Hofmeister, etlich Zindl, Hechten, vnd rvtten per 1 t. III β. d.” — „Item Mer die Wochen Lichtmes hat chamerer zalt XVI fl. dem Nicolosch der Königin secretary von wegen des briefs vff die Juden, facit XX t. d.” Pozson városa számviteli könyve 1526.

- mes férfiakat jutalmazandó, az esztergomi várat a török ellen vitézül védett s megtartott Nagy Máténak, e felől kiadott oklevelében, legfelsőbb tetszését s meglegedését nyilvánította¹;
- Oct. 13. october 13-dikán, a mohácsi ütközetben maradt magvaszakadt nagyságos Pálóczy Antal pesti házát a dunaparton, a Hajósútcza mellett, váraljai Horvát Jánosnak, és nejétől Bánffy Magdolnától, tallóczy Bánffy Ferencz leányától született ugyancsak János nevű fiának adományozta²; az egyház körében pedig, a győri székeskáptalanhoz Oláh Miklóst néhai Únyi János mester helyébe, egyszersmind még a bécsi gymnasiumban tanuló Amadé Farkas mestert, a legközelebb jogszerűen bármikép megürülendő helyre
- Oct. 14. kanonokokká, s october 14-dikén, a bácsi főegyházban Palinay György bosznai püspök halála által megüresült nagyprépostságra tisztes Egrösy Lőrincz említett főegyházi örkanonokot, emelte³; és midőn a győri káptalan Oláh Miklóst ujonta nyert kanonokságába beigtatni vonakodnék, következő erélyes királyi parancsát küldte hozzája:

„Mária stb. A győri egyház tiszteletes káptalanjának, a mi híveinknek, üdvét és kegyelmet! Neheztelve értjük felőletek, hogy ti, a mi kinevezésünk ellenére, tisztes és vitézlő Oláh Miklós mester hívünket és titoknokunkat, a néhai Únyi János mester kanonoksági tisztébe he nem igtattátok, hanem nem tudjuk minemű mentséggel éltek. Tudjátok meg, hogy az ezen ország egyházi javadalmi adományzásabeli főpártfogói jog a mi felségünknel vagyon, s azaz, mint Magyarország királynéja, élni akarunk. Minél fogva hűségteknek ezennel szigorúan, javadalmi

¹ Koppi Károly: „*Vestigia potestatis et Jurium quondam Reginis Hungariae priorum*” című kéziratának gyűjteményemben lévő kivonata, 141. —

² „*Domum Magnifici condam Antonii de Pálócz, in Civitate Pestiensis, peus plateam Nautarum, a parte Danubii existentem*”. I. Ferdinánd 1527-beli eredeti levele. — ³ „*Venerabili Laurencio de Egrews, Custodi et Canonico dicte ecclesie Bachiensis, autoritate Juris patronatus sui, qua post obitum Serenissimi principis quondam Ludovici Regis (eadem Regina) fungebatur*”. I. Ferd. 1527-beli eredeti levele.

elvesztése alatt, meghagyván parancsoljuk, és egyebet meg sem szenvedünk¹, miszerint az említett Miklós mester titoknokunkat, vagy nevében az ő törvényes ügyviselőjét, a fennmegirt kanonokság s tisztség birtokába, kinevező-levelünk tartalmához képest, jelen soraink vétele után rögtön, minden haladék nélkül beigtassa, s máskép tenni az imént-érintett büntetés alatt semmi esetre se merjen. Kelt Pozsonban stb“². Szinte illy világos erélyes elhatározott akarattal jelentette ki legfelsőbb egyházpártfogói jogához ragaszkodását azon levelében, mellyel Amadé Farkast ugyanazon káptalanhoz kinevezte. „Tekintetbe vévén, — úgy mond — jelenleg a bécsi gymnasiumban tanuló Amadé Farkas mester hívünk érdemeit, erényét és tanultságát, őt, mint alkalmas, érdemes férfiút, királynéi főpártfogói jogunk hatalmával, mellyel a fenséges király a mi igen kedves urunk s férjünk halála után, ezen országunk valamennyi egyházára nézve általában bírunk³, a győri székes-egyházban, jelen levelünk kiadatása után, akár halál, engedmény, vagy lemondás, akár másraruhasz által, vagy bármi másképen megürlendő legelső kanonokságra s egyházi tisztségre tartottuk választandónak, kinevezendőnek s bemutatandónak“⁴. És így történt az, hogy ezen kegyteljes de erélyes és alkotmányyszerű viselet s fellépés híre october 13-dikán már Sopron városa küldötteit is Pozsonba vezette⁵, mellynek vidéke e napokban, nagyfontosságú ország-ügyviteli műtételek színhelyévé vált. A Mária és Ferdinánd által olly rég ohajtott találkozó ugyanis, egyszersmind a magyar korona elnyerésébeli nagy terv kivitelének az özvegy királyné mellett lévő magyar főemberekkel együtt leendő czélszerű és

¹ „Sciatis Jus patronatus Collationis beneficiorum Ecclesiarum hujus Regni, penes Majestatem Nostram esse, quo ut Regina Hungariae uti volumus. Quapropter Fidelitati Vestrae harum serie firmiter sub amissione beneficiorum vestrorum committimus et mandamus, aliud habere nolentes“ stb. — ² Koppi idézett munkája. —

³ „Auctoritate Juris Patronatus Nostri Reginalis, quod generaliter, Serenissimo et marito nostro charissimo Rege mortuo, in omnibus hujus Regni nostri Ecclesiis habemus“. — ⁴ Koppi u. o. — ⁵ Pozson városa számvit. k. 1526.

alapos elrendezése, a Pozsonhoz közel eső Hainburg alsó-ausztriai határszéli városba tüzetvén ki october 14-dikére, tehát történetesen ép'azon napra, mellyen Tokajban saját párthíveivel Szapolyai is megvetette országlatra-jutása alapját, — Mária, mielőtt Hainburgba rándulna, ezen egybejövetelről levelével a tekintélyben s hatalomban naponta növekvő Frangepán Kristófot is tudósította; felszólítván őt, sőt meghagyván neki: hogy miután az ő ottani jelenlétére, kit, miként hallja, a hű horvát- és tótországi urak és lakosok különben is követül küldöttek néhány társaival Ferdinándhoz, szüksége van, tegye félre minden ügyét dolgát, s társaival együtt haladék nélkül hozzá Pozsonba siessen, olyképen, miszerint vasárnap, az említett october 14-dikén, vagy legalább a következő hétfőn, Hainburgban megjelenhessen¹. A dolgok hirtelen változtához képest azonban, a célba vett egybejövetelnél, sem a kitűzött határnap meg nem tartathatók, sem azoknak mind, kik ott jelenlenni ohajtának, tanácsa nem használtathatók. A titkok titkába beavatott Nádasdy Tamás ugyanis, az egybejövetel előtt még egyszer csakugyan megfordult Ferdinándnál, kinek october 13-dikán Mária, saját titoknoka Bernát mester egri érkanonok által is izent szóval némi levélre nem bízható dolgokat²; és e körülmények közbejötté után rögtön, már sem a nádor, sem a kancellár, sem Frangepán Kristóf, hanem csupán és egyedül Szalaházy Tamás, Thurzó Elek, és Bornemisz János, látszának olyyaknak, kiknek hűsége, Ferdinánd kormánysszemének a vesék redőibe ható saspillanata előtt, minden tekintetben kiállhat a tűzkísérletet, s megérdemelheté a „tántoríthatlan“ czimzetet; kik tehát a hainburgi titkos értekezleteknek

Oct. 15. korlátlan részeseivé tétethetének. October 15-dikén jelent meg Hainburgban Ferdinánd, nejével Annával, Mária pedig a két legmeghittebbel: Szalaházyval és Thurzóval³. Bornemiszát, hanyatló kora tartóztatta vissza. Hasztalan ügyekezett őt Nádasdy

¹ Pray Epist. Proc. I, 279—280 l. — ² Gévay Urk. z. Gesch. — ³ Gévay Itinerar. és Oesterr. Beob. id. sz.

Tamás reábirni az elmenetelre; hasztalan rajzolta előtte: mennyire obajtja, mennyire kívánja egykori nevendéke, Anna főherczegasszony látni, ki világosan meghagyta: mondja meg neki, hogy ha másképp nem jöhet, saját gyaloghintóját is kész érette küldeni. „Sajnálom, — szóla az agg bajnok — de nem illik hogy engem vén koromban kólyán hurczoljanak, miután azt e szempillanatig elkerültem”¹; és otthonn maradt.

Hogy a széptollú, művelt, minden tekintetben jeles Brodaricsnak, az ország kancellárjának, illy váratlan elmellőztetése igen nehezen esett, könnyen gondolhatni. Rövid levelét küldötte ő az nap maga helyett, Ferdinándhoz; és e rövid levél bűven viszszasugározza az indulatot, melly sebhedt lelkét átfuvalta. „Valóban fájlalom egész szívemből, — így szól a levél — hogy nekem fenségedhez, főként illy közel! mennem nem szabad; de miután ez a közjóért történik, annál nyugodtabb kebellet kell tűrnöm. Nádasdy Tamás, hiszem, elbeszélte fenségednek őszinte hűségemet s szolgálatra kész állhatatos akaratomat. Olylan az, a millyennek ő beszélte; millyennek én személyesen már régen ígértem. A többit azokból, miket a veszprémi püspök és Thurzó uraim elő fognak adni, megérti fenséged; kinek kegyelmébe én magamat egészen, egyedül, és alázatosan ajánlom”². De még egy sokkal érdekeseb jelenet gördül előnkbe mellékdarabul, azon gyanú- és titokteljes sorokból, mellyekkel a dolognak őrszemmeltartása végett fenn a pozsoni várban maradt Nádasdy, az özvegy királynét, Hainburgba, rég nem látott testvérbátyja eleibe kísérte. „Egy levelet küldök — monda — ide-mellékelve fenségednek, mellyből fenséged sokat tanulhat saját

---

¹ „Dolet idem Dominus Bornemyza quod iuxta desyderium et voluntatem Serenissime Contoralis Vestrae Serenitatis non potuit venire istuc ad Hamburg, et dicit se iam senem non decere lectica circumferri, quum illa husque in hanc horam non sit usus. Nam Serenissima Contoralis Vestre Serenitatis nunciauerat per me ipsi Domino Bornemyza, quod si aliter venire non posset, vellet post eum lecticam propriam mittere”; Nádasdy lev. Ferdinándhoz 1526 octob. 18-ról. Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. — ² Ugyanott.

ügye érdekében. Én, ha el nem határoztam volna a fenséged iránt kezdett hűségben és állhatatosságban örökön örökké megmaradnom, elhagyhatom vala e levél küldését; de fenséged bennem legkevesebet se kételkedjék, sőt higgye el: hamarabb váltom fel éltemet halállal, mint fenségednek őszintén és önként felajánlott akaratomtól elálljak. Az ide-zárt levelet pedig fenséged, mihelyt elolvasta, legott küldje vissza; és az isten szerelméért, de senkinek, főként a királynénak ne mutassa¹. Még egyszer esedezem fenséged előtt: küldje vissza nekem e levelet; mert eskümmel köteleztem annak, kitől kaptam, holnap visszaadnom. Tanácsot én fenségednek, illy nagy és bölcs fejdelemnek, nyujtani nem tudok; fenséged maga most már legjobban megítélheti: dolgaiban mit kelljen tennie; kivált miután kegyelmes asszonyom, a fenséges királyné, nála van". Egy férfi lépett be történetből Nádasdyhoz, épen azon pillanatban, midőn nevét e sorok alá irta. E férfi ugyanaz, kihez e sorokhoz zárt levél szólt, ki az illetőket Pozsonban a Szapolyay pártjára téríteni hasztalan ügyekezett, a Verbőczy István küldöttje, Bekényi Benedek volt. Rövid szót váltott ő a zavarodásba jött Nádasdyval. Köszöntötte, Verbőczy nevében. Mondta: hogy ezen órában Hainburgba siet a királynéhez; de visszaszajövet bővebben fog vele beszélni, mert hozzá is van valamely üzenete Verbőczytől. Nádasdy, csak egy rövid intést ragaszthatott még minderről utóiratul soraihoz; hogy Ferdinánd tudja magát mihez alkalmazni².

---

¹ „Me prius vitam cum morte commutaturum, quam de mea voluntate, Vestrae Serenitati sincere ac sponte oblata decedam. Ipsas vero literas, presentibus vt dixi inclusas, Serenitas Vestra quamprimum perlegerit, mox mihi remittat, et per Amorem Dei nemini ostendat, et praesertim Reginae nequaquam ostendat”. — ² Postscripta: Supervenit ille, ad quem fuerunt scriptae literae presentibus inclusae, et dixit se mox istuc Hamburgk ad Maiestatem Reginalem, nomine Stephani Werbewczyk iturum; ex his Serenitas Vestra iam apertius cognoscet quid sibi erit faciendum”. Nádasdy levele Ferdinándhoz 1526 octob. 15-ről. Gévainál u. o. Világositja e körülményt octob. 18-kán kelt levele is.

Történetünk fonala Hainburgban megszakad. Sűrű leple alá azon titkos értekezleteknek, melyek itt october 16-dik és Oct. 16. 17-dikén tartattak, nem pillanthatunk; az mai napig is felvonat- Oct. 17. lan maradt. A fennebbiek nyomán csak azt láthatjuk, hogy Nádasdy, hű közleményeiért, olly kegyelem- s jóságteljes választ kapott Ferdinándtól, melyet ő, october 18-dikán kelt Oct. 18. újabb levelében, nemcsak örök szolgálatával, de vére hullásával, sőt ha szükség élte feláldozásával ígért, míg élni fog, teljes egész szorgalma, törekvése, buzgalma és hűsége erejéig megérdemleni ügykezni. És ez ígérete folytán jelenté egyszersmind Ferdinándnak, miszerint Bekényivel mindeddig sem beszélhetett s végezhetett semmit, miután ez Hainburgból még vissza nem tért; az alkalmat azonban használni fogja, meglátja mit akar, nem gondolja hogy más hűrt pengessen, mint a melyet másoknál pengetett elmenete előtt¹. Nagyobb figyelmet vélt fordíttatni a kancellárra, ki szolgálata újabb ajánlása mellett Nádasdy előtt is bizodalmasan kijelenté: miszerint honmaradtán, ha a Ferdinánd ügyei előmozdítását tekinti, megnyugodt ugyan, de ha meggondolja mennyire szeretné és kívánná Ferdinándot látni, a legelégedettlenebb, s nem hiszi hogy megállja vagy elviselhesse, mikép a királyné visszaszájottával azonnal, ha bár ismeretlenül is, egy vagy két kocsival fel ne ránduljon Ferdinándhoz. „Illy hihetetlenkép lobog benne a vágy, — jegyzé meg Nádasdy — fenségedet látni, és fenségeddel beszélni. A többit levélre bízni nem merem; szóval fogom rövid időn előadni. De ha fenséged velem, legkisebb szolgájával, az alatt is bármiben parancsolni méltóztatik, im itt vagyok². Egyébiránt

¹ „Credo eum eandem cantilenam canere, quam cecinit istio illis quibus opus erat”. — ² „Dicit existimare non posse se perpeti et offirmari, quin etiam incognitus cum uno vel duobus Kochi (ita incredibili studio videndi et colloquendi Vestram Serenitatem est incensus) ad Vestram Serenitatem proficiscatur, quumprimum Serenissima Regina redierit. Caetera quae vix audeo literis committere, brevi Vestrae Serenitati coram exponam, Interim si quid Serenitas Vestra mihi minimo servitori suo mandare dignabitur, ecce me”. Nádasdy lev. Ferdinándhoz octob. 18, 1526. Gévaynál Urk. z. Gesch. KI.

magam és minden enneim örök szolgálatát, s a főtisztelendő kancellár urat, ismét meg ismét ajánlom." — Tudósítását azal rekeszté, hogy Bornemisza a szakálosokat löpor és golyóstul együtt köszönettel vette, de a liszt még sem érkezvén, könyörög: irjon Ferdinánd a bécsi helyettesnek, küldje mielőbb vissza szolgáját a liszttel.

E Nádasdy által megsúgott figyelmeztetések olly hatással voltak Ferdinándra, hogy Kreutzer Gergely laibachi székes-főesperestet és Dornberg Rézmánt még az nap Pozsonba indította követéül, miszerint a kancellárt és nádort együtt vagy egyenként tüstént felkeresvén, megbízó-leveleik átadása után azon jóakaratról és kegyelemről, mellyel Ferdinánd irántok viseltetik, mellyel mindegyike javát, üdvét, boldogságát, és dolgai szerencsés előmenetelét ohajtja s kívánja, biztosítsák; aztán adják elő: miként jelenleg semmit sem szeretett volna inkább, mint velek személyesen szólhatni s e bizományokat őszintén közölhetni; miután azonban ennek, mind a közjó mind különösen az ő magán dolgai java miatt el kelle maradni, csendes lélekkel viseli, s a latin példabeszédként erényül használja a szükségét; — őket mindazáltal, minthogy legnagyobb reményét s bizodalját kettőjökben veti, ezennel felszólítja: miszerint nem tekintvén tőlök távollétét, iránta s fenséges háza iránt kezdett, és eddig szerencsésen folytatott hűségök vonzalmuk s szeretetök erejéhez képest, kísérik ügyeit buzgalommal, s mind Magyarország főbbjei előtt, mind másutt is hol kell és szükséges, ápolják pártolják és mozdítsák elő, hogy így a szerencsésen kezdetek szerencsésen végre is hajtassanak. És miként neki nincs semmi kétsége, hogy az ő segedelmök által, ohajtott czélt érhet mindezekben, ugy viszont ők is legyenek meggyőződve, miszerint e munkájok buzgalomuk és kötelességök teljesítéseért, nemcsak kegyletes kegyes és kegyelmes urok fejedelmök s atyjok akar lenni, de tüle méltó bért és tisztességes jutalmat is várhatnak". Oda voltak ezenfelül utasítva a követek: mondják meg az említett kancellárnak és nádornak,

hogy mindazok teljes sorozatát, mik Hainburgban ez alkalommal tárgyaltattak és határozattak, az özvegy királynétól s a veszprémi püspök és Thurzó Elektől meg fogják érteni; felszólítván őket, miszerint azok iránt szinte nyilvánítsák véleményöket. A következők azonban e véleményre, utasításuknál fogva jól kelle figyelni, azt gondosan feljegyezni, — aztán a zágrábi püspököt s követtársait hasonlókép felkeresvén, és őket hűségre s tetteik jutalmára csaknem azon szavakkal mint a kancellárt és nádort buzdítólag intvén, a felől bizonyosokká tenniök: hogy Ferdinánd az ő megérkeztöknek elannyira örül, miszerint abból csak szerencsét jósolhat magának s dolgainak¹.

A villámot rejtő fellegek azonban mind öszszébb és öszszébb vonultak a hon borús egén. A tokaji zajos gyűlést s a hainburgi titkos értekezleteket toborzók követték, elébb tűzelő szónoklatokban, aztán lángralobbanó viharos tettekben. Szapolyay János zászlóját Verbőczy István vitte elül, és e zászló alá szegődöttek betárogatták az országot: „hogy jogtalanság lenne a nemzettől, sokáig kétségben tartani a királyság iránt Szapolyayt, ki nem félelmes erejét villogtatva, miként hajdan Mátyás, nem a menyegző kéjelmeivel kínálkozva, miként Ulászló, nem is örökségi jogait hánytatva, miként némelly külföldi fejedelmek, de a közhaza érdekében szerzett érdemei babérjával állván elő, ha, midőn nem olly rég a nemzet véleményében a királyságra méltónak ítélve, most, mint már az ország kijelöltje, a nemességtől az adott szó beváltását kívánja, csak illető jutalma után nyúl magas erényének. Megtagadhatja ugyan tőle az ország, minden érdemei mellett is a koronát, de szegyen nélkül épen olly kevéssé, mint a hon-megmentése dicsőségét, mi pedig királyibb, és fényesb és jelesebb czim marad a szerencse bármelly fordulatában, mint a királyi pálcza, palást, és bíborszék. A sulymérték az idegen s a nemzeti királyok közt rég megkisérltetett. Mátyás, a magán élethől, a fogság szeny-

¹ Gévay Urk. z. Gesch. KI.

nyéből dohából királyságra emelt ifjú, fényes dicsőséggel szerzette vissza, miket az idegen királyok elvesztegettek, s miket ő, a nemzeti király, saját erénye által visszanyerve, utódainak hagyandott, gyalázattal ejtegették el ismét az idegen királyok. Így jutott tönkre a gyáva Ulászló s a gyermek Lajos alatt azon vitézlő rend is, melyet a halhatlan érdemű Mátyás állított, s melly felvirágoztatta az ő kormányja alatt hatalom és dicsőségben, viselt dolgok hírében, minden más európai állodalmat felülmuló Magyarországot! Ha ki pedig a Mátyás jeles tetteit szemügyre veszi, az ő dicsősége nagyobb részét Szapolyay Istvánra fogja visszasugárzani látni, ki aztán a hon iránti buzgalmát s kitűnő érdemeit, a hozzá, illy jeles atyához, méltó fiának Jánosnak hagyta örökül. Mátyás ugyanis nem viselt háborút, mellyben Szapolyay István főrészt nem vett volna. A súlyos cseh háborúban tanúsított erényeit eléggé mutatják a jutalmak, mellyeket neki, a magyar nemzet legvitézebb, érdemben legdúsabb királya, nyujtott; pedig ki ne tudná: mennyi dicsőség, mennyi hatalomnövedék hárult e háború szerencsés bevezetéséből a házára. És szabad kimondani fiúnak az apáról, hogy őt, a közakarat, tettei nagy voltaért s a nemzet iránti bokros érdemeiért emelte a tisztség méltóság olly magas fokára a bölcs király mellé, ki még mindezt sem tartván elégnek, őt inkább erénye mint csupán szerencséje világos jeléül, nemcsak több birtokkal több világi jókkal, de nagyobb tisztességgel is ítélte elhalmozandónak. Ezért, az ausztriai és sléziai háború végével, egyedül magát választotta ki erénye s okossága tekintetéből, hogy miután a királyi kegyelmet, a méltóságnak érdem általi kivívásával már megelőzte, képzelhető legigazságosb jutalmul: azoknak, kiket legyőzött, legfőbb tiszténél fogva, teljeshatalmú parancsnoka legyen. De a Mátyás halála után sem volt kisebb megkülönböztetéssel a nemzet Szapolyay István iránt. Ugyanis az ország főbbjeinek egyenlő akaratára Ausztria kormányát, a királytalanság egész ideje alatt ő reá ruházta; olly időben, mikor a trónkövetelők

mozgásai naponta növekedvén, mérges háború kitörésétől lehetett tartani. És e szép megtiszteltetés nemcsak a bizodalmat tanúsítja az ő erejéhez, de hűségét s becsületességét. És még mindez nem volt elég. Midőn embert e földön a királyi fényes méltoságnál nagyobb nem érhet, a királyválasztó gyűlésen egyesekké nem lehető országnagyok őt, a távollévőt, díszítették fel egyenlő értelemből azon joggal: hogy királyt tetszése szerint nevezzen; úgy, hogy ha Ulászló most feltámadna, a hálátlanság rút bélyege nélkül szavát, fia halála után a királyságra nézve másra nem adhatná, mint annak fiára, kitől ő maga is kapta volt. Pedig Ulászló nem csak azt köszönhette Szapolyay Istvánnak: hogy a koronához jutott, de azt is az ő erejének s kedvező szerencséjének tulajdoníthatta: hogy testvére Albert fegyverrel ki nem űzte az országból. Ha tehát a még alig 17 éves Hunyady Mátyást, kinek a nemesség, miután királyi tulajdonairól még semmi jelenséget nem látott, annyira ellenszegült, a királyi székbe lehetett emelni atyja érdemeiért, mennyivel igazságosabb, hogy a megholt Szapolyay István azon fia oda léptessék, ki a honmegmentői szép czímet viseli, a nemzet dicsőségét állandóan fentartotta, főhivatalaiban feddhetlen hűséggel, dicséretes becsületességgel forgódott, a nép szeretetét bírja, s királyok kegyével, hatalmával, rokonságával dicsekedhetik. És nem szenved kétséget: hogy valamint Mátyás az előtte országgló Zsigmondot, Albertet, s a két Lászlót felülmulta szerencséiben erényben, úgy Szapolyay János is, kinek igaz, becsületes, vitéz volta felől már nyilván-tanúságokat bír a hon, Ulászlót és Lajost, az ország boldogtalan csillagzatául kormányra jutottakat, sokkal és sokban meg fogja haladni”¹.

Ellenben, kik hivatalaik s javadalmaikat az elhunyt Lajosnak vagy még atyjának köszönték, ezért özvegye s testvére iránt hálájokat tanúsítani ügyekeztek, — kik miként Szapolyayban a fenhéjázó de csüggeteg embert csalhatlanul látták, úgy Ferdi-

¹ Brutus Hist. MS Praynál Annal. Reg. V, 124—125 l.

nándban, a hatalmas római császár szép-műveltségű öcsésében az erőteljes uralkodót egyedül reményltek, ki romlásnak indult hazájokat a fenyegető ellenség torkából megmentse, — végre kiket főként a Szapolyay-párt nagyobb része iránt gyűlöléssel viseltető nádor ellenműködése viszsztatartott a népszerű eszmék ragályától, a korábbi egyezkedéseket s az oldalagos öröködési jogot kapva fel, hasonló buzgalommal hirdették: „miszerint arról, hogy a magyar korona az ausztriai házra szálljon, már Mátyásnak Fridrik császárral, s Ulászlónak Miksával voltak szerződései; melyek a lengyel s a rácz háború fenyegetésekor, és később Pozsonban, az Ulászló öcsce és titkos tanácslója Zsigmond lengyel király jelenlétében is megújítottak. És e szerződések tartalma az volt: hogy Ulászló férfinagva szakadtával Miksa, és az ő törvényes maradékai, kik a kormányra alkalmasok lesznek, lépjenek a magyar királyi székbe. Hogy pedig e szerződések annál nagyobb tekintetben maradjanak az utódok előtt, Pozsonban vérségi öszszekötötés is eszközöltetett. Sőt, hogy a magyarok jogának időelőtti elmulasztásában jogtalanúság ne követtessék el, az Ulászlóval kötött újabb szerződést Miksa, Báthory István és Bakócz Tamás győri püspök nagy tekintélyű követekkel, — melyly utóbbinál volt akkor az egész ország kormánya, s kiket az országtanács javaslatából a király felhatalmazott: olly feltételek alatt kötni békét, millyeneket az országra nézve legjobbaknak vélnek, — még egyszer felelevenítette. Leányjogon adták át az ősök az országot hajdan Róbert Károlynak, leányjogon Zsigmondnak a Lajos, és Albertnek a Zsigmond vejének; és mit az elődök ezeknek megtettek, megtagadhatnák-e most a fiúág elhunytával Ulászló leányától? kinek testvére a hon dicsőségeért, a nemzet üdveért és szabadságaért küzdve, bajnokul esett el. Ha a magyar nemzet a jogot, a hajdani szokást, ha ősei példáját akarja királyválasztásában követni, nem leszen közötté senki olly igazságtalan, ki meg ne vallja: hogy jogtalanul bánik Ferdinánddal, ha őt, a már királylány született- s neveltetett, tán minden akarata minden ohaj-

tása nélkül, önként meg nem kínálja a koronával. Főként a vérségi jogra tekintettek az ország nagyjai már Ulászlónál is, ki mint néhai Albert leányának Erzsébetnek fia, számot tarthatott a királyi székre; és mindezeknél fogva nincsen ok, miért Ferdinánd, az Anna férje, méltó ne volna a királyságra, ki a szerződési örökségi jogban annyira felülmulja Zsigmondot, Albertet, mennyire ezek felülmultak méltóságban minden előbbi királyokat. Ha pedig e kitűnő jog mellett még egyéb támokokat is kell keresni, lehetlen hogy a figyelmet Ferdinánd bátyja V-dik Károly császár elkerülje, kinél dicsőségben, hatalomban, viselt dolgok nagyságában, virágzóbb fejedelmet soha sem bírt a keresztyén világ, s kinek erénye, szerencséje, képes lesz Szulejmánt meszsze tartani Európa határszéleitől. Mert nem lehet kétleni, hogy e lélekben olly szépen öszhangzó két testvér, kik olly egyetértőleg eltökélték megmenteni a keresztyénséget a vad ellenségtől, ezt, midőn győzelmében elbizva fenyegeti Magyarországot, közszívvvel lélekkel ne verjék vissza: Vett-e valaki valaha bármit Ferdinándban észre, mi őt e királyságra méltatlanná tenné, sőt van-e bármi benne, mi ha még annyi nagy névvel nem fénylenék is, ne javaslaná önként emeltetnie királylyá. Mi erény, mi lelkihetség, mi szerencseajándok kívántatuk meg királyban, melly ő benne fel nem találhatnák? Ha e részben az erény, a jószág, és lélekmérséklet tekintendő, az ő élte folyása szent, lelke tiszta, szemérmertessége szűzi; a gonoszoknak, mind természetileg, mind jeles neveltetésénél fogva erős gyűlölője, az igazságnak egyenességnek pedig hő kedvelője. És nem dús jeleit adta-e a mérsékletesség, önmegtartóztatás és léleknagyságnak akkor, midőn a polgári háborúba keveredett spanyolok őt megkínálták koronájokkal, s ő e nemes e nagy országot el nem fogadta. Mindezek, már magokban is elegek ugyan érdemessé tenni őt a földi legfőbb méltóság elnyerésére, — és mindezekhez még őseinek érdemei is járúlnak, kikről nem lehet meghatározni: hatalomban vagy felségben, vallásban vagy igazságban s bölcsességben voltak-e nagyobbak; pedig milly megbecsülhetlen adománya a

kegyes istennek: hol földi javakkal jeles lelkihetségek is párosulnak" ¹.

Az ingerült férfi kedély szikráinak az asszonyi érzékeny szív könnyörülete lengett némileg közébe. Az ország azon részein, hol a török megfordult, büszhede lovak s tevéknél egyebet látni nem volt ²; a mohácsi mezőn elhullottak nagy számú holtteste pedig még mindig takarítatlan hevert, bűzével megrontotta a levegőt, s az ebek olly sokasága kezdte ellepni a csatatér, hogy többé az útas sem volt tőlök bátorságban. Az emberiség iránti részvétől lelkesült özvegy nők keblében foganzott az eszme: a hon védelmében elhunytak tetemeit megmenteni az ebek, vadak, madarak marczonglásaitól. Kanizsay Dora, néhai Perényi Imre nádor özvegye, 400 embert fogadott, kik öszszeszedjék s nagy sírgödröket ásván eltakarítsák a szerte büszhedőket ³. Ráskay Magdolna felkerestette egykori hitvesét, a dús Pálóczy Antalt, e nemzetség utolsó ivadékát, s oda, hol bátyja Mihály már nyolcz év óta porhad, sárospataki jószágára vitette. A római hitűek várbeli egyháza éjszaki oldalán még ma is látható egy szépművű veresmárvány sírkő, melly a két testvér emlékét latin versekben adja át az utódoknak ⁴. Hasonló érzelemtől áthatva indította a királyné is meghalt férje komornokát

¹ Brutus Praynál Annal. Reg. V, 126 l. — ² Cseh Antal tudósítása Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. — ³ Istvánffy VIII, 83 l. — ⁴ E latin versek így hangzanak:

Hic situs Antoni es, Michaelque Paloczia proles
Quos prius unus amor, nunc habet urna duos.
Ille domi clarus, Regali clarus in aula
Alter; nunc supero est clarus uterque polo.
1518. 1526.

Szirmay Notitia Historica Comitatus Zemplén 48, 49 l.

Magyarul mintegy:

Pálóczy Mihály és Antal
Hamvad e kő mögében,
Kiket egy szeretet kapcsolt,
Most egy sir tart ölében.
1518.

A királyi udvarnál volt
Amaz kedves, ez a hont
Védve hunyt el; érdemfűzért
Mindkettőnek az ég font.
1526.

Czetricz Ulrikot¹, ki urát, mint mondá, a Cselepatakba fuladni látta, s a gyászos helyet eleven emlékezetében tartotta, Sárffy Ferencz győri várparancsnokhoz néhány szolgálval s egy levéllel a végett, hogy kíséretére 12 lovas legényt rendeljen. Az e részbeni intézkedést az országnagyok cselekvéskörébe vágónak hitt Sárffy eleinte kétkedve fogadta a parancsot, de majd a királyné iránti tiszteletének s azon hűségnek engedve, mellyel egykori fejedelméhez viseltetett, nemcsak a kívánt legényeket kirendelte, de maga is a kísérethez csatlakozott. Gyékénynyel, lepedővel, és szurkos koporsóval ellátva indultak ki Sárffýék Gyórból Baranyába. Alig értek a Cselepatak közelébe, és Czetricz már meszsziról kezdte ujjával mutatni a helyet, melly iszapos sárjával kioltotta ifjú királyunk életét, s ez ifjú élethez kötött annyi hő remény utolsó szikráját. A jeladásra mind felbuzdultak, neki iramodtak. Egy lovat pillantottak meg heverni a sár és mocsár között. Czetricz beugratott, a király testét is ott híven találni. Űres fegyverzetét megtalálta², de a testet szorgalmas keresés után sem. A fegyverzet azonban elég indok volt, hogy Sárffýék gondos vizsgálat alá vegyék az egész tájékot. Majd egy holttestre bukkantak; ebben Trepka Endre királyi udvarmesterre ismertek. Megforgattak több holtat is, mind hasztalan. Végre egy uj sirdomb ötlött szemökbe a vizparton. Némi titkos sejtelemtől lelkesítve rohantak ahoz mindnyájan. Czetricz volt az első ki odaért. Eszköz híjában körmeivel kezdte kaparni a nemrég-hányt dombot. Követték példáját a többiek, és sükerült a benfekvő test job lábáról leszedni a földet. Kalpagjában hozott aztán Czetricz kétszer vizet, a lábat megmosta, s miután a rajtalévő jegyről a királyra reáismert, leirhatlan örömmel kiáltott fel: „Ez az én felséges uram királyom valóságos teste!"; sőt buzgalmában

¹ Világosan tanúsítja ezt Cseh Antal is tudósításában. »La serenissima regina — úgy mond — mando Cetrizza suo camerier a cercar el re, dove el se impaludo.» Gévay Urk. z. Gesch. KI. — ² Ezt is bizonyítja Cseh Antal: »Lo ha trovato in quella aqua cum le armadure tracte de dosso et poste apresso lui.» Ugyanott.

meg nem tartóztathatta magát, hogy azt térdreesve meg ne csókolja. Felásatott lassan az egész test, és a fogakon lévő jegy a társaság minden további kétségét eloszlatván, gyékényre terítettett, s tiszta vízzel megmosatott. Épnek, undor és romlás nélkülének találták azt a keresők, ajkán mutatkozó csekély seben kívül rajta semmit észre nem vettek¹. Aztán nagy tisztelet tanúsítása közt takarták s tették az életben még kevés de a balserencse csapásaiban soknál több részt vett ifjú király porhüvelyét, a magokkal hozott lepedőbe, koporsóba, és elindították Székesfejervár felé örök nyugalomra. Czetricz, — ki a királynak már rohadt ujjáról a jegygyűrűt bőröstül levonta, szakálát kitepte, s mindezt egy kendőbe kötve magához vette, hogy a királynénak csalhatlan jelekül bemutatthassa², — ismét előre sietett, a város

---

¹ Bajos ugyan hinni hogy Lajos király holtteste, mely augst. 29-dikétől october közepéig hevert a mocsárban, épen és romlás nélkül maradhatott volna; és bajos annyival inkább, mert maga Szapolyay János is Szydlowieczky Kristófhöz novemb. 11-dikén írt levelében azt mondja: hogy a király teste már annyira össze volt rothadva, miszerint tovább tartani nem lehetett; — azonban Sárffy tudósítása ellenkezőt állít, s e mellett harczol Cseh Antal velencei kém jelentése is, ki a holttestet szemével látta, s felőle ezt mondja: „nel corpo del re non li trouo ferida alcuna.” Egyébiránt Lajos király halálának miként történte még homályban fekszik, s későbbi felvilágosításra vár. Figyelmet gerjesztő ugyanis az, mit Szerémy György állít, hogy t. i. Lajos királyt Szapolyay György ölte volna meg Szekcsőn, miért Szapolyay Györgyöt Tomory Pál, ezt ismét a Szapolyay György kapitánya szinte kivégezte, s a király aztán a Cselepaták partjára, Szapolyay György pedig és Tomory Pál a szekcsői egyházba temették; mert kétséget nem szenved többek között az, hogy Szapolyay György holtteste a mohácsi csatátéren nem találtatott; bizonyos hogy a török táborban az ütközet után hosszú dárdán körülhordott fejet csak némelyek mondták a Tomory Pálnak; igaz hogy a király holtteste nem a Cselepatákban hanem annak partján, és pedig fegyvereiből kivetkeztetve egy új sirban találtatott meg; köz hír volt Sperfogel szerint hogy a király áruló kezek által esett el; Szerémy és Szolakzade török író mondja hogy a király testén sebek voltak; és legnevezetesebb az, hogy ez előtt néhány évvel a szekcsői egyházban ugyanott hová Szerémy utasíta, felásás történnén, két holttest maradványaira akadtak. — ² Et li trouo vno anelletto che gia li dono la serenissima regina, et lo cauo de dedo squazandoli la pelle del dedo, et li cauo la barba et posta in vno fazoletto, la presento alla regina, et

biráját, s ottlévő egyéb rendeket értesíteni. Nagy tömeg néptódult a helybeli papsággal s városi tanácscsal együtt a megtalált királyi tetemek elébe, mellyek a városba bevitetvén, a prépostság épületebeli boltba letétettek, ott a koporsó a város bírája előtt még egyszer felnyitattott, neki a holttest megmutattott, s miután azt a királyénak ő is elismerte, újlag lezárva Horvát Márton őrizetére bízott. A hainburgi értekezletek zárnapján, october 19-dikén indította ki Sárffy Czetriczet Győrből Oct. 19. Pozsonba a kancellárhoz, a hivatalos tudósítással, s azon nyilvánítással: örvendetesebb dolgokban ohajtotta volna szolgálatát a fenséges királyné iránt bizonyíthatni, mivel azonban ezt nem tehette, a jelen mostoha körülmények közt is kész engedni minden parancsának ¹.

A halotti gyászfoglalkodásokat a már megérlelt tervek fogadtatása, s egy váratlan tünemény váltotta fel. Szapolyay János udvarában, a mohácsi ütközet előtt, egy közép de karcsu termetű, barna képű, sas-orrú rácz legény lovászkozott. Jobb vakszemétől talpig, újjnyi fekete vonás húzódott el testén. Neve Csarni Jován, azaz Fekete János volt. A magyarok közönségesen „fekete ember”-nek hítták ². A hon zavaros körülményei, s a királyválasztási párt-zajok, az ő nagyravágyó fellengő lelkét sem hagyhatták izgatatlan. Bár alacsony rendű szüléktől származva, s eddigelő csupán szolgatársaitól ismerve, mély belátása, hatályos előadása, nyájas magaviselete, és miben főmester volt, hitetése által, Lippa tájékán rövid időn nagy pártot tudott magának szerezni. Nemzetségét a' ráczországi fejedelmekhez kezdte felvinni, s magát azokhoz egyenes vérségi kötelékkel csatolni.

---

nel corpo del re non li trouo ferida alcuna, el qual posto in vna cassa impogolata lhano portato in alba regal doue lui antonio lha veduto in deposito in mezo la chiesa.” Cseh Antal tudósítása, Gévaynál KI. — ¹ Sommersberg Script. rer. Siles. II, 394—395. Praynál Annal. Reg. V, 121—122 l. — ² Mária Ferdinándhoz írt leveleiben rendszeren csak „le noir” (a fekete) névvel jelzi; l. Gévay Urk. der Verbält. I, 82 l.

Ámító társai csodás dolgokat is mesélgettek róla. Számtalan rácz, oláh, s lakhelyéről elűzött magyar csatlakozott hozzá, és ő e gyűlevész népcsoportnak vezéreül állt fel. Erélyes fellépésének híre Tokajba hamar eljutott; és egykori ura, a már kijelölt király, Szapolyay János, igen czélszerűnek gondolta őt hűbérnökéül fogadni. Tokajba kérte magához. A fekete ember megjelent, csak tíz fegyverrel. Nagy alázatosság- s hódoló térdhajtással közelített Szapolyayhoz; a leghízelgőbb szavakban ajánlotta szolgálatát. „Bárhon kívánja nagyságod — monda — hogy legyek, ott leszek, és mint szolga követem nagyságodat.” A vajda e kedvező nyilatkozatot örömmel hallotta, s felesketvén őt hűségére, paripákkal, pénzzel és egyebekkel megajándékozva azon parancscsal bocsátotta el magától, hogy mindenekelőtt a Tiszán átkelven, a lakostalan, de eleségben s baromban még eléggé bővölködő Bács vármegye elfoglalására siessen¹. Hasonló rendelettel indította rögtön néhány bátrabb ember kíséretében rozsályi Kun Gothárdot Buda és Esztergom, s nem sokára Bakics Pált 200 lovassal Székesfejérvár ellen²; és míg ezek a reájok-

¹ Szermeg 13—14 l. Révay Cent. 67 l. Istvánffy IX, 88 l. Legbővebben szól róla Szerémy. »Inde quidem — úgy mond — Joannes vajvoda erat in Thocay oppidulo. Et fama vigeat valde, quod unus homo tracianus surrexisset, nomine Jovan char, de parte Transylvaniensi; praecipue a parte Lippa. Et ab Hungaris vocabatur niger homo. Ego nempe fueram in Cassovia, dum scribebant in anno 1526. Et dominus vajvoda cumque audisset nigrum hominem congregacionem facere cum multitudine, quia traciani confluabant ad eum quasi ad novum sanctum, et quesitavit Joannes, ut veniret ad eum. Et venit ad Thokay, tantum cum decem militibus. Cumque intrasset ad dominum vajvodam, humiliando se cum poplite curvo, et se ipsum commendasse incepit verbis faventissimis, et dicebat, quod ubicumque vellet tua Magnificencia me fore, ibi stabo. Et Joanni vajvode adhesit tanquam servus. Dominus vajvoda grato animo accepit suam commendacionem, et intrinsecus fecit iuramentum per manus domini vajvode, quod rite serviret ei ad fidem suam susceptam. Posthoc dominus Joannes vajvoda donavit eum equis et cum expensis et de aliis, et precepit sibi; ut ultra Tibiscum fluvium equitaret ad desolatam terram Bachmegye, quia adhuc in Bachmegye multa alimonia apparebant per villas acervos et pecora, que ad sortem Dei permansissent.» 37 l. —

² Vráncics, Podhr. 17 l. — Widdman, Gold. II. 49 h. — »Inde Joannes vajvoda sciens esse Budam civitatem vacantem, cum Pesth civitate, et erat 25 mil-

bizottakat pontosan teljesítenék, többi párthívei pedig a királyné s nádor országgyűlésre hívó leveleit nagy részben elfogdosnák¹, ő maga, a jövődő szép reményében andalgott tokaji jószágán. Komoly gondolatokkal mélázva sétált háza tornácán; távulról egy papi férfi kísérté szemével. A vajda intett ujjával; a papi férfi mély térdhajtással közelített. Beszélgetésbe eredtek. „Hogyan Budáról, s most honnan?” kérdé a vajda Szerémytől. „Nagyságos kegyelmes uram — monda ez — Budáról Kassára, Kassáról ide Tokajba jöttem nagyságodhoz”. Tudakozódott aztán a királynéról: miként menekedhetett meg Budáról. Szerémy a történeteket elbeszélte, s megerősítette Szapolyayt azon hitében: hogy a királyné megszabadultát alamizsnás szent Jánosnak köszönhetni. „Te elébb aradi kanonok voltál”, — folytatá kérdezve a vajda. „Igen, nagyságos uram — válaszolá a pap — de Lajos király viszzaparáncsolt udvari kápolnájához”. „Hát a hadban vele voltál-e?” — mondá amaz. „Vele voltam két hétig — felelé ez — de a nagy viszázkodást látván a főurak között, én viszzatértem Budára, két társam pedig most a mohácsi mezőn nyugszik a királyi felséggel”. Dóczy János jött közbe; ajánlani kezdte Szerémyt Szapolyaynak udvari-káplánul. Szapolyay kezét nyujtott, s parancsolta Szerémynek: kövesse őt. Majd dobos vertek, hogy Buda felé készüljön mindenki. És e készülétek közt a vitéz Radics Bosicstól örömdetes hír érkezett. A János pártjára állt

---

liaria a Buda, et misit unum militem hungarum, nomine Gotthardum Kun ad occupandum. Et sic Budam obtinuit Joannes vajvoda”. Szerémy 124 L. „In lo tempo, chel signor conte (Frangepán Kristóf) a tratado con questi populi, el vayvoda de transilvania a mandato 200 cauall in Buda, zoe in lo castello qual non fu brusado ma resto vodo”. Zaray Jeromos, Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. „Item dice el dicto Antonio, che quando el se parti da Buda, che fu a di 27. de Outubro, el vene vn capitano de vayvoda de transilvania cum 200 caualli a nome del dicto vayvoda”. Cséh Antal u. o. Ugyancsak ő azonban, Magyar Miklós név alatt későbbi tudósításában ezt így világosítja: „hauendo sua Serenita (János király) ordinato la dieta per il giorno quinto de novembrio passato in Alba Regal, mando prima vno suo nuntio dicto Paulo Maicz (Bakith) cum 200 caualli a domandar Alba Regal a quelli hungari, che si teniano dentro”. Gévaynál u. o. — ¹ Widdman, Gold. II, 63 h. 62 p.

ő is, és hűsége jeléül, melyet élte fogytáig megtartott, a visszavonuló Szulejmán táborából minap elfogott néhány török közül egyet egész készületestül ajándékba küldött. E küldeményhez egy két-tenyényi hosszú kigyófej volt csatolva, mi rendkívüli nagysága által közcsodálkozást gerjesztett. A fogoly török beszélt, hogy midőn Szulejmán rabló serege a Vértes rengeteg erdőségeiben járt, ott e kigyó előrohanván, a tevéket mardosni rémeszteni kezdte, a jancsárok aztán lelőtték, s fejét emlékül akarták vinni hazájokba. Szapolyay a törököt, mint ekkor még nagy ritkaságot, az özvegy királynénak küldte Pozsonba, kivel tulzott képzeletei hevében házasságra ügykezett lépni¹.

---

¹ „Et me cum intuisset, quia jam spaciabatur in atrio domus sue, signum fecit mihi cum digito suo, et accessi eum, flectendo cum genibus meis. Mox incepit investigare: quomodo de Buda veni, et nunc unde? Ego respondi ei: Domine Magnifice et Graciose, de Buda Kassoviam, de Kassovia erga Magnificentiam Vestram ad Thokay. Et inter colloquia interrogare cepit, quod quomodo Regina Maria de Buda recessura erat? et Joannem Elimoxinarium fecisse. Ego: nempe recte, prenotavi per lingvam meam, sicut scriptum in incipio. „Et canonicus eras tum in Orodiensi? — „Sic Domine Magnifice, sed Rex Ludovicus retrorsum ad capellam suam iterum preceperat mihi venire. — „Et fuisti cum eo in bello? — „Fueram per duos abdomadas, vidi inter dominos principes perperam magnam, ego ad Budam iterum reversurus fueram, et duo socii mei cum Regia Maiestate hodierno die resident in campo Mohach. stb. — „Interim Bositt Radich destinaverat sibi unum turcum virum, cum omni apparatu suo, et de turba turcalium unum caput magnum serpentis, quod longitudo erat capitis serpentis per duos palmites. Mii erat horrenda res. Et turcus incepit declarare, quomodo esset inventa et quomodo interfecta per turcos pedites cesaris; quod camelli cesaris dum pergerentur per Vyrtoſ, hoc est deserta silvarum adversus Viennam, et ceperit camellos contrubulare, et cameli perterrerunt ab ea, et sic pedites id est Jagnichari cum pixidibus sagittando interemissent. Illum turcum destinavit ad Reginam Mariam Viennam. Et Regina in literis scribebat: jam dominum fore pro ea dominum vajvodam, ad modum maritus foret. Sed dominus vajvoda nequavam voluit. Szerémy 37. l. Ezen elfogott törökökről Szulejmán naplóján kívül emlékezik Cseh Antal is, de ő azt mondja, hogy Szulejmán eltávozta után egy erdőben találtak három törököt, s ezeket küldötték Pozsonba a királynénak; — „non hanno trouato altro che tre turchi persi in vno boscho, quali hanno presi et menati a Posonia, doue li e ancora la Serenissima Regina. Hogy a Máriával czélbavott házasság dolga nem úgy állott mint Szerémy itt előadja, alább kitetszik.

Az indulás ideje elkövetkezett. Ez vasárnap, october Oct. 28. 28-dika, Simon-Júda ünnepe, a tokaji gyűlés multápak 11-dik napja volt. Sok országnagy, nemes, és 6000 fegyveres nép kíséretében lovagolt a vajda Buda felé. Előtte terítgették a negélyelt bánat átúrt fátyolát palotai Czibak Imre és mesztegnyei Szerecsen János, Lajos király már megtalált holttestét a mohácsi mezőkön keresve¹; és előttök vitte a polgári háború meggyújtott kanóczát Kápolnay Ferencz, az ellenvéleményű nemesek házait s udvarait megtámadva, szerte pusztítva rabolva, ittott jószágaitat foglalva². Éjjeli szállással ez nap Jánost a szerencsi monostor, s ennek kövér apátja musinai Gerván János, szegedi bírófi fogadta. És itt, hol 600 évvel előbb Árpád, az országalkotó táborozott, s fegyvere kedvező sikerétől áthatva vezérei közül Rettelt, Edet, Edöményt és Tarczalt nagyterjedékű földekkel gazdagította³, a romlásnak indult nemzet kormányára siető Szapolyay keble is kegyelemosztásra buzduult fel. János apátot a szíves éjjeli-látásért püspöki süveggel kívánta jutalmazni. Jelleméről s gondolkozásáról Szerémy Györgytől vett eleve értesítést. „Jó ember-e ez a János apát?“ kérdé Szerémyt. „Jó és igen mértékletes, — felele ez — hazámban ő volt a mester bevásárlója, és soha semmi gyalázatot nem hallottunk reá“. A Csaholyi Ferencz halála által megüresült csanádi püspöki szék tehát Gervánnak odaigértetett; Basy Györgynek⁴ s Horvát Bertalannak azonban, kik titkos-tanácsosi szerepet vittek a vajdánál, alattomban meghagyatott, hogy Szerémyt őrszemekkel tartsák. Így Basy, Horvát és Szerémy között színleg

¹ Szermeg 9 l. — Istvánffy VIII, 85 l. — ² „Ipse (Kápolnay) post infelicem .... Ludovici Regis casum, Regno interrege existente, acceptis penes se complicitibus suis, ad domos et curias certorum Nobilium irruisset, illicque depredaciones et spolia multa, ac etiam bonorum indebitas occupationes patrasset“. Ferdinánd oklev. 1527. nov. 3. Ered. — ³ Béla király jegyzője, 15, 17 fejez. — ⁴ Basy Györgyről mint Szapolyay János követéről világosan emlékezik Brodarics, „ubi nobis — úgy mond — a Vayvoda Transylvania Georgius Basy cum mandatis presto fuit“. 558 l. Istvánffy hibásan Baciús-nak, utána Fessler (VI, 301) Bácsi-nak írja.

szoros barátság keletkezett, de valóban ez utóbbinak mindenkor amazokkal kellett szállva lennie, azon ürügy alatt: hogy

Oct. 29. maga ellen gyanút ne gerjeszsen. Hajnalban a dob ismét megzörrent, s éjszakára az utazó sereg Egerbe ért, hol a püspök, Várday Pál, minden kitelhető szívességet tanúsított Szapolyay

Oct. 30. iránt. Ekként ő más nap Hatvan mező-városban halt, harmad

Oct. 31. nap, mindszent estvelén, Budapest előtt állt. És a török által elhamvasztott iker város, mellynek egykori fényét s dicsőségét ismerte, oly szomorú képen tűnt fel előtte, a leégett feldult házak égbe-meredező magas kőkéményeivel, s az utcákon szereteheverő keresztyén és török holttestek undorító maradványaival, hogy szíve, melly a Dózsa György példátlan kínjain meg nem indult, ellágyult, s könnyek peregtek szemeiből. A Duna jobb partján az előreküldött Kun Gothárd, immár budai várnagy, fogadta, s maga vívén előtte az égő szövétneket, a számára csak néhány nappal elébb elfoglalt királyi várakba felvezette, hol esti ebédrel váraték. Miként az egész tokaj-budai úton, úgy itt is asztalához méltatta Szerémyt is, kit e megtiszteltetésért az irigy iródeák Menyhért, több ízben kinevetett. „Gondoskodjatok az estveli énekről”, szóla a vajda ebéd végével Szerémyhez. És e pillanatban hét kitűnő férfi lépett be a Kun Gothárd vezérlete alatt, kezökben, miként hajdan Álmos és társai, egy-egy buzogánnyal. Üdvözlötökül a vajdának térdet és fejet hajtottak törökösen, aztán röviden mondák: „Miket nagyságod parancsolt, véghezvittük, s teljesítve vannak”. Erre az első ágyudörgés hallatszott. „Menjetek, készüljetek a vecsernyéhez”, parancsolá ismét Szapolyay Szerémynek. „Ím vajda úr! — szóla vidáman Verbőczy — ugyan bátran s szabadon bejöttünk Buda várába, honnan nem rég kizárattunk volt”. Szerémy és káplántársa István indultak, a királyi várkapolnába, hol már a pesti születésű hires öreg egyházi szónokot, György papot találták. Elsőt, majd másodikat harangoztak. Harmadik harangszóra a várnagy másodszor süttette el az ágyút. A vajda jött, főemberei

csoportjával, be a szent-egyházba. Ének s imádság tartaték minden szentekhez. Egy harmadik ágyúlövés végét jelentette a vecsernyének ¹.

¹ Nem tartóztathatom meg magamat, hogy Szerémynnek ide-vonatkozó szavait, szokott rossz latinságával is, elő ne adjam. Így hangzanak azok: „Postea de Thokaj movit se ad Budam equitare, cum magnatibus et cum nobilibus. Et venimus ad Zereuch, ubi Abbacia cum Monasterio apparebat, et ibi dormivimus. Et ibi obtulerat Episcopatum Chanadiensem Joanni Abbati, qui crassaverat se ipsum. Et me interrogabat prius dominus vajvoda: quodsi esset probus aut non? Et ego dixi: est probus et valde continens, quia in patria mea erat post magistrum in schola res emptor, et nullam ignominiam audissemus contra eum, stb. Jam de Zereuch mane surreximus, et timpanista in aurora semper solebat. Et in hospicio cognicionem feceram cum duobus famulis domini vajvoda, unus Georgius Basy, alterius Bartholomeus Horvat. Et erant valde probi viri et Consiliarii domini vajvode, et ego cum eis. Et rogaverunt me ut sim cum eis semper in hospicio ubi habitarent, ut ne aliqua suspicio esset; ad me esset. Et venimus ad Agriam, ad Paulum Episcopum, ... et bene tractavit eum, dominum vajvodam. Unde surreximus mane, et iterum pernottavimus in oppidulo Hatwan. Et secundo die venimus in profesto Omnium Sanctorum ad Budam. Cumque Buda-Pest extunc desolata erat, tantum murata fumaria apparebant, et multa cadavera circumjacentes per vicos et plateas, de etniciis, quidam de christianis, qui turpiter jacebant. Et magnam lucernam portaverat domino vajvode Gothardus Kwn. Cumque intravimus ad arcem Budam, et tunc invenimus Gothardum Kwn Castellatum in arce Buda. Ego admirabar tacita mente. Et prandium hora vespertina manducavimus. Et ait mihi, quod jam pransi fuimus: Pater Georgi jam provideatis ad vesperam, ut cantetis. Et magno honore tenebat me, quod semper de Tokaj usque ad Budam cum ipso habueram prandium et cenam. Et scriba sua semper me deridebat Melchior, quod me in magno honore tenebat. Interim septem viri intraverant, et in ulnis manibus habentes quilibet unum baculum id est clavam. Et viri eminabantur valde persone militares, et dominus Kwn Gothárd cum eis, introducens. Et turcali gestu, inclinato capite, flexis genibus salutaverunt coram Joannem vajvodam, et dixerunt: Quidquid nobis mandaverat Vestra Magnificencia, fecimus, et facta sunt. Et ait: O Pater Georgi ite vos, et preparete vos ad canendum vespervas. Interim unam bombardam extraflavere dederunt (kilöhöltek = kilőtték). Et dixit Stephanus Verbwech: Domine Vajvoda! nos quidem extra exclusi eramus, nunc quidem libere et tute intravimus ad arcem Budensem. Postea nos ambo cum Stephano Capellano introivimus ad sacellum Regie Maiestatis. Et tunc unus bonus sacerdos erat, Georgius, jam senio confectus, Pestiensis nacione, et bonus vociferator erat a juventute sua. Pulsavimus unum, et secundum. Per tercium pulsum eciam Castellanus arce Budensi extraassavit (kisütötte az ágyút!). Et cum Joanne vajvoda multi magnates, oravimus et cantavimus vesperam de omnibus sanctis. Postea post vespervas unum terciario extraassaverunt de bombardia clobulum^o. 37, 38, 124. I. Cseh Antal tudósi-

Mig Jánosnak egyelőre illy kedvezőleg teljesültek ohajtásai, a Ferdinánd részén, úgy látszik, minden veszni indult. Az olasz dolgok naponta nehezebb fordulatot vőnek. Friendsberg György nemcsak a magával vitt gyűrűk s ékszerekre nem kapott semmi pénzt Augsburgban, de még saját fekvő jószágait is hasztalan kínálhatta zálogba a Fuggereknek. A németalföldi kormányzó, Margit főherczegasszony pedig, kilhez 100 ezer darab aranyat küldött Károly császár, az olasz háború folytatására Ferdinándnak átadandóul, az illető utalvány meg nem érkezte miatt már harmadszor adott tagadó választ¹. A dolgok illy komoly helyzetében Ferdinándnak nem volt egyebet mit tennie, mit egyrészt üres erszénye miatt rendkívüli módokhoz is nyúlania, másrészt Szapolyay János és általában a magyarok irányában tovább is a békes utat követnie. Ezért Bécsbe october 19-dikén visszaérkezével, örökös tartományaiban az egyházak felesleg kincseit sőt még a nagyobb harangokat is elszedette, s mindezt a háborúi szükségek fedezésére fordította². October 22-dikén pedig Erdődy Simon zágrábi püspök egy megbízó-levelet s szóbeli izenetet hozván Pozsonból Máriától, más nap köszönő-leveletet vitt vissza Ferdinándtól, maga és a hainburgi eseményekért neheztelő Brodarics számára, hogy a Kreuzer Gergely és Dornberg Rézmán által velel tudatott végzetek folytában, a Ferdinánd ügyét az ország összes rendeinél előmozdítani hajlandóknak és készeknek nyilatkoztak; kérve-kérten felszólíttatván újól is, miszerint kezdett s eddig tanúsított hűségökben ragasz-

tása szerint Bakics Pál a 200 lovassal october 27-dikén ért Budára, s ugyanazon napokban váráték oda a vajda is, nagy kincscsel, — „et che li dicono chel vajuoda se expectaua in huda quel giorno cum un gran thesoro.” Hogy Szapolyay 6000 lovas kíséretében jött Fejérvárra, Magyar Miklós mondja: „Sua Serenita ... intro poi acompagnato cum 6000 cavalli.” — Gerván János az ország rendei 1535 körüli névjegyzékében így fordul elő: „Filius Judicis Civitatis Zege-diensis, Chanadiensis (Episcopus). — Istvánffy IX, 85 l. Révay Cent. 68. l. — ¹ Gévay Urk. der Verhált. I, 22 l. — ² „Del serenissimo Ferdinando dice che sua excellentia ha tolto tutti li arzenti de le chiesie et le campagne grosse, et non ha lassato altro che vno calice per chiesa.” Cseh Antal tud. Gévaynál Urk. z. Gesch. KI.

kodásukban állandóan maradjanak meg¹. Szapolyayékhoz mint láttuk Peremartoni Mihály indult követül, hogy valódi szándék-jokat egyenesen magoktól tudja meg, őket egyszersmind bírja reá: hogy Ferdinándnak, a magyar korona elnyerésében, jó jutalomért, nyujtsanak segéd kezét. Peremartoni azonban még vissza nem tért, midőn a Szapolyay János élénk mozgalmai, jelesül Buda, Esztergom, és Székesfejérvár elfoglaltatása, sőt a koronának is némelly asszony személyek segédelmével történt kézrekerítettése², szárnyaló hírekül Bécsbe jutottak. Egy választmányt nevezett ki tehát rögtön Ferdinánd, mely october 24-dikén tartott tanácsülésében a fenforgó körülményeket megfontolván, nagyérdekű véleményét más nap, következőkben nyujtotta

Oct. 24.

Oct. 25.

¹ Gévay u. o. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. Az, mit Gévay az Oest. Beob. 1844-diki 74-dik számában mond, hogy Ferdinánd ez alkalommal Báthory Istvánnak is köszönetét jelentette volna, az oklevélből nem valószínű, mert az eredeti fogalmazatra felzetül csak ennyi van írva: „Episcopis gratiarum actio.” — ² „Per manus quarumdam muliercularum, uti dicitur.” Ferdinánd utasítása az ország rendeihez Pozsonba küldött követei számára, 1526 decemb. 5-ről. Gévaynál u. o. — Az, hogy Perényi Péter már a tokaji gyűlés előtt magával vitte a koronát Terebesre, s csak Sárospatak birtokaért adta ki Szapolyaynak, miként Fessler s történetíróink átalában jórészt megtoldva beszélik Istvánffy után, merő rege. Perényi a Pálóczy Antal özvegyének Ráskay Magdolnának, a hatalmas Ráskay Gáspár testvéreinek jogait, ekkor még meg nem támadhatta, miután mindketten, s az egész Pálóczy és Ráskay nemzetség is a Szapolyay pártján voltak. Sőt még az sem egészen világos, ha Perényi a tokaji gyűlés után is megegyezett-e a korona elvételében, mit Szapolyay ugyan állított, de Ferdinánd tagadott, miként Widdman beszéli: „Und wiewol — mond ő — des vermelten Grafen Hannsen Gesandten, so er auf den güttlichen Tag zu Olmütz gehabt .... angezeigt haben: dasz die Cron nach der Erwehlung davon geführet sey, das hab ihr Herr nit allein von ihme selbst, sondern mit sampt seinen Mitgesellen Perenio Petro, dem die Cron mit ihm zu verwahren befohlen sey ... gethan” stb. Aber solch Anzeigen Graff Hannsen Gesandten hat in der Warheit keinen Grund... Man gestehet auch nit dasz solche Cron, durch Perenium Petrum anfänglich, sondern allein Graf Hannsen geführet worden.” Goldast II, 52, 53, 55 h. Épen az volt leghibásabb lépése Szapolyaynak, hogy megkoronáztatása után, Perényinek átadta a koronát. A mit Szerémy szerint Kun Gothárd, társaival mondott Szapolyaynak, Budára érkeztek, hogy a paraucsoldatok teljesítve vannak, úgy látszik nem egyébre, mint a korona ekkénti kézrekerítésére vonatkozik.

be: Nem szenved kétséget, hogy mindenekelőtt a már megkezdett békés úton kell ügykezni előrehaladni. Erre nézve, ha igaz, hogy az erdélyi vajda Magyarországot igazságtalanul és pedig a Ferdinánd és neje örökségi joga ellenére erőhatalommal merészen kézre törekszik keríteni, és magát királylá tétetni, — mi elég világos abból, hogy, miként hírlik, az ország fővárosát Budát, és Székesfejervárt, a magyar királyok ősi koronáztatási helyét, sőt a koronát is elfoglalta, s ezzel leendő megkoronáztatása végett az utóbbi városba mártonnapi országgyűlést hirdetett, — könnyen gondolhatni, miszerint ő, ezen szándokától s kifőzött tervétől, örömet, és valamely különös nagy haszon nélkül, elállani nem fog. Ámbár tehát egy, miként hihető, neki kedves, követség küldetett legyen is már hozzá, szükséges utasítás és parancscsal ellátva az iránt: hogy őt, a benne vetett bizodalomnál fogva nyújtandó tanácsadásra és segítkezésre bírja, mikép Ferdinánd és neje, azon örökségi jogukhoz, mely őket, a mint őnmaga is tudni fogja, Magyarország és az ausztriai ház között több izben, közelebb pedig Bécsben kötött szerződés szerint illeti, hozzájuthassanak¹, csálhatlan ígéretet tévén, hogy Ferdinánd e részben csupán az ő s a magyar főurak tanácsát kívánja követni; jónak vélte mégis a választmány, egy illedelmes de alapos utasítással felruházandó újabb s tekintélyesebb követséget indítani tüstént a vajdához, mely mindenekelőtt tudományt szerezvén magának: az elébbi követség mi sikerrel járt és mi választ kapott legyen, további lépteit ahhoz alkalmazza, olyképen: hogy ha tapasztalja, miszerint a vajda, a Ferdinánd kérelmeinek engedve, maga többé a koronára nem vágy, hanem arra Ferdinándot ígérkezik segíteni, az elsőbb követség nyomain

¹ „Bey Ime zuhandlenn, dass Er, als der so der f. dt (fürstlichen Durchlaucht) vonn Oesterreich vnd derselben Gemahel Erbgerechtigkait die Sy in Crafft etlicher vertreg so zwuschen der Cronn Hungern vnd dem hawsz Oesterreich jungst zu Wienn, wie Er des wissen hab, aufgericht seyenn, zu gedachter Chronn Hungern habenn, Ir f. dt vnd derselben Gemahel vertrawenn nach, ratenn vnd furdersam sein wolle, das Ir f. dt zu solcher Chronn Hungern khumen muge.“

haladva tegye bizonyossá a vajdát, hogy Ferdinánd őt, e jó magaviseletért¹, újabb nagy uradalmakkal s kegyelmével fogja elhalmozni, és hű védelme s pártfogása alá venni; — ha ellenben a tapasztalás azt mutatja, hogy a vajda, nemcsak törekszik a koronára, de a Ferdinánd örökségi joga sérelmével e végett már országgyűlést is hirdetett, ez esetben a követség először is világosítsa fel őt a most-említett örökségi jog felől, melly Ferdinándot és nejét Magyarországra nézve isten és természet törvényei szerint mindenki tudtára illeti², — aztán elolvadván, mikép Ferdinánd úgy van értesítve, hogy, mit igazságosan e világon senki nem tehet vala, a vajda, ezen világos jog ellenére, már néhány várost néhány útat is elfoglalt, intse őt: miszerint kitűzött országgyűlésével végképen hagyjon fel, saját személyét, uradalmait, jobbágyságait ne kockáztassa, s fejére azon bajokat, melyek annyi felől előrohanhatnak, ne tornyosítsa³, — tudván jól, hogy ha magát mind e mellett királylyá téteti, egyedül sokkal gyengébb lesz, hogysé a töröknek ellene állhasson, Károly császár s a római birodalomtól pedig segítségét nem kap; miért is fogadja a Ferdinánd tanácsát, ki, mint Magyarország igaz örököse, semmi másón, csak mi ennek s az öszszes rendeknek becsületére, hasznára, és javára válhat, nem ügyekszik, e részben tehát neki gátot s akadályt ne tegyen, — nyilván tudtára adatván az is: hogy ha e jó tanácsra reááll, szembetűnő hasznát fogja mind maga mind az ország érdekében tapasztalni⁴, ha ellenben ezeket üresen elhangoztatja, s elébbeni tervénél megmarad, Ferdinánd kénytelen lesz nem csak saját bátyja, a felséges római császár, de maga s neje többi rokonainál is panaszt

¹ „Vmb seines wolhaltens willen.“ — ² „So Sy zu der Chronn Hungarn vor meniglich vonn Got vnd der Natur habenn.“ — ³ „Das demnach gedachter Weida sein auszgeschriben Rakusch zu halltenn vnnderlasz, vnd sich in dhein geferlichkeit mit seinen herrschaften vnd vnderthanenn begeben, oder ainich beswerlich purdo die ime in vil weg zusteenn mag, auf sich lade.“ —

⁴ „Das werde er in vil weg scheinerlich vnd dermassen geniessen, das solches der Chronn zu Hungern vnd sonnderlich im dem Weida zu grossen treflichen Erenn vnd wirdigkhaiten erschießlich sein werde.“

téven, ezek tanácsát és segedelmét elfogadni. Minden esetre felhatalmazandónak vélte pedig a választmány a tervezett követ-
séget az iránt: hogy a vajdát, ha ezen okoktól áthatva, elvégre
kedvezőleg nyilatkoznék, mostani hivatalában s uradalmi bir-
tokában meghagyja, nemcsak, de sőt az adandó utasítás érte-
lémében többek és többek ígéretével kecsegtesse mind addig, mig-
nem teljesen a Ferdinánd részére áll. Igen szükségesnek látta
egyszersmind, hogy az özvegy királyné, a nádorral együtt, a
már katalinnapra kitűzött országgyűlést szinte mártonnapra
hívja tüstént egybe, még pedig úgy, hogy ezen ország-
gyűlésen a nemesség ne mint eddig fejenként
s fegyveresen, hanem csupán választott képvisel-
ők által jelenjen meg. A gyűlés helyéül Pozsony, Sop-
ront, vagy Győrt, mind a dunántúli részen eső városokat
ajánlotta, azért, mert noha nem szenved kétséget, hogy ha az,
a régi szokás szerint, valahol innen a Dunán tartatnék, ez által
a vajda pártbívei közül némelyeket nagy ügygyel bajjal hamarább
a Ferdinánd részére lehetne hajlítani, figyelembe veendő mégis,
miszerint azok, kik most Ferdinándhoz szítnak, nem egykönny-
en határoznák el magokat a Duna bal partjára menni át gyű-
lésre; sőt ha még ez kivihető lenne is, Ferdinánd a bizo-
nyost eresztené ki kezéből bizonytalanért, — miután igen félhető,
hogy azon esetben, ha a vajda, vagy bárki más, az ország
belsejébe nyomulván, Ferdinánd ellenében népszerűsége bírna
kapni, a Ferdinánd pártján igen kevesen maradnának, ha-
csak javaikat veszélynek kitenni nem akarnák. E részbeni
alapos nézeteit azon egyetlen körülménynek rendelte alá a vá-
lasztmány: ha az említett országgyűlés valamely a Duna mind-
két partján eső városban, például csakugyan Komáromban
tartatnék¹; — egyébiránt akármellyik fogadtassék is el az itt

¹ A választmány véleményének országgyűléseink történetére nézve oly ne-
vezetes ezen pontja, az eredeti német szövegben így szól: „Es muest auch
ytzo als pald ain Rakusch, durch vnser gnedigiste frawn die khunigin zu
Hungern vnd den grosz Grauen, auf nechstn sannt Martins tag, denn durch

javaslatba hozott helyek közül, mulhatlan szükségesnek vélte a bazini grófokat, mint kiknek várai s uradalmi épen közben fekszenek, haladék nélkül hozzájuk küldendő követek által felszólítani és reábirni: miszerint azon váraikat megnyissák Ferdinándnak, — különösen emlékezetbe hozatván Farkas grófnak, hogy miután közte s az elhunyt magyar király között bizonyos szerződés kötöttet, melly azonban teljesedésbe nem vétetett, Ferdinánd ezt, meddig a jog és méltányosságnál fogva köteles, teljesíti, s jövődöben magát iránta kegyelmes király és fejdelemként viseli. Szükségesnek látta továbbá még azt is: hogy mind Ferdinánd, mind az özvegy királyné, ügyes de egyszersmind tekintélyes férfiakat küldjön valamennyi magyar urakhoz, színlég ugyan csak azért, miszerint őket a királyné által kihirdetett országgyűlésen megjelenésre birják, de tulajdonképen miszerint néhány várak, uradalmak, javadalmak, fizetések s különböző kegyelmek ígéretével a Ferdinánd pártjára vonják ¹

ainen Ausschusz, vnd nit nach ordnung, das ain yeder denn gerusst besueche, ausgeschriben, vnd die Malstat in der Stett aine Prespurg Odenburg oder Rab, so alle auf diesem landd gegen der Thunau gelegen sein, benent werdenn, Dann wie wöl bedacht wirdet, wann gedachter Rakusch der altenn ordnung nach, vber die Thunaw in ain andern fleghkhn gelegt wurde, das dardurch etlich aus der Chronn Hungernn, so dem Weyda anhangenn, durch sonnder hanndlung vnd practikhn dester Eher auf f. dt parthey zurpringenn sein, So findet sich aber hinwiderumb das die so ytzo f. dt parthey sein sich nit gernn zu dem Rakusch vber die Thunaw thun werden, Dann wo es gleich wol beschehe so stuende wol darauf das f. dt das gwisz aus der hanndt gebe, vnd des vngewissenn gar mangeln möcht, Dann solte sich der Weida, oder ein annder in die Chronn wider f. dt eindringen vnd einen anhang erlangenn, wurd sich wie zusorgenn ist, wenig f. dt parthey mer erzaigen, Sy wolltenn dann jr gutter in geuerlikhait setzenn, — Darumbenn wo bemelter der khunigin Rakusch an ain ort das baiden theilen gelegen als villeicht Gemoren sein, gelegt werden möcht, der sach nit vndienstlich sein.“ Csak ezekből érthetjük: miért nem a Rákosra hitta össze ősi szokás szerint a királyné az ország reudeit, — és érthetjük azt is, mennyire fontos dolog olykor a kormányra nézve: itt vagy ott tartassék-e az országgyűlése. — ¹ „In schein als ob man allein handlt dieselben zubewegen, denn ausgeschriben Rakusch zubesuechen, vnd doch das furnembst gehandelt werden, Sy f. dt parthey zubewegenn vnd denselben vnd sonderlich an den es erschiezlich wer, etlich Slosz, Herrschafft, Embter, Pflegenn, Pensionen, vnd gnaden zuvertrusstenn.“

Hasonlókép kellene bánni — mond a választmány — Vas, Sopron, Komárom, és más, különösen a tótországi vármegyékkel, s a vajdának azokban lakó nemeseivel és szolgálival¹, sőt a hét szabad királyi várossal is², melly utóbbiakkal, minthogy néhány polgárai jelenleg épen Bécsben vannak, az ausztriai kormányszik, a fejedelmi ügyigazgató vagy valamely más alkalmas egyén által, ereszkedhetnék alkuba. És mivel a vajda személye Erdélyben, többfélekép elkövetett erőszakos tettei miatt gyűlöletes, nem volna rossz ott valamelyik Pemflingernek, talán annak segedelmével, ki a királyné mellett van, vagy a ki Erdélyben kincstartó, s mint mondják, az erdélyiek előtt igen kedves, a vajda ellen pártot támasztani³, és így a korona elnyerhetése iránti tulzott reményeit egy kissé leolvasztani; — sőt, miután e tekintetben Székesfejérvár is nem csekély nyomatékú, ezt szép szerével, például kiváltságok s kegyelmek osztásával, a Ferdinánd részére megnyerni. Példáját majd könnyebben követnék a többi városok⁴. Végre, minthogy gróf Frangepán Kristóf Bécsbe váratik, vele úgy lesz szükség egyezkedni, miszerint a tótországi rendek, kik Ferdinánd iránt jóindulattal viseltetnek, s a vajda meghívására Fejérvárra különben is kétségtől feljönének,

---

¹ „Es solt auch hoch erschieslich sein, das gleicherweisz zu denn Eysenburg Odenburg Gamorren Windisch vnd annder Spanschaftenn vnd zu des Weyda Edelleuten vnd diener so Er hat vnd in bemeltenn Spanschaften gesessen sein, erkandt personen geschikht .... würde.“ — ² „Es wer auch zu den Siben freyenn Stetenn in Hungernn gleicherweisz zuschikhenn.“ Világos ebből, hogy ekkor még csak a hét szabad királyi városnak volt nyomatéka az országos dolgok mérlegében. — ³ „Dann so wirdet bedacht, das gut sey in Sibenburgen bey dem gemainen Mann, nachdem Er desz Weyda hanndlung welche er in vil weg ernstlich erzaigt hässig ist, auch ain parthey für f. dt zumachen“ stb. — ⁴ „Vnnd nachdem ann Stulweissenburg zu erlannung der Chron zu Hungernn nit wenig gelegenn ist, So sicht die verordenten Rete fur gut ann, das durch sonnder practikenn, als Verheissung die Statt mit Privilegien vnnd in ander weg zubegnaden, gehandelt werde, das die obgemelt Statt zu f. dt hanndenn gepracht werde, so solches beschicht, werdenn sich die andernn Stett dester Eher f. dt willens erzaigen.“ Külön említettük itt Székesfejérvár a hét szabad királyi várostól; mutatja hogy ezek közé nem számított.

a királyné országgyűlésén megjelenjenek, — nem mulasztatván el erre nézve az sem, hogy azon tót- miként a horvátországi főbb urakhoz is¹, tekintélyes és általok már ismert férfiak küldessenek.

Ezek voltak az eszközök, miket a választmány, Ferdinánd részéről, békés úton előrehaladólag, a jóakarát és méltányosság erejéig elkövetendők s haladék nélkül pontosan teljesítendőnek hitt; azon esetre azonban, ha mindezek csak egy hiú remény álmaivá lennének, ama más pályát, a fegyveres erő és tetteges joggyakorlat használatát jelelte ki akkorra, midőn majd a kikelet beálltával maga a természet is elősegítendi, mit az ész és hatalom e részben jó renddel s erélyesen tenni javasol². És hogy itt a várt siker ne hiányozhassék, az örökös tartományok által, legkivált az Ausztria felé nyomuló török ellentállására, küldött hadi népet a közelebbi magyar országgyűlés végeig várakban vélte együtttartandónak, olyképen, hogy az erre felügyelő tartományi biztosság az iránt: vajjon az élelmezés tekintetében hatalma az említett ideig kiterjed-e vagy sem? megkérdetvén³, ha tagadólag válaszolna, az egy mentőlelőbb öszszehívandó országgyűlésen egyenesen magok az örökös tartományi rendeknél eszközöltesék ki, főként azon buzdítással, hogy e hű segedelmezésök által mind személyök mind jobbagyaik könnyebb biztosítást nyernek. E hadi nép együtttartását, minden esetre, azaz teljesüljenek bár vagy sem a vajdánál s magyaroknál Ferdinánd ohajtásai, szükségesnek látta a választmány; olly megjegyzéssel: hogy azon kiszemelendő sok gyakorlatlan ifjú helyébe, melly e nép közt talál-

¹ „Mit den treffenlichen herren in Windischen lanndenn, deszgleichen in Krabatenn gehandelt werde.“ — ² „So habenn die bemeltenn verordnet Rete auf die thätlich handlung wie die zu erlangung f. dt Erbgerettkhbeit der Chronn Hungern auf den frweling mit macht vnd gutter ordnung furzunemen vnd zugeprauchen sey, gedacht.“ — ³ „Vnd ytzo von der lanndt Ausschusz jr gwelt, so Sy haben, zuuernemenn begert werde.“ — Itt az eredete a később hazánkba is áttűtetett tartomány-biztosságnak, melly t. i. választmánykép, az ausztriai örökös tartományok által állított hadi nép tartására s élelmezésére ügyelt.

tatik, más, tapasztalt legények vétetvén, az így kiválogatott hadsereg fenmaradása, ha iránta a tartományi biztosság hatalma a rendek által netalán kitűzött mártonnapnál tovább nem terjedne, szinte országgyűlésen határozottassék el, s magok a hadak időközileg is várakba helyheztessenek, nemcsak Magyarország elfoglalására, de a véghelyek s szomszéd örökös tartományok megőrzésére is szolgálándók. Ezenben — mond a választmány — ki fog tetszeni, mi fordulatot vesznek a dolgok, azaz megtétetik-e vagy sem a vajda királylyá, s Ferdinánd pártja a királyné országgyűlésén milyen számban mutatkozik. Ha történik, hogy e párt nagy, s néhány királyi városok is Ferdinándhoz csatlakozván, megnyitják kapuikat, a már mondott hadsereggel e városok foglaltassanak el s rakassanak meg; sőt ha a magyarok, a vajda hozzájárultával is, Ferdinándot egyhangúlag el találják fogadni királyul, ezen új király szedje össze minden erejét, s az országot még e télen vegye birtokába. Ha ellenben a Ferdinánd örökségi joga ellenére csakugyan a vajda lenne királylyá, Ferdinánd ezt e télen már tűrje békével, s erőszakos megrohanáshoz készüljön Magyarország ellen. Erre nézve panasolja be a császárnak, mind a török magaviseletét, mind a vajda feltolakodását, — mikép tudniillik amaz ennek birtokain átvonulván, ezeket sértetlen hagyta, ez pedig azalatt felfelé húzódván, a Ferdinánd örökségi joga daczára Budát más helyekkel együtt elfoglalta; — és e kiméletes bánása a töröknek, s öszhangzó cselekvése a vajdának, elannyira gyanúsítja ez utóbbit, miszerint ő amazzal a Ferdinánd öröksége romlására szándékosan öszszeszövetkezett¹, hogy a császárnak, nemcsak a Ferdinánd öröksége birtokbavé-

¹ »Vnd sonnderlich anzeigen, das sich des Turgkhen Abzug an des Weyda landt dermassen zutragen hab, das Er durch denselben Turgkhnn nit beschedigt, vnd das der Weyda herauf getzogen sey, vnd Ofen vnd ander flegkenn wider f. dt Erbgerechthkait eingenomen hab, welches des Turgkhnn abziehen vnd gedachts Weyda handlung ain solchen Argkhwonn auf jm trag, das sich zuuersichtlich der Weyda mit dem Turgkhnn wider f. d. Erbgerechthkait vertragenn hab, das^o stb.

tele s elfoglalt helyek viszszerzése, de immár a keresztyénség ótalma s további romlásának meggátálása tekintetéből is szükség, pénz mint hadi népben komoly s elegendő segedelemet nyujtania, így a birodalmat és keresztyénséget megvigasztaltania, s hogy mindezt alkalmasban tehesse, minden egyéb háborúval, hol tudniillik csupán keresztyén áll keresztyén ellenében, habár némi kárával történék is, felhagynia. Ugyanezen panaszt hangoztatva szólítsa fel egyszersmind segedelemre a pápát, Francia- és Angolországot, a birodalom minden rendeit, Velenczét, Schweiczot, a német s több idegen nemzeteket, mint a mellyek kétségkívül szívókra fogják tudni venni azt, mennyire sajnos sőt valóban rettentő esemény lenne, ha ama nagyszámú keresztyén nép, melly a vajda hatalmától függ, ugyancsak a keresztyénség ellen, a törökkel öszszeszővetkeznék¹. A már Eszlingenbe kihirdetett birodalmi gyűlésen megjelenendő 18 választó és más fejedelmeknek továbbá szinte előadván, mikép készül a török tavasszal újlag megtámadni a keresztyénséget, őket a birodalmi öszszes rendekkel együtt buzdítsa bátor és vitéz ellentállásra, miszerint meggondolván a fenyegető nagy szükségét, a római császárnak megajánlott de mindeddig hátralévő 14000 gyalog és 4000 lovasból álló segítséget készen tartsák, úgy, hogy azt tavasszal használni lehessen. És ha netalán akaratosak vagy késedelmesek lennének, rajzolja eleikbe világosan, mikép ő, mint ki a törökhöz és vajdához legközelebb esik, kész ugyan egy komoly s erős hadmenetre mind saját mind tartományai egész vagyonát odanyujtani, de csak azon esetre, ha e részben a méltányosság kívánatához képest a rendek által is segítettik; mit ha ezek nem tennének, kénytelen lenne maga s tartományai biztosítása egyszersmind végveszedelemtől megmentése tekintetéből, más utakról is, történék bár egyezkedés által

¹ „Dan es ye nit allein beschwerlich, sonder gänztz erschrogkhenlich ist, das sich ain solche grosse anzall Christenn, als gleich der Weyda vnder jme hat, zu dem Turkhen wider die Cristenhait verpinden solle.“

vagy egyébként, gondolkozni¹. Véleményét azzal rekeszté be a választmány, hogy a mostemlített cél elérésére, mindegyik választó fejedelem, birodalmi herczeg, valamint az egyes rendekhez, sőt a nevezetesb városokhoz is külön küldöttek menjenek, a segedelmet pénzben mint hadakban, ágyú, lőpor, s egyébneműekben szorgalmazni; a császár s fejedelmek által nyújtandó ezen segítségen felül pedig, magának Ferdinándnak is számos erős hadi népe legyen örökös tartományaiból, mi iránt, hogy ha majd kell, benne szükség ne mutatkozzék, most nem sokára tétesék rendelkezés; továbbá a hadszernagyok² a fegyvertárakat vizsgálják meg, az ágyúkat, löszereket szedjék rendbe, s az iránt hogy mindezek mibe kerülhetnek, jegyzékeket s költségvetéseket készítsenek; egyszersmind Alsó- és Felső-Ausztriába, Steierbe, Bajor- és Svábhonba, miként más helyekre, azonnal néhány élésmesterek³ küldessenek, kik egyenként bizonyos, egész 10000 forintig terjedő összevegekkel ellátva, a kívántató eleséget bevásárolják s olyképen elintézzék, hogy az aztán egy ezredes⁴ felügyelése alatt egyenlően osztassék ki, s belőle legkisebb is veszendőbe ne menjen; végül, mivel mindezekre, miként a kémekre, s a pártnak Magyarországon öregbítésére, nevezetes pénzmennyiség kívántatik, az itt előszámlált tételeket szakértő s tapasztalt egyének számítsák fel: hónaponként mintegy mennyiben kerülhetnek, s a kincstartónak és választmányi tanácsosoknak parancsoltassék meg, hogy gondjokat hüven s szorgalmasan a kincstárlatra fordítván, tegyenek javaslatot: miként lehessen pénzt előállítani, s mindazon eszközökhöz is nyulni, miket illy esetben a szükség parancsol⁵.

¹ „Ir f. dt als der so dem Turkhen vnd Weyda am nechstenn gesessenn, sey vrbüttig all Ir vnd Irer land vermugen zu ainem dapffernn ernstlichen zug darzustreckhnn, wo die Stennd der pillikheit nach solches mit Irer f. dt hilf thun wellen, wo nit, so mueste Ir f. dt auf weg gedengkenn, damit Ir f. dt vnd derselben lannd dennocht versichert vnd nit gar in verderbenn gepracht werdenn, solches beschee dann durch thaiding oder in ander weg.“ — ² Zeugmaister. — ³ Profandt-Maister. — ⁴ „Vber solch Profhandt Maister muest ain Obrister sein.“ — ⁵ „Vnd nachmalenn f. dt Schatzmeister vnd verorden-

Ferdinánd, a választmány ezen ügyesen átgondolt s a körülmények minden részletein átszőtt javaslatát nemcsak nagyrészt elfogadta, de azonnal teljesedésbe is léptette. Máriával s a nádorral a magyar országgyűlést mártonnapi kitűzte, és követőiül a még ekkor is „őszintén kedvelt“-jének¹ címzett Szapolyay Jánoshoz, leopoldsdorfi Beck Márk tanár, tanácsos, alsó-ausztriai fejedelmi ügyigazgatót, és Breuner Fülepet, az iránt, hogy rendeltetésök helyére leghátorságosb, legalkalmasb és rövidebb úton miként juthassanak, bővebb utasítással Pozsonban Mária által ellátandókat²; a tiszai részekben nagytekintetű s befolyású egri püspök Várdy Pál deákhoz pedig Sbardelati Endrét rendelte. Ez utóbbinak utasítása, valamint az, mellyet szeptember 20-dikán Szalaházy Brodarics Bornemisza és Thurzóhoz Nádasdy Tamás Linczből vitt, a May János fejedelmi titoknak tollából folyt, benne tehát ugyanazon gondolatrenddel, illetőleg ugyanazon szavakkal is találkozunk. Tartalma röviden ez volt: Mindenekelőtt a megbízó-levelet adja át a püspököknek, s a Ferdinánd iránta viseltető jóakarátát, kegyelmét, és azt, hogy dologi boldog folyását, szerencsés előmenetelét szívéből ohajtja, nyilatkoztassa ki. Aztán a néhai Lajos király siralmas halálát elöadván, ügyekezze a püspököket Ferdinándhoz édesgetni³, sőt azon utak, módok, eszközök és feltételek által, mellyeket legjobb s leghathatóságnak fog látni, kísértse meg őt egészen is a Ferdinánd részére vonni. Ha ez, miként reménylhető szerencsésen sikerül⁴, szólítsa fel Ferdinánd nevében: hogy

---

tenn Reten beuolhen werde, jr vleissig vnd getrew nachgedengkhñ auf vinantzenn zumachem, gelt aufzupringen vnd ander erschieszlich weg furzenemenn, wie in solchem fall die notdurft erfordert.² Des verordneten Ausschus Ratslag von wegen der Chron Hungern, Gévaynál Urk. z. Gesch. v. Ungern. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ¹ „Sincere nobis dilectum Johannem a Zapolia.“ — ² Ferdinánd megbízó-levele Beck Márk és Breuner Fülep számára Mária királynéhez, 1526. octob. 25.-ről, Gévaynál, ugyanott; eredetije a cs. k. t. lev. tárban, illy felírással: „Regine Hungarie super rebus.“ — ³ „Curabit idem Nuntius et Commissarius noster, animum eiusdem episcopi captare.“ — ⁴ „Quod si feliciter ut speramus successerit.“

az özvegy királyné által a közelebbi szent Márton napjára kitűzött magyar országgyűlésen személyesen megjelenni, ott a Ferdinánd neje mint maga külön és közös ügyeibe befolyjni, általában pedig azt előmozdítani szíveskedjék, miszerint Ferdinánd Magyarország teljes és csendes birtokához s kormányzásához jusson; és e cél biztosb elérése végett, saját jóakarói, pártolói, barátai, társai s mindazoknál is, kik vele öszszeköttetésben vannak, eszközölje: hogy ezek is a Ferdinánd részére hajóljának, az iméntemlített országgyűlésre eljöjenek, s ott magával a püspökkel, és az ország többi karai, főrendei, s nagyaival együtt, kik kétséggkívül meg fognak jelenni, mindazt tenni, cselekedni, s elhatározni ügyekezzenek, mia Ferdinánd dolgaira nézve hasznos, becsületteltjes és alkalmas lesz; egy szóval, hogy Ferdinándot, az ország elnyerése iránti vágyában, azon mértékben segítse elő, mellyben ez, iránta tapasztalt vonzalmától s jóindulatától reménylheti. Végül az állt az utasításban: adja értésére Várdaynak Sbardelati, hogy ha mindezt teszi, soha meg nem fogja bánni; mert Ferdinánd, az ő e részbeni szíves és jótékony hajlandóságát, hálás készséggel s bő kegyelmével jutalmazza meg mindenütt, hol alkalmá mutatkozik, vele éreztetett jó tettét pedig, miglen él el nem felejtí¹. És ha a püspökkel mindezt elhíttetni tán nehezebb lenne, s hathatósab és érvényesb okokhoz kellene nyúlni, ezeknek a szükség, tárgy, személy, hely és idő körülményeihez képesti használatában s alkalmazásában, korlátlan hatalom adaték Sbardelatinak².

---

¹ „Et propterea nostro nomine eidem Episcopo referet: quod eum rei huius nunquam penitere debeat. Enim vero nos velle officiosum hunc suum et beneficium animum omni gratuito officio nostro, vberiorique gratia, sicubi nobis occasio oblata fuerit compensare, neque vnquam huius beneficii sui in nos collati oblivisci.” — ² „Instructio de hys que fidelis nobis dilectus Andreas Swardelat Nuntius et Commissarius noster apud Reverendum Amicum nostrum dilectum Paulum de Warda Episcopum Agriensem nostro nomine agere et tractare debet. — Datum Vienne die XXV Octobris 1526. Gévaynál Urk. z. G. v. U. Eredejtje a cs. kir. titk. lev. tárban.

Országok sorsa, miként egyes személyeké, olykor egy-két pillanat csodálatos fordulatától függ. Így történt itt. October 25-dike, ez eseménydús nap, a már előszámláltakon kívül még két nevezetes történetnek volt tanúja; melyek új irányt adván a magyar dolgoknak, ezek felett határoztak. Midőn tudniillik már mind a Szapolyayhoz mint a Várdayhoz küldendő követei fenebbi utasításai készen álltanak, Bécsbe örömhírnök érkezett Prágából, — Gerendy Miklós fejevári örkanonok és királyi titoknok pedig, komoly izenettel indult Pozsonból Máriától¹. Amaz Ferdinándnak a csehországi rendek által october 23-dikán, a vetélytársak minden ellentőrekvése daczára, egyenlő értelemmel történt királyválasztatását tolmácsolta; ez az erdélyi vajdáról szárnyalt hírek megvalósultát, s a Fejevára kitűzött gyűlésre meghívó-levél mását hozta. A prágai örvendetes ujságot kapván Ferdinánd, azt még az nap délutáni 4 órakor saját kezével írt néhány sorában sietett tudatni Máriával, azon ismételt ígérete mellett, hogy őt szolgálatára, segedelmére, jövődöben is késznek fogja találni²; egyszersmind újabb tanácsot tartott: a körülmények illy változtával mit kelljen cselekednie. E tanács eredménye csak töredékekben maradt fenn, mikből következő javaslati pontokat olvasunk: A határszéleken lakó magyar urak³, névszerint Hampó János, és a Szécsy Tamás anyja és fia, s ezeknek gondviselője, miként monyorókeréki Erdődy Péter, Juliánus István s ennek anyja, nemkülönbön Bánffy János, és Szalónakon Fladnitzer Vid, ez utóbbi emlékeztetőleg azon egyességre is, melyet vele Dietrichstein Zsigmond kötött, üdvözlő és megbízó-levelek által szólíttassanak fel: hogy az özvegy királyné s a nádor Márton napjára tűzven ki az

¹ Mária királyné megbízó-levele Gerendy Miklós számára, Octob. 25. 1526. ugyanott. Hogy Mária e levelet akkor írta, midőn még a Ferdinánd cseh királyválasztatását nem tudta, mutatja az, mert Ferdinándot még csak Ausztria herczegének czímezi. — ² Gévy Urk. der Verh. I, 21, 22 l. „Je suis este élu pour roy de boheme le XXIII iour de ce mois de Octobre.” —

³ „Zu allen hungarischen Herrn so ann den greinitzen sitzen.”

országgyűlést, Ferdinánd kegyelmes kívánsága az, miszerint valamennyi atyjokfiat birják reá, hogy ott velök együtt megjelenjenek, s az ő ügyét pártolják; mit ha tesznek, Ferdinánd mind nekik, mind atyjokfiái s rokonaiknak meg fogja halálni, sőt ha valami kérelmeik volnának, azokat a hozzájuk küldendő embereknek fedezzék fel, kívánságaikat teljesíteni akarja; miként buzdiúja is őket, hogy tanácsukat s véleményöket jelentsék ki az iránt: mi tévő legyen Ferdinánd jelen állásában, teljes bizodalommal lehetvén, hogy, bárki támadja meg őket vagy illesse joggalanul, általa el nem hagyatnak. A királyi városokhoz köve-tek menjenek, megbízó-leveleik előmutatása mellett jelenteni: mikép Ferdinánd bús érzettel s kegyelmes szánakozással értette az ő igen kedves sógra és öcsce halálát, egyszersmind Magyarország hadseregének tönkrementét, s azon pusztító károkat, melyeket ezen országnak a töröktől szenvednie kellett, miután azonban ez a mindenható tetszéséből immár megtörtént, Ferdinánd, mint Magyarország természetszerinti örököse, őket jövődre el nem hagyja, hanem fegyveres népét már is azonnal a határszélekre szólítván, ezt naponta sokasítja, s mindaddig ott tartja, míg nem a királyné s a nádor által újabban mártonnapi kihirdetett országgyűlés bevégeződik, hol ő, az országlakosok által kétségkívül egyhangúlag elfogadtatik királylyá¹; nem csekély reménye lévén: hogy e részben az említett királyi városok is szívesen és buzgóan segíteni fogják, nemcsak örökségi joga tekintetéből, de azért is: mert jelenleg senki nincs az élők között, ki őket a török hatalma ellen jobban védni s ótalmazni képes lenne; miután az ő hatalmas tartományainak egy része Magyarországhoz határlík; önmaga, Csehország, Morva, Slézia és Luzsicza király; testvérbátyja pedig, a római császár, feje a keresztyénségnek, s ez őt, mint is a római szent birodalomban helytartóját, a többi tekintélyes királyok,

¹ „Vngetzweifelt, daselb werd Ir f. d. bey den Innwonhern der Khronen ainhelberlich zum Konig angenommen werden.“

választó-fejedelmek, hercegek, köztársaságok, hatalmasságok és szövetséges társak erejével együtt, kik már mind megigérték segedelmöket, elhagyni nem fogja; és ezért a Ferdinánd kegyelmes kívánata az, hogy azon királyi városok, magokat senki és semmi okok által elhajlítani ne engedjék, hanem az ő pártján maradjanak; ő szavát adja, miszerint őket, ha ezt teszik, kegyelmes ótalma alá veszi, minden erőszak és jogtalanság ellen védi, szabadságaikban megtartja, sőt bővebb kiváltságokkal és kegyelmekkel tetézi; ha ellenben netán másképp cselekednének, önmagok megítélhetik: miszerint Ferdinánd, azon örökségi jogából, melyre őt néhány rendbeli szerződések is felhatalmazták, semmit nem engedhet; innen pedig nem egyéb, csak Magyarország romlása s az egész kereszténység szembevetendő kára következhetik, mit ő édes örömet eltávoztatni akarna. A követek, ugyanez alkalommal, mindegyik várost külön, az iránt is kísérték meg: nem lenne-e reábirható, a Ferdinánd fegyveres népe előtt kapuit azon feltétel alatt megnyitni, hogy ezen nép, a város minden kára nélkül, saját erszényéből éljen; erre nézve pedig, gondosan tudakolják ki: kiknek van helyben legnagyobb befolyások polgártársaikra, s azoknak pénzt, hivatalt, és egyebeket ígérjenek, miszerint Ferdinándot, iménti ohajtása teljesültéhez segítsék. Rauber Kristóf laibachi herceg-püspöknek, a magyar püspökök, főpapok, urak, és nemesekhez szóló néhány megbízó-levél adassék, minden külczim nélkül. Az egri püspökhöz követ induljon, s ez őt arra, mifelől vele Rauber Kristóf, Pozsonból küldött embere által egyezkedni kívánt, emlékeztesse. Mindorfnak pedig parancsoltassék meg, hogy a bazini gróffal értekezék: vajjon Verbóczyt pénzzel, hivatallal, vagy valamely más úton, nem vonhatná-e a Ferdinánd pártjára¹. Ezeken felül Filinger írásban szólíttassék fel: nem tudja-e hogy azon szerződés, melly néhai Miksa császár, s a magyar

¹ „Item. Dem von Mindorff befehlen: das er mit dem von Pessing handl, ob wan denn Berbetzkhi auf f. dt parthey durch gelt, ambter, oder ein ander weg bringen mög.“

és lengyel király közt kötött, hová lett, vagy azt Miksa hová tette? ¹ — A laibachi püspök az iránt is tudakozódjék, hogy azon rácz, ki Lajos királyhoz átszökött volt (Bakics Pál), merre van? ² s vele alkuba ereszkedvén, őt nyerje meg a Ferdinánd részére. Az egri püspökhöz, egyszersmind Fejérvárra is, Sbardelati Endre küldessék el. Ferdinánd tudassa: vajjon Pemflinger Márk elhatározta-e magát, Erdélybe pártot támasztani menni? A hainburgi tanácslatokat s utasításokat, a laibachi püspök számára írják le, s neki juttassák kezéhez. Jurisics, Katzianer és Püchler, a horvátokkal egyezkedjenek. Kémek küldessenek szét, s számukra pénz legyen készen ³.

Ferdinánd azonban, a magyarországi dolgok állásáról, miként látszik, másnap értesülvén, többé nem arról gondolkozott, hogy a tervei kivitelében már annyira haladt Szapolyayt békés úton megnyerje, hanem hogy ellene, immár mint csehországi király is, hatalmában lévő minden eszközöket megkísértsen. Ezért Sbardelati Endrét Várdayhoz Buda felé tüstént elindította, Pemflinger Istvánnak az előleges szükségek fedezésére 4000 rénes forintot adott, s őt a Rauber Kristóf, és még egy más társaságában, Pozsonba a királynéhoz, Beck Márkot és Breuner Fülepet pedig, kikhez még Weichselberger Zsigmondot csatolta, egyenesen Székesfejérvárra küldötte a végett: hogy az ott egybegyűlendő rendek előtt, az erdélyi vajda által kihirdetett királyválasztó gyűlés törvénytelenységét felvilágosítván, őket szétoszlattani, s a királyné és nádor által törvényszerűen kitűzött

¹ E pont felől, Jancsó Imre udv. titoknak úr szíves közlése szerint, következő nevezetes felvilágosítás áll a bécsi ügy nevezett krakkai 1751-diki naptárban: „Ist folgendes der Vertrags-Brief ausgefertigt, unterschrieben, mit 70 Sigillen bekräftiget, und König Maximiliano ausgehändigt worden, welcher in folgenden Jahr solchen dem Rath zu Augspurg aufzubehalten überliefert, allda er bis Anno 1548 gelegen, und in selben Jahr Kayser Ferdinando übergeben worden“. Hasonló találattik „Der Staat von Hungarn“ című könyv 182-dik lapján, azon felvilágosítással, hogy azt Miksa császár, kancellárja Stiertzel Konrád által küldte az augsburgi tanácshoz. — ² „Wo der Ratz, der zu dem Khenig gefallen ist, hinkhomen sey?“ — ³ Cs. k. titk. levéltár.

komáromi országgyűlésre bírni ügyekezzenek. Ez utóbbiak számára october 27-dikén kelt utasítása, teljes őszeregségében így Oct. 27. hangzott:

U t a s í t á s,

azok iránt, miket a mi kedvelt hűveink, tiszteletes és ájlatos leopoldsdorfi Beck Márk tanár, tanácsos, alsó-ausztriai kamaránk ügynöke, Weichselberger Zsigmond szentelt¹ vitéz, és Breuner Fülöp, mint követekünk s biztosaink, az állatunk őszintén kedvelt valamennyi tisztelendő, tekintetes nagyságos, nemes, okos érdemes, és vitézlő, püspökök, főpapok, zászlósok, és nemesek, s az erdélyi és szabad királyi városi követek, vagy küldötteiknél, Székesfejerváron, nevünkben tenni és végezni fognak².

Először is, azon főpapoknak, zászlósoknak, és a többi fennvezetteknek, megbízó-levelünket mutassák elő, s ezt előmutatván, nyilatkoztassák ki: irántok öszszesen mint egyenként viseltető kegyelmünk s kegyelmességünket, és hogy mindegyike épségben-maradtát és szerencsés voltát, nemcsak hallani kívánjuk, de ohajtjuk is szívükből. Aztán jelentsék végtelen köszönetünket nekik, öszszesen mint egyenként, azért, hogy a vajda, az ország felső- és alsóréseibeli főrendek, miként az erdélyi, kassai, és más felföldi szabad királyi városi követek által³, a

¹ Mai néven aranyarkantyús. — ² Instructio de hys que Honorabiles deo-tus ac fideles nobis dilecti Marcus Beck a Lewpolstorf Doctor ac Consiliarius Camereque nostre Inferioris Austrie Procurator, ac Sigismundus Weichselberger eques auratus, necnon Philippus Prewner Nuntius et Commissary nostri apud vniuersos Reverendos, Spectabiles Magnificos, Nobiles, Prudentes Circumspectos, ac Egregios syncere nobis dilectos Episcopos, Prelatos, Barones ac Nobiles et Nuntios Transsylvanienses, liberarumque Civitatum, aut eorundem Deputatos ad Albam Regalem (előbb itt „in Conuentu de Thokay constitutarum” állott) nostro nomine agere et tractare debent.” Gévy Urk. z. G. v. U. KI. Eredetije a cs. k. titk. lev. tárban. — ³ „Super dicta quadam per Wayuodam et Procures superiorum et inferiorum partium Regni Transsylvaniensis, necnon Cassoviensis aliarumque liberarum

legközelebbi szent Imre herczeg napjára kitűzött, s Székesfejerváron tartandó, bizonyos országgyűlést tudtul adták; egyzersmind terjeszszék eleikbe, hogy mi, kik Magyarország szerencsáját s épenmaradását, mind a szent birodalom választófejedelmek, herczegek s rendeinél, mind saját alattvalóink és másoknál is, mindeddig olly buzgalommal s lelki örömmel előmozdítottuk, sőt miként a dolog mutatja, még mostan is azon gondolkozunk, nem kis csodálkozással telünk el, hogy az említett országgyűlés, a mondott vajda s főrendek által hirdettetett ki, holott még a fenséges asszony, Mária, Magyar, Cseh stb. országok királynéja, Morvaország őrgrófnéja, a mi kedves hugunk, miként az általunk őszintén kedvelt tekintetes és nagyságos Báthory István, Magyarország nádorispánja és kunok birája is, életben vannak; kiknek egyike koronás királyné, másika pedig egyedül az, kit az efféle egybehívás és kihirdetés, hivatalánál fogva s hajdan óta illet, és így, kiknek közbenjárulta s hatósága nélkül történtek a fennebbiek, olly hatalommal, mellyel amazoknak élniök szabad legkevesebbé sem volt¹. Miután tehát újlag is emlékezetökbe hozták s felfejtették előtök azon jogot és kérészetet, melly az említett országra nézve, ama többrendbeli alkuszszódások és békekötések erejénél fogva, egyedül minket, és a fenséges asszonyt, a mi szeretett hitvesünket illeti, főként pedig, hogy a mi mostemlített fenséges hitvesünk, néhai fen-

---

partium regni superioris ... indicta"; — a tokaji országgyűlési rendek meghívólevele tudniillik így végződik: „Ceterique universi nobiles et potiores superiorum et inferiorum parcium regni. Item oratores Nobilium Siculorum et Saxonum regni Transylvani, necnon Cassouiensis et aliarum liberarum Ciuitatum parcium superiorum", mit az utasítást feltevő May nem értvén, azt gondolta, hogy csupán az erdélyi rendekről van a szó, ezért követte el a hibákat. Egyébiránt eléggé tanúsítja ez, hogy Ferdinánd csak a tokaji rendek, meghívó-leveléből tudta meg a fejevári gyűlés kihirdetését, s ezt igen hihetőleg Gerendy Miklós hozta Pozsonból, octob. 25-dikén vagy 26-dikán. — ¹ Quorum altera Regina coronata, alter vero solus est, ad quem eiusmodi conuocatio et indictio ex officio ac ab antiquo spectare dignoscitur, sine quorum interventu et autoritate hec admissa sunt, qua sane potestate eis minime licebat uti."

séges László magyar, cseh, stb. országai királynak természetes és törvényes leánya, néhai fenséges Lajos ugyancsak magyar, cseh, stb. országai királynak pedig testvér-nénje, felhordván azon más világos és érvényes okokat s tekinteteket is, mellyek minket azon országhozjutásra jogszerűen unszolnak, nevünkben szólítsák fel s kérjék: miszerint figyelembe vevén az itt-elősoroltakat, az egész keresztyénség java s csende iránti buzgalomknál, és hozzánk s a dicső német nemzethez viseltető szeretetöknél fogva¹, a fennebbi országgyűlésen meg nem jelenni, vagy azokban mik ott netalán tárgyalatnának s elhatározatnának, meg nem egyezni, hanem inkább a fennevezett fenséges királyné asszony és nádorispán által kitűzött, kihirdetett, s legközelebbi szent Katalin napján Komárom királyi városban tartandó gyűlésre, miként közönségesen nevezik „R á k o s”-ra, jöni sziveskedjenek²; melly gyűlésre mi is küldendjük teljes hatalommal felruházandó követeinket, kik mind saját jogunk, mind az országot illető egyéb dolgok és szükségek felől is értekezzenek, főként pedig a török zsarnoknak leendő ellentállásról gondoskodjanak, olyképen, a mint benne egyenként mint öszszesen bizunk, hogy ezen észszerű és kegyletes kérelmünk érdemében cselekesznek. Kötelességöket fogják itt, fennevezett követeink végrehajtani, s bennünket a rendek iránt, további kegyelmünkkel hajlandókká tenni; sőt ezt velek őszintén elhitetni, s a fennebiekben minden egyebeket is, miket éles elméjük s ügyességöknél fogva³ szükségeseknek és alkalmasoknak ítélnék, helyesen intézni, mindezekben világos akaratomkat teljesítendő. Kelt Bécsben, mindszenhó 27-dikén, 1526⁴.

¹ „Pro suo in vniuerse Christianitatis bonum tranquillitatemque studio, et amore quem in nos et inclutam hanc Nationem Germanicam habent”. — ² „Se potius ad Conuentum vulgo Rakutsch per Serenissimam Dominam Reginam et Comitem Palatinum antedictos indictum et conscriptum ac in Ciuitate Gomorre ad diem diue Catharine proxime futurum celebrandum conferre velint”. — ³ „Pro iudicy sui acrimonia dexteritateque”. — ⁴ „Datum Vienne die XXVII. Octobris 1526”. Gévy id. h.

Magától azonban, a Szapolyay-párt törekvése foganatától, ekkor már olly kevésbé félt Ferdinánd; hogy azon 10 ezer gyalog és egy pattantyús csapatból álló hadat is, melyet minden szorított állapota mellett öszszeszerzett, nem a Buda felé közelgő Oct. 28. vajda ellen használta, hanem october 28-dikán Freundsberg György vezérlete alatt Olaszországba indította; ugyanez nap a császárhoz írt levelében pedig, a Szapolyay mozgalmairól még csak említést sem tévén, minden veszélyt, — mit ha isten és a keresztyén fejedelmek kellőleg nem segítik, okvetlen előkerülnődőnek hitt, — a török fenyegetéseire szorított; mint a ki, habár a közeledő tél s hidegebb napok miatt Magyarországról kitakarodott is, a végvárakat és átjáró-helyeket mégis őrhadaival megrakta, hogy így tavaszra kelve még nagyobb erővel folytathassa a keresztyénség ellen kezdett marczongolásait¹. A királyválasztási nagyfontosságú tárgyról végre, csak úgy mellékesen ragasztá röviden levele sarkára, hogy, mi Magyarországot illeti, ennek rendei a jövő november 25-dikén gyűlnek egybe királyt választani, hová ő maga is közeledni fog, miszerint benne nagyobb bizodalmat gerjeszszén személye iránt, — sok nehézség, sok ellenkezés lesz ugyan, de bízik az úrban: minden jól üt ki maga s nemzetsége becsületére².

Mig Bécsben a koronaöröklési ügy nagy hálózatainak biztos fonalai ekként szövődnek, Pozsonban, a hű városi tanács, szokott szerény ajándékait ismételi. October 26dikán, mivel épen péntek volt, a királynénak, s más nap, szombaton, a Kamarjay Tamással ide érkezett horvát bán Batthyányi Ferencznek, egyegy tál menyhallal és sügérrel kedveskedék³. De a hajdankor e pompátlan egyszerűségétől, két érdekesebb

¹ Gévy Urk. der Verh. I., 21, 22. — ² „Et combien quil y aura beacop de difficultez et contrarietez, Neantmoins iespere en nostre seigneur que le tout succedera en bien a nostre honneur.” Ugyanott. — ³ „Item Freittag vor Simon vnd Juda haben meine Hern geschenckt der Konigin Ir Mtat ain essen Zindel vnd ruten, Dafur ft. III t. I β. XII d. — Item Sambetag darnach geschenckt dem Wottigāno Ferentzen ain essen Zindl vnd Ruten, Dafur I t. II β. XV d.” Pozson városa számviteli könyve 1526.

tárgy, egy elfogott levél, s az özvegy királyné és a királyi fő-
 étekfogómaster vingárti Horváth Gáspár közt folytatott párbe-
 széd, ragadja magára figyelmünket. A levél Nógrád vármegyé-
 ben, Fülel várában, october 25dikén kelt; a vár ura Rás-
 kay Gáspár kezétől, Vezbőczyhez. Tartalma a dolgok állását
 elevenen festi, magyaros fordulatokban, — de latin szavakkal.
 „Nagyságod levelét — úgy mond — megértettem; és bár nagy-
 ságod a királyné ő felsége leveléből érthette: mikép hívata en-
 gem ő felsége magához, valóban csodálkoznék ha az én uraim
 s barátaim leveleit látná, mellyeket Hainburg és Pozsonból hoz-
 zám küldöttek. Miket nem ígérek ezekben nekem! megírni
 sem merem; majd eredetiben mutatom elő nagyságodnak.
 Sokat tanulhat belőlök nagyságod. Én azonban a nagyságod
 szavai, írásai, s biztatásaira, kész vagyok mindent hátratenni, és
 nagyságodnak annyi lovassal, mennyivel tanácsolja, vagyis in-
 kább meghagyja, szolgálni; mert nekem mindenkor nagysá-
 godban volt, miként van most is, legnagyobb reményem. És
 meglátja nagyságod, hogy azon 200 lovas nem megvetendő
 lesz a többi között. Én ugyanis, ha isten segít, úgy ügyek-
 szem immár az én uramnak, a vajda úrnak, egész hűséggel
 szolgálni, hogy ő urasága az én szolgálataimat kedvesen
 fogadja. És bár isten segedelmével úgy szolgálhatnék ő ura-
 ságának, miként magam ohajtanám! Mert hol azt írja nagysá-
 god, miszerint azon készen álló 200 lovassal tüstént induljak
 le nagyságod felé, s onnan aztán a vajda úr eleibe menjek,
 tudja meg nagyságod, hogy ha lehetne, a legszívesebben ten-
 ném magamért is, de nem tehetem, mert minden szolgálma-
 t Kassa felé küldtem néném asszonyaim után¹, kik, ha szerencsé-
 sen járhatnak, nem elébb, csak a közelebb jövő hetfőn vagy
 kedden (octob. 29—30) térnek vissza; szolgálak nélkül pedig,
 s költség nélkül, — mert isten látja hogy költségem sincs, és
 nincsen 20 forintom² — a vajda úrhoz nem mehetek; hanem

¹ „Post dominas sorores meas.” — ² „Quia Deus scit quod neque expensas habeo, et non habeo hic viginti florenos.”

mihelyt azok megérkeznek, isten segedelmével azonnal nagyságodhoz indúlok, s onnan nagyságoddal együtt a vajda úrhoz menni kész leszek. Azokat is, miket nekem a vajda úr fog adni, bizony minden készséggel és szorgalommal viszszaadagálni és szolgálataim által megérdemlenni ügykszem; miként nagyságod is, ha miket velem tesz, magaért is teszi, mert nekem mindenem a mim van, vagy lesz, mindenkor a nagyságodé is; és bármit cselekedjék, háládatlan szolgáljának soha sem fog tapasztalni ¹. A többit majd magam mondom el. Isten tartsa meg nagyságodat, szerencsésen, ohajtása szerint. Fileki váramból, szent Demeter előtti nap, 1526.

Szolgája: Raskay Gáspár ²).

Eléggé tanúsítják e sorok, hogy miként Ferdinánd mindent elkövetett részéről, mikép azokat, kiket ügye előmozdítására nézve fontossággal bírni gondolt, magának megnyerje, úgy Szapolyay is horgot vetett minden felé, pártja öregbitésére. Neki azonban, nem csak a korona elnyerése volt célja, mi a hon jelen körülményei közt már nem hibázhatott, hanem egyzsersmind királyi székének szilárd megalapítása. Biztosabb eszközök e részben most sem látott abbéli régibb kedvencz eszméjénél, hogy magát házassági kötelékkel csatolja az özvegy királynéhoz. Bekényi Benedek october közepén igenhihetőleg ez ügyben is járt Pozson és Hainburgban, s ez ügy az, mire Nádasdy Tamás, Ferdinándhoz azon napokban irt leveleiben, olly titokteljesen hivatkozott. Bekényit majd Ferencz deák követte, s ez nyomatékos tám-okkal, Bajmócz vára birtokával ostromlotta, a királyné előtt igen kedves Thurzó Eleket, ha asszonya kezét, a vajdának megkeríti. Thurzó azonban ingatlan maradt, s harmad ízben az erdélyi Horváth Gáspárnak kellett a kivített, eleve

¹ „Ea eciam que D. Vra Magnifica mecum fecerit, faciet eciam pro se ipso, quia omnia que ego habeo vel habebo, habet semper et V. M. D. et quidquid fecerit, nunquam me suum servitorem ingratum senciēt.” — ² Cs. k. titk. lev. tár.

letett erős titoktartási-eskü mellett, megkísértenie. Nagy feneket kerített ő a dolognak; megeskette a királynét, hogy a miket előtte felfedez, senkivel sem tudatja; s nemzeti leánykérdőink szokásaként, hosszú előbeszéd után kezdett némileg közeledni ahhoz, mit tulajdonképen mondani akart. Szerepét úgy ügyekezett vinni, mintha az egész önmagától jőne. Azonban az eszélyes királyné korán átpillantván a tettető Horváth keble redőit, miszerint kisegítse őt nehéz állásából, nem kevés negéddel, de méltósága teljes érzetében közbevágta a hosszú előszót. „Én értem — szóla — mit akarsz mondani, és tudom honnan jösz, de temagad nem tudod mit beszélsz; nekem már mindezt írásban mutatták elő.” Elbeszélte aztán nyílt őszinteséggel, miként Szapolyay egy bizonyos Ferencz deák által, kit a királyné másképp megnevezni nem tudott, csak hogy Ferencznek hitták, egy saját keze aláírásával megerősített kötelezvényt küldött Thurzóhoz; mellyben hitére s becsületére fogadja, hogy mindazt, mit az említett Ferencz deák vele végezni fog, megtartja, egyzersmind Ferencz, küldője nevében, Bajmócz várát is oda igérvén Thurzónak, ha a királynét Szapolyayhoz feleségül megkeríti. „Talán neked is ígért valamit a vajda úr — monda mosolyogva a királyné, — de valóban elhidd, hogy ezt soha nem teszem, ha bár apáczák közé kellene is mennem; mert ilyet tenni nem egyeznék meg becsületemmel. Inkább koldulni megyek — ugymond — hogysem ezt tegyem.” — „Bizony kegyelmes asszonyom — felele a hűledező Horváth, álarcza alatt maradva, de egyenes őszinteséget színelve — nekem ő tekintetes nagysága semmit nem ígért, sőt ezt soha nem is említette, sem én felőle nem beszéltem ő nagyságával; hanem e részben egyedül magamtól akartam szólni felségeddel, miként köteles vagyok mindazt megmondani felségednek, mit a felséged becsületére s hasznára tartozandónak hiszek. És hogy azt is megvalljam felségednek, én azon szavakat nem magam gondoltam, hanem sokaktól hallottam, s csaknem az egész országban beszélik, hogy hacsak felséged a vajda úrnak el nem jegyeztetik, az

ország így meg nem maradhat, s különben a veszedelmet el nem kerülhetjük; és nyilván mondják azt is, hogy ha ez nem történik, elvesztjük mind Magyar mind a többi országunkat. Miért is kegyelmes asszonyom, felséged nekem semmit sem tulajdoníthat, mert a miket én mondtam, tartozó hűségem szerint és nem másképp mondtam: mint ki felségednek ez országban maradhatását ohajtja, miután felséged tudja, hogy nekem ezen országban felségeden kívül más reményem nincsen.” — „Te azt nem tudod — válaszola, keblét kitárva, komolyan, de nemcsak minden neheztelés nélkül, sőt némi tetszéssel a királyné — hogy ha én, mitől isten mentsen, netalán ezt tenném, engem bátyáim, mind a császár mind Ferdinánd, azonnal ellenségököl és nem testvérjökül tartanának. Ferdinánd bátyám ugyanis, már megesküdt minap Hainburgban, hogy élni-halni kész ez országért, s jogaihoz ragaszkodik. Én hát — rekeszté, miután azokat, miket Ferdinánd jogaira nézve felhord, hosszaszan elbeszélte — vérem árulója lenni nem akarok soha.” — »Isten bizonyságom, kegyelmes asszonyom! — monda végül az ügy igazsága s nemzetiség érzetében neki meglehető Horváth — hogy én azon szavakat, melyeket felségednek mondtam, a felséged javára, hasznára, s inkább magam és az ország, mintsem a vajda úr részére mondtam, és most sem értek egyebet, mint: hogy a legnagyobb veszedelmet el nem kerülhetjük; mert a magyarok nem szeretik a németeket, s nyíltan kimondják, miszerint inkább meghalni akarnak, hogysem németek kormányozzák az országot. Így hát kegyelmes asszonyom, az én ítéletem szerint, a veszedelmet elkerülnünk nem lehet; mert a németek nem akarnak ellenni Magyarország nélkül, a magyaroknak pedig nem kellenek, — következésképp rajtunk csak a mindenhatóúr isten segíthet. És én magam is, bár nagy kárommal történjék, haza akarok menni, — mert nálam nem sokan lehettek volna gazdagabbak ígéreteik által, de én ide hagyok mindent, s vissza akarok térni hazámba, hogy a mennyire tőlem kitelik, semmi zendülésnek, s ezen ország veszedelmének, oka ne legyen; és

ha felségedtől semmit nem nyerhetek, valóban haza is térek s ott kívánok szolgálni ő nagyságának”. Hogy Horváthnak e végszávaiban semmi való nem volt, a következés mutatta meg. Ő azonban, úgy látszik, mélyebb tanulmányná tette a nők kedélyét, s hinni akarta: hogy nálok az egyszeri üres kosár, még nem mindig végtagadó válasz. „Azon tárgyról és alkuról — így szóla Szapolyayhoz october 28-dikán Pozsonból írt igen magyaros deák leveleiben — mellynek kegyelmes asszonyom a királyné ő felsége és tekintetes nagyságod között én általam történnie kellett, a mint akkor megigértém volt tekintetes nagyságodnak, hogy senkinek sem szólok, isten engem úgy segítjen, senkinek sem szoltam, a felséges királynén kívül, de neki is csupán eskü alatt. És noha kegyelmes uram! ő felségétől e tárgyban nem egyebet érttettem, mint a miket itt nagyságodnak szóról szóra igazán megírtam, úgy látom mégis, hogy ő felsége is az Ovid azon versét tartja: Quae dant, quaeve negant, gaudent tamen esse rogatae¹. Úgy látom, hogy ő felsége nem vette rossz néven azon szavakat, mellyeket én ő felségének mondtam, és ha isten úgy akarandja, senki sem mondhat ellene. Miért is kegyelmes uram! éljen nagyságod tovább is az én szolgálattal, könyörgöm és esedezem nagyságodnak, én a miben becsülettel szolgálhatok, szolgálni kész vagyok, s örök szolgálatomat ajánlom tekintetes nagyságodnak”². Azonban Horváth itt s ez egyszer,

¹ Magyarul mintegy: Gyűrűt ad bár, vagy kosarat, — örül a nő ha megkérlik. — ² „De illo negocio et tractatu, qui per me debebat fieri inter Reginalem Maiestatem, dominam meam clementissimam, et Vestram Spectabilem Magnificenciam, sicut eotunc promiseram quod nemini dicam, ita me deus adjuvet, quod nemini dixi preter Reginalem Maiestatem, et Sue Maiestati eciam dixi sub iuramento. Et quando ego incepi sue Maiestati declarare ametipsa et post longos sermones meos dixit mihi sua Maiestas: ego intelligo quid michi vis dicere, et vnde venis, et tu nescis que tu michi loqueris; hec monstraerunt michi in scriptis. Dixitque sua Maiestas, quod Vestra Spect. et Magn. Dominacio misisset Domino Thurzoni quasdam litteras obligatorias per aliquem Franciscum Literatum nomine, quem sua Maiestas michi nominare nesciuit nisi quod Franciscus vocaretur, et dixit predictae litere subscriptae fuissent cum manu Vestre Spect. et Magn. Dominacionis, et quod predictae litere

hitében csatlakozott. A királyné, miszerint komoly nyilatkozatának változhatlanságát tanúsítsa, a Ferdinánd Fejérvárra indított

talem tenoremhabuissent, quod Vestra Sp. et M. Dominacio promississet Domino Thurzoni, ad fidem et honorem suum, quod quidcumque predictus Franciscus Literatus cum Domino Thurzone diffiniet, id Vestra Sp. et M. Dominacio servare vult; et adiunxit hoc eciam, quod predictus Franciscus Literatus Castrum Vestre Sp. et M. Dominacionis nomine Baymocz Domino Thurzoni promississet, nisi suam Maiestatem Vestre Spect. et Magn. Dominacioni pro vxore ordinaret. Adiunxitque ridendo: Forsitan et tibi dominus vaiuoda aliquid promisit, — sed pro certo credas quod ego nunquam hoc faciam, si me eciam inter moniales oporteret ire, nam meo honori hoc nunquam conueniret facere; — et dixit: melius esset michi mendicare quam hoc facerem. — Postquam vero ego talia verba a sua Maiestate intellexi, dixi sue Maiestati: Certe Domina graciousissima michi sua Spect. et Magn. Dominacio nihil promisit, neque vnquam de hoc locutus sum; sed hoc ego volui dixisse Vestre Serenissime Maiestati, sicuti eciam obligor ad id: omnia dicere Vestre Maiestati, que intelligo esse ad honorem et vtilitatem Vestre Serenissime Maiestatis; et ad hoc eciam adiunxi: quod ista verba non a me solo cogitasset, sed audissem a multis, et quasi in toto regno hoc dicunt, quod nisi Vestra Maiestas domino vaiuode desponsaretur, ita regnum hoc permanere posset, nam aliter periculum non evademus, et dicunt aperte, quod si hoc non fiet, perdemus et regnum Hungarie, et eciam alia regna, — quare domina graciousissima, Vestra Maiestas michi imputare non poterit, nam que ego dixi, id ex fidelitate qua obligor, et non ex alia causa nisi ut ille qui optaret Vestram Serenissimam Maiestatem in isto regno permanere posse, nam sicut Vestra Maiestas scit, quod ego aliam spem in isto regno non habeo preter Vestram Maiestatem. — Postea dixit michi sua Maiestas: Tu nescis, dicit, quod deus avertat, dicit, si hoc dato casu facerem, dicit, quod statim frater meus, et cesar et Ferdinandus, me pro inimica et non pro sorore tenerent, iam iuravit, dicit, frater Ferdinandus nunc in Hainburg, quod vult mori vel vivere pro isto regno, nam ius suum allegat. Et postea sua Maiestas michi multis verbis declaravit quid allegat Dux Ferdinandus, quod ego credo, quod Vestra Magnificencia bene scit, — et cum hoc sua Maiestas conclusit: Nunquam volo ego fieri traditor fratris mei. Ego hoc, eciam hoc dixi postea sue Maiestati: Deum testor Domina graciousissima! quod ego hec verba, que ego dixi Vestre Maiestati, pro bono et commodo Vestre Maiestatis et pro me et pro bono regni potius quam pro parte domini Vaiuode dixi, — nam et nunc aliud non intelligo, quod periculum maximum non evademus, nam Hungari non diligunt alemanos, et dicunt aperte, quod potius volunt mori quam alemani gubernarent regnum hoc, — quare Domina graciousissima! meo iudicio periculum evadere non possumus, nam alemani nolunt esse sine regno Hungarie, et hungari nolunt ipsos habere, et sic deus gloriosus potest nos iuvare, — sed ego eciam cum maximo dampno meo domum ire volo, nam me dicior non multi potuissent fieri pollicitis, sed omnia relinquam et domum omnino ire volo, nam nolo causa fieri, quantum in me erit, nullius

követei előadásának nagyobb tekintélyt szerezzen, s a Szapolyayhoz szítókkal elhitesse, hogy hol a szép szónak nem lenne reménylt hatása, fegyver fogja megadni a kellő nyomatékot, october utolsó napján — tehát éppen midőn a vajda Budára érkezett, — Oct. 31. következő körlevelet, illetőleg hadi-hirdetményt, bocsátott szét az országban:

»Mária stb. A magyar korona alatt bárhol lévő s létező valamennyi főpap és zászlós uraknak, vitézlő nemes, okos érdekes, gondos, és bármi rendű rangú embereknek, e levelünket látandó hiveinknek, öszszesen mint egyenként, üdvét és kegyelmet! — Nem akarjuk, hogy ne tudja hűségetek, miképen mi, részint irántunk bizonyított hű voltotok miatt, részint tisztünknel fogva is, Magyarország és mindnyájatok javára lenni, s szabadságtok és mególtalmaztatástok tekintetében mindent, mit alattvalók egy kegyelmes és nem hálátlan fejdelemtől kívánhatnak, elkövetni, mindenkor ohajtottunk s ohajtunk. Ez okért minap a nádorispán úrral együtt, szent katalinnapra, közországgyűlést hirdettünk Komáromba; hogy ott minden szükséges dologról tanácskozzunk, s azok felől, mik a ti javatokat és a közüdvét illetik, veletek együtt határozzunk. Miután azonban e hozzátokvaló jóakaratomkat, e szent szándokunkat, némellyektől, kik a közszabadság örve alatt csak önhasznukat s javokat vadászszaak, felforgattatni akarni látjuk, benneteket öszszesen mint egyenként felszólítván, intünk: az ő fenyegetéseik bujtogatósaik által, bárkik legyenek is, magatokat elcsábíttatni, s az

---

sedicionis et periculi huius regni, et si nichil a sua Maiestate habere potero, eciam domum ibo, et ibi volo Vestre Spect. et Magn. Daminacioni servire. — Quare Domine graciousissime, a sua Reginali Maiestate de negocio sue Maiestatis nichil aliud intelligere potui, nisi que Vestre Dominacioni Magn. veraciter de verbo ad verbum scripsi. Sed denique video suam Maiestatem illud versum Ovidi servare: Que dant queve negant gaudent tamen esse rogate. Video suam Maiestatem non pro malo habere ista verba, que ego sue Maiestati dixi, et si fata voluerint, nemo contradicere potest» stb. Datum Posoni in festo Simonis et Jude Apostolorum Anno Domini 1526. Gévaynál Urk. z. G. v. U. KI. Eredetije a cs. k. titkos levéltárban.

egész országot a legnyilvánabb veszedelembé hanyathomlok rohanni ne engedjétek, hanem a tőlünk s a nádorispán urtól kijelelt napon és helyen, hol a dolgok összege szabadon és közszavazat útján fog megvitattatni, jelenjétek meg; — máskülönbén a balhatlan isten után tűnmagatokat hívunk bizonyossággal, hogy a viszályokra, vagy bármely bel- és külfáborúra, sem mi, sem fenséges bátyáink, a császár tudniillik s a cseh király ausztriai főherczeg, de a nádorispán úr és többi tanácsosaink is, alkalmat adni nem akartunk, mert mi, bátyáink, s tanácsosaink, semmit inkább nem ohajtunk, mint hogy e nemes ország és a magyar nemzet, egykori dicsőségét s szabadságát, elvesztett váraival együtt viszszyerje, — minek isten segedelmével leendő végbevitelére, azon kedves bátyáink, mind saját magok mind országaik s tartományaik, sőt az egész római birodalom minden erejét, tehetségét, gazdagságát, szíves örömmel fognak ügyekezni fordítani. Ha tehát említett kedves bátyáink az országbanetalán némi hadi erőt vagy sereget lesznek kénytelenek küldeni, avagy a cseh király, az ellenkedők alkalmatlanságai miatt, személyesen jöni, senki közöletek meg ne rettenjen, senki azt, hogy ellenségkép romlástokra sietnének, ne gondolja; mindünnen megtámadt szabadságtok védelmére jövendének ők, fogadjátok barátságosan, élelmet, eleséget, egyéb szükséges dolgokat, illő igaz áron szolgáltatassatok mindenhol számukra, és ők viszont minden jogtalanságtól, minden kártételtől tartózkodni fognak. Másképp ne tegyetek. Kelt Pozsonban, mindszent előtti nap, 1526-dik esztendőben ».

Nov. 1. November 1-sője, mindszent ünnepe, elvégre Brodaricsnak is meghozta szíve ohajtását. A Buda felől érkező újabb és újabb

---

¹ »Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 88—90 l. Wagner kéziratai után. — Pray Epist. Proc. I, 277—279 l. E levél fején álló megszólítás elég világosan mutatja, hogy az nem csupán a nemesek-hez, miként Pray hitte, nem is az országos rendek-hez, miként Kovachich hirdette, hanem az ország minden lakosához körlevélként volt intézve, — mert a »providus« = gondos cím, kancelláriai stílusban a parasztnak adatik.

hírek, főként pedig egy részről Pemflinger Istvánnak elébb Rauber Kristóf és követ-társával együtt, majd külön is írt pénzzaklató, más részről Sopron városának védsegedelmet sürgető levelei, szükségessé téve, miszerint Ferdinánd azokkal, kik a magyar, tót, és horvát főbbek közül Máriához Pozsonba gyültek, vagy közelebb gyülnek, személyesen értekezzék, egyszersmind őket, követelései iránt lecsendesítvén, világos alkuszszövéssel csatolja magához. E fontos tárgy mikénti elintézése végett, Mária királyné, az említett napon, míg Sopron városát bizonyossá tette levelében: hogy védelmére, megsegíttetésére, különös gondja lesz, s rövid nap bizonyos számú gyalog hadat fog oda rendelni őrseregül¹, Ferdinándhoz Bécsbe Brodaricsot küldötte². Fennebbi ígérete folytában pedig szombaton, november 3-dikán, Stamps nevű udvari nemes szolgáját 300 gyaloggal 3. Nov. Sopron felé indította, s az említett város polgármesterének, birájának, esküdt és többi polgárainak meghagyta, hogy ezen hadcsapatot a városba bocsássák be, s a szükséges helyekre és állomásokra rendeljék el, miszerint így, történhető veszély esetében, magokon segíthessenek, s a város védelméről gondoskodhassanak³. Ez alatt Pozson városa, ugyanez nap, az olly rég

¹ „Scripseramus vobis hoc biduo Majestatem nostram defensionis et auxilii vestri singularem curam habituram: et propediem istuc vobis certum numerum peditum pro vestra et istius Ciuitatis presidio missuram.” Mária királyné levele Sopron városához, novemb. 3-ról 1526. Azon város levéltárából, Martiny Fridrik polgármester úr szíves közléséből. — ² „Misimus ad Maiestatem Vestram hunc fidelem nostrum Reverendissimum Dominum Stephauum Brodericum Episcopum Sirimiensem Cancellarium huius Regni Hungariae etc. in arduis rebus... Datum Posony 1-a Novembris Anno domini 1526.” Mária megbízólevele Ferdinándhoz, Gévaýnál Urk. z. G. v. U. KI. Eredetije a ca. k. titk. levéltárban. — ³ „Misimus igitur nunc ad vos hunc fidelem nostrum Egregium Stamps familiarem nostrum cum trecentis peditibus, Quare volumus et fidelitati vestre committimus: vt ipsum Stamps cum eisdem trecentis peditibus ad ipsam Civitatem immittere, et eos ad loca necessaria et stationes componere (debeat) ut si que vobis adversitates contingerent: possitis rebus vestris defensionique istius Ciuitatis providere.” „Datum Posonii Sabbato proximo post festum omnium Sanctorum, Anno Domini 1526.” Mária királyné említett levele Sopron városához.

- Nov. 4. várt s elvégre megérkezett gróf Frangepán Kristófot, 4 diken Székesfejervár küldötteit, néhány hallal, ez utóbbiakat 6 icze
- Nov. 5. borral is, 5-dikén végre a királynét 8 fogoly madárral tisztelte
- Nov. 6. meg, s 6-dikán Leuser György nevű emberét küldötte Sopronhoz¹. De mindezen szíveskedések nem sokat nyomtak a pénzbeli ígéretekkel kecsegtetett, s ez ígéretek valóságos teljesedtet nem csak várók, de hangosan követelők mérlegében. E követelések, a Pemflinger István által hozott 4000 forint csekély összevetet elnyelték inkább mihamar, mint kimerítették, és ő a további zaklatásoknak többé ellentállani nem bírván, kénytelennek látta magát november 4-dikén újabban tollat ragadni s nyíltan előterjeszteni Ferdinándnak, hogy a Pozsonba gyűlt urak és nemesek, főként pedig a nádor számára, kik a Ferdinánd pártján eddig is sokat működtek ugyan, de még többet működnenek és tennének, ha pénzök volna, haladék nélkül pénzt küldjön költségül, miszerint honfi-társaik közé szerte mehessenek. Ő ugyanis naponta megújított lármáik következtében, a királyné s a laibachi püspök parancsára, azon 4000 forintot köztők szétosztani kénytelen volt, s isten látja: jelenleg alig maradt belőle száz forint²; miként közelebbi levelében részletesen számot ad mindenről. Gazdálkodni itt, — monda — bár örömet kívánt, lehetetlen volt, mert azon levélből, melyet Szalaházy Tamás veszprémi püspök és kanczellár hozzá szállására küldött, némileg meg fogja érthetni Ferdinánd, mikép azon urak és nemesek kereken kimondták: hogy ha pénzt nem kap-

¹ „Item Sambstag nach Omnium Sanctorum geschenckt graff Cristoffen, etlich Hechten, Zindl, Kärpfen vnd rutten” — „Item Sontag darnach geschenckt den vonn Weissenburg etlich Rutten vnd Hechten vnd VI halb Wein.” — „Item Montag nach Omnium Sanctorum Mer geschenckt der Konnigin VIII raubhen.” — „Item Erichstag vor Martini geben Georgen Leuser das er gen Edenburg ist gangen, ft. IIII β. d. — ² „Ego ad eorum quotidianos clamores, coactus fui dare, tamen cum mandato Serenissime domine Regine, et Reverendissimi domini Labacensis, et alij college mej, Ita quod Deum testor, de tota illa pecunia, summa videlicet 4000 florenor. vix Centum michi supersunt, totam illam distribuj.”

nak, a mint jöttek úgy eloszlanak¹. Ha tehát némi pártot kíván alakítani, pénze legyen, főként a nádor számára, ki, valamint a többiek is, jövedelmöktől elzárva, szűkösséggel küzdenek², holott különben, ha pénzüök volna, tüstént szerteindulnának a hazában, az országlakosait az ő pártjára vonni³. — E sürgető levelet, egyszersmind az öreg Bornemisza-ról is némi nem kedvező hírt vévén Ferdinánd, Bécsnek és Németujhelynek megerősítése iránt szükséges rendeleteket tett⁴, s maga, november 7-dikén, 6000 gyalog, 200 könnyű-lovas, és nagyszámú tüzérség kíséretében, Trautmannsdorfon keresztül, ismét Hainburgba tért⁵; részint hogy ott a fejevári gyűlés eredményét éber szemmel tartva, további lépéseit ahozképest intézhesse, részint az iránt: hogy Bornemisza a pozsoni várat Máriának átadja, némi harczmunkálatot tehessen⁶. Mária pedig, míg egyrészt az általa annyira gyűlölt s october 9-dikén kiadott levelében száműzött zsidókat, — eltelvén már az egy hónapi határidő, — november 9-dikén, pénteken, nehogy még a szombatot is ott töltsék, Eisenreich Sebestyén és több más pozsoni polgár s városi poroszló által, kik útközben a város pénztárára jól ettek ittak, Dévény felé kikísértette⁷, másrészt majd, tán közös

Nov. 9.

¹ „Nichil obtinere potuimus, Dixerunt enim, quod omnes, si pecunia non dabitur, infecta re discedent; sicut etiam Maiestas Vestra ex hys presentibus literis quas Dominus Vesprimiensis Cancellarius ad me in hospicium meum misit, aliquantulum intelliget.” — ² „Si aliquantulum practicare voluerimus, opus est pecunia, et potissimum pro Domino Palatino, qui sicut et ceteri inopes iam sunt, absunt enim ab eorum proventus.” — ³ Cs. k. titk. levéltár. — ⁴ „El soprascripto principe Ferdinando fa fortificar Viena e cita nova.” Paribom András tudósítása Moro János udinei helytartóhoz, 1526 nov. 15-ig. Sanudo 43, 201 lev. — ⁵ Gévay, Itinerar. Kaiser Ferdinands I. — ⁶ Larchiduca di breui parteria de li con 6000 fanti et 200 cauali legieri et gran numero di artellarie, per conferirse in amburg, per operar che quel castelan vugaro dagi quel castello a la raina di ongaria sua sorella.” Contarini Károly velencei követ tudósítása Bécből, nov. 11-ről 1526. Sanudo 43, 180 l. a cs. k. t. lev. tárbán. — ⁷ „Item die wochen Omnium Sanctorum, — Als Her Sebastian Eisenreich, die Juden gen Tebenn, mit sambt andern mitburgern vnd Knechten verglait hat, aufgeben vmb wein vnd brot so sie verzert, facit II t. VI β. d. Pozson városa számviteli könyve, 1526.

elhatározásból, egy újabb körlevelet hintett szét az országban, bizonyosokká kívánván tenni az ország lakosait a felől, hogy habár a vajdának — ki most már nyilván megnevezetett — ez alkalommal célta érne sikerüljön is, a Komáromba kihirdetett gyűlés minden esetre meg fog tartatni, s az ígért ótalom és segedelem okvetlen elkövetkezni. A királyi városokhoz e levél így hangzott:

„Ama nevezetes és gyászos harcz után, hol Mohácsnál a királyi felséggel minden rendek legjelesbjei is odavesztenek, az erdélyi vajda s Magyarországunk más főpap és zászlós urai tanácsából, az ország rendelvénye s szabadsága értelmében, a nádorispán úrral együtt, közgyűlést hirdettünk minap, szent katalin szűz s vértanú napjára Komáromba, hogy ott a köztársaság üdve, az ország védelme, a ti és az egész nemesség szabadságának fentartása, közszavazat s egyértelmű tanács, tárgyalás, és határozat alá vétessék. Azonban, az említett erdélyi vajda, néhány urat, s a nemesség egy részét, adományok ígéretek által magához hódítván, az ország rendelvénye, s a nemesség és a ti szabadságtok ellenére, egy más országgyűlést kiáltatott ki kemény büntetések alatt Székesfejervárra, olly szándékkal, hogy ott magát, nem az ország szabadsága szerint, hanem azon kevesek szavazatával és választásából, kiket magához édesgetett, királylyá tétesse, egyszersmind a már rég hatalmában lévő királyi koronával megkoronáztassa; minek ugyan mi, az ország és az egész nemesség szabadsága épentartására, alkalmas eszközökkel leszünk a felséges császár és Ferdinánd cseh király s ausztriai főherczeg kedves bátyáinkkal, a nádorispán és tanácsurainkkal együtt ellentállandók, nem más végből, mint: hogy az ország szabadsága és a tiétek, a vajda és övéi ellen megóttalmaztassék. — És ezeket mi azért tartottuk hűségtek előtt ezenel nyilvánítandóknak, hogy bár a vajda, zenebonáskodva, s nem a köz és törvényes választás útján, céljához jusson is, a dolog benneteket el ne ijesszen, sőt, mire újlag intünk s buzdítunk, hozzánk és saját szabadságtokhoz tartozó hűségtekben maradjá-

tok meg, legyetek erős állhatatos lélekkel, s a vajda intéseire buzdításaira semmit ne hajtsatok, — mert a felől bizonyosokká tehetünk: hogy mi, a ti jogtokat, szabadságtokat, s műnméltóságunkat legyaláztatni, urunk bátyáink, tanácsosaink, s az ország nagyobb részével együtt, nem engedjük, hanem benneteket szabadságtokba, öszszesen mint egyenként, rövid nap viszszahelyhetünk; és nem fog isten segedelméből hibázni, ki a hatalmasok, a közjót felforgatni törekvők ellen, magatokat és szabadságtokat védje, fedezze, óalmazza. Az általunk s nádorispán úr által szokottkép hirdetett gyűlésre pedig, küldjétek teljes hatalommal követeiteket, hogy ott, a főpap és zászlós urakkal, ország-lakosainkkal, s azon követekkel együtt, köz értelemmel, szavazattal, s akarattal tanácskozhassunk mindarról, mi az ország védelmét, a közjót, és közös szabadságot illetendi. Másképp tehát ne tegyetek.¹ ”

E tiltakozások, a Ferdinánd és Mária részéről ügyesen használt e czélszerű lépések, főként pedig azon általánosan elterjesztett hír: miszerint az erdélyi vajda, útkos egyetértésben van a törökökkel², egyszersmind a tokaji rendek által szabott határidő rövidsége voltak okai, hogy ez alatt, a Szapolyay számos kíséretén kívül, Budán mint Székesfejérváron, főként a szomszéd Somogy, s az october 24-dikei bécsi tanácskozásban névszerint megnevezett Vas és Szala vármegyékből csak kevesen³, az ország főtisztviselői közül alig valaki, a kapcsolt részekből pedig, a zengi püspököt és még egyet kettőt kivéve, jórészt senki sem jelent

¹ Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 87—88 l. Wagner kéziratai után. Közli Pray is Epist. Proc. I, 281 l. némi különbséggel. Pray e levelet az ország rendeihez írottak mondja, de e kifejezések: „a ti és az egész nemesség szabadsága,” — „a nemesség és a ti szabadságtok ellenére,” — „küldjétek követeket, hogy ott a főpap és zászlós urakkal, ország-lakosainkkal, s azon követekkel együtt tanácskozhassunk” eléggé tanúsítják: miszerint e példány a 4-dik rendhez, azaz a kir. városokhoz szolgált. — ² „Fanno grau manaze, digando dicto vayuoda che la intelligentia cum el signor Turcho.” Egy névtelen tudósítása Moro János udinei helytartóhoz, 1526 nov. 12-ről, Sanudonál 43, 175. lev. — ³ Pray Epist. Proc. I, 289.

meg; hogy az ohajtva várt lengyel követek is elmaradtak¹; sőt Szapolyaynak, Budáról, az ország minden és kívált közelebb eső részeire széteregetett újabb parancsai is: miszerint a polgárság jószágvesztési büntetés alatt tüstént viszszaérjen, a nemesség pedig nemzeti királyt választani, megkoronázni, s a nagyrészt el pusztított hazát védelmezni, mentőlelőbb, és minden ellenfenyegetések daczára, ő hozzá siessen, fogamatlan hangzottnak el. Mi több, Sbardelatinak sikerült Várday Pált annyira vinni: hogy, habár a felzajlott kedélyek örvényéből, mely őt is magával sodrotta, nyilvános önvészélyeztetése nélkül azonnal ki nem léphetett is, adandó alkalom esetére oly jó reményt nyujtott, miszerint Sbardelati, october 7-dikén, viradta előtt három órával, sietve írt néhány sorával, saját vejét küldötte rögtön Budáról Ferdinándhoz, kérvén őt: hogy mielőbb, kívánt válasszal bocsátaná vissza². Mindez azonban Szapolyayt többé nem volt képes viszszaasztani szándokától, mit nála eszközölhetett annyiból állt, hogy noha a gyűléshirdető-levelekben november 5-dike volt kemény büntetések alatt kitűzve megjelenési ha-

---

¹ „Die Fordersten der Cron seynd nicht darbey gewesen, Als der Obriste Cantzler, der Wann (bán) aus den Windischen Landen, Magister Tavernicorum, und viel andere.“ — „Zum vierdten: diese Wahl ist gehalten worden ausserhalb der Stände aus den andern zugehörigen Königreichen, so der alten Gewohnheit nach darbey seyn sollen, die dessen auch Freyheit haben.“ Widdman, Gold. II, 50 h. — „Dum venimus, et Conventus solutus est, et Rex praeter spem creatus.“ Krzyczky Endre lengyel követ levele Brodarichhoz, decemb. 5, 1526. Gévaynál Urk. z. G. v. U. Kl. — ² „Dil vayuoda transiluano referisse diuulgarse a di 5 dil presente in alba regal douerse far vna dieta, et douer esser incorona de la corona de ongaria, et poi ad vno certo iorno intrar im buda, et che za la mandato vn suo capitano cum zente nel castello di buda, et ha facto far le proclame: che tutti i citadini di buda nel zorno de la sua intrada debbano atrouerse li, sotto pena di confiscation di tutti i beni loro.“ Egy névtelen tudósítása Moro János velencei helytartóhoz Udineben, Venzonéból, nov. 7. 1526. Gévaynál Urk. z. Gesch. v. U. Kl. Sanudóból 43, 131. — „Spero fauenter auxilio dei rem per Maiestatem Vestram mihi commissam ad bonum finem deducere stb. Bude feria 4-ta ante lucem tres horas mense Novembris 1526.“ Cs. k. titk. lev. tár. —

tárnapul, ő mégis maga, vagy a rendek egybesereglésére, vagy a Horváth Gáspártól Pozsonból reménylt örvendetes tudósításra várva, november 8-dikáig, tehát egy egész hétig időzött részint Pesten, részint a budai várban, melly utóbbinak megerősítését és lakhatóvá-tételét sürgette. Ezenben a Ferdinánd hozzá-érkezett követeit, azon rövid válaszzsal: hogy Magyarországot leányjogon senki sem követelheti, s a magyar nemzetnek soha sem a német adott királyt, útnak eresztvén¹, színleg ugyan egykori ura iránti bánatos tiszteletét tanúsítandó, de valóban a nemzet már említett kegyletes szokását ő is hűven megtartandó, a gyászünnepegy mielőbbi végrehajtásáról gondolkozott. Kérdezősködött, mintha semmit sem tudna, Lajos király felől², s miután neki is feljelentették az udvarbeliek által elhintett azon hírt, hogy a királyi holttest, a Csele partján, hová, nehogy a törökök meglegjék, a halászházok ásták el, már megtaláltatott s Fejérvárra vitetett, az udvari káplánok legnépszerűbbikét, Tatay Miklóst, előre küldötte, Tornallyay Jakabnak pedig meghagyta: hogy száz darab tiszta aranyból rögtön koronát készíttessen számára. A szép korona elkészült,

¹ „Interim scripsit literas de arce Buda ad partes Germanorum, et ad partes orientalem, et ad partes septentrionalium, quatenus ut quilibet veniat ad consecrandum regem, vel gubernatorem Regni Hungarie, ad defendendum. Quia materia epistolarum sic sonabat: quia videte domini Hungari, stat et sedet sola desolata Hungaria, maior pars. Et per unam ebdomadam spectavit. Qui venerunt, qui non venerunt. Et de Germania nunciaverunt: ut non debent ipsi Hungari aliquem regem consecrare, donec dominus Ferdinandus rex descendit, quia filium suum decernat corona Hungarie. Quod hec responsionem audissent Hungari, dixerunt ad legatum Germanorum Hungari: Sciatis vos Alemani, nunquam elegerunt nobis germani regem, neque regnum post ancillam non regitur, — et eis partibus Hungaris: ut veniant, quia inter alienos gentibus non suscipiant, benivolo animo igitur veniant quamprimum.” Szerény 38 l. — „La sua persona (del vayuoda) hora e a peste hora e altroue, justa le sue occorrentie, e sollicita el sia edificata et habitata buda.” Paribom András tudósítása Moro Jánoshoz 1526. novemb. végéről. Paribom novemb. 15-dikén indult Bécsből. Sanudo 43, 201. lev. — „Dicendo etiam chel se diceua chel vayuoda de transylvania erra im buda e la fececa fortificar.” Padenon Ferencz tudósít. 1526 novemb. 17-ről. Sanudonál 43, 168. lev. — ² „Et sic inceptit Joannes vaivoda sciscitare de Rege Ludovico, quasi nesciret.” Szerény 124. l.

Nov. 8.

és ő Horváth Gáspártól, kinek october 28-dikán kelt érdekes levele elfogatott, s eredetiben Ferdinándhoz küldetett, semmi hírt nem kapván, az említett napon, november 8-dikán, cső-törtökön, Budáról egész táborostul kiindult Fejérvár felé; hol ekkor már a cseh és német kereskedők, a királynétől Budáról-futása alkalmával elragadozott köntösök miatt, negyednapig fosztogattattak, s szerencsésnek mondhatta magát közölők, ki éjszakának idején elugorhatott¹. Szapolyay ez nap Martonvásáron halt. Itt, nagy öröme, az elébb épen ő ellene alakított úgy neve-zett Kalandos társaság négy kapitányának a mohácsi ütközet-ből életbenmaradt egyetlen egyike², martonosi Póstyéni Ger-gely, csatlakozott hozzá, kit ő azonnal tanácsosává nevezett. Szerémy, Basy György, és Horváth Bertalan, vacsorához ültek. És itt érdekes jellemfestő néhány szót hallunk Póstyéniről, a va-csora felett. „Én János vajdát igen féltem a Póstyéni Gergely tanácsától — monda Szerémy, társaihoz — ti mindeddig jó tanácscsal tartottátok uratokat, higyétek nekem: gonosz taná-csok fognak eredni e fekete kigyótól. Ismerem én őt jól, még azon korból, midőn tisztartó volt, én pedig káplán, a néhai főtisztelendő Prényi Ferencz váradi püspöknél. Pazar volt már akkor, tékozlója a püspöki javaknak. Bevádoltam a püspöknél. Főtisztelendő úr! — mondám — ez a Póstyéni nagyon sok kárt teszen; már 10 hordó dézma-mézet, 200 ürüt, és 6000 gira kész pénzt elvitetett János káplánja által, saját házához, Martonosra. A püspök tudta hogy igazat mondok, tüstént vizsgálatot rendelt, és még többet talált mint a mit én mond-tam. Vigyázatok tehát a vajdára.” — „Hiszen már nem gyer-

¹ „A di 8 dil presente mi ritrouai in alba regale, doue se leuo rumore in ja terra, e fonno sualisati alcuni merchadanti boemi e todeschi per causa di alcune robe dela regina di hongaria, chi fonno ascose al tempo dela fuga tur-chesca; e tal rumore duro zorni 4, delche chi aue mal, fo suo danno. Io aui di gratia partermi apre di 2-di di notte.” Egy névtelen tudósítása Moro János udinei helytartóhoz, 1526. nov. 12-ről, Sanudonál 43, 175. lev. — ² Sza-laházy Tamás levele Ferdinándhoz, 1527-diki február. 24-ről, cs. k. tilk. levéltár.

mek — felelének amazok — megvan az ideje.” — „Igen ám — rekeszté Szerémy — de senki sem elég önmagának, miként az apostol mondja”¹. — Megviradt, dobot vertek, a vajda folytatá útját. Csupa ravasz lelkek: Perényi Péter koronaőr, csulai Móré László királyi főétekgófogómaster, enyéngi Török Bálint, és Batthyányi Ferencz, a bán, fogták körül, s kísértették inkább mint kísérték, a Bakics Pálnak könnyen meghódolt Székesfehérvárra. Útközben egymás szemébe nevettek. „És im ez az ember akar király lenni” suttogták magok közt. A városhoz közeledvén, a kapu kulcsait eleibe hozták a polgárok, hódolatuk jeléül; mit ő nyájasan fogadott, s ismét visszaadott². Szerémy a külvárosban hagyta paripáját, egy bérlett ember gondviselésére, s Basyval és Horváth Bertakannal a bi-

Nov. 9.

¹ „Et de alia parte miserat inquisitores corpus Ludovici regis in loco conflictionis. Et erat valde amabilis unus capellanus nomine Nicolaus Thatay, et ipsum elegit Joannes vaiuoda, et invento corpore portaverant iam ad Albam Regalem. Cumque audisset Joannes vaiuoda quod invenissent, illico iusserat de puro auro coronam fabricare cum aurifabricatoribus per Jacobum Thornaj. Et citius laborare mandaverat. Et inde de Buda movit se Joannes vaiuoda, quod audisset iam corpus inventum esset Ludovici Regis, et corona quod iam prompta esset.” Szerémy 38 l. — „Preparare fecit sibi de Cento aureo floreno unam coronam nimis pulchram cum aurifabris.” Ugyanő 124. l. — „Movit se ipsum et dormivimus in una villa Martonvásár, et Pestyéni venerat Gregorius. Tunc iam cepit Consiliarius esse Joanni vaiuode stb. U. ő. 38. l. —

² „Noh altera die in timpano percuciebant, et iterum movit se vaiuoda, et erant cum eo Petrus Prini, Ladislaus More, Valentinus Therek, Franciscus Battiyani, isti latrones erant quasi semivoluntate et pocius deridebant eum, et dicebant inter se: Ecce vult iste Joannes de Zapolaj rex esse. Cum appropinquassemus Civitatem Albam Regalem, ecce civis subito claves retulerunt ad manus Joannis vaiuode, et grato animo ab eis accepit, et iterum retulit eis e converso.” Szerémy u. o. Nevezetes e részben az, hogy Widdman szerint Batthyányi Ferencz nem volt jelen a Szapolyay János királyválasztásán, s egyezik ezzel a Praynál Epist. Proc. I, 289. l. lévő névtelen tudósítás is; de Szerémy részleteket beszél jelenvoltáról, s ő mellette harczol az is, hogy, miként alább látni fogjuk, Batthyányi a Ferdinánd elválasztásában részt nem vett, Pozsonban meg nem jelent, Ferdinándnál bevádoltatott, s majd nem sokára a Szapolyay pártjára át is ment. — „Mando prima vno suo nuntio dicto paulo maicz (Bakics) cum 200 caualli a domandar alba regal a quelli hungari che si teniano dentro i quali furono molto facili a renderse a sua serenita.” Magyar Miklós tud.

rónál foglalt szállást, a városi kapu közelében¹. Maga, a királyi hatalommal megérkezett vajda, a prépostság épületébe szállt², s azonnal a temetkezési szertartásokhoz láttatott. A már nagyrészt elsenyvedt királyi holttestet³, a Ferdinánd szinte megjött követei minden ellenzése daczára⁴, a boltból felhozatta, s a mennyire hirtelen lehetett, a Dávid János, Tatay Miklós és Szerémy György udvari káplánok felügyelése alatt, drága kenetekkel és szagos szerekkkel bebalzsamoztatta. A káplánok, — miként Szerémy állítja — három tórszúrást láttak a halotton, de a kapott parancshoz képest mindent a legnagyobb titokban tartottak⁵. Aztán a püspökök vették át, dalmatkába öltöztették, lábaira papucsot húztak, fejét a Szapolyay készíttette arany korona-pártával felékesítették, s a nagytemplom közepén közszemléletre kiterítvén⁶, felette az egyházi szertartást, az engesz-

¹ „Intrauimus in Civitatem, et gradarium meum in hostat amisi, et appreciavi unum bonum hominem, ut curam ageret pro equo meo; et cum predictis viris ivimus in Civitatem prope januam Civitatis apud Judicem. Et in feria sexta erat.” Szerémy 38 l. — ² „Et portauerant ad hospicium suum, ad domum prepositi.” U. ö. 40. l. — ³ „Visum fuit nobis, vt ante omnia prestantissimi principis funeri iusta persoluerentur. Incubuimus igitur nihil minus funeri... Regis, nam fieri non poterat tabescencia iam pridem membra diucius super terre fatiem conseruare.” Szapolyay levele Szydlowieczky Kristófhöz, nov. 11. 1526. Gévaýnál Urk. z. G. v. U. KI. — ⁴ „Als er gen Stuelweissenburg kommen, vnd vernommen: wie der Leib König Ludwigs, (welchen mein Gnädigste Frau Königin Maria mit grossem Fleis hatte suchen, und der gefunden worden, dahin führen lassen, Ime... zu halten, und in eigener Person dahin zu kommen) daselbsten zu Stuelweissenburg war, so hat der Graf Hanns von Zips, über Ihre Königl. Majest. Bitt vnd Vermahnung zugestimmt... den Königlichen Leib begraben und besingen... zu lassen.” Widdman, Goldast. II, 49. h. Prayt az „über” szó vezette tévedésbe, nem tudván, hogy annak a régi német nyelvben „ellen” értelme is volt. — ⁵ Istvánffy IX, 85. l. — „Inde quidam ecclesiastici ordinaverant cuncta que necessaria erant ad sepeliendum regem Ludovicum stb. Joannes Dávid, Nicolaus Thatay, isti erant veri capellani Ludovici Regis... cumque corpus eius inspiciebamus, et tunc tres foramina fixuras reperimus, quod cum gladio Bohemico transfixus erat, et nos tamen secrete sacerdotes perscrutavimus, et non debuimus aliis enarrare propter Joannem vaivodam.” Szerémy 38. l. Szolakzade török író szerint Lajos király két sebet kapott. Hammer III. 60. — ⁶ „Lhano portato in alba regal doue lui antonio lha veduto in deposito in mezo la chiesa.” Cseh Antal, Gévaýnál id. munk.

telő áldozatot végeztek. Szapolyay egy gíra ezüstöt adott a szent kereszt oltárára, egykori ura lelkeért. És mindezek után, a be-szentelt királyi tetemek, fényes gyászpompával, nagyszámú nép öszszeseregletében, közszánakozás, és inkább a hon jövődjé mint az ifjú fejdelem koránhunyta feletti némi könnyhullások között, királyaink sírboltjába, a boldogasszony főegyházába, néhai Imre herczeg és II-dik Ulászló közé helyezett márvány koporsóba, örök nyugalomra letétettek ¹. És azon perczben, hol a királyi tetemeknek végnyugalom szereztek, sarjadt fel a nemzet keblében a végmeg hasonlás és belvillongás századokra terjedő honromboló fája. Más napra, szombatra, november 10-dikére, a királyválasztás kitűzetett. Őseik szokása szerint a ren-dek, már korán reggel, szabad ég alá gyülekeztek a városkízüli mezőre, a főrendek pedig a bel-városi nagytemplomba ², mellynek ajtait, miként az utcákat s kapukat is, Szapolyay szolgálai, fegyveresei, állták el ³. Ferdinánd követei hasztalan ügyekeztek bemenetelt sze-rezni, s a jelenlévőket, utasításuk értelmében, a Ferdinándtól, Báthory István nádortól, és Szalaházy Tamás veszprémi püs-pöktől hozott levelek kiosztása mellett, figyelmeztetni: hogy küldőjöknek, kit az ország és korona örökségi jogon illet, bár-kit is eleibe tenni ovakodjanak, különben tettök bosszúlatlan nem fog maradni. A követek meg sem hallgattak ⁴. A ta-

Nov. 10.

¹ Szerémy u. o. ki az eltemettetést hibásan szombatra teszi. Pray Epist. Proc. I. 289 l. — Szapolyay lev. Szydlowieczkyhoz nov. 11. 1526. — Magyar Miklós tudósítása. — ² „Prelati, Barones, Proceres, omnisque Nobilitas, more maiorum suorum convenerunt alii in campum liberum extra urbis menia, alii in septa et domesticos parietes” Szapolyay most-idézett levele. Egészen egyezik ezzel Szerémy: „Jam (ad) Joannem vajuodam mane cito Magnates, et Nobiles extra Civitatem in hostat congregati fuerant.” Elégge megczáfolják ezek azon eddigi hiedelmet, mintha a magyar országgyűlés csak az ausztriai ház uralkodása alatt, később, oszlott volna két táblára. — ³ Widdman, Gold. II. 50 h. 20 p. — ⁴ Pray Epist. Proc. I. 491, Widdman, Gold. II. 49 h. Szerémy 39 l. — „Doue etiam il serenissimo Ferdinando hauea mandato duo soi solenni oratori per far intender a hungari come quel regno

nácskozás a főrendeknél megkezdett. Azon helyen, mely alatt a mulandóság és enyészet komoly képét viselte, koronás fők hamvait rejtő boltíveivel, fent pedig a töredelmes szív buzgó fohászainak vala szentelve, Szapolyay János emelte női gyenge szavát¹, és monda: „Magyarország, mely annyi éveken át ontotta vérét a keresztyén hitért, vég-romlásra veszedelemre hanyatlott. Nagyjai, nemesei nagy része elhullott, üresen maradt várai török kézre jutottak. Ferdinánd nem országolni jó, hanem bosszút állani a magyar nemzeten. Pártját immár is idegenek vezérlik, kik nem a közjót de önhasznukat számítva, vágnak kormányra jutni e hazában.” Aztán hadi mint polgári érdemei kíséretében, a kurucz zendülés elnyomását hozta emlékezetbe, elég érthetőleg vázolván, miként ő, a koronát, a nemzet fiai számára ohajtaná megtartatni, ezek közt pedig maga volna az első, mind tekintélyre, méltóságra, mind hatalomra nézve. — Sajátukká tették nézeteit a jelenlevő urak csaknem mindnyájan; felmelegítették az 1505-diki híres rákosi gyűlés határozatát, mely a magyar királyi székből minden idegent örökre kirekeszt; és felmutattak egy több országnagy aláírásával megerősített szerződést az iránt, hogy a Lajos király elhunytá után Szapolyay Jánosé legyen a korona. Egyhangú értelemmé vált: miszerint a magyar nemzet mindenkor szabad volt, s e szabadságnak a királyválasztás tette legfőbb ékét, legbecsesb követ. Fonáknak bélyegeztetett az ősök tapintata, melynél fogva a Mátyás holta után idegent emeltek a királyi székbe, honnan annyi vész, annyi romlás áradt a hazára. Multak hívtak fel tanuságul: mit reménylhetni jövőre is idegen királytól. Felhordatott: lengyel László hanyagsága-e, meg tunyasága, vagy tán a csehekkal folytatott titkos egyetértése által, mennyi kárt

---

li spectaua a lui et chel se voleua venir a coronar i quali oratori non furono mai admessi parlar si non dapoi coronato dicto vayuoda” mond Magyar Miklós, Gévaynál Urk. z. G. v. Ung. KI. — ¹ „Johannes ille . . . Rex, forme et stature prestancia minime antecellit verum illum Regni heredem, sed feminea voce loquitur.” Kémi tudósítás 1526-ból, a cs. k. titk. lev. tárbán.

okozott a honnak; mint játszotta el a fegyverrel szerzett Morvát, Sléziát, és mindkét Luzsiczát a nemzettől, a csehek kezére ¹. Voltak kik némi mérsékletesebb hangúlaton mondanak: „ők nem annyira Ferdinándtól idegenkednek, kit kegyes, bölcs, igaz, vallásos, szelíd fejedelemnek tartanak, mint inkább a német nemzetségtől, az erkölcsben, szokásban, törvényben különbözöttől, melly iránt, több méltó okokból, már régóta, olly igen meghidegedtek lelkekben, hogy készebbek bármi veszélyt szenvedni, mint hazájokban királyul németet uralni; e nemzet elleni gyűlölségek teszi, hogy a különben minden tekintetben jeles Ferdinándtól is viszszalettennek, s visszalettenniök kell annyival inkább, mert, miként hallatszik, az ausztriaiak nem csupán jogot követelnek Magyarországhoz, de azt is fenhangon hirdetik: hogy e jog, örökségül a leányágra is átszállandó; mit sokkal merészebben fognak állíthatni majdan, ha e követelt jogot most, az ország újabb átadásával megerősíthetik, s így, mi félő, a magyart, korlátlan hatalmukba keríthetik.“ Mindezeknél fogva, a fenyegető idegen járom elhárítása tekintetéből, a már említett rákosi gyűlés határozatát felolvastatni s megújítatni kívánták; és ez olvastatott ², szóról szóra, miként hangzott:

„Mi (Bakócz ³) Tamás a római szent-egyház hegyi szent Mártonról címzett bíbornoka, esztergomi, Frangepán Gergely egyházigazgató egyesült kalocsai és bácsi érsekek; Thurzó Zsigmond erdélyi, (Szakmáry) György királyi kancellár váradi, (Bakócz) Ferencz győri, Csáky Miklós csanádi, Báthory Miklós váci, (Podmaniczky) István nyitrai, Ország János választott szerémi püspökök, főpapok, és (Bazini) Bertalan vránai perjel, du-

¹ Révay Cent. 68 l. — ² Bethlen Farkas I. 68, 69 l. — ³ „Si per necessarium erit exprimere utrumque nepotem nostrum, scis eorum nomina: Thome Bakócz et Stephani de Erdeud,” mond Erdődy Simon 1527-diki martius 17-diken kelt levelében, ugyanakkor, midőn Mohács-ot Mohács-nak írja. Ezért a Bakócz nemzetséget nézetem szerint nem lehet helyesen Bakács-nak olvasni, mellytől az egészen különbözött is.

biczai gróf¹; — Perényi Imre Abauj vármegyei örökös főispán, Magyarország nádorispánja és kunok birája, bazini gróf Szentgyörgyi Péter országbíró és erdélyi vajda, Szapolyay János Szepes földének örökös grófja, herczeg Ujlaky Lőrincz, Somy Józsa temesi ispán az alföld vezér főhadnagya, Ráskay Balázs királyi főtárnok-, gergelylaki Buzlay Mózes főajtónálló-, Báthory György főlovász-, Pálóczy Mihály főpohárnok-, podmanini Podmaniczky János főkomornok-mesterek, Pálóczy Antal, bazini gróf Szentgyörgyi Ferencz, Kanizsay György nándorfejevári bán, Beriszló János rácországi deszpót, Telegdy István királyi kincstartó, pelsőczy Bebek János, bélteki Drágffy György, felsőlendvai Szécsy Tamás, gúti Országh Mihály, Héderváry Ferencz, monyorósi Rozgonyi István, Homonnay János, Losonczy Zsigmond, gróf Merzsini György, bajnai Both Endre és gyarmati Balassa Ferencz dalmát- horvát- és tótországi választott bánok, gerzsei Pető János királynéi főajtónálló-mester, Tárczay János székelyek ispánja, ákosházi Sárkány Ámbrus pozsoni ispán, Csáky Mihály, és losonczy Bánffy János, zászlósok; — továbbá: Bélay Barnabás szőrényi, csulai Mór György nándorfejevári, csulai Kende Miklós sabácsi bánok; kamicsácsi Horváth Márk budai várnagy; euyengi Török Imre, Pakosy Mihály, czoborszentmihályi Czobor Márton, Szobry Mihály; Magyi Pál alnádor, mesztegnyei Szerecsen Lajos alországbíró, Illyevölgyi János nádori, Verbőczy István országbírói, egyszers-

¹ Megjegyzendőnek véltem itt általában, hogy csupán a nemzedékről nemzedékre átszálló comes-i méltósággal felruházott egyéneket nevezhetni helyesen gróf-oknak, millyennel ekkor Magyarországon csak a bazini Szentgyörgyi és Szapolyay nemzetségek birtak; ezeknek azon várak, melyekhez a grófság kötve volt, tulajdonai voltak; a többiek, köz-várak vagy vármegyék főnöki tisztét viselték, a comes-i méltóság csupán személyes hivatalukhoz kötött, a nemzet nyelvén ispánoknak nevezettek. Illyenek voltak a pozsoni, temesi stb. vár-ispánok, kik egyszersmind azon vár-megyék fő-ispáni tisztével is birtak. A dubiczai grófság a vránai perjelséghez volt csatolva. Egyébiránt a mi latinul Comes, az németül Graf, magyarul ispán. Ezért a szepest és erdélyi százszok Comes-eit gróf, a székelyek Comes-ét ispán fordításban találjuk okleveleinkben; így a Comes Palatinus-t németül Gross-Graf, magyarul nádor-ispán-nak.

mind erdélyi, Mezőgyáni Máté és Marocsay Ferencz királyi személynöki ítélőmesterek; aztán szerdahelyi Imreffy Mihály, Báncsay Endre deák csongrádi főispán, Korlátkövy Osvát tatai és komáromi várnagy, albisi Zólyomy Miklós, kevéndi Székely Miklós, Kisvárdai László, beregszói Hagymásy Miklós, és Pakosy Albert; nemkülönb: gibárti Keserű István és Szentpétery László Valkó; szekcsői Herczeg Ferencz, kisasszonfalvi Istvánffy István, teremhegyi Bika János, krassóffi Orbonás György, őri Dacso Lénárt Baranya; Korotnay István, gordvai Fánecs János, tóti Lengyel László, inakodi Kálmán János Somogy; györgyi Bodó Ferencz, Dombay Pál és Miklós, mesztegyei Szerecsen György, Morgay Miklós Tolna; Ártándy Tamás, Torday Miklós, Toldy Mihály, Bajoni János, Mocstay Miklós Bihar; Kerecsényi György, Csányi Balázs, laki Kaczér Endre Szala; Sitkey György, szarvaskendi Sybrik László Vas; Essegváry Ferencz, Hosszútóthy György, Hathalmy Lázár, Ajkay János Veszprém; Csáky István, Loránt Mihály Sopron; Némay György, Ligándy Balázs Győr; Illyésházy György, Kéméndy Lajos Pozson; Erdős Gergely Fejér vármegyei; Megyi János Zsolt széki; fűri Baloghy János, vasdinnyei Vas János Komárom; Rózen Kelemen Trencsén; Kubinyi Máté Árva; Tarnóczky Kristóf Túrócz; Tornay Tamás Liptó; Misinczky György Zólyom; márkusfalvi Máriássy István, Ternyey György Szepes; gimesi Forgács György, Tapolcsányi Benedek, Salgay Mihály Nyitra; Kálnay László, Baranyáni György Bars; Sághy Balázs, Szántay Osvát, terjényi Radnolt György, nyényei Mocskos György, Csehy László, osgyáni Bakos János Hont; süli Eteley Miklós, gyalai Kenderesy Mihály, Horváthy Ádám mester Pest; Tahy István, pomázi Czikó Gáspár Pilis; Boztoy Ferencz Esztergom; Pásztay János és Domokos, Bellyéni Gál Heves; Csetneky János, serkei Lorántffy Miklós, Rimaszécsy Ferencz, Feledy János Gömör; kazai

Gyulaffy Ferencz, Recsky István Borsod; betlenfalvi Thurzó Péter, Fancsali László Abauj; Pányi Kristóf, Csapy György Zemplén; Szinyey Máté, Sennyei Sebestyén Sáros; ruszcai Dobó Domokos, Sztritney Miklós Ung; kaszonyi Jakcsy László, Naményi Balázs, Daróczy Márton Bereg; Ujhelyi György, Bökényi Miklós Ugocsa; Gethes János, Bertvay János Máramaros; Csaholyi Bertalan, Gacsályi György, Szepes János Szatmár; Sármasági Miklós, Bőnyei Tamás Közép-Szolnok; Ilsvay Jeromos Kraszna; Parlaghy Menyhért, petri Dersy Kelemen Szabolcs; gerlai Ábrahámffy Sebestyén és Péter, Ladányi László Békés; gyalú Vas László, Bánrév Fülepi, Veseni János Külső-Szolnok, váraskeszi Lépes Bernát, zarándi Horvát Endre, petri Dersy Antal Zaránd; kecskeméti Patócsy Bertalan, Ravaszdy Péter, keszi Ákos Miklós, ivánházi Kontér István Arad; Telegdy László, makófalvi Makó Gergely, Kutasy Lukács Csanád; Gyarmathy László Temes; Kérey Bertalan Torontál; Kenderesi Mihály, Zoltay Ferencz Bács; Peres Endre, Doroszlay János Bodrog; Dóczy Gergely, martonosi Póstyáni Gergely, Sövényházy István Csongrád; Zálnataczky Miklós, Kaczky Zsigmond Pozsega; Petrovics Mihály Orbász vármegyei nemesek, és Magyarországnak Ulászló király urunk parancsából, a közelebbi múlt szent Mihály napra, a Rákos mezőre hirdetett ezen közgyűlés vagyis egybejövetelünkön jelenlévő főbbjei s előkelőbbjei mindnyájan. Emlékeztül adjuk ezennel jelentvén mindennek kit illet: hogy, miután a földön istennek kedvesebb, az emberi természettel egyezőbb nincs és nem lehet semmi, mint a köz hazáról s az emberi egész társaságról hasznosan gondoskodni, minden ügyekezettel, törekvéssel, szorgalmat, iparkodást, a hon és nemzet üdvére s javára fordítani, és miszerint e kettő épen és sértetlen maradjon, a jelent mint a jövőndőt szigorú, éber figyelemmel áttekinteni, így a veszélyt, mellybe felügyelőinek gon-

datlansága vagy tunyasága miatt könnyen rohanhatna, olyképen elhárítani: hogy minden részben nyugalom és bátorságba állítva s helyhetve lenni láttassék; mindezek tekintetéből mi, kik a dicső magyar hazának ama terhes és csaknem végveszélyt hozó pusztulását, inségét, mellyben jelenleg fetrengeni bárki is könnyen láthatja, lelkünkben mélyen érezzük, mint hazánkat szerető hű országlakosok, e pusztulásnak, e végveszedelemnek, idejekorán elejét kívánván vennünk, e végett itt-ott több országgyűlést tartottunk, számtalan munkát, fáradságot, költséget szenvedtünk; és bár az újabb időkben, sok gond, sok törekvés után, némi javítások némi igazítások történtek is, országunk iszonyú szétrongyollata, elgyöngülete, rút pusztulata, minden fizeiben eléktelenülte főökát abban találtuk, hogy azt többszörte idegen s külföldi urak és királyok kormányozták, kiknek kora, ha multakat felhordani szabad avagy szükség volna, igen kimutatná: miként ez ország soha több kárt, soha több pusztulást, nagyobb veszélyt nem szenvedett, mint midőn nem saját hanem idegen nyelvű urak birták s kormányozták. Ezen idegenek ugyanis, magán dolgaik után látván, a helyett hogy e scytha nemzetnek, melly valamint vére bő omlásával s tagjai rémítő feláldozásával szerzette országát, úgy fegyverrel szokta azt most is ótalmazni, erkölceit s szokásait magokévá tették volna, inkább dologtalanság és nyugalomnak, hogysem fegyverforgatásnak feküdtek. Innen lőn, hogy az országtól Ráma, Szerb, Halics, Lodomér, Bolgár és Dalmát országok, számtalan várakkal együtt, elidegenítették, elannyira, miszerint félünk kell: hogy a határszélek már megszakadozván, az ellenség egyenesen a hon belsejére irányozza megrohanásait; mik pedig, úgy hiszszük, mind nem voltak történendők, ha a magyar, édes szülő földéhez vonszódva, nem a külhonban keresett, hanem saját nemzetéből választott volna alkalmas királyt magának. Mert, hogy rövidség okáért elhallgassuk néhai fenséges II-dik Endrének, a IVdik Béla atyjának, s Lajos, Mátyás, és más boldogult magyar királyainknak tetteit, fényes

viselt dolgait, melyek által e scytha nemzetet nemcsak nagygyá s tündöklővé tették névben, dicsőségben, de hírét az egész föld kerektségén meszsze és szerte terjesztvén, a csillagokiglan emelték, azok közül, kik a magyar nemzet törzsökéből méltattak a királyi polczra, egy sem kárt, sőt mindegyik hasznót és növekvést szerzett a hazának; holott ellenben azok, kik idegen nemzethől hozattak be, nemcsak veszedelmére voltak az országnak, de gyakran legkegyetlenebb ellenségként könyörületlenül rágódtak élet-eirein, s mondhatlan gyalázzal illeték a nemzetet. Ennyi és illy nagy gonosznak, mindnyájunk illy roppant kárának tehát, egyszer már valahára eleibe kívánván állanunk, ne hogy azon esetre, ha mostani kegyelmes urunknak, Ulászló magyar-, cseh-, stb országai király úrnak, ki nemcsak kegyelem és adékonyágteljesen kormányzott és megtartott bennünket, de több szabadalmainkat is megújította, férfinag nélküli elhunytá történnék, még nagyobb veszély közé süllyedjünk országostul, az idegen fejedelmek közül valaki hazánkat erőszakosan eltulajdonítsa, s magunkat örök szolgaságra juttasson, — nagyrészt és főként azon októl is vezéreltetvénk: hogy nincs nemzet a föld kerektségén, melly nem önvéréből önnemzetségéből válaszsza urát, királyát, következésképp a mi országunk, melly mint várfoka és vérté a keresztyénségnek, ezt ön és önnei nagy vérhullásával védte mindenkoron, másoknál alábbvalónak s némileg boldogtalanabbnak ne láttassék, — egy szívvel lélekkel mindnyájan, legkisebbtől a legnagyobbig, s legnagyobbtól a legkisebbig, elhatároztuk, sőt határozzuk, rendeljük, végezzük: miszerint ezután, mától fogva jöendő örök időikig, valahányszor s valamikor ez ország, fejedelmétől, királyától megfosztatik, és nem marad semmi férfi ivadék, kinek az ország joga és szokása erejénél fogva örökönnie kellene, soha semmi idegen s bármi nyelvű nemzetségből királyunkul senkit nem választunk, hanem urunkká királyunkká csupán és egyedül e kormányzási hivatalra alkalmas és képes magyar t, s csupán a Rákos mezején és nem másutt teszünk, s

választani, tenni, elfogadni tartozunk. Mivel pedig vannak némely szomszéd fejedelmek, kik ezen országot kézre keríteni naponta vágyódnak, kik tehát az imént-ement fenséges urunk királyunk holtá után, ha, mitől isten óvjon, férfi-mag nélkül mulna ki, sőt még élteben is, országunkat, vagy annak részeit, fegyverrel megtámadni, megrohanni, s mindnyájunkkal együtt netalán erővel s fegyverrel meghódítani törekszenek, nehogy ezen esetre az ország, annak részei, főkép pedig a véghelyeken lakó atyáinkiai s barátaink, azon az országot a mi egyértelmű választásunk és jelen határozatunk ellenére vagy bármi más-kép elfoglalni s eltulajdonítani akarók által elnyomassanak, kezünk adása mellett megigértük s esküdtünk, sőt ígérjük s esküszünk, magunk és ivadéaink maradékaink nevében és személyében mindnyájan, mi főpapok lelkiismeretünk tisztaságára, mi zászlósok, főbbek, és nemesek pedig keresztyén hitünk, becsületünk s emberségünkre, hogy ezen esetben senki közölünk a másikat el nem hagyja, hanem egyik a másiknak, az e részben történt megszábáshoz képest, országos rendelvényünk értelmében tartatni kellő hadaival, ha kívántatik a lehető legnagyobb erővel is, sőt a szükség úgy hozván magával, az egész ország, következésképp mi mindnyájan fejenként felkelni, azon ellenségnek ellentállani, s hazánkért holtunkig harcolni tartozunk, és addig semmi szín alatt meg nem szününk: míg és a meddig magunkat azon ellenségtől szabadságba nem helyhetjük, az országot annak megtámadásától, háborgatásától, isten segedelmével meg nem mentjük, s előbbi nyugalmába vissza nem állítjuk. Ha kik pedig közölünk az itt előadottakkal ellenkezőt tenni merészelnének, azok az ország örökös hűtleneinek tekintessenek, kiknek se az újanteendő királyi felség, se maga az egész ország is, meg ne kegyelmezhesen, hanem örök szolga és parasztság járma alá vettetvén, bűnük büntetését nyögjék végtelen; jelen levelünk erejénél és tanúságánál fogva, melyet mi főpapok és zászlósok igaz címerezs pecséteink reáfüggesztésével, mi főbbek és nemesek pedig, az

elülemlyített Perényi Imre nádor és főispán, s gróf Péter ország-bíró és erdélyi vajda pecséteivel erősítettünk meg. Kelt a fen-nevezett Rákos mezején, azon közgyűlésünk 15-dik napján, az úr 1505-dik esztendejében ¹.

Felolvastatván e határozat, megújított, megerősített ², s folytában Szapolyay János királylyá kitűzetett. A főrendek vég-zetével az, kinek szava leghatályosabb volt, sőt mint minapi nádornak, némi törvényszerűséget is mutatott, ki tulajdonképen az egész királyválasztási ügyet vezette, Verbőczy István, küldetett a rendekhez, ősi szokás szerint megkérdeni őket: mi az akaratjok a választandó királyra nézve. Mai zajos tisztválasztó vármegyegyűléseink hű képe tűnik itt előnkbe. „Uraim! magyarok! — kiálta Verbőczy harsány hangon, a szabad mezőn egybesereglett nemesek közönségéhez, — tudjátok hogy fő, hogy kormányzó nélkül vagyunk, s országunk pusztán áll; tudjátok azt is, hogy a fenséges ausztriai főherczeg akar királyunkká lenni, mondjátok véleményteket: akarjátok-e őt vagy nem?“. Őszszes felelet rivallott: „A világért sem!“ „Kit akartok tehát királytokul?“ — kérdé továbbá István úr. „A vajdát! Ó legyen, ő legyen!“ — válaszolá rémítő ordítással a dühöngő tömeg, a körülálló fegyveres nép, és fogadott szolga had ³. E pillanat-

¹ A cs. k. titkos levéltárból, hol mai napig is több, mintegy 7 vagy 8 eredeti példány van fen. Kiadta már Pray Annal. Reg. V, 313—316 l. Hevenesi kézírataiból, de főként a neveket annyi hibával, hogy nagyrészt reájok sem ismerhetni. Ugyanonnán közlőtte a neveket Kovachich Suppl. ad Vest. Com. II, 332—336 szinte hibásan. Legközelebb Luczenbacher János adta ki, Tudománytár 1839 VII füzet 61 l. eredeti példányból, ugyancsak némi különbséggel. —

² Révay Cent. 68 l. — ³ „Dicto vayuoda de primo pense inanci domino stefano verbecio persona nobile ... in orar facundissimo, et parlo publicamente a tutta la vniuersita, dicendo: signori! vui sapete che non hauei capo, et il serenissimo archiduca de austria vol esser nostro re, dicete la opinion vostra se lo volete o non. Tutti vna voce risposeno: che i non voleuano per condition del mundo che larchiduca fusse suo re; et domino stefano allora disse: Chi volete adonque che sia vostro re? — resposeno tutti nemine discrepante che il voleuano el vayuoda, eridando tutti: fiat! fiat!“ — Magyar Miklós tud. Gévaynál KI. — Egészen egyezőleg, s csaknem azon szavakkal beszéli a dolgot Szerémy, ekként: „Dixit Stephanus Verbwchi, cum magno

ban a Ferdinánd egyik követe tolakodott elő, magával hozott leveleit mutatva, s a nemességet intve, hogy a távullévők befollyása nélkül a királyválasztási cselekvényt végre ne hajtásák. Verbőczy válaszolt a követnek: „Minden nap, sőt minden órán rajtunk az ellenség, nekünk király kell, egy pillanatig sem várakozhatunk.” Többen voltak, kiknek e parancsnoki szó Verbőczy ajkáról a Szapolyay nevében, nem tetszett, s gyéribben kezdett hangzani a nemesség közt János vajda neve. Nagyobb izgatásra vala tehát szükség. Hirtelen egy hosszú dárda nyult fel, hegyén széles irha-levéllal, mellyről számos függőpecsétek lógtak alá. „Ime uraim! — harsogott Verbőczy — itt az ígélet, itt a köz hitszó alatt adott biztosíték, mellyel a nemes megyék az ország-nagyokkal együtt mindnyájan, hitőkre fogadták, hogy a Lajos holta után senkit mást hanem Jánost, az erdélyi vajdát, választják királyul”¹. Aztán gyűlt vetélytársa a nádor ellen intézte epés kifakadásait, kivel a hatvani gyűlés után 1525-ben öt vagy hat napig versengett a király s az egész országtanács jelenlétében a nádori hivatal felett, a budai királyi várakban². „Hol vagy te Báthory István! — kiálta a nemesség előtt — kit az oroszán torkából mentettek meg Mohácsnál a honfiak, azért:

---

clangore dicendo: Domini Hungari! quem vultis iam regem habere? quia Regnum Hungarie nunc iacet desolata (így), sine regimine gubernacionis. Nullum nesciebant proclamare solummodo Joannem vaivodam.” — ¹ „Et inter hec venit de Germania nuncius, et portans literas Ferdinandi, et Palatini Stephani Bátor, et epistolam Cancellarii Thome Episcopi Vaciensis (Veszprimien-sis helyett). Interdixit legatus germanorum, ut neminem deberent coronare, nisi superiora pars quem. Et relationem mox obtulit contra legatum Ferdinandi, dicens sic: Nos habemus hostem omni die, omni hora, — nequaquam possumus de hac hora dilatare, sed nos regem volumus habere. Partim nolebant in regem Joannem vaivodam, quod Stephanus Verbech erat respondens in persona Joannis vaivode. In vna hasta mox elevari fecit unam bullam, in magna coportura, sigillis pendentibus, — et dicebat: Ecce Hungari promissio! et pollicita sub fide, quilibet nobilis Comitatus ad fidem suam, et magnates, ut post obitum Ludovici regis nemo erit alius nisi Joannes vaivoda Transylvaniensis.” Szeremi 39. l. — ² „Steteno forse 5 in 6 zorni in simile altercatione, non volendo luno palatino ceder a laltro” stb. Guidotto Vincze, Gévay-nál Urk. z. Gesch. v. Ung. 2 l.

hogy Nándorfejeváralól, miként most, a János vajda árnyékában elszaladtál, a szép végvárat veszni engedted, s aztán egy egész évig senki sem tudta közölni, hová bujtál." Verbőczynek, kihez hasonló népszónok a hazában, sem akkor sem azután soká nem volt, ezen s ehez hasonló többnemű gúnyos kifejezésekkel teljes feltűzelő beszédére, az ellenfél engesztelhetlen ellensége, a rendületlen jellemű mesztegnyei Bodó Ferencz lépett elő, a hadi nép közöl, s nemes társai öszszes nevében, torka egész erejéből válaszolt: „Az országlakosok azt akarják, hogy Jánosvajda legyen a király!“. Egyesült hangmoraj zúgta több ízben utána: „János vajda legyen a király!“. Ellenvélemény többé nem nyilvánult, sőt a már néhány nap óta felbőszült felizgatott indulat hullámai, a Ferdinánd követe felé kezdtek csapkodni. „A mi jót mi akarunk — hangzott — ez ismét elrontja; rajta bestia németjén, öljük meg!“. Sűrű hajigálások törtek elő, a követ szaladásnak eredt, s így a 36 éves Szapolyay János, az egybesereglett rendek egyhangú akaratával, nem ugyan a Rákos mezején, mint a felolvasott 1505-diki országos határozat tartotta, mert erről úgy látszik mindnyájan önként megfélelkeztek, de mégis a koronázás szokott helyén, Magyarország királyává elválasztatott, s kikiáltatott¹.

Az emberi szív rejtekeit vizsgálónak dús ismeret tárgyául szolgálhat Szapolyay. Ő, ki a magyar királyi székbe törekvésé-

¹ »Et magna voce dicens: Ubi es Stephane Bátor! quem de fauce leonis deputaverant regnicole in Mohach, propter obsidionem Nandoralbam, et fugam dedisses sub umbra Joannis vaivode, quod arcem nobilissimam Nandoralbem sem perdidisti, et ad integrum annum nullus nostrum sciebat ubi te absconderas. (Ezek az 1521-dik évi eseményekre vonatkoznak). Multa talia proponebat Stephanus Verbwehy, quod non erat similis circa eum in Hungaria. Et erat unus miles, Franciscus Bodó, surrexit, et dixit magna voce: quod regnicole volunt in regem fore Joannem vaivodam. Et clamantes uno ore, ut Joannes sit rex. Et in legatum sepiissime projiciebant, et volebant mactare germanum legatum: Quidquid nos volumus determinare, ipse iterum destruit, — circa ad ipsum bestiam alemanum, ut interficiamus eum. Quod legatus quum audisset, quoniam nil curarent Hungari de Germanis, non pausavit multum, sed versus Germaniam cucurrit;» Szerémy 39 l. — Widdman Goldast. II. 51 h. 23 p.

nek eddig annyi és oly nyilván jeleit adta, most, midőn vágya teljesült, a szerénység szakadozott leplét ügyekezett vetni azon fényes polczra, mellynek ragyogását szeme el nem viselhette, mellynek szokatlan magasságán feje szédelgett. Kérette magát, miszerint a korona, az ő minden szándoka s akarata nélkül reátolottnak láttassék; végre a rendek unszolásainak engedve, monda: „Az országot, mellyel megkináltatott, vissza nem utasíthatja a nélkül, hogy további szerénykedése által vagy azok jogát kétségbe ne vonja, kiknek ezt tenni hatalmukban állt, vagy azokét el ne ismerje, kiknek minden igénye a fegyveren alapszik; sőt azt hiszi: csalódnak, kik tán gondolják, hogy ő a szerénység babérkoszorúját nyerné, ha honfitársainak iránta viseltető vonzalmát fel nem karolná. A nemzetnek ősi szokása szerint hirdetett országgyűlésen, s törvényes akaratnyilvánítás útján reáruházott méltóságot el nem fogadva, dicséret helyett csak csúfolódást arathatna, hogy vagy gyáva s nem bízik magában elviselhetni a királyságot, vagy büszkébb mintsem ezt magához illőnek tartaná. Mert ki oly magasan repked ábrándaiban, hogy hatalmas országok s birodalmak birtokát is vissza meri lökni, annak nagyobbra kell vágyódnia csupán királyságnál, miszerint amazt elérvén ezt nyugodt kebelrel nélkülözhesse. Mindenkor visszaborzadt ő azoknak lelkétől, kik, csakhogy kormányra jussanak, a hont szentségtelen háborúba keverni, a nemzeti jogot lábbal tiporni, bár az egész föld színét fegyverzajongásba borítani, s isteni mint emberi törvényeket szétgázolni nem iszonyodnak, de valamint ezek czéljától undorral fordul el, úgy viszont méltatlan honfiaknak tartja: kik a polgártársaik bizalmából vállokra nehezült kormány terheit, azonokért elviselni vonakodnak. És ha ő ez alkalommal hasonlót tenne, nemcsak önmagának járna becsülete ellen, de néhai atyjának Istvánnak is, ki ha élne, nyugodt lélekkel nem tőrné, hogy, miután leányát Zsigmondhoz, a hatalmas lengyel királyhoz férjhez adnia sikerült, fiát lelépni lássa azon királyi székből, mellybe honfitársai által emeltetett. Dús gazdagság maradt ugyan reá, említett

atyjáról, de ő a földi vagyona sokat soha sem adott, sőt atyja nyomdokait követve, miként egy illy atyától származott fiúhoz illett, künn mint benn a hazában, vitéz tettek elkövetésével ügyekezett javára lenni nemzetének. Mert a ki az ő boldogult atyjának Istvánnak erényeire, léleknagyságára, hadtudományára, s kormánylati ügyességére visszaemlékezik, meg kell vallania, miszerint neki a királyi czímen kívül egyéb semmi sem hibázott. Kivántatott-e valami benne, mi bármelly roppant birodalom uralkodójának is elegendő ritka erényétől ki nem telt volna? és megtagadott-e tőle a természet a királyi tulajdonokból s országos dolgok vezetéséből valamit, mivel másokat, kik fényes királyi székebe jutottak, felruházott? Szent okai vannak tehát, hogy hazája tekintélyének, a nemesség jogának, s honfiktársai iránta kitüntetett jóságának védelmére, előálljon. Miért is azon lesz egész törekvéssel, hogy kik őt urokká választották, kik a királyi méltóságot önként, saját jóakarataukból, a vetélytárs roppant hatalmát nem rettegve, fenyegetéseitől s fegyvervillogatásaitól viszsza nem riadva, reáruházták, benne meg ne csalatkozzanak; sőt higgyék hogy el nem fajzott ivadéka dicső atyáinak, azon atyáknak, kik a mult időkben a németeket Magyarországból kiűzték, a koronát az ausztriaiak kezéből kivették, és hogy ő az, ki a hon érdekeinek szentelt szolgálatai közt, Dózsa Györgyöt is megtörte, s ez által a hazát a legnagyobb veszélytől megmentette" ¹.

Miután Szapolyay, e fenhéjázó beszéddel, mellynek pontjait a tények sokszorosan megczáfolták, miként maga mondogatni szerette: „isten és a nép parancsának engedve, a királyság reátolt terhének aláadta vállait" ², az országos rendek a felavatási oklevél szerkesztéséhez fogtak, azt elkészítették, a vá-

---

¹ Bethlen Farkas I, 65—68 l. — ² »Preces, et ipsa Regnicolarum nostrorum pene coaccio... urserunt nos huic oneri humeros nostros subdere»... quod non tam ultro, quam Dei ipsius populique iussu fecimus» — mond Sydlowieczky Kristófhoz írott levelében, novemb. 11. 1596.

lasztott királynak megerősítés végett benyújtották ¹, s a koronázási ünnepélyt más napra, november 11-dikére, mely vasárnap, egyszersmind szent Márton ünnepe volt, közfelkiáltással, egyenlő értelemmel kitűzték ². És csak eddig folytak Szapolyaynak egészen ohajtása szerint dolgai. Márton napja borúval viradt Nov. 11. fel, mely eléggé érthetővé tette, hogy a derült napokat zordonok követik, s a fegyveres nép lármás tapsai csak elnyomták nem pedig magokkal ragadták a komolyabban gondolkozók véleménynyilvánítását. Szálkán és Tomory a mohácsi ütközetben maradván, az esztergomi és kalocsai főegyházak érseki székei üresen állottak, a koronázási cselekvényt tehát a legidősebb püspököknek kellett volna teljesítenie ³. Azonban felkenő főpapot nehezebb volt rögtönözni mint nádort. Podmaniczky István nyitrai püspök, az életbenmaradt főpapok legidősbike, kinek pedig neve imént az 1505-diki rákosi határozat létrehozói közt hangzott, a koronázási hivatalkodástól, mire ezelőtt a magyar egyházfők vetélkedve vágytak, visszarezzen, s azt elvállalni nem akarta; vagy azért, mert innen a hazára áradandó veszélyt eleve látta, vagy mert a mostemlített határozat világosan rendelvén hogy királylyá csupán kormányzásra alkalmas és képes magyar választassék, ő Szapolyayt ilyennek semmi tekintetben sem nézhette. A vonakodás azonban itt és ekkor már keve-

¹ »Item quod Maiestas Sua Regia universos Articulos, pro festo beati Martini Episcopi et Confessoris, tempore felicitis coronacionis Maiestatis Sue ad supplicacionem Regnicolarum factos, in omnibus eorundem Articulorum clausulis confirmet.« — Az 1527-mart. 17-dikén Budán tartott Szapolyay-féle országgyűlés törvényczikkelye. Eredetiből. — ² »Deinde hoc die (novemb. 11.) ex omnium Regnicolarum nostrorum pari voto et acclamacione, sacro diademate insigniti publice sumus.« János király iméntidézett levele. — ³ Ez volt oka, — nem pedig hogy Várday Pál a pápa által az esztergomi érsekségben még meg nem erősítettett, miként Fessler véli, — annak, hogy Podmaniczky Istvánnak kellett véghezvinnie a koronázást; mert látni fogjuk, hogy Várday Pált csak 1527-diki január 12-dikén mutatta be János király a pápának megerősítés végett, s az ezen országgyűlésen az egyházi javadalmak adományozása ellen alkotott törvényczikk miatt előbb nem is mutathatta.

set használt. Az elválasztott király szinte azon határozatból tudta kifejezni a kényszerítő eszközt, a hűtlenségi büntetést, s Podmaniczkynek csak kettő közt maradt választás: meghalni, vagy a koronázást teljesíteni. Ő a könnyebbhez, az utóbbihoz nyult; így az a kitűzött helyen és időben elkezdett¹. Boldog asszony székes egyháza, melynek tisztos boltívei alatt annyi ősi király felkenetett, posztóval gazdagon bevonatván s égő szövétnekekkel mintegy felcsillagoztatván, Szapolyay János a sekrestyébe ment, s onnan, a szent István bíborszín aranyos palástjával felékesítve, ugyanannak kardjával körülövezve, jobbjában királyi pálczával, baljában a keresztes arany almával, Podmaniczky István nyitrai, Várdai Pál egri, gúti Ország János váci püspökök, s több más egyházfők² által a templom közepére kivezettetett, hol a számára készült királyi székbe leült. A nemesség körítette; a hét szabad királyi város néhány bírája, tanácsbelije, s nagyszámú néző közönség. Várdai Pál és Perényi Péter fogta kezébe a koronát. Ez utóbbinak gúnymosoly vonult el ajkán, s harsány hangon kiáltott a körülállókhoz: „Magyarok! ím itt a korona, melyet én három év óta nem láttam, minthogy elrejtve volt; akarjátok-e hogy azzal szepesi Szapolyay János megkoronáztassék?”. Gyöngye viszhang emelkedett: „Akarjuk!”. Verbóczy István állott tehát ismét elő, s hevesen monda: „Nemes és nem-nemes hazámfiak! tudjátok mennyi szolgálatokat tett a vajda úr a magyar nemzetnek, és ti háladatlanok akartok-e iránta lenni?”. — „Nem akarunk” hangzott. „Nohát — kiálta Verbóczy — emelje fel kezét minden ember.” És a kezek emelkedtek, de csak gyéren, korántsem nagy számmal. Ez azonban már tekintetbe nem vétetett. Az „angyal” korona, miként őseink nevezték, Podmaniczky István által Szapolyay Jánosnak fejére eresztetett, s szokás szerint beszenteltetett. Nagy mise alatt a közönség szeme a díszöltözetben ülő új

¹ Wagner Annal. Scepus. IV. 37 l. — ² Vráncsics Podhrad. 19 l. hol Erdődy Simon is említették, ki azonban ekkor még Székesfejérváron jelen nem igen lehetett. Egyébiránt János maga több ízben 7 püspökre hivatkozik.

Joannes Rex Hungariae
Hann. 1647
Szapolyay János
Magyarország Királya.

királyon függött. Hirtelen, suttogás támadt. A korona tudniillik a király fején majd egy majd más oldalra billent, s a püspökeknek kezökkel kellett azt támogatniok; mi rosz jelnek magyaráztatott. „Nem érdemli — mondák némellyek tréfásan, — mert kezeit megfertőztette a hitszó alatt reászedett kuruczok s az erdélyi székelyek vérével.” — „Nem az az oka — felelének mások — hanem kicsi a feje a nagy koronához.” A nép szavát sokan isten szavának jósolták; s míg a néző tömeg magát illy beszélgetéssel mulatta, a felszentelési szertartás végződött. A püspökök Jánost, miután fejét és kezét, hogy a szent kelyhet tarthassa, királyi kenettel felkenték, a sekrestyébe visszavezették, ott levetkeztették, aztán oda utasították: miszerint a városon kívülre lovagolván, az illető helyen, ősi szokáshoz képest, keresztjeleket vágjon szent István kardjával. Felült tehát paripájára a felszentelt király, és megindult. A püspökök követték; a világiak közül csak kevesen. Móré László, Batthyányi Ferencz és Török Bálint ismét kinevették. A rácz Bakics Pál ment vele, lovas csapatjával, s azon rácz had, melyet Csarni Jován küldött mellé, részint testőrül, részint tisztelgésül. Ez vitte előtte a királyi zászlót is. A szent Miklós képállványához érven, a városon kívül, János király kivonta szent István kardját, s keresztjelet vágott kelet, nyugat, éjszak és dél felé. Aztán a püspökök közeledtek egyenként, királyokul köszönteni őt, s pásztori csókjaik közt megáldották, mondván: „Isten, a boldogságos szűz, és minden szentek, pártfogolják felségedet isten szent fiánál, hogy védje és megóalmazza felséged Magyarországot s az egész keresztyénséget.” Végül „Isten téged dicsérünk”-öt énekeltek, s a királyt haza kísérték szállására, a prépost lakába¹.

¹ Így festi Szerémi az egész koronázási szertartást, szokott rosz latinsággal. „Inde quidam — úgy mond — hornaverant jam cathedram in ecclesia. Et cum panno totam ecclesiam hornaverant copiose, et lucernibus super se preparaverant, sicut decebat consecrare regem. Et in sacristiam inprimis, quo intravit Joannes Sepusiensis, et eum induerunt in pallio viridi coloris purpureo deaurato sancti Stephani regis, et precingerunt gladium s. Stephani regis per lumbos eius, et dederunt in manibus suis ad dextram sceptrum, ad

A koronázási ünnepélyt, fényes királyi vendégség követte, melynek reménylt gondtalan vidorságát azonban, újabb nem

levam aureum pomum crucis, et episcopi duxerunt in medio ecclesie, ubi constitutum erat sedes consecrandi, et sedere fecerunt eum. Et coronam (Archiepiscopus Strigoniensis attum vacabat, quia in Mohách in conflictu ibi relictus erat Ladislaus sutor, sed in loco iam Paulus Varda erat, eum deputaverunt in locum suum) ipse et Petrus Priny ambo tenebant in manibus suis. Et cum ridiculo Petrus Priny cum clangore magno dixit: Hungari hic est corona, quam ego in tribus annis non vidi, et surrepta erat, vultis ne coronari Joannem Scepusiensem de Zapolya? Partim clamarunt: Volumus. Stephanus Verbwc valde procurabat pro domino suo waivoda. Scitis nobiles et ignobiles! — quia de septem civitatibus liberis iudices fere quisquis cum consiliariis suis et ibi erant — (Nevezetes adat ez arra nézve hogy a hét királyi városnak csak birái s tanácsbelije voltak jelen az országgyűlésen, midőn a nemesség fejenként megjelent) quod dominus waivoda quanta servivit vobis Hungari, et vultis esse sibi ingrati? Dixerunt: Nolumus! — Et dixit adhuc Stephanus Verbwc: Noh! quilibet manus suas ostendat super capita sua. Et partim tamen, non multum viderat ostendisse manus suas. Hoc erat in festo b. Martini Conf. in Dominico die. Et posuerunt in capite coronam angelicam (Még az 1609. 20 l. czikkben is így nevezetik), et magnam missam solemnizabant, et in capite consecrabant more eorum. Ego quidem intuebam eum, quomodo sedebat cum preparato hornamento. Illico incepit corona angelica vertere se in capite Zapuliensis Joannis, et Episcopi sepe cum manibus suis tenebant per caput suum; quod amittebant, illico incepit eciam vertere in capite. Dicebant: non meretur, quia manus pollutas habet sanguineas super cruciferos, quod decepisset eos cum fide sua, et super Siculos in Transilvania. Et verum dicebant simulatim. Quidam dicebant: Non, sed propter caput suum parvum habet. Et inter hec ergo consecrabant, sed communitas hec verba fabulabat; quia fratres karissimi: Vox populi vox dei. Jam decreverunt consecracionem suam, et ungebant unccione regaliu caput et manus, ut calices possit in manibus accipere, et ad sacristiam duxerunt, et exuerunt eum. Et de sacristia extraivit, et dixerunt ei Episcopi: Jam Vestra Majestas exeat de Civitate, et ad deputatum locum more antiquo iam cum gladio beati Stephani regis signum faciat more crucis. Et sic supersedit equum suum, et noluerunt cum eo ire. Ierunt quidam. Alii deridebant, precipue Ladislaus More, Franciscus Battyáni, Valentinus Turcus. Paulus Bachyt, erat tracianus, ipse cum caterva sua cum eo equitaverat, et cum honore traciani introportaverunt, quia Iwan char miserat milites, ut essent presentes, ad honorem et ad tutelam ipsius, et portaverunt coram rege vexillum regale extra Civitatem ad imaginem sancti Nicolai. Et super equum sedens evaginavit gladium sancti Stephani, et signum fecit crucis ad orientem, signum sancte crucis fecit cum gladio ad occidentem, signum sancte crucis cum gladio b. Stephani regis ad septemtrionem, quarto fecit signum gladio ad meridiem. Episcopi ibi salutari erant singilla-

várt esemény zavarta meg. Perényi Péter, miszerint keble elrejtett cselszövényét majdan annál biztosabban fonja, gondviselése alá visszszakövetelte a koronát, s nyilván kimondta, hogy addig nem ül ebédhez, mígnem az ország főkincse, kezéhez adatik. Bánat vonult el az új király arczán; mit szóljon a váratlan követelésre, hirtelen nem tudta. Basy Györgytől s Horvát Bertalantól kérni tanácsot, most már átallotta; Verbőczy pedig, tán mert a dolog törvényszerűsége ellen mitsem mondhatott, elnémult. Szerémy — mint állítja — sejtve a veszélyt, útát akart törni a királyhoz, figyelmeztetni őt: ne bizzék az éretlen állhatlan ifjúbán; de az ajtófeleken már örök, udvari orozok¹ álltak, kik nemcsak illetlen szavakkal, hanem ütlegekkel is visszariasztották a hivatlan tanácsadót. Hasztalan volt az éppen találkozó Menyhért deákhoz intézett unszolása is, hogy menjen rögtön a királyhoz, s mondja meg neki: ne adja ki kezéből a koronát, Perényinek; mert gonoszbak lesznek a multaknál a jövődők. A királyt Pöstyéni Gergely, az új tanácsos vette körül, ki ifjonta a nádor Perényi Imre udvarában szolgált, később ennek fiánál, Perényi Ferencz váradi püspöknél tisztartóskodott, s most, hogy háláját tanúsítsa a Perényi házhoz, egy kézre kívánt játszani az ifjú Péterrel. Ő és Batthyányi Ferencz, és cselszövő társaik, elárasztották a királyt, ámitó szavakkal, hogy a koronával többé semmit ne gondoljon, mert meg lévén immár koronázva, míg ő él, azzal ellene mást érvényesen megkoronázni nem lehet. A kormány sikamlós ösvényén járatlan király, hitt az ármányos szavaknak; megemlékezett fogadásá-

tim et osculantes eum: Ut Deus et beata Virgo cum Sanctis protegat coram Dei filio suo, ut Maiestas tua protegat et defendat regnum Hungarie et totam christianitatem. Et mox inceperunt te Deum laudamus, et portaverant ad hospicium suum, ad domum Prepositi.» 40 l. — ¹ Párizpápay szerint orosz-ruthenus, orosz-janitor, satelles; innen oroszok dui-abscondi, clam agere quidpiam. Ezért Pray (Dissert VII. 133 l. figyelmeztet, hogy a nagyoroszokat, kik hajdan királyi ajtónállók voltak, senki se tartsa oroszoknak, miként Istvánffy Lib. XIV. hibásan állítja, hanem magyaroknak. Azonban már Zsigmond király kiváltságlevelében rutheni néven jönek elő, Szerémy horoscones-eknek írja.

ról is, melyet Perényi Imrének tett, ki, országszerte szárnyalván a jóslat, hogy János nem halhat meg mígnem király lenne, több ízben ajánlotta fiát Pétert, ótalmába; és nem képzelhette János, hogy a fiú, kit ő atyja holta után annyi szívességgel halmozott, adott esküje ellenére iránta hűtlen és hálátlan tudjon lenni. Mindezeknél fogva, nemcsak a koronát kézéhez adatni parancsolta Perényinek, de balga hitében, mintha a homokkönnyű lelki-letet jótétekkel megszilárdítani lehetne, őt egyszersmind maga helyébe erdélyi vajdává nevezte. Az új méltóság jelképét, a nagy aranyos zászlót, mellyel a királytól felruháztatott, egész pompájában szerette volna Perényi a nép előtt mutogatni, de e kedvtelésében elemek gátolták. Hirtelen — mint mondják — olly rendkívüli erős szélvész támadt, hogy a kiterjesztett zászlót 12 legény hasztalan törekedett a prépost épületéből lobogva kivinni. Végre is, a nézők nagy csodálkozására, össze kellett azt a nyelen hajtani, és úgy elvitetni. Miután Perényi ekként kielégítve lőn, miután az így megürült temesi ispánságra, miszerint egyik bal lépést másik kövesse, a Perényivel igen egy jellemű, szinte ifjú enyéngi Török Bálint emeltetett, a királyi vendégség vígan kezdődött; de szemet szúrt, hogy a főtékefogó-mester Móré László hiányzott. Ő, néhány évvel ezelőtt, a magvaszakadt Ujlaky Lőrincz herczeg jószágait, ugyanazon jószágokat kapván Lajos királytól adományul, mellyeket a Szapolyay nemzetség Ujlakyval kötött kölcsönös öröködési szerződésnél fogva követelt, mellyek tehát ép azért, mert e szerződés ellenére is nem Szapolyayéknak hanem neki adományoztattak, botránykövül szolgáltak, s kezdő okai voltak a király, Szapolyayék, és többi országnagyok közt kiütött viszálynak, gyűlölségnek, inkább gátolni mintsem előmozdítani jött a János királylyávasztatását, s rettegve a mind e mellett trónra jutott vetélytárstól, célszerűnek látta ügyesen kitérni bosszúja elől, ezért a városból titkon elosont ¹. A dús evés ivás felett megzendültek a lantok, dobok

¹ »Et ait Petrus Priny: Ego non sedebo ad prandium, donec ad manus meas non porrigetis coronam angelicam. Rex Joannes mox contristatus erat,

rezegtek, tárogatók szóltak; s a király egészen átgengedte magát azon hitnek, hogy a két ifjú, Perényi és Török, nem fogja feledni a jótéteményt. A régi szolgák azonban neheztelve látták e két ujoncznak felettök kitüntetését, s e neheztelés főként az udvarbeliek fesztelenebb ebédénél tört ki. Bozzay Bencze, Tomory László, nagymagyari Csorba Ferencz királyi komornokok, és Menyhért íródeák ültek itt, többekkel; és ide, nem pedig a királyhoz, hívatott most már Szerémy is. Szomorúan jelent ő

---

et nescivit studiosè quidquam respondere contra eum. Jam fratres carissimi hic incipitur traditio principalis Joannis regis. Ut tamen, vocavisset antiquos consiliarios suos, videlicet Georgium Basi et Bartholomeum Horvat. Et Verbwhi Stephanus obtacuit. Ego quidem intelligebam quid eveniet sibi, et ei latroni qui nunc captivus residet apud Ferdinandum (Ez mutatja hogy Szerémy ezeket már a Perényi Péter elfogatása, tehát 1542 után írta) ut ego predicarem Regie Maiestati sue, ut nequaquam daret coronam angelicam ad manus eius, quia latro est, sine maturitate et instabilis, currebam ad hostium Regie Maiestatis, non miserunt intro isti horoscones, sed melius verberaverunt cum verbis et cum vulpacionibus. Melchiorem literatum in obvio mei, dixit mi: Quid vis domine Georgi pater? Dixi sibi: Eas statim ad regem, et dic ei, ut ne porrigat coronam ad manus Petri Prini, quia peior erit a priori. Et illico Gregorius Pestieni, qui erat cor Petri Prini, quia a iuventute servus erat patri et sibi, Emerico Prini; et alii similiter, precipue Franciscus Battyáni. Et loquaces erant adhuc in vita eorum, et hec dicebant: Serenissime rex, nil curam habeas de corona, quia iam es coronatus, et nullus potest alius coronatus contra Maiestatem Vestram in vita tua. Rex Joannes iussit dare ad manus Petri Prini, et insuper vaivodatam Transilvaniensem, quia pater ipsius Petri Prini, Emericus Palatinus, dum vivebat, sepiissime rogabat Joannem vaivodam, ut filium meum Petrum Prini commendo sub tutelam Magnificencie Vestre, et ipse mox sibi spondebatur, et post mortem patris sui valde sibi favebat, Petro. Quia iam diu prophetabant: quod nequaquam potest abire Joannes vaivoda ut rex non fieret. Et rex insuper obtulit ei banderium magnum decorem et deaurato, quod erat in palacio, et vexillum volebant extrahere de palacio prepositi, repente surgens magnus ventus, mira res erat, quod cum portare volebant, ventus retrorudebat, et milites fortiter capientes vexillum et erant in numero duodecim, et rursum etrotraxit ventus. Postea de ligno banderium retraxerunt, et sic pacifice exportaverunt. More Ladislaus propter possessionem Laurencii ducis statim de Civitate exilium faciebat, quia metuebat iam regem Joannem. Et Valentino Ispanatum Themesvariensem. Tanusitja ez hogy nem temesi gróf-nak hanem temesi ispán-nak mondták a Comes Temesiensis-t, köz életben; Szerémy 40 l. — De origine odii Joannis Vaydae Nota Sambuci, Kovachichnál Script. Minor. I. 44 l. Thurnschwamb Wagnernál Annal Scopus IV 36, 37 l.

meg; sem enni sem inni nem akart. „Hogyan ehetek ihattok jelenleg, ti balga komornokok — monda haragosan s nem válogatott szavakkal az őt kínálóknak — vértajtékkal fogjátok mindezt megfizetni; bemocskoltátok a királyt s fertőben fürösztöttétek meg.“ „Miért beszélsz olyakat György apám?“ — kérdé a vele évődő Menyhért deák. „Azért, — felele ez — mert János király nem sokára nagy bajok közé fog jutni; ildomos embernek hittem, látom hogy balgatag. Hirtelen kieresztette a koronát kezéből, és átadta Perényinek, az erdélyi vajdasággal, miként Töröknek is a temesi ispánságot. Meglátjátok, e tettei által kizárta magát Magyarországból.“ — „Dehogy zárta, — folytatá Menyhért ingerkedve, — sőt inkább Perényi Péter azt mondja, hogy Báthory Istvánt, ha megkaphatná, azonnal felakasztatná.“ — „Az ember nem harapja el magának az ujját; Báthory István nagybátyja Perényinek, ez tehát öcsce amannak“ — jegyzé meg Szerémy boszszonkodva, s felugorván elment szállására, hol szabadabb mezőt engedhetett panaszainak, miután Basy Györgyöt és Horvát Bertalant is hasonlóan leveretten találta asztaluknál, kik ételt italt megvetve, kesergék a mostoha időt, mellyet értek; a jövődőt pedig még sokkal rosszabbnak jósolták a multnál, minthogy János király magát árulók ölébe vetette, s öntetteivel zárta ki az országból ¹.

---

¹ „Et suis antiquis servitores suos cum nihilo respexit. Et iam laute comedunt et bibunt, triumphant in citaris, in timpanis, in tibiis canentes. Quia rex confidebat erga Petrum Prini et Valentinum Therek, quod ipsi memorarent de Joanne vaivoda, quod bene eis fecisset. Interim me vocaverunt ad prandium, ubi iam solebant comedere Aulici et Cubicularii Regie Maiestatis, Boza Benche, Thomori Ladislaus, Franciscus Chorba, et sic de aliis. Sedere fecerunt me iuxta mensam, valde tristor, neque bibens neque comedens. Inceperunt me aliare (allicere) ut comedam. Quid comeditis quid vos nunc bibitis, vere dico vobis quod spuma sanguinea expuetis, o vos fatui cubicularii! vere m...tis in regiam maiestatem, et proluistis in cloacam. Qui? dixit mihi Melchior literatus, quare dicis hec domine Georgi? — Propter hoc dico, Joannes rex statim deveniet in magnam persecucionem. Existimabam eum esse prudentem, et tamen fuit valde semifatuus, quod dedit coronam repente de manu sua ad manus Petri Prini, et insuper vaivodatatum Transilvaniensem, et Valentino Thorok Ispanatum, et ecce bene percipiat, quia iam exclusit

János azonban a rossz kockához, mely neki e nap reggele óta oly mostohán fordult, s mellynek bajjólatai közt leg-érzékenyebb volt, hogy sógrának, a lengyel királynak, követei elmaradtak, derült képet ügykezett mutatni, és ha elválasztatását, megkoronáztatását, ha lakomája vidorságát erőtethette, a közvéleményt s külföld szigorú bírálatát is meghódíthatnia hitte. Kiszállt a politikai fogások vészes síkjára, megragadta az ország-ügyvitelnek előtte ismeretlen evezőjét, s álarczot vonva a történetek szeszélyes képére, következő legelső királyi levelében sietett azokat Szydlovieczyk Kristóf krakkai vajda s kapitánynyal, Lengyelország kancellárjával tudatni:

János, isten kegyelméből Magyarország
királya stb.

Tekintetes és nagyságos őszintén kedveltünk! Közelebb-múlt napokban, miután Magyarországunk főbb és előkelőbbi Tokaj mező-városunkba gyülekezvén, országlakosainknak, az egész nemesség akaratából, Székesfejérvár királyi városunkba, a mai, akkor még következett napra, köz-országgyűlés rendeltetett; s miután az egybejövetel a kitűzött napon Székesfejérvár királyi városunkban megtörténvén, a mi boldog - emlékeztű elődünk, néhai fenséges Lajos magyar cseh stb. ország király úrnak minap — kiszáradván már azon örvény, melybe meg-gondolatlanul belé rohant — iszaphól kiásott s a nagy-templom-ban tisztességesen letett teste, lélektelen ott hevert ¹, mindenek-

---

se rex de Hungaria. Dixit Melchior: Non domine pater Georgi, Petrus Prini hoc dicit, quod si posset capere Stephanum Bátor iterum, suspenderet. Ego dixi: Sicut homo digitum suum non possit cum fauce sua rodere, ita frater est Stephanus Bátor, et e converso Petrus Prini germanus est Stephano Bátorj. Et surgens ivi ad hospicium, ubi duo viri erant, Georgius Basi, Bartholomeus Horwat; tunc et ipsi cum magno merore doloris sedebant iuxta mensam, non comedentes neque bibentes. Et dixerunt mihi: Vere pater Georgi mala habemus, et in futurum habebimus peiora priore. Et sic inceperunt modeste declarare tradicionem Joannis regis, quod repente extradidisset coronam de manibus suis, et vaivodatum Transilvaniensem, et Ispanatum Valentino Therek, Jam exclusus est rex Joannes.² Szerémy 41. l. — ¹ „Corpus . . . e limo, exsiccatum iam gurgite in quem incautus se precipitem dede-

előtt a derék fejedelem illő eltakaríttatását láttuk teljesítendőnek, s mindenkép ügyekezünk, hogy azon fenséges Lajos király úr, mivel már régsenyvedő tetemeit a föld színén tovább tartani nem lehetett¹, eltemetessék. Ő felsége iránti hűségünk, figyelmünk, és őszinte igaz indulatunkhoz képest tehát, az ő felsége porhüvelyét, szent Márton püspök és hitvalló ünnepe előtti pénteken², úgy, miként királyi holttestéhez illet, ünnepélyes szertartással, díszes gyászpompával, nagy sokaság jelenlétében, ősei sírboltjába tétettük. Mi megtörténvén, más nap a főpapok, zászlósok, főbbek, és az egész nemesség, öszszesereglettek, őseik szokása szerint, némellyek a város kerítésén kívüli szabad mezőre, mások a kerítésen belüli házfalak közé, a dolgok összevege felett tanácskozni, minthogy az ország ügye és veszélye haladékokat nem engedett; és miszerint ez annyira megroncsolt ország gyám és király nélkül ennekutána ne tétovázzék, egyenlő hanggal és köz megegyezéssel tetszett minden rendbeli főbeknek és a nemeseknek, hogy mi, kik illyesmit soha nem reménylünk, választatnánk el királylyá³. És bár a mi ítéletünk szerint e méltóság magas polcza, erőnkkel egyezőnek nem látszanék is, országlakosaink könyörgése, sőt úgy szólván kényszerítése, egyszersmind a hanyatló ország állapota sürgetett, hogy vállainkat aláadnók e tehernek. Mit is mi, bízva a mindenható könyörületességében, s isten szent anyjának változhatlan pártfogásában, nem annyira önként, mint inkább isten és a nép parancsára teljesítettünk; aztán ma, ugyanazon teremő kegyelmességéből, ki minket e méltóság tetőpontjára szólítani méltóztatott, egyszersmind valamennyi országlakosaink

rat, effossum, inque ecclesia maiore honestissime depositum, iaceret exanime.*

— ¹ „Nam fieri non poterat tabescencia iam pridem membra diucius super terre fatiem conservari.” — ² „Feria 6ta proxima ante festum beati Martini episcopi et confessoris”; tehát eddig csupán Bethlen Farkas (I, 70 l.) jegyzette helyesen fel e napot történetíróink közül. — ³ „Placuit omnibus omnium ordinum optimatibus Nobilibusque (a királyi városokról tehát semmi szó) una omnium voce et consensu, ut nos, nihil unquam tale aliquod sperantes eligeremur in regem.”

egyhangú szavával s felkiáltására, a szent koronával, elődeink, a boldogult magyar királyok szokása szerint, ünnepélyes szertartással nyilván felékesítettünk. Miket nektek azért tartottunk elmondandóknak, hogy dolgaink szerencsés sikerén örvendjétek; miben mi, kik azon őszinte szeretetet, mellyel irántunk viseltettek, mindenkor ismerjük, nem is kételkedünk. Végre jó egészséget kívánunk. Kelt a fennemlített Székesfejérvár királyi városunkban, ugyanazon szent Márton püspök és hitvalló ünnepén, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében¹.

Igy tűnt le e nevezetes nap Székesfejérvár, általa a nemzet és haza láthatárán; annyi csalódást, hitszegést, erkölcsi megromlást, s oly temérdek vérontást rejtve hamvas felhői közt. Más nap Dóczy János királyi kincstartó zörrentette meg erszé- Nov. 12. nyét, tiszleletdíjt kérve, régi szokás szerint, a királyi városoktól, mint a szent korona sajátaitól, a már megkoronázott király számára. Eleve történt egyezkedést és némi pénzelőlegezést emleget ő, Kassa városához írt rövid levelében; ezt tehát mind ezért, mind mert a János királylyávasztatása és megkoronáztatása napjait határozottan s minden további kétséget végkép eloszlatva megnevezi²; érdekesnek láttuk egész tartalmában közleni. Értelme következő:

Okos érdemes kedvelt barátaink!

Uraságtok s barátságok emlékezhetik azon egységre, melly közöttünk, a mult napokban, az erdélyi vajda úr jövőndő királyi díja iránt történt. Ő szombaton, szent Márton püspök ünnepe előtti nap, e nemes Magyarország királyává kikiáltott, szent Márton napján pedig megkoronáztatott; méltó tehát hogy uraságtok által királyilag illően megtiszteltessék³. Azon ösz-

¹ Gévay Urk. z. Gesch. von Ung. Kl. Eredetije a britt museumban (MS. Cott. Vespas. F. I. fol. 8.). — ² Határozottan megnevezi Magyar Miklós is. »Poi — úgy mond — a di X del ditto mese de nouembrio el prefato vayuoda fu electo re de hungaria et il giorno sequente fu coronato.» — ³ »Sabbato, in profesto sancti Martini Episcopi declaratus, ipso autem die Martini coronatus in Regem huius incliti Regni Hungarie, merito a dominacionibus vestris digno honore Regio honorari debet.»

veget azonban, melyet uraságtoktól kölcsön felvettünk, fogja ki uraságtok a helybeli városi pénzverdéből, megengedjük; és jó egészséget kívánunk. Székesfejérvár, szent Márton nap utáni legközelebbi hetfőn, az úr 1526-dik esztendejében.

*Dóczy János   Ugyanazon kincstartó
kincstartó.   saját kezével ¹.*

Az országos rendek, ezen ünnepélyes szertartások után, törvényhozói tisztokhoz láttak, s a honvédelem, köz- és magán-jog érdekében, több törvénczikket alkottak, melyekből csak e néhányat képes a jelen kor felmutatni:

I „A királyi felség az elveszett érsekek, többi főpapok, és zászlósok kincsét s vagyonát, kiknél vannak? tudakolja ki, azoktól kívánja elő, s az ország fentartására fordítsa. Tudja meg az elveszett valamennyi főpapok, érsekek szintűgy mint püspökök jövedelmét is, és ezt is az ország fentartására fordítsa; a főpapi hivatalokat pedig mindaddig, míg az ország jó állapotába vissza nem tér, senkinek ne adományozza” ².

II „Tudja meg: hogy az egyházak kincsei, mind a háború idején, mind azután, kiknél voltak? — azoktól ő felsége tudakolja ki s kérje számon: hová és kikre költötték, mind a há-

---

¹ Kassa városa levéltárából. Említi Kovachich is Suppl. ad Vest. Com. III. 79 l. Kaprinay KI. után. — ² „Hoc enim inprimis statutorum et decretorum promulgatum est, quod Regia Maiestas thesaurum Archiepiscoporum et caeterorum Praelatorum peritorum apud quos habetur exquirat, ab illisque exigat, et pro conseruatione Regni exponat, Resciat et prouentum omnium Praelatorum tam Archiepiscoporum quam Episcoporum peritorum, et pro conseruatione regni exponat, officiaque praelatorum nullis transferat antequam Regnum in bonum statum redibit.” Gévy Urk. z. Gesch. v. Ung. KI. a cs. k. titk. levéltárból. — Tanúsítják ezt az 1527 mart. 17-dikei budai országgyűlés czikkelyének következő szavai is: „Item quod bona et res Dominorum Praelatorum et Baronum defunctorum omnino requirantur, que omnia manibus Regie Maiestatis administrentur, de qua re etiam in Articulis profesto beati Martini editis singularis facta est mencio, et tandem requisitas ad defensionem Regni Sua Maiestas exponat.” Eredetiből.

ború ideje alatt, mind a királyi felség holta után; a maradványt pedig az ország fentartására fordítsa" ¹.

III „Mindazon főpap és többi zászlós urak hivatalait, kik a királynénak Komáromnál szent Katalin napja táján tartandó gyűlésére elmennek, a királyi felség másokra ruhazza, s amazok, az ő felsége királyi koronája és az egész ország hűtleneivé legyenek" ².

IV „A zsidók, az ország minden vidékéből, királyi és mező-városaiból, azonnal kiűzessenek" ³.

V „Azon emberek, kiknek házai leégtek, hat év alatt semminemű díjt, se a királyi felségnek, se uraiknak ne fizessenek" ⁴.

VI A közelebbi 1527-diki szent György napra bizonyos segedelem-adó szedessék.

VII Az utolsó hadjárat alatt, s Lajos király holta után, bárki által elkövetett hatalmaskodásokat, a királyi felség, birói vizsgálat alá vétesse ⁵.

---

¹ „Alterum est statutorum, quod resciat apud quos thesauri Ecclesiarum tam tempore belli quam posthac extiterint, suaque Maiestas ab illis exquirat rationemque habeat, quo et quibus tam tempore belli quam post obitum Regiae Maiestatis exposuerint et restanciam Regia Majestas pro conservatione Regni exponat.” — ² „Insuper hoc quoque statutorum est, quod quicunque dominorum Praelatorum et caeterorum Baronum ad Conuentum Regine ad Comaron circa festum sancte Catharine celebrandum profectus fuerit, illorum officia Regia Maiestas alijs transferat et ij Coronae suae Maiestatis regiae ac totius regni infideles existant.” — ³ „Hoc quoque statutum est quod Judei ex omni Regione Civitatibus et oppidis huius regni statim expellantur.” — ⁴ „Homines vero quorum domus combustae sunt, infra spacium sex annorum nullam taxam neque Regie Maiestati neque dominis eorum reddant.” Gévay u. o. Ez utóbbi cikkelyről szól Magyar Miklós is, de 6 év helyett 5-öt említ. „Et che lha facto — úgy mond — exempte tutte quelle ville che sonno sta brusate da turchi per 5 anni.” Beszél róla Istvánffy is (IX, 85), de hibásan azon időre teszi, midőn János Tokajból jövet, Budát elfoglalta. — ⁵ „Item, quod Maiestas sua Regia Subsidium Maiestati sue Albe tempore felcís coronacionis sue ad festum beati Georgy Martyris proxime oblatum, supersedeat. — Item, . . . quod iuxta vim et formam Decreti, illa Judicia revideri faciat, que post obitum Serenissimi Principis condam domini Ludovici Regis perpetrata atque commissa, duranteque Expeditione bellica contra hostes, per quospiam modo quocunque facta . . . sunt.” Az 1527 mart. 17. orsz. gyűlés törv. cikkelyeiből.

Sikeresebb törvényeket ezeknél arra, hogy minden érdekek megsérüljenek, hogy a megürült felsőbb hivatalokra számított egyháziak, a templomok kincseit visszatartott királyi városok, a királyné mellett esküvel pecsételt kötelességöknél fogva maradt főhivatalosok s tisztviselők, a mindenfelől üldözött zsidók, a pénztelen földes urak, és a királytalanság ideje alatt némelly jogtalanságokat elkövetett nemesek, az új királytól elidegenedjenek, s magokat kénytelen kellen is az ellenfél karjai közé vessék, az előre nem néző országos rendek alig alkothattak volna. Innen lehet kimagyarázni, hogy e törvények kártékony hatását a király, vagy önmagától, vagy mások figyelmeztetéséből sejtve, azokat nyilván elvetni ugyan nem merte, de jóvá sem hagyta ¹; hanem kinyilatkoztatván: „misperint ő, az egyházaktól elszedett kincsek maradványait teljességgel nem az ország fentartására fordítani, hanem azon egyházaknak, melyektől elvételtek, visszaadni akarja, — egyébiránt pedig az ország fentartására, nemcsak a királyi kincset, de mindazt mit eddig birt, sőt saját életét is feláldozni igéri” ², az országgyűlést berekesztette; aztán jószág s hivatalosztással foglalkodva, mindenek előtt azt, ki őt királyi fényes polczára jutnia leginkább segítette, Verböczy Istvánt, ismét az egyházi rend sérelmével, a magyar történetekben eddig egyetlen például, udvari kancellárjává, Drugeth-Homonnay Istvánt az elhunyt Pálóczy Antal helyébe Zemplén vármegyei főispánná nevezte, azon megyében fekvő Mihályi helység feléből álló saját birtokát pedig Lasztóczy Boldizsár tokaji várnagyának ado-

¹ A mostidézett 1527-diki törvénycikkelyekben azoknak megerősítését az ország rendei ekként sürgetik: „Item, ut Maiestas sua Regia universos Articulos pro festo beati Martini . . . factos . . . confirmet.” — ² „Regia Maiestas autem ad hoc talem fecit responsum, quod Restancia thesaurorum ab ecclesys excepta nullo modo pro conseruatione regni exponere vult, sed eisdem ecclesys restituantur, a quibus excepta sunt. Sua Regia Maiestas promisit pro conseruatione regni non modo thesaurum regium et quid prius possidebat sed propriam vitam exponere.” Gévay id. h.

mányozta ¹. Végre a Ferdinánd követeit is kihallgatásra méltatta. Magához hívatván őket, kérdezte tőlök: mit akarnak? Ezek röviden feleltek. „Miután — szólának — a koronázás előtt meg nem hallgattattunk, most már semmi mondani valónk“. Elbocsáttatásukat kérték; mit János, ajándékok s nagy tisztelet-tanúsítások közt ², egyszersmind azon hozzáadással engedett meg: juttassák uroknak értésére, hogy az országba be ne lépjen, itt pártokat ne támaszson, országgyűléseket ne hirdetgessen, különben ellenségül fogja tekinteni, s országát ellene védelmezni ³. Majd az alkotott új törvények rögtöni foganatbavételére kelve, azokat, kik ezen országgyűlésen meg nem jelentek, királyi közhirdetmény által intette: miszerint 15 nap alatt, — tehát épen a Komáromba hirdetett országgyűlés napjáig, november 25-dikéig — minden úr és nemes, hódolatát tanúsítsa iránta, másként mint pártütő számüzetni, s a hon ellenségeül fog tartatni ⁴. Báthory István nádort külön levélben idézte ugyanazon idő alatti személyes megjelenésre, hivatal és királyi kegyelem-vesztéssel fenyegetve ⁵.

Kedden, november 13-dikán s az ezt felváltó napokon, Nov. 13. követeit küldötte szét, Európa nevezetesb udvaraihoz, miként a fényes kapuhoz, sőt Mária királynéhez, és magához Ferdinándhoz is; részint királylyá-felkenetésebeli örömét hirdetni, s világosan meg nem nevezett ellenségei ellen segédelmet sürgetni, részint pedig az özvegy királyné kezét még egyszer megkérni, s Ferdinándot, mint szinte elválasztott csehországi

---

¹ Szirmay Not. Hist. Com. Zemplén 50—51 l. és ugyanő Historia Supremo-rum et Vice-Comitum Com. Zemplén KI. 58 l. — ² „Poi fece chiamar ad se li oratori del serenissimo archiduca, et li dimando quello i uoleuano, quali disseno za che non siamo stati aldit i inanci la coronation nui non volemo dir piu altro, et tolseno licentia da quella maesta la quale li presento et li fece grandissimi honori.“ Magyar Mikl. tud. id. h. — ³ Pray Epist. Proc. I, 291 l. — ⁴ „Et fece proclamar che tutti i nobeli et baroni de hungaria in termine de giorni XV douesseno dar obedientia a sua maesta, altramente che i seriano proscripti per rebelli.“ Magyar Mikl. tud. — ⁵ Pray Epist. Proc. I, 290 l.

királyt üdvözleni. Emberét rendelte a morva rendekhez is, Morvaországot, Sléziát, és mindkét Luzsiczát, a néhai Mátyás és Ulászló királyok között 1478-ban kötött szerződésnél fogva viszsza követelni. A velencei dogéhoz Jozefics Ferencz zengi püspök szent Ferencz szerzetebelit indította, olly utasítással: hogy onnan a pápához, aztán a francia királyhoz menjen ¹. Zsigmond lengyel királyhoz végre, az új zempléni főispánt Homonnay Istvánt rendelte, következő levelével:

Fenséges Fejdelem!

Milly iszonyú csapással, mennyi romlással s veszélylyel árasztotta légyen el minap a keresztyén név bőszült ellensége, a török császár, e mi Magyarországunkat, mi tömérdek mindkét-nembeli keresztyén népet fegyvere élére hányt, vagy gyálázatos nyomorú rabszjira fűzve magával elhurcolt, miként szentségteleníté meg isten szentegyházait is, úgy hiszszük, bőven tudva lesz felségednél. Mellőzzük néhai elődünk, a fenséges fejdelem Lajos király úr siralmas halálát; elhallgatjuk a sok érsek, püspök, zászlós, fő és nemes keserves elhunytát; csak röviden említjük, hogy e virágzó országot kietlen pusztává tette. A kegyelmes isten elvégre megszárván bennünket, sebes futással haza kergette, minden remény felett, a vérengző ellenséget. Mit is országunk maradék alattvalói megértvén, tanakodni kezdtek magok között: ki vegye át e nép vezérlését, az országhatalom igazgatását; és miszerint az árva hon az ellenség pusztításai által egészen tönkre ne tétessék, egy értelemmel reánk tölték a kormány igáját. Mi, kik erőnket a királyi méltóság illy magas polczára elégtelennek gondoltuk, soká és sokat küzdöttünk: mikép a kormánygyeplőt más kezébe adnók, de végre országunk főpapjai, zászlósai s főbbeinek könyörgései, unszolásai rajtunk erőt vettek, végveszélyre hanyatló hazánk

¹ „Et subito destino el reverendo episcopo da segna orator alla serenita vostra et expedito de qui el douesse andar alla sanctita pontificia et etiam in franza.” Magyar Mikl. tud.

állapotán segíteni akartunk, s a közkívátnak ellene annál kevesbbé állhattunk, mert mindenkori gondunk, törekvésünk és szándokunk az volt: hogy keresztyén hitünket s köztársaságunkat, tehetségünkhöz képest védjük a megváltó szörnyű ellensége ellen. Azon leszünk mi felvállalt kormánytisztségünkénél fogva ezentul is, hogy a kegyetlen ellenség törekvéseit viszszaerjük; bizván a hatalmas jószágos istenben, miszerint azon kárhozatos ellenség vakmerő pártos ingerkedéseit, felségednek is segedelmével, megzabolázhatjuk. Miért is felségedet igen-igen kérjük: méltóztassék irántunk s országunk iránt viseltető azon jóakaratanál fogva, mellyet mind hozzánk, mind ezen országunkhoz, mindenkori különös kedvezéssel kitüntetett, úgy fogni fel velünk együtt e haza állapotát, hogy keresztyén hitünk elleni minden törekvés megsemmittessenek, s mindenek az ohajtott áldott béke ölébe vezetessenek; viszont igérvén s ajánlván mi is felségednek nemcsak minmagunkat, de teljes egész szorgalmunkat, buzgalmunkat, ügyekezettünket, és hogy nem lesz semmi oly nehéz, mit, ha kell, ha vele felségednek kedves dolgot tehetünk, legszívesben nem teljesitenénk. Boldogul éljen felséged! szerencse kövesse minden ohajtását¹.

Az utasítás, melly Homonnaynak külön adatott, csak e levél rövidebb kivonata volt. „Elő fogja terjeszteni — mondaték ebben — a követ úr, alkalmas kifejezésekkel, nevünkben: milly csapással romlással sujtolta légyen mult nyáron a török császár e mi Magyarországunkat, midőn azt személyesen megtámadván egész hatalmával, az ország erejében hadaiban rémítő mészárlást tett, a néhai boldog-emlékezettű fenséges Lajos király úr elbunyit, tömérdek főpap és zászlós urakkal nemesekkel együtt testvér-öcsénk is levágotott, s nagysokaságú mindkét-nembeli nép nyomorú rabszolgaságra vitetett. A fenséges király úr holta után tehát, országlakosaink, mint kiknek még fejük felett függött az ellenség kardja, meggondolván hogy fej-

¹ Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 79—81 l. a pesti kir. egyetem kézírataiból. Közli Pray is Epist. Proc. I, 286—289 l.

delem s vezér nélkül tovább nem lehetnek, az ország minden főpapjai, zászlósai és nemesei, kik tudniillik azon vészben s harczban megmaradhattak, új király választásáról tanácskozní, honi szokás szerint egybegyültek; és miután az ország határozatai s rendelvényei értelmében idegen fejedelmet nem választhattak, isten kegyelméből, valamennyi rendek és nemesek egyhangú szavával, egyenlő akaratával, mi lettünk Magyarország királyává, mi ékesítettünk fel a királyi koronával. Kelt Székesfejérvár királyi városunkban, szent Márton püspök és hitvalló ünnepe utáni kedden, 1526-dik esztendőben.

*Verbóczy István
kancellár által¹.*

Nov. 14. A morvákhoz rendelt követnek szerdán, november 14-dikén, adatott ki az illető utasítás. Ebben azt hagyta meg neki János: hogy a morva őrgrófság őszzses rendeit királyi kegyelme felől biztosítván, s nekik minden jót kívánván, miután a néhai boldog-emlékezetű Lajos királynak isten rendeletéből történt elhunytát megemlítette, mindenekelőtt adja értésökre: mikép azon egyesség s szerződés, melly néhai Mátyás és Ulászló királyok között a cseh és morva rendek jóváhagyásával kötött, előttök igen jól tudva lesz, és — mire a követ emlékeztesse őket — azon szerződés tartalmából azt is nyilván fogják tudni: miszerint a mostnevezett Ulászló király, a morva őrgrófságot, Magyarországnak még némelly más tartományaival együtt, bizonyos feltételek alatt vette légyen át, ugyancsak Csehország és a morva őrgrófság megegyezésével. Ez után a követ, az említett rendeket, a János, mint Magyarország királya, tebát nekik is kegyelmes urok nevében, intse oda: hogy ha őket, a mondott egyesség s szerződés, következőleg a magyar király igaz joga ellenére, bárki is valamire venni ügyekenezék, e részben az ő eleve tudta nélkül semmit ne tegyenek; miként nincsen is kétsége, hogy ez iránti jelen figyelmezte-

¹ Szirmay Not. Hist. Com. Zempl. 50—51 l. a Homonnay nemzetség leánya levéltárából.

tésének teljesen eleget tesznek, s magokat öszszesen mint egyenként úgy fogják viselni, miként olly tekintélyes urakhoz és jóindulatú férfiakhoz illik. Végre ne mulasztja el a követ a többször-ementett rendeket arra bírni: miszerint Magyarország-nak szintűgy, mint a morva őrgrófságnak java tekintetéből, válaszsának minden rendbeli bizonyos követeket, s ezeket küldjék ő hozzá; bizonyosokká tévén a felől, hogy ha e követek nála megjelennek, ő, velek, mindenek iránt igazságosan egyezni és tárgyalozni, s mindazt mi Magyarországnak és a morva őrgrófságnak legjobb s leghasznosabb lehet, végezni hajlandó; ha pedig és a mennyiben az érintett követek meg nem jelenhetnének, vagy a morva rendek bárki által megtámadtatnának, ezt ő saját királyi személye ellen elkövetett sérelemként meghosszúlja, s őket elhagyni semmikép sem fogja. Záradékul betétezt az utasításba, hogy a követ n.entőlelőbbi visszabocsáttatását sürgesse¹.— Azonban János, a morva rendek válaszát be sem várva, a „morva és luzsiczai őrgrófi és sléziai herczegi” czím használatába azonnal és tetteleg behelyezte magát, miként a következő levél, melly Jozefics Ferencz zengi püspöknek, Gritti Endre velencei dogéhoz, harmadnap mulva, november 16-di- Nov. 15. kán, kiadatott, világosan tanúsítja:

¹ Régibb német fordításban közli gr. Kemény József „Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens” II, 16—18 l. A derék közlő, ezen utasítást, következő záradéka miatt: »Gegeben zu Wellesrad, Mittwoch nach St. Martini, des 1526-sten Jahres» Visegrád-on keltnek hiszi; a történet fonala azonban eléggé mutatja hogy az Visegrádon november 14-dikén nem kelhetett, miután János király ekkor, és még ez után is soká, Fejérváron mulatott; a »Wellesrad» tehát nem egyéb, mint Bielo- vagy Belohrad, azaz magyarul Fejérvár, latinul Alba Regia; — mi azt is kézzelfoghatólag tanúsítja, hogy az utasítás eredetileg latin nyelven volt kiadva. Egyébiránt, az idegen nemzetek által, épen illy névfordítás miatt, Belgráddal is felcseréltetett Székes-fejérvár; így egy Horvát Lukács nevű (Luca Coruato) udinei kém, 1526-diki novemb. 26-dikán világosan úgy tudósította Moro János velencei helytartót, hogy Szapolyay János Belgrádon választatott el királylyá. »In quelli lochi (Zágráb környékén) — úgy mond — tutti dicevano che el vayuoda de transylvania erra sta electo re di hongaria in belgrado, lontano da buda miglia 30 nostrane.» Sanudónál XLIII, 217 lev.

„Méltóságos fejedelem Gritti Endre velencei herceg úrnak, a mi kedves barátunk s szomszédunknak, János, isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, és Horvát országok királya, Morva és Luzsicza örgrófja, Slézia hercege stb. üdvét és örök szerencsét! Méltóságos fejedelem, kedves barátunk, szomszédunk! Miután a mindenható istennek úgy tetszett, hogy a mi Magyarországunk, mintegy nagy hosszú álmából felüdüljön, jónak látták azon országunk főpap és zászlós urai, s egész nemessége, miszerint Székesfejérvár királyi városunkba minden rendek egybegyűljenek, tanácskozni affelől: hogy a néhai fenséges Lajos magyar-, cseh- stb. országi király úr ez életből kiszólltatván, az ország állapotának rendbe- és helyrehozására mit kelljen idején cselekedni. Megtörténvén tehát a kitűzött helyen és időben az egybesereglés, mi, isten kegyelmességéből, valamennyi főpap és zászlós urak s az egész nemesség egyértelmű akaratából, egyhangú szavazattal, Magyarország királyává elválasztattunk, s elődeink, a boldogult magyar királyok szokásaként, a királyi szent koronával felékesítettünk. És ez, úgy hisszük, méltóságodnak sem leszen kellemetlen, minthogy méltóságod, a mi országaink s elődeink iránt, mindenkor őszinte barátsággal és jó szomszédsággal viseltetett, ezek viszont méltóságoddal és elődeivel a barátság és szomszédság minden kívánatait éreztették. Miként mi is, ezen felmagasztatásunk szerencsés kezdetében méltóságodat is részesíteni kívánván, teljes erőnkkel azon leszünk: hogy a baráti és jószomszédi szövetség fentartásában, elődeinket nemcsak követhessük, de felülmulhassuk. A mindenható nagy isten tartsa meg méltóságodat boldogul; kinek mi egyszersmind magunkat és barátságunkat ajánljuk. Kelt Székesfejérvár királyi városunkban, szentandrás hó tizenhatodik napján, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében.

János király, saját kezével ¹.

¹ Sanudo XLIII. köt. 253 l. Utána Gévay Urk. zur Gesch. von Ung. KI.

Székesfehérvárról ezalatt Hainburg és Bécs felé, s innen egész Velenczéig, különböző hírek szárnyaltak. Az új király fennálló hadseregét némellyek 15, mások 20, ismét mások 25 ezerre, még pedig főként lovasokra számították, kiknek egy része az erdélyi határszéleken marada, más része közelebb Esztergom környékére vonulandana. Közönségesen beszéltek hogy a Szapolyay-párt el van határozva: inkább a töröknek meghódolni, hogysem Ferdinándot, vagy bármely más németet, királyul fogadni, és hogy ezen tervében mind a moldvai és havas-elvi vajdák, mind a török által is elősegítették. A lengyel királyt csak azért hitték némellyek Ferdinándnak kedvezni, hogy így ez Jánossal háborúba keveredvén, a két perlekedő közt ő legyen a nyertes. Varasd és Zágráb vidékén a Frangepán Kristóf és Karlovics János mintegy 3000 gyalog és 400 lovas hadai tanyáztak, s az volt a vélemény, hogy egész Tótország ahhoz áll, ki elébb királylyá tétetik. A török, mint mondák, a határszéleken, Pécs felé, a hazatért lakosokon újabb rablást s nagy öldöklést követett el. Végre tekintélyes emberek regélték, hogy az özvegy királyné Szapolyay Jánoshoz férjhez szeretne menni, de ennek nem kell ¹. Mindezek, valamint az is, hogy Sopron városa a hozzáküldött 300 gyalogot befogadni vonakodott, komoly ta-

---

¹ „Lo Exercito del vayuoda se dice trouar alli XV alla volta de strigonia.” Egy kém tud. Moro Jánoshoz 1526 nov. 8. — „Le gente del vayuoda sonno da 15000 caualli, cui dice pur cui dice mancho, et ha poche fantario . . . pretende esser re de vngaria, e se douea fare vno parlamento im posonia, doue e la regina de ongaria, al qual parlamento se dice el ditto vayuoda mandera sui nunty, et in quello etiam se dicen trouar molti baroni de ongaria, ben e uero chel loco doue se habia affar tal parlamento e difficulta, perche alcuni voria chel se facesse a buda alcuni ad alba regale, e la regina non si vol mouer da posonia stb. El re de polonia . . . mostra favorire el principe tutta via, per quello che se dice el uoria veder la zornada tra el principe et el vayuoda. Le gente Turchesche che sono rimaste alle fine de ongaria, vltimamente hanno fatto gran buteni ha cinque chiesie e contorni el occision de la gente erano tornate a repatriar stb. El conte cristophoro Frangepano . . . se atroua alla volta de xagabria e contorni, quelle se tieneno in nome del re futuro de ongaria.” Paribom András tud. Bécsből Moro Jánoshoz, nov. 15-ről 1526. —

nácskozást tettek szükségessé Ferdinánd részéről. Hogy a Komáromba kihirdetett országgyűlést illy körülmények közt ottan megtartani lehetséges nem lesz, előre látható volt; más hely választásában pedig annál több nehézség gördült elő, mert Mária azt Pozsonba sürgette áttétetni, ezen eszméjétől elállani teljességgel nem akart, a magyar urak közül pedig némelyek abban a véleményben voltak: hogy országgyűlést Budán és Székesfehérváron kívül másutt érvényesen tartani nem lehet. A viszonyok ezen összehasonportozatában, két külön értekeztet alakult; egyik Mária és a magyar urak között Köpcsénben, másik Ferdinánd és német tanácsosai közt Hainburgban. Köpcsénből

Nov. 11. Mária november 11-dikén következő parancsot adott Sopron városához:

Mária isten kegyelméből Magyar- és
Csehország királynéja.

Okos érdemes kedvelt híveink! E napokban, ezen városunk segedelmére 300 gyalogot küldénk, kiket ti, miként értjük, mindeddig be nem bocsátottatok. Nektek tehát ezennel parancsoljuk, hogy mihelyt e levelünket veszitek, azon gyalogo-

»El conte christoforo era andato al serenissimo principe ferdinando, qual conte christoforo insieme con le conte zuanno carlouiczio ha in quelli contorni per quanto se diceua 400 caualli legieri in archa, et che xagabria e quelli altri lochi dela ongaria se teniuano a nome de colui quel sara electo re.» Padenon Ferencz tud. Fiuméből 1526 nov. 17-ről. — »Conte cristophoro frangipane .... se atrouaua ad vna terra chiamata Varreslin .... qual conte ha tra caualli et pedoni da 3000 persone in quelli contorni de varreslin e xagrapia.» Goriczai Guido tud. Moro Jánoshoz Postojnáról nov. 25-ről 1526. — »El qual vayuoda se diceua esser a buda cum alcune poche gente da guerra et erano certi baroni ongari. E se diceua chel resto de le sue gente erano alle confine della transyluania, e che tra pedoni e caualli sonno da 20000 persone, la magior parte a cauallo, e dice che ongari per niun modo voleno assentir al principe ferdinando per suo re, ne pur alder nominar todeschi, anzi pur presto se sottometteriano a Turchi.» Horvát Lukács tudósít. Moro Jánoshoz, nov. 26, 1526. — »Item dice che la regina de ongaria voria el vayuoda transylvano per consorte, et che esso vayuoda non la vol.» Kamarjay Tamás nyilatkozata Moró János előtt decemb. 2-dikán 1526. — »Item dice chel vayuoda ha da 25000 persone.» Moro János levele decemb. 9, 1526. — Mindez Sanudonál XLIII köt. 175, 201, 168, 190, 217, 228, és 245 lev.

kat minden további ellenvetés nélkül biztosan bebocsássátok, mert mi őket nem egyebért, mint a ti védelmetekért fogadtuk fel, hogy illy zavaros időben bátorságban maradhattok, és e város ezen országnak megtartathassék. Másképp ne tegyetek. Kelt Köpcsén várában, szent Márton püspök és hitvalló ünnepén, az úr 1526-dik esztendejében.

Mária királyné sk. ¹.

Ferdinánd pedig Hainburgban, vele lévő udvari és kamarai német tanácsosai eleibe, négy pontot terjesztett, kellő megfontolás végett, úgymint: 1) Miként lehetne az özvegy királyné személyét a fenyegető veszélyek ellen biztosítani; 2) Mit kellene a várak birtokbavételére nézve tenni; 3) A Komáromba hirdetett országgyűlést illy körülmények közt meg kell-e tartani?; 4) Magyarország ellen a háborút már most meg kell-e indítani? — A tanácsosok véleménye

Az 1-ső pontra nézve az volt: hogy Ferdinánd egy több tagból álló követséget, illetőleg biztosságot rendeljen a királynéhoz, melly neki hatályos szavakban adja értésére: mikép Ferdinánd, őt-illető tisztehez, s a királynénak már előbb tett ajánlataihoz képest, elvégre elhatározta, a királyné személyét megóvni, s e részben teljes egész hatalmát gyakorolni; mivel pedig a naponta terjengő rendkívüli és gondtele hírek minden további késedelmezést kizárnak, nehogy benne legkisebb fogyatkozás is mutatkozzék, vagy a császár, többi királyok és fejedelmek, s az egész rokonság részéről, hanyagsággal vádoltassék, szükségesnek látta: Bornemiszával az említett biztosság által alkuba bocsátkozni az iránt, hogy ez neki a pozsoni várat feladja. A biztosság tehát e tárgyban a királyné segedelmével fog működni, s ha Bornemisza igent mond, a királyné a Ferdinánd örökdedése alatt tovább is Pozsonban maradni, így Ferdinánd által kegyelmesen megőriztetni s biztosíttatni; ha ellenben Bornemiszát

¹ »Datum in Arce Kephyn in festo beati Martini Episcopi et Confessoris, Anno Domini 1526.« Sz. kir. Sopron városa levéltárából, Martiny Fridrik polgármester úr szíves közléséből.

most még semmi egyességre bírni nem lehetne, s a királynénak a Ferdinánd őrizete alatt mind e mellett Pozsonban maradnia kellene, a Duna, bányavárosok, és Mária hitbére tekintetéből szükséges lesz: Pozson városába 1200 embert helyhezni, s úgy hozván netalán magokkal a körülmények, a Dunán sietve több hadakat is szállítani; ezek eleibe aztán, egyszersmind a királyné mellé, egy tekintélyes férfiút rendelni. Ha azonban az, hogy a királyné Pozsonban maradjon, jónak és helyesnek nem látszanék, lakását, a Ferdinánd felvigyázása alatt, tegye át Sopronba, vagy ha itt neki nem tetszenék, jeleljen ki valamely más helyet, hol megóva maradhasson. E pont iránti véleményeket azzal zárták a tanácsosok, hogy Ferdinánd, mihelyt e tárgyban a királyné s Bornemisza gondolkozásáról bizonyos és alapos tudomása lesz, haladék nélkül lásson a végrehajtáshoz.

A 2-dik pontot illetőleg: a várak elfoglalásában eddig követett halogatásból s késedelemből — mondának a tanácsosok — nem egyéb származott, mint hogy az erdélyi vajda annál biztosabban foganathba vette szándokát, s miként most már világos szemmel látható, érzékeny sérelmeket okoz Ferdinándnak. Oda járult tehát a tanácsosok véleménye s javaslata, hogy az érintett biztosság adja elő határozott parancsolat következtében a királynénak: miszerint a magyarok magoknak királyt nem választhatnak, mert Magyarország következő igaz örököse és uralkodó királya Ferdinánd, még pedig, miként egész Magyarország előtt eléggé tudva van, a szerződések erejénél fogva, mellyeknek ellene egy magyar alattvalónak sem szabad cselekednie ¹, — a honnan mindenki átláthatja, hogy az erdélyi vajda s párthívei ollyasmit követtek el, mi őket nem illette, mit tenniök hatalmukban nem volt. Mindezeknél fogva a királyné afféle ürügyeket ne keressen:

¹ Demnach ist der Hofrats Rat vnd guetbeduncken, das der vorgemelten potschaft auch austruchlichen beuolhen werde der kunigin furzehalten, wie die Hungern mit der Wal kainen kunig zuerwellen haben, wann die Kunigliche Maiestät sey rechter angeender Erb vnd regirender Kunig des Kunigreichs Hunngern, dan-

mintha ő esküvel volna az országnak lekötölvén, miután az ország egyedül Ferdinándot illeti, s ő neki tartozik minden engedelmeskedni¹, hanem határozottan intse oda a biztonság a királynét, hogy ez a várakat, maga nevében ugyan, de a Ferdinánd hadi népével foglaltassa el, s Ferdinánd aztán mindegyik őrségbe egy-egy vitéz férfiút rendeljen. Illyképen hitték a tanácsosok, hogy a királyné is biztosabban megőriztetetik, s hitbérének birtokában megtartathaták, azon esethen, ha a vajda netalán lépéseket tenne azon helyeket is, mellyek a királynénak lekötve vannak, hatalmába keríteni, s a királynét az országból elűzni, vagy más úton megszorítani, miként ez — mondának — szokása, és már több ízben elkövetett gyakorlata a magyaroknak, mi pedig, ha a királyné a Ferdinánd őrkdése alá vétetik, s a várak a fennebbelöadottak szerint őrhadakkal megrakatnak, nem történhetik.

Mi a 3-dik pontot, az országgyűlést, tárgyazza, e részben az volt véleményök: hogy az, miután a Ferdinánd tudtával hirdettetett ki, tartassék meg, s azonközben a hadak alkalmas helyeken együttmaradjanak. Miszerint pedig ezen országgyűlésen a tárgyak annál biztosabban folyjanak, s erre nézve a czélszerű intézkedések eleve megtétethessenek, szükségesnek látták a tanácsosok: rögtön, mind a vajda háta megé, mind egyebüvé is, ügyes kémeket állítani, s szem elől nem tévesztetni azt: hogy a magyarok magoknak királyt nem választhatnak, miután Ferdinánd Magyarországnak következő örökös uralkodó királya, s a magyaroknak semmi egyéb hatalma nincs, mint őt, a szerződések értelmében, országló örökös urokul elismerni, s minden ellenszegülés nélkül megkoronázni. Mert — mondának — itt nem

neben von der gannezen Coron Hunngern genugsam vorhanden lautt der tractät, vnd kainem vnndertan in Hunngern dawider zehandlen gebur.“ —

¹ „So muge die Kunigin kainen aufzug auf die Coron succhen als were die Kunigin der Coron durch Iren aid verpunden, dann alain Kuniglichen Majestät dem gehör die Coron vnd alle gehorsam zuc.“

csekély figyelmet igényel az: hogy ha Ferdinánd, örökségi joga s a szerződések ellenére reá engedné magát bírni: miszerint elválasztatását kérje, vagy bevárja, ebből a vajda is jogot meríthetne saját elválasztatására, s azt mondhatná, hogy Ferdinánd, ha neki a királysághoz joga vagy a szerződéseknek ereje volt, azon jogát választásnak ki nem tette hanem egyenesen gyakorlatba vette volna¹. Mindezekért azt tanácsolták: Ferdinánd rendeljen egy követséget az országgyűlésre, mely a rendek előtt tartandó előterjesztésében koránt se választást, hanem a szerződések értelmében egyedül örökséget s eleve megállapított jogot sürgessen², és azt kérje s batározta el: hogy a magyarok Ferdinándot békével, legkisebb ellenszegülés nélkül kívánják az ország birtokába bocsátani. A követség egyszersmind a királynéval s nádorral is egyezkedjék: miszerint az országgyűlésen Ferdinánd mellett mondandó beszédekben, a dolgot ők is egyedül az imént-említett szerződésekre s kívánatokra vezessék, ne pedig választásra alapítsák; tekintetbe vévén, hogy Ferdinánd, azon szerződések s örökségi jogok erejénél fogva, a fennebb-elősorolt okokból, igazságosan léphet Magyarország birtokába.

---

¹ „Auch als die Hungern kain waal zethun haben, sonnder die Kunigliche Maiestät angeender regierender Erb-Kunig in Hungern ist, vnd die Hungern kein annder macht zethun haben, dann die Kunigliche Maiestät furlren regierunden Erbherrn zuerkennen, vnd Ir Maiestät on widerstaundt zu cronen, Innhalt der vertrag. Es ist auch nit wenig zugedenken wo die Kunigliche Maiestät sich über die Erblich gerechtigkeit vnd vertrag bewegen liesse der waal zubegeren, oder sich verwilliget der waal zuerwarten, das daraus der weida, ime mit seiner waal ain gerechtigkeit schöpfen vnd machen, vnd die sach also furgeben möcht: hette die Kunigliche Maiestät gerechtigkeit gehabt, oder wären die Tractät in würkhung, So heßt die Kunigliche Maiestät sein gerechtigkeit auf kain waal stellen lassen, sonnder in seiner gebürlichen gerechtigkeit verfahren.“ — ² „Demnach solle die Kunigliche Maiestät auf den Rakusch ain potschafft schikken, die sollen kain waal, sonnder alain die Erblich vnd auch vorausgetragen gerechtigkeit, lautt der tractät furtragen.“

Stephanus de Verboczi
Regius Cancellarius. M. J.

Verbőczy
 János király

István
 kancellárja

Ardehelyi Vagyonkezelő Végrendeletének

A 4-dik pontot, „miután itt, az érkezett hírek állásában, Magyarországnak fegyverrel meghódításáról kell gondolkodni“, legfontosabbnak tartották a tanácsosok¹; véleményök abban öszpontosult: hogy Magyarország ellen a háborút már most megindítani, sok nyomatékos okokból, de főként azért nem lehet, mert Ferdinándnak mindenek felett azon kell ügyekeznie, hogy magát Csehország királyává megkoronáztassa, s így aztán Magyarország ellen a háborút, Csehország, valamint minden alsó és felső örökös tartományai s hozzá hű birtokai erejével, jólmeggondolva, érett megfontolással, tanács-
csal és elhatározattal kezdje meg; nem feledvén, hogy a vajda magát illy őt nem illető dolgokba, valamelly különös jó egyetértés nélkül keverni nem merte volna, s hogy a törökök sőt mások is bele avatkozhatnak és vonathatnak a megkezdendő háborúba².

E javaslatok következtében a királynéhez, állandó biztosokul, a Rauber Kristóf laibachi herceg-püspök és sekkaui kormányzó vezérlete alatt, Zelking Vilmos, Lamberg János, Herberstein György, Dornberg Rézmán és Pemflinger István nevezettek; Pozson környékére 8000 gyalog és 2000 lovas, Pozson elfoglalására a Heuser Lénárt ezredes és a két testvér Leuser Zsigmond és Miksa századosok vezérlete alatt, két zászlóaljból álló hadicsapat, Győrbe pedig 2000 gyaloggal és 1000 lovassal Frangepán Kristóf küldettek³. Frangepán, kinek Ferdinándhoz eddig annyira forró keblében, a német tanácsosok fennebbi javaslatai, miként azon ingatag hűség, melyet a Pozsonba gyűlt némelly urak, Pemflinger István levelének tanúsága szerint, közporté-

¹ „Dieweil an diesem vierdten Artigkhl nach gestalt der leuff die maist sach zueroberung des Kunigreichs Hungern gelegen.“ —

² Eredeti fogalmazata a cs. k. titk. levéltárban. — ³ Ferdinándnál lévő ve-
leuczei követ Contarini Károly tudósítása 1526 nov. 24-ről, Sanudo után Gévy Urk. zur Gesch. Kl.; és a cs. k. titk. levéltár.

- kaként árultak, némi visszarezzenést gerjesztének, mielőtt rendeltetése helyére indulna, saját vagyonát s az ország hadi
- Nov. 10. és egyházi kormányvezetőjét biztosítandó, november 10-dikén világos szerződésre kívánt Ferdinánddal lépni; mellynek Pozsonból átküldött feltételei voltak: hogy Ferdinánd a Frangepán minden jószágaiért jót álljon, őt egyszersmind Magyarországon hadai fővezérévé, Erdődy Simon zágrábi püspököt pedig, ha hely talál lenni, esztergomi érsekké nevezze ¹. Ferdinánd a körülmények bővebb ki fejlődésére, s a Fejérvárra küldött követei megérkeztére várva, nem adott kielégítő választ e feltételekre, s Frangepán Győrbe elutazott; hol a fejérvári ese-
- Nov. 14. mények felől értesülvén, november 14-dikén azt íratta olaszul Záray Jeromos által a Ferdinánd mellett lévő Cles Bernát trienti herceg-püspökhöz, hogy ő, a Ferdinánd java előmozdításán magában tanakodván, a dolgok jelen helyzetében elkerülhetlen szükségesnek látja, miszerint Ferdinánd a Záray levele átadójától, Kantorics Lőrincztől, egy latin levelet küldjön rögtön hozzá, mellyben nyilatkoztassa ki: hogy tőle teljesen kielégítő értesítést kapván Erdődy Simon felől, ezt az esztergomi érsekséggel felruházni hajlandó. Ezen levélben pedig Ferdinánd Erdődy ellen semmi kifogást ne tegyen, az érsekséghez semmi feltételt ne kössön; illyképen bizton reményli: hogy Erdődyvel, ha őt szándoka változtatására tán különben nem lehetne is bírni, kellőleg rendbe hozhat mindeneket. Mire nézve, isten segedelmével még ez nap elindul Tótország és Pozsega vármegye felé ², hogy ott Erdődyvel találkozáván, őt a komáromi gyűlésen megjelenésre vegye, s a többi kellő lépteket is megtehesse. E részben azonban szükségesnek hitte: hogy Cles, a többi tanácsosokkal együtt, kérje Ferdinándot, miszerint a magyar és horvát uraktól

---

¹ Pray Hierarch. II, 257 l.; utána Katona XX, 8 l. — ² „Otzi a dio piando sua signoria si parte tira de stesso al rengno di Sclauonia e Posega”, tehát ismét megkülönbözteti Záray Pozsega vármegyét Tótországtól.

világosan tudja meg: kik kívánnak az ő pártján lenni; ezektől aztán, minthogy a világ olly különös¹, írásban vegye ki ígéreteiket, s neveiket Kantories által küldje meg Frangepánnak, hogy tudhassa kikben bizzék s miként alkalmazza további lépteit. Ezenfelül, a királyné s a nádor még egyszer írjon tüstént az ország minden uraihoz; és pedig nemcsak azokhoz kik a vajda gyűlésén meg nem jelentek, de a kik ott jelen voltak, sőt magához a vajdához is, miszerint a szent Katalin napjára kitűzött országgyűlésen jelenjenek meg²; óvást tévén, hogy ők lesznek okai az ország veszedelmének, melyet makácosságuk előidézhethet. „Ha a vajda és párthivei — monda Frangepán — a komáromi gyűlésre ekként meghivatnak, ez az ő tekintélyöket csökkenteni, szívöket marczongolni, egyszerűsmind nekik azt, hogy számba sem vétetnek, mutatni fogja”³. És ha mindezek, mint felette szükségesek, késedelem nélkül fogadnunkba vétetnek, s e mellett maga részéről Ferdinánd is mindent lehető legjobban elkövet, Frangepán szinte ígérte: hogy semmit el nem fog mulasztani, mi tehetségétől kitelik. Végre még azt ajánlotta, hogy az imént- említett urakhoz, valamint a zászlósok sőt magához Frangepánhoz, Ferdinánd is írjon külön latin leveleket, olly nyilvánítással: hogy ha a királyné által hirdetett országgyűlésen megjelennek, ott ő igazán s igazságosan be fogja bizonyítani, miszerint a vajda jogtalanul koronáztatott meg, s a miket tett, az ország törvényei s rendeletei ellenére tette. Ezen leveleket pedig a néhai boldog- emlékezetű Miksa császár és Ulászló király közt Pozsonban és Bécsben köttetett s vele másolatban közlött szerződésen vélte alapíthatni, és különösen azt, melly ő hozzá küldetnék, következő tartalomban szerkesztteni:

¹ „Perche el mondo e stranio.” — ² „Che debano venir al racus de santa Chatarina posto per la maesta de la regina et el naderspan coe conte palatino.” Mutatja ez mennyire közdivatú volt ekkor a „rákos” és „nádorispán” szó, a később lábrakapott diéta és palatinus helyett. — ³ „Chiamando il voyuoda et sui aderenti al racus li se tole la reputation et li amaza il core et li si dimostra non far conto di lui”.

„Gróf! Értésünkre jutván, hogy téged némelly vidékek¹, magunk és az ország nagy hasznára, védőjökül választottak, ezennel tudtadra kívánjuk adni: miszerint mi minden vérontás nélkül ügyesünk jogunkat életbe léptetni. Úgy értjük azonban, hogy némellyek, kik a vajdával tartanak, sőt maga a vajda is, magán hasznuk s javuk miatt az ország közveszedelmével nem gondolnak, s ez utóbbi a magyar koronát, isten és világ jogai s az ország törvényei rendeletei és határozatai ellenére, bitorolja; miként ezt ama szerződésnek, melyet azon urakon felül, kiknek erre lépniök hatalmukban volt, maga a vajda is megerősített, iderekesztett másából meg fogod érteni. Mi tehát, bár e jogunkkal felhagyni semmikép sem szándékozunk, a keresztyén vér omlását örömet meg akarnók kimélni; és ezért kedvesen értvén, hogy a közelebbi szent Katalin napra országgyűlés hirdettetett, téged, mint a fennemlített vidékek védőjét, ezennel felszólítunk: bird reá az ottani valamennyi urakat és nemeseket, miszerint a mondott gyűlésen, azon szabadságaik megmentésére, mellyeket az ő őseik annyi évek előtt szerettek, mellyeket annyi magyar királyok megerősítettek, jelenjenek meg, és magokat egy olly könnyen elnyomatni elvesztetni ne engedjék, hanem eszközöljék azt, hogy mind országuk békében maradjon, mind a mi jogunk is elismertessék s épentartassék”².

Eléggé tanusítják ezek, mennyit tartott Frangepán önmaga is befolyására, s hogy ennélfogva ő azon késedelmet, melly a Pozsonból átküldött kívánataira adandó kedvező királyi elhatározat megérkezteben mutatkozott, tekintélyével egyezőnek nem nézheté. Figyelmeztetései azonban csak azt siettették, hogy egyrészt a János királylyáaválasztatásáról hírtvevő Ferdinánd, másrészt az alkotmányos jogok feletti örökösre felriasztott magyar urak között, kiknek névsorában a különben

---

¹ „Alcuni paessi.” — ² Gévay Urk. zur Gesch. I. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

annyira hű Thurzó Elek, s nem kisebb ámulatunkra Batthyányi Ferencz, sőt az özvegy királyné előtt csak néhány nappal előbb tett olly határozott nyilatkozata ellenére Horváth Gáspár is megjelen, Köpcsénben ¹, írott alkuszerződések köttettek; melyeknek egyikében Ferdinánd általános az ország jogai s kiváltságai megtartását sőt öregbítését, a szerződő uraknak eddigi hivatalaik és jószágaikban megmaradását, s az ellenfél által netalán okozandó káraik megtérítését, királyi szavával biztosítja; a többiben Báthory István nádornak Kőszeg váron felül 2000 rénes forintot, Batthyányi Ferencznek 6000, Tahy Jánosnak pedig 1800 aranyat ígér, bizonyos kiszabott határidőkben fizetni; ezek viszont, neki, tántoríthatlan igaz hűségöket, ragaszkodásukat, s ügye előmozdítására, bárki ellen, egész erejüket, segedelmöket, sőt mind Batthyányi mind Tahy külön-külön 500 könnyű lovas had kiállítását, hitőkre fogadják. Az általános szerződés nevezetes szavai így hangzottak: „Tudni való: hogy bár a fenséges fejdelem Ferdinánd, választott cseh-országi király, spanyolországi herczeg és fejdelemfi, ausztriai fő- és burgundi herczeg úrnak, nemkülönben az ő fenséges hitvesének, mint igaz, törvényes és természetes örökösöknek, Magyarországhoz és a magyar koronához, az ez iránt köttetett többrendbeli alkuszerződések erejénél fogva, de azért is joga volt, mert az ő imént-említett fenséges hitvese, néhai fenséges László magyar- és cseh- stb országi királynak természetes és törvényes leánya, Lajos ugyancsak magyar- cseh- stb. országi királynak pedig testvér-nénje; mindezeket mégis Szapolyay János szepesi gróf és erdélyi vajda nem tekintvén, magát erőszakos elválasztatása által, czimboráival s követőivel együtt, az említett országra és koronára tetteleg reátolta, abba beléavatta, s annak engedett és mindeddig rendületlenül megtartott jogai,

¹ Hogy e szerződések Köpcsénben köttettek, világos Batthyányi Ferencznek Ferdinándhoz 1526 decemb. 21-ről írott leveléből, hol ezt mondja: „Tandem memineri potest Vestra Serenitas, qualem compositionem mecum in Kőpczhen ad tres menses Vestra Serenitas fecerat.” Gévaýnál u. o. KI.

szabadságai s kiváltságainak elleneszegezte; hogy továbbá a mi tekintetes és nagyságos, tisztelendő ájtatos, őszintén kedvelteink: Báthory István említett ország nádorispánja és királyi kunok birája, Batthyányi Ferencz Dalmát- Horvát- és Tót országok bánja, Brodarics István szerémi püspök a fennebbérített ország kancellárja, Thurzó Elek Magyarország főtárnokmestere, Tahy János vránai perjelségkormányzó, és vingárti Horváth Gáspár királyi főetekfogómester, mint az igazság és méltányosság hő tisztelői, hitőkre s igazvultukra megemlékezőleg, a mondott fenséges királyhoz, mint a magyar szabadság visszaszerzője és megmentőjéhez ¹ állottak, neki, miként illik, hű segédkezet kívánván nyújtani. Miért is egy részről azon fennevezett fenséges Ferdinánd király úr, más részről az ugyanott- említett nádorispán, bán, kancellár, Elek, János, és Gáspár között, következő szerződés kötöttet s létesítettet: Először is, a fennevezett fenséges király, Magyarország jogait, szabadságait, kiváltságait, törvényeit s rendelvényeit illetőleg, igéri és ajánlja: hogy azokat nemcsak fen- és úgy a mint eddig megtartattak, erősen megtartani és teljesíteni, de hasonlóan nevelni és öregbíteni is akarja, — hanemha némelly királyi városok s egyének lennének, kik és a mellyek azokat, maga helyén és idején vizsgálát alá veendő vétségök által, elvesztették volna ²; továbbá: hogy azon nádorispánt, bánt, kancellárt, Eleket, Jánost, és Gáspárt, összesen mint egyenként, jogaikban s kiváltságaikban, épen, épségesen meg- és fentartani; miként, ha nekik vagy valamelyiköknek, az ő felsége szolgálatában valamely kára okoztatnék, ezt helyrepótolni és megtéríteni; sőt őket, eddig viselt hivatalaikban, egyenként továbbra is kegyesen megtartani, azokból el nem mozdítani; ha némelly elkobzott javak ő felségére szállának, ezeket, kegyelmére s jótékonyságára megemlékezőleg, nekik s ő felsége többi követőinek ado-

¹ „Tamquam vindicem et assertorem libertatis hungaricoe.” — ² „Nisi essent Ciuitates aliquot et persone que illa per deliquium suum, quod suo loco et tempore discutietur, amisissent.”

mányozni; ha pedig — mitől isten mentsen — az eset és szerencse úgy hozná magával, hogy ők, vagy bárki közölők, jószágaikból s birtokaikból a vajda és elébbmondott czimborái által elüzetnének, így azoknak élvezetéhez s használatához biztosan nem juthatnának, ezen esetben az így elüezett ő felsége, tehetsége szerint, tisztességesen eltartani, kívánja és szándékozik. Viszont, ugyanazon nádorispán, bán, kancellár, Elek, János és Gáspár, mindazokat, mik imént elősoroltattak, illő alázatossággal s tisztelettel elfogadván, ígéri és ajánlják, sőt egymásért mindegyik ígéri és ajánlja: miszerint ő királyi felségét, mindenkor, bármelly ellensége és ellenkezője ellen, senkit ki nem véve, követik; az ő pártját s javát tehetségökhöz képest eszközlik, öregbitük és előmozdítják; s az említett Magyarország koronájának elnyerése, és annak teljes békés birtoklása tekintetében, mindazt teszik, mi állhatatos, igaz, erős férfiakhoz illik. Miket is összesen mint egyenként, az elölnevezett fenséges király, jószágos királyi szavára, a nádorispán, bán, kancellár, Elek, János és Gáspár pedig hitökre fogadták, sőt mindegyik egymásért fogadta, hogy örökösen megtartják, megállják, s ellenök soha semmit mondani, tenni, cselekedni, semmi szín és ürügy alatt nem akarnak. És ennek tanuságára s nagyobb erejére, két egészen egyenlő tartalmú oklevél készítettett, a szerződők mindegyikének saját kezével aláírva, s mindnyája pecséteivel megerősítve; melly kelt . . . . . Itt az illető nap és hely beírására a lap üresen hagyatott.

A Báthory, Batthyányi, és Tahy részére kiadott magán szerződések, ennek csak szóról szóra ismételt viszhangjai voltak; a különbözőség egyedül a feltételekben állt. „Ugyanazon királyi felség — így szólt a Báthoryé — ígéri s ajánlja: hogy az említett nádorispán úrnak, vagy az ő törvényes ügyvédének, adni avagy adatni s leszámláltatni fog két ezer rénes forintot, tudniillik a legközelebbi négy nap alatt ezer, s az ez után legközelebb jövő nyolcz nap alatt ismét ezer rénes forintot; és hasonlóképe ő felsége azon nádorispán úrnak a kőszegi várat fogja

adni; ha pedig történnék, hogy ez nem lehetne, vagy a mondott nádorispán azon vár birtokához nem juthatna, ezen esetben, egy más, ugyanannyit érő várat ad, és köteles neki adni, de úgy, hogy azon nádorispán, ő felségét, tehetsége szerint, bármely ellensége és ellenkezője ellen, senkit ki nem véve, segíteni és segélni, s az ő felsége és közös ügyei hasznát s javát tőle-kitelhetőleg védeni, ótalmazni, pártolni és előmozdítani tartozzék.” — És „ugyanazon Ferdinánd király — mond a Batthyányi — igéri s ajánlja: miszerint az említett bánnak, vagy az ő törvényes ügyvéde avagy ügyvédeknek, mindjárt Bécs városában, adni vagy adatni s leszámláltatni fog e z e r, a közvetlen legközelebb következő 14 nap mulva két ezer, s az ezután legközelebbi egy hónap mulva ismét három ezer aranyat, mindegyik darabot 75 krával számítván. Viszont Batthyányi Ferencz is igéri s ajánlja: hogy az ő felsége szolgálatára és szükségére, 500 könnyű lovas kíván tartani és kiállítani, még pedig kétszázat tüstént, a többit azonban mentőlelébb, mihelyt lehet, de főként szent András apostol napjára elküldeni, — ezen lovasságával, ő felségét, bármely ellensége és ellenkezője ellen, senkit ki nem véve, maga is követni, s ügyét tőle-kitelhetőleg pártolni és előmozdítani.” Tahy Jánosnak végre, ezekkel mindenben egyenlő szavakkal, most mindjárt kilencz száz, és egy hónap leforgása után ismét kilencz száz arany lefizetése ígértetett, azon kötelezés mellett, hogy ő a maga 500 főnyi könnyű lovas hadával azonnal előálljon; bizonyossá tétetvén, miszerint azon őszveg erejéig, melly ezen lovassága hópénzéből netalán hátramaradna, a rokonoki várat ¹ fogja kapni zálogba ².

Ekként a legsürgetősebb követelők ki voltak volna elégítve. Brodarics, Thurzó és Horváth Gáspár mikkel csendesítették le, nem tudjuk. A többiek, mint nem annyira jelentékenyek,

¹ „Castrum Rokhanitsch”; ma Rakovac. — ² Gévay Urk. zur Gesch. v. Ung. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

kedvezőbb körülményekre hagyattak. Ezek közé soroltatott névszerint Krusics Péter. Zengen, october 28-dikán kelt leveleiben, nagy örömét jelentette ő, hogy miként a horvátokhoz küldött s vele vérségi kapcsolatban álló Jurisics Miklóstól értette, Ferdinánd a már csaknem egészen elpusztult nyomorult országot kegyelmesen megszáván, saját hatalma alá keríteni s megóttalmazni szándékozik; szolgája András deák által minap izent ajánlata folytán újabban is kinyilatkoztatván, miszerint a kormányára bizott várakkal együtt, állandóan hűve akar lenni Ferdinándnak; de mivel, jelesül Zeng, Otocsa és Klissza városokat, az ottani várakkal s ez utóbbi mellett fekvő ó várakkal együtt, már több évek óta, csupán maga pénzén és költségén tartja fen, a Frangepán grófok közül pedig némelyek ő reá azért, mert az elhunyt királyhoz mindenkoron hű volt, agyarkodnak, s azon várakat magok részére elfoglalni törekcszenek, arra kérte Ferdinándot: nyujtszon neki a további védelemre segedelmet, s legyen bizonyos affelől, hogy őt, ha bővebben megismerheti, minden parancsai teljesítésében a leghűbbnek s gyorsnak fogja tapasztalni ¹. Ezekhez András deák, ugyanaz ki september 30-dikán kelt levelét is hozta, Hainburghban, világosításul még azt adta írásban: hogy a néhai király Zengen, Klisszán, és a Krusics által megnevezett más két várban, 250 gyalogot tartott volt eddig, külön, magán erszényéből; ezenfelül pedig Krusicsnak 7000 forint évpénze járt, 100 lovas és ugyanannyi gyalog tartására. Kérte tehát, hogy ezen fizetéseket Ferdinánd is rendelje ki. Ferdinánd azonban, vagy azért mert az ez iránti rendelkezést egyenesen a magyar kormánylat köréhez tartozónak, vagy mert különben is szűk pénztárát általa szerfelett megterhelendőnek hitte, a tárgyat Pozsonba az özvegy királyné s a magyar tanácsosokhoz utasította, és maga, Nádasdy Tamás kíséretében, november 15-dike táján, Bécsbe Nov. 15.

¹ Krusics Péter levele Ferdinándhoz »Ex Segnia in festo Beatorum Apostolorum Simonis et Jude, Anno etc» (1526). Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

viszszatért. Ez által az ügy halasztva volt csak, rajta segítve nem. Mária s a magyar tanács, Krusics kérelmeit rendkívül leolvasztotta, a 7000 forint évpénzt megtagadta, s egyedül a király által tartandó 200 gyalogra ajánlott fizetést. Miért is

Nov. 16. András deák, november 16-dikán kelt levelében, pánaszosan újította meg hainburgi kívánatait Ferdinándnál ¹. E levéllel még egy más indult, ugyanezen napról, Pozsonból Bécs felé. Horvátország követei tudniillik, Mária királynénál végezvén udvarlásukat, Ferdinándot is meg kívánták tisztelni, és miszerint előbocsátatást kihallgattatást nyerjenek, ennek Mária mellett lévő biztosaihoz folyamodtak közbenjárásért. „Ezen követek — mondanak a biztosok ajánlólevelökben — kik a török pusztításainak annyiszor kitéve, mindenkor vitézül harczoltak a hazáért, bár az ausztriai ház s az egész keresztyén társaság irányában különben is érdemteljesek valának, jelenleg úgy viselték magokat, hogy őket annál szívesben ajánlanók felségednek. Miért is felségedet kérjük: méltóztassék őket könnyen előbocsátani és kegyesen meghallgatni, miszerint nyilván tapasztalják, hogy a mi ajánlásunk sokat ért mellettök felségednél” ².

Igen egy időben érkezhettek vissza a horvát követekkel Ferdinánd követei, kiket Székesfejervárra küldött; és velek egyszerre jöttek az itt alkotott számosabb törvénczikkek közül azok, mellyek már fennebb elősoroltattak, mellyeket, mihelyt hirtelenében megkapni lehetett, a laibachi püspök közlött sietve levélben Mária meghagyásából Ferdinánddal ³. Illyképen a Székesfejerváron történtek részletes és hiteles rajza előtte állván

¹ András deák levele Ferdinándhoz „Ex Prayzpurgh feria sexta ante Elizabeth 1526”. Eredetije ugyanott; és Gévay Itinerar Kaiser Ferdinands I. —

² Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. Zelking és Lamberg nincsenek aláírva. — ³ „Quamplurima sunt statuta, que hesterno die promulgata sunt, sed libellum habere non potui vt omnia R. D. V. perscriberem”, mond a fejérvári tudósító; — „Hos suprascriptos articulos Serenissima domina Regina dedit mihi perscribendos, vt eos ad vestram Serenitatem quantocius transmitterem” mond a laibachi püspök Ferdinándhoz. A napot egyik sem jegyezte fel. Gévay Urk. z. Gesch. KI. Ered. a cs. k. t. levéltárban.

Ferdinándnak, a további kíméletet János irányában egészen félre tette, s hasonlót hasonlóval ügyekezvén megtorlani, az eddigi váltogatottabb kifejezéseket, tettekhez alkalmazott szavakkal cserélte fel. Mindenek előtt Zsigmond lengyel királynak kívánta kiönteni panaszát, és őt tovább is maga részére megnyerni, kiről nem kevés örömmel hallotta, hogy követei Székesfejerváron jelen nem voltak. Miként fiú és leány saját atyját, bizodalomteljesen szólította fel őt rögtön, november 17-dikén kelt levelével, Nov. 17. maga és hitvесе nevében, hogy törvényes jogaik, s mi nem kevesbbé tetintetbe veendő, legkivált a gyermekekkel megáldott koronás fők tűrhetlen sérelmével, jobbagyból királylyá választott erdélyi vajda ellen, tanácsot, pártfogást és segédelmet nyújtson. A bosszankodás színét elég hűn magán viselő panaszos levele Zsigmondhoz így hangzott:

„Fenséges király, kedves urunk bátyánk és sógorunk, üdvét, ajánlást, örök szeretetünk nőttön-növekvését! Minthogy mi fénsegedet mindeddig kedves atyánkul szeretünk, mind azért, mert bennünket kedvelt fiaként vizsontszeretett, mind mert fenséges házunk és magunk dolgait is pártolni és előmozdítani meg nem szűnik, — noha meg vagyunk győződve, hogy fenséged mindezekről már rég értesítve van, lelkünk azon bizodalmánál fogva, mellyet benne helyhetünk, nem akartuk eltitkolni fenséged előtt: miszerint, ámbár mi, a régibb és főként azon legújabb alkuszerződés erejével, mellyet Bécsben és Pozsonban Ulászló magyar- és csehországi királylyal, néhai Miksa császár, a mi tisztelt nagyatyánk urunk, fenséged tekintélye s erélyének is közbenjöttével kötött, de azért is, mert a mi igen kedvelt fenséges hitvesünk az említett néhai Ulászló királynak természetes és törvényes leánya, néhai fenséges Lajos ugyancsak magyar- és csehországi királynak pedig testvér-nénje, az így bennünket, és most-érintett hitvesünket, isteni mint emberi törvények szerint nyilván illető Magyarországra, joggal bemeheténk, annak teljes kormányát vállunkra vehetők, és ezt csupán bizonyos tekintetekből, főként pedig azért nem tettük,

nehogy az iszonyú török zsarnok által többfélekép elpusztított országra még nagyobb teher és kár sulyosodjék; mindazáltal Szapolyay János szepesi gróf és erdélyi vajda, az imént-említett Lajos király szerencsétlen és kora halála után — kit ő, országostul az elkerülhetlen veszély örvényébe sodortatvát, maga és övéi örök gyalázatára elhagyott, hogy így, miről majd annak idejében még számolnia kell, amaz elveszvéen, kárhozatos útakon módokon az országhoz jusson — egyedül felfuvalkodott kevélységtől vezettette, czimborái által magát minap Magyarország erőszakolt s a legjogtalanabb uralkodójává elválasztatta, s más nap megkoronáztatta ¹. Mi hogy neki annál szerencsésebben sikerüljön, mielőtt azon országgyűlés határnapja elkövetekeznék, melyet fenséges Mária magyar-, cseh- stb országi királyné, morvai őrgrófné asszony, a mi igen kedves hűgunk, és Báthory István az említett ország nádorispánja s királyi kunok birája, kiket az illyes országgyűlések kihirdetése hajdan óta illet, a legközelebbi szent Katalin napra Komárom városba kitűztek, ő azon országnak engedett s mindeddig rendületlenül megtartott régi kiváltságai, rendelvényei és engedélyei ellenére, bizonyos megelőző s ravaszul szent Imre herczeg napjára rendelt határidőre, Székesfejérvárra, vallamelly istentelen gyűlevészetet egybehíni nem félt ², — egyszersmind a mi követainknak s biztosainknak, kiket ő azelőtt őnmaga kért volt esdekelve tőlünk ³, midőn hozzá megérkeztek, nyilvános kihallgattatást engedni nem akart, nehogy ezeknek előterjesztései az ő keble szintolly istentelen

¹ „Post immaturum infelicemque interitum Ludovici Regis antedicti, quem inuitabili persone regnique sui necessitate circumseptum perpetua sui suorumque ignominia dereliquit, ut eo sublato, regno illo per fas nefasque potiretur, de quo suo olim tempore agendum erit, nonnisi spiritu superbie ductum nuper a complicitibus suis vno die electum et altera coronatum esse in assertum iniustissimumque Hungarie Dominatorem.” — ² „Impium quoddam conciliabulum ad Albam Regalem anticipato termino quem ad diem diui Emerici Ducis callide prefixerat conscribere non est veritus.” — ³ Erről hallgatnak adataink.

szándokainak talán ártsanak. Melly csalárdságokkal s gonosz mesterkedésekkel ¹ élve, minket és fenséges hitvesünket, elannyira világos jogainktól ellökni törekedett. Hacsak tehát mindezeknek idejekorán gát nem vettetik, és a mint mondani szokták, szeg szeggel nem üttetik ², fenséged leginkább képzelheti: milly szégyen háruland innen minden királyokra s az egész keresztyénségre; miként ellenben azt is megítélheti fenséged, hogy ha mi ezen országhoz hozzájuthatunk, Csehország, Morva, Slézia, s az idetartozó többi határos honainkkal együtt, milly erővel milly ügyekezettel állhatunk majd ellen az említett török zsarnoknak, — és hogy ez, nemcsak a mondott országnak s honainknak leszen jótékony és üdves, de egyszersmind Lengyelországra s az egész keresztyénségre nevezve is hasznos és alkalmas; ha pedig mi ezen országot hatalmunk alá nem hajtjuk ³, mindezek meggátoltatnak, s félő hogy a török megragadván az alkalmat, szándékában tovább is megmarad, és megnevelendő erejével s hadseregével azt ismét megtámadja; mi minden nemzetekben rémületet fogna támasztani. Ide járúl, mit a fennebbiek folytán szintolly komolyan meg kell fontolni, hogy sérelmes és elszenvedhetlen lenne az egész keresztyén köztársaság királyainak, főként kiknek gyermekei vannak, ha valamelyikök elhunyván, alattvalói a törvényes örökösöket az ország örökségéből, minden jog és cím nélkül kizárni fognának majdan törekedni, — és milly veszélyeket várhatnának magokra ez esetben a királyok, alattvalóiktól! ⁴ Miszerint annakokáért, mind ezen, mind az efféle más dögvésszes cselszövények ⁵,

¹ *Dolis et malis artibus.* — ² *Et quod aiunt clauus clauo tundatur.* —

³ *„Nisi regnum hoc nobis subigamus.”* — ⁴ *Quam graue et intolerabile foret vniuerse Christiane Reipublice regibus, et presertim ijs qui liberos habent, sicubi quem decedere contingat, subditi illius posthac nullo jure nullo titulo legitimos heredes a regni successione excludere conentur, et que similiter pericula reges a subditis suis eo casu expectare debeant.* — ⁵ *Tam hijs quam alijs practicis pestilentissimis.*

magok idejében meggátoltassanak, s az illy mirígyes példától a többi országok és uradalmak is meg ne fertőztessenek¹, fenségedet, kit hozzánk a vérség legszorosabb köteléke csatol, buzdítva és reménykedve kérjük: szíveskedjék, hozzánk viseltető jóakarata, s viszont fenséged iránti köteleességünk és végtelen szeretetünk, de — mit ritka ildomához s bölcseségéhez képest legkivált jelenleg gondolóra fog venni — a köz jó, béke és nyugalom tekintetéből is, minket és fenséges hitvesünket, mint fenséged kedves unoka-hugát, e dologban, kedvezése, tanácsa, segítsége és segedelmével pártolni s gyámolítani. Mi bizunk, hogy fenséged ezt kétségkívül tenni fogja, s viszonti teljes leköteleztetésünk által ügyebszünk megérdemleni. Boldogul éljen fenséged. Kelt Bécsben, szentandráshó 17-dikén 1526².

Nov. 18.

Következő nap e levelet Ferdinánd, utasításul a lengyelországi követségből még mind vissza nem tért Kammerer Detre német-ujbelyi püspöknek is, szóról szóra meg küldötte, azon hozzáadással, hogy ő az Ulászló király és Miksa császár között létrejött alkuszszövedésben maga is részt vévén, a történeteket annál elevenebb emlékezetben tarthatja³. Ugyanez nap a horvátországi követeket kihallgatta, s örömmel értette tőlök az ígéretet, hogy a komáromi gyűlésen meg fognak jelenni. Novem-

Nov. 20.

ber 20-dikán Eszlingenbe induló követeinek, az october 24-dikén tartott bécsi tanácskozás folytán meghagyta, hogy az ott egybesereglett birodalmi választó-fejedelmek s hercegeknek a magyar dolgok állapotát előrajzolván, János ellen segedelmet kérjenek⁴. Krusics fennebbi levelét pedig következő rövid latin háúirattal láttatta el: „Folyamodó legyen békétüréssel a Rá g u c s - i g, akkor e kérelme bővebben fog tárgyalatni.” Hasonló háúiratot kapott harmad nap András deák is⁵.

¹ „Tam morbidum non vitientur exemplo.” — ² Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredeti folgalmozata a cs. k. titk. levéltárban. — ³ Gévay u. o. Eredetiye u. o. —

⁴ Gévay Öst. Beob. 1844. 74 sz. — ⁵ „Supplicans cum petitione sua habeat patientiam usque ad Ragutsch, tunc tractabitur ulterius super petitione sua. Actum in presentia Regis Vienne 22 Novemb. 1526.” Cs. k. titk. levéltár. —

E közben Pozsonban egy szintolly sajnos mint szomorú jelenettel vonúl fel előttünk a kárpit. Bornemiszt, ki már azért is nem kevésbé neheztelt, hogy a dévényi vár malmát még october közepén elfoglaló német hadak ellen elégtételt s törvényszolgáltatást mindeddig sem kapott, arra bírni, hogy a pozsoni várat Ferdinándnak, mielőtt ez Magyarország királyává elválasztatnék, feladja, teljességgel nem lehetett. E részben Nádasdy Tamásnak minden törekvése hasztalan volt. Pedig, mint láttuk, Ferdinánd tanácsosai a határszéli várak és városok mielőbbi birtokbavételét elkerülhetlen szükségesnek látták. A Pozsonba szállított német had tehát erőszakos elfoglalásról gondolkozott. Csak ürügyre, alkalomra várt. Majd ezt is nyújtott. Néhány ágyú érkeztén tudniillik a Dunán, Bornemisztának, vagy tulajdonkép a helyettes Szalay Jánosnak tudtára adaték: hogy a dunaparton egy deszkaszínben lévő ágyút harmad nap alatt a várba vitesse fel, különben később nem lesz hatalmában. Szalay szerdán, november 21-dikén, intette a szárnyaló különböző hírektől is, Sebestyén várnagyot néhány szolgálával az ágyúért leküldötte. Vizsga szemmel tartotta ezt a német had, s midőn a deszkaszín betöretnék, a várbeli szolgálakat azon ráfogással, mintha ezek az ő ágyúit akarták volna elfoglalni, véletlen megrohanta, magát a várnagyot elfogta, hanyatthomlok egy kútba vetette, irgalmatlanul agyon verte, mintegy 14 szolgálával együtt 8 vagy 10 éves ártatlan fiacskáját is megölte, a többit az úgy nevezett Víz-toronyba kergette, s ezt ostromlani kezdte ¹. A királyné, tudósíttatván a kitört zavarról, nehogy nagyobb veszély álljon elő, udvarmesterét Lengyel Jánost a várba Szalayhoz rögtön felküldötte, hogy a támadókra ne nyilaztasson ².

Nov. 21.

¹ „Invadentes in servitores domini gratiosissimi nullis verbis stantes servitores domini in turrim aquarum coegerunt et vi compulerunt. Sebastianum Castellanium huius Castri in puteum precipitem deiecerunt et illic ita miserabiliter occiderunt. Puerum quoque suum ferme decem annorum vel octo interfecerunt. Item vltra hec etiam, si recte memini, quattuordecim Servitores interfecerunt.” — ² „Miserat ad me Reginalis Maiestas Johannem Lenghyel Magistrum Curie, vt ne facerem quemquam sagittare, et nec feci.”

Szalay engedett a parancsnak; ez azonban a bajon nem segített. A németek merényöktől meg nem szüntek. Semmit sem hajtva a szóra, a Vizi-tornyt tovább is vívták, a várbeliekből 41-et, közöttök Thassy Ferenczet elfogták, s rabul a királynéhez hurczolták. A benszorultak végre hitre megadták magokat. Ekként a torony a németek kezére került, általok Bornemiszának 24 kocsi-lova, szolgálinak több lovaival együtt, minden szerszámostul zsákmánynya tétetett, elraboltatott. Az öreg várispán fájdalmát nem szükség rajzolniunk. Panaszosan indította ő néhány szolgálit s embereit tüstént a királynéhez és mellette lévő magyar főurak-hoz, a jogtalan kicsapongásért elégtételt kérni. És ki gondolná? küldötteire a királyné udvarában gúny és csúfolódás várt. Né-mellyeknek haját megránczigálták, másokat különböző gyalázattal illettek ¹. Mindezt a magyar főurak igen egykedvűleg vették. Pedig annál rosszabb időben, mert az új király szerteküldött emberei az ellenhálókat mindenfelé erősen fonták; követsége Pozsonban is megjelent, miként a királynénak s azon főurak-nak úgy Bornemiszának és Szalaynak is felszólító-leveleket hozva; és Bornemiszra ép a közbejött megtámadás perczére rendelte vele a szembenléte. Az ildomos királyné tehát, elhárítandó a már-már lecsapó fergeteget, Lengyel Jánost és Podvinyay Tamást haladék nélkül ismét felküldte a várba, kik Bornemiszát és Szalayt győzzék meg a felől: miszerint helytelenül tették, hogy mielőtt az ágyú felviteléhez fogattak, ezt neki és a magyar urak-nak, sőt a városi hatóságnak is hírül nem adták, mikép így a csend fentartása iránt, szükséges rendeletek tétethettek volna, — miután azonban a dolog már megtörtént, legyenek békével, ő az egészet megvizsgálhatja, s eligazíttatja. Szalayval ezeket elhitetni igen nehéz volt. Ő a biztató szavaktól nem sokat reménylett, s fájlalta főként azt, hogy még nekie kelle vettetnie okul. Orvoslást tehát a titkokba beavatott Nádasydnyál, általa

---

¹ „Servitores domini Magnifici nostri alij per Crines capitum alij diversis modis illudentes in Curia Sue Maiestatis affecerunt.”

Ferdinándnál ügyekezett keresni. Az elbusulás komoly érzelmei törnek ki panaszos latin soraiból, melyeket hirtelen tollal Nádasdy Tamáshoz rögtön intézett. „Mit irhatok — úgy mond — uraságodnak egyebet, hanemha a legnagyobb bánatot és veszélyt! Ha e vészes kártétel iránt attól, kitől kell, semmi és pedig mindjárt nem történik, bizonyosnak tartásatok: soha nem gondoltátok volna a mi történni fog. Látnátok szívemet milly keserű! Mindeddig tartóztattam magamat, uralkodtam magamon, miszerint aztán ne mondhattátok hogy ezeket nektek be nem jelentettem ¹; de istenre kérem uraságodat, gondolatok oda, hová gondolni tartoztok, és engemet bizonyos tudósítással s hírrel vigasztaljatok meg..... Most már nem tudom mi válasszal bocsátja el ő nagysága az új úr követét, — és én magam sem tudom mit feleljek neki. Istenre kérem uraságodat, legyen gondja e dologra késedelem nélkül, — és istenre kérem térjen vissza maga is mielőbb, hogy ezen annyira veszélyes ügyek eligazíttassanak. Mert még minket okolnak! mi reánk vetik a hibát, miért nem adtuk tudtára a királynénak, az uraknak s a városnak, hogy az ágyút fel akarjuk vontatni. Pedig, ha hihetem vala hogy nekik arra gondjok lesz, mind én mind az úr meg kértük és megkerestük volna őket, de tudtam hogy legkisebb gondjok sincs, ezért nem akartam egyiknek is esdeklelni. És most még azt is mondják, hogy mi az ő ágyúikat akartuk elvitetni, a mellyek hajón érkeztek. Tudom hogy ezt mondják, és így mondják oda, a hol ti vagytok. Így mentük magokat; de e szavaiknak hitelt adni nem kell, mert hamisak. Tudja isten: illyesmit tenni, sőt meggondolni sem akartunk soha. És bizonyosságul szolgálnak a szín betört deszkái, hol a mi ágyúnk állt. Ők minden ok nélkül jöttek reánk az ágyú-szín felé. — Ha e méltatlan tettért semmi nem történik, ki tudja aztán hová hajtsa fejét s merre keressen menedéket. Tehát istenre kérünk, gondolatok e dologgal; mert ezt azon bizonyos emberek, kik az

¹ „Si videretis cor meum quam amarum est. Hactenus conservavi me et gubernavi, ne postea dicatis quod ista vobis non significaverim.”

örömben vigadni a szomorúságban bánkódni nem tudnak, úgy látszik nem nagyon sajnálják ¹. Istenért, a krisztusért kérünk még egyszer, gondolatok meg a veszedelmet, ti és az, kinek meggondolnia kell, a kit érdekel. Én ezektől reményleni semmit nem tudok. Az itt lévő urak nem látszanak fájlalni a veszélyt, — pedig, az isten tudja: mi hibátlanok vagyunk" stb. ².

Nov. 22 Az aggodalmat azonban, melyet ezen esemény Ferdinánd keblében netalán kelthetett volna, bő mértékben elhárította azon öröndetes tudósítás, mellyel Kammerer Detre a lengyel királytól november 22-dikén Bécsbe viszszatért. A legszívesebb, legbarátságosabb fogadtatásra talált ő Zsigmond udvarában, minden remény felett. Ugyanakkor, midőn az erdélyi vajda Tokajból Budára, követe pedig Krakkóba érkezett, mindszen előtti nap, october 31-dikén jelent meg ő, számos lovakkal és kísérettel, egészen grász fekete téli öltözetben ³, az említett városban, hol a lengyel király mulatott. Maga után féken három paripát vezetett. Küldője nevében azonnal kihallgattatást kért, válaszul azonban azt kapván, hogy ez nap már nyugodja ki magát, a király ő fensége majd érette küld, mikor idején lesz, az időt meghasználta. Néhány ismerőse és meghittje volt tudniillik Krakkóban; ezekről szép szerével kitudakolta, kik lehetnek legtöbb befolyással s tekintéllyel a lengyel királynál. Tomiczky Péter krakkai püspök, Szydloviczky Kristóf kancellár, ennek testvér-öccse Miklós királyi kincstartó, Krzyczky Endre przemisi püspök, és Skalnicyky Péter főudvarmester neveztettek. Ezek közül mindenek előtt a kancellárt kereste fel, neki megbízólevelét átadta, a Ferdinánd jóakarátát szívességét kijelentette. Aztán előterjesztette: mikép az említett ausztriai főherczeg, azon rendkívüli bizodalmánál fogva, mellyel iránta viseltetik,

¹ Homines quos scitis, qui in gaudio letari, qui in tristitia tritari nesciunt, ita videntur ostendisse, quod super isto negotio et periculo nostro non multum tritati sunt." — ² Ex Castro Posoniensi. In festo presentationis Sacratissime semper virginis Marie 1526." — May János kezével írt másolata a cs. k. titk. levéltárban. — ³ »Ganntz schwarz beschnythen."

egy hozzá szóló külön utasítást is adott a végett, hogy ennek értelmében azokon felül miket a lengyel király ő fenségénél szorgalmazni fog, nála is ügyekezék eszközölni: miszerint tanácssal segítséggel s pártfogással legyen a királynál, hogy ez őt, küldetése tisztességes szintűgy mint igazságos tárgyára kellőleg figyelve, ohajtott kedvező válaszszal bocsássa el. Ennek folytában az utasítás szavait előtte felolvasta. — Szydlovieczy, mélyen meghatva a kitüntetés által, köszönetét jelentette Ferdinándnak, kegyelmes bizodalmaért. Igérte, hogy ezt alázatos szolgálatával és nemkimélendő szorgalmával ügyekszik megérdemleni. Mondta, hogy a megbízó-levelet, kellő tisztelettel s legnagyobb hálával fogadja, azon nagy jószágért pedig, melyet maga iránt az ausztriai háztól és különösen Ferdinándtól tapasztalt, de ennek önszemélyeért is, kit ő saját ura sőt saját sziveként igen-igen szeret ¹, buzgóan és teljes készséggel kíván tenni mindent, mi hatalmában tehetségében áll. Kérte végre, hogy Ferdinánd őt tartsa, ismerje s használja legkisebb szolgájául, mi hogy valósággal is lesz, tettei adjanak tanúságot, hol és a mikor Ferdinánd akarja. Ezután a fődologra ment, hosszú beszédet tartott, barátságos választ adott. Beszédét többek közt azzal végezte, hogy Kammerer örvendjen, mert ő szerencsés követ, minden a Ferdinánd akarata s ohajtása szerint fog történni, a lengyel király mindenre reáállani ². Kammerernek, e szavakra, öröm futotta át keblét, s a kedvező nyilatkozatokat küldője nevében viszont megköszönte. — Az országgyűviteli értekezést, barátságos társalgás követte. Szydlovieczy, saját élte leírásához fogott, gyermekkorá óta. Lépcsőnként haladva, a tettek és szolgálatok terjedelmes elősorolására jött, mellyeket ő Európa fejedelmei iránt tanúsított; majd a megtisz-

---

¹ „Auch vmb E. K. M. selbs person willen, die Er so hoch lieb, als sein eigen herrn, ja auch als sein eigen herrtz.“ — ² „Vnnder andern wortten gesagt: Ich soll mich wolgehaben, dann Ich werde ain gelukhseliger pot sein, Es werd all sach nach E. K. M. willen vnd begern gelukhlich geschehen, vnd von Ku. W. von Polan alles bewilligt werden.“

teltetésekre s ajándékokra, melyeket azokért, számos királyok s uralkodóktól kapott. Egy nagy arany láncz függött nyakában, melyet közönségesen minden nap viselni szokott. Büszke meglegedéssel mutatott erre, azon megjegyzéssel, hogy azt neki néhai boldog-emlékezetű Miksa császár ajándékozta, s a ki tőle elvenni akarná, életét kellene elébb eloltania ¹. Aztán két oklevelet hozott elő, — egy kiváltságit, mellyel ugyancsak Miksa császár, címerét megnevelte; és egy adományit, mellyel neki, hű szolgálataiért, Ulászló magyar király, egy egész herczegséget adott. Záradékul megemlítette, miként őt a francia király is 4000 darab arannyal tisztelte meg azért, hogy a lengyel királynál ügyekezzen kivinni, miszerint ez tanácsával és segelmével eszközölje, hogy a Miksa császár holta után, ő választassék el római császárrá. Mindezekhez azonban röviden azt ragasztotta, mikép neki koránt sincsen semmi egyéb célzata, mint, hogy, miután ő magát igaz őszinte szeretetből ajánlotta fel szolgálul Ferdinándnak — és ezt különös nyájas kiejtéssel hangoztatta ² — Ferdinánd őt ezért becsülje, ismerje és szeresse. Ennek eszközzésére többszörösen megkérte Kammerert, s a fellelegedésben annyira ment, hogy őt saját testvéréül fogadta, Ferdinándnál minden ügyeinek s dolgainak előmozdítójává felügyelőjévé tette, az atyafiság és barátság zálogául újjáról egy szép arany gyűrűt levouván, Kammerernek ajándékozta ³, sőt más napra magához ebédre meghívta. Ez viszont, küldője becsületéért, majdani jóváhagyás reményében, illendő ajánlatokat tett, s a többi főembereket látogatta meg, kiktől általában igen nyájasan fogadtatott ⁴.

---

¹ „Darneben geredt. wer im die Khetten vnnderstee zunemen, der muess im das leben auch nemen.“ — ² „Er daruon so gar frunntlich redt.“ — ³ „Er hat auch mich im zu ainem Brueder, vnd aller seiner sachen bey E. Ku. Mt sollicitatorem vnd procuratorem angenomen, desshalben von stundan ain schön guldin Ring von seiner hannd mir geschennkht, vnd mir arram gegeben.“ —

⁴ Kammerer tudósítása; Gévaynál Urk. z. Gesch. von Ung. KI. Eredetije a cs. k. titk. lev. tárbán.

Csak ezen előzmények után érthetni tökéletesen azt, hogy a tokaji rendektől jött követ, még ez nap, illy különböző válaszszal bocsáttatott vissza küldőihez Krakkóból, a lengyel királytól:

„Főtisztelendő atyák a krisztusban, tekintetes és nagyságos, nemzeti és vitézlő, híres, nemes, őszintén kedvelteink! Vettük uraságtok levélet, mellyel minket, a minap Tokaj mezővárosban hazája java tekintetéből tartott gyűléséről, egyszersmind arról is tudósít: hogy miután király s igazgató nélkül semmi bizonyost semmi állandót nem végezhet, szent Imre herceg s hitvalló napjára, köz-országgyűlést hirdetett Székesfejervárra, — kívánván miszerint oda mi is küldenők követeinket. Uraságtok e levele nekünk, a jelen felette zavaros időben, nem csekély vigasztalásunkra volt; mert úgy értjük, hogy uraságtok azt teszi és arról gondoskodik, mi ezen esetben a megmaradásra tartozandónak és alkalmasnak látszik; a honnan reményljük, mikép az úr isten és az ő szent anyja segedelmével, s uraságtok érett megfontolásából, mindenek előtt ügyes királyt, aztán kellő rendet, végre biztos erős őtalmat eszközölhetni még most is, a hatalmas ellenség ellen. Melly üdves törekvés előmozdítására, legszívesben küldenők mi is azon gyűlésre, uraságtok ohajtása szerint, minden késedelem nélkül követeinket, ha ez iránti levelét nem csak épen ma vettük, így követeinket rögtön útnak indíthattuk volna, — gondunk lesz azonban, hogy azok a lehetőségig siessenek, és ha mind e mellett később érkeznének, uraságtok jóra fogja magyarázni, s az idő rövidségének tulajdonítani. Az úr isten vezérelje addig is uraságtok tanácskozásait, tetteit, az ő szent neve dicsőítésére, az ország üdvére, gyarapodására, — és boldogul éljen uraságtok. Krakkóban, szerdán, mindszent előtti nap, az úr 1526-dik esztendejében”¹.

¹ Dogiel Cod. Dipl. Regni Polon. I, P. I. 124, l. Ha világosan felibe nem írta volna is Dogiel e levélnek: „Sigismundus Rex ad Praelatos et Barones Regni Hungariae,” maga a megszólítás eléggé mutatja, hogy azt a lengyel király, nem pedig a nemzet írta a magyarokhoz, miként Katona XIX, 748 l. és utána Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 72 l. hibásan állítja.

És csak ezen előzmények után pillanthatni át világosan azokat, miket a következő két nap, előttünk, eseményül feltár. Csőtörtőkön tudniillik, november 1-sőjén, minden szentek ünnepe, a nagy fényes ebéd, melyet Szydlovieczyk Kristóf a Kammerer tiszteletére adott, 7 egész óráig tartott. Az ebédnél ülven, Prágából levelei érkeztek Szydlovieckynak, s ezekben a hír, hogy Ferdinánd Csehország királyává elválasztott. Örömtelvé adta ő azt tudtára Kammerernek, s a serleget reáköszöntötte. A nemzet szokása szerint nagy lengyel áldomásokat ittak az új cseh királyért, tisztelet jeléül¹. Majd Szydlovieczyk, viszonzta a látogatást Kammerernek, szállásán, s vele csaknem 2 óráig beszélgetett. Követték példáját a krakkai püspök, és a kancellár öcsce Miklós, kik mindketten örök szolgálatjukat ajánlották Ferdinándnak; s különösen ez utóbbi, terjedelmes beszédével nem győzte eléggé magasztalni Ferdinánd abbeli kegyelmét, hogy őt is megtisztelte levelével. Illy körülmények közt neveztettek ki Magyarországra, a székesfejevári gyűlésre, Krzyczky Endre przemisli püspök és Sprova Szaniszló biecsi várnagy, követekül; azon titkos utasítással, hogy ott a Ferdinánd ügyét mozgítsák tehetségök szerint elő. A megbízó-levél, a király nevében, a magyar országos rendekhez intézve, következő általános szavakban adatott:

„Főtisztelendő atyák a krisztusban, tekintetes és nagyságos urak, nemzetes és vitézlő, hires, nemes, őszintén kedvelteink! — Értesítettvén a gyűlésről, melyet uraságtok Magyarország java eszközzésére kitűzött, tisztelendő Endre przemisli püspök úr és Sprova Szaniszló biecsi várnagy őszintén kedvelt tanácsosainkat küldjük közébe; minthogy uraságtok és azon országtól, tehetségünk szerinti tanácsunkat segedelmünket bármi

¹ „Der herr bat mir in namen E. Ku. Mt vnsaglich Eer vnd zucht erzaigt vnd bewisen, mich auch zu gasst an ain mal so in die sibend stundt gewerdt geladen, vnd oft ain polnischn trunkh, vmb E. Ku. Mt gesundt willen, so sy der ennd fur gros Er hallten, gebracht, Vnd an denselben mal ist mir E. Ku. Mt wal zu Behem, mit grossen fröden durch in anzaigt worden, wanndie weil wir zu tisch sassen, khamen den herrn ettlich brieff von Prag.”

részen is megvonni nem akarjuk. Kivánjuk tehát, hogy uraságtok azon követeinknek azokban, miket nevünkben előterjesztendenek, teljes hitelt adjon; a mik pedig maga és országa javára taftozandók, szorgalmasan megfontolván, saját ildoma s erénye szerint teljesítse, — és boldogul éljen ¹.”

Másnap péntek, a halottak emléknapja volt. Krzyczky és Bosna Endre jöttek Kammererhez, délután; tudtára adták hogy a király kihallgatni kívánja, s előtte lovagolva, őt nagy tiszteességgel a királyi várakba bevezették. Itt e két vezetőt, a krakkai püspök és maga Szydlovieczyk Kristóf váltották fel, s hogy Kammerer saját szavaival éljünk „miként hajdan Tóbiást a két jó angyal” ² egy oldalról ez, másról amaz fogván közre, a királyi terem felé vitték. A király, közeledni látván a követet, néhány lépésre eleibe ment, némán kezet nyújtott ³. Kammerer rövid de alkalmas latin beszéddel üdvözölte, neki a Ferdinánd és hitvese atyafiságos szeretetét, kész jóakarátát, hajlandóságát ajánlotta. Zsigmond, minden szó nélkül, trónjába ereszkedett; intett hogy széket hozzanak, s igen közel, magával szemben, Kammerert leültette. Kammerer, ismét egyikét latin szóval, előbb a Ferdinánd aztán hitvese megbízó-levelét, a királynak átnyújtotta, s ezeknek tüsténti nyilvános felolvastatása után, beszédét ekként folytatta: „Fenséged tehát e két megbízó-levelből világosan érthette, ki által vagyok én küldve fenségedhez; és ha fenségednek terhére nem lenne, kész volnék azt is előterjeszteni: miért, és mi végre”. A király megszólalt, röviden, szinte latinul: „Mondjátok el főtisztelendő úr, — mi szívesen meghallgatunk benneteket” ⁴. Kammerer tehát a dolog velejéhez kezdett. Szólt a királyok dicséretéről, hasznáról; a fejedelmek

¹ Dogiel Cod. Dipl. Regni Polon. I. P. L. 115 l.; utána Katona XIX, 749 l. és Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 81 l. — ² „Als ich sich, so ist Er, mit sambt dem Bischoff von Cracau, als die zwen guetten Enngl die Tobiam gefurt haben.” — ³ „Mir selbs auff ettlich tritt entgegen gienng, vnd gab mir stillschweigund die hand.” — ⁴ „Dicatis domine Reuerendissime, nam nos libenter audiemus vos.”

egyetértéséről ¹. Mondta: hogy ez utóbbinál az országokra nézve nincsen semmi hasznosabb és üdvesb; mert ha a királyok s fejedelmek egy szívvel lélekkel vannak, ez többenmő jó gyümölcsöket hoz, — jelesen: az ellenségek legyőzhetnek, az alattvalók engedelmességre szoríthatnak ², a lakosok meggazdagodnak stb. Ez után, a mostmondottakat alkalmazva, előadta: milly kedvelője Ferdinánd az illetén egyetértésnek; mennyire nem kiméli szorgalmát, miszerint a többi királyoknál és fejedelmeknél békét s barátságot leljen; ellenben mikép kerüli, hogy az egység felbomlására részéről okot ne szolgáltatasson. Majd szóról szóra megtanult utasítása elszavalásához fogott. Említette a határtalan fájdalmat, melly Ferdinándot s népét a néhai boldogemlékezetű Lajos király gyász és kora halálán ellepte, — ki, miként az egész világ tudja, hozzájuk nem csak testvéri kötelekkel, de különben is, leirhatlan szeretettel volt csatolva. Neki lelkesedett, s a költővel mondta:

„Non mihi si lingvae centum sint, oraque centum,
Ferreus vox, aptis valeam comprehendere verbis” ³.

És ismétlé: „Igen! — azon fájdalmat, melly e miatt az ő fensége és kegyelmes asszonyom keblét elfogta, ecsetelni én meg nem kísértem.” Elősorolta aztán, mikép az, hogy Lajos király, az egész keresztyénség, főként pedig a keresztyén hit nagy ellenségével, a török zsarnokkal volt közelebbi ütközetben elveszett s így az élők közül kimult, olly dolog, mit az egész keresztyén világnak szívére kell vennie; miután ez, hacsak a királyok s fejedelmek egyetértőleg gátat nem vetnek, nem csupán Magyarországnak, de minden szomszéd állodalmak és városok, sőt magának a római szent birodalomnak is az öszszes keresztyén hitnek is, nagy kárára lehet jöven-

¹ „Also fiennng Ich mein process an, vnd saget ain wenig de laude et vtilitate regum, et principum concordia.” — ² „Die vnderthan durch sollichen zu gchorsam geraytzt.” — ³ Magyarul:

Ha száz nyelvem, és száz ajkam
Volna, aczél hanggal;
Mégsem bírnám előadni
Alkalmas szavakkal.

dőre. Ugyanis a török zsarnok, a keresztyén népen nyert minapi diadalmában felfuvalkodván, czélul tűzte ki magának: mindaddig meg nem szünnie, míg Magyarországot — melly pedig kapuja és védőfala a keresztyénségnek ¹ — a szomszéd s határos tartományokkal s erősségekkel egyetemben, hatalma alá nem hajtja és le nem rombolja. Hosszú beszéde első részét azzal rekeszté: hogy bár Ferdinánd semmi fáradságát sem akarja kímélni, sőt inkább azon dühöngő zsarnoknak, a római szent birodalom s maga többi tartományai segedelmével, egész erővel ellentállani; mind e mellett őt, a lengyel királyi fenséghöz tartotta küldendőnek, a végett: hogy tőle tanácsot kérjen, mikép lehetne ezen ellentállást legczélszerűbben teljesítenie, tehát Magyarországot a török horgából kiragadnia, s magok a magyarok között is, egyetértést eszközölnie ². — Mindezekre a király, ismét igen röviden válaszolt: miszerint a Lajos kora halálából származott kimondhatlan fájdalmat, ő sem érthette különös fájdalom nélkül, s az ártatlan fejdelem halálát, méltólag szívére veszi. A többit, monda, a krakkai püspök fogja előadni. A tekintélyes egyházi férfiú tehát, ott karolván fel a beszéd fonalát, hol koronás fejdelme elhagyta, bővebben tolmácsolta a résztvevő fájdalom méltányosságát, mellyet Ferdinánd és neje, az említett magyar király halálán éreznek; nemcsak azért mert őket szeretet, barátság és atyafiság kötötte egymáshoz, de azért is, mert a veszélyt, melly Ferdinándot, s birtokait és népeit fenyegeti, szeme előtt látja. Ugyanis, ha Magyarország elvész, s a töröktől elpusztítatik, Ferdinánd örökös tartományai az elsők, melyekre a török kegyetlenkedései várnak. Mindezeket, a lengyel király ő fensége teljességgel nem kívánja, sem Ferdinándnak, sem birtokai s alattvalóinak, sőt ha isten úgy akarná, hogy megtörténjenek, a legnagyobb keservvel érténé; miután azonban a jelen világ forgása s cselekvényei hiúsággal és veszélylyel telvék, és kitudja, nem mindnyájok bűnei s a keresztyénség egyenetlen-

¹ »Das Reich Hungern, das doch ain Portten vnd Clausen der Cristenhait ist. — ² »Vnd derselben Inwoner zu ainigkait pringen muge.«

kedései miatt bocsátotta-e reájok a mindenható ezen büntetést is?¹ kéri Ferdinándot: viselje az egészet csöndes lélekkel, s ügyekezzen legalább jövődőre elejét venni a romlásnak; mit pedig — meg van győződve a lengyel király — könnyen és valóban tehet, úgy, ha törekvései által az isteni tisztelet előmozdittatik, a bűnök elkerültetnek, s a krisztusban hívó királyok és fejedelmek között, béke és egyesség eszközöltetik. Mi a tőle kért fennebbi tanácsot illeti, e részben a lengyel király ismét nem javasolhat egyebet Ferdinándnak, mint: hogy a császárnál szintúgy, miként a többi keresztyén királyok, fejedelmek és köztársaságok, nemkülönbén a római szent birodalomnál is, mindent szorgalmasan kövessen el, küldjön követeket és postákat, s ne kíméljen semmi fáradságot, miszerint a keresztyén fejedelmek és országos rendek között, általános béke és szövetség jöjön létre; ez legalkalmasb legczélszerűbb eszköz lesz ellentállani a török zsarnoknak, s erre magát a lengyel király is ajánlja. — Kammerer, további felelet nélkül hagyta a választ, s áttért beszéde második részére, mi küldetésének főczélja volt. Itt, azon előttünk már annyira ismeretes tények és támokek előterjesztésével találkozunk, mikép mind amaz újabb alku és szerződés, melly Bécsben a lengyel király segedelmével s eszközzésére jött létre, mind a már régebbi egyességek is, világosan rendelik, hogy ha a néhai boldog-emlékezetű László és Lajos királyoknak magvaszakadta történnék, Magyar- és Csehország, részint örökségi és más jogszerű czímen, részint ugyanazon alkuszerződések s egyességek erejénél fogva, Ferdinándra, mint igaz, kétségtelen s természetes örökösre szálljon; miután tehát az eset, miként mind a világ tudja, isten rendeléséből megtörtént és előállott, Ferdinánd, azon ritka bizodalomtól vezéreltetve, mellyel a lengyel király iránt, őnmaga ugyan sógorságához képest, neje pedig különben, ki tudniilik őt, nemcsak mint

¹ „Doch sagt Ir Ku. W. dieweil das die leuff vnd fricht diser welt so voller eytelkait vnd geferlichait sein, vnnd villeicht vmb vnnsen sind vnd der Cristen vnainigkait willen, sollich straff der allmechtig vber vnns verhenngt.“

nagybátyját, de mint atyját s szerencséje előmozdítóját és védőjét tiszteli, becsüli, mindenkoron viseltetett, saját és mondott hitvese nevében kéri, hogy a mennyiben ő fensége az érintett szerződésnek elősegélője s vezérlője volt, mi több, az Bécsben egyedül az ő közbenjárása, tanácsa és befolyása által eszközöltetett, most már legyen abban is segítséggel, tanácscsal és pártfogással, hogy annak valóságos foganat szereztessék, s Ferdinánd mindkét országot azonnal birtokba vehesse, azokhoz hozzájuthasson. Erre a lengyel király, ily nevezetes választ tőn: Miatán a mindenhatónak az volt tetszése, hogy a cseh királyi székbe Ferdinánd szemeltessék ki s választassék el, ő, részéről ezen választást tökéletesen helyben hagyja, abban Ferdinándnak semmi gátat s háborítást nem teszen, hanem őt szívesen üdvözelvén szomszédjául, neki Csehország kormányához szerencsét s minden jót kíván. Mi Magyarországot illeti, itt sem akar Ferdinándnak legkisebb akadályul is lenni, sőt inkább tanácsot nyújt, miként vehesse azt békés birtokába. E tanácsa s véleménye pedig abban áll, hogy Ferdinánd, a most-említett országot, háború és fegyvervonás nélkül tegye magáévá, olyképen, miként mindjárt előadja; s ha e tanácsát fogadja — de csak így és nem másképp — ő is örömmel kívánja segíteni mindenben, mi tőle kitelik, mi Lengyelországnak ellenére nem lesz. A mód tehát, mellyel Magyarországot birtokába kell vennie az: hogy Ferdinánd ne kímélje semmi fáradságát, semmi szorgalmát, miszerint a magyar urakat, kik most egymás közt meghasonlottak s viszálnak, öszszebekéltesse; így aztán gyöngédséggel vonja magához, hogy azok őt inkább szeretet mintsem félelemből szemeljék ki királyokul; azt pedig semmi esetre meg ne kísértse: hogy azon országot, jelen veszélyes állapotában, fenyegetéssel, fegyverrel s erőhatalommal meghódítsa ¹, — mert ama másik út könnyebb,

¹ „Vnd ist' des Khunigs von Polan maynung vnd Rat: das E. Ku. Mt dassell on Krieg vnd schwertschlag, in der gestalt wie hernach folgt, einnem, darzu vnd nit anders, Ku. W. gern, was Im muglich, vnd wider sein Kunig-

egyszersmind állandóbb lesz Ferdinándnak. Előadta aztán, mikép ő, némelly magyar urak kívánatára, két követet rendelt s küldött légyen Magyarországra, és ezeknek szinte megparancsolta, hogy az említett magyar urakat, teljes egész erejökkel oda intsek s arra buzdítsák: miszerint minden magán érdek, minden visszavonást, melly netalán köztök volna, félrevetvén, egyedül a közjót tekintsék, s királyul magoknak azt válaszsák: ki az országot segítséggel s erélylyel kormányozhatja; ki hatalmas, magas származású, kihez más nemzetek is ragaszkodnak, s ki mind maga mind rokonai és társai erejével, képes a töröktől Magyarországot megóvni, a magyar nemzetet mególtalmazni. Miből, úgy mond, a magyarok elég világosan megérthetik, hogy koronájokra jobbat s alkalmasbat, mást, mint Ferdinándot, nem választhatnak; reménylven, miszerint említett követei, ezen elválasztás tekintetében, részökről semmit el nem mulasztanak, a magyarok pedig, tanácsukat fogadják és a szerint cselekesznek. Válaszát azzal rekeszté: hogy valamint ő, részéről semmit nem kímél, miszerint Ferdinándnak, mint kedves és bizodalomteljes atyjafiának, öcscsének, sógrának, sőt most már Csehország elválasztott királyának, az elöbocsátottakhoz képest mindenben mi tőle kitelik s Lengyelországnak kárára nincs, kedveskedhesék, iránta jóakarátát s szíves készségét bizonyíthassa, — úgy viszont Ferdinándban sem kételkedik, miként ez is hasonlót fog iránta s országa és tartományai iránt tanúsítani. Nyilatkozatait hüven tudtára hagyta Ferdinándnak adni, s követét 200 arany értékű ajándékkal tisztelvén meg, elbocsátotta.

Kammerer, a még hátralévő időt, a kancellár végmeglátogatására fordította. Együttbeszélgetések ismét két óráig tartott.

---

reich Polan nit ist, helfen will, Vnd ist Ku. W. Rat, E. Ku. Mt soll kain vleiss nit sparn, die herrn von Hungern, so diser zeit in zwitracht vnd spen sein, zuuertragen, vnd dieselben an sich mit glimpf zupringen, dermassen, das Sy E. Ku. Mt nier auss lieb, dann auss forcht erkhiesen, Aber in allweg Rat er, das E. K. Mt mit kainer traunng, gewallt, oder Krieg, sich in disen geferlichen leuffen desselben Reichs zuerobern vnnderwindt, wann der ander weg E. Ku. Mt ringer ankomen, vnd beständiger werden wurdet.²

Az elválás perczén Szydlovieckzy újlag kérte Kammerert, hogy Ferdinándnak, az új cseh királysághoz, az ő nevében is kívánjon sok szerencsét, boldogságot; azon hozzáadással: miszerint reményli, hogy rövid időn a magyar koronához is hasonlót kívánhat, sőt azt már most előre jelenti. És ezekkel Kammerer, alkalmasint teljesen meg lett volna elégedve; de őt a Szydlovieckzy felbuzgó keble még többen, még némi nemvártakban is részesíté. Az örök barátság csillogóan zálogául tudniillik, a már kapott gyűrűn felül, saját húga fiú gyermekével ajándékozta meg¹, és egy már felnőtt nemes ifjúval, ki nála majdan harczfivő képeztessék². — Végre Laszky szirádiai vajdánál, Sprova Szaniszló biecsi várnagynál és Schrnovszky kapitánynál végezvén a reábizottakat, más nap, november 3-dikán, Krakkból kiindult. Már induló félben volt, midőn a lengyel kancellár titoknoka véletlen nála megjelent, s vele azon meglepő ohajtást közlőtte: hogy főnöke amaz utasítást, melyet Kammerer előtte felolvassott, szeretné másolatban bírni. A püspök megdöbbsent, de kivágta magát azon mentséggel, hogy immár indulni akarván, minden poggyásza s különösen a kért utasítás is begöngyölve, elzárva, és annyira bekötözve van³, miszerint azt hirtelen kibontani, annyival inkább lemásolni nem lehet, — hanem ha őt isten Ferdinándhoz szerencsésen s egészszségben visszavezeti, a kancellár kívánsága okvetlen teljesítettnei fog. És e részben nem is mulasztotta el Kammerer, mihelyt Bécsbe érkezett, hivatalos jelentésébe szőni azt, hogy miután hozzá a lengyel főurak illy határtalan tiszteletet, készséget s jóakaratot tanusítottak, és különösen az egész Szydlovieckzy had olly jó ausztriai szellemű⁴, Ferdinánd a dicsvágyas kancellár kívá-

¹ „Vnd zu ainem ewigen anzaigen guetter fruntschaft, hat er vnd herr Nicolas Schydlawitz Schatzmaister sein Brueder mir pro obside oder grieswärtl Irer leiplichen Schwester Sun gegeben.“ — ² „Hat mir sonnst auch noch ain gewachsen Edlman zugestellt, der soll ain Krieger werden.“ — ³ „Dieweil aber solliches nit zu thun was, gab Ich die anntwurt, Ich wollt derselben stund weg ziehen, als Ich dann gethan, so wär all mein sach eingemacht versperrt vnd verbunden“ stb. — ⁴ „In summa das geschlecht von Schidlowitz ist guet Osterreichisch.“

natait, kinek sok hasznát veheti¹, a Kammerer kijelentett igéreteihez képest, teljesíteni méltóztassék, — sőt igen illendő volna, hogy azon fiút is, kit ő zálogban kapott, s a Ferdinán. becsületeért elfogadott, ő felsége magához venné, vagy legalább valamely más úrhoz adná, hol a Szydlowieczkyval kötött barátság díszére tisztességesen felneveltethetnék². És ha itt főpapot a reménye felett kapott ajándéktól szép szerével menekedni látjuk, ne csodáljuk; Ferdinánd kincstára üres volt, így Kammerernek az egész úti költséget, s mind maga mind kíséret számára megkivántatott gyászruhák árát, saját erszényéből kellett előlegeznie, mi több, tiszteletdíjakul 150 forintnyi — előtte olly nagy — összeget kiosztania³. Ferdinánd azonban, a hozott jó hírekért mindezt szíves örömmel megtéríti, sőt a lengyel király bölcs tanácsait is kétségkívül követi vala, ha időközben Magyarországon a dolgok olly rendkívüli változást nem szenvedtek volna. És itt szemlét kell tartanunk az eddigi bonyodalmak kifejlése felett, melly Ferdinándra nézve épen nem vol. kedvező.

Nyugodt bizalommal eresztette ő el october végén Bécsből Erdődy Simon zágrábi püspököt, s utána majd november elején a hozzá annyi hűséget tanúsított gróf Frangepán Kristófo a végett, hogy ezek együtt és egyenként, mind Tótországot mind a Frangepán ortalma alatt álló magyar vármegyéket, az ő pártjára vonják. Erdődy, miután Bécsből Pozsonba tért, innen egyenesen Császmára sietett, s onnan november 10-dikén kel. levelével nem késett zágrábi káptalanát felszólítani, miszerin. az özvegy királyné meghívása következtében, a komáromi országgyűlésre, követekül, köztekintélyű s méltóságú egyéneket válasz

¹ »Der wärllich Eergierig ist.« — »Er ist E. Ku. Mt wol zu prauchen.« —

² »Wer Eerlich wo E. Ku. Mt den Khnaben annēm oder ainem andern herr beuelhe, darbey Er seiner so guetter vnd Eerlichen fruntschafft zu Eern en wachsen möcht.« Kammerer követségi jelentése Gévaynál Urk. z. Gesch. K. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ³ »Auch vber alles von meinem gelt i die annderthalb hundert guldin verert, in hoffnung E. Ku. Mt werd sollich gegen mir mit gnaden erkennen. U. o.

szon, kik oda majdan ő vele együtt indulhassanak; sőt azt is megjegyezte, hogy ő erre András rizánói püspök urbóczy főesperestet látná legalkalmasabbnak, ki Magyarország főrendei előtt is olly tekintetben áll, millyennel más nem dicsekedhetik; ám-bár — megjegyzé — a káptalanban, sem prépost, sem éneklő, sem olvasó kanonok nincs, s az említett Andrásnak, ki az ő társaságában csak imént állott ki temérdek fáradságot, nyugalomra lenne szüksége¹. Azonban az esztergomi érsekszék elnyerése iránti kívánságára, melyet Frangepán Kristóf által anyyira sürgetett, a kedvező elhatározat Ferdinándtól nem jővén, János király hódolatára-intő hirdetménye pedig mindenfelé kikiáltatván, ő Magyarországra, és pedig nem Komáromnak hanem Székesfejervárnak tartva, megindult. Csurgón keresztül a Balaton mellé Kőröshegyre ért, hol a Győrből közeledő Frangepán Kristóffal találkozott. Mint láttuk, Frangepán, november 14-dikén, azt ígérte Ferdinándnak: hogy ő Erdődy Símont a komáromi gyűlésen megjelenésre reá fogja venni; noha ekkor már Bécsben az a hír szárnyalt felőle: miszerint ő Jánoshoz követekeket küldött, s vele titkos alkudozásba ereszkedett, hogy ha Zeng városát neki adja, szolgálatába áll². Erdődyre ellenben János királytól az volt bizva: hogy Frangepánt, térítse pártjára. Itt tehát a dolog a kenyértörésre került. A püspök, terjedelmes és hatályos szavakkal kezdte rajzolni Frangepán eleibe a haza állását; majd szépen festette: mikép Janos király, a néhai herczeg Corvin János jószágait, ezeken felül a vránai perjelséget, és mit a Ferdinánd részén mindeddig el nem érhetett, Magyarország főkapitányságát kívánja neki adni. A hainburgi s pozsoni tapasztalatok által már megingatott léleknek több nem kellett. Erdődy, Frangepánt magával vitte, Székesfejervárra³.

¹ Kerchehich Hist. Episc. Zagrab. 215 l. Katonánál XX, 7. l. — ² »El conte cristophoro frangepane ha mandato sui nuntio al vauoda per hauer segna, et hauendola el se judica el seruire a esso vauoda.« Paribom András tudósít. Moro Jánoshoz novemb. 28, 1526. Sanudonál XLIII, 201 lev. Paribom novemb. 15-dikén indult Bécsből. — ³ »Ceterum Nouitates has possumus Dominacioni Vestre Magnifice scribere: quod Reuerendissimus dominus Episcopus Zagra-

Nagyobb öröm Jánost alig érhetette, kedvesebb vendégek udvarába alig érkezhettek volna, mint Erdődy Simon és Frangepán Kristóf, — kik, a mellett hogy a magyar hazában is előkelő tekintéllyel bírtak, Tótországgal csaknem kényök szerint rendelkezettek, s a mohácsi gyásznapi óta szakadatlan az özvegy királyné és Ferdinánd részén s párthíveik közt forgódván, az ellenfél titkaiba beavatva voltak, erejét ismerték, terveit tudták. De e két férfiú, főként Frangepán, egyszersmind elkerülhetlenül szükséges is volt arra, hogy a János már-már súlyedező trónját támogassa. Pozsonba tudniillik és Bécsbe, alsó-lendvai Bánffy János, András tanár, és a kancellár Verbőczy István rendeltetvén követekül¹, János udvarában Czibak Imre, Póstyéni Gergely, Tornallyay Jakab és Dóczy János maradtak mindezt vezető főkormánytanácsosokul, kiknek — miként Szerémy megjegyzi — „ajkaikról méz, szívökből méreg folyt”, kiknek egyéb céljak nem volt, mint az országos zavarban főhivatalokat horgászni, a királyi széket kérelmekkel előzőnleni, a velek egyet nem értők jószágait hűtlenség czímén elnyerni, s midőn az adománylevelek már kezeikben voltak, a gyáva királyt hátamögött kinevetni². És ha Jánosnak azon leveleiben, melyeket megkoronáztatása után a lengyel királyhoz s kancellárhoz írt,

---

biensis per Chorgo erga dominum Waywodam iuit: et in Keresbegg Spectabilem et Magnificum dominum Christophorum de Frangepánibus compert: multisque verbis et pollicitacionibus ipsum allocutus est, promittens sibi quod dominus Waywoda promisit sibi dare bona quondam Joannis ducis cum prioratu: et ad hec Capitaneatum huius Regni: quem secum reduxit erga dominum Waywodam.” Tahy János levele Báthory István nádorhoz »Datum in Chorgo feria sexta ante festum Catherine virginis (nov. 23) 1526.« Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ¹ Szerémy 42 l. — ² »Hoc erat in Nouembris mensibus, in Octaua Omnium sanctorum (hibás), dum adhuc scribebant 1526, et cum eo (Rege) nullus hungarus, preter: Emericus Cibak et Gregorius Pestieni, et Tornaj Jacobus, et Joannes Doci; isti erant Consilarii, latrones; mel procedebat de ore eorum, attamen venenum vhehebant in corde; erant tantum Nobiles, et de ipso omnia, possessiones rogabant, et de Rege supplicabant per notam infidelitatis; et libenter eis distribuebant, et in scriptis habebant, in literis donacionalibus, et tantum deridebant quasi fatuum.« Szerémy 43 l.

az igazságot és történt dolgok természetes rendét nagyrészt elferdítve láthattuk is, azon nyilatkozata: hogy az elnyert királyi méltóság magas polczát önmaga sem találta erejével egyezőnek, a színezetlen őszinteség hiteles szava volt. A királykodás pár napjába, a kormányzat s országügyvitel egykét műtételébe belefáradva, erélytelenül dönt ő a nemcselekvés renyhe ölébe, s uralkodóban megkivántató ildom, meszszelátás és ügyes tapintat nélkül engedte magát iméntnevezett tanácsosai által vezetetni. Tessedő időzéséből a Pozsonba, Sopronba és Győrbe szállított német hadak fegyverzörrenése, a Komáromba hirdetett országgyűlés közeledte, s Frangepánnak és Erdődynek hozzáérkezte riasztotta fel. Eleven színben rajzolták ezek előtte az ellenfél mozgalmait, különösen a nádor törekvését, ki a fejevári gyűlés szigorú határozatával semmit nem gondolva, sőt még inkább felingerelve, nyilván hirdeté: hogy addig meg nem nyugszik, míg Ferdinándot a magyar királyi székhelyen nem látja ¹. A fenyegető veszély elhárítása végett tehát János, tanácsba gyűjtötte híveit. A fegyverben gyakorlott harczszomjas Radics Bosics szólalt meg, rác nyelvén. „Mi célja — monda ő, a királyhoz intézve szavait — e soká ittmulatásnak? Felséged elődei, miként a hagyomány tartja, három nap és három éjjel szoktak a koronázási helyen maradni, s felséged már majd két hete hogy Székesfejerváron mulat. Az én tanácsom az: Induljunk meg rögtön, vízen és szárazon; foglaljuk el Pozsont; saját honában támadjuk meg a cseh királyt; csirájában fojtsuk el a gonoszt, — nehogy késő legyen az orvosság.” Tetsző képet mutatott a király, de a tanácsosok nagyobb része ellenkezőt nyilvánított. „Urunk királyunk! — mondának ezek — azt most ne cselekedje felséged, hanem hagyja jövődöre; jelenleg már tél van, az alkalmas idő szent György havában lesz” ². Egy őszbe-vegyült sza-

¹ Istvánffy IX. 85 l. — ² »Inde Radich, unus miles tracianus, satis expertus in bellica arte; et dixit regi Joanni lingua tracia: Quid hic spacium habes in Civitate Albe regalium? cum dictio regibus predecessoribus est, quod tribus diebus et tribus noctibus debet perseuerare Vestra Maiestas, iam

kálú, közép termetű férfi emelt szót; kit kevés beszéd, vitéz lépés, a latin nyelvben jártasság jellemzett ¹. Életideje mintegy 60 év felé közeledett. A harczias szellemű, hadviselésben nagy-tapasztalású horvát, gróf Frangepán Kristóf volt. „Miután — hangoztatá ő — felséged, a mindenható akaratából, s mindazok egyenlő értelmével, kik felségednek hűséget esküdtek, a királyi méltóságra jutott, főként most kezdetben kell azt erősen védnie és ótalmaznia. Hadai száma nem megvetendő. Hogy Ferdinánd ellenségül fog fellépni, kétleni nem lehet. Javaslom tehát: felséged szálljon azonnal táborba Tata alá; nekem pedig engedje: legalább 4 ezer emberrel, Ausztriába berontanom, s azt tűzzel vassal pusztítanom. Illyképen biztan reménylem, hogy nemcsak kedve nem lesz az ellenfélnek minket megtámadni, sőt békeért fog követei által könyörögni.” János a többség véleményét és saját balszerencsáját követve, szentes kegyelettel felelt: „Jól tudom gróf! hogy ez az út, melly a fejdelemség elnyeréséhez és megtartásához visz, — jól tudom hogy ki országokat, birodalmakat akar szerezni, annak ellenségeskedést, kegyetlenséget is el kell követnie; ámde én keresztyén vagyok, nekem a velem egy hiten lévőkkal úgy bánnom nem lehet. Kezeimet én keresztyén vérral befertőztetni nem akarom. A nagy isten, ki engem e polczra emelt, elég hatalmas: itt, ha akar, kegyetlenség nélkül megtartani; különben pedig legyen az ő szent tetszése szerint.” Az indulatos, harczszomjas Frangepán arca, haragra gyult ². Ő éreztetni szerette volna Ferdinánddal,

sunt plus quam duo ebdomade quod hic manet Vestra Maiestas. Sed do consilium, ut statim curramus super aquam et super terram Posoniensem (Civitatem) occupare et Regiam Maiestatem Bohemorum. Principiis obsta, sero medicina paratur. Rex audiens bene videbatur, sed isti consiliarii novi dicebant: Non domine Rex, sed ad futurum, quia jam nunc iams est, et in mense Aprili bonum erit mouere se Regie Maiestati.” Szerémy 40 l. —

¹ „Posthec venit Christoforus groph de Crowacia cum solenne ad regem Joannem; et erat in statura mediocris, caput cum barba senectus, et in verbis paucis, in latino sermone edoctus, in passu suo miles.” Szerémy 42 l. —

² Szermeg 11, 12 l. Ő e tanácskozást Budán történetnek mondja ugyan, de a körülmények oda mutatnak: hogy az még Fejérváron tartatott.

benne mit és mennyit vesztett. A vele egyértelműek vonásaiból gúnyos elégedetlenséget lehetett olvasni. „Helyesen nevezé őt — suttogák ezek — Dózsa György „katalin vajdá”-nak, midőn Zsarnó alól, öcscsével együtt, Nándorfejérvárra futott, most igazi katalin király; azt hittük jó mezőőr lesz s megóvjá vadtól a nyáját, de bizony lágy pásztor alatt a farkas gyapjat rúg”¹. A tanács eloszlott; azon csekély eredménynyel, hogy a komáromi gyűlés meggátlására, Ráskay Gáspár, fegyveres erővel, Tata felé csakugyan elküldetett. Maga a király, a közvélemény megvető kitörései által kísérve, Budára viszszatért.

Ráskay merényét szerencse követte. Tatát s Komáromot a hűtelen várnagy, endrédi Somogyi Ferencz, nemcsak nem védte, sőt a tatái alvárnagy Csasznekgy György egyetértésével, neki önként feladta; s maga, színlett segélysürgetés végett, Pozsonba a királynéhez szaladt. Mária, a hitetlőben bizva, varjasi Nagy Imrét, az alnádort, küldte vele; hogy ennek együttmunkálásával, számára, az említett várakat viszszaanyerni ügyekezze. Somogyi azonban, palástolt álnokságát folytatva, esküje, becsülete, kötelessége ellenére, Nagy Imrét is a Ráskay kezébe játszotta². Budán, némileg visszaadaték a kölcson. A mint a király a székvárosba megérkezett, Batthyányi Ferencz és Török Bálint, a várak előtti téren volt szent György kápolnája körül

¹ „Rex movit se ad Budam quasi effeminatus homo. Qui expuebant, qui hec dicebant: Vere bene nominaverat eum Georgius Siculus Cathalin vajda sub Sarno, quum cum suo fratre sagundabat (száguldott) versus Nandoralbam; nunc est Katalin királ. Nos existimabamus quod esset bonus pastor campi, ut defenderet agnellos a lupibus, sub molli pastore lupus lanam kakat.” Szerémy 41 l. Nevezetes hogy Istvánffy e zsarnói megverettetést 1515-dik évi julius elejére teszi, mikor már, az 1514-ben kivégzett Dózsa nem élt. Hammer azonban, török történeteiben azt mondja, hogy Szelim szultánnak 1514 diki november közepe táján gördítették lába eleibe Amasiában a Zsarnónál levágott magyarok és horvátok fejei; ez tehát Szerémy előadását igazolja, s világos hogy Istvánffy az évet eltévesztette. Szapolyay Zsarnónál 1514-diki julius elején veretett meg, s innen egyenesen jött fel Temesvárnak julius közepén Dózsa ellen. — ² I. Ferdinánd levelei 1527 novemb. 4-ről és 1528 april. 5-ről; eredetiekből. —

sétálgatva, öszszesúgtak, s a következett éjjel, zászlóaljaikkal, hír és engedelem nélkül, búcsúvétel nélkül odább állottak ¹. Majd Perényi Péter színlette be magát, ki az indulót Fejérváron be sem várva, keze közé kerített zsákmányával, a szent koronával előre nyargalt; s azon ürügyet használva, mintha részint a török történhető újabb berohanása, részint az ellenfél fenyegetései miatt a koronát Visegrádra vinni veszélyes lenne, kieszközölte: hogy azt magánál tarthassa ². Eleinte Siklós, vagy hajdani kiejtés szerint Soklyós várába szándékozott azzal menekülni, Baranyába ³; de majd, talán a tájékon kiűtött mirigyhalál miatt, más gondolatra térve, saját megyéjébe Abaujba sietett, s azon rengeteg erdőségtől borított heglánczolat keleti részén, melly Abauj Zemléntől elválasztja, mellyet a nép Prédahegyeknek hí, meredek sziklabérczen épült Füzér várába rejtette ⁴; — mintha egy nágszerű politikai szójátékot akart volna feltüntetni, préda hegyek közé s füzér várba hurczolván a nagy prédát, királyaink felszentelt homloka arany-füzérért. Mielőtt azonban elindúlna, elég eszélyes volt: november 23-dikán, hogy a felföldi városokra még a tokaji gyűlésen kivetett adó hátralévő felét behajthassa, egy komoly királyi parancsot kieszközölni; melly az eperjesiekhez így hangzott:

Nov. 23.

---

¹ „Bene recordatur Dominacio Vestra quando ad Budam descendebamus de coronacione, et Valentinus Therek et Franciscus Batthyany circuibant sanctum Georgium, capellam; et unus alterum valde hortabatur ut ad futuram noctem vexillum ferrent in nocte profugerent de Buda ambo absque scitu et licencia regis.” Szerémy 421. — ² „Dasz die Cron nach der Erwehlung davon geführt sey, das hab ihr Herr (János) nit allein von ihme selbst, sondern mit sampt seinen Mitgesellen Perenio Petro... und darumb gethan, damit dieselbe Cron bey der schweren Leufften des Türken, und gewaltigen Überzug, den Ständen widerumb geantwortet werde.” Goldast II, 52 L. — ³ „Preterea Magnificus dominus Petrus de Peren ad Soklyos est venturus.” Tahy János levele Báthory István nádorhoz 1526 novemb. 23-ról. Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. kir. titk. levéltárban. — ⁴ „Et Petrus Prini illico cucurrit gaudenter ad Budam, non spectavit regem, et de Buda cucurrit ad Fizirvára, et ibi coronam statuit, in duro loco.”

János, isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát- stb. országok királya.

Okos érdemes kedvelt híveink! Ámbár minap, Tokaj mezővárosban tartott gyűlésünkől, az ott velünk együttlévő valamennyi urak megegyezéséből s akaratával, nektek meghagytuk volt: hogy a többi, ugymint Bártfa, Lőcse és Szeben városokkal egyetemben, temesi várunk segedelmére, mellynek szükségét s szorult állapotát láttuk és meggondoltuk, a fenyegető nagy veszély közt, tekintetes és nagyságos Perényi Péter akkori temesi ispán, most erdélyi vajdánk kezéhez, ezer forintot fizessetek, — a melly öszvegből mennyi esett légyen mindegyik városra fizetendő, ez iránt hozzátok küldött levelünkől bővebben megérthettétek, — úgy halljuk mégis az említett Perényi Péter erdélyi vajdántól, hogy azon ezer forintból felénél többet le nem fizettetek. Miért is hűségteknek ezennel szigorúan meghagyjuk, parancsoljuk és rendeljük: miszerint e levelünket vévén, nevezett Perényi Péter ispán és vajdának, azon ezer forint hátralévő felét is, mennyi tudniillik abból előbbi levelünk tartalmánál fogva hűségtekre esik, legkisebb haladék vagy kifogás nélkül teljesen letenni s lefizetni, egyszersmind felszólítván meghagyjuk hűségteknek, hogy az imént- említett Perényi Péter ispánnak, miután jelenleg az erdélyi vajdaságot neki adtuk, egy mezei ágyút vagyis taraczkot is, minden kellékestül szolgáltatni, okvetlen tartozzék, köteleztessék. Ezekben más-kép tenni ne merészeljen. Buda, szent Kelemen pápa napján, az úr 1526-dik esztendejében ¹.

Illy körülmények közt jelent meg ugyanez nap Pozsonban: egy felől a Ferdinánd, más felől Sopron városa embere. Amazt a város, mivel ismét péntek volt, egy tál hallal, és borral fogadta ²; ez, a János király hódolatra zaklató levelét hozta.

¹ Wagner Diplom. Comit. Sáros 251 l., utána Katona XIX. 753 l. — ² „Item Freittag vor Katarine geschenckt des Königs man ain essen visch vmb XII β. vnd Wein per I β. thuet I t. d.“ Pozson városa számviteli könyve 1526.

És e körülmények öszszecsoportozatában, s e két ember megjelente következtében, Mária királyné, a Komáromba kitűzve volt országgyűlést, hirtelen, szent András napra, Pozsonba tette át; s hiveit sietve odaintette: hogy e városban, november utolsó, vagy legalább a jövő december 1-ső napjára, jelen legyenek. Semmit nem tudva még a Frangepán Kristóf elpártolásáról, vagy legalább azt hinni nem akarva, hozzá is e bizodalomteljes felszólító-levelet intézte:

„Tekintetes és nagyságos stb. Jelen a napja azon gyűlésnek, mellyet mi, Komárom mezővárosba, a nádorispán úrral együtt, az ország hajdani szokása szerint kihirdettünk. Mivel azonban ezt ott, sok előgördült akadályok miatt, megtartani nem lehet, benneteket felszólítunk: miszerint a közelebbi szent Katalin ünnepének legalább 6-dik vagy 7-dik napjára, Pozsonba jöjeteek; velünk s a főpap stb. urakkal együtt mindazon szükséges dolgokról tárgyalkozandók, mik a magyar nemzet szabadságának, védelmének, egykori hírének helyreállítására, s az utóbbi években a török által elfoglalt váraknak visszaszerzésére fognak tartozni. Tudjuk hogy hazátokat, köz- és magán-szabadságokat szeretitek, másképp tehát ne tegyetek. Kelt Pozsonban, szent Kelemen pápa ünnepén, az úr 1526-ik esztendejében.” — És hogy a nagytekintetű férfiúra annál több hatása legyen e latin nyelven írt levélnek, a királyné még következő néhány emlékeztető sort ragasztta hozzá németül, saját kezével: „Gróf Kristóf! A mi kívánságunk az: hogy ti, a közöttünk történt szóbeli egyesség és saját ígéretetek szerint, erre a Rákus-ra eljöjeteek; ha ez által a keresztyénségnek és ezen országnak nem csekély javára lenni, akartok. Teljes jó és kegyes indulattal szándékozom én ezt nektek, s a tieiteknek, uram bátyámmal együtt elismerni.

Mária királyné sk.”¹.

A válasz, mellyel ugyanő, Sopron városa emberét, küldőjéhez visszaeresztette, szintolly ész- és alkotmányyszerű, mint eszélyes volt. Szabatos szerkezete így szólt:

¹ Lehóczi, Stenmatographia, Pars II. 142 l.

Mária, isten kegyelméből Magyar- és Csehország
királynéja stb.

Okos érdemes kedvelt híveink! Leveleteket megértettük. Láttuk azt is, melyet János vajda hozzátok köldött. Hol felségünktől értesítést kívántok az iránt: vajjon az ő iratára mit feleljetek, s hívására magatok közül valakit hozzá küldeni tartoztok-e? Ha az, ki a vajda levelét nektek átadta, még el nem ment, ettől feleljetek; különben pedig, küldjetek hozzá valakit, nem az esküdt polgárok számából, hanem valamely mást, mindazáltal olyat, ki akarattokat értelmezni tudja. Ettől megüzenhetek a vajdának: hogy, miután a mi fenséges és kedves urunk férjünk, a mult háborúban, a keresztyén hitért elhunyt, és mi ezen Pozson városunkba jöttünk, ti, miként igaz hívekhez illett, a mi pártfogásunk s ótalmunkhoz folyamodtatok, és mi időközben mindenről gondoskodtunk, a mi védelmetekre s ótalmatokra tartozandott, — azon hadakat pedig, melyek nálatok vannak, mi küldöttük, a város védelmezésére, s ezeket ti nem úgy tartjátok mint idegeneket, hanem mint a mieinket, azaz: Magyarország királynéjának hadait; ti azonban, Magyarország testétől s koronájától elszakadni nem akartok; sem ezt mi nektek soha is nem javaslottuk; de mindaddig, míg a király iránt az egész ország nem egyesül, rajtunk, mint királynén kívül, más fejedelmet ti nem ismerhettek. Védni és megtartani fogunk pedig benneteket, bármely ellenségeitek ellen. Kelt Pozsonban, szent Katalin szűz ünnepe előtti legközelebbi pénteken, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében.

Mária királyné sk. ¹.

Több akadályal több nehézséggel küzdeni alig lehet, mint az így Pozsonba áttett országgyűlésnek küzdenie kellett. A királyné fennebbi sorai Frangepán megjegedt keblére tompa hangok voltak. János, széteregetett újabb leveleiben komolyan intette az ország lakosait, hogy miután ő királylyá már nemcsak

¹ Sopron városa levéltárából; Czech János kir. tanácsos úr szíves közléséből.

elválasztatott de meg is koronáztatott, nincsen ok miért a Pozsonban létesíteni czélzott gyűlésen megjelenjenek ¹. Sopron városa, miként épen láttuk, elhatározatlan ingott, nem tudva ide vagy oda hajóljon-e? sőt a Ferdinánd által oda rendelt újabb 500 főnyi idegen gyalog hadtól megrettenve, ismét Máriához küldött, tőle e részben megnyugtató utasítást, egyszersmind a felől is értesítést kérvén: vajjon a dolgok jelen állásában, a Komáromba kihirdetett országgyűlésre küldjön-e követeket? Pozsonban, a várban, a megszorított Bornemisza, az új király követéhez úgy mutatta magát, hogy a Szalay János nyilvánítása teljesedésbe látszott menni, s valóban eddig nem reménylt eseménytől lehetett tartani ². Komáromban már Ráskay székel; közeledte hírére a Győrbe küldött s fő nélkül maradt hadcsapat széteszlott ³. Egész Tótország a Frangepán Kristóf és Erdődy Simon ösvénye szélén állt. A vránai perjelséghez tartozó várakban lévő vitézek, kik, mivel fizetésöket egyenesen az udvartól kapták, köznyelven udvariak-nak nevezettek, hópénzeik nem érkezte miatt a nyugtalanság felső fokán szédelegtek. Bács vármegyében a fekete ember kétes zászlót lobogtatott, minden szökevénynek minden kóbornak lidércztűzet gyújtott, a földnépe hozzá csapatonként tódult. Dunán túl s a Dráva mellett, a Frangepán által nem rég lecsendesített jobbágyság ismét zajongott, az urak birtokaira sovárgó szemmel tekintett, csak alkalomra várt. A késő ős az utakat járhatatlannokká tette; és mind e nyomorok és zavarok tetején, a sokkép sujtolt árva nemzet felett, a borzasztó dőghalál úrkodott. Egy mellvas ennyi csapások hullámai ellen elegendő nem volt. Helyén kellett lenni kebelben a szívnek, melly a körülmények ilyen állásában meg ne tántorodjék. És épen e nehéz helyzetben kell meglesnünk nagyságos

---

¹ Widmann, Goldast II. — ² Rauber Kristóf levele Ferdinándhoz 1527 január 1-ről, a cs. k. titk. levéltárban. — ³ „Hauendo sentito chel re nuouo sopraditto andaua a quella volta e leuato esso conte (Frangepán) senza far altro.” Contarini Károly tudósítása 1526 novemb. 24-ről, Gévaynál Urk. u. Gesch. KI.

Tahy Jánost, a vránai perjelségkormányzót, Csurgón, Somogyban, egy pusztán hagyott házban. — A köpcséni szerződésre emlékezünk. Annak értelmében neki tüstént, a szóbeli egyezkedés szerint pedig úgy, mint Batthyányinak, e hó utolsó napjáig, 500 könnyű lovassal, Ferdinánd mellett kell vala lennie. A magyar lovasok ez időben, nagyrészt nemesekből álltak. Ősi czímer és ősi kard kívántatott, hogy valaki a lovas seregben pénzért szolgálhasson. Neve az ilyennek „vitéz”, czíme „Vitézlő” volt, és e cím mai napig megmaradt a hivatalos nyelvben, egyaránt, ha nem országnagy, minden nemesre. Azon nagyszámú szegény nemesség hajdan a hazában nem hasztalan volt; ez tette a honvédelem magkövét. A harczter nyújtott neki kenyeret, foglalkozást, mezőt a dicsőséghez, lépcsőt a borostyánhoz. Midőn Tahy, illynemű lovas csapata kiállítása végett, a képzelhető legrosszabb időben, nem kilencz száz forinttal, miként ígérve volt, hanem csak nyolcz százszal, nagy nehezen haza vergődött, a vidékbeliek alig akartak reáismerni; meg sem álmodván hogy a Komáromba kihirdetett országgyűlés eredménye előtt visszaterjen ¹. Váratlan megjövetelét balra keztek magyarázni; annnyival inkább, mert az általános hangulat azon tájékon a már megkoronázott királyhoz szított. Frangepán Kristófnak egy atyjafia köszöntött be nála. Elbeszélte a nevezetes ujságot, mely Kőröshegyen történt. Állította: hogy János király mindazt valóban megígérte Frangepánnak, mit Erdődy Simon mondott ². A szép jutalom, s a gondolat: más birtokában látni a perjelség szélesén kiterjedt jószágait, Tahyra nézve közönyös nem lehetett. Majd egy levelet hoztak utána Pozsonból, hol ez őt kereste, de nem találta. A királyi udvari vitézek fizetést követelő levele volt. A kétségek és bajok illy halmazában fogatott tollat íródeákjával, s

¹ „Notum facimus Spectabili et Magnifice Dominacioni Vestre quod nos tam in malo tempore difficulter et satis tarde domum venimus, vbi vix noticiam nostri habuerunt, arbitantes nos domum minime redituros.” — ² „Et hec nobis dixit pro certo quidam consanguineus suus, quod dominus Wayuoda predicta ipsi domino Cristophoro promisit dare.”

íratott, elég terjedelmesen, a nádornak. Csodálkozik — monda sorajban — hogy ha Ferdinánd s Mária csakugyan akartak valamit, miért nem akkor tették: mielőtt még János megkoronázott volna, s miért parancsoltak neki olyat, hogy a bánnal együtt, Katalin után hatod napra, seregestül nálok legyen; holott nemhogy hadakkal, de kocsin is alig mozdulhat ki ¹. Neki úgy tetszik: jobb lenne az országgyűlést elhalasztani; mert magán kívül senkit sem lát, ki ott megjelenne; s ha ő, a bánnal, miként szándékozik, elmegyén, egész Tótország, egész Pozsega, Valpó, Somogy és Szala vármegyék, azonnal Jánoshoz pártolnak ². Hadait is alig tudja kiállítani; és attól fél: hogy míg ő, Ferdinánd s Mária mellett ottfenn mulat, az egész nemesség elhagyja, és nem lévén senki az udvarpártiak közül, ki helyette lent maradjon, azon országot és vármegyéket az ellenfél, részint szép szavakkal, részint fegyverrel, elpártolásra kényszeríti, sőt saját parasztjaik is ellenők lesznek; ezek pedig, kétség kívül, senki jószágait sem fogják hamarabb feldulni s elpusztítani, mint épen a nádoréit és az övéit, melyek, úgy szólván, szájokban vannak ³. Legjobbnek látná tehát: ha azon tájékon, maradna Ferdinándnak egy embere, ki mind Tótországot, mind a nevezett megyéket ⁴, hűségben s akaratában tudná tartani; mit, úgy hiszi, az ő személyes jelenlétével legkönnyebben el lehetne érni. Jelentette: hogy az udvari vitézekhez, még hazaérkezte előtt elküldött egy szolgáját ⁵, miután a folyóvize-

¹ „Quo die non cum exercitu sed in redis vulgo Kochy se mouere vix poterimus.” — ² „Neminem enim videmus qui ad ipsa Comicia ascenderet preter nos. Et si nos cum domino Bano ascendemus quod et facere volumus, illico Regnum Sclauonie et Comitatus vniversi de Posega, Walpo Simigium necnon Comitatus de Zala ad Joannem Wayuodam deficient”; tehát Tahy János sem számolja Pozsega és Valpó vármegyét Tótország hoz; pedig ő felőle sem lehet hinni hogy ne tudta volna: mi Tót- mi Magyarország? — ³ „Et ipsi nostri rustici contra nos stabunt et erunt. Et proculdubio nullius bona cicius quam eiusdem Spect. et Magnifice Dominationis Vestre et nostra que quasi in faucibus sunt, occupabunt, opprimunt.” — ⁴ „Qui predictos et Regnum et Comitatus.” — ⁵ „Erga Aulicos vero Regie Majestatis prius quam descendere voluimus misimus familiarem nostrum.”

ken az átmenetel a rossz idő miatt egészen meggátoltatván, s a járás kelés is biztos nem lévén, maga nem indulhatott; szolgálja azonban mindeddig vissza nem tért, hanem ím egy levelet hoztak utána Pozsonból, melyet eredetiben közöl, lássa a nádor: mit kelljen tennie. „Mi — úgymond — csak arra kérjük tekintes és nagyságos uraságodat, hogy ha tapasztalja: miszerint Ferdinánd és a királyné hidegen fogják a dolgot, uraságod gondoskodjék: nehogy magunkkal gyermekeinket, rokonainkat, barátainkat, s minden vagyónunkat is elveszítsük; hanem, ha ő felségek bennünket csakugyan védeni s mindentől megóvni akar, húzzuk mindvégig ¹. Jól tudja uraságod, hogy tőlünk az udvari vitézeknek semmi pénzt nem küldtek. Ez őket rendkívül meg fogja szomorítani, s mihelyt mi ő felségekhez felmegyünk, — mit tenni akarunk — mind eloszlanak, a merre pénzt kapnak ²; és bizony, mi, közölök senkit is, saját kárára, saját veszedelmére, pártunkon vissza nem tarthatunk.“ Épen a kőröshegyi eseményt rajzolta íródeákja, midőn egy főszolgája, Vagatovics, vagy miként akkor a horvát neveket általában ejtették, Vagatovity János, Székesfejervárról megérkezett. Vagatovics, a híres Bodó Ferencz leánytestvérét birta feleségül; ámbár tehát különben a Tahy bópénzében állott, sógorával a fejérvári országgyűlésen jelen volt ³. Ő beszélte, hogy van valaki a németek és a csehek között, ki János királynak mindent elárul és megír. Ő alkalmassint azt is, hogy Perényi Péter Soklyósra készül, pártjára vonni a kiket lehet, aztán Erdélybe menendő. „Isten világ látja — így folytattatá rögtön, félbenszakadt levelét — hogy a mi ő fel-

¹ „Et rogamus Spect. et Magnificam Dominationem Vestram quod si viderit Serenissimum dominum Ferdinandum et reginalem Maiestatem frigide negotium ipsum tractare: extunc videat eadem, ne nos liberosque nostros, fratres amicos et eciam bona nostra perdamus, sed si Maiestates sue nos defendere et liberare ab omnibus voluerint, extunc ad finem usque trahamus.“ —

² „Omnes ibi ibunt vbi pecunias eis dabunt.“ — ³ „Tandem cum hec scribi feceramus, familiaris noster Joannes Wagathowyg cum Francisco Bodo in Alba Regali fuit: quia germanissimam ipsius Francisci Bodo habet coniugem: qui ita retulit nobis“ stb.

ségökhöz menetelünk, alkalmatlan lesz; mindazáltal magunkat az ő felségek parancsai alól ki nem vonjuk". „Egyébiránt — monda utóiratában — a mi ítéletünk ez, és pedig, bizony, lelkünkől szólunk, hogy jobb és alkalmasb lenne, ha a fenséges Ferdinánd cseh király úr, Székesfejérvárat, melly az ország szíve, elfoglalná, és az engedetleneket megbüntetné; mire a megyék, tüstént mind ő felségéhez állanának ¹. Mert ha ő felsége Esztergom felől megszoríttatik, a kemény tél nem fogja engedni: eleséget és hajószereket vízen hozatnia; miként mindezt, a jelen levelünk átadójától, Radák Györgytől, bővebben megértheti uraságod; kit, legyen szíves, kérjük, kihallgatni, s beszédének, előadásának, kétségtelen hitelt adni. — Más az, hogy mi most egy puszta házban lakunk. A többiből már kiűzött a dögvész ². A királyné ő felsége is igen hosszú határidőt szabott a váraknak, honnan szinte kárunk történhetik. Úgy látjuk, hogy mi a nemesekkel bajosan fogathatunk fegyvert, sőt épen nem hiszszük hogy őket zászlónk alá gyűjthessük. Azonban a 800 forintot, mellyett kaptunk, megszolgáljuk. Elvégre meglátjuk: mit akar a fenséges Ferdinánd cseh király úr, s a királyné asszony. Ha valaki lesz mellettek, mi mindvégig szolgálандunk ő felségöknek" ³.

r. 24.

Nyomban más nap, a bántól is egy nem kevésbbé kétes tartalmú levél indult, egyenesen Ferdinándhoz. Ebben a bán azt adja tudtul Ferdinándnak: mikép nálok közhír szárnyal, hogy őt, miután a magyarok el nem választották, a csehek, morvák, és sléziaiak sem akarják elfogadni fejedelmököül. Ennek folytában kijelenti: hogy ő nagyon fél, miszerint János, bizonyos határ-

¹ „Ceterum iudicium nostrum hoc est: et certe ex animo loquimur, quod melius foret et commodius, quod Serenissimus Dominus Ferdinandus Rex Bohemie Albam Regalem occuparet, vbi cor regni est: et eos qui inobedientes forent puniret, illicoque omnes Comitatus erga Majestatem suam adirent." —

² „Aliud est quod nos in deserta domo pronunc habitamus, quia ex reliquis vis pestilencie expugnavit." — ³ „Tandem videbimus quid Serenissimus Dominus Ferdinandus Rex Bohemie et Reginalis Maiestas voluerit, et si penes aliquid erit suis Maiestatibus vsque finem seruiemus." Gévay Urk. z. Geesch. KL Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

széli várat s követelő adósságot elragad előle. Miért is kérdésbe teszi: mitévő legyen? Krajna felől, minden esetre segédelmet kér; a köpcséni szerződés értelmében a második részfizetést vagyis a 2000 forintot újabban sürgeti; Bihácsra gyalogokat kíván ¹.

És ha a leghűbeknek vélték, a fennebbi körülmények között, egymás után ekként hullottak, egymás után ekként tántorogtak, nem volt volna csoda: egy női léleknek, mint a Máriaé, ekcsüggednie, vagy egy ifjú kebelnek, mint a Ferdinándé, a teendők sok nehezségétől viszszariadnia. Azonban mindez, sem egyiket sem a másikat szilárd elhatározatában meg nem ingathatta. Mária, mihelyt Sopron városa újabb levelét, az idegen hadak be nem fogadhatása s az országgyűlés felőli kétsége iránt vette, nem késett azon várost következő válaszával megnyugtatóni, illetőleg érdekeihez ismétlen csatolni:

„Okos érdemes kedvelt híveink! Miket nekünk, a fenséges cseh király úr, a mi bátyánk, kapitánya által hozzátok újabban vezetett 500 gyalog felől írtatok, jól megértettük. Ti, általunk értesíttetni kívántok: hogy e tárgyban mit kelljen tennetek? A mi nézetünk, és a nádorispán úré is az: hogy azon 500 gyalogot, kik már bent a városban vannak, tartsátok meg magatoknál; ez iránt, bátyánk, a fenséges cseh király úr is, fog nektek írni. Ama más 500 gyalogot pedig, kik hozzátok mostan vezettettek, fogadjátok be e városunk külső részeibe, — de eleve esküvel köteleztetvéket arra: hogy felségünkhöz, mint Magyarország királynéjához, hűvek lesznek; azon hűséget, melylyel nekünk tartoznak, semmiben át nem hágják; és mint Magyarország királynéjának, parancsainkat mindenekben teljesítik ². Hol pedig tőlünk az iránt kívántok bizonyossá lenni: vajjon az általunk Komáromba kihirdetett országgyűlésre valakit küldje-

¹ Gévay u. o. — ² „Obligatos tamen prius juramento, quod Maiestati nostre, tanquam Regine Hungarie, erunt fideles, et in nulla re excedent eam, quam nobis debebunt fidelitatem: et in omnibus iussa nostra tanquam Regine Hungarie exequuntur.”

tek-e? — mi, azon komáromi gyűlést, jelen városunkban határozottuk megtartatni. Miért is akarjuk, s hűségeteknek meghagyjuk: miszerint ide, a legközelebb jövő szent András apostol napjára, közöletek, bizonyos egyéneket, teljes hatalommal küldjetek; kik azon országgyűlésen, más híveinkkel együtt, jelen legyenek ¹. Másképp ne tegyetek. Kelt Pozsonban, szent Katalin szűz ünnepe előtti napon, az úr 1526-dik esztendejében.

Mária királyné sk.” ².

Sőt, hogy a magyar nép szeretetét mind inkább magához forraszsza, még az apróbb családi ügyekre is kiterjedt az ügyes királynénak gondja. Némelly magyarok, a hon zavaros körülményei közt, már ekkor megkedvelték a bécsi lakást. Láttuk, mikép Peremartoni Mihály orvos, Bécsben, polgárságra s nem közönséges kitüntetésre jutott. Pozsoni Márton nemes, ki gyermekkora óta a néhai Lajos király udvarában nevelkedett, s mind neki mind Máriának több rendbeli kedves szolgálatokat tett, most, úgy hozván magával szerencséje, egy bécsi özvegy asszonyt feleségül vett, s szinte Bécsbe tette át állandó lakását. Nejének, és mostoha gyermekeinek, némelly ügyes bajos dolgai voltak Ausztriában; ezeket tehát Mária által kérte ajánlatni Ferdinándnak, s Mária, egy helyes ajánló levélben, teljesítette kérelmét ³.

Ferdinánd, maga részéről, hasonlóképp elkövetett mindent, mi kellett. Főgondját a lengyel király foglalta el, kinek kedvező nyilatkozata, habár megnyugtató, kielégítő nem egészen volt. Őt János királytól távultartani, nemcsak, de ha lehet, tőle még segedelemet is kapni, szükséges, noha nem könnyen kivihető

---

¹ „Vt ad festum beati Andree Apostoli proxime venturum, certos de medio vestri cum plena potestate vestra huc mittatis, qui cum aliis fidelibus nostris intersint ipsi Diete.” — ² Eredetije sz. k. Sopron városa levéltárában; Martiny Fridrik azon városi polgármester úr szíves közléséből. — ³ „Nobilitis Martinus de Posonio a puero semper in Aula ..... domini Ludovici Regis..... versatus est, et Maiestati sue ac nobis pro virili sua grata semper exhibuit seruitia. Nunc autem ita fortuna sua ferente, in Ciuitate Maiestatis Vestre Viennensi vxorem duxit, ac ibidem residet.” Mária levele Ferdinándhoz 1526 nov. 24., a cs. k. titk. levéltárban.

feladatnak tekintetett. A kettős tervet esélyesen megközelíteni, a May János jártas tollára bízott; mely, november 25-dikén, következő tartalmú latin levelet tett fel Zsigmondhoz, Ferdinánd nevében: „Előadta nekünk, a mi kedvelt tanácsosunk, tisztelendő és ájtatos Detre németujhelyi püspök azokat, miket nevünkben minap fenségednél végzett, — és : hogy fenséged magát, a kegyetlen török ellenségnek Magyarországból leendő kiűzésére általunk kért segedelem s tanács érdemében, oly jóságteljesen, oly emberszeretőleg mutatta, miként tőle e tekintetben többet, minmagunk sem kívánhatánk. Illy nagy király tanácsát, részünkről is, sokszorta nem helyeselnünk, nem lehet; sőt, a mint azt mindenkor nagyra becsültük, a mint célszerűnek láttuk, jelenleg is szemünk előtt tartva, mintegy jósíge által intetvénk, a jobbat követendjük ¹. Fenségednek mi, irántunk viseltető ezen kimondhatlan jóakarátát, szeretetét s szíves készségét, egyszersmind azt: hogy nekünk, Cseh- és Magyarország birtokára nézve semmi akadályt tenni nem akar, sőt inkább magát jó szomszédunkul ajánlja, végtelen köszönjük, és ha alkalom lesz, hálásan vissza is fizetjük. Tisztünket folytatvánk ugyanis, semmit el nem mulasztandunk, mi a jó szomszédság s igaz barátság és egyetértés fentartására szolgálhat, — miután a békénél s egységnél főbb dolgot soha sem tartottunk. Úgy hiszszük egyébiránt, fenségednek már tudtára lesz: velünk Magyarországon mi történt s amaz erdélyi vajda milly gazul bánt legyen ²; mit ha ő nem teszen, könnyű volna nekünk azon országot, fenséged bölcs tanácsa szerint, békés úton megszerezni. Miután azonban jelenleg, a dolog állása már megváltozott, s a csendes ösvény helyett, mellyen azon országba bemenni, mellyen azt hatalmunk alá hajtani akarók, háborúval s igen sok egyéb alkalmatlanságokkal kell találkozni, illy nehéz

¹ Illy kétértelmű az eredeti latin szövegben is: „Quod ut semper, magnificimus, et nobis expediens visum est, ita eius memores, et hoc quasi oraculo edocti meliora sequemur.” — ² „Qua in postura nobiscum egerit Waywoda ille Transsylvaniensis.”

helyzetünkben újlag is a fenséged segedelmét vagyunk kénytelenek kérni; nem tekintvén, hogy ezt minapi levelünkben, melyet azóta kétségkívül megkapott, már bővebben tettük. Fenségednek tehát, im ismét esdünk és könyörgünk: méltóztassék azon szeretetnél s jóakaratanál fogva, mellyel irántunk, és hitvesünk, a fenséged kedves unoka-húga, sőt leánya iránt, viseltetik, a dolgok jelen hullámzatai közt, szíve legbensőbb redőit és tanácsa rejtekeit előttünk feltárni, egyszersmind hozzánk segítségével és segedelemmel lenni, hogy azon országhoz, melly, miként fenséged bizonyosan tudni fogja, isten mint emberi jog szerint minket illet, elvégre hozzá juthassunk. Feledni mi ezt soha nem fogjuk, s fenséged iránti teljes leköteleztetésünk által ügyeksünk megérdemleni. Kelt Bécsben, szentandrászhó 25-dikén, 1526-ban" ¹.

Budán ezalatt, az új király, apródonként az ország belügyeivel foglalkodott. Mindenek előtt, az egyházi javadalmak adományozása iránt hozott fejérvári törvényczikket úgy értelmezvén: hogy az ország állapota immár jobbra fordult, következő részint új, részint megújított főpapi s országos tisztviselői kart alakított:

Várday Pál egri püspököt esztergomi érsekké, — helyébe

Erdődy Simon zágrábi püspököt egri,

Czibak Imrét váradi,

Sulyok Györgyöt pécsi,

Podmaniczky Istvánt nyitrai,

Homonnay Gábort győri,

Gerván János szerencsi apátot csanádi,

Jozefics Ferenczet zengi püspökökké;

Perényi Péter abaujvári örökös főispánt erdélyi vajdává és székelyek ispánjává,

Gróf Frangepán Kristófot, Batthyányi Ferencz helyébe, dalmát-, horvát- és tótországi bánná, egyszersmind Magyarországon királyi főkapitánynya, vagy mint akkor nevezték főhadnaggyá, és Sopron vármegye főispánjává,

¹ Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredeti fogalmazata a cs. k. titk. levéltárban.

Verbőczy Istvánt királyi titkos kancellárrá,
 Homonnay Ferencz ungi főispánt királyi főtárnokmesterré,
 egyszersmind Sáros vármegyének is főispánjává,
 Póstyéni Gergelyt királyi főudvarmesterré,
 Országh Imrét királyi főkomornokmesterré;
 Báthory Endrét Szatmár,
 Bánffy Jánost Verőcze,
 Ráskay Gáspárt Nógrád,
 Báthory Istvánt, a somlyait, Szabolcs,
 Dombay Jánost Tolna,
 Paksy Gáspárt Arad,
 Paksy Jánost Zsolt,
 Putnoky Imrét Borsod,
 Dessewffy Jánost Pozsega,
 Ábrahámffy Pétert Békés,
 Homonnay Istvánt Zemplén vármegyék főispánjaivá;
 Bekényi Benedeket királyi személynökké, mellé
 Baksay Bernátot királyi táblabíróvá;
 Bodó Ferenczet szerémi kapitánynnyá;
 Dóczy Jánost budai királyi udvarbíróvá ¹, helyébe
 Tornallyay Jakabot királyi kincstartóvá, nevezte. És ez
 utóbbit körlevélben mutatta be, új hivatalával s „nagyságos”
 czímével, az országos lakosainak; azon megjegyzéssel: hogy
 neki teljes hatalmat és tekintélyt adott, miszerint minden
 jószágait s jövedelmeit igazgathassa ². Ugyanez alkalommal a

¹ A budai országgyűlés levele Ferdinándhoz 1527 mart. 24-ről, a cs. k. titk. levéltárban. — „Questa maesta ha facto el conte Cristophoro de Frangapan ban de croatia et de la esclauonia et suo capitano general,.... el ha facto archiepiscopo de strigonia el reuerendo domino paulo diaco, qual era episcopo de agria, et el reuerendo domino Simon episcopo de xagrabia lha facto episcopo de agria”; Magyar Miklós tudósítása. — Baksay Bernátról Szerémy emlékezik 42 L. — ² Pray Epist. Proc. I, 284-286 l; hol „Datum Albae Regalis in festo b. Catharinae Virginis et Martyris 1526” áll ugyan, azonban Szerémy szerint János király mintegy nov. 22-dikén már Budán volt, s a Perényi Péternek ugyancsak Budán nov. 23-dikán kiadott levél, melyet Wagner Dipl. Com. Sáros 251 l. közöl, szinte Szerémy állítását igazolja.

főváros elégett kiváltságleveleit megújította, megerősítette ¹, s figyelmét a Bács vármegyéből áradó panaszokra fordította. Ott a fekete ember, kinek gyűlevész hadserege, bámulandó gyorsasággal, 12 ezer főre szaporodott, egészen független fejedelemséget szándékozott alapítani. Magát czárnak nevezte; személye körül 600 gyalog testőrt rendelt; ezeknek egyenruhát s törökös jancsár nevet adott; birtokában nádorispánt tett; kincstartóul Szubota vajdát választotta; s a fejevári gyűlésről hazatért nemességet, elébb azon ürügy alatt: hogy a hadai számára szükséges eleséget fel ne emésztsék, házaikból kiszorította, majd személyes bántalmakkal s garázda erőszakoskodásokkal illetve, jószágait elszedte, és saját ráczainak osztotta, adományozta. „Ő — úgy mond — pusztán találta a földet, s mint elhagyottat teljes joggal szállhatta meg népével.” Hasztalan vetették ellen a tulajdonosok, hogy ők kénytelenek voltak elhagyni, miután a hatalmas török császár rajtok ütött. „Hatalmastól kapta ő is” — volt a válasz. Budán a panaszok egymást érték; mind sükertelen. A fekete ember követei, hízog nyilatkozataikkal, melyeket a rácz nyelvet jól értő s ajándékok által lekötöztetett Szerémy György tett írásba, ügyesen el tudták a királyt áztatni. „Mi — mondának — urunkkal Jovánnal, a ráczok czárjával, készek vagyunk szolgálni felségednek, sőt fejenként is meghalni felségedért, csak felséged velünk parancsoljon.” — „Jován czár, a ti főnökötök — jegyzé meg a király — Tokajban nekem háromszor megesküdt, hogy lovam lábai alatt akar meghalni; ő az én emberem.” „Igaz — felelének ezek — higgye felséged: a mi urunk Jován mostan is azt mondja, mit felséged előttünk nyilvánított.” „Menjetek tehát vissza uratokhoz — volt a királyi válasz — és mondjátok meg neki: valami-kor üzenendem hogy szükség van reá, szorgalmas készséggel siessen hozzám.” Ajándékokkal megtisztelve tértek a követek küldőjükhöz. Radics Bosics újól figyelmeztette a királyt: ra-

¹ János király oklevele 1530 mart. 28.

gadja meg a jó alkalmat, vegye magához a fekete ember seregét, s rontson be Ausztriába. A király megindíthatlan volt. Közcsodálkozásra, minden erély, minden bátorság elhagyta. Saját udvarbelieit suttogták: hogy mig vajda volt, serényen, gondosan és gyorsan vezette ügyeit, mióta azonban királylyá lett, semmit nem mer, mindentől remeg, vitézségét elvette a mindenható, s félelmet csapott fejéhez, büntetésül ¹.

Csak így érheték őt utol azon lassú készülétek, melyek a pénztelen Ferdinánd részéről, maga és bátyja által, a külföld meszsze tájékain tétettek. Azon segedelmet-sürgető levél, mellyet Ferdinánd, V-dik Károly császárhoz, Linczből,

---

¹ „Et venimus ad Budam. Interim ibant nobiles et ignobiles ad proprium, possessionem suam, ad Bachmegie. Sed Joan char non permittebat eis habitare, propter victum, ut ne caristiam facerent eis traciani, quia turci non urgebant (urebant) victualiam ubicunque erat, quia et hungari, quod fugam dabant, non perdebant victualia. Et ipsi nobiles partim ibant ad proprium, quia niger homo hoc dicebat eis: Ego inveni ipsam terram desolatam, et omni gente mea descendi. Et ipsi opponebant hungari: Nos non de(re)linquissimus istam terram si potentissimus non venisset super nos. Et ipse hoc proponebat eciam eis: Et accepi a potente. Quia jam multi erant cum eo traciani. Erat iam inter eos thesaurarius zubota voiuoda, erat palatinus sub se, et nobilitates iam per donacionem diuidebat tracianis hereditates nobilium. Et venerunt nobiles multi ad jus querendum ad regem Joannem, et dicebant nobiles ei: Serenissime rex, iste niger homo multa peregit, et cum suis recurvant homines christianos hungaros sub terram, simulant, et alia stupra faciunt. Et sic detrahebant eos tracianos. Et ipsi nil curabant cum hungaris. Et ipse sepissime eligebat nuncios suos ad regem Joannem, et hoc dicebant paraliphi sui ad regem Joannem: Quodsi placet Maiestati Vestre servire, prompti sumus mori singillatim pro Vestra Maiestate, et tunc precipiat Vestra Maiestas domino nostro Joanni Cesari Tracianorum. Quod ego fueram scribe eorum, sive supplicaciones, sive literas aliquas volebant scribebam eis, et lingvam eorum idiomatam scio valde, ad me currebant cum honore, muneribus. Et dominus rex noster Joannes dixit nuncio Jowan chari: Ipse Jowan char, vester princeps, tribus vicibus iuramentum mihi fecit in Thokaj, quod sub pede equi mei vult mori, et est meus homo. Et paralimphi sic dicebant: Vere credat Maiestas Vestra quod nunc dominus noster Jowan char hec dicit quae Vestra Maiestas profert nobis coram. Et rex, Maiestas sua, permisit eos ire; Et quandocunque — dicebat rex eis — renunciam ad necessitatem meam, veniat cum omni diligencia erga me. Et habebat sub se duodecim millia tracianorum” stb. Szerémy 41 l.

még szeptember 22-dikén írt, csak november 13-dikán, tehát majd két hónap múlva ért Spanyolország Granada városába, hol a császár mulatott; és ért épenolt időben, midőn ez utolsó fillérét is Olaszországba küldötte. A testvéri felszólítás azonban, meghozta kedvező gyümölcsét, a testvéri szeretetüől melegült kebelben. Károly, rögtön, minden szorgalmát oda fordította, hogy öcsce számára, mielőbb, legalább 100 ezer forintot öszszeszerelhesse¹; és míg ezt útnak indíthatná, nem késett, november 26-dikán, Ferdinánd ohajtása szerint, Stadion Kristóf augsburgi püspököt és gróf Fürstenberg Fridriket Magyar- és Horvátországba követiül rendelni, s ez utóbbinak meghagyni: hogy, miután az ő ritka hűségében nem csekély bizodalmat helyhez, ildomát és ügyességét pedig ismeri, így a Ferdinánd öröksége tárgyában nálánál a jelen körülmények között alkalmasabb embert nem választhat, a számára készült utasítás értelmében, Stadionnal együtt, Magyarországra induljon, ott az említett ügyet, ohajtott célhoz vezesse, s magát mindekben azon utasításhoz és a Ferdinánd parancsaihoz alkalmazza². Bár időntulak, nevezetesk azon megbízó-levelek, mellyeket Károly császár, ez alkalommal, külön-külön, a magyar és horvát országos rendekhez, a magyar fejedelemséghez³, aztán Szapolyay János, Báthory István, Brodaries és Thurzó Elekhez intézve, említett követi számára, minden kulczim nélkül kiadatott, s további rendelkezés végett Ferdinándnak Bécsbe átküldött. A magyar rendekhez intézett, mellyel a horvátokhoz szóló egészen egy volt, így hangzott:

Károly, isten kedvező kegyelméből örök-dicsőségű választott római császár, Német- és Spanyolország, mindkét Sziczilia, Jeruzsálem stb. királya stb.

Nagyságos, nemes, tekintetes, őszintén kedvelteink! Mióta a római birodalom igazgatását, a keresztyén köztársaság

¹ Gévay Urk. der Verbält. I, 23 l. — ² Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ³ Ad principiterium. Ennek alsó szélén

pártfogását elvállaltuk, legfőbb törekvésünk mindenkor az volt: hogy békével viseljük, s fegyverünket, a keresztyén fejedelmek köz-segedelmével, hitünk örök ellensége ellen fordíthassuk. Ezért, alkalom adódván, a szenséges francia királylyal, ki akkor a mi foglyunk volt, békességre léptünk, vele a török ellen viselendő háború iránt egyezkedtünk, végeztünk; — ezen feltétel alatt neki, Franciaországba visszatérni, megengedtük. És midőn dolgainkat rendeznök, hogy a közelebb-múlt nyáron Olaszországba menvén, onnan a társaság közellenségeit a ti honotoktól s határszéleitektől elverjük, ugyanazon francia király, a maga hite, esküje, és a mi szeretetünkről, jóakaratunkról, megfedekezve, s a római pápa, Olaszország más hatalmasságaival, ellenünk, megtámadó szövetséget kötnek, országainkat, birtokainkat magok közt felosztják, s véletlen háborút indítanak, hogy azon fegyvert, melyet a ti védelmekre s a köztársaságéra készítettünk, magunk és alattvalóink ótalmára kénytelenítettünk használni. Mi azonban, az ellenségek még ezen mozgalmaitól sem ijedvén meg, abbeli elhatározatunktól: hogy nektek segítséget küldjünk, vissza nem léptünk, sőt inkább az iránt már intézkedni is kezdtünk, midőn egy véletlen követ, a ti és dicső-emlékezetű királyotok Lajos századokon át siratandó vesztét, hírül hozta. Mit mi, valóban, oly nagy fájdalommal s lelkünk megindulásával értettünk, hogy említett királyotoknak, e dicső és örök dicséretben maradandó halált, irigylenők. Mert látjuk, hogy ő, ki a hazáért, saját alattvalóiért, s a keresztyén köztársaságért és hitért, férfiasan küzdve, rőtta le az emberiség tartozó adóját, nem halt meg, hanem csak egy boldogabb életre költözött. A ti és tieitek esetét pedig nem vésznek, de igazi dicsőségnek s egy nagyszerű diadalnak kell mondanunk. Elhunytak ugyanis, ama lelkes és erős bajnokok, de

---

belül következő jegyzés áll: »Ad Principiterium, mittitur in albo, quia nullus hic novit an sit unus vel plures, nec eius conditionem.« Gévay u. o.

úgy: miként jó alattvalókhoz illett, királyuk mellett; s lelkőket a megváltónak, a hatalmas kegyelmes istennek áldozták. Mit mondjunk egyebet: mint, hogy hűségtekben megmaradva, mindnyájan egy szívvel, egy akarattal legyetek. Mert, ha legjobb fejedelmeket, élete s ereje virágjában elvesztettétek, ott van a fenséges Ferdinánd spanyolországi fejedelemfi, ausztriai főherczeg úr, a mi kedves öcsénk; ki azon országokat, mind természeti öröködségi jogon, mind a korább kelt szerződések s egyezkedések erejével öröklötte, ki soha semmit el nem mulaszt, mi egy jó fejedelemnek kötelességében áll, hogy magatokat, házaikat s vagyontokat, mindnyájan védelmezhesse, s az elvesztetteket visszaszerezhesse, — és a kit mi, erőnkkel, tekintélyünkkel, sőt saját személyünkkel, soha el nem hagyunk; miként e részben már is a legnagyobb készülletben állunk, s magunk és alattvalóink erejét oda kezdjük irányozni: hogy, mennyiben a dolog nagyságához képest lehet, a törököt rövid időn s gyorsan elverjük küszöbötök elől, sőt, ha isten segít, határszéleitektől is meszszeartsuk; illyképen, öcsénket ezen országok és tartományok békés birtokába behelyezzük, és abban megőrizzük. Ha ti, a mint rendületlen hűségetektől reményljük, említett fenséges öcsénknek, a ti természetszerinti királyotoknak, azon zsarnokok esztelensége megfenyítésében, kik az emberi dolgok hullámszához képest netalán feltámadtak volna, egy szívvel lélekkel mellette-lenni akartok, irántatok való jóakaratomat s bőkezűségünket tapasztalni fogjátok; ha kik pedig inkább saját vágyaiknak mintsem a köznyugalomnak ohajtván szolgálni, indulataitokat elcsábítani ügyekezzenek, tudjátok meg: hogy mi, sem a ti épségeket s megmaradástokat, sem érintett fenséges öcsénket, a mennyire magunk és alattvalóink erejétől telik, soha el nem hagyjuk, hanem, ha kell, minden hadi készülletünket, sőt saját személyünket is odafordítani elhatároztuk. A ti teendőitek tehát: magatokat mindezekben úgy viselni, hogy sem hűségekről sem megmaradástokról megfélekedzetteknek ne láttassatok, — egyszersmind tőlünk mind-

azt, mi egy jó fejedelem és császár kötelessége, reményleni. Miként ezeket, egyebekkel, a mi tanácsosaink és követaink, tisztes Kristóf augsburgi herczeg-püspök ajtatos kedveltünk, és nemes Fürstenberg Fridrik gróf, nektek, saját szavainkkal, elő fogják adni; kiknek hogy mindezekben teljes hitelt adjatok, benneteket ismét és ismét buzdítunk. Kelt Granada városunkban, szentandrás hó XXVI-dikán, az úr MDXXVI-dik esztendejében, római uralkodásunknak nyolczadik, a többinek pedig tizenegyedik évében.

Károly sk.

A császári catholica felség parancsára:

Valdes Alfons sk. ¹.

Hasonló értelmű levél indult a lengyel királyhoz; kéri őt: hogy, míg az érintett nagy segedelem kiállíttathatnék, atyafiúr egybeköttetésénél fogva, Ferdinándot segítse, pártolja, és tanácsolja ². És ha e levelekben, némelly oly kifejezésekkel találkoztunk, mellyek a kor szelleméhez képest a szónoklat virágos szövedékéhez tartoztak; a Szapolyay Jánoshoz és fennvezett magyar urakhoz intézettekben még többeket lelünk, miket valóknak már ma senki sem vehet, elhítni pedig, a napok súlyait épakkor elviselt nemzedékkel, vajmi nehéz lehet. „Milly fájdalommal, lelkünk milly megindulásával halottuk légyen — mondaték ezekben — országotok s királytok csapását, miután mindezek ollyneműek: hogy, ha rajtatok segítség korán nem történik, reátok még nagyobb veszedelmek várnak, inkább tettekkel bizonyítandónak, hogysem szóval előadandónak hiszszük. Örök gyászolatra méltó ugyanis, a ti dicső- emlékezetű királytoknak, Lajosnak, a mi kedves öcsénknek, sógrunknak elhunytá, de ő vele mégis szerencsésebb soha

¹ Gévy Urk. z. Gesch. XI. Azonkori másolata a cs. k. titk. levéltárban, külczim és pecsét nélkül, ezen felirással: „Litere patentes Cesaris ad Hungaros”; kiadta már Kovachich, Suppl. ad Vest. Com. III, 105 l. — Ugyanott van egy eredeti is, mellynek alsó szélén belül ez áll: „Comitibus et Nobilibus Croatiae.” A tótországi rendekhez szólott nincsen meg. — ² Gévy u. o.

semmi nem történhetett volna, mint az: hogy nagy nevet hagyva emlékül a maradéknak, egy boldogabb életre átköltözött ¹. A mi lelkünket igazán, a virágzó Magyarország közveszélye s fenyegető még nagyobb veszedelme szomorítja; mit hogy idejekorán el lehessen hárítani, immár a legnagyobb készülletben állunk, s mennyire a dolog nagyságához képest lehet, rövid időn és gyorsan odaintézzük minden erőnket, tehetségünket: hogy hitünk örök ellenességét, nemcsak küszöbötöktől viszzatartóztassuk, de, ha isten segít, határszéleitektől is megszire elverjük. Egyébiránt, miután ezen országok, az imént-említett dicső Lajos király halálával, mind természeti örököségi jogon, mind a korábbi egyességek s szerződések erejénél fogva, a fenséges fejedelem Ferdinánd spanyolországi fejedelemsé, ausztriai főherceg úrra, a mi kedves öcsénkre, és ausztriai házunkra szállottak s ezeket illetik; noha legkevesebbé sem kétljük: hogy ezen, az egész országra nézve olly hasznos örököségi, mindenek előtt igen kedves lesz ², — látván mégis, mennyi illedelmetlenséget, alkalmatlanságot és kárt okozhatna: ha ezen ország öröksége miatt, bármi egyenetlenség vagy villongás támasztatnék, kívánván egyszersmind főként az isten dicsőségéről, a keresztyén köztársaságról, és ezen ország épenmaradásáról, nemcsak erőnk, de segedelmünk, tanácsunk, kedvezésünk s tekintélyünk által gondoskodni, tanácsosainkat s követeket, tisztos Kristóf augsburgi herceg-püspök ájtatos őszintén kedveltünket, s nemes Fürstenberg Fridrig grófot, a végett küldjük oda, hogy védelmetekre s nyugalmatokra irányzott szándokunkat ³ az egész ország előtt kinyilatkoztatván, parancsunkhoz képest nevünkben némiket neked is terjeszsenek elő. Tégedet tehát felszólítunk: misze-

¹ „Illi tamen nihil foelicius accidere vnquam potuisset, quam quod relicta apud posteros maximi nominis memoria, ad foeliciorem vitam emigravit.” — ² „Licet haudquaquam dubitemus, huiusmodi successionem tam vtilem vniuerso Regno, omnibus gratissimam futuram.” — ³ „Mentem vobis pro defensione et tranquillitate vestra bene dispositam.”

rint nekik kétségtelen hitelt adj, s magadat mindezekben úgy viseld: hogy sem isten, sem a keresztyén köztársaság, sem Magyarország épenmaradása tekintetében megfoglyatkozottnak soha ne láttassál. Mi, valóban azon indulattal vagyunk: hogy kötelességünknek minden részben eleget tenni akarunk, s ezen ország védelmére, viszszerzésére, öcsénk jogának megőrzésére, nemcsak segítséget küldeni, de, ha szükség, saját személyünket is kitenni, készen állunk; a te e tekintetben teljesítendő kötelességedet pedig, hálásan meg fogjuk jutalmazni”¹.

Spanyolországból, egy távol vidékre, Tőke-Terebes mezővárosba, a Perényi Péter jószágára, fordítsuk figyelmünket. Itt, a Toplya folyó mellett elterülő kövér sík földön, látjuk egybeületekve, novemb. 27-dikén, Zemplén vármegye nemességét, főispán-iktatásra és tisztujításra. Mind ez, mind amaz, lényegesen különbözött a mostanitól. Ez időben még, nyomait sem látni ama pazar fényűzésnek, melly később divatba jött, vagy azon borzasztó vérengzéseknek, mellyek ma a nemesség polgári életén féktelen árként dulongnak. A király, kinevezte a főispánt, saját kénye szerint; néha csak egyet egy megyébe, néha kettőt is; viszont: egyet rendesen csak egy, de olykor több, néha négy — öt megyébe egyszerre; mindenkor azon záradékkal: „a mig neki tetszik.” Mátyás király alatt, 1471-dik évben hozott a törvény: hogy a főispáni hivatalt csupán nemes viselhesse²; mi 1486-ban úgy világosítottatott: hogy a király, a főpapok és zászlósok tanácsából és akaratával tartozék minden megyébe, valamely zászlóst, vagy más előkelő, de jó birtokú, s elegendőnek és alkalmasnak találandó embert, főispánná tenni³. E szabály alól, Pest és Pilis vármegyék, mind a régi szokás, mind az Ulászló alatt hozott 1492-diki 100-dik törvényczikkely által, kivétettek; azért: mert a királyi székhöz, Budához, közel lévén, főispánra szükségök nem

Nov. 27.

¹ Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ² 1471: 15 t. cz. — ³ 1486: 60 t. cz.

volt; s hat évvel később, 1498-ban, midőn az határozatott: hogy a temesi várispán, azon megye főispánságán kívül, melyben e vár fekszik, mást ne viselhessen; hogy ezután az ország többi megyéitől egy vármegye is külön ne szakíttassék, azaz: több főispánok közt fel ne daraboltassék; és hogy minden vármegyének, a keblebeli előkelőbbek közül legyen saját főispánja, — eddigi szabadságukban továbbra is meghagyat-
tak ¹. Az így kinevezett főispán, ki az 1504-diki 2-dik törvéncikk értelmében, idegen nemzetbeli, vagy külföldön lakó s tartózkodó nem lehetett, a dolog természetes rende és az 1435-diki 1-ső, 1486-diki 73-dik, s most-
említett 1504-diki 2-dik törvéncikkelyek világos rendelete szerint, az őt kinevező királyi felség előtt tette le hűségi és birói esküt ². Amaz, hajdan, következő igen egyszerű volt: „Én N. N. esküszöm az élő istenre, az ő szent anyjára, szűz Máriára, és istennek minden szenteire: hogy a fenséges fejedelem N. N. magyar-, cseh-, stb. országi király úrnak, az én kegyelmes uramnak, hű és mindenkor engedelmes leszek, és a mennyiben tőlem kitelik, az ő felsége javát előmozdítom, kárát eltávoztatom. Isten engem úgy szeressen, és minden szentei” ³. A birói eskü pedig, Zsigmond király idejétől mai napig, e szavakban történik: „Én N. N. esküszöm az élő istenre, a boldogságos szűz Máriára, istennek minden szenteire ⁴: hogy, minden előttem perlekedőnek, minden hivatalomhoz tartozó ügyben, legkisebb személy, tehát gazdag vagy szegény válogatása nélkül, kérelmet, adományt, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és kedveskedést

¹ 1492: 100, 1498: 44 t. cz. — ² Törvénykönyv. — ³ „Forma iuramenti ex Decreto Regni: Ego N. juro per Deum vivum, per eius sanctam genitricem Virginem Mariam, et per omnes Sanctos Dei, quod Serenissimo principi domino Ferdinando Romanorum, Hungarie, Bohemie etc. Regi, domino meo clementissimo fidelis et semper obediens ero, et quantum in me erit, commoda eius Maiestatis curabo, incommoda propulsabo. Sic me Deus amet, et omnes sancti.” Királyi könyv. — ⁴ Ezen szavak különbözőleg változtak, a leírók tetszése szerint, olykor mondatott: „isten dicsőséges anyjára szűz Máriára”, olykor a „szenteire” után ez tétellett: „és választottaira.”

főként, miként isten és az ő igazsága szerint meggyőződve leszek, minden dolog iránt, tehetségemhez képest, jogszerű és igaz ítéletet, igazságot s végrehajtást teszek. Istent engem úgy segéljen, és isten minden szentei" ¹. Kötelessége volt a főispánnak: azokon felül, mik e két esküben foglaltatnak, a megye rendeit jogaikban és szabadságaikban megtartani, s az adót és királyi jövedelmeket megyéjéből hűven beszolgáltatni és beszolgáltatni. Jogai közé tartozott pedig: a megyebeli előkelőbbekből egyet, vagy többet, saját személye helyettes-évé vagyis al-ispánná választani ²; melly választáshoz, később, az 1504-diki 2-dik törvényczikk rendeletéből, a megyei nemesség megegyezése s akarata, sőt az is szükségképpen megkívántatott: hogy az elválasztott egyén, igazi nemes legyen. Azt, hogy az alispán, esküjét, ne tartozzék szinte a király előtt letenni, hanem a megyében is letehesse, az 1486-diki 60-dik törvényczikkely engedte meg. És mind e kötelességeket és jogokat, az úgynevezett tisztlevél, s a megyéhez küldetni szokott királyi leirat, vagyis engedelmességre-intő parancs, számlálta röviden elő; mellyeknek régi szövege, névszerint a tisztlevél ez volt:

„A király úr saját meghagyása.”

„Mi N. N. isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát-stb. országok királya stb. Emlékezetül adjuk ezennel jelentvén mindennek kit illet: hogy mi, N. N. hívünk azon hitében és hűségben bizván, mellyel ő, nekünk, mind hiteltérdemlő tanúság, mind saját tapasztalásunk által is ajánlhatni érdemes volt, s magát előttünk kedvessé és kellemetessé tenni ügyekezett, őt tehát, többi híveink között, királyi kegyelmünkkel kísérni s illendő tisztséggel feldíszíteni akarván, N. vármegye főispáni tisztét, mi, a mint tudva van, egészen a mi királyi törvényhatóságunktól függ, minden szokott hatóságával együtt, az említett N. N.-nek, mint érdemes személynek, tartottuk, királyi tekintélyünkől és hatal-

¹ 1435: 1, 1486: 73, 1492: 33. — ² 1486: 60.

munk teljességéből, addig, a míg nekünk tetszik, adandónak s adományzandónak; sőt adjuk és adományozzuk jelen levelünk erejével, olyképen: hogy ő azokat, mik hivatalához tartozandnak, szorgalmasan és kellőkép végrehajtani, minden előtte perlekedőnek méltányos igazságot tenni, s a díjakat és más valamennyi királyi jövedelmeinket, azon megyéből, mindenkor hűven beszolgáltatni és beszolgáltatni tartozzék, köteleztessék. Miértis nektek, híveink! nevezett N. vármegye nemes, és bármely más rendű, állapotú s előkelőségű birtokos embereinek, öszsesen mint egyenként, ezennel szigorúan meghagyván parancsoljuk és rendeljük: miszerint e levelünket tudván, ezentul, míg tudniillik, a mint említettett, nekünk tetszik, N.N.-et valóságos és törvényes főispántokul tartani és ismerni; neki, mindenkor, minden szabad és szokott dologban engedni s engedelmeskedni; s az ő, vagy alispánja, avagy alispánjai bírósága előtt, kit, vagy a kiket, maga személyébe közétekbe helyezend és rendelend, állani, mindenkép tartozzatok, köteleztessetek, s mindenitek tartozzék, köteleztessék. Máskép semmi esetre ne tegyetek; ezt pedig elolvasás után az előmutatónak visszaadjátok. Kelt.....n ..... hó .... napján, az úr ..... esztendejében, magyar stb. országai uralkodásunk ..... évében."

A királyi leirat, vagy engedelmességre intő parancs pedig, így szólt:

»A király úr saját meghagyása.»

»N. N. isten kegyelméből Magyar-, Dalmát stb. országok királya stb. N. vármegye nemes, és bármely más rendű s állapotú birtokos embereinek, a mi híveinknek, öszsesen mint egyenként, üdvét és kegyelmet! Minthogy mi N. N. hívünk hitében és hűségében teljesen bízván, ezen mostnevezett N. megye főispáni tisztét, szokott hatóságával együtt, addig, a míg nekünk tetszik, azon N. N.-nek tartottuk adandónak, de olyképen: hogy ő, egyebek közt, mik hivatalához tartoznak, benneteket szokott jogaitok s szabadságaitokban mindnyájatokat

megtartson, s a királyi kincsletünket ezen megyéből illető jövedelmeket, nekünk, hűven beszolgáltassa; — ezért, hűségtek közönségének, és mindegyikteknek, erősen parancsoljuk: hogy ezután, a nevezett N. N.-et, főispántokul tisztelni, becsülni, az ő ítélete és bírósága előtt állani, s neki minden szabad és szokott dologban, és azokban, miket nektek a mi nevünkben parancsol, szótfogadni, engedni és engedelmeskedni tartozzatok; másképp tenni ne merészeljete; ezt pedig elolvasás után az előmutatónak viszszaadjátok. Kelt .....n .... napján, az úr ..... esztendejében“¹.

¹ E két okirat már ma a historiai ritkaságok közé tartozván, közjogi fontosságuk miatt közöljük azoknak hacsak egyikét is, eredeti latin szövegben is; úgy, miként Ferdinánd uralkodása kezdetén, 1527-diki nov. 28-dikán kiadatott, és sok éveken át állandóan megtartatott. »Commissio propria domini Regis. — Nos Ferdinandus stb. Quod nos confisi de fide et fidelitate fidelis nostri Magnifici Nicolai Thwroczy de Zenthmihal, Magistri Curie nostre, quibus idem et testimonio fidedigno, et nostra experientia meruit coram nobis commendari, seque nobis gratum reddere studuit et acceptum, volentes eundem, inter ceteros fideles nostros, nostra proseguere gratia, et congruo honore decorare, honorem Comitatus de Thwroc, quod de mera Jurisdictione nostra Regia dependere dinoscitur, cum omnibus solitis suis jurisdictionibus, eidem N. T. tamquam persone benemerite, autoritate nostra Regia et potestatis plenitudine, durante beneplacito nostro dandum duximus et conferendum; eo modo: quod idem N. T. que sui erunt officii, diligenter et debito modo exequatur, omnibusque coram ipso causantibus condignam justitiam facere, taxasque et quoslibet alios proventus nostros Regales de ipso Comitatu semper fideliter administrare et administrari facere debeat et teneatur. Immo damus et conferimus presencium per vigorem. Quocirca vobis, fidelibus nostris, universis et singulis nobilibus ac alterius cuiusvis status conditionisque et preeminencie dicti Comitatus Thwrocziensis possessionatis hominibus, harum serie firmissime precipiendo committimus et mandamus: quatenus habita presencium noticia, a modo deinceps, durante ut prefertur beneplacito nostro, prefatum N. T. Magistrum Curie nostre, pro vestro vero et legitimo Comite tenere et recognoscere, sibi in omnibus solitis licitisque et consuetis parere semper et obtemperare, ac ipsius, Vice-Comitisque vel Vice-Comitum suorum, quem vel quos idem in persona sua in vestri medium locauerit et deputaverit, iudicio adstare, modis omnibus debeat et teneamini, et quisque vestrum debeat et teneatur; Secus nullo modo facturi. Presentibus perlectis exhibenti restituta. Datum Strigonii feria 5-a proxima post festum beate Catherine virginis et martyris, Anno Domini M. D. vigesimo septimo. Regnorum nostrorum Hungarie

És ezen előzmények után, nyissuk fel Zemplén vármegye jegyzőkönyvét, mely a fenebbi főispáni-székfoglalás és tisztújításról, latinul, következő értelemben szerkesztetett: „1526-dik esztendőben, szent Katalin ünnepe utáni kedden, a Terebes mezővárosban tartott gyűlésen, jelenlétén a Zemplén vármegyei nemes uraknak fenséges János király által adatott főispánja, nagyságos homonnai Drugeth István, éljen, éljen, éljen! felesküdt. A Mohácsnál megöletett Ráskay György alispán helyébe XXXXXXIII. Rákóczy György úr, éljen, éljen! felesküdt. Táblabírákká Nagypócsay István, Náthafalusi Benedek, tusai és újfalusi Tusay Márton stb. éljen! felesküdt. Gáspár deák, jegyző”¹. Régibb főispáni székfoglalást és megyei tisztújítást ennél, nem tudunk. Alkalmassint ez az első, hol a főispán, az eddigi szokás és imént-idézett törvények ellenére, a megye gyűlésén tette le az esküt. Az új alispán neve mellett számok látszanak; hihetőleg a szavazatokat jelentők, melyek az 1504-diki 2-dik törvénycikk rendeletéhez képest, a nemesek részéről a főispáni akarat mellett nyilatkoztak. A szolgabírákról említés nem tétetik. Későbbi adatok bizonyítják: hogy ezek, az 1485-diki 2-dik törvénycikk értelmében, akkor még, kirekesztőleg a nemesség választásától függöttek; attól kelle függeniök, hogy, miután az alispánokat a főispán nevezte, a szolgabírákat a ne-

---

et Bohemie etc. predictorum anno primo.” Királyi könyv. Csaknem szóról szóra egyezik ezzel a kir. leírat, mely ugyanez nap Komárom vármegyéhez, Désházy Istvánnak főispánna lett kineveztetése iránt küldetett; s vesse ezeket egybe bárki, a főispánok mai napi esküjével, tisztlevelével és engedelmességre intő királyi leiratával. — ¹ Szirmay Not. Hist. Com. Zempl. 51 l. hol ugyan novemb. 25-dike van a gyűlés napjául kitéve, így: „Anno 1526 feria 3 die videlicet b. Catharinae virg.” mi azonban nyilván hiba, mert katalinnap 1526-ban nem keddre, hanem vasárnapra esett, s kedd novemb. 27-dikén volt. Egyébiránt Szirmay „Supremi et Vice-Comites Com. Zempl.” című kéziratában, hol az alispánra adott szavazat is kitétetik, e gyűlés napjáról ez áll: „Anno 1527 feria 3, die videlicet b. Lucae evang.” mi ismét hibás számítás. A dolgot világosan csak a megye eredeti jegyzőkönyvének megtekintése döntheti el; addig mi, a valószínűbbet, 1526 novemb. 27-dikét választottuk.

messég válaszsza, s így a főispán és a megye rendei közt a sulyegyen fentartassék.

November 28-dika, Ferdinánd válaszáat mutatja fel, melly Batthyányi Ferenczhez, ennek ezelőtt öt nappal kelt kétes leveleire, küldetett. Erélyesen megczáfolja ebben Ferdinánd, a Batthyányitól vett hírt; azt hamisnak, ellenei s vetélytársai által csupán azért koholtak állítja: hogy dolgai szerencsés meletele gátoltassék. Miszerint pedig Batthyányi világosan lássa: hogy e hír, nemcsak hitelt nem érdemel, de egészen alaptalan is ¹, eleibe sorolja: mikép Csehország nagyjai és nemesei, mind-egyik rendből 6, tehát összesen 18 egyént választottak, kik nála mint cseh királynál megjelenvén, neki a választási rendelvénnyt átnyujtsák; ezenfelül, közelebb-múlt héten a morvák is elválasztották s ismerték urocul, és ezek is egy 24 tagból álló követséget rendeltek, melly őt erről 14 nap alatt törvényesen tudósítván, a választási rendelvénnyt szinte meghozza, — sőt, hogy azon csehek és morvák, illetén hűségöknök s hódoló tiszteletöknök mindjárt kezdetben, annál nagyobb tanúságát adják, említett követeiknek azt is meghagyták: hogy a közelebb tartandó magyar országgyűlésen megjelenvén, ott az ő ügyét, többi barátai s jóakaróival együtt, pártolni és előmozdítani ügyekezzenek ². A Batthyányi által szóbahozott határszéli várat s követelő adósságot illetőleg, Ferdinánd úgy vélekedik: hogy, miután nyilván van, miszerint az erdélyi vajda, Magyarországnak nem törvényes, hanem csak feltolakodott uralkodója, ki nem a nagykapun, de egy hátulso résen s csalárdsággal nyomult az országba, Batthyányi magától is kitalálhatja mit kelljen tennie ³,

Nov. 28.

¹ „Cui tamen nulla prestanda est fides tamquam falso et frivolo.” —

² „Bohemi et Moravi Nuntios suos ad Ragutsch siue dietam hungaricalem iam celebrandam condeputarunt, qui illi intersint et res nostras vnicuique amicis et beneuolis nostris fovere et promouere studeant.” — ³ „Sicut apertissime constat Wayuodam perfatum non legitimum esse Hungarie Dominatorem sed intrusum, qui regnum illud non via regia sed per posticum et fallacias intrauit, ideo apud vosmet cogitare poteritis quod et vos facere convenit.”

azaz a vajdának se ne engedelmeskedjék, se azon várat és adósságot ne engedje, hanem mint állhatatos, buzgó, és nagy-lelkű férfiúhoz illik, elébbi hűségében s ragaszkodásában tovább is szilárdul maradjon meg; ezek folytában, a Komáromból Pozsonba áttett országgyűlést, barátaival, ismerőseivel s kíséretével együtt, meglátogatni, s ott, az ő ügyét, minden cselszövények daczára, elősegíteni szíveskedjék, — s minthogy Tótországba bármely rövid nap mulva ismét visszatérhet, idővesztéssel vagy a hely távulságával ne gondoljon. Tudósítja: hogy a horvátok követivel úgy egyezett, miszerint ezek a pozsoni országgyűlésen szinte megjelenjenek, s ott az ő érdekeit pártolván, csak a gyűlés bevégeztével menjenek haza; mielőtt azonban Horvátországba elutaznának, nála még egyszer tisztelkedni fognak, az iránti parancsolatját meghallandók: továbbra mit kelljen cselekedniök¹. Értesíti: hogy a krajnaiak által nyújtandó segelemről meg nem feledkezik, sőt e részben kellőképen rendelkezik; azt hiszi: hogy Batthyányi, a már két levelében sürgetett kétezer forintra nézve, azóta ki van elégítve, mert ezen összeget, számára, Pemflinger Istvánhoz régen elküldötte, a még hátralevő háromezer forint pedig, a kitűzött határidőben, bizonyosan le fog fizettetni; végre, hogy Püchler Jánosnak meghagyta: a bihácsi és más határszéli várak védelmére szedett gyalogságot, odarendelje, s ez, nem kétli, immár meg is történt².

Csak két nappal szent András előtt, tehát olly időben kelt e válasz, midőn Batthyányinak, a köpcséni szerződés értelmében, már-már hadastul Ferdinánd mellett kell vala lennie. Ezért nem szükség mondanunk: hogy az ő elmaradása, Ferdinándnak igen váratlan volt. Dúsabb eredménynyel kamatozott

¹ „Cum Nuntijs Croatarum qui ad nos missi erant, tantum egimus, vt ad Dietam Posoniensem quoque eant, rebus nostris illic operam daturi, eaque finita se domum conferant. Sed nos, antequam in Croatiam redeant, salutabunt; quibus in mandatis, que ulterius agere debeant, dabimus.” — ² Gé-vay Urk. z. Gesch. XI. Eredeti fogalmazata, May kezétől, a cs. k. titk. levéltárban; kiadta onnan közelebb Chmel József kormánytanácsos úr, Habsburgisches Archiv II, 24—25 l. némelly különbözőségekkel.

azon bizodalom, melyet Ferdinánd, saját testvérében, a császárban helyzett. A válasz, melyet ez neki, november utolsó napjáról, september 22-dikén Linczbén kelt levelére küldött, a színletlen szeretet s forró részvét tanúságaival teljes. Előrebocsátván: milly kimondhatlan fájdalommal vette a keresztyén nép olly nagy szerencsétlensége s a magyar király elhunytá felőli hírt, melyet több oldalról hallott ugyan, de mindaddig mig bizonyost magától Ferdinándtól nem tud, hinni nem akart; és milly nehéz közöttök a levelezés, miután az utak az ellenség által annyira el vannak zárva minden részről, hogy e választ is három példányban kénytelen küldeni, egyben Flandria, másban Olasz-, harmadikban Franciaország felé, és pedig ez utóbbit úgy szerkesztve, miszerint ha futárját a francziák, mi könnyen meglehet, át nem ereszténék, s levelét felbontanák is, ez az ügy minden kára nélkül történhessék, — segedelmül-jövetelét illetőleg, kijelenti: hogy a Ferdinánd e részbeni ohajtása az övével teljesen öszhangzik; azaz, siettetni akarja azt a lehetőségig, s a legnagyobb erővel és készüllettel teljesíteni, melly tőle kitelhetik; mert mit, főként jelenleg, a keresztyénség érdekében tennie kell, azt megtenni, nemcsak ohajtja, de kötelességének ismeri és vallja. Ezért is, nem fog kimélni semmit; megfeszíti minden erejét; és majdan tapasztalja Ferdinánd: hogy ő benne fogyatozás nem lesz, s hogy rendelkezéseit úgy intézi el, miszerint azok, istennek segedelmével, az isten szent szolgálatára s a keresztyén hit helyreállítására, mindkettőjök kívánsága szerinti sükert és gyümölcsöt hozzanak. Százezer aranyat, hirtelen, már is öszszeszerzett, és az erről szóló váltóval, rövid nap, egy nemest fog útnak indítani; ki mind Ferdinándot mind özvegyen maradt testvéröket is, meglátogassa és vigasztalja. Ezen özvegről pedig, miként a többiről is, melyet jövendőre küldeni szándékozik, tőle legkisebb számadást sem kíván; mert hiszen a mit egymásért és egymás mellett tesznek, azt mint jó testvérek teszik. Ezeknek folytában, tanácsolja sőt kéri Ferdinándot: hogy magát, a török ellen ne szerencséltesse, hanem

egyedül védelmi állapotba helyhezvén, a számára küldendő imént érintett nagy segedelmet várja be; addig ő, noha a jelen pillanatig is mindent elkövetett: hogy a francia királlyal megbékéljen, s a szövetségesek közül mennél többet megnyerjen, jövődre olyakat is fog tenni, mikkel nem tartoznék; mikből isten és világ nyilván s tisztán lássa, hogy ő rajta e részben semmi nem múlik. És noha, miként Ferdinánd maga is jól fogja tudni, béke és egyesség dolgában az ellenfél viszont-akaratára s hozzájárulása nélkül tenni semmit sem lehet, ő elhatározta magát: hogy, bár e szent és üdves szándékára ellenségei ne hajtsanak is, Ferdinánd részére, fenebbi ígéréthez képest, hatalmas segedelmet küldjön, s e végett mentől több népet, pénzt és tábori szereket gyűjtsön; hasonlólag kérvén Ferdinándot: hogy, mint levelében írta, erejéhez mérve, szinte kövessen el mindent. Erre nézve értesíti: hogy a Magyar- és Csehországba szóló leveleket s utasításokat, a kapott minták szerint, azonnal elkészíttette; mi pedig az azon országokhoz való jogot, tehát az ez iránt köztök támadható kérdést illeti, e részben ő, minden igényét s illetőségét, melyet netalán néhai nagyatyjok utáni örökségénél fogva követelhetne, teljesen Ferdinándra ruházza; sőt bizonyossá teszi Ferdinándot: hogy, ha az említett országok, világosan és egészen az övéi volnának is, még akkor is a legörömostebben s legtisztább szívből odaajándékozná; miként ajándékozza is azokat ezennel neki, kit, önszemélye másaként szeret, és becsül ¹. A törökkel kötendő fegyvernyugvást tárgyzólag, oda nyilatkozik: hogy, bár azt, az ügy elővitelére s támadható nehézségek legyőzésére nézve, maga is felette szükségesnek látná; miszerint így Ferdinánd, inkább előzne, mintsem meg-

---

¹ „Si purement et playnement lesdictz royaumes estoient a moy ie vous en feroye tresuoluntiers le don et dez maintenant si quelque chose ie y puis ou pourroye pretendre pour la succession de feu nostre grand pere.... ie le vous donne de tresbon cuer .... que iayme et extime comme vng autre moy mesmes.”

előztetnék; azt hiszi mégis: hogy erre, hanemba a legnagyobb veszedelemtől fenyegetve s végromlástól kényszerítve, magát el nem határozza. Hogy pedig magyar- és csehországi dolgai élénkebb és kevezőbb fordulatot vehessenek, azon hozzáküldendő nemest úgy fogja utasítani: miszerint magát mindenben az ő parancsaihoz alkalmazza; mivel azonban ez, az út meszszesége s nehézségei miatt, egyhamar meg nem érkezhetik, a fenebb-érintett leveleket előre küldi, a végett: hogy Ferdinánd, azokkal, addig is segítsen magán, a mint lehet. És bár nem kétli, hogy Máriához, özvegyi jogában megtartása s tisztos élelemdija tekintetében, minden kitelhető segedelemmel lesz; nem akará mégis elmulasztani, hogy őt, testvéri szeretetében, különösen is ne ajánlja; kijelentvén világosan: mikép mindazt, mit Máriával teszen, úgy fogja tekinteni, mintha önmagával cselekedte volna. A nagy távolság miatt végre, ő is szükségesnek látja: hogy a miket egymás dolgai előmozdítására nézve hasznosnak s üdvesnek hisznek, minden további akaratnyilvánítás bevárása nélkül kölcsönösen fogamatba vegyék; mire ő, Ferdinándot, ezennel fel is hatalmazza ¹.

Miként Ferdinánd levelei csak mintegy két hónapi idő múlva érkezhettek meg Károlyhoz Spanyolországba, úgy a Károly ezen leveleivel is, két egész hónap leforgása után, Csehországban fogunk ismét találkozni. Addig, bent a honban, a nemzetre nehezedeő körülmények tarka vegyületét, s Ferdinánd bonyolult érdekeinek következetes kifejlődését, vegyük szemlére. A Mária által december 1-sőjére Pozsonba áttett királyválasztó országgyűlés küszöbén állunk; mellyet, miként fennebb láttuk, oly és annyi nehézségek környeztek. Azon 29 kormányférfiből, kiknek névjegyzékét Nádasdy Tamás, septem-

---

¹ Gévay Urk. der Verhält. I, 23—26 l. hol e levél novemb. 29-dikére tétetik ugyan, Gévay azonban e hibát, a később feltalált hiteles másolatból, Urk. z. Gesch. munkája kéziratában, határozottan novemb. 30-dikára igazítja.

ber 20-dika előtt, Ferdinándnak, Linczbén átnyújtotta, csak 12, és így a sokkal kisebb rész csatlakozott az özvegy királynéhez; s ezek közül is néhányan, még pedig a tekintélyesbek, például: Brodarics István, Batthyányi Ferencz, Bornemisza János, Taby János és Horváth Gáspár, olyak, kiknek állandó hűségében, a felmutatottak után, méltán kételkedni lehetett. Ama 6 vagy 7 embert pedig, kiket, nyilvánvallott politikai elvökben, sem ekkor sem később, semmi bal sors, semmi mostoha körülmény meg nem ingatott; s kiket a történet: a magyar hűség valódi példányaiul indézhet mindenkoron, — mind saját egyéni állásuk, mind az egész nemzettel köz országalkotmányuk tekintetében, a legnagyobb veszély fenyegette. Miszerint tehát, mind magokat, mind alkotmányukat megmentsek s biztossítsák, egyszersmind személyök és nemzetök iránt Ferdinándot hálára is kötelezzék, az országgyűlésre kitűzött nap felviradta előtt, a Mária királyné közbenjárására, azon ígérek alapján, mellyek a Ferdinánd által Linczbén, september 20-dikán, Nádasdy Tamásnak adott utasításban foglaltatnak, s a köpcséni egység nyomán, az egész magyar kormánytanács nevében, két igennevezetes alkuszszöződésre léptek Ferdinánddal; mellyeknek egyikében, részökről ugyan, a korona és királyság elnyerésében, minden kitelhető segítséget, közremunkálást, és hűséget fogadnak Ferdinándnak, — ez viszont, János elleni ótalma ígérete mellett, őket biztosítja: hogy hivataluk s jószáguk elvesztése esetére, két év leforgása alatt, vagy az elvesztetteket részökre visszaszerzi, vagy külföldi birtokaiban ad nekik teljes kárpótlást, s addig is biztos lakhelyet és tisztességes fizetést, Magyarországon pedig hivatalokkal és jószágokkal minden mások előtt s mások felett fogja megjutalmazni; — másikában: Ferdinánd, még azon esetre is, ha az országhoz erővel és fegyverrel kellene jutnia, kötelezi magát és örököseit: hogy az ország rendeit, ősi jogaik s szabadságaikban megóalmazza. Az elsőbb, melly az azóta lefolyt három század alatt megbarnult viaszleíjban, veres viaszba nyomott

függő-pecséte töredékeivel, mai napig eredetiben megvan, egész tartalmában így szólt:

Mi Ferdinánd, isten kegyelméből Csehország királya ¹, spanyolországi fejedelemfi, ausztriai főherczeg, morvai örgróf, Luxemburg, Slézia stb hercege, Luzsicza örgrófja stb. Elismerjük és valljuk ezen levelünkkel: hogy mi, tekintetes és nagyságos Báthory István urat, Magyarország nádorispánját és kunok biráját; tisztelendő: Tamás veszprémi és Brodarics István királyi kancellár szerémi püspök urakat; továbbá: nagyságos Batthyányi Ferencz Dalmát-, Horvát- és Tót-országok bánját, bethlenfalvi Thurzó Elek királyi főtárnokmestert, Tahy János vránai perjelségkormányzót, vingárti Horváth Gáspár királyi főtétekfogó-mestert; nemkülönben: Maczedóniay László pécsi prépost, tanácsos, Gerendy Miklós fejevári örkanonok, Nádasdy Tamás, és Oláh Miklós esztergomi esperes, titoknokokat; vitézlő: varjasi Nagy Imre alnádort, és Révay Ferencz ² nádori ítélőmestert; miként a fenséges Mária, Magyar- és Csehország özvegy királynéja stb, a mi kedves hűgunk többi tanácsosait, s azoknak feleségeit, gyermekeit, örököseit, atyafiait, barátait és szolgálit, kik tudniillik, az említett ország koronája és királyi méltósága elnyerésében, a mint nekünk megígérték, tehát tenni tartoznak is, tanácsukkal, munkájokkal, vagyonukkal s erejükkel, állhatatosan és hűven mellettünk lesznek, irántok viseltető jóakaratumk és háládatosságunk felől biztosokká s bizonyosokká kívánván tenni; nekik, királyi szavunkra ígérjük: miszerint őket, öszszesen mint egyenként, javadalmikban, rendeikben, szabadságaik, hivatalaik, jószágaik, s minden vagyonukban, János szepesi gróf erdélyi vajda ellen, ki

---

¹ Világosan „Bohemie Rex” áll az eredetiben; nem szenved tehát két-séget: hogy Ferdinánd, elválasztatása előtt, nem élt a magyarországi királyi czim-mel, s hogy Goldast, és utána Pray, Katona, hibásan nyomat-ták a Bohemie helyett a „Hungarie Rex”-et.— ² Az eredetiben, íráshi-bából, miként Bethlen Farkasnál: Franciscum de Ruya, „Rewa” helyett.

magát az övéi által, Magyarország törvényei és szokása mellőztével, királylá választatta s koronáztatta, miként más elleneik, ellenségeik és vetélytársaik ellen is, ha kik az ő mi irántunk való hűségök s állhatatosságuk miatt támadnának, védeni és óltalmazni fogjuk; ha ez okért, netalán, méltóságaik, pénzeik, jószágaik, javadalmaik s jövedelmeikben, valamelly kárt szenvednének, nekik, a mennyiben káraik, igazolás után, valóságosaknak fognak találtatni, elegetteszünk, s két év alatt: vagy az elvesztetteket részökre visszaszerezesszük, vagy őket saját uradalmainkban, a hol nekik alkalmas lesz, ugyanolly javadalmakkal s egyenlő-értékű jószágokkal elégítjük ki; azonközben, említett uradalmainkban, mindegyiknek helyet rendelünk, hol állapotjukhoz képest, feleségestül, gyermekestül, családostul, biztosan és kényelmesen lakhassanak; és mindeniknek, rende, méltósága, s elvesztett jövedelmei szerinti tisztességes pénzbeli díjt is szolgáltatunk és fizettetünk, olyképen: hogy, mihelyt kárunk megtörténik, s jószágait elvesztik, számukra a lakhelyet azonnal kirendeljük, s a fizetést kiszolgáltatjuk¹; a főpapságokat, méltóságokat, egyházi javadalmakat, jószágokat, örökségi jogokat, és hivatalokat pedig, mellyek királyi adományzásunkra bármi czímen szállandanak, a királyné ő felsége fennevezett tanácsosainak, s azoknak, kik a mi pártunkon lesznek, kinck-kinck saját érdeméhez képest, mások felett adjuk és adományozzuk, őket e részben másoknak eleibe-teszszük, s minden tőlünk kitelhető dolgokkal és tisztességekkel öregbitjük. Melly itt-előszámláltak szoros megtartására s teljesítésére, magunkat és örökösünket, az általunk eddig mint ausztriai főherczeg által használt pecsétünkkel függőleg megerősített jelen levelünk tanuságánál fogva, kötelezzük. Kelt Bécs városunkban, szentandrás hó

¹ „Et honestam pensionem pecuniariam pro conditione cuiusque status, dignitatis, ac amissorum prouentuum constituemus et solui faciemus. Statim autem post damnum acceptum et amissa bona, loca Residentię ipsis assignabimus, et Pensionem suppediabitur;” e szavak, az eddigi kiadásokból, a Bethlen Farkasét kivéve, egészen kimaradtak.

utolsó napján, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében, uralkodásunk első évében.

Ferdinánd sk.

*Látta: Harrach Lénárt
kancellár sk.*

A fenséges király úr saját parancsára:

May János sk.¹.

Az ország szabadságait illető oklevél értelme pedig, szóról szóra ez:

Mi Ferdinánd, isten kegyelméből Csehország választott királya stb, spanyolországi fejdelemfi, Ausztria főhercege, Burgund, Brabánt, Steyer, Korontán, Krajna, Würtemberg, Slézia hercege, morvai örgróf, Tirol grófja stb. Elismerjük és valljuk ezen levelünkkel: hogy mi, mind a fenséges Mária magyar- és csehországi királyné stb. asszony, a mi kedves hűgunk különös kérésére, mind pedig a tekintetes és nagyságos Báthory István úr, Magyarország nádorispánja és kunok birája; tisztelendő: Tamás veszprémi és Brodarics István királyi kancellár szerémi püspök urak; továbbá, nagyságos: Batthyányi Ferencz, Dalmát-, Horvát- és Tótországok bánja, bethlenfalvi Thurzó Elek királyi főtárnokmester, Tahy János vránai perjel-ségkormányzó, vingárti Horváth Gáspár királyi főétekfogó-mester; nemkülönben: Maczedóniay László pécsi prépost, tanácsos, Gerendy Miklós fejevári örkanonok, Nádasdy Tamás és Oláh Miklós, titoknokok; vitézlő: varjasi Nagy Imre alnádor, és Révay Ferencz nádori ítélőmester; s a fenséges Mária magyar-, cseh- stb országi királyné asszony kedves hűgunk más tanácsosai esedezésére, és királyi kegyelmességünkől, egész Magyarországunknak ígérjük: miszerint mi a mostemlített ország egyházi és világi urait, főpapjait, zászlóseit, nemességét,

¹ Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. Kiadta már Goldast, Constit. Imp. III, 494 l., utána Pray Annal. Reg. V, 129—130; utána Katona XX, 13—16. Megvan Bethlen Farkasnál is I, 76—79, de több hibákkal és hiányokkal. Az eredetit, úgy látszik, egyik sem ismerte.

szabad királyi városait, és minden rendeit, azon szabadságaikban, törvényeik s rendelvényeikben, mellyekkel a boldogult magyarországi királyok ideje óta éltek, még ha az országhoz erővel s fegyverrel jutnánk is, épenúgy megtartjuk és ótalmazzuk, mintha mindnyájok akarataival választattunk volna el királylyá; a főpapságokat, javadalmakat, örökségeket és hivatalokat idegeneknek nem adományozzuk; Magyarország tanácsába külföldieket nem alkalmazunk: és névszerint, a néhai fenséges Endre király azon rendelvényét, mellynek megtartására, a magyarországi királyok, koronázás alkalmával, ünnepélyesen felesküdni szoktak, megtartjuk; a János gróf és vajda pártjának fejeit mindazáltal, valamint azokat is, kik makacsságból nem akarnának megterni, s ezért kiváltságaiktól méltán meg kell fosztatniok — épen maradván az ország fennérintett szabadságai, törvényei s rendelvényei — királyi kegyelmünk és fenyítékünkre kívánjuk felhagyni. Mellyeknek együl-egyig szoros megtartására, magunkat és örököseinket, saját kezünkkel aláírt, és az általunk eddig mint ausztriai főherczeg által használt pecsétünkkel függőleg megerősített jelen levelünk tanuságánál fogva, kötelezzük. Kelt Bécs városunkban, szentandrás hó utolsó napján, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében, uralkodásunk első évében.

Ferdinánd sk. ¹.

És e két alkuszereződési oklevél az, mi a Ferdinánd magyarországi trónrajutásának azon erős alapját megvetette, mellynek szirtfokán, a János és felei, tehát, miként látni fogjuk, a hirtokos nemesség nagyobb részének, minden ellentörekvései hajótörést szenvedtenek. A kormányügy vezetésében gyakorlott

---

¹ Közlé Kovachich József Miklós, Monum. Vet. Legislationis Hung. Segm. II, 38—42 l., a körmendi levéltárban lévő 1582-dik esztendőbeli hiteles átiratból. Eredetijének, melly Révay Ferencznél, mint nádori ítélőmesternél, hivatalánál fogva maradt, különben pedig az országos levéltárt illetné, a Révay nemzetség levéltárában kell lenni, honnan 1582-ben is, a Batthyányi Boldizsár számára, átiratott.

királynéi tanácsosok ugyanis, midőn egyrészt, magán érdekeikre nézve, még azon esetre is: ha a honban mindent elvesztenének, a külföldön teljesen fedezve és úgy biztosítva voltak, miként az egyedül magyar korona alatti jószágaira szorított Jánosnak saját párthíveit biztosítania lehetetlen volt; — másrészt, az ország érdekeit illetőleg, a gyűlésen egybeseregrendő rendek előtt, írott bizonyítvánnyal állhattak elő az iránt: mit a János-pártiak leginkább gyanúsítottak, hogy ősi jogaik s szabadságaik, Ferdinánd és örökösei által, szentül meg fognak tartatni. Ezen rendek, a gyűlés helyére, Pozsonba, lassanként majd, szállongani kezdtek. A szomszéd Sopron városa küldötteit, s a horvátok részéről: Perusics János és Krisenics Gáspár két nemest, már november utolsó napján ott találjuk; kik közül amazoknak, minthogy ismét péntek volt, a pozsoni városi tanács néhány csukával, potykával, menyhallal, és 12 itcze borral kedveskedett ¹; ezeknek, Mária királyné Ferdinándhoz ajánlólevelet adott. A horvátországi grófok ugyanis, különösen megkérték Máriát: hogy bátyjának, mellettek, írni méltóztassék. És ezt Mária annál örömeosebben teljesítette, mert úgy volt értesítve, hogy a keresztyén hit iránt, mindkettő, állandó hű szolgálatokat tanusított. Minél fogva, hathatósan fel is szólította Ferdinándot: hozzájok, mint kik a királyi kegyelmet s kedvezést megérdemlik, nemcsak pártfogással, de segedelemmel is legyen ². Az országos rendek gyorsabb egybejövetelét, némelly fegyverzörgés akadályozhatta, melly a Pozsontól éjszának futó hegyláncz keleti oldalán, mutatkozott. Híre jött tudniillik: hogy Bazin környékén huszárokat láttak. A dolog kipuhatolása végett Pozson

¹ „Item Am tag andree geschenckt den von Edenburg, etlich Hechten, Karpfen und rutten, vnd XII halb Wein, eine per V dr, thuet I t. I β. XX. dr.“ Pozson város számvit. könyve, 1526. — ² „Rogarunt nos fideles nostri domini Comites Regni Croacie: ut in commendationem Egregij Joannis Perw-syth et Gasparis Crysenyth ad Maiestatem Vestram scriberemus. Quod eo libencius fecimus: quo intelligimus vtrumque eorum fidei nostre cristiane libenter semper seruiuisse stb. Ex Posonio in festo b. Andree Ap. A. D. 1526.“, cs. k. titk. levéltár.

városa által Szentgyörgyre egy Ulrik nevű ember, Bazin felé kettő, Nagyszombat felé pedig harmadik küldetett ¹.

Midőn ezek, a közügy komoly gondoktól hullámzó mezején történtek, Vasban, Körmentől délre, egy órányira, Szarvaskendén, a falu egyik örök birtokosa: Sibrik Osvát, családi magán körében, mint öröm-anya, leányának menyekzőjét ünnepelte. Szarvaskendnek, valamint ma, akkor is a Sibrik nemzetség volt földesura; névszerint a három élő testvér: Osvát, Gergely, Benedek, és ezeknek atyjok-testvérétől Tamástól származott vérorok Máté. Osvátnak egy fia volt: László; és egy leánya, a menyasszony. A régi magyar nemes, birtokához képest, násznepe között, rokonságán s jóismerősein felül, a megyebeli nagyságosokat is örömmel látta; kiknek többnyire vagy zászlója alatt vitézlett, vagy hivatalos hatósága alatt állott. Ezeket meg nem hínia: öntulbecsülésnek, s ezeknek, ha nem személyesen is, legalább követjeik által meg nem jelenniök: megvetésnek nézetett. Nem tudjuk ha a honban mindenütt-e, de az Ausztriával határos széleken, s névszerint Vasban, azon, egész Németországgal köz, szokás divatozott: hogy a menyekzőre meghívott vendégek, a menyasszonynak, részint kelmékben, részint ékszerekben, különböző ajándékokat hoztak. És ezen úgy nevezett menyasszonyi ajándékok-nak az, kinek számára hozattak, a Verbóczy által egybeszedett szokásos törvény értelmében, korlátlan tulajdonosa maradt, holtiglan ². Sibrik Osvát, főként egy nagyságos urat szemlélt volna örömet vendégei sorában; miként sejtjük: vagy Németujvár birtokosát, Batthyányi Feren-

¹ „Item Am tag Andree geben dem Vlrichenn das er zu Santgeorgn ist gangen, facit I β. dr. Item Mer zwain potten die man gen pozing geschickt hat, zu besichtigen die Hussarn so verbadtn sein solln, Inen gebn ft. IIII β. dr. Item Geschickt ain potten gen Tirnau, Im geben ft. β. dr.“ Pozson v. számv. k. 1526. — ² Ezen szokás ismerete nélkül azokat, miket Verbóczy, a Mármaskönyv I r. 100-dik czímében beszél, tökéletesen érteni sem lehet. És e szokás ismerete eléggé bizonyítja: hogy a paraffernum szónak nem helyes fordítása a jegy-ajándék, mi csak egy része az egész menyasszonyi-ajándéknak.

czet, vagy Monyorókerékét, Erdődy Pétert. Ki hogy sem személyesen, sem követei által meg nem jelent, szent András napján, egy panaszos, és mi e korban nagy ritkaság, magyarul írt levelet kapott, a becsületében megsérült öröm-atyától. „Ha — úgy mond Sibrik — nagyságod azt a hat vagy hét forint ára táfofát kárlotta, száz forinttal szolgáltam volna meg. Szégyenlem, uram és asszonyom előtt főképen, azért, mert ezek azt gondolják hogy én feljebb becsültetem magamat.” Végül megjegyzi: hogy mindazon ajándékot odaadta volna érte, melyet az urak és nemesek küldtek, mi pedig 100 forintnál sokkal többet tett ¹.

János király ez alatt, részint a különböző udvarokhoz szétereszített követei tudósítását, részint a Pozsonba áttett ellenpárti országgyűlés eredményét várva, az eleségtelen leégett Budát odahagyta, s november 29-dikén az új érsekhez: Várday Pálhoz ment át telelni, Esztergomba ². Itt, a Pozsonba, Máriához, s a magyar urakhoz, illetőleg Bécsbe Ferdinándhoz küldött kéri s követei felől, épen nem kedvező híreket kellett majd, mihamar vennie. Verbőczy ugyanis, ki a Báthory István nádor bosszujától félve, ezen követséget, elvállalni sem igen akarta, Esztergomtól 15 mértföldnyire, egy faluban, hirtelen, betegnek tette magát s visszatért. Bánffy János tehát, és András prépost, csak ketten lovagoltak be Pozsonba. És őket a királyné tanácsosai, nemcsak tisztelettel nem fogadták, de mint eszteleneket kinevették. Báthory, midőn a János hozzá-szóló levelében, következő kérelmet olvasta: „Jöjj vissza uram nádor, budai lakodba, és temesvári hivatalodba. Hogy beteg vagy, azon, igaz, immár egyedül isten segíthet, de ha szegény vagy, azon valamit mi is segíthetünk,” — felkiáltott haragjában: „Oh! még jobban is fog ő kérni s esedezni, csak egy kicsit várjon.

Nov. 29.

¹ Szalay Ágoston udv. titoknak úr gyűjteményéből, s közléséből. — ² „Nos cum rege ad iemem intrauerat ad Strigoniensem Paulum Varda, in profesto beati Andree apostoli, et per totam iemonem (hyemem) mansimus ibi, in Strigoniám.” Szerémy 42 l.

Dec. 4.

Mondjátok még annak a pütkösdi királynak — szóla gúnyosan a követekhez — csak úrnapig várjon.” Hasonló feleleteket kaptak Szalaházytól s a többiektől; az egy öreg Bornemiszt kivéve, kinek beteg lelke, hazája s nemzete végnyatolásán szomorgott ¹. Csaknem saját szemökkel kellett e követeknek látniok: hogy Mária, tetteleg kívánván bizonyítani, miszerint a bátyja által november 30-dikán kiadott biztosítvány ígérlet-szavai nem üres hangok, nem csupán holt betűk, december 4-dikén, épen Borbála napján kelt oklevelénél fogva, az endrédi Somogyi Ferencz Magyarország bármely vármegyéiben bárhol fekvő és létező minden javait, jószágait, rész-birtokait, s bárminemű birtokjogait, Révay Ferencz nádori ítélőmesternek, és feleségének Borbálának, s mindkét-nembeli ivadék- és maradékaiknak adta, adományozta; azért: mert az említett Somogyi Ferencz, Mária iránt tartozó hitéről s hűségéről megfélekezve, egyszersmind a becsületet s emberséget

¹ „Interim fama vigebat quod Ferdinandus valde prepararet se ad Hungariam intrare, ac intrusus fore super Joannem regem ..... (Joannes) intrinsecus se misit admove re tristitie, cogitavit se ipsum (meggondolta magát), elegit Joannem Banffy, elegit secundum personaliter Andream doctorem, elegit etiam tertium Stephanum Verbwchi, ut essent legati ad Ferdinandum regem. Duo ex istis tribus voluerunt, sed nequaquam stephanus verbwchi volebat, quia sciebat esse Stephanum Bator crudelem et instabilem, quod legatum non debet interficere, sed ipse interficiet me. Et rex Joannes scripsit epistolam ad Ferdinandum stb. Et scripsit etiam secundam epistolam ad Hungaros Magnates, precipue Stephano Batory et Thome Episcopo Vesprimiensi, et dicebat: Veni domine Palatine ad domum tuam Budensem, et ad officium Themeswariense. Si pauper es, de paupertate tua possumus quicquam facere, quod non eris pauper, de egritudine tua? hoc iam deus potest facere. Et isti prescripti viri ad iter in legationem preparaverunt se ad Ferdinandum. Quod essent iam ad quindecim miliaria a Strigonia, In vna villa Stephanus Vorbecz fecit se egrotatum, et neglexit se ire ad principem Ferdinandum, et duo illi equitaverunt regem Ferdinandum, et ibi obtulerunt epistolam, et unum equum turcalem cum hornatu suo, et alia varia, et Stephano palatino Batori, cum suis consiliariis. Quod perlegissent et intellexissent, clamantes et dicentes: O adhuc melius supplicat et rogat, tantum modicum spectat. Quia iam preparauerant se ipsos super aquam et terram versus Budam. Et dicite propentecoste regi, ut expectat ad diuinum corporis Christi. Et tum diversa multa verba dedecora intingebant ipsos, quasi delirantes.” Szerény 42—43 l.

is, mit minden vitézlő férfi, szem előtt szokott tartani, félretéve, a tatai és komáromi várakat, melyeket Mária, azon erős esküvel pecsételt kötelezés mellett bizott az ő gondjára s örökösére, hogy azokat Máriának ismét kezébe bocsátja, Ráskay Gáspárnak, és ez által Szapolyay Jánosnak elárulta és átadta; sőt majd, varjasi Nagy Imre alnádort is, kit a királyné a végett küldött vele: hogy nevében azon várakat foglalja vissza, szinte a Ráskay kezébe játszotta, — így tehát magát, örök hűlenséggel bélyegezte ¹. És csaknem saját szemökkel kellett e követeknek látniok, hogy Ferdinánd, csakugyan komolyan hozzáfogott azon terv kiviteléhez, melyet már atyái érlelgettek, s melyet ő, most, három egész hónapi megfontolás, minden oldalról meghányás-vetés után, életbe léptetni sietett. Nem állott többé ellen Ferdinándnak: sem a pénztelenség, sem a Károly császártól december 2-dikán érkezett azon újabb felszólítás, hogy Olaszországból elmaradásának káros következményeit gondolja meg, s állandó tartózkodását legalább Trientbe vagy Innsbruckba, mint az olasz földből közelebb eső helyekre tegye át, honnan az ottani háborút biztosabban vezethesse ². Károly

¹ „Donacionem, quam Serenissima domina Maria Regina . . . . . Ex eo, quod idem Franciscus Somoghy immemor fidei et fidelitatis sue, quam prefate Domine Marie Regine debebat, negligens eciam honorem et humanitatem suam, qua militaris quisque uti consuevit, predicta Castra Thatha et Comaron, custodie et fidei sue a prefata Serenissima domina Maria Regina credita, ad quarum videlicet ad manus eiusdem domine Marie restitutionem Juramento firmissimo se eidem domine Marie Regine obligauerat, ad manus Gasparis Raskay, et per ipsum Joannis de Zapolya, contra fidem et humanitatem suam prodidisse et tradidisse, et deinde Egregium Emericum Nagh de Waryas Vicepalatinum, quem eadem domina Maria Regina cum eo pro occupandis de manibus ipsius nomine dicte domine Regine predictis Castris miserat, ad manus prefati Gasparis Raskay tradidisse, et per hoc notam perpetue infidelitatis incurrisse dicitur, mediantibus literis suis Donacionalibus superinde confectis, Posonij feria tertia proxima ante festum b. Nicolai Episcopi et Confessoris, in anno domini Millesimo quingentesimo vigesimo sexto transacto preteritum, ... Egregio Francisco de Rewa . . . . . ac Domine Barbare Consorti sue, ipsorumque heredibus et posteritatibus utriusque sexus fecisse dinoscebatur” stb. Ferd. lev. 1527 decemb. 6-ról; eredetiből. —

² Gévay Urk. der Verhält. I, 29 l.

Dec. 5.

e levelet még october 4-dikén írta, midőn a Ferdinánd Linczen september 22-dikén kelt tudósítását nem vette, tehát a magyarországi dolgok állásáról semmit sem tudott. Azóta a dolgok változtak; és Ferdinánd bizton neki fekkent a cseh és morva, magyar és horvát dolgok czélszerű elrendezésének. Mig a csehek és morvák december 6-dikára várt fényes követ-ségei megérkeznének ¹, december 5-dikén utasításait s megbízó-leveleit készítette el, maga és hitvese nevében, a magyar szintügy mint az ezt majdan követendő horvát országgyűlésre kinevezett biztosai, illetőleg követei számára. A magyar országgyűlésre ugyanazokat hagyta meg biztosokul, kiket Mária mellé, a Rauber Kristóf elnöksége alatt, még a hainburgi utóbbi értekezletek következtében rendelt; s kik azóta Pozsonban, teljes megalégedésére vezették dolgait. Az ezek részére kiadott meghatalmazó- és illetőleg megbízó-leveleket nem bírjuk; a terjedelmes, felette nevezetes latin utasítás, szóról szóra így hangzott:

Ferdinánd, isten kegyelméből Csehország elválasztott királya, spanyolországi fejedelemlfi, Ausztria főhercege, Burgund hercege stb., Morva örgrófja stb. birodalmi főhelytartó stb.; és Anna, ugyanazon kegyelem-ből Magyar-, Cseh stb. országok született király-asszonya ², spanyolországi fejedelemlfi, ausztriai főhercegné, Burgund hercegnéje stb.

Utasítás

azok iránt: mikről, tisztelendő Kristóf laibachi herczeg-püspök seckau kormányzó, Zelking Vilmos, Lamberg János, Herberstein György szentelt vitéz, Dornberg Rézmán és Pemfínger István tanácsosaink,

¹ Contarini Károly velencei követ tudósítása Bécsből, 1526 novemb. 24. ról, Sanudónál XLIII, 275 l. Gévay Urk. z. Gesch. KI. — ² „Ac Anna eadem gratia nata Regina Hungarie et Bohemie etc.”

étekgogónk, s a Komárom városában tartatni kellett, de alapos és nyilvános okokból Pozsonba áttett országgyűlésre kinevezett követeinknek, Magyarország azon gyűlésen egybesereglett tisztelendő, tekintetes, nagyságos, nemes, okos érdeemes, és vitézlő, általunk őszintén kedvelt püspökeivel, főpapjaival, városaival, és rendjeivel, nevünkben egyezkedniök és alkudozniok kell ¹.

Mindenekelőtt, miután az említett Magyarország karainak s előkelőbbjeinek mindkettőnk megbízó-leveleit átnyújtották, és őket, alkalmazandó illő szavakkal üdvözölték, eleikbe-terjesztendik azon különös jóakaratumkat s kegyelmünket, mellyel irántok viseltetünk s viseltetni fogunk, — és hogy mindnyájok üdvét, épségét, boldogságát, dolgai szerencsés folyását és öregbedését szívünkben kívánjuk, szintúgy, mint ohajtjuk.

Aztán kinyilatkoztatják: milly keserűséggel, lelkünk milly bús érzetével s megrémülésével vettük ama siralmas és valóban gyász csapást, melly nemes Magyarországot, a néhai fenséges Lajos magyar-, cseh- stb. országai király, a mi kedves sógrunk kora veszte által érte; ki igaz hitünkért s hű alattvalói és országalakosai nyugalmaért, sőt az egész keresztyénség békéje s csendjeért, mint a hősi erény és nagylelkűség remeke, nem kételkedett inkább becsülettel meghalni, így magának hervadhatlan, még a késő maradéknál is dicső nevet szerezni, hogysé vállait az istentelen kárhozatos török ellenségnek járma alá adni ². Vettük pedig, mind a vérség és rokonság ama szoros

¹ „Instructio de hijs que Reuerendus Princeps Christophorus Episcopus Labacensis Administrator Seccouiensis, Wilhelmus de Zelking, Johannes de Lamberg, Georgius ab Herberstein Eques auratus, Erasmus de Dornberg, ac Stephanus Pempfflinger, Consiliarij, Dapifer, ac Oratores nostri, ad Dietam, que ad festum beate Catharine in Ciuitate Gomare celebrari debebat, et ex rationabilibus euidentiisque causis ad Ciuitatem Posoniensem translata est, deputati, cum Reuerendis, Spectabilibus, Magnificis, Nobilibus, Prudentibus et Circumspectis, Egregijs, et sincere nobis dilectis, Episcopis, Prelatis, Baronibus, Ciuitatibus, et Regni Hungarie Ordinibus in eadem Dieta congregatis, nostro nomine agere et tractare debent.” — ² „Tamquam heroice

kötelékeinél fogva, mellyekkel hozzá, mint igen-igen kedves sógorunkhoz és öcsénkhez, kapcsolva valánk, — mind a keresztyén köztársaságnak azon nem csekély kára miatt, mellyet ez által szenvedett, s melly már-már még sokkal nagyobb mértékben áll küszöbe előtt, ha a keresztyén vér említett iszonyú nadálya, a török, hagymázának dühét meg nem tartóztatja vala ¹. Miért is nekünk, mint az érintett ország törvényes és természetes örököseiül maradtaknak, s nekünk Ferdinándnak ², minden egyéb dolgaink feletti fő és nem csekély gondunk volt, sőt még most is az állandóan: hogy ezen olyanyira nemes országot, az egész keresztyénségnek mintegy védőfokát, kivált pedig Nándorfejérvárat, más várakkal s azon országhoz tartozó határszéli helyekkel együtt, emez ellenség iszonyú torkából, mi úton s módokon ragadhatnók ki, hajdani szabadságába mikép állíthatnók és helyhetnők vissza? E gondunkhoz majdan, még egy más is járult, keblünket nem kevésbé gyötrő, fullánk-jával; tudniillik: hogy ha ezen ország, hosszasan a török ellenségnek hatalmában lenne, a mi, vele határos tartományainkba is, nem csekélyebb berohanás történhetnék. Meggondolván tehát szorgalmasan minmagunkban: mennyivel tartozunk mi azon országnak ³, a jó szomszadságnál szintűgy, mint ama sógorságnál fogva, mellyel a néhai fenséges Lajos királyhoz, ő császári catholica felsége, a mi igentisztelt urunk bátyánk, és, miként mondtuk, mi is kötteténk; — mindezek, mint főindokok, reábirának bennünket: miszerint, nemcsak a szent birodalom választó-fejedelmeinél s karainál, de más hercegeknél, és saját tartománybelieink s alattvalóinknál is, azon működünk, hogy azon ország részére, amaz olly hatalmas ellenség elűzésére,

---

virtutis et magnanimitatis specimen, non dubitavit honestam potius mortem oppetere, quam nefando execrabiliq[ue] Turcarum iugo colla subdere, et per id nomen immortale sibi per omnem posteritatem gloriosum comparare.” —

¹ „Nisi immanissimus ille Christiani sanguinis helluo Turca, insanie sue conatum repressisset.” — ² „Vnde nobis, tanquam regni prefati legitimis et naturalibus heredibus relictis, nobisque Ferdinando.” — ³ „Sedule nobiscum repelentes animo, quantum regno illi debeamus.”

erős és elegendő segítséget nyerjünk; — mi is, miként kétségkívül tudokra lesz, szerencsésen meg is ajánlatott, s kieszközöltetett.

És midőn hírül hozaték: hogy a török ellenség, azon országnak meszsze és szerte történt nagy elpusztítása s feldúlása után, visszavonult, a fenséges Mária magyar-, cseh- stb. országi királyné asszony, a mi kedves hűgunk pedig, az általunk őszintén kedvelt tekintetes és nagyságos Báthory István azon ország nádorispánjával s kunok birájával együtt, kinek hivatalához, miként tudva van, az illy gyűlés hirdetése országos régi szokásból tartozik ¹, az ország minden rendeine, Komárom mezővárosba, az elébbemlített szent Katalin szűz ünnepére, a Szapolyay János szepesi gróf erdélyi vajda, és más urak tanácsából, köz-országgyűlést hirdetett, melly gyűlésen, az érintett ország minden teendői és szükségeiről, főként pedig arról kelle határozni és végezni, hogy a török erejének s berohanásának alkalmasan ellentállani mikép lehessen; — mi e végett oda követeinket valánk küldendők, kiknek előadásából kétségkívül csak a mi ő irántok való tiszta jóakaratomkat, az országhoz vonzó különös szeretetünket, egyszersmind egyéb jó eszközök mellett, az iránti gondolkozásunkat s tanácsunkat érthették volna meg, mik által a török ellenébe szilárd ellentállás alapíttathassék.

Mindezek azonban tekintetbe nem vétetvén, midőn már a kitűzött országgyűlés határideje vártnék, az alatt az említett vajda, saját mezővárosába Tokajba némelly követőt, czimboráit és szolgálait összehíva, ezeknél könyörgéssel, ígéretekkel, ajándékokkal, s egyéb vesztegetésekkel, mellyekkel lelkeket inkább behálózhatá, kieszközlötte: hogy őt, egy más gyűlevészetben, mellyet maga és az akkor hozzásereglettek nevében,

¹ „Ad cuius officium eiusmodi dietarum indictio ab antiqua regni consuetudine spectare dignoscitur.” — ² „Ex consilio Joannis de Zapolia Comitis Scepusiensis Wayuode Transyluaniensis et aliorum dominorum.”

megelőzött határidőre, a most mult szent Imre napjára, Székesfejervárra, ezen ország jogai, szabadságai, rendelvényei és dicséretes szokásai ellenére kihirdetett, Magyarország erőszakolt igazgatójává tegyék, és miként köztudomásra van, azonnal meg is koronázzák ¹.

Miket mi, ezen ország közszabadsága kárára, fenséges hűgunk, az említett nádorispán, s többi urak és országlakosok tetemes szűgyenére és gyalázatára történeteknek értvén, s egy illy nemes országot elhagyni nem akarván, őket, öszzesen mint egyenként, a fenséges királyné asszonyhoz, a mi hűgunkhoz, s a mondott ország főpapjai, zászlósai, nemessége s előkelőbb rendeihez, és az ő üggyársaikhoz, azon már érintettkép Pozsonba áttett országgyűlésre, elegendő hatalommal ellátott követek s küldötteinkül rendeltük; kik parancsul kapták, hogy ezen ország javára, szabadságára, üdvére, köz és magán boldogságára, a hozzátartozó határszélek és vég helyek visszaszerzésére, s mind kül mind bel-elleneségei ellen elhatározandó egyszersmind teljesítendő védelmére, nemcsak minden vagyonunkat, erőnket, szerencsénket, tehetségünket, sőt hazánkat, tartományainkat, szóval mindent mit jelenleg miénknek mondhatunk, végre: említett ő császári catholica felsége s a szent birodalom többi választó-fejedelmei és karai segedelmét is felajánlják, de őszintén ígérjék s fogadják azt is, hogy mi ezeken felül is mindent, még saját életünket s vérünket is

---

¹ „Quibus omnibus minime perpensis, cum iam Diete prestítute terminus expectaretur, interea Wayuodam prefatum conuocatis ad oppidum suum Thocay nonnullis sequacibus, complicitibus, ac seruitoribus suis, apud eundem precario, pollicitationibus, muneribus, oeterisque corruptionibus, quibus animos illorum magis illaquearet, egit: vt eum, in alio conciliabulo, quod anticipato termino, suo et eorum nominibus qui tunc ad eum confluerant, ad diem diui Emerici nunc elapsum in Alba Regali celebrandum, contra regni illius iura, libertates, decreta, et laudabiles consuetudines indixit, assertum Hungarie rectorem instituerent, et subinde, sicut publicum et notorium est, coronarent.”

készek vagyunk a catholica hitért, és a fennevezettek mindnyájok üdvéért, épségbenmaradásaért ontani ¹.

És miután ebbeli gondolkozásunkat előttök illyképen kiárták, a szükséges buzdításokra fognak említett követek és biztosaink áttérni. Hogy tudniillik: fontolják meg éretten e nyomorú ország állapotját, és mindazon erőt, mellyet mi, az említett fejedelmek és saját országlakosaink s tartományaink segédelmével gyűjthetünk, kiállithatunk, és mellyel a többszörmondott ellenséggel férfiasan s alkalmasan szembeszállhatunk; ellenben, országuk illy elpusztulása, romlása mellett, mit tehetnek ők, ha erőben s hatalomban immár megtörvék, nemcsak a törököt, de a szomszéd nemzeteket, a mi cseh, morva, sléziai alattvalóinkat, és az egész Németországot is, ellenségekül fogják vallani ².

Meggondolni való pedig itten az is: vajjon ama vajda, ki gazságok és gonosz mesterségek által törekedett a királyi czímre felküzdeni ³, egy illy terjedelmes ország kormányára, s elvesztett várainak, erősségeinek, mellyeknélkül az, épen, nem maradhat, viszszaszerzésére alkal-

---

¹ „Qui in mandatis acceperunt: vt pro Regni huius emolumento, libertate, salute, prosperitateque tam publica quam priuata, pro recuperatione finium et locorum ad hoc pertinentium, proque defensione contra hostes cum exteris tum domesticis, et decernenda et prestanda, non solum opes, vires, fortunas, facultatesque nostras omnes, imo patrias, prouintias, et quidquid in nostra nunc est substantia, et denique Sacre Cesaree et Catholice Maiestatis prefate, ceterorumque sacri Imperij Principum Electorum et Statuum subsidia offerant, verum etiam promittant et polliceantur ingenue: nos, vltra hec omnia, ipsam quoque vitam et sanguinem nostrum proprium pro fide Catholica, prefatorumque omnium salute et incolumitate effundere velle.” — ² „Quod scilicet mature perpendant huius calamitosi Regni statum, viresque omnes quas Principum prefatorum ac Regniculorum Prouintialiumque nostrorum auxilio colligere et prestare, et quibus hosti sepedieto et valide et opportune occurrere poterimus. Quid vero e conuerso possint in tanta regni vastitate et ruina, sicubi fractis eorum opibus et potentia, non solum Turcas, sed vicinas quoque Nationes, subditosque nostros Behamos, Moranos, Slacios, et totam quoque Germaniam pro hostibus sunt habituri.” — ³ „Wayuoda ille, qui per imposturas et malas artes regij tituli accessionem vendicare molitus est.”

mas-e? ha erővel s hatalommal bír-e? mellyel, vele széltében s szerte találkozendó hívő mint hitetlen ellenségeit, nemhogy legyőzni, de vagycsak visszaűzni is képes legyen.

Mondják meg: hogy mi nem tudjuk eléggé csodálni, mi homály sőt vakság lephette meg azoknak lelkeket, kik nem kétlették: olly balgatagon s merészen, noha jogtalan és méltatlanul, urokká fogadni azt a vajdát, ki bölcsője óta csak pártot és visszazavonást lehelve, mindazon veszélynek, mindazon egyenetlenségnek, mellyben részesültek, szerzője és indítója volt. Mi, hogy az egyes tényekből annál világosabb legyen, csak onnan is nyilván kitetszhetik, mert ő, Zsarnó váránál, mellyet a királyi tekintély s parancsok hátravetésével, megszállott, egyedül öngyávasága miatt, annyi ágyút, vagyont és jószágot elvesztett, csúf szaladásával pedig nemcsak magára, de az egész magyar nemzetre is gyalázatot vont ¹.

Van-e szó, továbbá: Nándorfejevárnak amaz átkozatos elvesztését előadni? Melly vár, ezen országé volna kétségkívül még mostan is, ha a vajda, Erdélyből, a segédhadakkal, a senséges úr, a mi többszöremlített sógorunk által annyiszor hivatva, idejében megérkezni, s a számára kijelelt alkalmas helyre elmenni akar vala. De mit nem tett majd akkor is: midőn néhány év mulva, királya és csaknem az egész ország erejével s roppant költségével, ama felette jeles és erős Szörény, Orsova

¹ „Declaraturi quoque nos: demirari satis non posse, quenam caligo imo cecitas illapsa fuerit eorum animis, qui Wayuodam illum tam inconsulte ac temeriter in suum dominum, licet injuste et inique cooperare non dubitarint, qui ab incunabulis non nisi factionibus et contrariis studiis inhians, periculorum dissensionumque omnium que eis obtigere, auctor fuerit et inceptor; que ut ex individuis flant clariora, vel hoc apertissime constare possunt, cum ad arcem Sarnum, quam regia auctoritate eiusque mandatis spretis obsedisset, tot bellica tormenta, tantas insuper opes et bona, sua tantum ignavia perdidit, et ex turpi fuga sua non sibi tantum sed et vniuerse Nationi Hungarice contraxerit ignominiam.” — Istvánffy szerint azon gyanú is volt ellene, hogy önként s árulókép verette meg a vele lévő hadsereget; VI, 52 l.

és Pet váraknak segítségére küldetvén, ezek alól, mielőtt még csak megszállattak volna is, a hadmeneten jelen voltak elszörnyűködésére, vagy féltékenységéből mint mondják, vagy valamely más alacsony indokból elszaladt, s azon várakat a töröknek megvenni és lerontani engedte ¹.

Hozzák emlékeztükbe ama gyűlést, melly Hatvanban, harmad éve, a vajda működésére létesült; mellyen, ugyanazon vajdának erőhatalma s család ravaszsága által behálózva, maga Lajos király, s az ország főrendei és nemesei közül az előkelőbbek is megjelenvén, a király és a főrendek bizonyos bekevert helyre rekesztettek; mindabban, mi a vajdának és czimboráinak tetszett, habár a joggal, méltányossággal s az ország szabadságával nyilván ellenkezett is, megegyezni kényszerítettek; így a tisztviselők hivatalaiktól megfosztattak, azokban megváltoztattak; akarata ellenére a királynak, ki azonban, a felette függő veszély miatt, ellenszegülni nem mert ².

¹ „Quibus item verbis consequi poterit detestanda illa Nandoralbe perditio, que dubio procul adhuc regni huius esset, si Wayoda toties a Screnissimo Domino et sororio nostro sepedicto cum copijs auxiliariis ex Transilvania vocatus, in tempore adesse, seque in locum opportunum sibi que designatum conferre voluisset. Quod itidem fecit cum post annos aliquot Regis sui et fere totius regni viribus ac sumptibus in subsidium Seuerini, Orsowa, et Peth nobilissimarum munitissimarumque arcium missus esset, quas necdum obsessas etsi indignitatem rei hij qui in expeditione erant detestarentur, metu vt fertur, aut alia quapiam causa nimirum friuola motus, aufugit, arcesque Turcis expugnandas euertendasque reliquit.” Istvánffy: Peth (helyes olvasás szerint tán Pety) várát, az Orlovcsics György birtokának említi, s a törökök által elfoglaltatását 1520-ra teszi; VI, 56 l. — ² „Reuocabunt eis item in memoriam Conuentum qui in Hathwan tertio abhinc anno auctore Wayoda fuit, ad quem Rex ipse Ludouicus, potioresque Procerum et Nobilium regni, vi, fraude, doloque Wayode impulsu conueniant, ac Rex ipse et Proceres intra septa quedam conclusi, omnibus que ipsi Wayode complicibusque suis visa erant, etsi manifeste iuri equitatieque omni, et regni libertati repugnarent, annuere sunt coacti; hinc exauctorati commutatique Magistratus, ipso etiam Rege inuito, qui tamen instanti periculo motus, se opponere non audebat.” Újabb adat ez azokhoz, mik Kovachichot Vest. Comit. 549—618 l., kétségbe hozták az iránt: vajjon 1524-ben volt e országgyűlés, s vajjon két hatvani gyűlés volt-e? mi maig sincs elhatározva.

Említsék meg ezenfelül, azon szerencsétlen háborút is, melyet az imént-érintett fenséges Lajos király úr, mult nyáron, a törökkel viselt; mint, nem csupán ezen ország, de az egész keresztyénség siralmas csapását; mely által történt: hogy senki nincsen, széles ez országban, ki egykori szerettei közül néhány után maig is ne keseregne; és mellynél, valóban, nagyobb és gyászosabb, a keresztyén világot, több század óta nem érte. És midőn ezen háború legnagyobb bevében állván, a vajda, a király által seregestül hivatnék, ő, szántszándékosan, — mert hiszen a hihetellenségig hágott ezen ember törekvése és uralkodási szomja — a kétes harcz kimenetét mintegy erkélyről szemlélve, a királyt, alattvalóival, miként mondják, a mocsárban fetrengegni engedte, csúfosan elhagyta, s csak miután ezek elvesztek, miután az ellenség Budáról már eltávozott, árulta el méregteljes kebelében soká ápolt tervét, azon világos tettével, hogy a várat eleve elfoglalván, a czímet, melyre olly régóta ásított, bitorolni elkezdette¹.

Nem csekélyebb pedig, mit ő csodálatoskép nehezített magára, amaz erős várnak, Visegrádnak, s az őrizetére bizott királyi szent koronának elvesztési vétké; mely utóbbit, mint beszélik, némelly asszonykák segéd-keze által ismétlen viszszaerítvén, elvégre saját fejére tétette².

És eléggé iszonyú panaszok állnak készen — miket szinte terjeszsenek elő — a királyi vámok elrablása és azon sanyarú

¹ „Quo (hello) maxime vigente, quum Wayuoda cum exercitu suo a Rege vocatus esset, ipse ex composito (nam eius erat hominis studium dominandique libido incredibilis) dubij martis euentum quasi e specula prospectans, Regem cum subditis in luto quod aiunt hesitare passus turpiter dereliquit, quibus sublati, hosteque iam ex Buda discedente, tum consilij sui rationem, quod diu intra virulenta precordia aluerat, detexit, quod ex facto liquet, cum arce preoccupata sibi eum titulum vsurparit, ad quem iam pridem anhelabat.” — ² „Nec minor est culpa, quem sibi mirum in modum auxit, amissione arcis munitissime Vissegradi, et sacre regie coronae, sue demandata custodie, quam per manus quarundam muliercularum vti dicitur denuo recuperans suo tandem capiti imponi fecit.”

zsarolások felől, mellyekkel ő Erdélyt annyi évekig zaklatta, s mellyekről színtolly őszinte mint igaz tanúságot tehetnének a szászok és székelyek, ha szabadon, csak egy szót is szólani mernének. És ezekhez még más keserű panaszlatok is járulnak: milly kegyetlenül bánt ő, és bántak szolgálai, a szomazéd, főként a szegényebb sorsú nemesekkel ¹.

Mind meg annyi gyönyörű hősi tettei s érdemei egy embernek, mellyeknél fogva ez, ha istennek tetszik, magát méltónak ítélte, hogy királyllyá emeltessék! ².

Miket is miután sorjában előszámláltak, térjenek át arra: hogy, noha mi, a néhai fenséges Ulászló magyar- és csehországi király veje, azon szerződések erejével, mellyek egykori szép-atyánk felséges Fridrik római császár, és a boldogult Mátyás magyar király, — majd, ugyanazon Fridrik, meg ennek fia Miksa, a mi tisztelt nagyatyánk, és az említett Ulászló között kötöttek, s mellyeknek aztán, nagyobb érvényesség és foganat végett, az ország főpapjai, zászlósbai és főrendei is mindkettejét jóváhagyták s elfogadták; mindezek felett pedig fenséges kedves hitvesünk, a már nevezett Ulászló királynak természetes és törvényes leánya, s azon Lajos királynak testvérnénje, mind isteni és emberi, mind a származási jognál fogva is, melly őt, mint született király-asszonyt és természetes örökösét illeti, — miként ez, az ország előkelőbb karai és főrendei által, a mi elődünk, Albert, ausztriai főherczegnek, függő-pecsétek alatt kiadott levélből nyilvános; hol ki van mondva: hogy a magyarországi királyok leányai részére, a származási jog, érvé-

---

¹ „Adsumt item querele satis atroces, quas itidem exponent eis, super direptione vectigalium regionum et acerbissimis exactionibus quibus tot annis Transylvaniam vexavit, de quo vt ingenue ita vere testari possent Saxoncs et Sienli si liberam saltem vocem emittcre auderent, vltra quas sunt et aliorum querimonie grauissime, nempe quam atrociter ipse familiaresque sui vicinos et presertim tenuioris sortis Nobiles tractauerint.” — ² „Egregium hominis facinus et merita, quibus, si dijs placet! se dignum arbitraturs est vt Rex designaretur.”

nyes ¹, — ezen országba belépheténk, annak teljes, egész kormányzását átvehetők, s igazságos fegyverünket, az említett vajda, mint a szent korona törvénytelen bitorlója ellen ², fordíthatók; mi mégis, a józanabb tanács sugallatára hajólva, magunkat a keresztyén vér ontásától visszatartóztattuk, és míg lehet vissza is tartóztatjuk; s azon fegyverünkkel, főként a szomszéd magyarokat, kik, hitünkért, vallásunkért, annyi éveken át a legvitézebbül küzdve, mostan oly temérdek csapás és veszély által sujtolvák, megtámadni, soha, sem nem gondolánk, sem nem törekvénk; sőt, inkább szeretetet és vonzalmat, hogyszem gyűlöletet s irigységet várva tőlök, az ország rendei, annak főpapjai, zászlósi, főbbei, üggyársai s lakosai eleve tudtával és akaratával kívántunk királyokul elfogadtatni ³. Miért is reményljük, hogy itt-érintett jogainkat tekintetbe vévén, bennünket Magyarország királyává annál inkább elfogadjanak ⁴, mert ha, mi távullegyen, e részbeni ohajtásunkat mellőznék, mi illy világos jogunktól elállani semmikép nem akarunk, sem nem szándékozunk; sőt jól tudjuk, hogy, ha e jogunkat, mit azonban nem teszünk, netalán mi odahagynók is, említett ő császári catholica felsége hagyni, soha nem fogja.

Ügyekezzenek aztán követekink alkalmasan megezáfolni s eloszlatni azon elleneink által hamisan hintett híreket, mikkel mind bennünket, mind magát a német nemzetet, gyűlöletessé

¹ „Tam diuino quam humano iure, ac iure quoque geniture, quod ei, tamquam nate regine et naturali heredi competit, sicut ex literis Statuum potentiorum et Procerum regni prefati sigillis appendentibus munitis et per eodem predecessori nostro Alberto Archiduci Austrie traditis constat, quibus expresse habetur quod filiaibus regum Hungarie ius geniture suffragatur.” — ² „Tamquam illegitimum corone sacre vsurpatorem.” — ³ „Nihilominus nos potiori innitentes consilio abstinuimus et adhuc abstinēbimus a Christiani sanguinis effusione quoad poterimus, Hungarisque presertim vicinis, qui tot annis pro religione fideque nostra strenuissime decertarunt, tantisque nunc calamitatibus et periculis sunt diuexati, arma mouere nunquam cogitauius aut conati sumus illa potius cum prescitu voluntateque Regni Ordinum, Prelatorum, Baronum, Procerum, et Consortum, ac Regnicolarum, in regem assumi, magisque amorem et affectionem quam odium et inuidiam ab eis expectare volentes.” — ⁴ „In regem Hungarie assumere debeant.”

tenni szeretnének; tudniillik: hogy mi, ezen országot, erővel s fegyverrel fogjuk megtámadni, és minden szabadságától s kiváltságától megfosztva, merő szolgaságra juttatni. Minél hamisabb alig képzelhető; és hogy ennek ép az ellentéte igaz, onnan következtethető, mert az ausztriai nemzetségből s dicső házunkból származott minden fejedelmeknek, a mi elődeink s őseinknek, bizonyos velők-született kegyelmesség volt mindenkor tulajdona, melyet isten s cgedelmével bennünk sem akarunk nélkülöztetni, s melyet eddiglen egyedül követünk¹. Egész buzgalommal szólítsák fel tehát őket: hogy ezen s más ilylyetén haszontalan híreknek, mik tán szerte és hamisan terjesztettek, vagy ezután hinteggettének, legkisebb hitelt se adjanak, hanem azokat egyedül a rágalmazók gonosz bectelenkedéseinek vegyék.

Ne riaszsa pedig, feltett szándékuktól őket vissza az se: ha netalán, némelly ellentőrekedők azt állítják: hogy mi, e királyságra, képesek azért nem lehetünk, mert **magyarul nem tudunk**; miután az országot, más német fejedelmek is jól s dicséretesen igazgatták², miként Albert és Ulászló magyarországi királyok idejében látni volt, kik a kormányt csak békésen s feddhetlenül vitték, s kiknek nyomdokait követendők, mi is hasonlóképp tenni, erőnk szerint fogunk ügyekezni.

És igérjék meg a karoknak és rendeknek: hogy mi, ezen ország öszszes mint egyes valamennyi kiváltságait, szabadságait, rendelvényeit, s eddig életben volt szokásait, nemcsak fen- és erősen megtartani s teljesíteni akarjuk és szándékozunk ezután is, de még azokat részökre nevelni és kiebbterjeszteni. Attól

¹ „Quod falsissimum est, ex eoque contrarium verum esse arguitur cum vt in cunctis Austriace prosapie inclyteque domus nostre principibus predecessoribus et progenitoribus nostris genuina quedam semper fuerit clementia, quam deo dante nec in nobis desiderari volumus, quam equidem vnice hactenus amplexati sumus.” ² „Nec absterreat eos a suo proposito si qui in contrarium niti vellent, asserendo: nos ob id regni illius capaces esse non posse, quod non calleamus linguam Hungaricam, quum et alij Germanorum principes regno illi et bene laudabiliterque prefuierint.”

pedig ne féljenek: mintha mi az ő tanácsaikba külföldieket alkalmazni, vagy a javadalmakat s egyházi méltóságokat a magyar nemzettől idegeneknek adományozni fognánk; sőt inkább szabályul tenni és rendelkezni kívánunk: miszerint mindezek **örökre** azoknál maradjanak: **hik magyar vérből s a magyar nemzethől származtak** ¹.

És nem kisebb gonddal fogunk munkálódni azon is: hogy ama gyűlölség, melly az emberek gonosz akarata s mesterkedései által, a németek és magyarok közt gyökeret vert, atyafiúi kölcsönös szeretetté váljék, s kiegyenlítettessék ².

Igérjék meg végre őszintén: hogy mi őket úgy akarjuk kormányozni, ezen országot úgy igazgatni, miszerint a kegyelem, kegyelmesség, adakozóság és jóságban, s más igazán királyi tulajdonokban, legkisebb hiányt is látniok ne kelljen ³.

Mutassák meg továbbá a többek között: milly ügyek-zettel s szorgalommal pártoltuk mi mindig, sőt pártoljuk még mostan is, a magyarok ügyét, a törökök ellen; mit tettünk azon országért akkor, midőn a török Nándorfejevárat utolszor megszállta; és milly csaknem elviselhetlen költséggel támogat-tuk a jelen pillanatiglan Horvátországot, segedelmet s egész se-géderőt nyújtva, lovas mint gyalog hadakban számára; mit ha

¹ „Promittent quoque eisdem Statibus et ordinibus: quod omnia et singula regni huius priuilegia, libertates, decreta, et consuetudines hactenus obser-uatas, decetero non tantum conseruare firmiterque tenere et adimplere, sed etiam illa eis maiora amplioraque efficere velimus et intendamus, Nec eos vereri debere, quod exteros suis adhibere consilijis, aut alienis a Natione Hungarica beneficia dignitatesque Ecclesiasticas conferre velimus, Sed potius nos statuere atque ordinem dare velle, vt hec apud eos qui de sanguine nationeque hungarica sunt, perpetuo maneanť.” Gyönyörű tanúsága ez annak: milly őszinte szándéka volt Ferdinándnak, a magyar nemzetet nemcsak megtartani, de számára a hivatalokat is biztosítani. — ² „Nosque non minori cura laboratuťos, vt odium, si quod inter Germanos atque Hungaros hominum maleuolentia et artibus inoleuit, in amorem mutuum fraternumque mutetur et emendetur.” — ³ „Et denique ingenue pollicebantur: nos velle eos taliter regere regnumque hoc administrare, vt ne quid unquam in gratia, clementia, liberalitate, benignitate, alijsque vere regijs dotibus desiderare debeant.”

olly lankadatlan erőfeszítéssel nem tevének, vagy nem tennének ez órában is, ki kétli, hogy a mostmondott ország, már rég az ellenség hatalmába jutott volna? Ha tehát azt, mit, ennyi gyámolításban még nem bízva, elébb, mint mondánk, innen-onnan, csak nagy munkával öszszeszerezhetünk, és, ha isten segít, továbbá is öszszeszerezünk, szíves örömmel odanyújtánk; lehet-e kétleni: hogy majdan, többszörözve, s nagyobb erővel és sütkerrel ne akarnók mindezt akkoron teljesíteni, midőn többi tartományainkhoz — mit ugyan, egyedül istennek köszönhetünk, kitől jó minden hatalom és méltóság — szerzelékül Csehország is járúl. Ezért is meg fogják gondolni: mennyi itt az alkalom a védelemre; mennyi mindenben a nyereség ¹; és azokon felül, mik saját országunk s örökös tartományainkból kezünk ügyében esnek, említett ő császári catholica felségétől, s a szent birodalom fejedelmeitől, karaitól, kik bennünket az ügy bármelly fordulatában is el nem hagynak, miket várhatunk; és ha mind-ezeket, más nyomatékosabb tekintetekkel együtt, miként hiszszük, méltólag megfontolják, kívánatunkban kétségkívül ők is megnyugszanak ².

Egyébiránt, győzzék meg őket affelől: hogy mi, ezen országot, nem annyira birodalmunk terjesztése miatt ohajtjuk magunknak, hanem inkább azért: hogy az ország lakosainak mindnyájoknak hasznára lehessünk; azokat javaik, jószágaik, s vagyonásaikban öregbíthessük, megőltalmazhassuk; Nándorfejervárat, az ország többi elvesztett helyeivel együtt, viszszaaszerezhessük, nekik visszaadhassuk, és így őket a békébe, nyugalomba, elébbi szabadságukba, visszaállíthassuk ³; — miknek

---

¹ „Proinde consideraturi quanta sint defensionis comoda, quanta rerum omnium compendia.” — ² „Que omnia cum alijs pluribus respectibus validioribus digne vt credimus perpenderit, indubie voto nostro acquiescent.” — ³ „Ceterum illis persuadere debebunt: nos non tam ampliandi Imperij gratia regnum illud desiderare, sed vt regnicolis omnibus illis prodesse, eosque in fortunis bonisque et rebus suis augere et tueri, ac Nándorfejei prefatam, ceteraque regni loca amissa et perdita recuperare, eisque restituere, et sic in otium, tranquillitatem, libertatemque pristinam collocare possimus.

teljesítésében ugyan, miként mondánk, sem a császári felség sem a birodalom többi fejedelmeinek segítsége, részökre nem fog hiányzani.

Mindezeknek érett megfontolása után pedig, buzdítsák, intsek, sőt kérjék is, említett követeink s küldötteink őket: miszerint, immár megértvén irántok való kegyelmes szándokunkat és akaratunkat, valamint azon jogainkat s teljes és megczáfíthatlan czímeinket, melyeknél fogva ezen ország örökségére hivatunk, — megértvén ellenben azt is: milly ólálkodásokat követ el a vajda, hogy őket örök veszedelembe és nyilvános romlásba buktassa ¹; mint az igazság és méltányosság buzgó barátai s tisztelői, minket — a minek magunkat isten kegyelméből méltólag bizonyítani is fogjuk — igaz, törvényes és természetes királyunk, urok, hazaatyjok, uralkodójok és fejedelmökül fogadjanak, s annak és olyannak ismerjenek el; és ugyanazon napon, erényöknek, állhatatosságuknak, adják ama jeles példáját, melly nemcsak magok mindnyájok és mindegyiköknek, de egész maradékuknak is, örökön-örökké tisztos, hasznos, kívánatos és üdves lesz; melly által magokat, övéiket, és azon nemes országot, az ordító oroszlán és sárkány torakából kiragadják, egyszersmind a mi kegyelmünk és kegyelmeségünkbe úgy behelyezik, hogy valóban, örökkévaló gyümölcseit fog majdan kelleni tapasztalniok ².

Elvégre, a fenséges asszony, a mi fennemlített hitvesünk nevében is, buzdítsák és kérjék azon követeink s küldötteink, a

¹ „Contra vero quibus insidijs erga eos Wayuoda vtatur, vtpote illos in exitum perpetuum et manifestam ruinam conijcere satagens.” — ² „Tamquam iustitie equitatisque amatores, cultoresque studiosissimi, nos in Regem et Dominum suum, Patrem Patrie, Dominatorem, Principem verum legitimum et naturalem, quem equidem per dei gratiam digne prestabimus, assumant, proque illo et vt talem recognoscant, atque illo die virtutis constantieque insigne dent exemplum, quod eis non solum sed et ipsorum cuilibet, cuncteque posteritati sue, honorificum, vtile, exoptatum ac salutare perpetuo sit futurum, seque suosque et nobile regnum illud a faucibus rugientis leonis et draconis eripient, seque ita nostre gratie clementieque iusuabunt, vt re ipsa perpetuo illius fructum posthac experiri debeant.”

karokat és előkelőbbeket: miszerint, tekintetbe vévén az atyai jogot, mely ő fenségét, mint magyar király vérebből származottat, ezen országhoz, a mondott néhai Ulászló királyról, az ő atyjáról; és a testvéri jogot, mely néhai fenséges Lajosról, az ő öccséről, illeti; valamint minket, mint hitvestársát és férjét, minden ígéretek elégtételül s teljesítésül, királynak, — úgy őt Magyarország királyasszonyának fogadják és vállalják el, s nyilatkoztassák ki. Mit ha tesznek, ő, azon természetszerinti szereteténél és jóakaratanál fogva, mellyel ezen ország iránt viseltetik, és örökön-örökké viseltetni fog, mint kegyes és kegyelmes asszony és királyné, nálunk az ország minden lakosaiért közbenjárul, és azon munkálkodik: miszerint azt békével, csenddel, az alattvalók szeretetével és kedvességével, dicséretesen kormányozhassuk, és a mellett boldogul megvénülhessünk ¹. Miben, valóban, a nagy jó istennek kedves és kellemes, ő fenségének pedig olly kívánatos dolgot cselekesznek, mellyet ő, irántok, és övéik mindegyike iránt, egész kegyelmével kíván külön is megjutalmazni.

Ha pedig történnék, — mit ugyan nem gondolunk, — hogy a fenséges Mária királyné asszony, a mi már említett hűgunk, az országgyűlésben maga is megjelenne, követaink s küldötteink, miután mindkettőnk, azaz: a mi, és fenséges asszonyunk, megbízóleveleiket átadták, s szavainkkal illendően üdvözelték, szónoklatuk egész tartalmát, az egész dologra nézve, az ő személyéhez is intézzék ².

¹ „Vt nos, tamquam eius consortem et maritum, pro satisfactione et adimplentione omnium promissorum, in Regem, seque in Reginam Hungarie acceptent, suscipiant, et declarent. Quo facto ipsa, pro naturali amore et benevolentia quam in Regnum illud gerit, pro Regnicolis omnibus, vt pia et clemens Domina ac Regina, apud nos intercedet, et cooperabitur: vt illud cum pace, tranquillitate, et subditorum amore charitateque laudabiliter administrare, et apud idem feliciter consensescere queamus.” — ² „Si vero contingat Serenissimam Dominam Mariam Reginam et sororem nostram prefatam, Conventui illo, quod tamen non arbitramur, interesse, ijdem Nuntij ac oratores nostri post exhibitionem binarum Credentialium nostrarum et Serenissime Domine nostre, factaque conuenienti salutatione verbis nostris

És ügykezni fognak követeink s küldötteink azon is: hogy, ha még valami magát az itt elősoroltakon kívül előadná, mi ezen ügyre és dologra nézve alkalmas, illő és szükséges lenne, azt helyesen, ékesen, illedelmesen, ¹ felhozzák, előadják, és minden egyebeket is tegyenek, cselekedjenek, végezzenek, mik óhajításunk teljesedésében s méltóságunk megerősítésében tisztességesek és hasznosak lehetnek; miket ők, okosságuk s ügyviteli ügyességök és ildomuk szerint, a tárgy, idő, hely és személyek tulajdonságához s kívánatához képest tenni gondolnak; mindezekben teljes, egyszersmind kijelentett akaratunkat végrehajtandók. Kelt Bécsben, karácsonhó 5-dikén 1526².

Horvátországra nézve, de mindenkor tekintettel a viszonyra, mellyel az anyaországhoz kapcsolva van, igen hasonló lépéseket tett Ferdinánd, mint Magyarországra. Megkísértette tudniüllik elébb, követei által: vajjon a horvát rendek, ha Magyarországhoz igényelt, önmagának szerződésbeli, hitvesének pedig oldalagos öröködési jogai felől felvilágosíttatnak, országgyűlésen kívül is nem fogadják-e el azonnal királyokul. A kedvező sükert annál valószínűbben reménylheté, mert Horvátországban, már több évek óta, segédseregeket tartván, mind neve ismeretes volt, mind befolyása eléggé tevékeny; és a kedvező sükert annál inkább óhajthatá: mert Horvátországot, azon esetre, ha Magyarországon a már diadalünnepet ült Szapolyay-párt ellenében a csata síkjára kell majd szállania, részére biztos várhegyül nézheté. Követei azonban, miként Magyarországon, úgy itt is, kívánt czélt nem értek. Az alkotmányos alakszerűségekhez szinte ragaszkodó horvát rendek, Ferdinánd fenebbi kívá-

---

curabunt omnem orationis sue seriem per totum negotium in eius quoque personam dirigere." — ¹ „Apte, concinne, et modo quo decet." — ² Quaeque ipsi pro eorum ingenio et rerum agendarum dexteritate et prudentia facienda putauerint, iuxta rerum temporum loci et personarum qualitatem et exigentiam" stb. „Datum Vienne die quinta Decembris 1526." Gévaynál Urk. z. G. Ung. KI. Eredeti fogalmazata Maytól, a ca. k. titk. lev. tárában, következő külső felirattal: „Instructio ad Dietam Posoniensem." Megvan leltiztatata is, ezen felirattal: Instructio ad Ragusch Posoniensem."

natát több feltételekkel sánczolták körül, s Pozsonba és innen Bécsbe intézett követeik, ezekből bármit is lealladni, meghatalmaztatásuk körén tulvágónak nyilvánítván, végre úgy egyeztek Ferdinánddal: hogy e tárgy, a magyar országgyűlés bevégezte után, hol ők is meg fognak jelenni, külön tartandó országgyűlésen vétessék tanácsba. Ezen ekként célbavett horvát országgyűlésre tehát, Ferdinánd, saját követeiül, az Obersteiner Pál bécsi székes-egyházi prépost elnöksége alatt, ugyanazokat, kiket a horvátokkal egyezkedésre, a bécsi tanács, még october 26-dikán kijelelt, t. i. Jurisics Miklós és Kaczianer János kapitányokat, még Püchler János mehoui főtisztet nevezte ki. Hogy ezek is ugyanazon, vagy csak kevésben különböző utasítást kapták, melly a magyar országgyűlésre rendelt követeknek adatott, csak hihetőnek mondhatjuk; magát az oklevelet fel nem mutathatjuk. A meghatalmazó-levél, mi némi hiányt pótolhat, szinte december 5-dikéről, a magyarországi hivatalos írásmodort még sokban meghaladó szózáporával, türelmet fárasztó jogászos záradékaival, illy értelmű volt:

Ferdinánd, isten kegyelméből Csehország királya stb. spanyolországi fejedelemfi, ausztriai főherczeg, Burgund, Slézia és Würtemberg herczége, morvai örgróf stb., birodalmi főhelytartó stb. Elismerjük és tudtára adjuk e levelünkkel mindennek: hogy, miután mi, Horvátország általunk őszintén kedvelt tisztelendő, tekintetes nagyságos, nemes és vitézlő, püspökei, főpapai, grófjai, nemesei, s összes rendeinek és karainak, azon jogunkat, melly minket és fenséges kedves hitvesünket Magyarországra nézve illet, előadván, őket kértük: miszerint bennünket, ennek erejénél s több egyéb tekinteteknél fogva, királyjokul fogadnának és mint királyukat ismerének el¹, azon karok és főrendek pedig, e végett hozzánk

¹ „Quod cum Reuerendis, Spectabilibus, Magnificis, Nobilibus, Egregijs sincere nobis dilectis Episcopis, Prelatis, Comitibus, Nobilibus ac vni-

követeiket s küldötteiket rendelték; kik azonban, minden egyes kérelmeikre teljes elhatározatot nem nyerhettek, azért, mert küldöiktől kapott meghatalmaztatásuk határain nagyon túllépniök szabad nem volt; főleg ezek figyelembe vétele miatt, érdemesnek tartottuk: hogy hozzájuk követeink s küldötteinket intézzük, kik velek, kérelmeik iránt, végkép határozzanak. Valódi bizodalommal viseltetvén tehát, a mi kedvelt hiveinknek, tiszteletes tudós ¹ Obersteiner Pál, Bécs városunkbeli székes-egyházi prépost, tanár, tanácsosunk, Jurisics Miklós és Kaczianer János kapitányaink, nemkülönben Püchler János mehoui főtisztünk, mint követeink s küldötteinknek igazvoltában és ügyviteli szorgalmában, őket, mindnyájokat, vagy közölők a nagyobb részt, az alábbírt ügyben, bizonyos tudomásból, minden általunk jog szerint legérvényesebb és sikeresebben lehető és tehető legjobb úton, módon, joggal, okkal és alakban, igaz, törvényes és kétségtelen, különös és általános védeink, ügye-szeink és ügynökeinkké tettük, vettük, neveztük és rendeltük, sőt teszszük, veszszük és rendeljük ezennel; de úgy, hogy a különösség az általánosságnak, se viszont, ne ártson; tehetséget, hatalmat és hatóságot adván és engedvén nekik: az elülemleltéu karokkal, püspökök, főpapok, grófok, nemesek és ügytársaikkal, nevünkben és helyettünk, együtt vagy egymásért, mindazokról, miket utasításunkban, teendőül, sor szerint eleikbe szab-tunk, öszszesen mint egyenként, egyezkedni, alkudozni, értekezni; és minekutána azon utasításunk értelmében, velek, többek közt az iránt: hogy nekünk, mint törvényes és természetes uroknak, tartozó hűségi és hódolati esküjüket letegyék, végeztek, és őket erre reábírták, ezen hűségi és hódolati esküt részünkre s helyettünk kivenni, egyszersmind azokat affelől:

---

versis Ordinibus et Statibus Regni Croatiae Jus nostrum, quod nobis et serenissimę Consorti nostre dilectissimę uersus Regnum Hungarie competit, exposuissimus, requirendo eosdem, quatenus nos illius uigore aliorumque complurium respectuum intuitu in Dominum et Regem suum acceptarent, et ut talem recognoscere.” — ¹ „Honorabilis docti.”

János király erdélyi vajdai
gyűrűpecsége
1526.

János király titkos pecsége
1527.

hogy a mondott országnak, és azon ország lakói s lakosainak, elébbi fenséges királyaik által adott és engedett minden kiváltságait, jogaikat, szabadságaikat, rendelvényeiket, öszszesen mint egyenként, épen és sértetlenül meg és fentartani akarjuk s szándékozunk, bizonyosokká tenni; sőt nekik erről, a dolog kivántához és mineműségéhez képest, szükséges és alkalmas levelet adni, engedni; végre minden egyebeket is tenni, mondani, cselekedni és gyakorolni, mik az elősoroltakban és elősoroltakra nézve szükségesek s alkalmasok lesznek; miket igaz, és kétségtelen ügyvédek s meghatalmazottak tehetnek, és miket minmagunk tehetnénk, ha az előadottakban, öszszesen mint egyenként, jelen lennénk s személyesen részt vennénk; habár azok olyanok volnának is, mik a jelen levelünkben kifejezettnél különösb meghatalmazást kívánnának. Királyi szavunkra fogadván, hogy mi mindazt helyes és kedvesnek valljuk, mit a fennevezett ügyvédek, vagy közölők a nagyobb rész, a fennebbieken teszen, és azok alkalmával ígér; — és azok vagy azoknak valamellyike ellen, soha semmi időben, semmi úton, módon, vagy alkalommal, sem magunk, sem mások közbejöttével, semmit is el nem követünk; függő pecsétünkkel megerősített jelen levelünk tanúságánál fogva. Kelt Bécs városunkban, karácsonhó 5-dik napján, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében.

Ferdinánd sk.

*Lálta: Harrach Lénárt
kanczellár sk.*

A fenséges király úr saját parancsára:

*May János sk.*¹

Eléggé kitűnik e két irományból, miszerint Ferdinánd, magát a már többször felhordott szerződések erejével, hitvét pedig a származásnál fogva, Magyar-, és ez által Horvátországnak is természet szerint következő királyául s illetőleg

¹ Gévay Urk. z. G. von Ung. Kl. Azonkori másolata a cs. kir. titk. levéltárban.

királyasszonyául tekintette, tehát a magyar koronát örökösnek, és pedig a leányágra is átszállónak igényelte, — egyszersmind János ellen, kit csupán jogbitorlónak nézett, számosabb életképek s tényrajzok állottak kezénél, mellyekkel azon egyetlen, de a hitnél sokkal erősebb kapcsolékot, mi őt a királyi székhelybe emelte, t. i. a nemzeti lelkesedés és vérégi vonzalom szülte népszerűséget, lerontani indult. János azonban, babérjain nyugodva, mindezzel nem sokat gondolt. Ő, noha sógrában, a lengyel királyban, megcsalatkozott is, elég támaszt reménylett magában a magyar nemzetben, a szabad királyválasztáshoz szinte ragaszkodó lengyelekben, az ausztriai ház számos ellenségeiben, és ha kell, mi a hazát sírba döntötte, a török véderejében. Ezért, a lengyel királynak hozzá elvégre megérkezett, s minthogy visszatérni immár szégyenletnek, őt Esztergomba kísérő követeiről, semmi tudomást venni nem akart; a veleik öszszejövetelt szándékosan kerülte; kihallgattatásukat napról napra halasztotta. És ezek, azon idő alatt, míg udvarában mulattak, embereitől, mind a német nemzet irányában, mind önmagokra nézve is, gúnyt és mérges kifakadásokat, a törökkel ellenben szoros barátságot tapasztaltak; s Jánostól, miután nagysokára előbocsáttattak, az iránti kérdésekre: mikép gondolja magát és országát ennyi nehézségek között fentarttatni? hímező hámozó feleletet kaptak. Szerémy szerint: komornoka Csorba Ferencz szállásán, nehogy nyilvános hazaárulónak tartassék, már ekkor, egy hónapnál tovább rejtegetett egy törököt¹; kit mind ő, mind a Jánosnak sarkába nyomuló velencei kém, Magyar Miklós, a török császár követének állít, s ez utóbbi róla azt mondja: hogy Jánossal 15 évi szerződésre lépett, melly idő alatt egymás barátainak

---

¹ „Nos cum rege ad iemem intrauerat (igy) ad strigoniensem paulum varda, in profesto beati andree apostoli, et per totam iemonem (hyemeni) mansimus ibi, in strigoniám, et post regem venerat unus turcus precursor a cesare, et in hospicio francisci chorba mansit plus quam una mense priuatim, ut non deputarent penitus traditorem Joannem regem.” 42. l.

barátai, ellenségeinek ellenségei lesznek, s minden szükség esetében kölcsönösen segitendik egymást ¹. A közhír, miként többnyire nagyítva szokott előadni mindent, 50 lovast is told kíséretül e követhez; és noha e körülményt Contarini Károly Ferdinándhoz küldött velencei követ, tudósításában valótlannak állítja is ², a dolog lényegét kétségtelenné emeli azon nagyérdekű, tanulságos, a részletekre bőven s mulatságosan kiterjeszkedő, s mind a lengyel királynak a magyar állapotok felőli gondolkodását újabban ecsetelő, mind főként a János király udvarában uralkodó szellemet hűven festő, szép latinságú levél, melyet az említett lengyel király egyik követe, Krzyczky Endre przemisli püspök, Esztergomból Pozsonba, a magyar kancellárhoz, Brodaries Istvánhoz, következő tartalomban írt:

Tisztelendő úr!

Méltóztassék tudni főtisztelendő uraságod: hogy engem, nem tudom mi gonosz szellem hajtott ide ³. Aggódott, szerfelett, az én fenséges királyom: unoka-öcscsének elvesztésébeli végtelen fájdalomán felül, ez országnak is, mint szomszéd-falának, állapotán. Unsoltatott általunk: hogy, ha ezen ország lakosai részéről, királyul kívántatnék, a közjó érdekében meg ne fogyatkozzék. Ő mindenkép ellenszegült. Uraságod pedig, kiben leginkább bízánk, a dolog irányáról semmit tudtunkra nem adott; úgy, hogy előttünk mindenek teljesen homályban voltak. Azonközben megérkezék a fenséges fejdelem Ferdinánd követe; az országhoz-jutásra segedelmet kérni. Örvende ő felsége: hogy ezt azon új fejdelem tűzte ki magának vállalá-

---

¹ „Alhora el signor turco mando vno ambador a questo serenissimo re de hungaria et li domando treuga per anni XV, laqual fu subito per lui facta et che interim luno et laltro sia dei amici amico et inimico de linimici et darse fauor et adiuto lun laltro quando locorera el bisogno.” Gévaynál Urk. z. Gesch. v. Ung. XI. — ² „Ha inteso ma non e certo chel turcho li (Jánoshoz) a mandato vno ambador con 50 caualli et fato triuea insieme con promission di adjutare neli loro stadi.” Contarini Károly levele, 1526 dec. 29-ról, Sanudonál XLIII, 366 lev. — ³ „Scire dignetur Vestra Dominatio Reuerendissima me nescio quibus malis auibz huc applicuisse.”

tul, ki annak leginkább megfelelhet, a hanyatló dolgokon leginkább segíthet. Majd előtoppana a követ Tokajból is, az ott egybegyűlt főrendek és országlakosok levelével; mellyben írák: hogy ők, országuk javáról tanácskozni, gyűlést rendeltek Szekesfejervárra; igen-igen kérvén: miszerint ezen gyűlésre, ő felsége, követeket küldeni méltóztassék. Útnak indítottam tehát én, rögtön, egy nemközönséges társammal, a határidő rövidsége miatt csaknem ló-halálában ¹; hogy, ha tudjuk, tanácsunkkal ezen ország javát segítsük, és a mennyiben lehet, a fenséges fejdelem Ferdinánd ügyét előmozdítsuk ². Azonban, mikorra megjövének, már mind a gyűlés eloszlott, mind remény felett a király is meg tétetett. Soká habozánk: mitévők legyünk? Végre: viszsztatérni szégyennek tekintők; tehát tovább menénk; látni a királyt, és a dolgok állását kipuhatolni. A királylyal, ki, nem tudom mit, gyanított, s a velünk szembenlétet kerülte, nem egyhamar, összejövének; és miként illet, mindenekelőtt, királyi polczra jutásán örvendezénk ³. Aztán kértük: hogy, miután mi, ide, ezen ország jó állapota iránti tanácskozáásra hivatunk, de a gyűlést elmulasztottuk, méltóztatnék előttünk kinyilatkoztatni: mikép hiszi magát és az országot annyi fergeteg ellen védhetni és megtarthatni? mert a mi felséges urunknak felette nagyon érdekében áll tudnia: hogy az ő országának ezen fala, micsoda karban van? nehogy ez, összeomlásával, az ő országát is magával rántsa a meredek mélységébe. Azonban, mennyire a feleletből, és azokból, miket látok, következtethetem, úgy tetszik: mindenek a kárhozat és kétségbeesés fokára jutottak; és én nem jósolhatok

---

¹ „Pene tumultuarie.” — ² „Rem Serenissimi Principis Ferdinandi quantum fieri posset promoueremus.” — ³ „Interim quum venimus et conventus solutus est et Rex preter spem creatus. Diu quid facturi essemus dubitauimus. Visum tandem fuit turpe retrocedere sed perreximus ad videndum ipsum Regem et que facies esset rerum explorandum, cum quo nescio quid suspicante et congressum nostrum vitante non cito conuenimus et inprimis ut decebat hoc regium culmen assecutum gratulati sumus.”

egyebet: hanemha ezen országoknak s az egész keresztyén-ségnek valamelly rettentő romlását! ¹. — A legnagyobb mértékben megbotránkozva térünk tehát vissza fenséges urunkhoz, ki most gondolkozni sem tud egyébről, mint a köz vagy legalább ezen országok javának fentartásáról; de ha majd megérti: milly kárhozatos törekvéseknek jöttünk itt nyomába, s milly veszély fenyeget ezen szomszédoknak egymás ellen felbőszült kebléből, kétségkívül hihetetlen fájdalommal fog eltelni ². Ha nektek tetszett volna: valamit, idején, a mi fenséges urunkkal is közleni, s hazátok java, és a fenséges fejedelem Ferdinánd becsülete érdekében az ő tanácsával élni, a dolgok talán jobb lábon állának; most — magatok s hazátok üdvét mikép eszközöltétek? ám lássátok ³. A legszivesebben szolgáltunk volna mi, urunk parancsához képest, azon fenséges fejedelemnek, de már ünnep után jöttünk, s e ti nemzetetek, nem tudjuk mi isten haragjából, annyira dül fül egész Németország ellen, hogy iszonyú gyalázat nélkül nem is említhetni. A törökök is már testvérül s barátul fogadtatnak ⁴. Főtisztelendő uraságod, ha úgy tetszik, ezt ő felségének a királynénak, s magának a fejedelemnek is, tudtára adhatja; egyszersmind ő felségöknek, szolgálatunkat ajánlani, ne terheltelessék. Értjük, főtisztelendő úr! miként itt, vannak némellyek, kik a mi fenséges urunk s a mi nemzetünk hírét nevét is, mindenképen kisebbítik; kik tehetlenségünket, kik azt: hogy a tatár ez idén is annyi meg annyi százezer emberünket elhurczolt, nyilván hántatják; mit lellem annál na-

---

¹ „Quantum autem ex responso et hijs quę video colligere possum, omnia videntur noxia et desperata neque aliud presagire possum nisi ingentem aliquam horum regnorum et totius Christianitatis ruinam.” — ² „Cum vero accipiet quę pernitiōsa molimina hic cognouerimus, quantum mali impedeat ex animis horum vicinorum in se exulceratis, haud dubie incredibilem capiet dolorem.” — ³ „Nunc quam vobis et patrie consuluistis, videritis.” — ⁴ „Sed venimus post prandium, et hæc gens vestra adeo fremit in Germaniam, nescimus quo malo fato, vt nefas sit nisi cum contumelia nominare. Et Turci iam pro fratribus et amicis habentur.

gyobb keserűségével hallottam, mert tudom: hogy fejedelműnkől, magok iránt, legtöbb szívességet s jótéteményt, épen azok tapasztaltak ¹. Mi ugyan, erőtlenségünket nem tagadjuk; mindazáltal, bár annyi és olly hatalmas ellenségektől környezve, eddig, hála istennek! egyiknek is meg nem hódoltunk. Egy hosszú századig ingerkedett velünk Németország, és mi ennek, nem tunyául álltunk ellen. Rémitő erővel támadt meg a muszka; leveretett ez is, és viszszaűzetett. Hasonló babért aratott a moldva. Gyakran megrohannak a törökök, de nagyobb veszteség mint nyereséggel mennek el, s ekkorig: csak egyetlen várunkat sem bírják. Be-becsapkodnak a tatárok, de hogy ezt már hajdanóta gyakorolják, Ovid szomorú verseiből is világos, — és alattomos csatázásaiktól a sík tartományt megóvni nem lehet; azonban, ha csak szűnyogot hordanának is el annyit, mint a mennyi embert ti számítottok, szűnyog sem volna már Lengyelországban. Magyarországot ellenben, csak egyszer látogatták meg, és egészen lepocsékolták. A török, csak egyszer nyult köldökötökhöz, és ím! úgy látszik, már mindnyájan odavagytok. És mégis ti, minket, kik épen ezen és még más ellenségekkel is, évről évre, minden idegen segedelem nélkül vívunk, s mind e mellett talpon állunk, gombáknak néztek és nem embereknek?! Legyen bármiként, — mi meg vagyunk elégedve fejedelműnkkel, kihez bár mind hasonlók volnának. Meg van elégedve ő is, saját birtokaival, s ezen ti boldogságaitokra, terjedelmesebb birtokaitokra, vágyni, soha sem fog; mikre, úgy tetszik, nincs is mit vágynia. Nézői leszünk mi, noha nem örömmel, ama nagyszerű szomorú-játékaiknak, melyeket szerepelni kezdtek; s magatokat, hazátokat, hová

---

¹ „Reuerendissime mi Domine, Accepimus esse isthic nonnullos qui estimationi Serenissimi Domini nostri et gentis nostre modis omnibus detrahunt, qui impotentiam nostram, qui tot centena millia hominum nostrorum hoc anno per Tartaros abducta palam iactant, quod eo maiore amaritudine animi audivi quo sciam eos ipsos plurimum offitij et beneficentie Principis nostri in se expertos esse.”

merre vezetitek? majd meglátjuk! Adja az úr isten, hogy mindenek békére és nyugalomra forduljanak; mit a mi fejedelmünk egyedül kíván és ohajt, — ha ez valamit használna! Boldogul éljen uraságod, és engem szeressen. Esztergomban, karácsonhó 5-dik napján, 1526-ban.

Szolgája: a prēmisi li trta ¹.

Az itt czélzott nagyszerű szomorú-játék, melynek némi előjeleneteit már Pozsonban láttuk, Esztergomban, megkezdett. Az igazság mérlege, az új királyi személynök Bekényi Benedek s a mellé rendelt királyi táblabíró Baksay Bernát kezében, mindenkor azon fél részére hajlott, mely arannyal s ezüsttel volt képes nyomatékot adni támokainak. A birói fosztogatások ellen, melyek így, a Lajos király holta után elkövetett hatalmaskodások megvizsgálása iránt Székesfejerváron alkotott törvény álarcza alatt gyakoroltattak, érzékeny panaszok emelkedtek. A király, megintette mellesztő biráit, s ezek valami-

¹ „Fatemur quidem impotentiam nostram sed tamen tot et tantis hostibus cincti hactenus gratia Dei nulli succubuimus... Impetebat vi immensa Moscus, is quoque cesus et repressus est. Eandem mercedem retulit Moldauus. Adoriuntur plerumque Turci et hij maiori dispendio quam lucro discidunt neque hactenus vllam arcem nostram occupant. Incursant Tartari, sed incursant illam oram ab initio, id vel ex tristibus Ouidij liquet, neque illorum clandestinos insultus regio campis patentissima vitare potest, qui si tantum muscarum abducerent quantum vos hominum isthic computatis ne musca quidem jam superesset in Polonia. Semel inuiserant Vngariam et omnia deleuerant, semel vmbilicum vestrum attigit Turcus et iam actum de omnibus videtur. Et nos qui quotannis cum hijs et alijs hostibus soli absque vllius alterius auxilio conflictamur et subsistimus hactenus vobis fungi videmur non homines. Vtuncque est contenti sumus nos Principe nostro cui vltinam omnes essent similes. Contentus est et ipse ditione sua, nihil vnquam ex hijs vestris felicitatibus et amplioribus imperijs ambiens, neque est vt appareat quod ambiatur. Spectabimus istas vestras magnificas tragedias equidem non libenter quas ordimini, et videbimus quorsum vel vos vel patriam vestram deducetis. Faciat Dominus Deus vt omnia in pacem et tranquillitatem conuertantur, quod vnum Princeps noster optat et curat, si id alicui esset. Felicissime valeat vestra Dominatio et me diligat. Strigonij, die quinta Decembris 1526. — Seruitor Premisliensis scripsit.” Gévy-nál Urk. z. Gesch. v. Ung. KI. May János által másolva, a cs. kir. titk. levéltárban. Említették „Janociana Fragmenta” II, 361. is, mint „Epistola lectu sane quam digna.”

vel alább hagytak ¹, de a gonosz orvosolva nem lehetett, mert ő maga ment a legrosszabb példával elül. A mohácsi vésznapokban az esztergomi révben történt rablást megbosszulandó, míg a főczinkost, rozsályi Kun Pált, kinek leánya Katalin a Verbóczy János felesége, tehát a Verbóczy István menyje volt ², büntetlen hagyta, Orbáncz Endrét saját személye eleibe idézte. Orbáncz, már jóeleve, valamelly Ausztria felé eső várba vétén magát, csak biztos menevél mellett ígérkezett megjelenni. A király, a kívánt menevédet részére kiadatta ugyan, de hóhérlő eszközökkel várt reá, s mihelyt megérkezett, kínzó padra vonatni rendelte. „A fejedelmek — monda — nem szokták a menevédet gonoszoknak is megtartani, hanem csak a jóknak, s ha a neki kiadottat mind e mellett meg kell tartania, azt legfeljebb is életére nézve reménylheti.” Kegyelmért könyörgött a kötelekkel összehurkolt rab, s 150 ezer darab aranyat ígért kintjai váltságául; a király pénztsszomjúzó lelke azonban a roppant öszveggel meg nem elégedett, s többet ohajtván tőle kicsikarni, hol a kor e borzasztó szokása a legnagyobb gonosztévőt sem engedte háromszornál többször kínoztatni, őt négyszer megcsigáztatta ³.

---

¹ „Et in Strigonie rex fecit assessores et arbitros, et diiudicabant utriusque per favorem magnam qui potuerit dare superflua de auro et argento, assesor unus nomine Benedictus Bekeny de prezen, alter vero Bernardus Baxay, Et male et fecte procedebant jure Sedis Regie Maiestatis, et rex quod intellexisset latrocinium eorum minatus erat eos, et aliquid decesebant ut iuste iudicarent.” Szerémy 42 l. — ² Horváth István, Verbóczy Emlék. II, 184, 293 l. — ³ „El fece chiamar ad se quel governador de strigonia che sachiezo la rezina qual era in vno suo castello al confin de alemagna et non volse venir senza saluo conducto onde la maesta dil re li fece saluo conducto quale ottenuto se presento a lei et sua maesta ordino chel ge fusse dato quatro tracti de corda dicendoli el non se obserua salui conducti a gioli ma a homeni da ben et chel saluo conducto se pur el valeua el ualeua in seruare la vita et lui governador suplico de gratia chel non li facesse dar tracti de corda chel li daria ducati 150000 et che la maesta del re hauea in animo aponto de farli dar corda per farlo venir via con mazor quantita de danari.” Magyar Mik. tud. Gévaynál Sanudo után, és ugyanannak latin fordítása a britt muzeumban Praxis Crimin. 39. cz. „Hozí e zonto vn nostro

Az igazságszolgáltatás illetén nemei, a királyi hitszó szentségének illyképeni lerombolásai, s a törvények efféle önkényes értelmezései voltak, a már elősoroltakon felül, a leghatóságosb eszközök, mik az ellenfél erélyes működéseivel karöltve, a János királyi hatalmát s tekintélyét tönkre juttatni siettek; mik a királyné gyűlésére Pozsonba a nemességet, a fennelőszámlált bokros nehézségek daczára is, felesebb számmal vezették. És e nemesség, nézője volt azoknak, mik Bécsben, mintegy az országgyűlés megnyitásául, felmerültek. Csehország fényes küldöttsége tudniillik, a várt napra, december 6-dikára megérkezett; Ferdinándot elválasztott királyául üdvözlette; neki engedelmeskedését kijelentette; s őt az országnak birtokbavételére meghívta. Ez Miklós napján, csötörtökön történt. Más napra, péntekre, szent István nagytemplomába, ünnepélyes mise s nyilvános elfogadtatás rendeltetett. És mig Pozsonban a királyné, szokás szerint, ismét egy csukát és menyhalat, a német őrhad ezredese Häuser Lénárt pedig, több apróbb csukán felül, 10 font vizát kap, bőjti tiszteletdíjúl a' várostól¹, — Bécsben, az említett szentegyház lélekemelő mérész boltozata alatt, a vallásos szertartás és Ferdinánd felmagasztatási ünnepe végeztetik. És itt, e sok tekintetben érdekes helyen, az egybesereglett nagyszámú idegen úri rendek között, két magyarral, János király követivel találkozunk. Közhír szerint: békét, s mi eddig más úton nem sikerült, küldőjök és Mária királyné közt házasságot eszközölni jöttek;

Dec. 6.

Dec. 7.

citadino qual vien dalle parte di allemagna et dice hauer parlato con vno vngaro suo cognoscente el qual veniua da viena et halli referito qualiter el vayuoda re de ongaria se atroua in strigonia et che lha facto prexon quel baron e capitaneo vngaro qual spoglio e sachizo la regina ongarica con molti marcadanti et dicesi che gli habbi trouato vn gran thesoro.² Venzone városa tudósítása Moro Janoshoz, januar 8-ról 1527. Sanudo XLIII, 378 l. — ¹ „Item am abent Conceptionis Marie mer geschenckt der Königin, ain Hechtn, vnd rutten II t. VI β. X d. Item geschenckt dem Leonhart Häuser Obristen Hauptman, etlich Hechtell p. III β. vnd X t. Hausen ain t p. XVI d. thuet I t. I β. X d.“ Pozson városa számv. könyve. 1526.

szépen felszerszámozott török paripát s egyebeket hozva Ferdinándnak ajándékol¹. Pozsoni fogadtatásukon nem okúlva, s magokat a régi magyar királyok tekintélyes követeinek képzelve, urok nevében, Ferdinándnak, mint szomszéd királynak, kezet nyújtottak; mit ez, nagy szégyenökre, elfogadni nem akart. „Ha — úgy mond — a magyar király nevében nyujtanak kezet, azt el nem fogadja, de ha az erdélyi vajda nevében teszik, kezet ad ő is, és őket szívesen látja.” Követségi megbízatásuk elszavalásához fogtak; tán hogy a nemzetiség e részben is gyalázatot valljon, magyar nyelven. Ferdinánd ugyanis, a nyelvet nem értvén, intette őket: hogy németül vagy latinul beszéljenek. „Ők-mondának — sem németül, sem latinul nem tudnak.” „Tebát menjenek szállásukra — válaszoltatá nekik Ferdinánd — és addig a házból ki ne lépjenek, míg tolmácsot nem találnak, ki helyettök beszélhessen; akkor majd értek küld. Szállásukhoz szoros őrizetet rendelt; szőlaniok bárkivel is megtöltötte².

¹ Szerémy 43 l. — ² „Come erano zonti tre oratori di bohemia a notificar al serenissimo archiducha la sua election per l'horo re et chel douesse vegnir a praga a la incoronation . . . . scriue esser venuti do oratori dil vayuoda transyluano qual e sta electo re di hongaria et hauendo in certa chiesa il serenissimo preparato di aldirli et venuti volendo parlar hongaro il serenissimo li fece dir che parlasseno o latim ouero todesco e l'horo feno risponder non saper altro lenguazo vnde il serenissimo li remando via dicendo trouasse vno interprete che li aldiria e li fa star cum custodia, ... scriue ditti oratori di hongaria par siano venuti per tratar noxe di tuor la sorella di esso serenissimo fo raina di hongaria per moglie et accordarsi insieme et altre particulare.” Egy névtelen tudósítása decemb. 8-ról 1526 Sanudonál XLIII, 274; Gévay Urk. z. Gesch. v. Ung. KI. — Még bővebben s hitelesebben adja elő e nevezetes tárgyat Contarini Károly, ugyancsak decemb. 8-dikán kelt hivatalos tudósításában ekként: „Come erano venuti qui (Bécsbe) do ambasciatori dil re nuouo di hongaria si dice tratano acordo con questo serenissimo, ... li oratori ditti ancor non hanno auto audientia e non si lassano ussir di casa ni parlarli ad alcuno, li oratori di bohemia e gionti ben in ordini e uenuti a salutar questo serenissimo electo per suo re e darli ubedientia cussi hanno ditto in laudientia publica et el di sequente fu cantata vna mesa solenne iu la chiesa cathedral et el principe mi mando a dir non si meraueiase sel non lo inuitaua perche essendo qui tanti signori non voria fusse qualche disordine

És így kelle a magyar névnek, melyhez még csak nem rég is annyi becsület és dicsőség volt kötve, az új magyar kormány botor léptei miatt, külföldön s az idegenek színe előtt, alább és alább szállania. De a nemzeti nagyszerű szomorújátekből majd, aggasztóbb jelenetek is kezdének mutatkozni. A Pozsonba gyülekező rendeknek, hírül hozaték: miszerint az ország határszélein maradt török hadak, nemcsak néhány újabb rablásokat tettek, sőt a nándorfejérvári és végszendrei heg Báli, a meghasonlott nemzet zürzavarait használva, a híres Maróthy nemzetség ősi fészket, Marót várát, Szerémben, a Száván innen, több napok óta vívja; így a Tótország felől fenlévő ezen csaknem egyetlen védgátat is lerontani ügyekszik. A fenyegető veszély intette a régi kormány férfait, hogy az eddig követett ösvényen indulva, Németország Esslingenbe gyűlt rendeit segedelemnyújtásra szólítsák, s őket még a mohácsi ütközet előtt ígért hadaiknak tavasszal leendő okvetlen elküldésére kérjék. December 8-dikán, szombaton, kelt levelök, a haza siralmas helyzetét érzékenyen festi, következő értelemben:

Dec. 8.

Főtisztelendő, méltós ágos, tekintetes nagyságos, nemzetes és vitézlő urak, tisztelt barátaink!

Magunk ajánlása és minden jók kívánása után. Nem szükség hogy a magyar dolgok állását jelenleg sok szóval rajzoljuk; mert uraságtok előtt az: hogy e nemzet, a keresztyén hit védelméért, sok éveken át, mennyit? milly verejtékkel s vére hullásával küzdött? és elvégre a munka s ellenség hatalma által

---

nel procieder, li ambasatori dil re di hongaria andorono in chiesa per tochar la man a questo re serenissimo di bohemia per nome dil suo re, soa serenita non li volse tochar la man venendo per nome di esso re, e disse che uolendo tocharli la man per nome dil vauoda ge la tocheria et che i fosse i ben venuti loro, poi volseno principiar a proponer limbasata dil suo re in lingua hungarica, questo serenissimo li fece intender parlaseno o todesco o latim e lhoro risposeno non saper ni una ni l'altra lengua, vnde il serenissimo li fe dir andaseno a loro alozamento e non ussisseno di caxa e trouaseno vno interprete che poi manderia per loro* stb. Sanudonál XLIII, 275 l. Gévaynál id. h.

megtörve, mi nyomorúságok közé jutott? eléggé tudva van. Sok győzedelmet aratott gyakorta a török a magyaron; de ezt még nagyobb vész soha nem érte, mint a múlt hónapokban, midőn a mi fenséges és kegyelmes urunk Lajos, Magyar- és Csehország királya, az ország közepén, seregestül, mindkét rendbeli főbb emberekkel, s a nemesség jó részével együtt, leöletett, megveretett, s az egész ország nagyobb és legtermékenyebb vidéke pusztává, kietlenné tétetett¹. Melly országot midőn, illy iszonyú romlásából, önereje s hatalma által fel nem vergődhetni látnók, eltöröltetvén pedig ez, hacsak idejekorán gondoskodás nem történik, majd a szomszéd országok s tartományokat is ugyanazon fergeteg érendi, egy úttal árva hazánkon s a keresztyén köztársaságon segíteni akarvánk, fenséges királyné asszonyunkat, a Szapolyay János szepesi gróf, akkor erdélyi vajda úr, tanácsának hozzájárultával², megkértük: miszerint a nádorispán úrral együtt, kinek tiszte: a rendeket a királytalanság ideje alatt egybehíni, Komárom mezővárosban, a most mult szent Katalin szűz ünnepekor, köz-országgyűlést tartana. Mit is midőn ő felsége a királyné s a nádorispán úr megparancsolt, ugyanazon vajda úr, némelly barátai s fegyvertársaival, egy más gyűlést tartván, ezen ország törvényei s rendelvényei ellenére, ugyanazon mesterségekkel, mellyekkel e polczra felküzdeni gyermekkora óta törekedett, magát királyul nevezette, s a hűségére, őrizetére országosan bízott és adott királyi koronát, saját fejébe tétette. Mi pedig, hazánk szabadságát s épenmaradását benn mint künn vívatni látván, a fenséges

---

¹ „Multis sepe cladibus thurcę hungaros affecerunt, nunquam maior quam superioribus mensibus accepta calamitas, cum in medio Regno Serenissimus ac Clementissimus Dominus noster Ludovicus Hungarię et Boemię Rex cum exercitu et primoribus viris vtriusque ordinis ac bona parte nobilitatis caesus et profligatus, maximaque et fructuosissima tocius Regni porcio in vastitatem et solitudinem est redacta.” — ² „Accedente Consilio Domini Joannis de Zapolya”; elég tanúság ez arra: hogy a komáromi országgyűlés eszméje nem Szapolyay Jánostól jött, hanem hogy ő általában az országgyűlés mielőbb kihirdetését a többi tanácsosokkal együtt szinte javasolta.

fejedelem Ferdinánd úrhoz, Csehország királyához, Ausztria főherczegéhez stb fordultunk, neki mind kül- mind belhoni veszedelmeinket előterjesztettük, s ő felsége segítségeért, a keresztyén név leghatalmasb ellensége a török ellen, könyörögtünk; mert azt: hogy Magyarország, az annyiszor megújított szerződésbeli igaz jognál fogva őt illeti, emlékezetünkben tartottuk. Ámbár különben is, ha mindent igazán megfontolunk, a halhatlan isten után, egyedül a csehországi király, a császári felség öcsce, a fenséges László király veje, annyi országok és tartományok ura, látszik képesnek: hogy a mi nyomorult hanyatló állapotunkat, a szent birodalom s uraságtok segedelmével, helyreállítsa és megóalmazza ¹. Ez okokért megigértük: hogy az ő felsége jogát, állhatatosan és hűven pártoljuk. És miután úgy tudjuk: hogy neki, a török ellen háborút indítania, s Magyarország határszéleit az ellenség kezéből kiragadnia, miként ezelőtt mindenkor, úgy mostan is bátor kedve van; miután a jövő tavasszal és nyáron, Nándorfejérvárat s azon más várakat, melyeket a török ezen 6 év alatt elfoglalt, atyjafiai és alattvalói segedelmével, isten keresztyéneinek viszszaadnia, erős és állhatatos szándéka; kinek tudniillik sokkal kisebb gondja: ezen annyikép kimerített ország örökségét elnyerni, mint inkább attól fél s azon aggódik: nehogy Magyarország, egészen a török hatalmába jusson, — honnan az ő tartományaira s egész Németországra is a legnyilvánosabb veszély hárulhatna; miután végre, néhány évvel ezelőtt, a császári felség s uraságtok által, a mi néhai fenséges királyunk s kegyelmes urunknak, a török ellen, 24 ezer hadi-nép határozottatott és ígértetett; — uraságtokat kérjük, és uraságtoknak könyörgünk: ha Magyarországot, a török hatalmától, zsarnokságától megmentve látni, akarja, ha a

---

¹ „Quamuis etiam alioqui si recte singula metiamur, solus post Deum immortalē Rex Boemiae, Caesarē Maiestatis frater, Serenissimi Regis Ladislai gener, tot Regnorum ac Prouinciarum Dominus, afflictas et labantes res nostras Sacri Imperij ac vestrarum Dominationum auxilio stabilire ac tueri posse videatur.”

németeket s más keresztyén nemzeteket az örökösen fenyegető veszély félelmétől megszabadítani ohajtja; ezen országnak, jelen utolsó szükségében s végromlásában, segedelmére lenni, tehát a már rég elhatározott segítséget a jövő tavaszra kiállítani, s ő fensége a cseh király zászlója és vezérlete alá küldeni, ne terheltség. Máskülönb, uraságtok, magának s gyermekeinek, állandó nyugalmat és csendet ne ígérjen, se azt, hogy az ellenség talán jelenleg is megszűnt, ne gondolja; mert a nándorfejérvári s végszendrei parancsnok, Báli bég, Marót várát, a Száván innen, e nemmegvetendő s Tótország és a szomszéd tartományok csaknem egyetlen védfalát, hadai által, már több napi vívással fárasztja; s a minapi vész után is, néhány ízbeli rablás tétett¹. Képzeljük: mit nem fog ugyanazon ellenség majdan az év kedvező szakában elkövetni; főként ha semmi akadályra nem talál, hogy az ország belsejéig nyomulhasson. A ti kezetekben s hatalmatokban van tehát: vajjon ezen egyszeri táborozással, nemcsak Magyar- de Németországnak s tűnmagatoknak is, békét és nyugalmat szerezni, akartok-e? Mit hogy uraságtok igenis akarjon, az utolsó szükség s legnyilvánabb veszedelem inti, mi pedig, teljes buzgalommal kérjük. Isten tartsa meg uraságtokat

¹ „Nam Balibeg Nandoralhae ac Senderouie Prefectus suorum manu arcem Maroth, citra Sauum fluuium, non ignobilem penè vnicum Sclauonię ac vicinarum prouinciarum propugnaculum multorum iam dierum obsidione fatigat, preda aliquociens post illatam cladem est acta”. „Trans Sauum — mond Oláh Miklós — sunt Regna: Croatia et Bosnya .... quae vero Regio Sauo et Drauo fluminibus inclusa est, nostra aetate bifariam nominatur. Ea pars, quae ad occidentem hybernium, vsque ad fines Carniolae et Carinthiae .... et Comitatum Ciliae vergit, appellatur Sclauonia Hungarica. In hac sunt Comitatus: Zagrabia, Varasd, Posega, Valpo, Valco, et plerique alii .... Ea vero pars, quae inter ostia Draui et Sauo orientem versus porrigitur, vocatur Sirmium; in ea sunt arces Wylak (ma elferdítve: Ilok) Sirimii initium et caput .... circa septentrionalem vero ripam Sauo, a meridie, orientem versus, sunt ex ordine arces: Diako, sedes Episcopi Bosnensis, S. Laurentius, Maróth, Racza, S. Demetrius, Bancz, Semplinium, et pleraeque aliae.” Ezeket Oláh 1536-ban, tehát a mohácsi ütközet után 10 évvel írta; Bélnél Appar. ad Hist. Hung. 17 l.

boldogul. Kelt Pozsonban, boldogasszony fogantatása ünnepén, az úr 1526-dik esztendejében ¹.

A kormánytanács ezen gondjai azonban, Pozson városa tanácsát nem nagyon bánthatták. Báli bég hadai sokkal meszszebb voltak, hogysen a tölök-félelem miatt, az egymás után következő két napra esett ünnepet, szokás szerint megülni, s vasárnapra, december 9-dikére, Sopron városa követeit is vendégül meghíni, nem lehetett volna. Fischer Mihálynál, a városi birónál, köllett el a szerény ebéd; mellyre, mindössze is, 13 font tehénhús, 5 kappan, 1 nyúl, néhány alma, zsemlye, és 2 pénz ára bor, ment fel. A szakacs-asszony, sütésért, főzésért 24, ürű húsrá 12, hat icze borsóra 18 kispénzt kapott. Az egész vendégség 1 font, 6 pénz, és 24 kispénz ezüstben került. A költség a város pénztárára rovatott ².

Dec. 9.

És ennyit tudunk felmutatni az országgyűlés egy egész heti folyamatáról. Következő hetet a „választás”-i szócska feletti vitalkozások foglalták el. Mig ez iránt a magyar urak s Ferdinánd közt a egyesség megtörténnék, honi dolgaink külföldi viszonyait vegyük szemügyre; s éjszakon, Krakkóban állapodjunk meg, — hol a Kammerer eljövete óta, nem csekély változás történt. Milly hévvel pártolta Zsigmond s főként Szydloviczky Kristóf a Ferdinánd ügyét, a fennebiekből láttuk; de

---

¹ Gévay Urk. z. Gesch. XI. Egykorú másolata, a laibachi püspök titoknokától, a cs. k. titk. levéltárban; illy felirattal: „Elegantissima Epistola contra Joannem Scepusiensem.” — Gévay e levelet a Pozsonba gyűlt országos rendek által irottak hitte; azonban, tartalma helyesebben illik a királyné tanácsosaira. — ² „Item Sontag nach Concepcionis Marie haben meine Hern zu gast geladn die Hern von Edenbürg vnd bei dem Her Richter, ain mall gessen, ist aufgangen zu sidn vnnd pratten X t. rindfleisch per I β XXII d. vnd funf Kopaun per III β X d. vnd ain Hasen per II β XXII d. II β X d. vmb semel, vmb wein II β . vmb opff VI d. vnd der Kochin geben XXIII d. vnd vmb castraun vleisch XII d. VI. halb arbais per XVIII d. Thuet alles I t. VI β XXIII d. Pozson városa számveteli könyve 1526. Egy font (talentum, Pfund) ezüst, állott 8 pénzből (solidus, Schilling), 1 pénz 30 kispénzből (denarius). Tehát 1 font húsnak 4 kispénz, vagyis 2 ezüst krajczár volt az ára.

láttuk egyszersmind azt is: hogy ő, Magyarországot úgy tekintvén, mint saját országa védfalát, mely ha leromlik, Lengyelországot is magával ránthatja, Ferdinándnak átalában békét javasolt, — különösen pedig, Magyarország elnyerésére, segédkezet csak azon esetre ígért: ha az, háború és fegyvervonás nélkül fog történni. Midőn tehát a Ferdinánd november 17-dik és 25-dikén kelt leveleit vette, s azokból megértette: hogy Ferdinánd, az ő segedelmét s további tanácsát, az időközben királylyá megválasztott János ellen, és a dolog e változta miatt Magyarországnak fegyverrel is meghódítására sürgeti, fennebbi elvéhez következetesen, Ferdinándtól távolabb lépni ügyekezett. E részben, nem lehete, még a Szydlovieczky buzgó működésének is egyéb sikere: mint, hogy a különben egyenesen tagadó válasz, a bölcsek köpenyegé alá rejteték, a bővebb és komolyabb megfontolás ürügyével enyhítették. Szydlovieczky — miként Ferdinándhoz december 8-dikán írt válaszában mondja — tartozó tisztelettel megcsókolta azon két rendbeli levelet, melyeket ez, hozzá, november 25-dikén küldött, s melyek egyikében a királyhoz intézett levele mását is közölvén, az eredetinek átadását meghagyta. Teljes örömmel s szívességgel engedelmeskedett ő a parancsnak, és nemcsak a levelet tüstént kézhez szolgáltatta, de egyebet is mindent szorgalmasan elkövetett, mit neki Ferdinánd meghagyni méltóztatott. Azonban, monda, az eredmény előadásával, a Ferdinánd különben is sok gonddal terhelt idejét, elfoglalni nem akarja; kegyelmes urának szándékát és ohajtását, ő felsége, mind a válaszból, írva, mind a követtől, szóval, teljesen megérteni méltóztatik ¹. E válasz pedig következő volt:

¹ „Allate sunt mihi bine litere cum literis Serenissimo domino meo inscriptis, ex Vienna, XXV Nouembris datae, quas cum ea qua debui reuerencia accepi et deosculatus sum stb. In hys nolo Maiestatem vestram alioqui multis negotijs distentam ocupare, Nam mentem et desyderium Maiestatis regie domini mej graciousissimi, primum ex literis, postea ex oratore eius plene intelligere dignabitur.” Gévy Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

Zsigmond, isten kegyelméből Lengyelország királya, Litván nagyhercege, Orosz- és egész Poroszország, Maszov stb ura és örököse; a fenséges fejedelem Ferdinánd úrnak, ugyanazon kegyelemből Csehország elválasztott királyának, Ausztria főherczegének, Burgund és Brabánt herczegének, Flandern és Tirol grófjának, a birodalom főhelytartójának stb, a mi kedves öcsénk és vérünknek, üdvét, s dolgai szerencsés sükerének nőtön-növekvését! — Fenséges fejedelem, kedves urunk öcsénk és vérünk! Két levelet vettünk e napokban felségedtől, egyet november 17 -dik, mást ugyanazon hó 25 -dikéről, Bécsből, Ausztriából; mellyekből azt: mi előttünk különben sem vala ismeretlen, hogy tudniillik felségednek és fenséged hitvesének, a mi kedves unoka- hűgunknak, Magyarországhoz mi joga van? miként azon egyéb dolgokat is, mik tervét gátolni látszanak, jól megértettük. Mi ugyan, fenséges fejedelem! mind ama hajdani, s több évek óta kölcsönös kötelezettségek által erősített jóakaratnál és összeköttetésnél fogva, melly köztünk s a fenséges császári ház között régen fennáll; mind azon különös szeretetnél is, mellyel fenséged és unoka-hűgunk, a fenséged hitvese iránt, már hosszabb időtől kezdve méltán viseltettünk, fenségednek minden szerencsét s magas tisztességek elérését, a legbővebb mértékben s őszintén ohajtunk; — az azonban, mit fenséged most tőlünk kívánni látszik, hogy mi, fenségednek, a Magyarországhoz jutásra olly hirtelen segedelmünket és tanácsunkat nyujtsuk, e zavart és nehéz tárgyban nekünk mind gondteljesnek, mind felette bajosnak tetszik ¹. Látjuk ugyanis: hogy ezen ügy, más egyebek szintűgy, mint főként az új királynak Magyarországon történt véletlen megválasztatása miatt, elannyi nehézsé-

¹ »Nos quidem Serenissime Princeps,..... amplissimas quasque fortunas, et maximorum honorum incrementa, ei sinceriter fauemus, Verum, ad Regnum Hungariae assequendum, opem et consilium nostrum, quod a nobis nunc poscere videtur, utpote in re perplexa et difficili, tam subito ei prestare, cum arduum, tum perdifficile nobis videtur.»

gek közé bonyolodott, miszerint ezeknek, tanácscsal elhárítására, hosszabb és komolyabb megfontolást, meghányást-vetést vélünk szükségesnek. Miért is, nem kétljük, fenséged, szokott szelidségéhez és ildomához képest, nyugodt kebelrel fogja viselni, ha illy szövevényes és nehéz tárgyban, jelenleg semmi tanácsot nem adunk; mert, adott tanácsunkért később megpirulni, teljességgel nem szeretnénk¹; hanem idő jártával, mit rövid nap bekövetkezőnek hiszünk, miután több dolgokon körültekinténk, s magunkkal kellőleg számot veténk, miket a fenséged ügye s méltósága érdekében lenni gondolunk, saját követünk által, megjelentjük fenségednek. Addig pedig, — és itt már csak töredékekben van fenn az emberséges levél² — igen- igen kérjük fenségedet: legyen szíves magát, mennyire lehet, a háborútól és egyéb ellenségeskedéstől viszzatartóztatni, miután az év szaka illy vállalatokra különben sem helyes, nem alkalmas. És, úgy hiszszük, méltó azt is gondolóra venni fenségednek: vajjon, egy hajdan virágzó, de most szerencsétlenségtől hányatott keresztyén ország, végveszedelemre s teljes összeomlásra juttatandó? tehát a töröknek, ki az illyeseket vizsga szemmel szokta tartani, ha Magyarországot ezen oldalról is zaklattatni észreveszi, arra, hogy azt egész erővel s ügyekezettel elfoglalja, alkalom nyújtandó-e?³ Mindezekért fenséged, mit a dolog, idő és okosság kíván, a körülményekhez képest megfontolni, czélszerűen elrendezni, s ezen olly emberszerető nyilatkozatunkon, kétségkívül, megnyugodni méltóztatik. Boldog és hosszú életet kívánunk fenségednek, s magunkat szeretetébe

¹ »Nec enim vilo pacto committere vellemus, ut nos, consilii nostri pudere debeat.« — ² Két, három, négy, sőt néhol nyolcz szó is olvashatatlan; de az értelem teljesen kivethető. — ³ »Quam tamen plurimum petimus, velit interim sibi a bello, et reliqua hostilitate, quantum fieri poterit, temperare (3 szó)..... ipsum anni, ad res gerendas sit minime aptum et commodum. Considerare etiam (3 szó)..... stram opereprecium ducimus, ne Regnum christianum, et quondam florens, n (8 szó)..... ictum existens, ut pene in extre (2 szó)..... ret, funditus intereat (7 szó)..... enta observare solet, si Vng..... ab ea parte vrgeri olfece (7 szó)..... penitus occupandam, omnes suos conatus animumque adjici (7 szó)..... judicare potest.«

ajánljuk. Kelt Krakkóban, karácsonhó 9-dikén, az úr 1526-dik esztendejében, uralkodásunk 20 - dik évében.

*Zsigmond király sk.*¹

Lengyelországból délnyugotnak, a velencei köztársaság földére, Venzonébe fordulunk; hol a Batthyányi Ferencz követeivel, Kamarjay Tamással találkozunk. November 18-dikán, vasárnap, tehát épen az nap, mellyen Ferdinánd a horvát követeket kihallgatta, indult ő ki Bécsből, Velence s illetőleg Róma felé, lóháton, hatod magával. Venzonébe, két hét múlva, szinte vasárnap, december 2-dikán ért; hol a kapitány s városi tanács, miként minden embert, ki Bécs vagy Magyarország felől jött, úgy őt annál kíváncsiabban látta, mert a horvátországi bán legfőbb emberének hallván, általa alapos hírekhez jutni reménylett. „Midőn Bécsből kiindult, — monda azonban, ovatosan, ő — akkor Ferdinánd Bécsben volt. Ott-mulatása alatt érkeztek hozzá a csehországi követek², az újsággal, hogy cseh királylyá elválasztatott. Mi az erdélyi vajdát illeti, ez Magyarországot akkor elfoglalhatja, mikor neki tetszik; mert a havaselti és moldvai vajda is vele tart, s a horvát bánt és még néhány más urat kivéve, az ország valamennyi nagyjai által kikáltatott királylyá. Az özvegy királyné férjhez szeretne hozzá menni, de ő nem akarja elvenni, mindaddig: míg bátyja, Magyarországhoz igényelt jogáról, le nem mond. A lengyel királyról azt a tudósítást adhatja, hogy a magyarok nem fogadnák el királyukul; sőt — jegyzé meg — az is jól történt: hogy Lajos és ennek atyja meghalt, miután sem egyik sem másik, soha semmi jelest nem tett az országért, miért is halálukat csak kevesen bánják.” Egy florenczi ember volt a Kamarjay kíséretében; és ez azt sugta a tanácsnak: hogy Kamarjay a velencei dogéhoz ügyekszik, vele bizonyos tárgyban értekezni; de miben? kitudni nem lehetett. A János király erejét, ugyanő, 25 ezer embernél többre számította, s hozzáadta: hogy

Dec. 2.

¹ Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ² Hihetőleg azok, kiket Ferdinánd a cseh országgyűlésre küldött volt.

ha Ferdinánd, Jánost megbántja, ez egész Ausztriát azonnal lángba borítja ¹.

Az udinei helytartó, Moro János, ki mindezt úgy, a mint a venzonei kapitánytól és tanácstól vette, ugyancsak december 3-dikán, tüstént tudatta a köztársasággal, heted nap, azon hó 9-dikén, Venzonéból újabb híreket kapott. Villachban egy magyar kereskedő beszélt: hogy János királynak, a dunántuli részeket kivéve, egész Magyarország birtokában van, s maga a pozsoni vár sem akar az ellenfélnek meghódolni; hogy, miként titkosan rebesgetik, János és az özvegy királyné között, házasság készül; végre, hogy a János serege 25 ezer emberből áll, a Ferdinándé ellenben alig 8 vagy 9 ezerből, s ez is húszanharminczanként oszlik. — Utóiratul ragasztá a venzonei kapitány és városi tanács e tudósításhoz, azon, már estve, egy Pettauból jövő kereskedő által érkezett hírt: hogy a Ferdinánd hadai, valamely Pozsonhoz közel, a víz mellett eső helyet elfoglaltak s az ott talált magyarokat leöldösték. A kereskedő nem tudta másképp nevezni e helyet, csak hogy ott bizonyos vámot

¹ „Heri zonsè in questo nostro luogo thomasio comarlicz zentil homo ongaro cum 5 caualli, e per quello habbiamo possuto intender le el primo homo che sia apresso el ban della coruatia, qual partite da Viena alli 18 dil passato, et va a venetia, e dice chel principe era a viena, e che essendoui anche esso meser thomaso, gli zonseno li oratori boemi chi portorno la noua ad esse principe come le ha sta electo re de boemia, item dice che el vayuoda transyluano puol tor la corona de hongaria quando gli piace, perche lha il fauor del vayuoda de transalpina e della vallachia e tutti i baroni ongari el chiamano per re excepto il ban dela coruatia et alcuni altri baroni, item dice che la regina de ongaria voria el vayuoda transyluano per consorte et che esso vayuoda non la vol sel principe suo fratello non li crede la raxon chel pretende hauer nella ongaria, Dimandato del re de pollonia non disse altro saluo che ongari non voriano el se facesse suo re, subzonzendo chel re de ongaria e suo padre steuano ben mórta perche mai feceno cossa alcuna generosa per il reame e per bo che pochi se duoleno de la morte sua, cum ditto meser thomaso e uno fiorentino qual ha ditto voler conferir col serenissimo non lassandosi altramente intendere de che cosa, el qual fiorentino disse chel vayuoda ha da XXV° e piu combatenti, e che sel principe ferdinando gli facesse alcuna mouesta esso vayuoda gli metrua a focho e fiamma tutta laustria.” A venzonei tanács levele Moro Jánoshoz, decemb. 3-ról 1526. Sanudo XLIII, 228 l.

szoktak szedni; történetünk azonban eléggé mutatja, miként ő a pozsoni Vizitoronyról s a november 21 - dikei sajnós eseményről akart szólni. Ugyanezen utóiratból értjük: hogy Ferdinánd, már ekkor készíttetni kezdte a hidakat és dereglyéket, a török s illetőleg János ellen tavasszal viselendő megtámadó háborúhoz, melyet a csehek is fognának segíteni. Moro nem mulasztotta el december 10-dikén ezekről is értesíteni a köztársaságot¹; melyet majd folytatában, más nap, egy érdekesebb hír lepett meg. Capo d' Istriából Minio Alajos kapitány arról tudósította: hogy az új magyar király követé, a zengi püspök, hat lovas kíséretében, oda jött, s a signoriához ügyekszik, végtelen nagy fontosságú dolgokban². Még azon éjjel, késő, éjfél utáni 3 óra tájban, megérkezett a püspök Velenczébe, s a szent Ferencz zárdájába szállt; azon rövid jelentéssel: hogy november 11-dikén, szent Márton napján, Székesfejerváron, a 36 éves erdélyi vajda, János, szepesi örökös gróf, a magyarok által királylyá elválasztatván, megtétetvén, s 7 püspöktől megkoronáztatván, őt követül küldötte, sebes postán, a signoriához³. Nagy

Dec. 10.

Dec. 11.

Dec. 12.

¹ „Le venuto vno nostro citadin da villacho qual dice hauer parlato con vno mercadante ongaro suo cognoscente, qual veniua da quelle parte el qual gli ha referito: qualiter el vayuoda transyluano ha la obedia[n]tia de tutta la ongaria dal danubio, in la de qua non ha, E dice chel castello de prespurch ancora se tien, ne ancora ha volesto dar obedia[n]tia alla regina, item dice che se diuulga secretamente tamen chel se tratte parentella tra el vayuoda e la regina ongarica” stb. Venzone lev. Morohoz, decemb. 9 - ról 1526, Sanudo XLIII, 245 l. — „El principe ferdinando ouer le sue zente hanno presa in certa terra poco lontana da prespurch apresso laqua, doue se paga certo Datio, non sapiano altramente el nome de esso luogo, et che hanno tagliato a pezi li hongari che erano alla custodia di ditto luogo” stb. Ugyanaz u. o. — ² „Di cao distria di ser aluixe minio p^o et capitaneo di..... vene vna letera come in quel zorno erra zonto deli lo Episcopo di segna con 6 cauali quel ha ditto easser ambador del nouo re di hungaria electo qual fo creato el di di san martin in alba regal et vien a la signoria nostra per ambador per cose di grandissima importanza” stb. „Et si vene zo fo passo horra 3 di note.” Sanudo XLIII, 242 l. — ³ „Gionse in questa serra in questa terra lambsador dil re di hongaria moderno che lo Episcopo di segna fo frate di san francesco et e alozato a san francesco di la vigna et disse come a di XI novembrio el zorno di s. martin in alba regal il vayuoda transyluano nominato Zuanne

Dec. 14. tisztelettanusítás közt vezetettet be pénteken, december 14-dikén, Jozefics, a tízek tanácsába; szerzetes köntösben, püspöki csuklyával, fekete fővegge. — A signoria parancsából, Velence 12 előkelő nemese kísérte: Foscari Sebestyén, Bon Alajos tanár, Foscari Márk-Antal tanár, Capello Alajos, Barbarigo Mihály, Marin Benedek, Minoto Lénárt, Malipiero Priamus, Diedo Victor, és még kettő, mindnyájan skárlátban; csupán Dandolo János-Antal, a Jozefics kedves barátja — ki őt már máskor, midőn a Frangepán Kristóf nevében járt Velenczében, szállással fogadta — jelent meg a püspök iránti rokonszenvből egészen feketében. A doge, szokott udvariasság után, átvette a levelet, melyben őt János, november 16-dikán, tudósítja Magyarország királyává léte felől; s felolvastatván azt, Jozefics illy értelemben tartotta latin beszédét, a tanácshoz: „A mohácsi ütközet szerencsétlen kimenetelének oka, az volt: mert a magyarok nem akartak 3 napot várni, míg mind az erdélyi vajda, seregével, mind más felől Frangepán Kristóf, hadaival megérkeznek; azt mondván a királynak: hogy ha ezek megjönnek, övék lesz a diadal dicsősége, és nem a királyé; miért is, auguszt. 29-dikén, az ellenségnek dühösen neki vágtak, számos törököt lekasaboltak, s az ágyúkon vitézül átrontottak; de visszatérőkben többen megcsúfoltattak, az ágyúk által megtörtettek; majd, általános vereség lőn, a király szaladni akart, mocsárba merült, s meghalt. A török Budára ment; vidékét Pesttel együtt felégette; azonban majd, september 19-dikén felkerekedett s Magyarországból nyakra főre kitakarodott; odahagyván szekereit, barmait, egyéb sokat érő jószágait. És a török seregnek ezen hirtelen visszavonulása miatt, bizonyosnak tartják: hogy a szultán meghalt; mi annál hihetőbb, mert az ellenség, Péterváradjánál egyebet, mellyet megerősített, magának meg nem tartott.

---

conte de seppocio perpetuo di eta (hézag) fo electo et creato da li regnicoli hungarici re di hongaria et incoronado da 7 Episcopi et ha expedito il prefato orator a stapheta a la signoria nostra.” Sanudo XLIII, 244 l.

Péterváradja, a Szerémségben esik, a Dráván innen ¹; a Drávántul azonban egyebet nem tett: mint, hogy azt elpusztította. Miért is, az ország visszatért főpapjai, zászlósbai és nemesei, Székesfejeváron, királyt választani, egybegyűlvén, a fenséges erdélyi vajdát, királylyá, elválasztották, s szent Márton napján, november 11-dikén, 7 püspök által, szokás szerint, megkoronáztatták. Ő felsége tehát, a jó békességet és barátságot ezen méltóságos uradalommal, az eddigi fenséges magyar királyokként, fentartani és folytatni kívánván, őt küldötte, postán, követül, hogy meghozza híret, királylyá létének stb. Egyébiránt követsége többi részét egy más kihallgattatáson fogja előadni" ². — Nyájas szavakban válaszolt a doge a püspöknek: „mikép a velencei állodalom őt, jó szívvel látja; ő felségének királylyá létén örvend; s a mint mindenkor jó barátságban volt Magyarországgal, abban

---

¹ Velenczétől számítva. — ² „Vene in colegio lorator dil re nuovo di hongaria . . . . vestito di beretin da frate col capuzo da episcopo et bareta negra in capo . . . . et la signoria lo mando a leuar a 12 zentilhomeni vestiti di scarlato . . . . questi erra etiam ser zuan antonio dandolo vestito di negro per esser suo amicissimo . . . . hor intrato in colegio et il serenissimo fatoli le debite acoglientie sentato et presentato la letera credential per la qual da notitia di la creation in re di hongaria disse latine dil confito sequito e che hongari per non aspetar 3 zorni piu che zonzesse il vayuoda predito con il suo exercito et il conte Cristophoro con le altre zente dicendo al re che zonti fosseno questi lhonor di la vitoria si la si hauesse saria sua e non dil re vnde con furia a di 29 auosto volseno dar dentro e amazono assa turchi passono le artellarie virilmente ma nel ritorno fonno ben hongari maltratati et roti da ditte artellarie per ilche sequito la rota et il re uolendo fuzer se impaludo et morite, disse poi che il turcho vene in buda et bruso la terra et peste et poi a di 19 septembrio senza altro si parti et si leuo di hongaria et ando via il suo exercito con furia lasando cariazi gambelli et altre cose di valuta per ilche si tien certo chel signor turcho sia morto . . . . ne ha tenuto altro che peter varadim qual a fortifichato che in la serimia si che di la di la draua ma di qua in la hongaria non auto nulla solum deprada il paese per il che reduti li prelati baroni et nobeli dil regno in alba regal per elezer re di hongaria hanno electo il serenissimo vayuoda transyluano per re et il zorno di san martin a di XI novembrio fo incoronado da 7 episcopi iusta il solito" stb. Hihetőleg innen támadt azon kétség, hogy némelyek Várdaynak, mások Podmaniczkynek tulajdonítják a János megkoronáztatását.

lesz vele jövődjére is." — „Az említett erdélyi vajda s elválasztott magyar király, János, szepesi örökös gróf — jegyzé meg Jozefics, beszédét folytatólag — 36 éves; felesége nem volt soha; s az az ember: ki a néhai fenséges Mátyás királyt akarja követni tetteiben¹. A török szultán, csak harmadfél nap mulatott Budán²; mellyet el akart ugyan égettetni, de nem tudott; minthogy a házak majdnem mind boltra vannak építve; midőn pedig a török sereg, visszavonultában a Dunán³ átköltözködött, a hid hirtelen leszakadt; mi 15 napig köz tudomásra nem jutott, s temérdek értékű vagyont és 30 ezernél több rablott barmot találtak utána a partokon." Ezt előadván, engedelmet kért: hogy azon levél, mellyet királyától hozott s átnyujtott, nem, miként királyok szokták, irhára van írva, miután irhát kapni sehol sem lehetett, s e papirost is 100 mértföldnyinél messzebből, egészen Bécsből, voltak kénytelenek hozatni. Megemlítette végre: hogy 22 lovas kíséretében kellett volna jönie, de hirtelenében csak 7 lovassal küldetett el; kikkel Capo d'Istriából hajón érkezett⁴.

Dec. 15. A Jozefics által kívánt titkos kihallgattatás, más nap szombatra, december 15 - dikére halasztatott; s ekkor már, csak a Foscari Sebestyén és Bon Alajos, ismét skárlátba öltözött két tanár kíséretében, jelent meg a püspök, a tízek tanácsában⁵. „A

¹ „Questo vayuoda transilvano..... di eta di anni 36 (tebát csakugyan Eber Pálnak van igaza: hogy János 1490-ben mart. 29-dikén született, a mivel Bethlen Farkas is, ki Jánost 1514-ben 24 évesnek mondja, egyezik; Hist. Wolf. de Bethlen I, 42 l., bővebben Wagner Anal. Scepusii IV, 33—34 l.) non auto mai moier e homo qual uol seguir le operation dil quondam serenissimo re matias.” — ² Septemb. 11-dikétől 21-dikéig, tebát 10 nap mulatott. — ³ „Quando turchi passo la draua di ritorno” nyilván hibásan áll a Dráva, a Duna helyett. — ⁴ „Item si scuso che la letera apresentoie dil re prefato non erra in carta bergamena come e solito scriuer il re perche non si trouo carta in niun locho imo la bambasina si conuene mandar piu di 100 mia che fo a uiena a tuorla, poi doueua venir con 22 caualli et per la pressa e sta expedito solum con 7 caualli li qual di cao distria in vna barcha li a mandati a chioza.” Gévy Urk. z. G. Kl. Saudonál XLIII, 251 l. — ⁵ „Vene in colegio lorator dil re di hongaria pur acompagnato da do dotori in scarlato ser sebastian foscariini et ser aluixe bon, et aue laudientia secreta.”

magyar király — monda ez — nem kér e köztársaságtól, sem aranyat sem ezüstöt, mire neki szüksége nincs, hanem csupán jó barátságot; s igen szeretné, ha innen hozzá két követ küldetnék, kik állandóan mellette maradván, őt tanácsolnák.“ Majd, hogy a főként kereskedelmi érdekektől vezetett népet, annál inkább megnyerje küldőjének, előadá: mikép az említett király, húst, eleséget, és minden egyebeket, mik eddig a német földön keresztül vitettek Magyarországra, az ausztriai főherczeg Ferdinánddal lévő felette nagy ellenségeskedés miatt, ezután Velenczéből akar hozatni¹. És, noha az említett főherczeg, kit a magyarok igen gyűlölnék, elválasztatott légyen is Csehország királyává, ezen elválasztásnak még nem kis bökkenője van; minthogy, ha valósággal király akar lenni, egy millio és ötszázezer darab aranyat ki kell adnia erszényéből, miszerint az ország azon várait, halastavait és egyéb jószágait, melyeket a meghalt két előbbi király elidegenített, a választás feltételeihez képest, viszszaszerelhesse. Ellenben, a vajda királylyá-választatásában, Magyarország valamennyi főpapjai, zászlósbai és nemesei megnyugodtak, három egyént kivéve, kiket megnevezett²; s nyomatéku vetette beszéde végére: hogy a velenczeiek előtt annyira ismeretes gróf Frangepán Kristóf, legelső személy, ő felsége után, az országban, s ő felségének főkapitánya³. — A doge röviden felelt: „Szokás szerint tanácskozásba fog vétetni a dolog s a válasz vele majdan tudatni⁴.“ A titkos kihallgattatás, ezzel, végződött. Vasárnap, december 16-dikán, a horvát bán követe, Kamarjay Tamás jelentette magát a dogénál, s választ kért kívánataira. A válasz abból állt: hogy a velenczei köztársaságnak nincs költsége az

Dec. 16.

¹ „Uol far venir di qua carne polami et ogni altra cossa che prima andaua per terra todescha via atento lodio grandissimo con larchiducha di austria don ferdinando qual e odiato molto da hongari.“ — ² „Item disse come tutti li prelati baroni e nobeli dil regno erano sta contenti di la creation di questo vayuoda in re exepto tre qualli nominoe videlicet“ (itt a nevek helye üresen maradt). — ³ Ez mutatja hogy Jozefics csak november vége felé indult el követségébe. — ⁴ „Il serenissimo li disse che iusta il nostro solito si consultaria e se li responderia.“ Gévay u. o. Sanudo után.

erdélyi vajda ellen folytatni háborút. Jozefics a köztársaság által 15 arannyal s különböző fűszerekkel tiszteltetett meg.¹

Dec. 13. A Bécsben megjelent csehországi követség teendői azonban, nem csupán a fennebbi tisztelgésekben határozódtak. Csehország rendei, a szabad királyi választást, jogaik és kiváltságaik megerősítését, s elidegenített tartományaik visszacsatolását, eleve írásban kívánták biztosíttatni. Ezért Ferdinánd, december 13-dikán, mind azt: hogy az említett rendek őt, nem tartozás, hanem szabad jóakarathól, az ország szabadságai szerint, választották el királyukul, — mind pedig: miszerint a Morvaországot, Sléziát és Luzsiczát tetteleg követelő János ellen, a cseheket annál inkább magához kapcsolja, azt is kénytelen volt oklevelileg elismerni, hogy „miután azon csehországi rendek úgy értették, mikép Magyarország, és ennek rendei, némelly, Csehországhoz örökösen csatolt s azt illető tartományok iránt, némi jogot akarnának követelni, sőt valami zálogleveleket is birnának, melyeknél fogva azon tartományok mindaddig Magyarországot illetnék, míg érettek Csehország bizonyos pénzöszeget le nem fizetne, — a csehországi rendek pedig, ezeknek ellenmondólag, kinyilatkoztatták: hogy ők e részben, sem a magyar koronának, sem senkinek másnak lekötelezve nincsenek, sőt az egész ügyet, bármedly pártérdek-nélküli bírák igaz ítélete alá bocsátani készek, — ha ki, az innént-érintett, Csehországhoz hajdan óta csatolt azon tartományok vallamellyike ellen, valamit erőszakkal tenni akarna, vagy tenne, Ferdinánd, a cseh rendeket el nem hagyja, hanem mint Csehország királya, tartozó köteletségénél fogva is, segedelmők és védelmőkre lesz“².

---

¹ »A di 16 stb. Vene lorator dil ban di Croatia per auer risposta stb. Noto fo risposto al dito orator dil bam per il serenissimo come por adesso non si pol far speza di andar contra il vayuoda etc. Fo mandato a donar alorator vngaro zoe dil ditto vayuoda duc. 15 sia core confecion specie et muschatelle etc. Sanudo XLIII, 262 l. — ² Katona XX, 19 — 21 l; Dumont után IV, I, 469.

Miután a szabad királyválasztás, Ferdinánd részéről, a cseheknek ekként oklevelileg elismertetett, nem volt ok többé azt a magyarok irányában miért ellenzeni; a Pozsonban már második hétre együttlévő országgyűlés célhoz-vezetésében tehát, ezen-tul nem a „választás“-i szócska kérdése, mellynek megemlítésében immár Ferdinánd is megegyezett, hanem az országos rendek hiánya, szolgált akadályul. Fő tekintélyek, mint a bán Batthyányi Ferencz, a vránai perjelség-kormányzó Tahy János, és az olly közel lakó gróf Szentgyörgyi Farkas, elmaradtak; a vármegyék közül, mellyeket János király keményen eltűnt, képviselő által egy sem, a szabad királyi városok rendéből pedig, Pozsonon kívül, egyedül Sopron jelent meg¹. Annál nagyobb számmal sereglettek egybe az egyes nemesek; nagyobbal mint e közveszélyben, e pártokra szakadt hon állapotában² s téli időben reményleni lehetett; sőt, miként Ferdinánd értesítették, sokkal nagyobbal, mint kik a János elválasztásán Székesfejerváron voltak³. Illy körülmények közt, Mária királyné, nem mulasztotta ugyan el: mind Batthyányit, mind Szentgyörgyi Farkast, sürgetni levelei által; ez utóbbit, december 14-dikén, Ferdinánd biztosai is felszólítván: méltóztassék ő nagysága, a fenséges

Dec. 14.

¹ Goldast II, 451. — Hogy a vármegyék képviselői e választáson jelen nem voltak, világos a János király ellennyilatkozata következő szavaiból: „Nulla lege, nullo ordine servato, nullo Comitatu Nobilium, sine quibus talia fieri non possunt, presentibus solis lanzknetis armatis, et quibusdam servientibus Regine hungaris, et ciuibus Posoniensibus ac Soproniensibus egregios illos Electores circumstantibus”. Jura Regis moderni et Ferdinandi; eredetije a britt muzeumban. — ² Istvánffy IX, 86 l. Egyébiránt, kiket Istvánffy név szerint előszámál, azok közül alig volt egy-kettő jelen. Hogy Batthyányi Ferencz, Szentgyörgyi Farkas és Tahy János jelen nem voltak, hogy Török Bálint, Pekry Lajos és Nyáry Ferencz még 1527 elején is a János részén állottak, sőt a fogságba esett Nagy Imre alnádor is átment, látni fogjuk; tehát csak Batthyányi Orbánról, talkózi Bánffy Boldizsárról, Gyulay Istvánról, Czobor Gáspárról, Pereghy Albertről és Serédy Gáspárról lehet valószínűnek venni az Istvánffy állítását; kik azonban, ekkor még, igen kis tekintetű emberek voltak. — ³ „L'election depuis faite en ma personne de roy dudit hungrie avec bon nombre des seigneurs et autres dudit pays et trop plus que en celle dudit vaivoda.” Gévay Urk. der Verbált. I, 30 l.

csehországi király, a királyné, s a felszólító biztosok tekintetéből, másnap, Pozsonban megjelenni, és azon király nevében tárgyalandó ügyekben részt venni, mi által mindnyájoknak igen kedves dolgot fogna cselekedni ¹; e sürgetéseknek azonban, többé sikere nem volt, és e különben is gyanús két úr elmaradása miatt, az olly régen várt, régen tervezett király-választási cselekvényt továbbra halasztani, czélszerűnek nem tartatott. Épen az nap, mellyen a velencei titkos tanácsban Jozefics el akará hitetni: hogy a János királylyá-tételében Magyarország valamennyi rendei megnyugodtak, december 15-dikén, kiáltotta le s hirdette ki a pozsoni városházából egy magyar, kit erre a városi tanács 1 font és 2 pénz ezüstért megfogadott, hogy más nap, a Ferdinánd királylyá-választatása végett, országos gyűlés fog tartatni ². A

Dec. 16. kihirdetett napon tehát, vasárnap, december 16-dikán, a Pozsonban jelenlévő főrendek és nemesek, velek a Ferdinánd biztosai s Mária képviselői, fegyveres láncsásoktól, az özvegy királyné néhány magyar szolgáitól, s Pozson és Sopron városok polgáraitól körítve ³, a szent Ferencz szerzetesei szűz Máriáról czímzett agg zárdájába sereglettek ⁴; hol, minden bosszuságuk mellett, a várbeliek küldöttei is megjelentek ⁵. A gyűlést, törvényes jogánál fogva, a nádorispán, ecsedi Báthory István nyitotta meg. Röviden vázolta: a Mohácsnál szenvedett csapás iszonyú voltát; előadta: az ország szörnyű elpusztultát, az egész magyar hadsereg tönkre jutását, minden táborszerek és hadi fegyverek odavesztét, s hogy az ellenség, áttörvén a határszéli gátakon, az ország várait, részint erővel részint alkura megvette, így magának a fekete tengertől a felső tengeriglen, szabad utat nyitott Magyarország tar-

¹ Pray Epist. Proc. I, 291, 292 l.; és Kovach. Suppl. ad Vest. Com. III, 93 l. Cornides kéziratai után IV, 44 l. — ² „Item Sambstag vor Thome geben chamberer a ynem Hungarn der den Landtag vom rathausz herab geschrien vnd verkundt hatt zu der erwelung Konig Ferdinandi, facit I t. II β d.” Pozson városa számviteli könyve 1526. Tehát magyarul hirdette-tett ki az országgyűlés. — ³ Jura Regis moderni et Ferdinandi. — ⁴ Cs. k. titk. levéltár. — ⁵ Ferdinánd biztosai 1527-diki febr. 6-ról, ugyanott.

tartományaihoz. „Miután tebát — mond — az ország véd-falán ekként tört rés, oly széles és oly nagy, hogy azt be-tölteni s megóalmazni semmi magán ember ereje nem képes, ha valaha, most van szüksége Magyarországnak egy oly hatal-mas fejedelemre, ki nemcsak kifosztott várait ágyúkkal és egyéb kellékekkel felszerelje, de a mult nyáron elvesztetteket is visszanyerje, megerősitse; s a töröknek, ha egykor Ma-gyarországra még visszatérni akarna, szárazon mint vizen fel-készült hadi sereggel, ellentálljon. Olyannak pedig, ki mindezt megtegye, a szomszéd fejedelmek közt ő egyedül Ferdinánd királyt tudja, kivüle mást senkit nem ismer”¹.

A nádort, a szónoklatban, Ferdinánd teljes hatalmú biz-tosai váltották fel; a magyar urak kijavítása után Ferdinánddal kölcsönös egyesség mellett megállapított következő beszédet tartva, az ország összes rendeihez: „Főtisztelendő, tiszte-lendő, tisztos, tekintetetes, nagyságos, bátor, nemes és vi-tézlő, okos érdemes urak; érsek, püspök, főpap, és minden más egyházi mint világi méltóságú és czimzetű rendekbeli uraink! Minket a fenséges fejdelem, Ferdinánd, Csehország elválasztott királya, tisztelendőségtekhez a végett küldött köve-tekül: üdvözetünk után, mondanók meg, hogy ő fensége, a cseh király, hallván a fenséges magyar- és csehországi király-nak, az ő kedves öcscsének siralmas elvesztét, az egész ke-resztyénség e hihetetlen csapását, romlását, szaggató fájda-lommal vette; és legott gondolkozni kezdett: miként? mi ta-nácscsal s erővel lehetne e nemes országot, a török kárho-zatos uralmától megszabadítani? várait, Nándorfejérvárat s többi véghelyeit visszanyerni, és magát az országot is eléb-beni állapotába, szabadságába, visszahelyezni? Mert szeme előtt forgott: hogy, ha ezen ország, hosszasan a török hatalmában lenne, az ő ausztriai tartományait is hasonló veszély érhetné;

¹ Declaracio electionis Ferdinandi in Regem Hungarie. Eredetije a britt muzeumban; akkori másolata a cs. k. titk. levéltárban, némi különbséggel.

egyszersmind arról sem felejtkezett meg: mennyivel tartozik ő Magyarországnak, a jó szomszédságnál szintúgy, mint azon kölcsönös sógorságnál fogva, mellyel mind ő, mind a császári felség, a fenséges Lajos királyhoz kötött. Mind ezekért tehát, mind más szükséges okokért is, egész ügyekezettel azon volt: mikép ezen ország, az ő atyjaffai s a római birodalom többi fejedelmei erejével, épségébe visszaállíttassék.”

„Időközben majd, értésére jutott: hogy a török császár, iszonyú öldöklés, pusztítás után, Magyarországból kitakarodott; a királyné ő felsége pedig, a tekintetes és nagyságos nádorispán úrral, kinek ez, az ország ősi szokása szerint, hivatálában állt, az erdélyi vajda és más urak tanácsából, Komárom mezővárosba, szent Katalin szűz ünnepére, valamennyi rendeknek, közországgyűlést hirdetett; melly gyűlésen, ő felsége, minden dolgokról tárgyalozandott, mik ezen ország üdvére, védelmére, s romlásának helyreállítására szükségesek voltak; — és a melly gyűlésre, ő felsége, a csehországi király is, előkelő követeket volt küldendő, kiktől a magyar urak, ezen ország iránti teljes jóakarátát, megérthették volna.”

„Azonban, midőn a királyné által ekként kitűzött országgyűlés határnapja, már váratnék, az alatt a vajda, saját mezővárosába Tokajba híván némelly barátait és szolgálait, kieszközlötte: hogy őt választanák el királylyá; mire nézve, rögtön, a maga és vele lévők nevében, Székesfejervárra, a közelebb mult szent Imre herczeg napjára, az új király megválasztatása végett, az ország rendelvényei és régi szokása ellenére, egy más gyűlést hirdetett ki, s magát, azoknak kedvezésével és felkiáltására, kiket ajándékokkal, adományokkal s ígéretekkel megvesztegetett, miként mindenki tudja, megkoronáztatta.”

„Mintán tehát, mindezeket, az ország közszabadsága kárára, a királyné ő felsége, a nádorispán úr, s a többi urak és országlakosok gyalázatára ekként történteknek, a fenséges csehországi király megértette, ezen országot elhagyni nem akarván, minket küldött követeiül, a királyné ő felségéhez s azon urak-

hoz és nemesekhez, kik a Komáromba törvényesen hirdetett, de szükséges okok miatt Pozsonba áttett országgyűlésen megjelentek; s ezen ország javára, mindnyájok köz és mindegyikök magán szabadságára, a határszélek visszaszerzésére, mind kül- mind bel- ellenségeik elleni védelmére, nemcsak maga vagytonát, tehetségét, kincseit, de a császári felség, a római birodalmi fejedelmek s többi atyjafiai, országai és tartományai segedelmét is ajánlja; sőt a keresztyén hitért s a ti épességbenmaradástokért, saját személyét, életét s véréit is kész kiontani ¹."

"Ő felsége, mindnyájokat, ismét meg ismét felszólítja: fontolják meg e nyomorú ország állapotát, s vegyenek szorgalmasan tekintetbe minden erőt: mit voltak képesek akkor, midőn még épek s virágzók valának, a keresztyénség leghatalmasb ellenségei a törökök ellen, a szomszéd fejedelmek segédelmével is tenni? s mit lesznek képesek ezentúl? erőben megtörvén, illy elpusztulás és romlás között; főként, ha nemcsak a törököt, de a szomszéd nemzeteket, a cseheket, morvákat, sléziaiakat s egész Németországot is, ellenségökül fogják valani."

"Gondolják meg azt is: vajjon az, ki most a királyi címet gonosz mesterségekkel megnyerte, ezen ország kormányzására, s elvesztett várainak visszaszerzésére, melyek nélkül ez ország, épen nem maradhat, alkalmas-e? és vajjon elegendő erővel bír-e? mellyel annyi hitlen mint keresztyén ellenséget, nem mondjuk legyőzzön, de vagy csak az ország határszéleitől elűzhessen."

"Csodálkozik a cseh király ő felsége, mi vakság szállhatta meg azon urak és nemesek lelkét, kik a vajdát királylyá nevezték! mintán nem ismeretlen előtők: hogy minden egyenetlenkedéseik- s veszedelmeiknek, ő volt, gyermekkorá

---

¹ „Quin etiam personam vitam et sanguinem suum paratus est pro fide Christiana ac vestra incolumitate effundere.”

óta, szerzője. Emlékezzenek csak, — hogy egyebek mellőztesenek — Zsarnó vára alatt, melyet, a királyi tekintély és parancs megvetésével, megszállott, mennyi jeles férfiút, mennyi ágyút, mennyi vagyont és jószágot veszített el, csupán magagyávasága miatt?! legrútabb szaladásával pedig, nemcsak magára, de az egész magyar nemzetre, milly gyalázatot háritott!”

„Ki tud közöletek könnyek nélkül emlékezni Nándorfejrára? mely, miként mindenki hiszi, ma is a tiétek volna, ha a jó vajda, a királyi felség által annyiszor híva, az erdélyi hadakkal idejében megérkezni s a neki kijelelt alkalmas helyre elmenni, akart volna.”

„Elküldetett néhány év múlva, a királyi felség s csaknem az egész ország roppant erejével s költségével, hogy ama fellette jeles és erős Szörény, Orsova és Pet váraknak segítségére legyen, s ő azon várakat, a nélkül hogy csak megszállattak volna is, mindazon atyátokfiainak, kik a hadmeneten jelen voltak; fájdmára s elszörnyűködésére, félelemből, mint mondják, vagy bármely más okból megszaladván, a töröknek megvenni s lerontani engedte.”

„Emlékeztek mindnyájan ama gyűlésre, mely Hatvanban, harmad éve, a vajda működésére létesült; mellyen, erőszak, ravaszság s csalárdság által kényszerítve, a királyi felség, minden jobbak, s a nemesség nagyobb része is, megjelent, — a király aztán, a főrendekkel együtt, bizonyos kerítés közé rekesztetvén, a jog és méltányosság s az ország szabadsága ellenére, mindabban megegyezni kénytelenítették, mik a vajdának és pártjának tetszetek. Így a tisztviselők letétettek, megváltoztattak; akarata daczára a királynak, ki azonban a fenyegető veszély félelme miatt, ellenszegülni nem mert.”

„Azon háború emlékét, mely minap a törökkel olly szerencsétlenül viseltetett, nincs idő melly valaha eltörölhesse. Széles egész Magyarországon nincsen senki is, ki szerelmesei közül néhány után, ne keseregne. A keresztyén világnak, a török, még soha nagyobb csapást nem okozott. Nem szükség raj-

zoldunk előttetek: hogy hányszor hívatva mind követek mind királyi levelek által, fejedelmét hazáját elhagyta, s az ütközet kimenetét meszszirol mintegy leshelyből szemlélvén, midőn az ellenséget, a király s az ország főbbi leöletése után, eltakarodni és Budát odahagyni megtudta, csak akkor árulta el mit táplált legyen már rég kebelében; a királyi várat tudniillik elfoglalta, s azon czimet, mellyel mostan él, bitorolni elkezdte.”

„És lám, milly hűven teljesítette ő tiszti kötelességét is! A szent koronát, mellyet az egész ország az ő hitére s őrizetére bízott volt, Visegrád várával együtt, elhagyta, elvesztette, s miután, mint mondják, némelly asszonykák segédelmével visszaszerezettetett, úgy, miként előttetek tudva van, az ország törvényei s szokása ellenére, saját fejébe tétette.”

„Nem szükség emlékezetbe hoznunk a királyi jövedelmek rablásait s azon keserű zsarolásokat sem, mellyekkel Erdélyt annyi éveken át sanyargatta. Minderről elég tanúságot tehetnek a szászok és székelyek, csak szabadon szólani mernének. Arról végre: milly kegyetlenül bánt ő s bántak barátai, a szomszéd, főként a szegényebb nemességgel, felesleges emlékeznünk.”

„És im ilyenek azon érdemek, mellyeknél fogva ő magát méltónak vélte, hogy királylyá tétessék!”

„Ámbár tehát a fenséges csehországi királynak, Ulászló magyarországi király vejének, azon szerződésnél fogva, melly egyrészt az ő szépatyja Fridrik, és nagyatyja Miksa, felséges császárok, másrészt az említett Ulászló király között kötött, ezen országhoz a legérvényesb örököségi joga legyen is, s szabadságában állott volna: a vajda, mint a királyi korona bitorlója ellen, igazságos fegyveréhez nyúlni, — ő mégis, a keresztyén vért kímélte, míg lehet mindenkor kíméli, s főként a szomszéd magyarokat, kik a vallásért, a hitért, annyi évekig, vitézül harczoltak, s annyi csapás által megszagatvák, elborítvák, haddal megtámadni soha sem kívánta, hanem a ti

megegyezéseket, választásokat várja, s e szabad népnek szeretetét, becsülését, nem pedig gyűlöletét ohajja ¹."

"Értésére jutott ő felségének: mikép, ellenségei törekvése által, különböző hírek hintettek el mindenfelé, miknek segítségével mind ő felségét, mind a német nemzetet, gyűlöletessé tegyék a magyarok előtt; többek közt: hogy ezen országot erővel s fegyverrel megtámadni, és minden szabadságától, régi kiváltságaitól megfosztva, szolgaságra juttatni, elhatározta. Nincs mi az ő felsége fényes nemzetségével, indulatával, természetével inkább ellenkeznék, mint a kegyetlenség, — nincs mi inkább egyeznék, mint a kegyelmesség. Higye el közöletek mindenki, higye el az egész Magyarország, — és ezt mindnyájatoknak igéri ő felsége — hogy minden rendelvényeitek, szabadságaitok s kiváltságaitok, mellyekkel ezen ország a boldogult királyok óta él, épségben fognak maradni. Nincs mitől tartanotok: hogy tanácsotokba netalán idegenek alkalmaztassanak, vagy az egyházi méltóságok, a hivatalok s örökös jószágok, külföldieknek adományoztassanak; mindezek a tieitek, a ti atyátokfiáié, a ti véretekéi, a ti nemzetetekéi lesznek" ².

"Ügyekezni fog ő felsége: hogy a gyűlölség, ha melly az emberek rossz akarata és mesterkedései által a németek és magyarok közt gyökeret vert, kölcsönös és atyafiúi szeretetté váljék."

"Végre: hogy az igazságot, kegyelmet és adakozóságot, mellyet a legjobb királytól kívánhatni, valaha nélkülözzétek, attól ne féljetelek."

"És mindenek után, legyetek meggyőződve affelől: hogy ő királyi felsége, ezen ország koronáját, nem annyira birodalma terjesztése tekintetéből ohajja, mint inkább azért, hogy mind-

---

¹ „Vestrum consensum et electionem expectat ac liberi populi caritatem et observantiam, non odium desiderat.” — ² „Non est quod vereamini fore, ne peregrini in vestrum consilium adhibeantur, aut externis dignitates ecclesiasticę, officia aut bona hereditaria conferantur, Vestra hec et vestrorum fratrum erunt, vestri sanguinis, vestre nacionis.”

nyájatoknak javára lehessen, Nándorfejevárat, elveszett végváraitokkal együtt, az ellenség hatalmából kiragadhassa, nektek visszaadhassa, s nyugalmat és csendességet szerezhessen; miknek isten kegyelmével véghezvitelében, sem bátyjának, a császár ő felségének, sem más keresztyén fejedelmeknek segítségét, nélkülözni nem fogjátok.”

„Miután tehát már, mind a fenséges csehországi királynak ezen ország s valamennyi karok és rendek iránti indulatát és jóakarátát, mind pedig azt, hogy a vajda, minemű lesek és uralkodási vágy által ügyekszik titeket s gyermekeiteket a nyilvános veszélybe buktatni, tisztán megértettétek; felszólít benneteket: miszerint, országotok s nevetek fentartására és terjesztésére nyújtott ezen jeles alkalmat két kézzel ragadjátok meg, s az ellenkedők vakmerőségét, e mai nap, ildomotok által, hozzatok helyre; nem lesz soha olly hálátlan nemzedék: melly a ti ezen fejedelem választásabeli okosságtokat, rendkívül ne helyeselné, s hogy a hon megmaradását, a megsértett szabadság helyreállítását, nektek kell köszönni, mind a most élők, mind az utánaatok következők, meg fogják vallani”¹.

¹ „Vos hortatur, vt hanc egregiam vestri Regni ac nominis conservandi et augendi occasionem ambabus manibus arripiatis et temeritatem adversariorum vestra prudencia hodierno die corrigatis, nulla erit tam ingrata posteritas, que vestrum in eligendo hoc Principe consilium vehementissime non sit comprobatura, vobis salutem patrię et violatę libertatis restitutionem, omnes qui nunc viuunt, et qui vobis succedent se debere falebuntur.” Gévay Urk. z. Gesch. XI. Eredetije a cs. kir. titk. levéltárban; hol két példány van meg, egyik az eredeti fogalmazat, mellyen, kívül, egy más írással jegyezve, ez áll: „Beratschlagung des Ragkhusch,” és egy későbbi idegen írással ez: „De illegitima Electione Comitiss Scepusiensis etc.,” a másik, másolat, s a végére ez van írva: „Finit copia, quomodo sit tractandum in Conventu Posoniensi pro Electione Regis Hungarie etc. Sic videbatur Dominis Hungaris, sed immutatum est per Dominum Regem Bohemię in aliam formam. — Dicta Posonij in Cęnobio Beate Marie Virginis et fratrum ordinis Sancti Francisci Minoritarum Dominica tertia aduentus, que erat Die Decima Sexta Mensis Decembris Anno Domini etc. Millesimo Quingentesimo Vigesimo sexto currente,” mik után egy más kéz még ezt tette: „In exordio Legati vsi sunt his verbis: Reuerendissimi Reuerendi Venerabiles Spectabiles

Buzdító beszédöket, két szerződési oklevél előmutatásával kísérték; mellyeknek egyike Fridrik és Mátyás, másika Miksa és Ulászló közt jött létre, a magyar korona öröklése iránt; azon világos kikötéssel: hogy, ha Miksának több örökösei maradnának, azok közül a magyarok magoknak királyt szabadon választthassanak. — Aztán az özvegy királyné szónokai állottak elő; mély belátású s a nemzet történeteiben különösen jártas férfiak; kiket Mária, e végre, a magyar főbb tisztviselők közül, ügyes tapintattal szemelt ki. Hatályos előadásukat, köz álméltkodás követte. Az ország dicséretes ősi szokásain kezdtek beszédöket; nagy magasztalással s buzgó méltánylással emelték ki a magyarok hűségét s őszinte igaz ragaszkodását királyaik vérehez, ivadékához; mint a kik, már több mint ötszáz év óta, senkit nem szenvedtek magokon uralkodni, hanemha a magyar királyok véreből származott, — a fényes hírű egyetlen Mátyást kivéven, kit atyjának a hon és catholica hit érdekében kitüntetett jeles tettei, az ellenségen nyert többrendbeli győzelmei, juttattak a koronához. Elmondták: miként Péter, a magyarok második királya, ki szent István után következett, a most-említett szent király leány-testvérétől született; minként Aba is, a harmadik király, nem egyébért méltattatott a királyi székbe, mint hogy ugyancsak a szent István leány-testvérét volt szerencsés bírni feleségül. „Ily nagy tiszteletben tartatott — szólának — a királyi vér és származás, mindenkor, a magyaroknál! Meghalván pedig a most-említett két király, szent István unoka-öcscsei kapták az országot, s firól fira birták azt, szakadatlanul, néhány századon át; és midőn, az úr 1301-dik esztendejében, III-dik Endrével a magyar királyok fiú-ága kihalt, Károly, a sziczipiai Marczel Károly fia, V-dik István magyar

---

Magnifici Strenui Nobiles et Egregij Prudentes et Circumspecti Domini Archiepiscopi Episcopi Prelati coeterique omnium ordinum tam Ecclesiasticę quam etiam Secularis dignitatis et laudum titulis insigniti. Nos ad Reuerentias vestras Oratores misit Serenissimus Princeps Electus Rex Bohemie Ferdinandus etc. referre. Post Salutationem etc. dicant.”

királynak leányától származott unoka-gyermeke, hozatott be az országba s koronáztatott meg 1310-ben; melly időtől fogva, az egy Mátyást kivéve, leány-ágon következtek egymás után, akadálytalanul, a királyok, Magyarországon. Miután tehát, a Ferdinánd ő felsége neje, a fenséges Anna asszony is, az ős magyar királyok igaz ivadéka, s az említett Károly királyhoz az egyenes leszármazás ötödik ízén áll, őt az illető koronától megfosztani annál kevesbbé kell, mert Aba, Zsigmond és Albert királyok is, hasonló feleségi örökődés útján jutottak a magyar koronához." Intették aztán az egybegyűlt rendeket: hogy, meggondolván, mind a római császár mind a cseh-országi király hatalmát és szélesen kiterjedt birodalmát, fogadják inkább az ő kedvezéseket, ótalmukat, segedelmöket, mintsem a dolgot az ország illy nyomorult, eltiprott és csaknem egészen tönkre tett állapotában, fegyverre bocsássák; máskülönben, tudják meg: hogy Ferdinánd, a maga és neje illy tiszta illy világos jogát, sem ön, sem dicső elei tekintélye s méltósága csorbája nélkül, el nem hanyagolhatja, sőt elhanyagolni nem is akarja; főként, miután alattvalói, azon jogot nemcsak mellőztetni nem kívánják, hanem őt arra, hogy életbe léptesse, mindnyájan nyilván unszolják s buzditják. Végre ígérték: hogy ha a rendek Ferdinándnak és nejének ezen olly igazságos mint tisztességes ügyben, szót fogadnak és engedelmeskednek ¹; Mária, az özvegy királyné, mindkét felséges bátyjánál, különös és örök pártfogással lesz hozzájuk ².

Hosszas vitatkozás és kölcsönös értekezés követte, az országos rendek részéről, a szónokok beszédét ³; főként azon

¹ „Si in causa tam iusta tam honesta, cum Serenissimo Regi Ferdinando, tum conjugi sue Serenissime morem gerere atque obsequi vellent.” — ² Declaratio electionis Ferdinandi in Regem Hungarie. Eredetije a britt museum-ban. Megvan azonkori másolatban a cs. kir. titk. levéltárban is, némi különbségekkel, illy czím alatt: „Liquidatio Juris ad Hungariam competentis.”

— ³ „Quibus auditis et perspectis, cum universa Concio Ordinesque Regni Hungarie mutuis disceptationibus ac colloquiis rem diu multumque trutinassent.” U. o.

életkérdés felett: vajjon az erdélyi vajda királylyá-választatását, érvényesnek lehet-e, kell-e tekinteni? Az új királyi-adományos, Révay Ferencz nádori ítélő-mester, emelt-szót; kia hon törvényeiben, jogaiban, szokásaiban, legjártasabbnak tartott. Velős beszéddel fejtegette ő: hogy a haza törvényei s a nemzet ősi szokása szerint, a király elhunytá esetében, a nádorispánnak kell országgyűlést hirdetnie, s az így egybehítt országgyűlésen, a királyválasztásban is őt illeti az első, a legnyomatékosabb szó; miután tehát a vajda királylyá-tételénél mindez elmellőztetett, azt törvényszerűnek, érvényesnek, tartani nem lehet. Közhatározattá vált: hogy a János királylyá-választatása, a minapi fejevári országgyűlés minden végzésével, minden rendeletével együtt, érvénytelennek tekintessék; és mindazok, kik az ellenpártot 40 nap alatt elhagyják, adott hitszavoktól felmentessenek. És e határozat folytán, Báthory István, a nádor, őt illető törvényes jogánál fogva, Ferdinándra adta, első szavát. A nádor nyilatkozatát, rendes szavazás, majd hangos felkiáltás, a jelenlévő rendek egyenlő értelmű követte; s örömrivalgások, harangzúgások, ágyúropogások hirdették, városszerte: hogy Ferdinánd Magyarország urává, törvényes királyává, elválasztatott ¹.

És — „evvel a két királyválasztással veszték el — mond Pethő Gergely, krónikájában — a magyarok országukat; mert a két király között való nagy háborúság, viszszavonás és pártolás miatt, az országnak teljességgel való romlása és veszedelme történék a törököktől.... Ezek pedig a szörnyű és siralmas veszedelmek, mind a nagy irigységből történének nemzetiségünkön és szép országunkon. Mert Szapolyay János között, Báthory István nádorispán között, eleitől fogva olly nagy irigység vala, hogy egyik a másikánál jobbnak és nagyobbban tartja vala magát lenni; egyik a másika szerencsáját és előmenetét bánja és irigyli vala. És ez lőn főoka, hogy Báthory István

---

¹ Istvánffy IX, 86 l. Declaracio Elect. Ferd. és Widdmann Goldastnál II, 43, 44 l.

nem örömet szenvedheti vala a királyságban Szapolyay Jánost. Adta volna a felséges isten, hogy ennek a két úrnak, vagy egyike se, vagy csak az egyike született volna; nem veszünk volna illy szörnyen országhostul el miattok.“¹

Báthory István öröme, ha valaha, most hághatott valóban főpontra; midőn a János daczára s úgy szólván szemeláltára, saját elnöklete alatt vezethette, az országgyűlésből kinevezett fényes küldöttséget Bécsbe, melly Ferdinándnak, az örvendetes hírt hivatalosan megvigye, az elválasztási oklevelet átadja, és őt az ország mieelőbbi átvételére meghívja.² — Az illy országos küldöttségeknek e korban, sokkal hosszabb idő kellett a kikészüléshez, mint ma. A csehországi küldöttség, a mint láttuk, csak december elején érkezett meg Bécsbe; a magyarországi-val is tehát, majd később, a jövő év kezdetén, januárban találkozzunk. Magán úton azonban, csakhamar tudtára jutott Ferdinándnak, ünnepélyes elválasztása. Feldicsőült udvarához, vetekezve kezdtek vágyni, az elhunyt magyar király és özvegye szolgálai. Garetze Adorján, testőr, vagy legalább ajtónálló kívánt nála lenni, s az ajánló-levelen, mellyet részére Mária még az nap kiadott, Ferdinánd címei közt már, és talán ekkor legelőször, „Magyarország elválasztott királya“ is megjelen.³

És a valókból most, egy kis időre, az álmok világába kell átlépnünk. Találkozott egy névtelen, ki Ferdinándhoz álomfejtőnek kínálkozott. Terjedelmes iratában, mellyet képessége bizonyítékául, a fejedelemnek benyújtott, Magyarország veszedelmét, s a Lajos király halálát, egyenesen az erdélyi vajda s párthívei régi fondorkodásainak, a törökkel egyetértésének, tulajdonítja. Előadása, sokszor tréfás, sokszor ábrándozó; de a hon történeteire, szokásaira, a haza akkori állapotára, sok világot

¹ Rövid Magyar Krónika, Pethő Gergelytől, 1729-diki kiadás, 103, 104 l. —

² Widdman id. h. és Declaracio Elect. Ferd. — ³ „Cuperet autem se ascribi in eum statum qui vulgari vocabulo Arciers vocantur, vel vt hostiarius esset Maiestatis Vestre“ stb. „Datum Posonij XVI. Decembris, Anno domini 1526.“ Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

vet, több valót mintsem álmod rejti. „Ezen ellenségek — úgy mond — csehországi szövetséges társaikkal együtt, az evangéliom ama szavainak: „Ne kísértsd a te uradat istenedet“ ellene cselekedtek; az istent már kétszer megkísértették, s az ő akaratából ügyekeztek megtudni: kívánja-e Lajos királyt Magyar- és Csehországban, s a magyar és cseh korona alatt lévő többi tartományokban, tovább is uralkodni engedni, vagy pedig talán azon országok és tartományok birtokát s kormányzását ő nekik hagyni?“ Ezekhez alkalmazva aztán előadja: mikép az említett ellenségek, isten akaratját, először akkor törekedtek megtudni, midőn Lajos király ellen a törököt Nándorfejérvár alá kicsalták; melly időben azonban, isten az ifjú király életét megszáván, azt megőrizte, s ellenségeinek szívébe félelmet öntött, hogy ezek a királylyal megütközni, vele fegyverrel szembeszállani nem mertek. Sőt, végtelen könyörületességéből, császárok véréből származott feleséget is adott neki, hogy magvát e földön megsokasítsa. „Azonban a király — folytatja — midőn már a gyermeki évekből érett korra fejleni és jutni kezdett, midőn férfiúi tárgyakhoz nyulnia, mindenkinek választ s feleletet adni, a hitlenek ellen sereget vezetni, háborút viselni, a köztársaságot helyesen kormányozni, alattvalóinak igazságot szolgáltatni tanulnia kellett volna, mindezt tenni elmulasztotta, kéjelem s örömmel, éjjeli nappali gyönyörűségeknek adta magát.“¹ És ezen erkölcsi fogyatkozásnak tulajdonítja az álomfejtő, hogy isten, látván miszerint Lajos az ő keresztyén népe ótalmával keveset gondol, alattvalói is pedig inkább csak kincsek gyűjtésén, ragadozásán, hogysem a köztársaság javán ügyekeznek, s az igazságtalan ítéletekben, fonák cselekedetekben, nagy szabadosságra kaptak, — újlag merészséget s bátorságot gerjesztett ellenségei szívében,

---

¹ Érdekesek Szerémynnek szinte e tárgyra vonatkozó szavai: „A puericia — úgy mond — male consueuerant noscere eum, et semper omni anno faciebant in tempore carnispruium in principem demoniorum, et ad lasciuam traxerant eum ancille post Bornemiszáné, et ad corizandum docebant non ad proteccionem suam Regni“ stb. 39 l.

hogy ezek ő ellene ismét felkeljenek. De előbb meghasonlást támasztott az országban, s a magyar hont két pártra szakasztotta, úgy: hogy az egyik párt meg ne segítse a királyt, ellenségei ellen. Így aztán — mert isten akarata nélkül nem történik semmi a földön — a törököt másodszor is kihozta ellene, s parancsai annyi áthágásaiért, mind őt mind népét meg akarván verni, minden bátorságát elvette a nemzet fiainak, s szétszórta, elszélesztette őket, hogy fussanak ellenségek tekintete előtt. — Különös modort követ majd, költői álomrajzában. Lajos királyt életben maradtnak festi. Előbbeni örömeit szomorúsággal s bánattal vegyíti. „Isten — úgy mond — megengedte, hogy a Lajos királyi székébe, az ő szolgája, egy épen nem királyi, mégcsak nem is hercegi vérből, hanem csupán grófi rendből eredt ember üljön; miszerint így, ő, lelki keservvel szemlélje a maga koronáját, ama törvénytelen király fején.” Párvonalt húz aztán a két király között. Azt mondja: hogy János, tekintete és termete szépségével, nem mulja felül az ország amaz igaz örökösét, hanem asszonyi hangon szól, s mind természetre mind termetre sokkal alább állana a törvényes királynál, ha ő, a Jankula vajda, már annyi szerencsét nem kísértett volna fegyverével. Fogatkozásul tekinti Lajosban: hogy akadozva beszél s szabad kimondása nincsen; de ezt azoknak tulajdonítja vétkül, kik őt helyesebben nem nevelték. Magáról vesz példát, kinek azelőtt, még akadozóbb, igen hebegő nyelve volt, s a történetek és szónoklatok gyakori olvasásával annyira folyóvá tette azt, hogy most magát senki előtt meg nem szégyenlheti. Ah! — felkiált — miért nem adta a teremtmény, hogy ő, ha egyéb nem, legalább kályhafűtője lehetett volna annak a királynak; ő, az általa egybeszedegedett példákkal s történetekkel, a király keblét felgyulasztja, felbuzdítja vala; mikből aztán ez sokkal nagyobb hasznot s lelki épületet húzott volna, mintsem a zeneszerszámok hangjaiból, vagy a dárdajátékok nézdegeléséből. Egy jeles és nemes indulatú férfiú vált volna belőle. Azonban — némellyek nem akarák hogy ő felvilágosodott lelkű s eszű legyen. A

nagyon ildomos fejedelmét nem minden ember szereti, a nemildomost pedig mindenki megveti; mert az erénynek hódol a világ, a véteknek elleneszegül.

Ezek után, egy intő és feddő beszédet tartat istennel, az életben maradt ifjú királyhoz; következőképen: „Én tégedet, feleségestül, azon országok uralkodójává rendeltelek; ellenségeidet, a törököket, kik már elébb is elnyomni akartak, isteni félelem által, viszszavertem; a minapi harc veszedelméből is kivettelek; életedet mindenkor őriztem, védelmeztem, védelmezni fogom ezután is, és tégedet egyedül magamnak tartalak, ha azokat teszed, mik egy jó és dicséretes király költelességei. De miután azzal: hogy Magyarországot a hitlenek ellen fegyverrel ótalmazd, keveset gondoltál; mindig csak nyugalmat ohajtottál; s a keresztyénségért, mellynek hadi vezéri nevét viseléd, semmit is tenni, nem akartál; — most már, az én akaratom az: hogy a mit te önként s magad jó szántából cselekedni elmulasztál, kényszerítve is teljesítsd; azaz: országotad, mind szolgád, a vajda kezéből, mind a török zsarnokságából is, kiszabadítsd. És az én akaratom az: hogy neved, ne maradjon örökre homályban, ne heverjen a keresztyénségnél feledékenységhen, hanem valahára felragyogjon, s mind híresbbé, mind dicsőbbé legyen; miszerint, rólad is tudjanak valamit énekelni, miként a láncsások jelenleg ama két felségről, a te bátyáid- és sógorodról énekelnek; hogy így, ez által is harcosabbá, vitézebbé légy, s a töröktől, jövődre, a keresztyén népet, jobban megóalmazd. Én pedig fiam! tégedet, el nem hagylak, csak te magadat el ne hagyd. Mert ha én, amazokat, neked fölödbe helyezni, elődbe tenni, s rajtad uralkodtatni akarom vala, téged annyi veszélyekből ki nem szabadítottalak volna; de a te hidegségedet, illy ösztönök által kelle serkentetni, illy tüzekkel neki gyulasztani, — miszerint végre is elismerd: hogy azon országokat és tartományokat, inkább én adtam és juttattam te neked, mintsem népeid és nemzeteid.”

Ezen tanítás folytában, kimondja: hogy az életben maradt király, meg is felelne kötelességének, csak Ferdinándék őt segítenék. Ez alkalommal azonban, úgy kellene minden erőt összpontosítani: hogy az ellenségek, egyszerre tönkre tétessenek. Véleményét, azon alapítja: mert különben, ha történnék, hogy a vajda, a maga állását, Magyarországon megerősíthetné, s ott mint király uralkodhatnék, egy cseh király sem reménylhetne békés maradást, országában. A vajda, ennek még szinte életben hitt öccse, s Morvában ama két Pernstenszky, János és Vojtek¹, mindaddig nem nyugodnának, miglen őt onnan is el nem űznék. Jelenleg tehát, nem csupán egy, hanem két országért, s mindannyi tartományért fog kelleni harcolni, mennyi a magyar és cseh koronához tartozik. A Pernstenszkyeket nem hiszi hogy már most mindjárt felkeljenek. Ezek — úgy mond — jelenleg még csak veszteglenek, alattomban suttoгуak, zsennyeгnek, s azon gondolkoznak: mikép segíthessék, mentől titkosabban, minden felségsértés nélkül, szövetséges társaikat, a szepesi grófokat. Észrevették ugyanis, hogy ezekkel való összeköttetésők, szövetségők, már tudtára jutott a király tanácsosainak. Terrők kivitelére tehát, valamely alkalmasabb időt választanak; s addig meglátják, mind azt: vajjon a vajda, Magyarországon gyökeret verhet-e, magát megfészkelheti-e? mind azt: hogy ennek a résznek is, mennyire fog felmenni ereje.

Érdekes, midőn a névtelen, ezen általánosságokból a részletekre átmenve, a Szapolyayak s szövetséges társaik körülményeiről, összeköttetéseiről, Ferdinándhoz következőképen beszél: „Ha felséged, nekem azt mondaná: Te sokat írsz, mi, nekünk, semmit sem használ; inkább azokra felelj: mik ügyünket érdek-

---

¹ Pernstenszky János, morvaországi főkapitány volt; Gévaýnál, Urk. der Verhält. I, 61. „Johann von Pernstein” név alatt jó elő. — „Jann” és „Woitich von Pernstein” Chmelnél, Habsburgisches Archiv II, 30 l. Praynál Epist. Proc. I, 290 l. szinte olvasható: „Divisi enim sunt (Bohemi), et magna pars adhaesit Pernstenszky, pars optat Ferdinandum Regem.” Az álmefjő, csak „duo Domini Pernstentzky-”t emleget.

lik; tudniillik: mit tehetnek az említett ellenségek, magok erejéből, mit szövetséges társaik segedelmével, s a török ereje mennyire fog menni? A béke iránt pedig, ajkadat se mozdítsd; mert a melly perczben a vajda magát megkoronáztatta, a béke ösvényét azonnal elzárta, s ennek többé nincsen, sem útja sem módja; — mond tehát inkább: mi tetszik neked, hogyan kellene seregeinkkel előrenyomulni? — Ezekre én, felségednek, ekképen felelek: Bizonyosnak méltóztassék felséged hinni, és kétségkívülinek tartani, hogy kész pénze, sem a vajdának, sem öcscsének nincsen; jószágaikból s jobbágyaiktól pedig, ha mind megnyúztatják sem vehetnek be többet 32 ezer forintnál. Ezt is csak a legnagyobb s legtulabbfeszített nehézségek között. Ezüstneműjök, nem kevés van. Mennyi? azt én felségednek valósággal s egész bizonyossággal megmondani nem tudom; de úgy hallom hogy ezt is elzalogították azon Pernstenszky uraknak. Mert a mult évben, s minap is, midőn György gróf a táborba ment, arany forintokat osztogattak a zsoldosoknak. György grófnak, minden reménye a Pernstenszky urakban van; a vajdának minden bizodalma a törökben. Nem kellene megengedni: hogy a vajda, Magyarországon s Erdélyben, a lakosokon, vagy a szászokon és városokon, valamelly pénzt csikarhasson; vagy hogy a székelyeket s az erdélyi hadakat kivezethesse. El kellene vonni tőlök a tescheni herczeget, és ennek fiát is, kik a vajda anyjának vérei lévén, hihetőleg szinte fogják őket segíteni. És, úgy látszik nekem, felséges uram! hogy, ha a vajda, Bozorád havaselvi vajdát,¹ miként én értesítve vagyok, testvérül fogadta, úgy ő ezt, ép olly ravasz úton és módon szedte rá s csábította el, mint a magyar királyt; azaz havaselvi birtó-

---

¹ Nagul Bessaraba 1521-ben meghalván, 7 éves fia pedig, Theodóz, Mohammed bég által Konstantinápolyba elvitetvén, Radul választatott el vajdává; ki, több viszontagságok között, 1529-ig uralkodott. Nagul Bessaraba »Ba z o - r á d» néven jó elő a magyarországi oklevelekben; hihetőleg ő róla maradhatott tehát a »Bozorád» név, Radulra is. Lásd Engel Aelttere. Gesch. der Walachey, 197, 206 l.

kából, a török ereje által, kétszer kiűzte,¹ és aztán vajdaságába ugyanannyiszor ismét bevezette, behelyhetette;² miszerint így annál inkább személyéhez édesgesse s magához lekötölezhesse. Azt mondta ugyanis, a mint hallom, János vajda, a havaselyi vajdának: Mit segít te rajtad, az a magyar király? Ha tégedet én, az én erdélyi vajdaságomból nem védelmeztelek, nem segítettelek volna, azóta rég sirhant fedezné testedet, s csontjaid rothadva hevernének; te én nekem köszönheted, hogy most havasalföldi vajda vagy? — Nem tetszenék tehát nekem hasztalannak, ha ennek a vajdának, erről, bőven és világosan iratnék; miszerint tudná meg: hogy mindazon nyomorúságokat, kiűzéseket s jogtalanságokat, nem mástól mint János vajdától és az ő bujtogatásából szenvedte, — s ezt megtudván, ama megkoronázott, bogomázott³ vajdát, ne segitené. Hasonlókép, a moldvai vajdához is, foganatos levél lenne e tárgyban küldendő; hogy így, ne a vajdának, hanem nekünk jönnének, valamelly hadakkal segédül, ő ellene. — Mivel továbbá, ezen ellenségek, ha magokata török ereje által felsegíttetni nem hiszik; ha reményöket, bizodalmukat, a törökben nem vetik; s ha ezzel valamelly szerződésre nem lépnek vala, — az országot illy hirtelen és illy vakmerően elfoglalni, eltulajdonítani nem merték volna; az érette már nem csekély számmal elhullott keresztyének máglyáinak, sírbalmainak s holttesteinek ama kiralya is, magát megkoronáztatni nem merészli, ha a törökkel egyet nem ért vala; a török császár pedig, miként én tudom, saját személyében a vajdát segiteni nem fogja, hanem Konstantinápolyba viszzatért, s a vajda segítségére, fővezirét, Ibrahim pasát hagyta Nándorfejerváron, — mindezekért jó lenne valamelly hű pribék kémek által megtudatni: vajjon a császár, valósággal viszzatért-e, av-

¹ 1521-ben és 1523-ban. — ² 1522-ben és 1524-ben. Engel, id. munk. 203—205 l. — ³ „Waywodam coronatum et bogmatizatum non juvaret.” A bogma-tizatus szót, az álomfejtő, a bog vagy boh tót szóból faragta, mi istent jelent. „Bogme” a szerbeknél annyi mint: „isten engem” „Bogmatizatus” tehát, nem egyéb, mint: felesketett.

vagy merre mulat? gályái s nászádai is hol vannak? Szendrő alatt-e, vagy Nándorfejérvár avvagy Sabácztól. Mert ha ő viszsztatért, vele a jancsárok, a török gyalogság színe, is viszsza-mentek; kik neki testőrei, ajtónállói, udvari szolgálói, s nem csekély számmal voltak künn mellette. Van a vajdának, itt Bécsben, egy kémje; Mátyás deáknak hívják. Azelőtt, egy gazdag magyar nemesnek, Tornallyay Jakabnak a szolgája volt. Szállása a Stubenthor nevű kapu mellett esik. Ez engem arra kért: adjak neki valamelly ismeretlen betűket, vagyis olvashatatlan és érthetetlen jegyeket, mikkel titkokat irhasson. A szent-egyházban beszéltem vele; sok mindenfélét, miszerint keble rejtekeit kipuhathatnám. Többek közt, azt mondta: hogy a török császár, még mikor a törökök Budán voltak, ott, a vadaskertben, meghalt; s ez a felcsuklyázott, vagyis akarám mondani megboronázott, majd elvétí a nyelvem, megkoronázott János vajda¹, és Ibrahim pasa, szigorúan összeesküdtek, és erősen öszszeszövetkeztek, miszerint Ibrahim, török császár, János pedig magyar király legyen, s egymást halálíg segítsék. — Nekem tehát, már csak ezek miatt is hi-
hetőnek látszik: hogy, mit isten úgy adott legyen, a császár, vagy Drinápolyba, vagy Konstantinápolyba, viszsztatért; az pedig, hogy meghalt volna, épen semmi hitelt sem érdemel. Miértis, nem lenne a felségtek érdekeire nézve czéliránytalan s hasztalan, ha a török császárnak, mind a római császári catholica felség, mind felséged s a lengyel király, mind a birodalmi választó-fejedelmek, a spanyol, német és csehországi, sléziai, morva és luzsiczai valamennyi hercegek, őgrófok, köztársaságok, városok és hatalmasságok, saját nevökben ír-
nak, s leveleikre minden főbbek pecséite odafüggesztenék; — más felől a királyné ő felsége, a pápa követe báró Burgio által kieszközölné: miszerint a bíbornokok szent társulatával együtt,

---

¹ „Johannes Waywoda cucullatus (vel errat lingua) corrosus, au coronatus, iam tetigi.”

a pápa is fenyegető levelet intézne, s a velenceiek és más olasz hatalmasságok szinte írának a töröknek, olly értelemben: hogy a vajda, az isten nevének félelmével és szeretetével nem gondolván, egyszersmind az anyaszentegyház s az igaz hit és vallás iránt tartozó engedelmességét megvetvén s egészen ellökvén, azon esküje ellenére, mellyel Magyarországhoz és ennek szent koronájához kötelezve volt, a keresztyén név legiszonyúbb ellenségeivel, a törökökkel, társaságba, szövetségbe állott, s ezeket, hazája lerontására, a keresztyének veszedelmére s kiirtására, azon országba, melly a keresztyénségnek védfalul szolgált, kétszer behíttá; így aztán, az ő segedelmével, útmutatásával, a törökök roppant győzelmet nyertek, a magyarok pedig örökké siratandó veszélyt és végromlást, országukban tönkrejutást, lakos társaikban kipótolhatatlan kárt szenvedtek. Ezen levelekben továbbá, mondatnék ki világosan: hogy a király ellenséges kéz által öletett meg¹; az ország nagyjai s előkelőbbbei, számtalan sokaságú keresztyén néppel együtt, nyomorú török rabságra hurczoltattak, megmérhetetlen károkat vallottak, több városok felégettettek, végtelen sok egyházi mint világi jószágok feldúlattak, elhamvasztattak, — és mindezek, csupán a vajda kedvéért! miért is, az említett király halálát, az ő atyjafiai, valamennyi római hitű fejedelmek s az egész keresztyénség közsegedelmével és tanácsával, mindenekelőtt a vajdán kívánják megtorolni; ha pedig neki a török császár segítséget nyújt, a polgári belháborúval felhagynak, s mindnyájan egyedül azon császár ellen indulnak és fognak fegyvert személyesen. Miként mindezt, nálamnál okosabb emberek, ügyesen írásba tudják majd foglalni. Így talán a császár valamennyire viszzavonja kezét, hogy a vajdának nagyobb erőt és segédelmet ne nyújtson."

Mindezeket, egy hadi terv váltja fel; melly, noha a névtelen szokott elménczkedéseivel, közbehintve van, a következ-

¹ „Que litere declararent: Regem hostili manu trucidatum.”

mények miatt nem csekély figyelmet érdemel. „Felséged — mond — bizonyosan halotta, hogy egyszer az oroszán is kért a bagolytól tanácsot. Ha tehát felséged én hozzám ilyen parancsot intézne: „Jól van, ezek ám legyenek így, nem bánjuk, — de azt mond meg nekünk, hogy ha most a te saját ügyedben kellene fellépned, mit cselekednél? miként kezdenéd meg a háborút? — Mert, a mint értesítve vagyunk, Magyarország alsóbb részein már némelly törökök mutatkoznak, kik a vajda segítségére jöttek, s ezek, hihetőleg, talán majd erre feljebb is kalandoznak“. — Felségednek ezen kérdésére én, ekkép gondolnám felelhetni: hogy, ha én Magyarország királya volnék, és — noha még soha sem láttam egeret elefánttá válni — mintegy majom, az aranyos székekben ülnék, akkor én ezt tenném: Nádorispánomat igen megkérném, hogy nekem Maszovból jó gyalogokat szerezzen; nagybátyámhoz, a lengyel királyhoz pedig személyesen elmennék, neki, a törökök által rajtam, ellenségeim bujtogatására már kétszer sőt többször elkövetett, s annyiszor megkísértett veszélyes jogtalanságokat, sorjában elpanaszolnám, ő felségétől segedelmet, hadakat és jó kapitányokat kérnék. Aztán, ezen lengyel népet, a maszoviakkal egyesíteném, s alattomban — de csak nagyon ovatosan és titkosan, hogy észre ne vegyék — ellenségeim szepesi várát, hol nekik egy tárházok van, kikémltetném: honnan, melly oldalról lenne jobb megszállani, s melly helyeken lehetne a nagy lábtókat reárakni, könnyen hozzáalkalmazni? — és, mindenekelőtt, éjjel vétetném körül táborral, hogy elég idő maradjon jól megvizsgálni: honnan kell az ágyúkat és hadi gépeket a várnak szegezni, vagy földbe leásni.“ — Miszerint pedig ezen megszállás, ohajtott sükerrel kamatozzék, szükségesnek véli: a lengyel királynál kieszközleni, hogy az ő birtokában lévő szepesi 13 város, nemcsak eleséget szolgáltatson a vivó seregnek, de a kapitányok felszólítására fejenként felkelni is tartozzék. Hasonlót tegyenek: Kassa, Lőcse és Bártfa szabad királyi városok. És ezek folytatában, a csehországi, slé-

ziai, morva és luzsiczai hadak szabad nyereségre mind azon vidékre gyűjtessenek s az ellenség jószágaira telepíttessenek; így nem szenved kétséget, hogy a magyar- és lengyelországi határszélen fekvő ezen gazdag és kövér jövedelmű vár, rövid viadal után megvéteitk. „Azon ellenségek, — szól a névtelen, — az ország kulcsát, Nándorfejérvárat, mintegy önmagok adták át a törökök kezébe, s ezeknek onnan ellenünk szabad nyereségre jöni tárt kaput nyitottak; én is tehát mindennek előtt az ő fészékben a szepesi várban kezdeném meg a hadi játékot, s az ország általok elvesztett kulcsáért, magamnak más kulcsot szereznék.” Úgy látszik ugyanis neki: hogy az ellenségek, azon vidékeken, nem annyira félnek és tartanak váraik megszállásától, mint közelebb és alább az ország közepén; sőt a felső-magyarországi részekben lévő váraik s erősségeik, talán eleséggel, táborszerrel, gyalogsággal és lőporral sincsenek olly igen megtömve, mint azok, melyeket más helyeken bírnak. Ott fekszik a vajda kerített városa is, Kézsmárk, két magyar mértföldnyire Szepestől, s ezt, ha elég had volna, a most-említett várral egy időben, egy füst alatt meg lehetne szállani. Névtelen e várost csupán egyszer látta, — találkozhatik más, a ki fekvését jobban ismeri. Neki úgy tetszett: hogy az, sem elég bátorságos helyen nem fekszik, sem valamelly erős árokkal és fallal vagy bástyával ellátva nincs. Ha tehát megtámadtatnék, elfoglaltatnék s kizsákmányoltatnék, lenne ám a hadvezéreknek, kapitányoknak s közvitézeknek mivel osztoznók, lenne egy sereg falujok, eleséggel teljes számos jószáguk s mező-városuk, honnan, ha a hadak Szepes, Árva, Túróc és Liptó vármegyéken ereszkednének le, mindenütt az ellenség jószágain szállhatnának meg; s azon föld és azon vármegyék bírnak annyi termékenységgel, annyi eleséggel, hogy útközben, 50 ezer ember, szükségét, élelemben hiányt nem szenvedne. Az ellenségnek ott, több, épen nem szegény mező-városai vannak, melyek a szabad rablásnak egészen kitévék. Következésképp, a hadak, a Vág vizén, szálakon vagyis talpa-

kon, miket azon vidéken nagy bőségben kapni, alsóbb Magyarországra is vitethetnének mindennemű eleséget; így magokat élelemmel odaalább is elláthatnák. — Az alatt pedig, míg a seregek mindenfelől, Német- és Csehországból, Slézia, Morva és Luzsiczából, miként Erdélyből s Horvát- és Tót-országokból egybegyűlhetnének, táborba szállhatnának, s a vajda és az ő törökei ellen egész erővel megindulhatnának, a Ferdinánd láncsás gyalogjai, — nehogy a várakban, vagy sík mezőn, vagy bárhol, hasztalan heverjenek, s az időt és fizetést sükertelen, minden szolgálat nélkül fogyasztszák, emésztsszék, — mindennek előtt a vajda másik várát, Pápát, támadhatnák meg, melly sík helyen fekszik, az ellenség főbb erősségének tartatik, s roppant nagyságú halas-taváról, jövedelmeiről, tartozandóságairól híres. Ezen gyalog népet, a szomszéd vármegyék hadai is kétségkívül segítenék. Mert az álomfejtő ítélete szerint, a vajdával, a valódi jó magyarok közül kevesen lesznek, hanem csak az igaz hittől és hűségtől idegenkedő ama scythá hunok. Más felől, de ezzel egy időben s húzomban, Perényi Péter, kit a törvénytelen új király erdélyi vajdával választott, ki azonban, miként reménylhető, sem az özvegy királyné iránti igaz hűségétől elpártolni, sem Ferdinándékról megfélemedezni nem fog, az erdélyországi urakat s főbb lakosokat maga mellett felültetvén, az erdélyi püspökkel, székely hadakkal, s kerített-városok és százszok segítségével együtt, mentől nagyobb számban vonúljon ki a vajda jószágain, mellyeket útjában nem kevés mennyiségben talál. Nem tudja névtelen: ha a vajda lippai várának tartozandóságai, Sólomos és Debreczen, azon tájékon fekszenek-e? de, mind e mellett, szállja meg Perényi, a vajda tokaji várát; ennek környékén, s a Tiszánál, a vajdának elég jószágai vannak, honnan e hadakat táplálni, eltartani lehet. Illyen Tállya, Regécz és Boldogkő; aztán a budai házához s udvarához tartozó Kengyel, Apor, Mindszent, Ujfalu, Nagy-Szántó stb. terjedelmes mező-városok. A vajdának tudniillik, négy fő, s a többinél jövedelemben, tartozandóságokban

sokkal gazdagabb vára van; úgymint: Szepes, Tokaj, Pápa, — és Trencsén, a hol lakni szokott. Ez, a legerősebb bástyákkal el van látva, s azon oldalról, honnan könnyebben megszállani és vívni lehetne, t. i. a vár közelében eső hegy felől, négyes vastag fallal, s kővel kirakott hármas mély árokkal körítve ¹.

Azon kérdésre: miért nem javasolja ő mindennek előtt a budai és esztergomi várak megtámadását s viszszavételét, holott ezeket az országban legelsőknek, legfőbbeknek tudja? röviden azt feleli: hogy ezen várakat most az ellenség annyira megerősítette, hadakkal, eleséggel, lőporral és táborszerezéssel annyira ellátta, sőt megtömte, miszerint „ha valaki a zápfogát golyóval ki akarja veretni a szájából, csak oda menjen” ². Viszszaszerezni azokat — úgy mond — nem olly könnyű, mint elveszteni könnyű volt. És kiknek kell ezen elvesztést vétkül tulajdonítani? Azoknak: kik e várak ótalmát gyermeki játéknak nézték; kik azt, hogy nagy ellenségekkel lesz dolguk, tudták, és mégis védő hadakat fogadni elmulasztották; kikben tehát megvalósult a közmondás: „A miek van, az sincs, mert fősvénynek az aranyon semmi hatalma nincs.” Pedig a vajda, teljességgel nem merte volna magát megkoronáztatni, ha az említett budai és esztergomi várat kézre nem keríti. Azonban, reménylhetni: megadja a mindenható isten, hogy kié a mező és város, azéi lesznek a kérdéses várak is.

Abbeli javaslatának továbbá: hogy a háború az ország felsőbb részein kezdessék meg, három okát adja. Először: mert a vajda a törököket oda, fel nem vezetheti; tehát ezektől a Ferdinánd hadai, a különben is sziklás hegyek és bércek közt, teljes bátorságban lehetnének. Másodszor: mert

¹ Istvánffy szerint (IX, 92 l.) csak kettős fallal s egy mély árokkal.

— ² „Vt si quis dentes molares de ore suo globis excuti cupit, illic vadat.”

azon részek elpusztítva és feldulva nem lévén, az említett hadak elég eleséget, zsákmányt s nyereséget találnának; mi őket felbuzdítaná, s hősi tettek elkövetésének mindinkább neki tűznél. És, tekintetbe veendő itt az is, hogy Szapolyay György annyi sereget, annyi fegyveres erőt, mellyel a Ferdinánd számos hadi népét visszszaverje, vagy a csatázástól és rajta-ütéstől viszsztatartsa, a felföldön egybe nem gyűjthet; így, sokkal tanácsosb és czélszerűbb lesz: elébb csak az egyik, az ifjabb pártos felemelt szarvát letörni, hogysem mindkettővel egyszerre szerencsét merni. Úgy látszik ugyan is: hogy ezen testvérek, két külön sereget fognak vezetni. György tudniillik, Cseh- és Morvaországban, és saját jószágain szedi fel hadait, hol, miként hallatszott, már a mult évben is több fegyvereseket és századosokat szegődtetett; a vajda pedig, azon megyébeli nemesekkel és szabadosokkal áll elő, mellyekben, öcscsével együtt, mind jószágokat bír, mind a főispáni tisztséget viseli. Huszárjai, úgy látszik, nem nagy számmal lesznek; de a mi lesz, jó lesz, s ezeket, hihetőleg, a törökkel egyesíti. „Mert jól tudják a királyné tanácsosai, hogy Hatvanhoz is ugyanazon vármegyebelieket kényszerítette felkelni; kik pedig, harczolni, sem lóháton sem gyalog nem tudnak, s háborúban haszonvehetlenek. Némellyiknek fél saruja, másíknak fél sarkantyúja hibázik. Soknak a sinórja madzagból lesz. Felköt majd, mindegyike, oldalára s tomporára egyegy rozsdás kardot vagy tiszákot, melly rongyos hüvelyéből néhány év óta ki nem vonatott. Aztán befedi magát egy nyakba-akasztott ócska paizsszal, mellynek borítékát és teteje bőrét, a moly és az egér már rég egészen lerágta. Kezébe veszi üres, sípszerű, nádként törékeny s hajlékony láncsáját vagyis dárdáját, mellynek neve „kopja“ de „nem kapja“; és megindul száraz apró lován, mellynek csak oldalbordái s csontjai látszanak. Valamelly nagy szilaj Buczefalusoktól félni nem kell, — nem terem az a föld ilyeneket. Az egész sereget látni volt Hatvannál; s az ellenség most, ugyancsak ezeket ülteti fel maga

mellett ismét, hogy hadai számát szaporítsa" ¹. A harmadik ok, melyet a névtelen ezen nagyon érdekes, de a hajdan vitéz megyei hadak állapota tekintetében elszomorító gúny- és korrajz után felhoz, abban öszpontosúl: hogy az ifjabb Szapolyay ellen megkísértendő harczban, az ellenség ereje és vitézsége okvetlen ki fog tetszeni; s ha itt Ferdinánd, miként reménylhetők, diadalt és győzedelmet arat, mind az erdélyi vajda fellengő kevély gőgje azonnal megtörik, mind a török elbizakodása is lelohad, így aztán ez, a vajda mellett olly könnyen kardot nem köt, sőt talán tőle egészen is viszsza vonúl, azok pedig, kik az ellenség váraiban vannak, megrettennek, ezen várakat könnyebben feladják, s a jobbagyok vagy szétszaladnak és elbujdosnak, vagy, mivel a legjobb gyalogok a Vág mellett teremnek ², Ferdinánd mellett foghatnak fegyvert.

„És ha nekem valaki — mond záradékol a tréfás álomfejtő — azt merné szememre vetni: Te sokat írsz és beszélsz, másoknak hadakat javasolsz, holott magad, háborúban soha nem voltál, élted napjaiban csak egy ütközetben is jelenlenni nem

---

¹ „Bene sciunt domini Consiliarij Reginalis Majestatis quod ad bathwan eciam illos Comitatus Warmegyeket coegerat ad insurgendum, qui et in equis et in pedibus sunt inpugnaces, ad bellum inutiles, aliquibus media ocrea deest, quibusdam calcar medium, multis ex illis strepa de fune erit facta, ligabit unusquisque illorum ad latus et tempora vnum rubiginosum ense vel tyzzakum, de lacerata vagina a certis annis non extractum, tegebuunt se clipeis vetustis, collis eorum appensis, quorum tecturas et superficiei cutes tineae muresque dudum totaliter corroserunt, habebunt lanceas illi siue hastas cauatas seu cannales, frangibiles vt arundines, flexibilesque, vocabuntur copya de nem kapyá. Equos habent illi macilentissimos paruosque, quibus coste dumtaxat et ossa apparebunt; de bucefallinis magnisque et atrocibus equis ne timeamus, non gignit terra illa tales, Horum numerum vidimus in Hatwan, quos scio hostes levaturos, et penes eos ad insurgendum coacturos pro augendo numero exercitus eorum.” „Trepénj” (olv. trépeni) a tót nyelvben rojtót, bojtót, sinórt; „Tesák” széles, rövid, félkörbe kardot jelent; lásd: Georg Palkovics bömisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch, Pressburg 1821. — ² „Quia boni pedites consurgunt penes fluuium Waag.”

mertél; ki látta pedig valaha: ölyveknek és sólymoknak, madarászatról, a verebeket szónokolni és papolni, miután ezeknek éles körmük nincs ¹, mely a madárfogásra szükséges! — Az illy elbizott merész hős nevetséges szavait én, fenséges fejdelem! íme czáfollattal s erélyes válaszzal torkolom le: hogy igaz, háborúban én soha nem voltam, s mérgemben, a mennyire tudniillik én dühöngeni szoktam, soha, senki ellen, csak kardot sem vontam, mert az anyám engem, nem erősnek, nem harczos bajnoknak, hanem írónak és álomfejtőnek szült. — Cselekedje meg tehát felséged kegyelmesen: hogy, miután udvara, az emberek minden nemével ellátva s felékesítve van, ne szűkölködjék egy álommagyarázó nélkül, ki, felségednek szolgálni, lelke egész erejéből ohajt. Egyébiránt, a fennebbieket én, más bölcsőbbek ítélete s tanácsa sérelme nélkül, csupán saját fejem felfogása szerint írtam, a többit a felségtek tanácsosainak, kik mindezt magasabb szellemmel tudják átpillantani, okosságára és megfontolására hagytam” ².

Eddig az álom. Viszszatérve ismét a valókra, egy követet látunk indulni, ugyancsak december 16-dikán, Ferdinándtól, Lengyelországba; már nem Zeigmondhoz, hanem nejéhez, a lengyel királynéhoz. Megbízását nem tudjuk, de hogy igen fontos lehetett, tanúsítja a levél, melyet vitt; melyben Ferdinánd, az említett királynéhoz, ekkép nyilatkozik: „Úgy hiszszük: tudva van kedveltséged előtt, hogy a mi kedves nagyatyánk, Miksa császár úr, a mi tanácsos és drosendorfi főtiszt naskau Mrassche János kedvelt hívünk iránt, hajdan milly bizodalommal viseltetett, s hogy ezért őt, a fenséges Zeigmond lengyel király s litváni nagyherczeg úrhoz, nekünk igen kedves bátyánk és sógrunkhoz, kedveltségednek pedig hitvéltársához, nagy és fontos dolgaiban küldözte volt; kivel, az ő

¹ „Quis vidit quod passeret concionari et predicare debeant Accipitribus et Falconibus de arte Aucupij, si ungvibus carent acutis, ad aues capiendas necessarii.” — ² Eredetije, a Mária királyné rendes írnoka kezétől, a cs. kir. titk. levéltárban.

felsége parancsolatjából, több tárgyakban végzett. Mi is tehát, az ő személyében nem kevesebb bizalmat helyhetvén, némelly Magyarországot illető dolgokat biztunk reá, kedveltségénél tárgyalni s eszközölni; mik miután a mi akaratunk értelmében történnek, kedveltségedet igen-igen kérjük: legyen szíves, nemcsak teljes hitelre méltatni, miket az említett János előadand, de azokban olyannak mutatkozni is, millyennek, iránta viseltető különös bizodalunknál fogva, hiszszük, s kölcsönös szolgálatunk által megérdemleni ügyeksünk.“¹

És most, János király követekre pillantsunk, kiket a szent István templomából szoros őrizet alá kísértetni láttunk. Mondják: hogy János, meghallván e követein történt gyalázatot, rögtön futárt indított levelével Ferdinándhoz, s a követeket fogságra, bilincsekbe vetni, általában illetlennek nyilvánítva, magáéinak szabadon bocsáttatását követelte; hogy azonban, Ferdinánd pártja, mindezen feljajdulásokkal nem sokat gondolva, az említett követeket, míg tetszett, fogva tartotta, végre a János levelét válasz nélkül hagyva, Bánffy, két hónap múlva, szabadon menni engedte. Szerémy, ki a történt valót rendesen saját szerűen színezi, tartalmát is fentartotta a levélnek, melyet János király, Ferdinándhoz, azon követek által küldött. „A mindenható isten és az ő anyja szerelmére kérlek és könyörgök neked — mond — ne jöjj be ellenem Magyarországra, ne toladodj be erővel a magyarok angyali koronájának pitvarába, a miglen én, akár méltán, akár méltatlanul, magyar király vagyok; és ne fogadd az én árulóimnak tanácsát, nehogy végre te is ép úgy megkísértessél általok, a miként én. Rólam ugyanis már, elég példát vehetsz; mert én nem soká fogok maradni a magyar királyi méltóságban, s mindjárt reászáll az angyali korona a te fiadra. Én még azt is fel fogadom neked: hogy meg nem házasodom; nehogy a tied ellenére, gyermekeket nemzzek. Ha pedig te én ellenem jöni mind

¹ Gévay Urk. z. G. KI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

e mellett meg nem szűnöl, akkor én, a mindenható isten s az ő fia, a mi urunk Jézus Krisztus előtt, óvást teszek: hogy ezután, bármi öldöklés, néprablás, vérontás történjék rajtatok s fiaitokon, nem az én hibám, — az én hibám e mai naptól nem lehet" ¹. — A történeti alap és igazság ezen előadásban az: hogy Ferdinánd, hasonlót hasonlóval terelve, miként János az ő követeit Székesfejerváron, úgy ez is most az övét, csak királylyá-elválasztása után, december 17-dikén méltatta kihallgatásra; s a beszéd, melyet e követek a szent István templomában, december 8-dikán, előtte, magyarul kezdtek, s neki, az imént említett nap, vagy magok, vagy, miként a fennebbiek után sejteni lehet, tolmács által, hihetőleg latinul, írásban benyújtottak, következő volt:

„Fenséges király és kegyelmes úr! Ó felsége, a magyar király, a mi legkegyelmesb urunk, királyi fenségednek, mint szerelmes barátjának s szomszédjának, szerencsét, üdvet, áldást, s őszinte barátsága mellett, állandó jó egészséget, egyszersmind országszaporodást kíván. Fenséges király! A mi legkegyelmesb urunk, a magyar király, királyi fenségednek kegyelmesen jelenteni méltóztatik: hogy, ugyanazon időben, midőn neki a felséged cseh királylyá választása tudtára jutott, a mindenható isten őt is azon szerencsében méltóztatott részesíteni: hogy ő, Magyarország főpap és

¹ „Et Rex Joannes scripsit epistolam ad Ferdinandum. Et hec erat: Supplicio et obsecro ob amorem dei omnipotentis, et eiusdem genitricem, ne intres contra me ad hungariam, et intrusus ne sis subin atriā coronam angelicam hungarorum, dum ego sum Rex Hungarie, siue per fas, siue per nefas, Et insuper ne suscipias consilia proditoribus meis, ne et tu teneris ab eis demum sicut et ego, Quia iam super me possis exemplum habere, Quia ego non multum durabo in Regia Maiestate hungarorum, Et statim descendet corona angelica ad filios tuos, Equidem ego tibi assumo, quod ego non matrimonizabo, ut ego procrearem contra liberos tuos, Quia si non desinis contra me venire, extunc protestor deo omnipotenti, et filio suo domino nostro Jesu Christo, quod actenus quidquid eveniet super vos et super filios vestros interitus, depredacio populorum, et effusio, non est culpa mea, et hac die non erit” stb. Szerémy 42, 43 l.

zászlós urai s nemesei egyenként választó-szavával, és egyértelmű akaratával, királyi székbe emeltetett s mint magyar király megkoronáztatott. — Fenséges király! A mi legkegyelmeseb urunk, a magyar király, felségednek ezen elválasztatás és felmagasztatásán, azon erős bizodalomnál s reménynél fogva örvend: hogy, a mindenható isten, felségteknek, mindkettőjöknek, ezen elválasztatást engedni, s felségteket a királyi legfelsőbb polczra ugyanazon egy időben emelni, azért méltóztatott, miszerint egyesült lélekkel, akarattal, segítséggel és erővel, a keresztyénség iszonyú ellenségének, annál hősebb ellentállás tétethessék. — Továbbá, fenséges király! A mi legkegyelmeseb urunk, a magyarországi király, mindenét híven s barátságosan ajánlja királyi felségednek; kikérven a viszón-barátságot s szomszédságot; mi által, a királyi felséged szintűgy, mint a most- említett magyar király kölcsönös országai, tartományai s alattvalói, annál biztosban élhessenek, az ellenségtől megőriztethessenek, megtartathassanak. — E mellett, fenséges király! a mi legkegyelmeseb urunk, a magyar király, arról is tudósítja királyi felségedet: hogy, mi királyi felségednél jól tudva lesz, az egész keresztyénség, milly nagy, sőt már a legvégső veszedelemben forog, mihez a királyi felséged országai legközelebb s legalkalmasban fekszenek; és, hogy az ellenség nem egyebet ohajt s forgat elméjében, mint romlását és elenyésztét az egész keresztyénségnek, magának pedig főuralmat minden felsőbb hatalmasság felett. Miért is, a mi legkegyelmeseb urunk, a magyar király, királyi felségedet, mint legőszintébb barátját, s a keresztyénség fejedelmét és jóságos urát, kérve kéri: méltóztassék azon akaratot és szándékot magaévá tenni, hogy a mindnyájunkhoz olly kegyetlen, s felségtek országai ellen törekvő ellenség hatalma, felségtek egyesült erejével, szétszórassék és visszaveressék. A mi legkegyelmeseb urunk, a magyar király, e részben, királyi felséged irányában, oda nyilatkozik: hogy ő felsége, a mindenható segedelmével, mindabban, mi azon országok hasznára, javára s megtartására, tőle

mint királytól kitelhetik, megfogynak legkevesbé is, nem akar, hanem szakadatlan gondja lesz: királyi felségednek segítséget, örködést, szorgalmat, törekvést, hadi népet s kész pénzt szolgáltatni, s tettelesen hozzá csatlakozni, — vágyva vágyván: királyi felségeddel, a keresztyénség mególtalmazására, köz egyetértésben lenni; mi végett, nemcsak alattvalói véromlását elhívóztatni, de saját életét s szerencsáját is veszedelemnek kitenni, felfogadta és elhatározta¹.

A választ, mely e beszédre, nem egyenesen Ferdinánd, hanem az ő nevében az alsó-ausztriai kormánytanács által, latinul, rendelvény alakban adatott, May János, az ügyes titkok tette fel; olyképen: hogy abban minden legkisebb szó, mivel a János magyarországi királysága, melyet követei, beszédökben, oly nyomatékosan és annyszor ismételték, Ferdinánd részéről, vagy csak távulról is elismertethetnék, gondosan kikerültetett. Ferdinánd magas állásához mért szerkezete, következő volt: „Ő királyi felsége, a ti kérelmeteket s előadástokat, melyet ő felségéhez, elébb szóval, aztán írásban intéztetek, bőven megértette; s abban, némirészt, oly pontokat talált, melyek ő császári catholica szintűgy, mint ő királyi felségének, valamint az ő felsége hitvesének, Magyar- és Csehországok született király-asszonyának, jogaikra nézve sérelmek. De történik ott, némi buzditás és felszólítás, a mi keresz-

¹ Gr. Kemény József, *Deutsche Fundgruben* II, 11—14 l. Világosan emlékezik e beszéd tartalmáról, vagy inkább a követtség céljáról, Horvát Péter udinei kém is; ki decemb. 10-dikén indult Bécsből. „Mandato — úgymond — do ambassatori al principe ferdinando, congratulandosi chel sia sta electo re di bohemia, facendoli etiam sapere lui vauoda esser incoronato re de ongharia, item per intender se de mente del ditto principe, e de ben visinar, e la causa per la qual egli tien do sue terre, videlicet prespurch et chimburch.” Sanudo XLIII, 291 l. és utána Gévy Urk. z. Gesch. KI. Emlékezik Bethlen Farkas is, I, 74 l. „Ferdinandum — írja — Hungarici Regni acmulum, creatum esse Regem Bohemiae didicit, quo cognito, causae suae fiducia fretus, Legatos ad illum misit, qui vetere Regum more, delatum illi a Bohemis Regnum gratularentur, et simul se ab Hungaris creatum Regem nunciarent; sed illi ab ipso hostilem in modum accepti, et contumeliose dimissi.”

tyén hitünk ellensége ellen létesítendő egyetértés és nevezetes segedelmzés felől is. Miután tehát, ezen ti előadástok s kérelmek, már magában igen nagy és fontos, a szükség kívánja ő felségétől, miszerint az, az imént-említett császári felség, a birodalmi rendek, s az ő királyi felsége országai és tartományai elébe vitessék, ott megvitattassék, s iránta olly utak és eszközök találtassanak, határozottassanak, mellyek mind ő császári felségének s a szent birodalomnak, mind az ő királyi felsége tartományainak s embereinek, mind végre magának a magyar koronának is hasznosak, egyszersmind a török meggátlására fogatosak és alkalmasak lehessenek. — Ő királyi felsége tehát, nektek most semmi alapos választ nem adhat, hanem gondolkozó időt vesz magának a legközelebbi szent György napig, — akkor, ha újabban megkerestetik, végfeleletet fog adni ezen ti kérelmeitekre. Azt azonban, nem akarná elhallgatni, hogy ő felsége, eddig, a keresztyén hit ellenségei elleni gátvetésben, tehetsége szerint, mint keresztyén fejedelem viselte mindenkor magát, s hogy e részben, semmi szorgalmat és fáradságot, semmi költséget és munkát nem kímélt, mi által isten segedelméből, Horvátország is, mind e mai napig megtartott a keresztyén hitnek. Melly indulatában, nem kevesebbé megmaradt ő felsége jelenben is, és a végett folyton szorgalmasan munkálódik. Miként a szent birodalom választó-fejedelmei, herczegei és rendei, most is, az ő felsége eszközléséből és törekvése által, ép e célból gyülekeztek egybe. És nem szűnik, sem megszűnni nem fog, a hitlenek elleni hadmenetre s jó ellentállásra, és a keresztyénség, főként pedig Magyarország s ennek lakosai védelmére és megtartására, mindenek felett ő császárt felségét, mint a keresztyénség fejét, aztán saját örökös országait s tartományait is, hasonló szorgalommal kérni, buzdítani, reábirni; mikben ő felsége, sem önszemélyét, sem egész vagyonát is, kímélni nem akarja. Örömet elhítetvén magával: hogy a ti uratok magát ollyannak fogja mutatni, s úgy viselni, miszerint tettei által, a keresztyén hit ellenségeire, sem-

mi erősbödés, a keresztyénségre pedig, és kiváltkép a magyar koronára, semmi sérelem ne hárulhasson. Bécs, decemb. 17-dikén, 1526ⁿ ¹.

Mindezekből, eléggé láthatta János: hogy az ellenfél komoly törekvése, nem gyermeki játék; s hogy az általa annyira áhitott házasságból, Máriával, annál kevésbbé lehet valami, mert ebben a magyar zászlós urak megegyezni teljességgel nem akartak, oda járulván ohajtásuk: hogy bizonyos cseh főúr leányát vegye el, ki előbb az öcscsének, Györgynek, volt szánva feleségül ². Miszerint tehát ingatag királyi székét lehetőségig körüljárálja, mindenek előtt, azon elterjedt, s a pozsoni gyűlésen Ferdinánd biztosai által is felhányt vádat: mintha a mohácsi ütközet s ez által a haza vesztének ő volna az oka, magáról elhárítani ügyekezett. Erre nézve, egy levelet mutatott elő Lajos királytól, mellyben ez neki megparancsolja, hogy Erdélyből ki ne induljon, hanem annak védelmére viszsamaradjon, — meggondolván: hogy, ha eltalálna veszni, Magyarország minden támaszától megfosztatnék ³. Majd, a töröktől megmentést, általános kegyelmet, elébbeni hivatalban megmaradást, s különböző roppant jutalmakat ⁴, hirdetett, ország-

---

¹ Gévay Urk. z. Gesch. XI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban, illy feülírással: »Responsum datum Wayuode« aztán: »Decretum Consilij Curie patriarum Inferioris Austrie.« Kiadta gr. Kemény József is, Deutsche Fundgr. II, 14—15 l.; de nagyon hibás példányból. — ² Quanto alla parantella che so dicea douersi far tra il vayuoda e la regina ongarica, dice che per niun modo li barroni ongari li voleno assentir ne lo principe ge la daria, ma se tiem chel prefatto vayuoda habbi atuoer per consorte vna fia da vno baron primario de bohemia nominato Bressanich, laqual douea esser datta al fratello di esso vayuoda. »Horvát Péter udinei kém tudósítása decemb. 20-ról 1526; Sanudonál XLIII, 291 l. — ³ »Se dice qualiter el vayuoda transyluano se atroua in Buda (Esztergomban volt) come re di hongaria con grandissima reputatione de tutta la baronia ongarica, et doue se diceua che lui era sta causa della perdita della ongaria horra che lha mostrato le lettere a lui scripte per il re passato chel douesse remanir alla custodia della transyluania e per niun modo partirse, considerando se lui fusse mancato chel mancarebbe ogni aiuto et fauor, della ongaria tutti gli hanno deuotione.« Ugyanaz o. u. — ⁴ Bethlen Farkas, I, 74 l.

szerte ¹; a pozsoni királyválasztókat s velök Batthyányi Ferenczet kivén, kitől, a bánsággal együtt, Vas vármegyei főispáni tisztét is elvette, s erre mást nevezett ². Aztán, eddigi hadain felül, zsoldjába 6000 rácot fogadott ³; s pártja vezércsillagát, gróf Frangepán Kristófot, vele kötött alkuszerződés következtében, a vránai perjelséggel, az általa rég bírni ohajtott Zeng városával, a bihácsi várral, s több más, miként Frangepán állította, hajdan az ő őseit illető, de most az ellenpárt hívei, különösen a nádor birtokában lévő várakkal és uradalmakkal ⁴, végre hadi készületre 20 ezer forinttal, megajándékozván, s ezen öszveg fejében neki 1000 forintot azonnal lefizetvén, 10 ezer forintban saját pápai várát és uradalmát irván be, a többi pedig az adóból és harminczadi jövedelmekből utalványozni igérvén ⁵, őt báni új hivatalának mielőbbi átvételére intette. Erdődy Simont, a dús egri püspökségen felül, még azzal kenyerezte le, hogy neki hatalmat adott: miszerint a néhai nagybátyja erdődi Bakócz Tamás bíbornok és esztergomi érsek példájára, maga helyébe, a zágrábi püspöki székbe, valamellyik

---

¹ A fato far cride et publicar chil perdona a tutti, e uol tutti habbino l'horo officij che prima haueuano." Contarini Károly velencei követ tudósítása decemb. 29-ről 1526, Sanudonál XLIII, 366 l. És Sperfogel Wagner-nél Anal. Scep. II, 149 l. — ² „Officium eciam meum Comitatus Castriferrei alteri contulit." Batthyányi Ferencz levele Ferdinándhoz, decemb. 21-ről 1526, Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. — ³ „Eso vayuoda ha soldato da cerca 6000 seruiani oltra le sue gente." Horvát Péter tud. id. h. — ⁴ „La maesta dil re la fato bano di schiauonia e crouatia, e capitaneo general, e li a dato il priorato, e Segna cum suo atinencie... e la maesta dil re li ha dato parechy castelli sui proprij, e poi di questi rebelli di la corona." Egy zágrábi levél január. 8-ről 1527, Sanudonál XLIII, 421 l. Contarini Károly és Batthyányi Ferencz idézett levelei. Istvánffy IX, 85. Egy venzonei levél szerint 14 várát adott János király Frangepán Kristófnak; Sanudo XLIII, 449 l. — ⁵ „Li hauea gia enumerato 20,000 ducati al dicto conte cristoforo accio el se potesse metter in ordine." Magyar Miklós tud. Gévaynál id. h. „Dicunt, vt audio, nonnulli me iam accepisse ex dica et tricesima viginti millia florenorum, et vltra octo non accepi stb. Dedit mihi Rex ante Natiuitatem Domini Mille florenos, et Castrum Pápa pro X millibus." Frangepán Kristóf levele Jozefics Ferenczhez jul. 31-ről 1527. a cs. k. titk. levéltárban.

öcscsét ültethesse ¹. Ezek után, az udvaránál lévő főurakat a közeledő karácsoni ünnepre, úgy, hogy ünnep után hivataluk helyére azonnal visszatérjenek, haza eresztette ²; a tótországi harminczadokat, magyarországi kincstartója Tornallyay Jakab által, elfoglaltatni rendelte ³, a maga országaiból külföldre, akár a német, akár a többi vonalokon, bármit is kivinni, kemény büntetés alatt megtiltotta ⁴; és, miszerint némi hadi erélyt s bátorságot is mutasson, néhány ágyút kivonatott s Pozson felé, talán csak inkább ijesztésül, 6 huszárt indított ⁵.

Ezeknek következtében, Frangepán Kristóf, a tótországi rendeknek december 18-dikára hirdetett gyűlésre, Tótországba elutazott ⁶; Tornallyay Jakab, az említett harminczadok elfoglalását, Horváth Mihály ottani harminczadosra bízta ⁷; a Pozson felé száguldott huszárok pedig, az országúton 40 sóval-megterhelt szekérre bukkánván, azokat elfoglalták, a vonó marhákat elrablották, s ezzel hősi kalandjokat bevégezték. Sietve küldötte Mária királyné a laibachi püspököt Ferdinándhoz Bécsbe, mindezen intézkedések ellen segédelmet kérni ⁸. Ferdinánd azonban, ki ekkor ép a morvaországi követség elfogadásával foglalkozott ⁹, részint mert ellenfelét igen jól ismerte, s felőle

Dec. 18.

¹ Erdődy Simon eredeti levele Szendy Pálhoz, mart. 17-ről 1527. —

² „Dicto vayuoda .... a licentiato quelli signori e baroni vadenò a far le feste di nadal a oxa loro, e poi tornino all'horò officij.” Contarini Károly id. lev. — ³ Horváth Mihály levele Batthyányi Ferenczhez, dec. 16-ről 1526, cs. k. titk. levéltár. — ⁴ „E venuto vno commandamento dil vostro re, che ne li allemani ni per via nessuna non si possi trazer fuora di questi paesi per via nisuna robe di sorte alcuna, sotto pene grandissime.” Azon idézett zágrábi levél, u. o. — ⁵ „E certo chel vayuoda electo re di hongaria inteso che questo Serenissimo Archiducha re di polonia (Bohemia) electo in Posonia da alcuni erra sta electo etiam re di hongaria, monstro far segno de allegrezza con far trazer artillarie, e mando 6 cauali lizieri a corer fin a posonia.” Contarini id. lev. u. o. — ⁶ Batthyányi Fer. id. lev. — ⁷ Horváth Mih. id. lev. — ⁸ „E trouono 40 cara di sal in strada, e li tolseno, facendo preda de animalli, per ilche la rezina sorella di questo Serenissimo e in posonia dubitando assai hauia mandato per aiuto vno orator a questo Serenissimo, qual e lo episcopo di lubiana.” Contarini id. lev. u. o. — ⁹ Contarini Károly levele Bécsből decemb. 18-ről 1526, Sanudonál XLIII, 328 l.

azt, hogy most, tél közepén, valamely nagyobb hadi vállalatba nem fog, tudta, részint mert a novemberi hainburgi tanácslat 4-dik pontjára is gondosan figyelve, állását előbb Csehországban s az ehhez tartozó birtokokban megerősíteni, egyzsersmind a bátyjától reménylt pénzbeli segedelem megérkezését bevárni akarta, a magyar földön minden fegyveres őszeccsapást szorgalmasan került; hanem, hogy Frangepán Kristóf ellen, kitől egyedül tartott, ausztriai örökös tartományait Tótország felől biztosítsa, a határszélekre, névszerint Görcbe, Gradiskára és Meránba, őrserégül 1000 gyalog csehet rendelt ¹, miszerint pedig testvérét Máriát, s párthíveit, Pozsonban valamely véletlen veszedelem ne érje, a még mindig akaratoskodó öreg Bornemiszával alkudozni parancsolt az iránt: hogy őt, elvászatatása után már, magyar királynak ismerje el, s neki a pozsoni várat elvégre adja fel ²; egyébiránt, nehogy a hainburgi vidékre telepített hadakat tavaszig hasztalan tartsa, ezeknek nagy részét elbocsátotta, s Csehországba elindulását új évi januar 8-dikára határozta ³.

A körülmények összefüggésének alapos megértésére, még egy rövid levelet kell felmutatnunk. A levél őszzehajtása, keskeny írha-szelettel, miként közönségesen nevezik szironynyal van átfűzve, s közepén, hol a szirony két vége őszzeeér, gyűrűpecséttel megerősítve. A spanyol-viasz e korban, miként tudjuk, még ismeretlen volt ⁴; a pecsét anyaga tehát, lágy viasz,

Dec. 19.

¹ „Questo Serenissimo manda 1000 fanti bohemi da esser messi a custodia di Gorizia, Gradisca et Maram.” Contarini lev. dec. 29-ről u. o. 366 l.

— ² Rauber Kristóf levele Ferdinándhoz január 1-ről 1527; cs. k. titk. levéltár. — ³ „Le zente di questa Maesta che erano andate in Posonia e sta licentiate, lui dice per defecto di danari quelli esser partite, scriue a di 8 questo Serenissimo douea partir di qui per bohemia”; Contarini lev. dec. 18-ről. „Affirmando etiam il prefato principe hauer cassato 5000 lanzchenech per non hauer recapito ne uno soldo vanno dispersi.” Horvát Péter tudósít „Si dice questo Serenissimo a di 8 Zener partera per bohemia, ma lui nol crede.” Contarini lev. dec. 29-ről; Sanudo XLIII, 291, 328 és 366 lev. —

⁴ „Spiesz Archivische Nebenarbeiten II, 3 L, és Schwartner Intr. in Art. Diplom. 1790, 126, 127 L.

— nem fejr, mint az ős hajdanban, nem sárga, mint Zsigmond király idejében, nem zöld, mint közönségesen, hanem, mint egykor a büszke görög császároké, veres, a divathoz képest papirossal fedve. A címér, melyet e gyönyörűen metszett pecsét előtűntet, egy keresztbe-osztott, álló vitéz-vért; felső job és alsó bal osztályában: felemelt-farkú, ágaskodó egyszarvúval, felső bal és alsó job osztályában pedig egy hármás, középen magasabb halomból növő, s elül: fogyó holdtól vezettet, hátul: öt-ágú csillagtól kísért farkassal. A vért felett: növekedő szárnyas angyal emelkedik, kezeivel a vért két szegletét fogva. Letöredezett köriratából, mely a pecsét szélén két vonal között állt, már csak e betűk olvashatók: WAY: TRANS: ET: CO: SICV: kiegészítve WAYWODE TRANSILVANIE ET COMITIS SICULORUM; magyarul: ERDÉLYI VAJDA ÉS SZÉKELYEK ISPÁNJA. A levél hátán a cím következő: „Vitézlő Czobor János kedvelt hívünknek.” Nem szükség mondanunk, hogy ez, János királytól jó; ki, ekkor még, magyar királyi pecsété nem lévén, elébbeni erdélyi vajdai gyűrű-pecsétét használta. De tartalmát lássuk. Felül ez áll: „A király úr saját meghagyása.” Az illy levelet a király nem szokta aláírni. Szavai így következnek:

„János, isten kegyelméből Magyar, Dalmát- és Horvát- stb országok királya.

Vitézlő kedvelt hívünk! Nagyságos szentgyörgyi és bazini Farkas gróf hívünk, nektek, a mi nevünkben, némiket fog mondani. Miért is hűségteket felszólítjuk: hogy azokat, miket nevünkben mond, mind elhinni, mind szorgalmasan teljesíteni, tartozzatok. Másképp ne tegyetek. Esztergomban, szent Tamás apostol ünnepe előtti szerdán, az úr ezer ötszáz huszonhatodik esztendejében” ¹.

Szentgyörgyi Farkas gróf tehát, kit, miként láttuk, részint Verbőczyvel való barátsága, részint Pozsonhoz közel eső

¹ Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

várai s birtokai tekintetéből, mind az alsó-ausztriai kormánytanács, a szeptember végén hozzáküldött Mindorf Kristóf által, mind az october 24-dikén kinevezett választmány, különösen megnyerni ügyekezett s ajánlott Ferdinándnak, a pozsoni királyválasztó gyűlésről nem csupán történetesen maradt el, hanem ezalatt a János pártjához szegődött, s igenhíhetőleg Esztergomban is megfordult; hol, ép e napokban, János, fennebbi intézkedései folytán, a felső-magyarországi szabad királyi városok öröm-üdvözleteit, hódolatait s illetőleg ajándékait fogadta. Ezen városok, névszerint Kassa, Lőcse, Bártfa, Kis-Szeben és Eperjes, mind szomszédságos közel-helyzetők, mind kiváltsági egyenlőségök miatt, sajátyszerű társulati viszonyban s közegyetértésben éltek egymással; Kassát, mint leggazdagabbat, legnépesebbet, tekintvén fejöknék, vezéröknék. Együtt küldték ök a mohácsi vész után, a Várday Pál, miskolczy kis-országgyűlés s az erdélyi vajda zaklatásaira Kassára védhadaikat; ezeket együtt oszlatták el; a tokaji gyűlésen reájok kivetett adót együtt tagadták meg; azt, hogy az özvegy királyné s a nádor által Komáromba kihirdetett országgyűlésen megjelenjenek, szinte együtt határozták. Ezen határozat következtében majd, Bártfa meg is indította követeit Komáromba. Azonban, e követeeknek, útközben jutott értesőkre, hogy az erdélyi vajda, Szekesfejeváron, királylyá, már november 10-dikén elválasztatott s más nap megkoronáztatott. Viszszatértek tehát, nem tudva mitévők legyenek. Mig a bártfaiak a két párt érdekei közt ekképen haboznak, tudokra jut: hogy a kassaiak titkon az új királynak tiszteletdíjt küldtek Esztergomba, s neki, lelkészökkal együtt, hűséget esküdtek. A vezér-város példáját, követniök kellett a többieknek is. Lőcse, Kis-Szeben és Eperjes, küldötteket indítottak, — nem hódolni, csupán örvendezni, de nem üres kézzel ¹. Ez utóbbi város részéről, a bíró Menyhért és Pinder

¹ Eck Bálint levele Thurzó Elekhez, april. 18-ról 1527, a cs. k. titk. levéltárban; és Sperfogel, Wagnernél Anal. Sceps. II, 149 l.

András esküdt-polgár jelentek meg; kedvező következménnyel, mert a dolgok jelen helyzetében nekik, mostan már sükekerült: azon kiváltságlevelet, mellyel e megégett várost Lajos király 12 évre minden díj és rendes mint rendkívüli adó fizetésétől felmentette, a király által, a Tokajban october 16-dik és Budán november 23-dikán kelt két adóhajtó-parancs ellenére megerősíttetni, s Tornallyay Jakab mostani, úgy minden jövőendő kincstartónak és királyi városi díjszedőnek is keményen meghagyatni és parancsoltatni: miszerint az említett várost, a kitűzött évek lefolyta alatt, ezen megerősített és jóváhagyott szabadságban s mentességben sértetlenül megtartani köteleztesse nek¹. Bártfa részéről, szinte a bíró, ama nevezetes Eck Bálint volt a követ. Örvendezett ő is a királynak; de millyen benső örömmel, tanúsítja az: hogy ő, egy épen ekkor Esztergomban megfordult nemes, bártfai Bárány Bernáttól, az ellenfél leg-hűbb emberének, Thurzó Elek főtárnokmesternek, levelet küldött, s ezt arra kérte: mutasson nekik részpartot, hová e veszályok tengeréből menekülniök lehessen².

Steyer határszélén, a hegyes és dombos Vas megyében, Szombathelytől délnyugotnak, Kőrmendtől nyugotéjszaknak, magános, meredek, sziklás kerekhegyen, áll egy régi vár; hajdan erős bástyákkal, sánczokkal, ingoványokkal körítve, ma hercegi nyári mulató kastélyllyal, angol-kerttel, virányos rétekkel ékesítve. Roppant pinczéi, s sziklába vágott 45 ölnyi mélységű kútja felett, szentegyház emelkedik; felsőbb csarnokában a birtokos nemzetség 19 eldődét mutató jeles képekkel, tornyában haranggal, órával, s apró szobáiból a regényes vidékre gyönyörű kilátással. Nevezetességi közt, több régi híres férfiak érczből öntött mellképe, számos apróbb festmény, fegyvertárában néhány vasing, paizs, kopja, fegyverzet, s egy igen régi zászló szemlélhető. A kerek hegy keletdéli oldalán egy kisdud mező-város terül, 1492 német és zsidó lakosság-

¹ Wagner Diplom. Comit. Sáros. 252—254 l. — ² Eck Bálint id. lev.

gal, szent Ferencz szerzetesbeli zárdával, a nemzetség sírboltját rejtő szentegyházzal, egy zsinagógával, gyógyszerházzal, s két jó vendégfogadóval. Hamuzsír- és híres szekérkenőcs-főző gyárárt zsidók kezelik; kik ezen felül gypajúval, bőrrökkel, gubaccsal, eleven kereskedést űznek. Neve, e már ma csak inkább düledékeiben látható várnak s e mező-városnak, mellyhez 59 helység, 30 ezer lakos, és ugyanannyi holdat borító tölgy, bikk, fenyő, nyár és gyertyánfás erdő tartozik, Német-Újvár, egykor a hazának s fejedelmeinek öly felelmes Németújváry grófok, később az Ujlakyak, 1524 óta, a II-dik Lajos király adományából, Jajczánál a török ellen kitüntetett vitézségért, a Batthyányi nemzetség birtoka ¹. Ezen várba vonta magát vissza az első adományos Batthyányi Ferencz bán; saspillanattal tekintgetve: mind a pozsoni királyválasztókra, mind a János király lépteire. Itt kereste őt fel a Horváth Mihály tótországi harminczados zöldvász-pecsétetes levele; mellyben Zágrábból, szent Lucza szűz és vértanú ünnepe utáni legközelebbi vasárnap, azaz december 16-dikán, arról tudósítja: hogy a királyi felség, a tótországi harminczadokat, minden fiókhivatalaikkal együtt, a maga kincstartója, Tornallyay Jakab kezére bízván, ő nagysága pedig ezeknek elfoglalására oda őt rendelvén, ő megjelent s a varasdin és nedőczein kívül valamennyit elfoglalta; miután azonban ezutóbbiakat a Batthyányi szolgálai, ennek tudta s megegyezése nélkül átadni nem akarják, kéri: írjon és hagyja meg nekik, az említett harminczadokról minden dacz és zsémbelődés nélkül vegyék le kezökét, — reménylven, hogy Batthyányi ezt, a király tekintetéért s a tudósító jövődől szolgálataiért, megcselekszi ². Itt érte őt azon hír is: hogy János király Frangepán Kristóffal bizonyos szerződésre lépett.

¹ Fényes: Magyarország mostani állapotja, I, 371—373 l.; és Esmeretek tára VIII, 269—270 l. — ² Eredetije a ca. k. titk. levéltárban; kiadta onnan közelebb Chmel: Habsburgisches Archiv II, 26 l. hol a „familiaris eiusdem vestre maiestatis” hibásan áll: „magnificencie” helyett.

Millyenre? senki sem tudta világosan megmondani. Csak szóbeszédből hallotta: hogy a horvátországi bánságon felül, Zenggel, Bihácsal s Magyarország dunántúli kapitányságával felruházta. És e hír őt, meg az: hogy helyébe, Vasba, főispánul is más neveztetett, annál érzékenyebben találta, mert majd, december 19-dikén Pozsonból az özvegy királyné is tudtára adta, miszerint elannyira késedelmes megérkeztét be nem várhatván, fenséges bátyja, a mult vasárnap, mindazoknak kik a gyűlésen jelen voltak, egyértelmű szavazatával, Magyarország királyává elválasztatott és kijelentetett; a dolgot ugyanis tovább halasztani nem lehetett ¹. Felriadt kedélylyel indította ő levelét, mind a Frangepán Kristóf beiktatására december 18-dikára egybehítt tótországi urak és nemesek közönségéhez: hogy, miután neki a báni hivatal sokban van, Frangepánt bánjukul semmikép el ne fogadják, különben rövid időn úgy fog gondoskodni, mikép mindazok, kik ezen kérésnek ellenére tesznek, megbánják cselekedőket, — mind magához Frangepán Kristófhöz: miszerint az érintett bánságtól azonnal szűnjék meg s abba bele ne avatkozzék, mert ha mind e mellett is beleavatkozik, bizonyosnak tartsa: hogy bárhol találkozzanak, jó szemmel egyik a másikra nem fog tekinteni, — mind végre a zengi kapitány Krusics Péterhez is: miszerint Zenget gróf Kristófnak át ne adja, hanem azt a Ferdinánd számára tartsa, ettől kegyelmet várván jutalomul. Midőn pedig az özvegy királyné fennebbi levelén felül még az is fülébe jutott, minek az ő gyanús magaviselete mellett elmaradnia lehetetlen volt, hogy tudniillik a Ferdinánd bizodalma iránta megcsökkent, a köpcséni szerződés meg nem tartását, s a novem-

---

¹ Közli ezen levelet töredékben, gróf Cziráky Antal: *Disquis. Hist. de modo Consequendi summum imperium in Hungaria* 135 l. a Kovachich „Auctar. ad Vestig. Comitiorum” című kéziratából. Eredetije, gróf Cziráky szerint, a herczeg Batthyányi körmendi levéltárában van; mi azonban, minden utánjárásunk mellett sem lehattuk szerencsések ott feltalálni; sőt a Kovachich idézett munkája utáni tudakozásunk is sikertelen maradt.

ber 24-dikén Ferdinándhoz intézett kérelme nem teljesítését vetve okul, december 21-dikén mentegetődző levelet küldött Ferdinándhoz. Húven előtűnteti e levél a Batthyányi jellemét. Előadja: miként kérte volt ő Ferdinándot, hogy Bihácsra gyalogokat küldjön, s azt ágyúval, lóporral, ellássa; miként ígérte meg Ferdinánd, hogy az elsőbbit Püchler, vagy a mint Batthyányi e német nevet ejti, Pulher által teljesített; de hogy Pulher azon gyalogokat mind e napig hová tette? — ő nem tudja. Később, a steyeri főkapitánynyal Dietrichstein Zsigmondal egyezett: miszerint a kívánt gyalogokat ez küldje, Varasdra vagy Zágrábba. Ennek folytában őt, közelebb, ismét Pulher tudósította, affelől: hogy azon gyalogok készen lesznek; azonban, hogy ez a Pulher hol lakik? ő nem tudja, — a gyalogok merre vannak? szinte nem tudja, s az ágyúkról és lóporról legkisebbet sem hall. Ha tehát az említett bihácsi várnak az ellenségtől valami baja történik, vagy azt azon ellenség avagy gróf Frangepán Kristóf elfoglalja, ez Ferdinándnak, kára lesz, Batthyányinak: mind kára, mind a legnagyobb gyalázatja. Pedig, bárki bírja is e várat, arra a horvát urak, vagy akarnak vagy nem, hallgatni fognak. Ezért, kérte Ferdinándot: méltóztassék úgy gondoskodni e várról, hogy se maga kárt ne valljon, se Batthyányira gyalázat ne háruljon; tudósítván őt egyszersmind, miszerint a tótországi rendekhez küldött embere még vissza nem jött, azt a következő napra várja, s mikép foglalta el Frangepán a báni hívatalt, és neki mit válaszolt, megüzeni; — Krusicsról, engedelmeskedik-e? nem tudja, csak annyit tud: hogy gróf Kristófot gyűlöli. „Egyébiránt kegyelmes uram! — mond őszinteskedve — hallom hogy felséged bennem kételkedik, noha magától felségedtől e részben még semmit nem értettem; pedig, ha felségednek én bennem valamelly kétsége vala, azt nekem megjelentette volna, mert hogy az igazságot felséged is szereti, tudom, és hogy ezt tudtomra adja, igen óhajtom. Tudja meg fenséged: hogy nekem, gyermekkorom óta, két földi uramnál több soha sem volt; egyik: a néhai

királyi felségnek, az én kegyelmes uramnak édes-atyja, s vele, míg élt, ő felsége, — másik, most, felségeitek. Hálát adok én istenemnek, s egész Magyarországgal bebizonyíthatom, hogy uraimat mind jámborul, tisztességesen, igazán szolgáltam; és hiszem istenben, hogy felségeiteknek is jámborul, tisztességesen, igazán fogok szolgálni, — miként felséged nem sokára meg látja, csak felségedtől nekem valamelly fogyatkozásom ne legyen. Ha én fenségednek szolgálni vonakodtam volna avagy vonakodnám, nem akartam volna avagy nem akarnék, mindezt még akkor, midőn szabad voltam, és nem mostan tenném, s nemcsak hogy a bánságtól meg nem fosztanak engemet, de sokkal nagyobb és zsirosabb hivatallal látnak vala el; miként én ezt felségednek személyesen mind előadtam volt. Mindezek előttem állnak még mostan is, ha tenni akarnám; de, mint említém, ha akkor, midőn szabad voltam, nem tettem, most tenni annál inkább nem akarom, mert becsületemet többre nézem minden vagyonomnál, mellyel bírok. Én felségednek örömet akarok szolgálni, csak — mint mondám — felségedtől valamelly fogyatkozásom ne legyen, s felséged engem magától erővel el ne kergessen. Ha azonban fenségednek én bennem csakugyan kétsége van, tudom hogy azt fenséged önmagától nem gondolta, hanem mástól hallotta; fenségednek én, mint legkegyelmesb uramnak esedezem: nevezze meg nekem felséged, ki az, ki fenségednek ilyeneket beszél, — s ha ő becsületes ember, nem titkon, de szemembe fogja nekem fenséged előtt azon szavakat mondani. És ha ő ott azokat nekem szemembe mondja, és én magamat fenséged előtt ki nem tisztítom, akkor engem fenséged tartson olyannak, millyennek az illy ember tartatik; de ha én magamat kitisztítom, akkor őt tartsa olyannak, a millyennek én tartattam volna. Másképen írnék én az ilyenről, de illy fejedelemnek levélben olyakat írni nem szabad; bocsásson meg mégis, és engedjen meg nekem fenséged, semmi mást nem akarok most ellene írni, egyedül azt: hogy

olly gyalázat érje őt, melly az ember becsületének leginkább, árthat e világon. Ha ő ez által önmagára ismer, talán felfedezi magát; ezért, hogy e levelet felséged neki megmutassa, igen-igen könyörgök felségednek. Mert én nem vagyok az, kinek talán ő engemet mondott; az én eldődeim mindig jámborul, tisztességesen szolgáltak fejedelmeiknek, és ugyanezt fogom cselekedni én is. — Emlékezhetik továbbá fenséged, velem Köpcsénben három hónapra minemű szerződést kötött. Azon naptól fogva nekem, 3000 forintnál többet, még nem adtak; honnan én nagy kárt szenvedtem. Talán felséged tekintetbe vette azon szavakat, mellyeket imént érintettem, s rólam ezért feledkezett meg. Mindig hallottam közpéldabeszédben: hogy az úr, a mellyik szolgáját megtartani nem akarja, annak bérét és fizetését fogja le; épenúgy, a mint most én velem történik. Nekem a fizetési határnapjaim már mind elmultak, kivéven hogy még a karácson van hátra. Vagy talán felséged én bennem azért kételkedett: mert némelly urak, kik elébb szolgálatába ajánlkoztak, felségteket elhagyván, János vajdához szegődtek? Hiszen én másért senkiért, — egyedül csak magamért felelhetek; kiki önmagáról számoljon közölők. Én mind e mellett, hiszem istent: hogy bennem felséged egyebet nem talál, mint mit egy igaz férfiúban találni szokás. Újlag könyörgök tehát fenségednek: adjon nekem erről tudósítást, s mi az oka e dolognak? engem világosítson fel. — Végre, felségednek én akkor is mondtam, midőn fenségeddel Köpcsénben voltam, hogy az én szolgálaim, nem csupán három hónapra, de egy évre, sőt tovább is szolgálnak. Felséged akkor nekem, ha a válasza jól emlékezem, azt felelte: hogy eltelvén a három hónap, velem másképp fog egyezni. Most azonban, hallom: hogy felséged, magát megkoronáztatni, Csehországba akar elútatni. Felségedet a teremtő oda boldogul és szerencsésen vezérelje s hozza ismét vissza, — de nekem még a mult fizetéséről sem tétetett egészen elég, a jövőről pedig semmit sem értek, ha tudniillik leszen-e avagy sem? Ne-

kem, miként fenségednek többször írtam, sok szolgálaim vannak. Ezek a fizetést, tőlem, várják; az én erszényem az ő fizetésöket nem bírja meg, nálok nélkül pedig fenségednek nem szolgálhatok. Honnan várjam tehát a pénzt? felséged engem tudósítson, s mihez kelljen magamat tartanom? felséged nekem jelentse meg.” Javaslatul vetette levele végére, hogy Ferdinánd, ha jónak látja, addig is, míg Csehországban mulat, nyújtson neki annyi segítséget, mellyel Frangepán Kristófot Tótországból kiűzhesse; mert ha ez ott magát megfészeli, nehezebb lesz vele bánni, ő pedig mind kárát mind gyalázatját egyaránt fájlalja. A harminczadokat, monda, mellyek az előtt kezében voltak, a varasdin és saját jószágán eső radafalvin kívül, János már mind elfoglaltatta; Vas vármegye nemeseinek közönsége a jövő vasárnap, december 23-dikán, gyűlést tart, az új főispánt kihirdetni; két bihácsi gyalog szolgámár rég időtől nála ül, pénzt várva, a többiek pedig, kik azon várban voltak, a nemfizetés miatt azóta már tán mind eloszlottak, s nem lévén bent, sem Ferdinándnak sem neki gyalogja, a vár mintegy pusztán maradt, — honnan mi fog következni? Ferdinánd magától meggondolhatja. És volna még a Ferdinánd kincstartója ellen is panasza, némelly szavak miatt, mellyeket, mint hallja, ő ellene mondott; de erről most nem ír, — majd, midőn személyesen lesz Ferdinánddal, a kincstartó jelenlétében fogja elbeszélni; addig, sem istentől, sem Ferdinándtól nem óhajt egyebet, csak, hogy a mint ő szolgál, ez őt olly hüven fizesse ¹.

Láttuk fennebb, hogy az álomfejtő azt súgta volt Ferdinándnak: miszerint pénze János királynak nincs. A Ferdinánd

¹ Gévay Urk. z. Gesch. XI. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. Kiadta onnan közelebb Chmel, Habsb. Archiv II, 26—29, némelly csekélyebb hibákkal, ezek közt azzal, hogy „Kepchen” mindenütt „Repchen”-nek nyomtattatott. Chmel e levélről ezt mondja: „Ganz eigenhändiges original,” Gévay ellenben ezt: „Aus dem durchaus, selbst die Unterschrift nicht ausgenommen, von Secretärshand geschriebenen Originale, ohne Adresse und Siegel.” Az eredeti, Gévay állítását igazolja.

elválasztatása után özszerogtyáshoz siető trón támogatására elszórt özsvegek ugyanis, azon kincset, melyet ő Orbáncz Andrástól a kánpadon kicsikart, csakhamar kimerítettek; s hogy az álomfejtő sugallata való és nem csupa álom volt, onnan is megtetszett, mert Frangepán Kristófnak, a szükséges hadi készülétekre, 1000 forintnál többet lefizetni nem tudott, s pápai várát és uradalmát kénytelenített neki átadni. E körülmény azonban, kétségtelen bizonyossággá emelkedik az által, hogy ő Esztergomban, ugyancsak december 21-dikén, már magyar királyi függő titkos pecsége alatt kiadott levelénél fogva, maga elismeri, miszerint őt, e békételen időben, némelly ügyei és szükségei elannyira szorítják, hogy ezeknek elintézése s fedezése végett, Trencsén vármegyében fekvő saját örökségi várát Sztrecsent, Zsolna mező-városával, s e várhoz és városhoz törvényesen s hajdan óta tartozó minden birtokával együtt, már valósággal felvett 10 ezer igaz, jó mértékű, tiszta arany magyar forintért, és 100 kispénzzel számított 3 ezer forint magyar érczmeért, vitélő Szvetloveczky Burriánnak kelle elzálogitnia, olyképen: hogy míg ez él, ő azon várát tőle viszsza ne válthassa, sőt Szvetloveczky még akkor se tartozzék kibocsátani, ha János neki az egész 13 ezer forintnyi özsveget lefizetné; holta után azonban, örökösei, maradvékai és testvérei, a most-említett özsvegnek kész aranypénzben felvétele mellett, Jánosnak, vagy a kinek ő azon vár földi örökségét talán adományozná, minden perpatvar nélkül, tústént és azonnal viszszaadják, addig pedig János, a vár békés birtokában, mind Szvetloveczkyt, mind örököseit s maradvékait, minden törvényes megtámadók, ügyészek és követelők ellen, saját fáradságán és költségén védje, ótalmazza és megtartsa ¹. Ha ezen körülményen felül még azt is meggondoljuk,

¹ „Quod Nos pro quibusdam rebus et necessitatibus nostris hoc impacato tempore Nos summe vrgentibus euitandis et expediendis. Castrum nostrum hereditarium, Sthrechen appellatum, in Comitatu Thrinchiniensi habitum: Simul cum oppido Solna nominato stb. Generoso Bwriano Swethlowezky

hogy a külföldi események minden részleteire ébren vigyázó, s a két pártra szakadt magyar nemzet küzdelmeiről, mind szereteküldött kémei, mind Bécsben ülő követe Contarini Károly által hüven értesített Velenczében, a tízek eszélyes tanácsa azt határozta: hogy a János király követének, Jozefics Ferencz zengi püspöknek, szép szavakban adassék tudtára: miszerint különben is Rómába a pápához szándékozván, csak menjen isten hírével előbb ő szentségéhez, s majd ha visszatér, az alatt nagyobb világosságba hozatván a dolgok, kimerítőbb választ fog kaphatni, — és ezen határozatot a doge, december 22-dikén, szombaton, szokott szertartással, azon udvarias nyilvánítás mellett adván tudtára Jozeficsnek: hogy, ha kedve van, a közeledő szent István fő-vértanú ünnepét töltsse vele együtt, ez, az üres meghívással meg nem elégedve, másnap, Dec. 23. vasárnap, december 23-dikán, reggel, már előreküldött kíséretéhez Chiozába, onnan azzal együtt lóbaton, Rómába elnyargalt ¹, — nem fogunk csodálkozni, ha a dolgok illy állásában Ferdinánd a Batthyányi fennebbi erélyes felszólamlását válasz nélkül hagyta, s a Mária példáját követte, ki mind magának mind a közügyeknek némi pihenő időt engedve, december 21-dikén kelt levelében, több évek óta szolgálatában lévő lóidomárját

---

pro decem millibus florenis auri puri hungaricalis veri et justı ponderis ac tribus millibus similiter florenis monete hungaricalis, Centum denarios pro quolibet floreno computando et connumerando: que quidem summa simul computata, Tredecim millia florenorum facit, Ab eodem per nos effectiue iam leuatis et receptis titulo pignoris duximus obligandam et inscribendam stb. Datum Strigonij in festo sancti Thome Apostoli Anno domini 1526. Regnorum vero nostrorum Anno primo.» Azonkori másolata a cs. k. titk. levéltárban. — ¹ „In questa matina (dec. 23) lo episcopo di segna orator dil re nuouo di hongaria hauendo auto la risposta dal serenissimo in colegio laltro zorno iusta la deliberation fata nel conseio di X con la zonta videlicet darli bona verba et perche el ua a roma dal pontifice che e bon vadi prima da soa santita et douendo ritornar qui se li potra risponder piu fondatamente perche si hauera mazor lume di le presente occorentie et cussi senza altra saputa volendo il serenissimo invidarlo al pasto questo san stefano di soa serenita bi e partito per chioza doue ha le sue cauachadure et vol esser presto a roma.» Sanudo XLIII, 283 l. Gévaynál Urk. z. Gesch. KI.

Batizt, oly kéréssel ajánlotta, hasonló mineműségben felfogadás végett neki, hogy valósággal érezhesse, miszerint a Mária ajánlása, mellette nem volt sükertelen ¹.

A megváltó születésnapja, karácson ünnepe, jött; örömtelen a keresztyénségre, örömtelen a magyar hazára, a magyar tudományos férfiakra, miként hajdan nevezték „deákos emberek”-re, ezek közt Karancsy Györgyre. „Midőn ama véstetjes időben itthagytott holnim elhozatala végett Bécsbe utaznám, — így ír ő, december 25-dikén, meg nem nevezett barátjához, Bécsből, — Esztergomban a mi Zorárdunktól kaptam leveledet; mely nekem, noha, miként mindig, sok tekintetben igen kedves volt, nem csekély bánatot szerzett, hogy hanyagság gyanújával terhelsz. Azonban, jóra magyaráztam ezt is; főként miután hihától ment vagyok, miután itt Bécsben több jó emberem van, kik mellettem tanúságot tesznek, hogy hozzád gyakor levelet intéztem, sőt senkit el nem mulasztottam, ha kit arra felé menni tudtam, hogy tőle, neked, levelem ne küldjem. A levélvivők vétke s hűtlensége tehát, kik az írást át nem szolgáltatják. — Mit írjak pedig e nyomorúságos időben? elmémbe valóban nem ötlík; hanemha azt tudni akarod, mit kétségkívül akarsz, hogy Kajáry Antal, kinek levelét az enyémmel együtt veszed, egyedül maradt, ki e siralmas napokban, neked, nemcsak igen szíves barátod, de jóakaród. Mert rólad, mind jól gondolkozik, mind jól beszél, s egész ügyekezettel azon van, hogy rajtad, bármikép, segítsen, neked használhasson. És én az ő emberségében, becsületességében, elannyira bízom, hogy rövid időn meg is cselekszi, mit rég elméjében forgat, — csak Pannónia, ez a mi valóban nyomorult hazánk, e törökmaradvány, egészen tönkre ne jusson!

Dec. 25.

¹ „Is Johannes Baptista domitor Equorum... qui iam plurimos Annos in Seruicijs nostris fideliter est versatus..... quem nunc a nobis ad seruicia Maiestatis Vestre discedere cupientem commendamus Maiestati Vestre, Rogamusque ... velit ... tam graciosam se erga eum prestare: vt nostram commendacionem aliquid commodi sibi attulisse senciati stb. Datum Posonij XXI. Decemb. Anno Domini 1526.” Ered. a cs. k. titk. levéltárban.

Többet irnék itt neked ennek boldogtalan állapotáról, ha bizonyosan nem tudnám, hogy te mindent bővebben hallottál, mint én megírhatnám. Mert a viszszavonás oda vezette a fejedelmeket, hogy, hacsak valamely isten ránk nem tekint, veszedelemnek hanyatlott hazánkat egészen elvesztjük. Az élet-halál örvénye felett tántorgunk! és valóban félek, nehogy a török által már eléggé öszszemarczonglott megrontsolt baza, a megkoronázott vajda, s a némellyek által szinte elválasztott ausztriai herczeg Ferdinánd között, öszszeomoljon¹. Mindezt azonban, nem azért írom, hogy téged a ketségbeesés sírjába rántsalak; mert isten, ennek is, rövid nap, — vajha szerencsés! — végét s kimenetét adja. Így, ha közöttök a béke valamikép, valami mennyei sugallatból létrejöhet, neked, mint tudós, mint jó embernek, helyed lesz Pannoniában. Ne csüggedj el tehát, kérlek, annyira lelkesedben, hogy, miként nekem mondták, egykor még békével se énekelhess a tölgy árnyékában; sőt tartsd illetlennek: e miatt valamely zárdába rejtőzni, s ott, nem tudom miféle életet élni, miután te az emberek közt is becsülettel és ragyogó névvel élhetsz.“ Néhányszóval a Bonnba szándékozott Szaloniról, aztán Szalay Pálról, bizonyos, előtte ismeretlen Gáspár és Pistor — tán Sütő — nevűekről emlékezik, s levelét ekként rekeszti: „Végre,

Doc. 24.

hogy az én állapotomról is tudj valamit, én ide tegnap érkeztem, s ma indulok, csekély holmimmal; mert azon kívül, mit bal szerencsémrel ide hoztam volt, semmim sincs. Vagyonom nagyobb részét a hazában hagytam, s félek, nehogy ott, egyetlen fiútestvéremmel, többi rokonaimmal s barátaimmal együtt, mindenemet elvesztettem légyen. Legalább, mai napig sem jöhettem nyomába: maradt - e csak egy is közlők életben, avagy mind egy lábíg leölettek; minthogy én akkor, félelmemben, nem

¹ „Eo enim perduxit discordia principes, vt nisi aliquis deus respexerit patriam nostram pene perditam, totam amittamus. Versamur enim inter saxum et saxum. vereor eciam certe ne iam per thurcam, satis superque vexata, atque quassata per wayuodam in regem coronatum, et Ferdinandum ducem Austriae rursum per nonnullos electum corruat.“

tudom kikkel, más helyeken, részint Tomoron lappangtam, a hová most is menendő vagyok, s talán a jövő héten Tomory Lőrinczczel, a nyájaért hű pásztorként elhunyt Tomory Pál testvérével, Erdélybe költözendő; hogy ott, miután sorsom a Tomory Pál halálával megváltozott, valamely életnemet válaszszak, s mi a szerencse a földi világban? megkísértsem. Neked én ezeket azért írtam, hogy te, ki lelkem fele vagy, tudjad: az életet az ország melly részében szándékom léelni.”¹

A Karacsy jelen leveléből azt vélhetnők: hogy Ferdinánd s ellentársa, talán békés egyességről kezdtek gondolkozni; azonban, hogy a jogai érvényességében bizó s ahhoz erősen ragaszkodó Ferdinánd, erről most már hallani sem akart, nemcsak az álomfejtő szavaiból, de Ferdinándnak a lengyel királyhoz november 25-dikén írt leveléből, s azóta követett minden lépteiből tudjuk. Ő magát, többé, a János irányában, koránt sem egyező félnek, hanem elválasztatása napja óta, Magyarország törvényes királyának, tehát kegyelmet osztó vagy büntetést szabható hatalomnak tekintette. A kegyelem ígélet-szava szárnyalt előtte mindazokhoz, kiket bármi érdek vagy számítás az ellenpárt zászlójához szegődtetett; de egyszersmind fegyverét is készítette, mellyel a megátalkodottakat, makacsokat, érdemökhöz képest megfenyítse. E két szempont látköréhez mérve kell kiser-nünk őt ezután, tetteiben.

Karácson előtt volt — mellyik nap, meg nem mondhatjuk, — hogy egy kém, kit a velencei tanács Magyarországra küldött, innen haza felé utaztában, Bécsben elfogatott. E kém ugyanaz, kinek tárczájában annyi hazánkat érdeklő becses adatokat találtunk, Magyar Miklós volt. Szigorú vallatás alá vétetett

---

¹ »Forsan sequenti ebdomade cum laurencio thomori. fratre germano pauli thomori. qui non secus ac bonus pastor pro ouibus occubuit. migraturus in trassiluaniam sim. vbi aliquam vilem condicionem suscipiam, ibi quoque experiar quid ipsa fortuna in rebus mundanis valeat, cum sors mea cum nece pauli Thomori commutata sit stb. Vienne Austrię octauo Kalen. Januari Anno 1526.« Cs. k. titk. levéltár.

- ő: vajjon az említett tanácstól Jánosnak pénzbeli segédelmet nem hozott-e? Nemmel felelt. Tagadta általában, hogy más, mint saját ügyeiben jött volna Magyarországra. Állítását irományokkal is igazolta, melyeket atyja halálával magához vett. Kemény fenyegetések közt, szabadon bocsáttatott ¹. — Karácson napján, miként várhatók, Batthyányi újította meg pénzbeli zaklatásait. Mert a karácson, neki, a köpcséni egyezkedés szerint ígért 3000 forintra
- Dec. 25. nézve, fizetési véghatárnapja volt. Más nap, szerdán, István fővértanú ünnépen, Ferdinánd tanácsot tartott; melyben az elébbi javaslatok nyomán elhatároztatott: hogy a határszélekre rakott csekély hadi népen kívül, sem elegendő serege, sem hadvezére nem lévén, mindenekelőtt Csehországban koronáztassa meg magát, s aztán az onnan és többi tartományaiból, miként az őt elválasztó magyar urak által is nyújtandó segedelemmel, vegye ki a János kezéből Magyarországot ². Harmad nap, csütörtökön, de-
- Dec. 26. cember 27-dikén, Amade István, a Mária királyné magyaróvári kapitánya folyamodott: hogy Ferdinánd, azon ismeretes szerződési oklevelet, melyet az említett királyné tanácsosainak november 30-dikán kiadott, ő reá is terjeszsze ki. Batthyáyninak, Ferdinánd röviden válaszolt: hogy, miután jelentése szerint Pozsonba a királynéhoz, s onnan hozzá Bécsbe szándékozik, megérkeztéig a dolgot felfüggeszté, s vele hosszabb felelésbe bocsátkozni
- Dec. 27.

¹ „Dice anchora dicto Nicolo che essendo in Viena auanti le feste de nadal el fu retenuto et examinato se la illustrissima signoria de Venetia lhauea mandato con danari al serenissimo re (de) Hungaria et chel rispose de non et chel non era venuto per altri facti che per li suoi et li monstro alcune scripture che lhauea cum se che parluano de certe piezarie che lhauea facto a suo padre qual era morto et chel uoleua veder de conzar li facti suoi et che da poi molte minacie i lo lassorno andare.” Magyar Mikl. tudósít. Sanudonál XLIII, 372 l.; Gévaynál Urk. z. Gesch. KI. — ² „A di 26 del altro fu deliberato in lo consiglio che sua Serenita douese coronarse prima in boemia, poi con le aiuto de dicti baroni toria le regno de ongaria al vayuoda, perche al presente non e ne gente ne capitaneo de dicto principe, ma solum le guardie a li confini.” Moro János tud. a velenzei tanácshoz, 1527, jan. 5-ről; Sanudonál XLIII, 378 lev.

szükségesnek nem találta ¹. Amadénak azonban, tekintetbe véén hűségét s ragaszkodását, mellyel eddig, mind iránta, mind fen-
sleges háza iránt viseltetett, főként pedig: hogy a korona és ki-
rályi méltóság elnyerésében, őt tanácsával, munkájával, tehet-
ségével és erejével, hűségesen és állhatatosan segíteni ígérte,
miszerint hozzá való jóakaratról és szívességről bizonyossá
tegye, az oklevélhez ragasztott záradékban, királyi szavára fo-
gadta: hogy mindazt, mit azon oklevélben megnevezett főrendek
és nemeseknek ígért, ő reá és övéire nézve is öszszesen mint
egyenként épenúgy teljesíti, mintha azok közt ő s az övéi név-
szerint kijelelve és elősorolva volnának ². És az események e
szövedékébe kell beillesztenünk: hogy Ferdinánd, azon, semmi
munkát, fáradságot, sőt személyes veszélyeztetést sem kímélő
buzgalmat, mellyet a magyar királyi székbe emeltetése ügyében,
testvére Mária eddig kitüntetett, méltó hálával viszonzandó, en-
nek nemcsak legszeretetteljesb köszönetét jelentette, de őt
egyszersmind arra is megkérte: hogy mig csehországi dolgait
rendbe szedheti s a királyi méltóság tetteleges elfoglalására Ma-
gyarországba bejöhet, a magyar ügyek élén, mellyeket eddig
olly bölcs tapintattal vezérlett, megmaradni szíveskedjék. Ugyanez
alkalommal, királyi legfelsőbb tetszését Szalaházy Tamással is
tudatta. — A testvéri szeretet és bizodalom ezen újabb tanúságaira
a királyné, december 28 - dik és 30 - dikán, szokott gyöngéd
érzelemmel felelt. Viszon-köszönetét nyilvánította; a reá ruhá-
zandó újabb megbízatástól azonban, eleinte fogatkozott, majd
kijelentette: hogy azt bátyja kedvéért elvállalni kész, de úgy, ha

Dec. 28.

Dec. 30.

¹ „Reddite sunt nobis litere vestre date in festo Natiuitatis Domini nostri super negotio trium millium florenorum Rhenensium vobis soluendorum et nonnullis alijs. Cum autem ex eisdem intelligamus vos ad Serenissimam Dominam Mariam Reginam..... et deinde ad nos proficisci velle vnde rem omnem vsque ad aduentum vestrum suspendimus, Minime necessarium esse arbitantes vt prolixioribus nunc agamus” stb. Eredeti fogalmazata, kelet nélkül, May kezétől, a cs. k. titk. levéltárban; Gévaynál id. munk. KI. —

² Goldast Constit. Imp. III, 494 1; utána Pray Annal Reg. V, 173 1.

ez, az ő általa netalán elkövetendő hibákat, egyedül járatlan s ügyetlenségének tulajdonítja, egyszersmind személyes bátorságáról s a várak ellátásáról, kellőleg gondoskodik; megemlítvén azt is: hogy Szalaházy, a hozzá intézett nyilatkozattal, meg van ugyan elégedve, de őt, annak idejében meg is jutalmazni, mind méltó mind szükség ¹.

És a körülmények ilyen helyzetében indult Spanyolországból, Károly császártól, egy nemes, don Mendoza Antal, Ferdinándhoz, a már régen várt, ezért, mondhatni, igen öröndetes küldeménynyel, 100 ezer aranyról szóló váltóval; melyet a császár, Granadában november 30-dikán kelt levelében ígért. És a körülmények ilyen helyzetében érkezett meg viszont, Spanyolországba, Károly császárhoz, Ferdinándtól a levél, melyben ez őt october 28-dikáról egyebek közt azon még öröndetesebb eseményről tudósítja: hogy Csehország királyává elválasztatott, s Magyarországon is hasonló sükert és eredményt várhat. A császár öröme, miként december 28-dikán Toledóban kelt válaszával jelenti, „kimondhatlan” volt. Vágyva vágyott ő, mielőbb hallani azt is, mit azóta kétségkívül megtörténtnek igen helyesen hitt, hogy a magyar királyválasztás is szintolly kedvezőleg ütött ki; miszerint aztán így, a teremtőnek, ki mindkettőjökre naponként annyi jót és kegyelmet halmoz, teljes hálákat adhasson, egyszersmind könyöröghessen: engedje, hogy ők, magokat s állodalmaikat, az ő szent szolgálatára, a keresztyén vallás javára, helyreállítására, s a catholica hit fentartására szentelhessék. És ebbeli erős sejtelmében, tüstént, megköszönő-leveleket is iratott, nemcsak a magyar, de külön a horvát és ismét külön a tótor-szági rendekhez, miként egykét papi férfiúhoz is, kik — mint hitte — az említett választást részökről hathatósan elő-segíthették; s ezen leveleket a már útban lévő Mendozának sietve utána küldötte, hogy azokat Ferdinánd az idő és körülmények szerint használhassa; nem mulasztván el őt ez alka-

¹ Gévay Urk. der Verhált. I, 31—32 l.

lommal testvéreileg kérni: nagynénjőkre, azért, hogy a hozzáküldött pénzt számára mindjárt ki nem adta, ne nehezteljen, miután e részben felhatalmazása nem volt, s azon öszveg fele a Freundsbeg György vezérlete alatt Olaszországba küldött hadak fizetésére, fele a lombardiai sereg tartására rendeltetett; ezen újabb 100,000 arannyal azonban segítsen magán az alatt, míg az általa már elébbi levelében ígért nagyobb segedelem megérkeznék, mellynek kieszközlése tekintetéből a rendeket Valladolidba szőlította, hogy így a török ellen, lehető legnagyobb erőt gyűjtsön. „Mi még e pillanatban eszembe jut — mond levele végén — az, hogy a pápa kamarása, Rezo Pál, ki néhány nap a francia udvarnál is mulatott, hozzám érkezett. Felhatalmazványt hozott, ő szentségétől, meg a francia királytól s velenceiektől, az általános béke ügyében, hogy ez iránt itt, értekezzék s végezzen. Miben van az egész dolog? még tökéletesen meg nem tudhattam, ... én neki minden esetre olly választ és feleletet adok, mellyből mindenki láthassa, hogy rajtam nem mulik, s készebb vagyok örökségemet elhagyni, mintsem a békét, ha lehet, meg nem kötni“¹. E levélzáradékok az európai dolgoknak hazánkra viszonyló öszsefüggése miatt véltünk megemlítendőnek; minket egyébiránt közelebből érdekelnek magok az imént-érintett megköszönő-levelek, mellyeknek egyike a magyarországi öszszes rendekhez így hangzott:

„Károly stb. Tisztes, tekintetes nemzetes és nagyságos, nagyságos, nemes, tekintetes, őszintén kedvelteink! Az után, hogy minap, hozzátok, a ti néhai fenséges Lajos királytoknak siralmas halála s a mi fenséges öcsénknek ezen országban örökődése felől iránk, szívünk legteljesb örömével értők: miszerint ti, azon fenséges öcsénket, királyotokká tettétek s fogadtátok. Melly kötelesség-teljesítések által, a mi lelkünket, valóban

¹ Gévay Urk. der Verbält. I, 27—28 l.

annaira leköteleztétek ¹, hogy immár gyorsabban rendezzük erőnket s hatalmunkat, mellyel az ellenségben bosszút állhassunk, azt a ti lakotoktól elűzhessük, és ha isten engedi, az általa nektek okozott károkat is helyreépíthessük. Ezen jóindulatokért tehát, hozzátok legnagyobb köszönettel vagyunk, és ezt, nyújtandó alkalommal, ki is tüntetjük ². Azonközben pedig, benneteket felszólítunk: miszerint azon királytokhoz, oly egyértelmű ragaszkodással legyetek, hogy ő addig, míg nektek segítséget nyújtanánk, az ellenség törekvéseinek ellentállhasson. Ebben, istennek legkedvesb, az egész keresztyén köztársaságnak szükséges, és általunk a jótétemény minden nemével megjutalmazandó dolgot cselekesztek. Miként mindezt, egyéb köz és magán tárgyakkal együtt, előtökbe adni, a mi kedvelt nagyságos don Mendoza Antal, spatai szent Jakab rendünkbeli vitéz, tanácsos és követ hívünknek, meghagytuk. Kinek hogy ezekben teljes hitelt adjatok, benneteket ismételve felszólítunk. Kelt Toledo városunkban, karácsonhó utolsó napján, az úr 1526-dik esztendejében, római uralkodásunk 8-dik évében.

Dec. 31.

Károly sk.

Ő császári catholica felsége parancsára:

Valdes Alfons sk. ³.

A horvát és tótországi rendekhez intézett levelek, ettől csak a czimben különböztek; „Nagyságos, nemes, tekintetes, őszintén kedvelteink!” megszólítást viselven homlokiratul. Az egyházi férfiakhoz szólók rövidebb tartalma azonban ez volt: „Tisztos, ájtatos, őszintén kedveltünk! Midőn a legnagyobb zavarádásban valánk s attól félénk: nehogy közöttetek ezen ország örökösödése miatt valamely lázadás támadjon, lelkünk nagy örömeivel értők azon tanácsokat, mellyel mind magatok

¹ „Accepimus non absque maxima cordis laetitia, vos Serenissimum Fratrem nostrum in Regem vestrum designasse et adscuisse, Quo certe officio adeo animum nostrum deuinxistis” stb. — ² „Pro hac ergo studio vobis gratiam habemus maximam: quum etiam oblata occasione relaturi sumus.” —

³ Gévay Urk. z. Gesch. KI. Eredetije a cs. k. titk levéltárban.

mind a köztársaság ügyén segíteni kívántatok. Ebbeli kötelességteljesítésed és a mi fenséges öcsénk iránti jóindulatodért tehát, legnagyobb köszönettel vagyunk, s ezt, adandó alkalommal, ki is tüntetjük. Miként ájtatosságod mindezt, egyéb köz és magán tárgyakkal együtt, a mi kedvelt nagyságos don Mendoza Antal tanácsos és követ hívunktól, bővebben meghallja. Kinek hogy ezekben teljes hitelt adjon, ismételve felszólítjuk" ¹.

Önként látható, hogy Károly császár itt, a levelek keltét, szándékosan tétette későbbre, az év utolsó napjára, — de csodálatos hogy történetesen épen azon napra, melyen Ferdinánd is őt arról tudósítá: hogy az erdélyi vajda, régi vágya mellett megmaradván, magát, mind az ország rendelvényei, határozatai s szokásai, mind a saját elődeivel kötött egyességek és szerződési levelek ellenére, néhány kevés embere által, egy nap, helytelenül királylyá elválasztatta s más nap megkoronáztatta ugyan, mindazáltal az ő királylyá-választatása azután, jó, sőt sokkal nagyobb számú urak és országalakosok által teljesítettett. — Röviden megemlítette ez alkalommal: hogy azon okokat, melyek őt, az Olaszországba meneteltől, nemcsak, de attól is, hogy a császár kívánsága szerint Trientben vagy Innsbruckban maradjon, visszatartóztatták, már Linczből szeptember 22-dikén küldött levelében bőven kifejtván, itt ismételni nem akarja; a császárnak, benne vetett nagy bizodalját azonban, köszöni; ez neki, csak emelni fogja szívét, s újabb jeléül szolgál testvéri szeretetének; egyébiránt, az olaszországi dolgok felől, még levele vétele előtt, úgy gondoskodott, hogy abból a császár át fogja látni, miszerint ő, szorult állapota s terhes körülményei mellett sem mulat el semmit, mit a bátyja szolgálatára, s becsülete, tekintélye, híre, neve fentartására szükségesnek vél; bizonyossá tévén újonnan is arról: hogy testvéri szeretetében nem változik soha, s az ő szolgálatának, mind személyét, mind csekély tehetségeit, min-

¹ Gévy u. o.

denkor örömet áldozza. Figyelmeztette pedig a császárt: hogy a francia király, nem szűnik újabb meg újabb cselszövényei által nekik ártani, gátat és akadályt tenni, s a birodalmi választó-fejedelmeknél csodákkal vetekedő igéreteivel eszközölni: hogy ezek, még pedig az ő személyében, új római királyt válaszszanak; melly fondorkodások semmivé-tételére, ügyekezni fog ugyan, részéről is szorgalmasan mindent elkövetni, — mindazáltal, tekintetbe véván a kárt, veszélyt s gyalázatot, melly a francia király terveinek sikerültéből rájuk háríthatnék, főként a császárnak kell ébren lennie, s örködni. Az 50,000 arany felvehetése iránt időközben érkezett felhatalmazványért, köszönetét jelentette. Igen jól esik vala — monda — ha nagy szükségeihez képest ezen őszveg is nagyobb volt volna; mind e mellett, reményli: a császár, kit atyjául, bátyjául és urául tekint, őt feleledetbe nem ejti, sőt Magyarországhoz való igaz jogának kivívásában gyámolítja, segíti, s illetén örökség elvesztését isten sem engedi. Azonban, a császár tudni fogja, hogy pénz nélkül, semmit, vagy csak igen keveset tehetni, — ő legalább, részéről nem látja, hogy ezen orvosság nélkül, baján bárki segíthessen ¹. — És így végződött az év, a tizenhatodik század huszonhatodika, melly annyi nyomorúsággal terhelten nehezedett a magyarra, s szép, de szerencsétlen hazájára.

---

¹ „Comme vostredicte mayeste scet sans argent riens ou bien peu se peult besongner, ... ie ne voy que sans ceste medicine lon en puist faire son prouffit.“ Gévay Urk. der Verhält. I, 29—31 l.

1537.

Kedd, az új év első napja, sok és nevezetes ujságokkal köszöntött be. János király, Esztergomban, miszerint az általa nem rég kinevezett új érseket, Várday Pált, mindinkább érdekeihez csatolja, egyszersmind némileg a hosszas szállásadásért is megjutalmazza, őt királyi egyházpártfogói joggal ruházta fel. Csak kilencz évvel előbb, 1518-ban, a bácsi országgyűlésen hozatott a törvény: hogy bármely egyház vagy egyházi javadalom iránt, akár Lajos, akár még Ulászló király által, bárkinek adományozott minden pártfogói jog, elenyésztessek¹; az pedig, hogy az egyszerű kanonokságot kivéve, minden más egyházi javadalmat csupán a királyi felség, ellenben a főpap urak közül senki se adományozhasson, alig nyolcz hónappal ezelőtt, a rákosi szentgyörgynapi országgyűlésen végeztetett². Érdekes tehát, az ezen törvények ellenére adott pártfogói jogról szóló oklevelet, egész tartalmában hallanunk; melly következő volt: „Mi János, isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát- és Tót- országok királya stb. Emlékezetül adjuk, hogy mi, folytonos és szorgalmas figyelemmel kísérvén, a Krisztusban főtisztelendő atya Várday Pál esztergomi érsek őszintén kedvelt hívünknek, Magyarország főáldozárjának és született követének, a mi fő titkos kancellárunknak, gondosságát, gondoskodását, éberségét, és az egyházi ügyekben hű sáfárkodását, őt tehát, azon soknemű erényekért, mellyekkel diszlenni, nem csupán mások tanúságából, de saját magunk tapasztalásából is tudjuk, egyszersmind, nekünk, s ezen országunknak, több évek óta, a hely és idő különbözősége szerint, szünetlen s fáradatlanul teljesített hű szolgálataiért, királyi nagyságunk valamelly ajándokával kívánván jutalmazni; miszerint lelkipásztori hivatalát, s az úr nyájának az ő bűségére bizott

Jan. 1.

¹ 1818: 15 t. cz. — ² 1526: 21 t. cz.

gondviselését, annál alkalmasban és üdvesben szemügygyel tart-hassa és teljesíthesse, azon királyi pártfogói jogunkat, mellyel az esztergomi és ehhez hajdan óta bármikép tartozó társas egy-házakban, épenúgy, mint ezen országunk többi egyházaiban is, elődeink, a magyarországi királyokként, bírnunk, hogy így az em-lített egyházak hasznát s javát előmozdithassuk, királyi hatalmunk teljességéből, az említett főtisztelendő Pál érsek úrnak adomá-nyoztuk, sőt adományozzuk ezennel; megegyezvén és engedvén: hogy ő, ezután, azon esztergomi és társas egyházak prépostságai, őrségei és egyéb méltóságai, miként kanonokságai s javadalmaira, míg él, jövőendő minden időben, mindannyiszor tudniillik, vala-hányszor azoknak vagy azok valamelyikének megürülte törté-nendik, alkalmas és érdemes egyéneket választhasson, nevez-hessen, s az így választottakat és nevezetteket megerősíthesse. Melly dolog emlékezetére s erősségére, ugyanazon főtisztelendő érsek úrnak, jelen levelünket tartottuk adandónak és engeden-dőnek. Kelt Esztergomban, az úr körülméltetése ünnepén, az ő 1527-dik esztendejében, említett országi uralkodásunknak pedig első évében.”¹

Jan. 2.

A második napot, szinte törvénytelenységnek kelle meg-bélyegeznie. Egy asszony élt, Dunán tul, e hazában; kit a sze-rencse szép, mondhatni ragyogó névvel, s nem csekély vagyonnal kegyelt, de kitől a természet az anyai örömöket megtagadta, s kit bal sorsa végre, borzasztó bűn örvényébe sodrott. Atyja, a Mátyás király kormánya alatt közlegénységből felső-magyaror-szági kapitányságra, majd erdélyi vajdaság egyszersmind dalmát-és horvátországi bánságra felvergődött, s 1490-ben Kassa táján elhunyt hős, Magyar Balázs, az adonyi uradalom királyi adomá-nyos birtokosa volt.² Az atyai végrendelet őt, az egész hátra-maradt vagyon egyetlen örökösévé, s az atyai akarat, egy férfiú neijévé tette, kit alacsony születése molnár [fiává rendelt, kit azon-

¹ Schmitth Episc. Agr. II, 277 l.; utána Katona XX, 27—29 l. — ² Ist-vánffy I, 4 l.; Döbrentei Gábor, Régi magyar nyelvemlékek II, 1—3 l.

ban rendkívüli ereje, mellyel a malomkövet s szekérre is nehéz nagy boros hordót felvette, sőt hadi vigalmaknál a fegyveres embert fogába ragadván azzal könnyen körülszökdelt, elébb a Magyar Balázs kegyenczévé, majd Mátyás király udvarnokává, vitézsége, 1472-ben, a Vezsenyi László magvaszakadtával, Vázsonkő és a hozzá tartozott 12 falu, egy pusztá, és némelly részjóság szinte királyi adományos tulajd onosává, fokenkénti előléptetése temesi várispánná, az alföld főkapitányává, Temes, Bihar és Bács vármegyék főispánjává, elvégre később ország-bíróvá, vaskos termete, idegzete s vonalzata pedig, kortársai előtt egész Herculessé emelt¹. Tán mondanunk is felesleges, hogy ezen asszony Magyar Benigna, a Magyar Balázs egyetlen leánya², s ezen férfiú Kinyízsy Pál, ugyanazon Magyar Balázs mostoha és fogadott fia volt³. Házasságuk gyümölcstelen maradt⁴; s a vallásos öreg Kinyízsy, ki 1483 körül, Vázsonban, remete szent Pál szerzetének, szent Mihály tiszteletére szentelt zárdát emelt⁵, tizenegy évvel később, 1494-ben, november 20-dikán, a Száva mellett, Szent-Kelemen városában meghalálozván⁶, Benigna, ámbár néhai férje iránt, ki őt, a király jóváhagyásával, végrendeletében, minden vagyona örökösévé nevezte⁷, tartozó kötelességét leróta is az által, hogy annak holttestét Vázsonba vitette, s ott, a zárda mellett állott remek-művű egyházban, az oltár előtt, eltemettette⁸, özvegyi gyászát nem soká viselte, hanem a következő évben, kamicsáczi Horváth Márk királyi udvarnokkal, új házasságra lépett⁹. Vázsonkő, másként Nagy-Vázson, a Veszprémből Sümegre vivő országútban, ámbár ma, mind a római, mind az ágostai s helvét hitvallásúak egyházaival, miként zsidó zsinagógával, vendégfogadóval és serházzal ellátott, s a helységen kívül álló úri lakkal, és kicsi de jólren-

¹ Bonfini Dec. IV, L. II, 402 l.; Döbrentei id. h.; és eredeti okl. — ² Istvánffy I, 5 l. — ³ Döbrentei id. h. 2 l. — ⁴ Istvánffy u. o. — ⁵ Eggerer Fragmen panis corvi 250 l. — ⁶ Bonfini Dec. V, Lib. IV, 225 l.; Istvánffy III, 22 l.; Döbrentei id. h. 4 l. — ⁷ Döbrentei id. h. 4—5 l. — ⁸ Fényes I, 437 l. — ⁹ Döbrentei id. h.

dezett kerttel díszlő mező-város, a Benigna korában, úgy látszik, nagyobbyszerű volt. Kövecses határa, akkor sem igen termett ugyan egyebet rozsnál, s a Bakony ritkáiban elszórt kevés rétjei akkor sem voltak zsírosabbak, de makkal s vadakkal bővelkedő hegyes - völgyes rengeteg erdeje és bővizű forrásai mellett, a város közepén, omladozatlan állott még, a bástyákkal körülvett várak, s ennek oldalán azon négyszegű vastag torony, melynek alja, az újabb időkben, uradalmi rabok foghelyévé fordítottatott, szobáinak sikárlott fejei márványból készült ajtófelei azonban, a hajdani úri élet jelképét viselik. És azon elpusztult barátlak, melynek most, nem messze a várostól, nyugotra, a temető mellett, csak némelly romjai látszanak, a Kinyízsy Pál építtette zárda, szép templomával együtt ¹, teljes épségében díszlett. Bakony-Herend, agyagos köves határán, csak a fa sokaságát szaporíthatta az uradalomnak ²; de a bájos somlyai hegy alatt ritka- kiességű egészséges levegőjével ajánlkozó Nagy - Szőlős, nemcsak kemény és állandó, hanem különösen szamatjával minden más somlyait felülmúló jó bort ³ szolgáltatathatott Benignának, asztalára. És pótolta az uradalom szükségait Kirta vagy Kerta, Alsó - Barnag, s a később elpusztult Csepel ⁴. Felső-Dörögdnek, Szalában, egy része tartozott Vázsonkőhöz ⁵. És, miket a természet, az imént-említett Veszprém vármegyei jószágoktól megtagadott, bőven kipótolta a kalásztengerrel és haromcördákkal borított tiszai vidéken. Abony, nyolcz mértföldnyire Pesttől, a szolnoki országútban, róna térségen fekvő, s kevés homokot kivéve zsíros fekete- földű nagy határával; Paládics, mint némellyek ejtik Paládics; a náddal hallal bővelkedő Tószeg, és Kőkcse vagy Kécske, fekete agyag, bár néhol szíkes néhol homokos földével; és Bög, éjszakra Kécskéhez, Pest vármegyében, innen —, az itt-ott szinte homokos, de termékeny határú Kürt s a szép búzát termő Sas pedig Hevesben, tul a

¹ Fényes id. h. 436—438 l. — ² Fényes id. h. — ³ Ugyanó u. o. 464 l.
— ⁴ U. ó. u. o. 445 l. — ⁵ Erdeti oklevél.

Tiszán, Benignát vallotta földes-asszonyának. Kökcénél révvá-mot is szedett. És övé volt a Tisza job partján, ugyancsak Hevesben, a mindennemű gabonát s kerti veteményt gazdagon nyújtó, különösen vereshagymájáról híres Vezsenynek, övé a már elenyészett Bekenyének s tán a Kökcse mellett fekvő Kerekdomb nevében lappangó Kerekegyháznak fele, a hímesegyházi pusztával együtt, mellynek nevére ma szinte nem akadni; s mellyek, azon korban, mind Külső-Szolnok vármegyéhez tartozó faluk valának ¹. Kamicsácsi és klisszi Horváth másként Miszlénovics Márk, korán sejtette: hogy házassága, Benignával, terméketlen marad; csakhamar ugyanis egybekeltők után, már november 29-dikén, 1495-ben, a Benigna imént-előszámlált szép jószágait, Ulászló király által, új hitvesén kívül magának, s Máté és András nevű osztályos atyjafiainak, és általok János és Péter nevű testvéreinek is, adományoztatta, a szokott beigtatást véghezvitette, s irántok a függő-pecsétes megerősítő királyi kiváltságlevelet 1496-diki május 10-dikén kieszközlötte ². Így ő, a tekintélyes nő és terjedelmes birtok segedelmével, hivatala ösvényén is könnyen haladhatott. Udvarnokból, rövid időn, budai királyi várnagygyá lett; s mintán az 1505-diki rákosi gyűlésen, nemcsak megjelent, de az idegen nemzetbeli királyok ellen hozott rendelvény alkotásában is részt vett ³, a gyarmati Balassa Ferencz ellen felzúdult horvátok megnyugtására, azzá, mi a Benigna atyja volt, dalmát- horvát- és tótországi hánná emeltetett ⁴. Elbízott merészsze kelle Horváth Márknak, a szerencse ezen rendkívüli kedvezésében válnia; körben-vágtató lovát sarkalá, és mind tovább sarkalá, egy napon, mignem a neki-tüzelt ló felbukott, s rohanásával, urának nyakát szegte ⁵. A másodszor is özvegyen maradt nő, Miszlénovics Márkot, oda temettette, hol első férjének tetemei, réz-sodronyból kötött mesterséges pánczél-ingében, s mellette,

¹ Fényes II, 440, 444; 445, 446 l.; III, 225, 226 l.; és eredeti okl. —

² Döbrentei id. h. 4—5 l.; és ered. okl. — ³ Lásd feljebb a 150 l. — ⁴ Istvánffy IV, 32 l. — ⁵ Istvánffy u. o. 38 l.; ki az évet hibásan 1512-re teszi.

vitézül forgatott kardja, pibentenek ¹; és majd — mert hiszen, mint mondják, bal sorsát az ember, ki nem kerülheti — miután a két férjet egy sír, és e sírt egy hideg márványkő fedezte, mellynek domború faragványára ², az együttnyugvók képeit, csaknem életnagyságban, Kinyizsy kegyes alapítványának emlékéét pedig, következő latin versekben mutatta:

„Erexit Vasonia claustra Kinyisus heros

Illius hac urna marmoris ossa cubant” ³

harmadszori házasságra is elszánta magát. A férfi, kit most, az erdélyi vajda és horvát bán leányának, előbb országbíró majd szinte bán özvegyének, „nagyságos” Benigna asszonynak választása talált, egyszerű nemes, „vitézlő” Kereky Gergely volt. Benigna, mi magyarul jó ságo st, kegyes t jelent, mint láttuk, címre, vagyonra, nem nézett; férjeinél azonban, mind Horváthnál, mind különösen ez utóbbinál, főként ez vala a szempont, miért vele Hymen oltárához léptek. Kereky, a Miszlenovics nyomdokát követve, sietett, a terméketlen asszony terjedelmes jószágait, a királytól, saját nevére is megnyerni, s 1509-diki szentgyörgynap előtt, neje, maga, és Horváth János meg Péter között, osztályt intéztetni ⁴. De ő, az ekként neki jutandott részzel, megelégedve még nem volt. A vázsoni uradalom szomszédságában feküdt a Kab nevű erdőség, mellyet később Kap-telekének is hittak, ma Kap-hegye nevezet alatt ismerünk, s hajdan óta a Szent-Gál, Németi és Horhi helységekben lakott királyi vadászok birtoka volt. Ezen erdőséget, Kereky, az adománylevélbe, alattomosan belécsúsztatta s annak erejével elfoglalta. A vadászok, Kovács László bírájok és Istvánffy Máté által, panaszt tettek a királynál; és ez, a

¹ Fényes I, 438. Kinyizsy páncél-inge s kardja, azóta, úgy tudjuk, a nemzeti muzeumba jutottak. — ² Fényes u. o. — ³ Döbrentei id. h. 4 l. E latin versek, ha a „marmoris” szóban csak egy M-et számítunk, az 1496 évszámot tüntetik elő. Magyar értelmök, mintegy ez:

Hős Kinyizsyt, ki Vázsonban

Hamvaiban, o mély vedrű

E zárdát rakatta,

Márványkő fogadta.

⁴ Döbrentei u. o. 5 l.; a napot azonban ki nem teszi.

tatai várból, július 2-dikán 1510-ben; egy kemény rendeletet küldött a már „nagyvázsoni“ előnévvel élő Kereky Gergelyhez; hogy azon orozva eltulajdonított erdőt, a panaszló vadászoknak, tüstént adja vissza; máskülönben, Veszprém vármegye fő- és alispánjának s szolgabíráinak szigorúan meghagyta, miszerint őt, erre, királyi teljes hatalomnál fogva, alkalmatlanságával s kárával egybekötött eszközökkel is szorítsak s kényszerítsék¹. — Benigna, a hazás élet boldogságaiban ekként csalódva, üdvleldejét az ájtatoskodásban reménylette; 1511-ben, a vázsoni zárdát, Agyaglik és még egy más helységgel gazdagította; hihetõleg ugyanekkor, a bátai szerzeteseknek egy aranykeresztű piros miseruhát ajándékozott², és maga számára, egy vázsoni szerzetes által, magyar imakönyvet kezdetett. A jámbor szerzetes, ki nevének csak első betűjét, az M-et jegyezte fel emlékül, elég szorgalommal, bár csekélyebb gonddal írogatott le, 92 tizenhatod-rétű irhalevéltre, 15 közönségesb imádságokat, szent Ber-

---

¹ „Wladislaus stb. Fideli nostro Egregio Gregorio Kereky de Nagy- Vásony salutem et gratiam! Expositum extitit Maiestati Nostre pro parte et in personis fidelium nostrorum Ladislai Kouacz Judicis, et Matthei Istvanffy, in suis ac ceterorum venatorum nostrorum in possessionibus nostris Zent-Gal, Nemethy et Horbi commorantium nominibus, ... qualiter tu sylvas Kab vocatas in Comitatu Weszprimiensi adjacentes, ac ad possessiones nostras predictas ... de jure et ab antiquo spectantes ... sub eo colore et pretextu, quod nos primum fidelibus nostris Magnificis quondam Paulo de Kynys Comiti Themensiensi et Generali Capitaneo partium Regni nostri inferiorum, tandem vero Marco Horuath de Kamychacz alias Regnorum nostrorum Dalmatie, Croatia et Sclauonie Bano, et postremo tibi, vigore certarum literarum nostrarum Donationalium, a nobis utcumque subrepticie et per sinistram expositionem extractarum dedissemus, ... pro te occupasses et occupatas teneres. ... Ideo fidelitati vestre harum serie firmiter precipientes mandamus, quatenus accepiis presentibus huiusmodi sylvas Kab vocatas ... remittere et resignare ... debeas et tenearis ... Qui si feceris, bene quidem, alioquin presentibus strictius committimus Comiti, vel Vice - Comiti et Iudicibus Nobilium dicti Comitatus Weszprimiensis, ut te ad hoc ipsum faciendum etiam cum incommodo et damno tuo cogant et compellant; Auctoritate nostra presentibus eisdem in hac parte plenarie attributa mediante ... Datum in Castro nostro Thatha, in festo Visitationis beatissime Marie Virginis, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Decimo.” Azonkori másolatból. — ² Lásd a jelen munkát, 121.

nát rimes könyörgésének gyönyörű, noha az értetlen átírásban több helyütt megrongált magyarságú szabad fordításával, s egyebek közt azon imádságokkal, melyeknek fején, veres betűkkel, ama nevezetes figyelmeztetés áll: hogy „valaki azokat harmicz napig ájtatosan mondandja, szentségös kénjának, uronk Jézus Krisztusnak tisztösségére, és bódog sziz Máriának ő anyjának tisztösségére, valamit méltót kérend, kétség-nekül megnyeri; kit gyakorta, istenfőlők jelős bizonyysággal megkésértöttek.” Következik ezek után „bódogságos szent Ágoston doctor” imádsága, azon bátor biztosítással: hogy „ha valaki őtet ájtatossággal megolvassa, tahát mindönnemű veszödelmektül megtaltalmaztatik.” És a munkát „bódog- asszony zsoltárának, azaz másfél száz Idvözlégys Máriának ajánlasi” zárják be; melyekhez „először egy Credo, azután ötven Ave Maria, és mindön tíz Ave Maria után egy Pater Noster” volt mondandó. A könyv bevégeztetett „mikor irnának Krisztus sziletésének utána ezör ötszáz tizönhárom esztendőben¹.” Háromszáz és harminczegy év folyt le azóta, s ma, a szent Ferencz szerzeteseinek érsekujvári zárdájában, kötéséből kiváltan s boritéktalan heverő² imakönyvnek veres és kék festékű felzeteiből, s czikornyás, ittott virágos, ollykor aranyos kezdöbetűiből a művész kevés, tört betű- és arabszám-alakjaiból az oklevelész több, főként érzekekhez szóló imáinak meglepő kifejezéseiből a hittanár sok, eredeti s a mostanitól eléggé eltérő szójárásaiból a nyelvész tömérdek, az eseményekkel öszszefüggéséből pedig a lélek- és történetvizsgáló egy nevezetes tanulságot merít, — azt: hogy az ájtatosság, hasztalan külmáza az erénynek, ha a lelket bensőleg az erkölcsi jóság zománcza nem védi. Kinyízsy Pál, 1483-ban, zárdát állított, s azt gazdagon adományozta, — és ő volt az, ki 1492-ben, a fogoly törököket, Temesvártt, zsákba - varva a vízbe hanyatta, malomkerekekre köttette, nyúzatta, süttette, s éh sertések által fel-

¹ Régi magyar nyelvemlékek II, 1—68 l. — ² Döbrentei u. o. Előszó 28 l.

falatta¹. Így özvegye is, Benigna, a kegyes adományozó, fen-
nebbi elég szigorú szertartású imádságaival meg nem telve, 8
levélre még, saját nevére készült újabb könyörgéseket iratott
könyvébe; mellyeknek másodika, következő czímmel: „Ez
imádság vagyon, ödvözejtenk² Krisztus Jézusról, mindön gonosz
ellenségeknek és hamis tanúknak ellene; és továbbá szörnyő
hallálal sem hal meg az, ki ájtatossággal megolvassa,” a felzak-
latott kedély és rettegő lélek legnyilvánabb jeleit mutatja. „Igaz
bíró, Jézus Krisztus, istennek fia! — így szól ez — te vagy
uram, királyoknak királya, ki országglasz atya istennel koronként,
és szent lélőkvel; te méltó légy uram, én imádságomat hallani,
és kögyelmest fogadni. Te mennyországból alászállál, sziz Má-
riának méhébe, innét, fogadván bizony testöt, ez világot meg-
látogatád. Szömélyöd szerént megváltád uram isten, az te terem-
tötted szegény bínös Ádám- fiát, az te ártatlan szent vérödnék
hullásával. Te szent kénod, én istenöm! kérlek, hogy oltal-
mazjon engömet, szönetlen, mindön veszödelmekttől; hogy méltó
légyek lakoznom te szent szolgálatodban. Jelön légyön én néköm
te irgalmad és oltalmad mindönkoron; hogy én elmémet meg
ne háborithassa ő csalárdságával én ellenségöm, és én testöm
se kárhozjék álnokságos törnek miatta. Erös jogodval³ ki meg-
töréd pokolnak kapuit, törjed meg uram én ellenségimemet, és ő
csalárdságokat, kikkel akarják megfoglalni én szívemnek útait és
ösvényit⁴. Halgass meg uram! engömet, te hozjád kiáltöt, és
nyavalyás esedezöt; és te kögyelmességöd keresőinek engedj
vigasztalást, hogy én ellenségim fel ne támadjanak én bosszú-
ságomra. Eltörettenessenek és elfogyatkozásnak, kik el akarnak
engömet veszteni, és légyön azoknak rontásokra, gyöölöségnek⁵
ő töre. Óh jó Jézus! Óh kegyös Jézus! ne akarj engömet el-

¹ Engel, Aeltere Geschichte der Walachey 183 l. — ² Ödvözejtönk helyett; Somogyban ma is így ejtik: vizenk, e helyett: vizünk. — ³ Jobboddal. — ⁴ Az eredetiben, nyilván hibásan, sövényit áll. — ⁵ Gyöölöségnek.

hagynod! Te oltalmaz, te védelmezz, te légy én nekőm pailsom; hogy te igazgatván, állhassak ellenők, kik engőmet ralgalmaznak, hogy azokat meggyőzvén, továbbá örölhessek. Ereszszed én nekőm, te felségös szckeidből, vigasztaló szent lelköd, ki megvilágosóhá¹ én tanácsomat az ő fényösségével; és engőmet gyölőket², az ő gyölösségőkvel egyetömben, eltávostassa és előzze³. Te szent körösztfádnak ő jegye, megjegyözze én értelmemet, ki meggyözö diadalmmal engöm gyözövé tégyön; hogy az ellenség meggyözöttetvén, ő erejiben megfogatkozzék. Ne adj erőt uram Jézus, kérlek, én ellenségimnek; de vettesse nek én hatalmasságom alá, tégöd kérlek, tiszta szívvvel, te hozjád való kegyös folyamatomért, ki idvözejtéd (az) első embört te szent körösztfádon. Irgalmazj! irgalmazj, élő istennek egy fia! irgalmazj én nekőm, Benignának, angyaloknak ura! és mindenkoron légy én rólam megemléközö, uram Jézus, bocsánatnak adója! Atya isten! fiú isten! és szent lelök isten! ki mindönha egy isten vagy, és mondatol mennynek és földnek ura, légyön neköd örök dicsőség és örök tisztösség. Amen." ⁴ — Végül, az utolsó imádságok előtt, egy intés áll e könyvben. „Mikoron le akarsz fekönnye — úgy mond — te ágyadba, tehát először olvass egy Pater nostert, uronk Jézusnak szent halálának dicséretire, és az szent körösztfának tisztösségére; asszonyonk Máriának három Idvöz légy Máriát; és szent őrizö angyalodnak egy Credót; térdön állván, ágyadnak előtte. Annakutána mondjad az imádságokat.” — „Legutólszor, kezed felemelvén, mondjad: Uram, mindönható úr istenség, te kezeidbe ajánlom az én lelkömet! Amen.” ⁵ És Benigna, a kegyes, ki e szívreható imákat mondogatta, férjét, Kereky Pétert, néhány év mulva, bérlett gyilkos által, kegyet-

¹ Világosíjja vagy világosítsa. — ² Gyölölőket — ³ Előzse. — ⁴ Régi magy. nyelveml. II, 70—72. Nyilván magán hordja ugyan ezen imádság a latinból fordítás bélyegét, de azért az erőteljes nyelvet benne félreismereni nem lehet. Nagyvázszen vidékén, úgy tudjuk, még ma is nagyrészt ezen szójárás divatozik. — ⁵ Régi magy. nyelveml. II, 72—73 l.

lenül megölette: Mint férjgyilkosra, halál és jószágvesztés várt ¹; meg nem jelenvén pedig a királyi törvényszék előtt, ítélet által, mint makacs, hültennek nyilvánított s száműzetett ². Az enyhítő körülményekbe nem pillanthatunk. Nagy-hét jött, 1520-ban, s Lajos király, virág-vasárnap utáni szerdán, april. 4-dikén, Budán, részint némelly híveinek alázatos esedezésére, részint királyi kegyelmességének sugallatából, mellyel a vétkezőknek bocsánatot s az eseteknek segedelmet nyújtani szokott, Benignán megkönyörült, és fejének s jószágának örökös kegyelmet adott ³. És Benigna most, lelke megnyugtására, a bűnbánat töredelmei közt olvashatá újolag, miket, említett imakönyvében, szent Bernáttól, az idvezítőhöz, oly megható kifejezésekkel talált:

Idvöz légy szent oldalnyílás
 Kiből jöve vér- s vízfolyás ⁴;
 Pirhonyodtál mint szép rózsza,
 Mennyszágnak vagy ajtója.
 Pirus oldal neköm nyíljál,
 Én szívemtől ne távozzál;
 Ha én veled elmehetnék,
 Ott magamnak nagy jót lelnék.
 Szomjú számval ha illelek,
 Görjedetüst ⁵ ha öllelek,
 Akkor vagyok minden jóban
 Én lelkömnek nyugalmaiban.
 Körösfádon kénod látom,
 Idvösségöm túled várom;

¹ Verbóczy I, 14. — ² Zsigmond király II rendelv. 5 cz. 3 §. Hogy Magyar Benigna a törvényszék előtt meg nem jelent, onnan világos, mert Lajos király a részére kiadott kegyelemlevélben határozottan mondja: hogy ellene száműzetési ítélet (proscriptio) hozatott. — ³ A kegyelemlevelet kiadta Döbrentei; Régi magy. nyelveml. II. 7 l. — ⁴ Hogy e két versnek eredetileg így kellett állania, és nem mint M. frater átírta: „Idvöz légy k egyős oldalnyílás, Kiből jöve szent víz folyás” a rím s a dolog természete mutatja. —

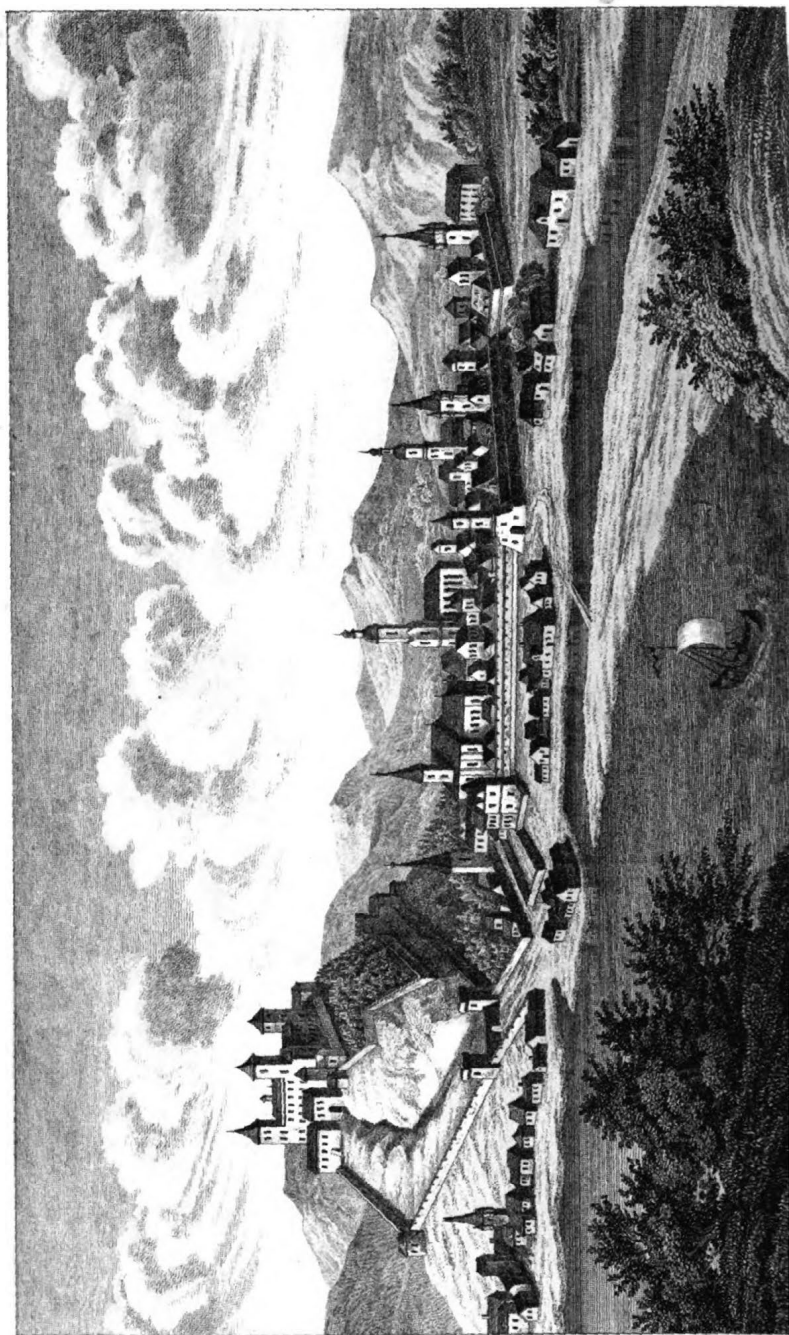
⁵ Görjedetcsen azaz felgerjedve helyett.

Szent vérődben ha megmosdom,
 Megnyugoszm és vígaszom ¹.
 Mély sebidet, kiket vállal ²,
 Szént vérődet, kit hullatál,
 Én szívemben te megírad,
 Én lelkőmet hozzád vonjad.
 Valahányan hozzád jöttek
 Te szent lábaidhoz estek,
 Ő bínöket mind otthagyták
 Kórságokból megtávoztak.
 Ím én vagyok körösztfádnál,
 Ím kesergők szent lábádnál!
 Körösztfádról te meghallgass,
 Könyörülj és engőmet láss ³.
 Kérlek, nékőm az szót mondjad:
 Hogy bínőmet megbocsáttad.
 Keményödött szegény johom ⁴,
 Lám nem tudok hálát adnom.
 Ím ölellek szent kénodban,
 Bínös valván ⁵ és pirongván,
 De ne bánjad ha így teszök,
 Mert ez miá idvözülök.
 Tekénts engöm szent szömödvel,
 Szívént való ⁶ szerelmedvel;
 De ha te szívedet látom,
 Bánatomat nem mondhatom.

---

¹ Meggyógyúlok. — ² Vallani a régi magyar nyelvben annyit tett mint bírni, szenvedni, mint a német haben. Ma is mondjuk: kárt, szégyent vallani. — ³ Mind e „láss” szót mind a fennebbi „otthagyták”-ot palóczosan „laass” és „otthagytak”-nak kell ejteni, hogy a „meghallgass” és „megtávoztak”-kal öszhangzék. — ⁴ Bensőm, keblem. — ⁵ Lévéen helyett; őseink a „lévéen”-t csak jövődő időről mondták, jelenben a már kihalt volni ige részeit használták. — ⁶ Szív szerint való.

Megfeketült nap lő színöd ¹,
 Eltávozott ékességöd,
 Virág-díszöd változtatta,
 Szép orcádat sár ² befogta.
 Elváltozott te szépségöd,
 Megfeketült hó lő testöd.
 Lám epedtél rettenetöst ³,
 És megholtál keservetöst.
 Nem mondanám semmi kénom,
 Sőt volna nagy vigaszságom ⁴,
 Ha kénodért ként vallhatnék,
 Halálodért meghalhatnék stb. ⁵

De Benigna meg nem halt, túlélte a mohácsi gyásznapot; s a rögtönözött király, János, azért, mert Benignat hálálja a kegyelmet adott Lajos özvegyéhez és ennek bátyjához csatolta, az ellene több évek előtt hozott, s mind a királyi legfelsőbb kegyelem által elenyésztett, mind már rég el is feledt büntető ítéletet felélesztette, — és miszerint a maga hívének, nagyságos mesztengyei Bodó Ferencznek, kit minap az ország szerémségi részeibeli vidéki kapitánynya tett, azon kitűnő szolgálatai által szerzett s neki igen kedves érdemeit némileg megjutalmazza, mellyeket ez, a szokott kifejezésekhez képest, főként Magyarországnak szent koronája, aztán, miben több való van, János iránt,

¹ Nap lévő színed, azaz: mint a nap, olyan lévő színed; miként alább is: hó lő testöd, azaz mint a hó, olyan lévő tested. Gyönyörű maradványa ez a régi magyar nyelvnek, s kétségtelen tanúsága annak: hogy a rimes imádság sokkal régibb 1513-nál; mert már M. frater, nem merte így írni, hanem a lő helyett mindkétszer levőt írt, nem tekintve: hogy ez által a versmértéket megrontotta. A lő úgy mondatott hajdan lévő helyett, mint mondatik ma is a vő, vevő helyett. Így lett a vőn, tőn, lőn, vűn, hűn, veeve, teve, leve, vive, hive helyett, szép rövidítéssel. — ² Sárgaság. — ³ Az eredetiben ugyan utálatost áll, de ez nyilván leírási hiba. — ⁴ Gyógyulásom. — ⁵ Régi magy. nyelvel. II, 28—30 l. — Én itt csak némely szebb helyeit kívántam a becsúszott hibáktól megtisztítva felmutatni, ezen gyönyörű nyelvemléknek; melly, mint régi egyházi költeményünk nagybecsű maradványa, megérdemlene egy szakértelmes átdolgozást és critikai kiadást.

már királyi magas polczra emeltetése előtt is, csaknem gyermekkor óta, az idő és alkalom különbözősége szerint, állhatatos hűségével s vérének bő hullásával tanúsított, a királyi saját-nak keresztelt Vázsonst, azért, mert „nemzetes” Benigna aszszony, mint mondják, üdvéről, becsületéről s azon hűségéről megfélekedve, mellyel urának s férjének, néhai Kereky Gergelynek tartozott, ezt bérbe-fogadott orgyilkos által kegyetlen halállal kivégeztette, fennevezett Bodó Ferencznek adományozta, és őt annak birtokába, ugyancsak Esztergomban január. 2-dikán kelt parancsánál fogva, a jeruzsálemi szent-jános-rendű keresztések szent István királyról címzett fejevári egyházi szállóhelyebeli gyűlekezete által beigtattatni rendelte¹.

Az események azon különös játékának kell tulajdonítanunk, mellyet e néhány hónap alatt, a János szerencsésével daczolni, több izben olly meglepőleg látánk, hogy épazon időben, mellyen ő Magyar Benignán e törvényteleniséget elkövette, január 1-ső napján, Horvátország rendei, a Benigna sógrának, klišsi és kamicsácsi Horváth-Miszlenovics András knini püspöknek² vezérlete alatt, Czetinben, királyt választani, Ferdinánd részére, egybegyűltek. „Mi András, isten és az apostoli szék kegyelméből knini püspök és topliczai apát — így beszélnek el ők magok, a királyi biztosoknak kiadott oklevelökben, a választás rendét — Torquato János korbovai, Zrinyi Miklós; Kristóf és Farkas testvérek, meg György, a Frangepánok közül, zengi, veglai, modrusi, és Blagay István, grófok; Pernyay Kristóf, szecsáni Tompics Bernát, brikoviczai Kobazics János, Jankovics Pál, Krisenics Gáspár, Csipcsics Tamás, Szkoblics Mihály, Babonics Miklós, Otmics Gergely Zágráb vármegyei szolgabíró, Otmics Antal, Nobakovics János, Isacsics Pál, Giszics Gáspár, Szimics István, és Horvátország valameny-

---

¹ Döbrentei, id. h. 8 l. — ² Hogy András knini püspök kamicsácsi Horváth Márknak testvére volt s a vázsonkői uradalmat vele együtt-kapta, később felhozandó eredeti oklevélből tudjuk.

nyi többi nemesei és főbbi, miként nemeseinek, vármegyének, városainak, kerületeinek s népeinek közönsége, a dolog örök emlékezetére valljuk, elismerjük és tudtulatjuk, ezen leve-lünk-nél fogva, mindennek: hogy, miután a fenséges és hatalmas fejedelem Ferdinánd úr, isten kegyelméből Cseh- és Horvátország királya, spanyolországi fejedelemfi, a római szent birodalom vá-lasztó-fejedelme, Ausztria főhercege, Burgund, Brabant, Steyer, Korontán, Krajna, Slézia, Würtemberg stb hercege, Morva, Burgau stb őrgrófja, Tirol, Cilli, Görcz stb grófja, a tót őrség, Portdenone és Salins ura, a római szent birodalom fő-helytartója stb, a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk, e napok-ban, hozzánk, követiül a maga tanácsosait, a Krisztusban tisz-telendő atya Obersteiner Pál, isten kegyelméből bécsi prépost, művészeti, bölcséleti és mindkét rendbeli jog-tanár urat, Jurisics Miklós főkapitány, Kaczianer János és Püchler János mehoui vár-beli főtiszt, kapitány urakat, nekünk különös barátainkat, kül-dötte, — és ők, az említett királyi felség nevében, tőle elegendő s teljes megbizással ellátva, bennünket, az iránt, megkerestek, miszerint ő felségét, a mi törvényes és természetes királyunk s urunkul, a fenséges asszonyt és fejedelmét Anna Magyar-, Cseh- és Horvát-országok király-asszonyát, a mi kegyelmes fejdelemasszonyunkat pedig, törvényes és természetes királynénk-és asszonyunkul ismernők el, s nekik, erre, tartozó hűségi és hódolati eskünket adnók; mi, szigorúan megfontolván s szor-galmasan meggondolván azon jogokat, mellyekkel ugyanazon fenséges királyunk, hitvesével, említett fenséges királyné asz-szonynyal együtt, a magyar szent birodalomnak örökségi joggal megnyerésében, teljesen és elegendőképen felruházva és ellátva van, főként ama többrendbeli megczáfolhatlan szerződés erejé-nél, mellyeket mi alaposan láttunk, olvastunk és ismét megol-vastunk, végre a magyarországi rendelvények és határozatok szerint, azon ország karainak és rendeinek közgyűlésén, a köze-lebb mult karácsonhó 16-dik napján Pozson városában rend- és törvényeseu történt s kihirdetett választásnál fogva, de hasonlólag

figyelembe vévén ama sok kegyelmet, segedelmet és kedvezéseket is, mellyekkel minket, Horvátországot, az iszonyú törökök ellen, nehogy ezeknek kegyetlen zsarnoksága miatt az igaz hitől és keresztyén köztársaságtól elszakadni kényteleníttessünk, ő királyi felsége, annyi keresztyén fejedelmek között, egyedül maga, kegyesen fentartott, s számtalan egyéb jótéteményeivel mind magunkat mind minden ügyeinket, ritka kegyelmessége és adakozósága szerint, folyton pártolt, — ezek tekintetéből, az említett követ urak jogszerű és tisztességes megkeresésére, szintolgy ajánlatosan mint tiszteletteljesen hajlottunk, és ma, e béd előtt, midőn még éh jommal valánk¹, mindnyájan, egy szóval s felkiáltással, közgyűlésünkben, a fennevezett fenséges Ferdinánd király urat, igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királyunkká és urunkká s ezen egész nemes Horvátország királyává és urává, nemkülönben a fennemlített fenséges Anna királyné asszonyt, igaz, törvényes, kétségtelen és természetes királynénkká és asszonyunkká s egész Horvátország királynéjává és asszonyává szerencsésen elválasztottuk, elismerjük, elfogadtuk, kihirdettük, megtettük, rendeltük, kikiáltottuk, s utczákon és útközőkön kikiáltattuk; miként ezennel elválasztjuk, elismerjük, elfogadjuk, megteszszük, rendeljük, kikiáltjuk és tiszteljük, mindkét felségöket, a mint említetett, királyunk és urunk, királynénk és asszonyunkul, mindazon lehető legjobb és legörvendetesb úton, módon, joggal, szokással és szertartással, mellyel tehattuk és tehetjük, tenni kötelesek voltunk s vagyunk; a tartozó hűségi és hódolati eskü teljesítésével együtt, mellyet hasonlókép nyilván, fen- s érthető szóval, úgy, miként az említett tisztelendő bécsi prépost úr előnkbe mondogatta, kezünket s ujjainkat magasra emelve, a legnagyobb örömmel elmondtunk, azon alakban, mellyben itt szóról szóra következik, úgymint: „Esküszünk és ígérjük: hogy mostantól fogva ezután, a fenséges fejedelem Ferdinánd úrnak, a csehok elvá-

¹ „Ante sumptum prandium, quum adhuc jejuni essemus.”

lasztott királyának, és az ő hitvesének, fenséges Anna asszonyoknak, Magyar- és Cseh-ország született királyasszonyának, a mi kegyelmes és kegyes urainknak, mint Horvátország igaz, törvényes és természetes örököseinek s királyának és királynéjának, miként az ő örököseik és helytartóik vagyis kormányzóiknak is, mindenkor bűvek és engedelmesek leszünk; az ő javokat, hasznukat, épségben-maradásukat szemünk előtt tartjuk s erőnk szerint előmozdítjuk, káraikat és sérelmeiket pedig tehetségünkhöz képest elhárítjuk és eltávoztatjuk, — egyebeket is mindeneiket teszünk, mik urok iránt jó alattvalókhöz és hű szolgákhoz illenek, mikkel ezek tartoznak és kötelesek; ő felségökön és az ő örököseiken kívül mást senkit, soha semmi időben, urunkul és királyunkul elfogadni és ismerni nem akarunk, sőt ha együtt vagy egyenként észre vennők, hogy egy vagy több, akár egyházi akár világi rendű és állapotú egyén, az ő felségök kárára, szóval vagy tettel, másokhoz avagy másokhoz, ezeknek érdekében, csatlakozni kívánna, mihelyt az illyesek tudtunkra jutnak, ő felségöket vagy az ő felségök által nekünk adott felsőbbiséget, azonnal figyelmeztetjük, értesítjük, s minden ilyen engedetleneknek, tartozó engedelmességre szorításában, segítjük; legkisebb csalárdság és ravaszság nélkül. Isten minket úgy segéljen, és az ő szent evangéliomai;”¹ „elénekeltetvén reá itt, a szabálytartó kisebb szerzetesek sarlós boldogasszonyról címzet monostorabeli szentegyházban¹, a mindenható isten dicséretére, tiszteletére s hálájára, az „Isten téged dicsérünk” stb. magasztaló ének, gyakori harangzúgások és megkondulások mellett. Mi által, egyebek közt, az történt: hogy mi, öszszesen mint egyenként, örököseink, maradékaink és utódainkkal együtt, a végtelenségig, igaz, természetes, törvényes és kétségtelen alattvalóivá lettünk az említett fenséges király urunk, királyné asszonyunk, és az ő ágyékaikból szár-

¹ „In Ecclesia hic Monasterii S. Marię Visitationis fratrum minorum de Observantia.”

mazandó örökösöknek, mindvégtelen. Miknek is, az itt elmondottaknak, rendületlen teljes hitelére s elegendő tanúságára, e jelen levelünket készítettük és kiadtuk; melyet örök érvényességgül, szokott, részint saját, részint közpecséteinkkel, megerősítettünk. Kelt Czetin mező-városában, a fennebb-érintett monostorban tartott közgyűlésünkben, boldogasszonyhó első napján, a mi megváltó urunk Jézus Krisztus születése után ezer ötszáz huszonhétben" ¹.

Ezen vidám, örömteljes, minden kényszerítéstől ment választás és elfogadás méltó jutalmául, Ferdinánd követei, a horvát rendeket, urok nevében, 4 pontban, két fő tárgyról biztosították: a honvédelemről, s régi jogaik és szabadságaik sértetlen megtartásáról. Az oklevél, mellyel mindezt ígérték, mellyel a rendek fennebbi választási rendelvényét ugyanaz nap kicserélték, következő volt: „Mi, a fenséges és hatalmas fejedelem Ferdinánd úrnak, Cseh- és Horvát- stb. ország királyának, spanyolországi fejedelemének, a római szent birodalom választófejedelmének, Ausztria főherczegének, Burgund, Brabant, Steyer, Korontán, Krajna, Slézia, Würtemberg stb. herczegének, Morva és Burgau stb. őgróffjának, Tirol, Cilli, Görz stb. gróffjának, a tót őrség, Portdenone és Salins urának, a római szent birodalom fő-helytartójának stb. a mi kegyelmes fejedelmünk és urunknak tanácsosai és követei: Obersteiner Pál, isten kegyelméből bécsi prépost, művészeti, bölcséleti és mindkét rendbeli jog-tanár stb. Jurisics Miklós főkapitány, Kaczianer János és Püchler János mehoui főtiszt, kapitányok, elismerjük és tudtul adjuk mindennek: hogy, miután mi, ugyanazon fenséges király urunk parancsánál fogva, mellynek tartalma szóról szóra így hangzik: „Ferdinánd isten kegyelméből Csehország királya“ stb. (miként e felhatalmazvány 1526-diki december 5-dikén már előadott ²), a nemes horvátországi ka-

¹ Azonkori másolata a cs. kir. titk. levéltárban. Kiadta onnan néhány csekélyebb nyomtatási hibával Chmel, Habab. Archiv, II, 35—38 l. —

² A 287—289-dik lapokon.

rok és rendekbeli tisztelendő, tekintetes nagyságos, vitézlő, nemes, és egyéb őszszes mint egyes urakkal s érdemes férfiakkal, a mi igen tisztelt és kedvelt barátainkkal, bővebben értekezünk s tárgyalokztunk az iránt: hogy elülemíltett fenséges király urat stb és az ő királyi fensége hitvesét, fenséges Anna fejedelemasszonyt, Magyar-, Cseh- és Horvátország királynéját, a mi kegyelmes fejedelemasszonyunkat, természetes, törvényes, igaz és kétségtelen királyuk s urokul, királynéjok s asszonyukul ismerjék el, s nekik, erről, tartozó hűségi és hódolati esküjüket adják; ők pedig mindezt szívesen, buzgóan, jó kedvvel és tisztelettel teljesítették, — miként az effelől nekünk átdott levelökben világosabban látható, mellynek szerkezete íme szavakból áll, úgymint: „Mi András, isten és az apostoli szék kegyelméből knini püspök” stb (a mint feljebb elősoroltatott ¹), miszerint innen reájok méltán némi haszon hárasmoljon, a fennérített királyunk helyett és nevében nekik megígértük és fogadtuk, miként e levelünk által, ugyancsak a fennebbi parancs erejével, szabadon igérjük s fogadjuk, mik itt következnek: Először, hogy fenséges királyunk az ő Horvátországának védelmére, ezer lovast, mindegyiket három aranyforint hópénzzel számítva, és kétszáz gyalogot fog tartani, — de úgy, hogy ezen gyalogokat s a lovasok közül szinte kétszázat, az ő királyi felsége főkapitánya, vagy bárki más, kire ő felsége ezen foglalkozást bizza, szabadon s az imént-tisztelt karok és rendek vagy bárki más legkisebb ellenmondása nélkül, fogadja fel, — a többi nyolczszáz lovas pedig, ugyanazon karok és rendek közt, mindegyikök tisztos és illendő állapota szerint fog felosztatni; ha azonban a királyi felség azon lovasokat az országból kivitetni parancsolná, három aranyforintért csak az első hónapban fognak tartozni szolgálni, melly eltelvén, tüstént ugyanannyi hópénzt kapnak, mennyit a többi hasonló lovasok. Másodszor, ő királyi felsége a krajnai her-

¹ A 386—390 lapokon.

czegség határszélein, Horvátország felé, illendő számú hadi-népet fog tartani. Harmadszor, ő felsége a várakat és erősségeket ezen országban megvizsgáltatja, s azokat a szükségességekkel elláttatja. Negyedszer, biztosítjuk azon karokat és rendeket, hogy ugyanazon királyi felség, öszszesen mint egyenként minden kiváltságaikat, jogaikat, szabadságaikat s rendelvényeiket, mellyeket Horvátországnak s az ottani lakók és lakosoknak, a hajdani felséges királyok egykor adtak és engedtek, az ő régi dicséretes szokásaik s gyakorlataikkal együtt, épen és sértetlen megerősíti, meg- és sentartja, őket, miként jó és nagy fejedelemhez illik, míg él, védtelenül el nem hagyja, sőt ezen nemes országával egyetemben, mindenkor a legjobb ótalommal pártolja és védelmezi; a jelen, pecséteinkkel megerősített levelünk tanúságánál fogva. Kelt a tisztos horvátországi karoknak és rendeknek Czetin mező-városban tartatott közgyűlésében, a mi megváltó urunk Jézus Krisztus születéseutáni ezer ötszáz huszonhetedik szerencsés új év boldogasszony-havának első napján" ¹.

A lovas hadak számára kívánt három aranyforint hópénzt, sokallották a Ferdinánd biztosai, s azt csak a rendek erősebb követelésére ígérték meg. Ez által azonban még minden közöttök fenforgó kérdés megszüntetve nem volt. A rendek tudniillik, az általok fogadandó lovasok számára, az említett hópénzt, három hónapra, tíz nap alatt, előre lefizettetni kívánták; sőt nem csekély tulbuzgalommal, tulajdonkép a gyűlésen meg nem jelent bán Batthyányi Ferencz tekintélyének leron-tására, de egyszersmind a királyi jogok sérelmével, a biztosok egyikét, Jurisics Miklóst, mint saját nemzetökbelit, királyi helytartóvá tették, mellé négy nemest rendeltek, kik az országban, vele együtt, a törvényszolgáltatást kezeljék, és mindezeknek a királyválasztás örvendetes hírüladása mellett leendő kieszközlése, illetőleg megerősítése végett, Ferdinánd-

¹ Cs. k. titk. levéltár; és Chmel Habsh. Archiv II, 33—38 l.

hoz országos küldöttséget intéztek. Jurisics, a fenforgó körülmények tekintetéből, miszerint a kedélyeket inkább csendesítse hogysen ingerelje, a reáerőszakolt új tisztet, királyi jóváhagyásig, elvállalta, — mind ezen jóváhagyás, mind pedig a hópénz ügyét is azonban, oda vezették a biztosok, hogy azt a rendek, országos küldöttség helyett, mellynek elfogadtatása iránt előleges királyi engedelem nem volt, Ferdinándtól felírásban kérjék. Ezek, s az országnak főként János király és gróf Frangepán Kristóf elleni biztosítása, voltak a tárgyak, mik a rendeket szerdán, január. 2-dikán, az érintett felírás elkészítése mellett, foglalkoztathatták, s csötörtökön, január. 3-dikán, a már elkészült felírás, az ország pecsége alatt, melyet balról két zöld, jobbról a Frangepánok két veres pecségei kísértek, következő alakban és tartalomban küldetett el Ferdinándhoz:

Jan. 3.

Fenséges és hatalmas király stb.

Legkegyelmesb urunk!

Alázatos és tartozó magunkajánlása s hódolatunk után stb. Illendő tisztelettel s megalázkodással jelentjük: hogy mi, a királyi felséged tanácsosaival s követekkel, nekünk tisztelt uraink s barátainkkal, e boldog új év mult napján, minden közöttünk fenforgó tárgyakat szerencsésen, és, mint reménylünk, a felséged ohajtása szerint, felségednek díszére s dicsőségére elvégeztünk, és a tartozó hűségi s hódolati eskü teljesítése mellett, királyi felségedet természetes, igaz, törvényes és kétségtelen királyunk s urunkul, nemkülönben a fenséges Anna királyné asszonyt, felséged hitvesét, a mi kegyelmes asszonyunkat, hasonlóképp királynénk és asszonyunkul elfogadtuk 's elismertük; miként felséged minderről, az említett tanácsos és követ uraknak átadott levelünkből, különösen annak azon másából, melyet ők jelenleg felségedhez postán küldenek, világosabban értesülni fog. Miért is felségednek alázatosan köszöngünk és esedezünk: méltóztassék minket s e nemes országát, úgy, mint jó s nagy fejdelemhez illik, minden szükségünkben,

igaz, törvényes, természetes és kétségtelen alattvalóiként, mindenkoron kegyelmesen pártfogolni, s nekünk, főként az idők és viszonyok jelen szélveszében, a vajda, gróf Frangepán Kristóf és más velek-tartók fenyegetései ellen, valamely alkalmas segédelmet nyújtani; nem mintha mi az említett Kristóf gróftól bármit is félnénk, miután neki, ha a vajda erejével s vagyonával nem dolgoznék, igen könnyen ellentállhatnánk s ellenünk sikerrel cselszövénykednie hatalma nem volna, — de azért, mert őt, főként a felséges ausztriai ház iránt, melytől olly sok jótélményeket vett, nyilvánosan mutatott hálátlanságaért, üldözzük. Felséged tehát gondoskodni fog, miszerint bennünket most, legalább valamely jó számú lovas és gyalogsággal s hadszerekkel védelmezzen, egyszersmind számunkra, tíz nap alatt lefizetendő három hónapi díjt, mieelőbb küldjön; máskülönben, ezen pénz nélkül, magunk s az ország védelmére, valami jót alig tehetünk. Intézkedjék felséged az iránt is, hogy ezen országban a várakat és egyéb helyeket alkalmas őrhadakkal s más szükségeseikkel ellássa, főként pedig, hogy a felségednek még meg nem hódolt várakat s erősségeket mentőleelőbb viszszaszerezze. — A jog-igazgatásra nézve, felséged tanácsosát és főkapitányát, nagyságos és vitézlő férfiú Jurisics Miklós urat kértük meg, kit e részben ildomos és egészen alkalmasnak ismerünk, hogy azt magára vállalja, s ezen országbeli más négy nemessel, kiket hozzáadtunk, e honban, mint felséged helytartója, mindeneknek igazságot szolgáltatson. Ezért, felségednek alázatosan esedezünk: hogy az említett Miklós urat, ezen igazgatás elvállalására, melyet jelenleg a felséged jóváhagyásáig csak nagynehezen fogadott el, szorítsa s őt abban erősítse meg; mert ennél kedvesebb dolgot felséged nekünk alig tehetne, kormányja kezdetén. — Elhatározáink ugyan, felséges király! hogy ez alkalommal királyi felségedhez ünnepléses követünket intézzük, kik fennemlített hódolatunkat és elismerésünket, felséged előtt, mindnyájunk nevében tanúsítsák, hanemha a felséged tanácsosai s követői által attól,

miszerint azokat most, elküldjük, visszatartóztattunk volna; mondván, hogy ők előbb levelökben fogják kikérdezni felséged parancsát. Így tehát, a felséged teendője lesz, bennünket tudósítani az iránt: vajjon az illyképen kinevezett követünket, most, avagy mikor inditsuk meg felségedhez? Elvégre, alázatosan könyörgünk: ne neheztelje, és ne vegye bosszúsan tőlünk, hogy ezen új nyolczszáz lovas felfogadása tárgyában, a mindegyik lovas számára kívánt három aranyforint mellett, olly állhatatosan maradtunk; bennünket, e kérelmünknel így maradnunk, kivált az idők és körülmények jelen viszonyai közt, a szükség kényszerített, s felséged nekünk e részben a legkegyelmesebb dolgot cselekszi, örök szolgaságunk s alávettetésünk által megérdemlendőt, — ki egyébiránt, nesztori évekig, szerencsésen és boldogul éljen, uralkodjék, kormányozzon. Kelt Czetin mezővárosában, boldogasszonyhó 3-dik napján, az úr 1527-dik esztendejében.

Fenczímzett fenségednek

hű káplánjai, szolgálai és alattvalói
*Horvátország karai- rendet- és
 vármegyéinek közönsége* ¹.

Így végződött a horvátok királyválasztó gyűlése, mellynek eredményei, Ferdinánd által annak idejében az alkotmány korlátai közé utasítva, nem csekély haszonnal kamatoztak a kormányra lépett ausztriai háznak. Főakadálya azonban, e haszon mielőbbi gyümölcsözésének, nem annyira az egyik királyi biztos Püchler, és Kobazics János közt, a gyűlésen, a hadak tartása kérdésében kifejtett egyenetlenség ², mint inkább a bán, Batthyányi Ferencz volt. Az ő különös magaviselete, már nem csak abban határozódott: hogy sem a pozsoni sem a csetini országgyűléseken meg nem jelent, hanem egy lépéssel tovább menve, a Ferdinánd által saját kérelmére Bihácsra küldött, és, miként lát-

¹ Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. Kiadta onnan Chmel, Habsb. Archiv. II, 39—40 l. — ² Ferdinánd és Harrach Lénárt levelei Kobazicshoz, 1527 mart. 13-dik és 14-dikéről, a cs. k. titk. levéltárban.

tuk, decemb. 21-dikén kelt levelében némi szemrehányással is sürgetett 64 főnyi gyalogok befogadását, ottani várnagyának megtiltotta. Panaszolva jelentette fel e tárgyat Jurisics Miklós, a mult év utónapjaiban, s Ferdinánd, január. 1-sőjén, még Pozsonban maradt biztosai: Rauber Kristóf, Dornberg Rézmán és Pemflinger Istvánnak megparancsolta, miszerint az érintett bánt rögtön emlékeztessék s birják reá, hogy a Bihács védelmére s őrizetére odaküldött azon gyalogokat, tüstént, minden további halogatás nélkül, eresztesse be; illyképen, mind ezeket az ellenség véletlen megrohanásától, mind a kincstárt a hasztalan költségektől, mentse meg ¹. — Ezen parancs, nem kis mértékben szaporította a mondott biztosok gondjait, kik a hajthatlan öreg Bornemiszával, Szalay Jánossal, és néhány más, várbeli szolgálkkal, a pozsoni vár feladása iránt, több napok óta, eredménytelen küzdöttek. Előrajzolták ők, kapott utasításukhoz képest, a várbelieknek: hogy Magyarország, Ferdinándot, nemcsak örököségi de immár választási jognál fogva is illetvén, azon várat, neki, mint törvényes királynak, adják birtokába ²; az ellenkirály kecsegtetései által élesztett várbeliektől azonban, egyéb választ nem kaphattak, mint azt: hogy Szalay János, a Bornemisza és többiek nevében, ígéretet tett, miszerint, ha nekik megengedtetik: a Duna partján heverő azon ágyút, mely

---

¹ »Dieweil die Anzahl knecht, auf des Waan in Crabatn selbst begern vnd ersuechen in vermelte Stat Wichitsch zuschigkhen verwilligt, vnd dieselben daselbst hinkommen, aber durch des Waan verwalter bisheer nicht eingelassen worden seinn; Demnach emphehlen wir Ew, das Ir selbst gedachten waan vonstundan erinndert vnd mit Ime souil hanndlet, damit Er beuelh vnd ordnung gebe, das die knecht zuerrettung vnd beseczung angezagter Stat Wichitsch furdertlich vnd on weiter waigerung eingelassen vnd vor vnuersehem vberfall versehen.... werde» stb. Eredeti fogalmazata a cs. k. titk. levéltárban. — ² »Jam pluribus elapsis diebus tractatum est cum Domino Johanne Bornamissa prefecto huius arcis posoniensis, etiam cum Domino Salay Janusch: et alijs ipsius Bornemisse seruatoribus qui in castro sunt vt intuitu iuris Maiestatis Vestre quod ad Regnum Hungarie habet tam hereditario quam electionis iure, darent Castrum ipsum ad manus Maiestatis Vestre» stb.

miatt a november 21-dikei lázadás történt, a várba szabadon felvihetniök; ha továbbá, azok ellen, kik ezen lázadásnak szerzőkai voltak, igazság szolgáltatik; és ha jelen ígéretök titokban marad; ezen feltételek alatt, János királynak ellenmondanak, neki a várat kezébe nem adják, meg nem hódoltatják, és sem Ferdinánd, sem Mária királyné, sem a Pozsonban lévő magyar urak, vagy maga a város, és a velek tartók ellen, legkisebbet is, el nem követnek. A biztosok, ezen nyilatkozattal meg nem elégedve, december utolsó napján, kívánták: hogy Bornemisza, Ferdinándot, urának, királyának, minden esetre ismerje el, és ezt személyesen, nem pedig más közbe-jötte által ígérje meg; a lázadás okozói ellen kívánt törvényszolgáltatást több tekinteteből megtagadták; azt azonban, hogy az ágyút felvihessék, ha magokat egyébiránt az ő kérelmökhöz alkalmazzák, nem ellenzették, s mindezek iránt adandó végefelet végett, nekik, határidőül, a beköszönendő új év 1-ső napját tűzték ki. A várbeliek, a kedvező válasz felől, jó reményt nyújtottak ugyan, s a biztosok őket, arra, többnemű ígéretekkel is reávenni, el nem mulasztották; az ohajtott süker mégis, fellette kétséges lévén, egy véletlen alkalom meghasználása vétetett tárgyalás alá. Egy szolga volt tudniillik, fenn a várban, ki Ferdinándnak egy igen hű emberével ismeretségi viszonyban állott. E két egyén között, a legtökösabban, némi alkuértekezés szövődött; s a szolga, a hű embernek, azt ígérte: hogy, ha neki, s őt a terv kivitelében segítettő társainak, 3000 aranyforintot fizetnek, egyszersmind a várban lévő minden vagyont, kivévén, mi Bornemiszának s az ő szolgálának tulajdona, és mi a vár védszeréhez tartozik, nekik engednek, — ezen feltételek alatt, Ferdinándnak, a Bornemisza akarata ellenére is, kezére juttatja a várat; mire épen, jó alkalmakadt. Kívánta azonban, hogy ő, azokfelől, mik viszont neki ígértetni fognak, a Ferdinánd és Mária levelei által biztosíttassék; az említett 3000 aranyforint, egy harmadik személynek, át olyképen adassék, hogy mihelyt Ferdinánd a várat átveszi, ő is a pénzt

azonnal kezéhez kaphassa; mindez továbbá, a legnagyobb titokban tartassék, nehogy valamikép Bornemisának tudtára jusson; végre, ha e részben vete végezni akarnak, hamar tegyék, nehogy az alkalmat elszalasztsák¹. A hű ember, Mária királynéval, ez Rauber Kristóf laibachi herceg-püspökkel közölte a dolgot; és ez utóbbiak, együtt-tartott tanácskozásuk folytában, tartozó kötelességöknél fogva, haladék nélkül feljelentették ugyan, január. 1-jén Ferdinándnak: miszerint legfelsőbb akaratát velök sietve tudassa; de egyszersmind nemes keblök sugallta abbeli aggodalmukat el nem titkolhatták: vajjon Bornemisza s az övéi nem méltán fognak-e panaszkodhatni, hogy a vár, illyképen, nem épen igazságosan, sőt becsület ellenére, csikartatott ki kezökből, még pedig akkor, midőn ők, a fennebbi kívánatokra, már hajlandóknak mutatkoztak? továbbá, ha a dolog elkezdetnék, s valamelly véletlen szerencsétlenség által, még véghezvitetése előtt, felfedeztetnék, Bornemisza, kétségkívül, azonnal feladná Jánosnak a várat; és tekintetbe veendő itt az is, hogy innen, a háború, könnyen kiüthetne, Ferdinánd és a magyarok között; ezenfelül, a királynénak s az említett püspöknek, illy veszélyteljes dolgokba, mellyek az ő körükhöz nem tartoznak, avatkozniok igen bajos, mind a mellett, hogy a kérdésben forgó szolga azt állítja, miszerint ő a várat legkisebb vérontás nélkül átadhatja; elvégre, ama hű ember is, ki pedig

---

¹ „Casu quo: dabuntur sibi et alijs suis socijs qui eum iuuabunt: tria milia ducatorum. Et quod dimittantur eis bona que nunc in Castro sunt, exceptis bonis pertinentia (igy) Domino Bornamisse et seruatoribus suis: Et his que ad munitionem Castri pertinent, Quod uult dare castrum ad manus Maiestatis Vestre, etiam nollente Domino Bornamissa. Dicitque se ad hoc habere bonam commoditatem faciendi. Cupit itaque quod Maiestas Vestra et Serenissima Domina Regina assecurent eum literis: de his que promittuntur sibi. Etiam quod illa. tria milia ducatorum ponantur ad aliquam tertiam personam: ea conditione: quod quamprimum M. V. habuerit castrum in manibus suis: ut possit huiusmodi pecunias ad manus suas recipere. Et quod hec omnia secretissime agantur, quia non uult ut ab eo sciatur. Cupit etiam ut si aliquid sit cum eo super his tractandum, quod cito fiat: ne perdatur commoditas quam nunc habet.”

nem csekély tekintélyű, attól tart: nehogy az alku az ő becsületét kockáztassa ¹. Mindezeknél fogva, a jelentést saját kezével író laibachi püspök, arra kérte Ferdinándot: hogy e tárgyat, bölcs ildomához képest, néhány, de csak kevés tanácsosaival együtt, fontolja meg, és őt, legfelsőbb akarataról, tudósítsa, levelét pedig, vagy küldje vissza, vagy égesse meg; — ő minden esetre ügyekezni fog, hogy a kívánt 3000 aranyforint, ha lehet, két ezerre szállíttassék. — „Könyörögtem volt én felségednek — így rekeszti levelét a püspök — hogy nekem, élelmemre, a kincstartó úr által, valamely pénzőszveget rendelni, méltóztatnék; mi azonban, mindeddig nem történt. Méltóztatassék tehát fenséged rólam e részben kegyelmesen gondoskodni, mert valóban nagy szükség közt vagyok” ². De sokkal érdekesbek ama sorok, melyeket ő, Ferdinándhoz egy külön levelkében, ugyanez nap, következőleg írt: „Fenséges király! Azon személy, ki azzal a várbelivel alkudozik, kit a másik levelben említék, Thurzó úr. Neki, és a fenséges királynénak is, az tetszik: hogy azon esetben, ha felséged akarja, miszerint a vár iránt az alku úgy, mint írtam, megtörténjék, felséged küldjön egy meghatalmazványt, a Thurzó úr személyére; hogy Vitéz Péterrel, a vár átadása felől, felséged nevében végezdhessen” ³.

Ferdinándot, ezen nevezetes tudósítás, nemcsak a csehországi úthoz való készülétei, de egyszersmind egyéb igen fon-

---

¹ Hec omnia itaque, Serenissime Domine Regine, mihi, et adhuc vni, qui inter uos tractat, et nulli alteri notum est, Visumque fuit ipsi Sereniss. Domine regine et mihi ut hec omnino significaremus Maiestati Vestre, ut nos de voluntate sua quam citissime reddat cerciores. Noluimus tamen Maiestatem Vestram latere: quod perpendimus in hoc casu has infranotatas incommoditates: Primo ne forte Bornamissa et sui possent de hoc lamentari, allegando quod minus iuste immo contra honorem castrum ex manibus suis tali modo sublatum esset, presertim cum se obtulerit modo ut supra scriptum est.... Etiam illa tertia et intermedia persona que inter uos tractat, et que non parue auctoritatis est, dubitat ne honori suo talis tractatio prejudicaret.” — ² Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ³ Eredetije ugyanott.

tos intézkedések közt lepte meg. Értesítése jött tudniillik, hogy mind Magyarországon, mind Erdélyben, több olly előkelők, nemesek és királyi városok, kik s mellyek a pozsoni országgyűlésben részt nem vettek, sőt a János király pártfeleinek tartattak, őt törvényes királyul elfogadni készek és hajlandók. Csehországba, már január. 8-dikára határozott indulását tehát, mind ezért, mind a magyar országos küldöttség majdan megérkezte miatt, még néhány napig elhalasztván ¹, — postákat eresztett rögtön szerte az országban, 10. „nagyságos,“ ugyanannyi „vitézlő“ nemeshez, és 12 királyi városhoz, az iránt: hogy ebbeli hajlandóságukat, írott nyilatkozványukkal tanúsítsák; sőt, a mint hire volt, gróf Frangepán Kristófhhoz is két nemest küldött, reábirni őt, hogy a viszályok kiegyenlítése végett, udvarához jöjön, — elhatározva lévén egyébiránt már ekkor, hogy ha ezen felszólításnak sem enged, az ausztriai örökös tartományokban lévő jószágai elkoboztassanak ². A nagyságosokhoz küldött levelek, mellyektől a vitézlőkéi csak abban különböztek, hogy ezekben Ferdinánd, hozzájuk, régi szokás szerint, egyes második személyben beszél, következőképen hangzott:

Ferdinánd, isten kegyelméből Csehország királya, spanyolországi fejdelemfi, ausztriai főherczeg, morvai örgróf stb.

Nagyságos, őszintén kedveltünk! Tudtunkra jutott, hogy mielőtt a mi követek s biztosaink nevünkben veletek értekeztek volna, ti, magatokat, irántunk, miként ohajtók, jól s dicséretesen viseltétek; mit is töletek, kedves és kegyelmes indulattal veszünk. Előttetek tehát, titkolni nem akarjuk, miképen mi, a közelebb-múlt karácsonhó 17-dik napján ³, a po-

---

¹ „Per le mie ultime disi a Vestra Signoria como le Serenissimo principe hauiá suspeso lo viazo de boemia per causa de la noua electione facta a di 14 dil preterito in posonia per baroni di ese insieme con la sorella regina de ongaria.“ Moro János tud. a velencei tanácshoz, 1527 jan. 5-ről; Sanudonál XLIII, 378 lev. — ² Ugyanaz u. o. — ³ Ez May hibája, melly több más oklevelekben is előjő, decemb. 16-dika helyett.

zsoni gyűlésen, mely a fenséges Mária magyar- és cseh- stb. országai özvegy királyné-asszony, a mi kedves hűgunk, és az ország nádorispánja által hirdettetett, s ott ugyanazon ország főpapjai, főrendei és előkelőbb nemesei által tartatott, isten kegyelmének s könyörületességének hozzájárultával, Magyarországot királyává elválasztattunk. És, meg vagyunk győződve: hogy ezen, maga rende szerint s törvényesen történt választás állván, egyszersmind azon jogainkat is, melyek minket és fenséges hitvesünket azon országra nézve illetnek, meggondolván, bennünket természetes és törvényes királyotok s uratokul kétségkívül elfogadtok és ismertek; — mi, a ti irántunk való hajlandóságtokkal s figyelmetekkel is legjobban megegyez, és ez által mi nektek nemcsak kegyelmes uratok és királyotok leszünk, de ezen hozzánk viseltető hűségteket s jóakarattokat, teljes kegyelmünk és kedvezésünkkel fogjuk viszont elismerni. Ámbár pedig legkevesebbé sem kétljük: hogy ezen választás, nektek, ohajott és kedves, — miszerint mégis, ebbeli érzelmek felől nyilvánosabb tanúságunk legyen, benneteket megkülönböztetett szívességgel felszólítottunk: hogy az említett választást hagyjátok jóvá, és minket, annak jóváhagyása s megerősítése felől, ezen postánk által, mielőbb tudósítsatok ¹, — mit is nektek szinte kegyelmesen megjutalmaztatunk. Kelt Bécsben, boldogasszonyhó első napján, 1527-ben stb.“ ².

Szóról szóra ilyen tartalmúak voltak azon levelek is, melyek a királyi városokhoz intéztettek; kivévn, hogy ezek,

---

¹ „Et quamvis minime dubitemus hanc electionem nonnisi acceptam et optatam vobis esse, sed ut animus vester clariori nobis innotescat argumento, vos nihilominus singulari studio requirimus vt electionem illam approbetis, nosque de approbatione et ratificatione eiusdem per hunc Tabellionem nostrum quamprimum certificetis.“ — ² Eredeti fogalmazatai, May János kezétől, a cs. k. titk. levéltárban. A nagyságosokén ezen jegyzék áll: „Priuatis personis in simili. In Hungaria et alijs locis;“ alább: „10 Nobiles Magnifici, 10 Egregij, 12 Ciuitates.“ — A vitézlőkén ez: „Ad Nobiles;“ alul: „Fiant in simili alie nonem;“ — a kir. városokén ez: „Ad Ciuitates Transilvanienses et alias;“ alul: „Fiant in simili alie XL.“

az elsőbb pont elhagyásával, egyenesen így: „Nem akarjuk eltűkolni előttem, miképen mi” stb. kezdődtek. És ha kérdezzük: e kedvező értesítés kitől érkezhettek? a sejtésem a nádorra vezet. Ugyancsak január 1-jén ugyanis, Ferdinánd őt, röviden, arról tudósítja: hogy Rauber Kristófnak és biztostársainak meghagyta, miszerint hozzáírt levelére, némiket szóval tudassanak vele; ő tehát azoknak, miket ezek előterjesztenek, teljes hitelt adni sziveskedjék ¹. — De a sok érdekes ujságnak, melyeket elősorolánk, vége még mindezzel nem volt. Egy kémeket kell kihallgatnunk, ki a magyar birodalom meszsze-tartományából, az anyaországhoz már csak némi gyöngye kapcsolékkal függő Moldvából jött; s kinek előadása, e tartomány, és a vele szomszéd Oláhország, vagy mint őseink nevezték „Havasely” és „Havasalföld” mindeddig homályos történeteire, nem csekély világot gyújt. „István, a moldvai vajda — mond a kém, német tudósításában — a tatár császárt, ez előtt mintegy 6 évvel, elfogta, népét leölte ². Az elfogott tatár császár tehát, vele örök békét s szövetséget kötött, és zálogul saját fiát is átadta, kit István vajda, a szövetség biztosítékául, mai napig fogva tart magánál. Ezért, ha ő akarja, valabánszor s a milly erővel akarja, a tatár mindig segedelmére jó; mert Moldva, Tatárországgal, egyszersmind a lengyel király birtokával is, határos, — ki, István vajdával, jó békében s egyetértésben él ³, mind a mellett, hogy ennek nagyatyja ⁴, számos évek előtt, a lengyel királynak több mint százezer emberét leölte; ugyanaz, ki Mátyást, a magyar királyt, a székelyeket s törököket is, mind megverte, meggyőzte, maga soha meg

¹ Eredeti fogalmazata, May kezétől, a cs. k. titk. levéltárban. — ² Engel szerint a tatár kán 1518-ban rontott be 50000 emberrel Moldvába, s telemesen megveretett, sőt maga is megsebesített; de elfogatásáról s a többi körülményekről, melyek e kém tudósításban foglaltatnak, az eddigi történetírók hallgatnak. Lásd: *Ält. Gesch. der Moldau* 165 l. — ³ Ugyancsak az 1518-ban megújított szövetség szerint. *Ält. Gesch. der Moldau* 164—165 l. — ⁴ A »nagy» István.

nem győzetett. Határos továbbá Moldva: Oláhországgal, Erdélylyel s a Székelységgel is. Midőn az előbbi oláh vajda meghalálozott, két leánya maradván, egyiket István moldvai vajdának ígérte, s másikat is az ő gondjára, gondviselésére bízta. Azonban, János erdélyi vajda, az özvegyet, mindkét leányával együtt, szép szavakkal, magához csalta, és általok, az új oláh vajdával békét s szövetséget kötött; az egyik leányt tudniillik, ezen mostani vajdához Radulhoz feleségül adta, a moldvai vajdának minden tudta s akarata nélkül. Ezen az utóbbi felboszszankodott s mindkettőjök ellen fegyverrel akart indulni. Miért is ezek a leányt neki megküldeni kénytelenek voltak, s a menyekző megtartatott. Ő azonban, mind e mellett, az oláh vajdát haladék nélkül megtámadta s elkergette. Ez a törökökhöz szaladt, kik őt, a folyó évben, ismét viszszahehelyeztették; minek következtében, nekik, a minapi gyászos hadmenetre, Magyarország ellen, számos népet küldött. Ezért, István vajda, Radult, semmirekellő hitvány árulónak nevezte, mint ki a magyar királynak ígéretet s fogadást tett, és mégis ellene a törököt annyi néppel segítette¹. Haza térvén tehát Magyarországról a török, Radul ezt neki bepanaszolta, a moldvai vajda ellen segedelmet kért, s tőle mintegy 20,000 embert kapott. Ezen sereggel, csendesén és alattomban, amannak tartományába berontott s azt felégette; mire a moldvai vajda, hirtelen, hadfelkelést kiáltatott, s Radulnak utána-nyomult. Mielőtt még beérte volna, Radul, hadaival, visszavonultában, a Szeret nevű nagy folyóhoz ért, hol sok szilaj ménesek tanyáznak. Éjjel

---

¹ Darauff hath Im der Steffen weida in der Molda dem Radol wallachischenn weida ain schalck vnnd verratterischenn poszwicht gescholtenn, er hab dem Kunig von vngernn zwgesagt vnnd gelobbt, vnnd hab darüber szo vil volck mit dem durckenn wider denn Kunig in vngern geschickt.² Hogy Mohácsnál oláh seregek is hadakoztak volna a magyarok ellen, ennek sincsen eddig semmi nyoma a történetírókban; de a körülmények szerint igen hihető. Engel ennyit mond: „Radul herschte über die Walachey, als das fürchterliche Jahr 1526 anbrach; er stand sich ingeheim auch mit den Ungern gut.“ Ältere Gesch. der Walachey 205 l.

mintegy 500 vad ló elkezdvén nyargalni, Radul azt gondolta hogy István vajda jó; miért is egész hadi népe a víz meredek partjának rohant, és sok ezer embere odaveszett ¹. Ez, most, szent-mártonnapkor, 1526-ban történt. A moldvai vajda azonban, csakugyan sarkában volt, tartományába beütött, s megesküdt: hogy onnan, még egyszer, kiúzi." De hogy ennek következtében tovább mit tett, s azóta mi történt? a kém megmondani nem tudta; csak annyit jegyzett meg: hogy ha István vajda akarja, a vele szomszéd oláhokat, székelyeket és erdélyieket, mind úgy megszorítja, miszerint közölők mozzanni sem mer egyik is; tőle mindnyájan félnek; sőt, még a töröknek is nagyrészt elzárhatja s meggátolhatja az útát ².

Történetlapjaink bizonyítják: hogy Radul, ez alkalommal, Istvánt, ki pusztítva, rabolva, egész Tergovistig hatott, kérelemmel s könyörgéssel, békességre bírta ³; az egész fennebbi tudósítás azonban, a körülményekre kellőleg éber Ferdinándnak, elég biztos alapot nyújthatott arra: hogy a hirt, melly elterjedt volt, mintha Jánost, nemcsak az oláh de a moldvai vajda is segíteni kívánná, valótlannak higye, ezért, az álmofejtőnek meszszelató javaslata szerint, az alkalmat, saját kormány-érdekében meghasználja. Egy Mischillinger Lőrincz nevű nemest szemelt ki tehát rögtön, kit, czélszerű megbízásokkal, Moldvába a vajdához küldjön; és őt, január. 1-jén, következő pótló-utasítással látta el:

---

¹ „E das er zw im ist komen da ist der Radol in der flucht mit seinem volck an einn grosz wasser genant Seret komenn Da seindt vil vnzämbt grosz gestiedt also in der nacht piz inn 500 wilde roesz lauffenn wordenn hath Radol vermaint sei der Moldner weida vnnd ist al sein volck ann dasz wasser hoch stettenn gefallenn vnnd vil taussentt erdrunokenn.“ — ² „Wenn gemelter Steffen moldner weida wil szo mag er die wallachenn Zäckel Sibenburger die stossen als ann sein lanndt behelt er al dahaim dasz sich keiner darff rüenn muessenn Inn all fürchtenn Auch mag er dem dürkenn grosz abprechenn zw sperrenn herrausz zw kommen.“ Eredetije a cs. kir. titk. levéltárban. — ³ Engel, Ältère Gesch. der Moldau 166 l.

Utasítás,

azok iránt: miket a mi kedvelt hívtünk, nemes Michillinger Lőrincz, mint követünk s biztosunk, az általunk őszintén kedvelt tekintetes nemzeti és nagyságos N. moldvai vajdánál, nevünkben tenni és végezni fog.

Mindenekelőtt, megbízó-levelünk előmutatása és saját szavainkkal történendő illedelmes üdvözlés után, azokon felül, mik, teendőiül, a részére már elébb kiadott utasításunkban kitűzettek, elő fogja az említett vajdának terjeszteti: mikép mi, a közelebb-múlt karácsonhó 17-dik napján, isten kegyelmének hozzájárultával, azon gyűlésen, melly a fenséges Mária magyar- és cseh- stb. országi özvegy királyné asszony, a mi kedves hűgünk, s tekintetes és nagyságos Báthory István őszintén kedveltünk, Magyarország nádorispánja és kunok birája által, kit az illy gyűlések kihirdetése, miként tudva van, hajdan óta illet, az említett ország gyakorlata, szertartása és szokása szerint hirdettetett, de azután bizonyos és alapos okokból ¹, Pozson városába áttételezt, az országnak, ott, elegendő számmal egybegyűlt ² főpap és főrend urai s nemesei által, Magyarország királyává elfogadtattunk, választattunk és ismertettünk. Mit is, az említett vajdával, főként azért kívántunk tudatni: mert legkevesebb sem kétljük, miszerint ő ezt, irántunk való hűségéhez s hajlandóságához képest, szilárd örömmel veendi. Fennevezett követünk s biztosunk tehát, nevünkben, buzdítólag fel fogja a vajdát szólítani: miszerint, az igazság és méltanyosság iránti vonzalmánál szintűgy, mint imént-érintett elválasztásunk s azon jogaink és kereseteink erejénél fogva, melyek bennünket és fenséges kedves hitvesünket a mondott országra nézve illetnek, azon ország védelméhez s megtartásához

---

¹ „Ex certis et rationabilibus causis.” — ² „Ibidem justo numero congregatos.”

és ellenségei s ellenkedőinek elűzéséhez, egész erejével és segedelmével járuljon, s a mi pártunkat és jogainkat fogja, terjeszse, ótalmazza. Melly kívánságunknak kieszközlésében, ugyanazon Lőrincz, a vajdánál, mindent kövessen el, és őt, nevünkben, arra, igen-igen buzdítsa; megmutatván neki, hogy ezen dolog, nemcsak a mi s az ő ügyeire, de egész Magyarországra, sőt magára a keresztyénségre nézve is hasznos lesz, és mi, neki, irántunk való állhatatosságát és szép tettét, kedvezésünk és kegyelmünk méltó díszjelével kívánjuk viszont jutalmazni.

Miért is, hogy közöttünk és azon vajda között szorosb lánczolat fűzessék, Lőrincz biztosunk, miként neki a másik utasításban meghagyatott, azon lesz a vajdánál: miszerint hozzánk, bizonyos nyilván való tekintetek miatt ¹, teljes hatalommal ellátott követeket s megbizottakat rendeljen; kiket, ha kirendel és nevez, Lőrincz ügyekezni fog, visszajöttében, magához csatolni s így hozzánk vezetni, hogy aztán, velek, azokról, mik mind nekünk mind a vajdának hasznosak s tisztességesek lehetnek, tárgyalozzunk és értekezzünk. Mikép az említett Lőrincz, elme-serénysége szerint, eljárni tudni fog; mind ebben világos akaratunkat teljesítendő. Kelt Bécsben, boldogasszony hó 1-ső napján, 1527-ben stb ².

Már letisztázva, sőt mind Ferdinánd mind a kancellár Harrach Lénárt által is aláírva volt e pótló-utasítás, midőn észbe-jutott: hogy a vajda körül néhány főember is lehet, kiket a számításból kifeledni nem volna tanácsos. Ezért, a kiadás kelte január 3-dikára tétetvén, utána még, ezen felvilágosító függelék adatott: „Ha pedig az imént-említett Lőrincz észrevenné, miszerint a főbb urak közöl, egy vagy kettő, a vajda előtt

---

¹ „Propter certos evidentes respectus.” — ² „Eredeti fogalmazata May kezétől, és első letisztázata, a ca. k. titk. levéltárban, illy czímzettel: „Instructio de hijs que Nobilis fidelis nobis dilectus Lawrentius Mischillinger Nuntius et Commissarius noster apud Ill. sincere nobis dilectum N. Wayuodam Moldauie nostro nomine agere et tractare debet.”

nagy tekintetben állana, s az ügyek kormányzására befolyással volna, ügyekezni fog, az illyenekkel értekezni s tárgyalozni, hogy a vajdát a mi részünkre vonják, és arra bírják: mikép kívánatainkra reáálljon s irántok ohajtásunk szerinti határozatot adjon. Mi hogy annál sükeresben eszközölthetessék, igérjen az illy uraknak egy vagy kétezer rénes forintot, melyet aztán nekik, az ügy kedvező bevégeztével, kifizettetni fogunk; e részben is, hasonlókép, akaratunkat teljesítendő" ¹.

Mig Ferdinánd a magyar korona több idő óta elhanyagolt jogainak ildomos visszaszerzésében ekként munkálkodék, nem mulasztá el egyszersmind azt is teljesíteni, mit tőle a hála s testvéri szeretet újabban igényelt. Ugyanez nap tudniillik, saját kezével válaszolt Máriának, mult évi december 27-dikén és 30-dikén kelt leveleire. Mi a királyné által ezekben nyilvánított viszón-köszönetet illeti — monda — úgy tetszik neki: hogy az ő irányában a királynénak nincs mit köszönnie, — mert a mit vele tett, azt tennie magát kötelesnek érezte, sőt még többet, ha lehetett volna; bizonyossá tévén a királynét, miszerint benne, hű és jó bátyát talál, mig testéből lelke ki nem szakad ². A magyar ügyek további vezérletére nézve kijelentett mentegetődzését illetőleg, miután e tiszttel a királyné elvállalni s így az ő kérelmét teljesíteni szíves volt, nem tartja szükségesnek egyebet felelnie, mint, vele, alázatos újabb köszönete mellett, tudatnia: mikép gondolni sem bírja, hogy szükségeiben iránta bizonyított ennyi jótéteményeit a királynénak megszolgáltatnia képes legyen, mert látja, hogy erre, az ő egész lelki és testi ereje, csekélység ³; egyébiránt, legyen meggyőződve, hogy mig ez tart, elhagyatva tőle soha sem lesz, miként viszont ő is meg van győződve, hogy sem a királyné, sem a többi tanácsosok, legkisebbet is el nem fognak feledni vagy hagyni, mi

---

¹ Ered. fogalm. May kezétől, a cs. k. titk. levéltárban. — ² „Tant que l'alme me bata au corps” — ³ „Car il me semble que tout ma puissance ensemble mon corps est trop peu pour le pouvoir deservir.”

az ő ügyeire kellő és szükséges. A veszprémi püspök megelégedését — folytatá — örömmel értette, s gondja lesz, hogy a királyné figyelmeztetése szerint, megjutalmaztassék. A várak ellátása, folytonos tárgyalás alatt van, s mihelyt bevégeztetik, mi, miként reményli, rövid időn megtörténik, felőle a királynét tudósítja. Többnyire, személyes bátorságára nézve higye el, hogy erre neki nem csekélyebb gondja van, mint saját magáéra, s hogy e részben olly gondoskodást fog tenni, mellynek ótalmában a királyné félelem nélkül lehessen s maradjon; mert meg tudja ő azt jól gondolni: milly fontos érdekek csatlakoznak ennek személyéhez — ha azt nem veszi is, hogy mint hű és engedelmes testvér, húgának javát s becsületét előmozdítani, kárát s gyalázatát pedig eltávoztatni, köteles ¹.

Jan. 4. És csak ezek után vette tárgyalás alá Ferdinánd, a pozsoni várnak fennebb-előadott ügyét. Más fejdelem s más hadvezér, illy körülmények közt, tán kapva kapott volna az alkalmon; ő, vele-született becsületességénél fogva, mielőtt Rauber Kristófnak elhatározólag felelne, a Bornemisza teljes bizodal-mát bíró, s mellette a várban lévő, meghitt Nádasdy Tamással kívánt értekezni. Ezért, hozzáírt levelében, neki meghagyta, hogy azonnal Bécsbe induljon. Mig Nádasdy e királyi parancsot venné, s magát ahhoz alkalmazná, Szentgyörgyi Farkas gróf levele jött közbe; mellyet sógrához, czobor-szentmihályi Czobor Jánoshoz, Bazinból, január. 4-dikén írt, s Kreichau János nevű szolgája által küldött, de a melly, hogy hogynem? Ferdinánd kezébe jutott. Tartalmát, a már történtek folytán, gondolhatjuk; de azt nem gondolnók, hogy az ország e főembere, sőt egyetlen örökös grófi nemzetségének tagja, levelezését, sógrával, már ekkor németül folytatja: „Dem wolgebornen Herrn Herrn Hannsen Zuber von Zoberscha Mihäl, meinem lieben Herrn vnnd Swager“ áll czímül a levélen, — s belül, Czobor Jánost, arról tudósítja, hogy az említett Kreichaut, hozzá, a vé-

¹ Gévay Urk. der Verhált. I, 31—32 l.

get küldi, miszerint ez, a János király december 19-dikén kelt levelét, kezéhez adja; és, mivel ő királyi felsége, a kegyelmes úr, Farkas grófnak megparancsolta, hogy ezen felül, Czoborral, némi dolgokban, még szóval is értekezzék, barátságosan kéri őt, hogy, ha ez iránt vele egy értelemben van, az együttbeszélgetés napját és helyét mielőbb tudatni, addig is pedig, azon szolga előadásainak, teljes hitelt adni, szíveskedjék ¹.

Szombaton estve, január 5-dikén, adta meg Pemflinger István, Nádasdynak, Ferdinánd levelét. „Tüstént engedelmeskedem vala — monda ő, Ferdinándhoz másnap írt válaszában — felséged parancsainak, ha történetből, mielőtt felséged levelét veszem, arczomon, és pedig szememhez közel, sebet nem kapok ²; mi, félek, nehogy felségedhez meneteletem hosszabb ideig gátolja, mint akarnám, — mert, e hideg légnek, magamat, illy veszedelmes sebbel, főként miután a szememről van kérdés, kitenni nem merem. Felségednek én, mint legkegyelmesb uramnak, esedezem: méltóztassék, ezen mind jogszerű mind igaz mentségemet, kegyelmesen elfogadni. Ha azalatt is, valamelly ügyben, az én szolgálatomra lenne szükség, felséged írhat, vagy üzenhet, mindenekről, azon egyetlen dolgot kivéve, mellyet, felségeden kívül, — miként a magyar példabeszédben mondani szokás — még az ingem sem akarom hogy tudja, s nem is akarhatom, véglehelletemig ³. Én pedig, mindenben, mi a felséged hasznát, javát, becsületét s méltóságát illeti, — de mindenkor saját hitem s becsületelem sérelme nélkül — úgy fogom magamat viselni, felségednek, végperczenete-mig, úgy fogok szolgálni, hogy panasza reám soha se lehessen, sőt inkább oka legyen hozzám kegyelemmel viseltetni. —

Jan. 5.

Jan. 6

¹ Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ² „Paruissem mandatis V. Maiestatis subito, Nisi casu quodam, antequam literae V. Maiestatis allatę fuissem, vulnus in facię, idque circa oculum accepissem.” — ³ „Si vero interire aliqua in re seruitute mea opus fuerit, V. Maiestas poterit vel scribere vel nunciare de rebus omnibus, Excepto illo negocio, quod ne camisiam meam (vt prouerbio vngarico dici solet) praeter Maiestatem Vestram scire volo, neque velle potero vsque vsque ad finem.”

Nagyságos Bornemisza úr — jegyzé meg — naponként jobban van; ajánlja szolgálatát felségednek, és fenséges hitvesének; az ellenfél sürgeti; mind levelei, mind követei által; — de rendületlen áll. Felséged ne kételkedjék legkisebbet is; meg fogja látni, miszerint én, semmit el nem mulasztandok, — valamint azt, hogy eddig semmit el nem mulasztottam, nemcsak látta, de tapasztalta is. Bornemisza úr, minden esetre akarja, hogy a szolgálói méltatlan halálaért, törvény, vagy elégtétel szolgáltatassék. Erről őt, lebeszélni nem lehet; és, becsülete sérelme nélkül, másképp nem is tehet. Én, felségeddel, kezdet óta, mindig nyíltan és őszintén bántam, — könyörgök felségednek: bánjké felséged is szinte-úgy én velem; és a miket felségednek egyedül magának mondtam, vagy ezután mondanok, irandok, avagy üzenendek, felséged, miként eddig állhatatosan tette, — mit én azon alkudozásokból, melyek itt, e napokban, ezek és Bornemisza úr között történtek, könnyen érthettem, mert felséged úgy viseli magát, mintha Bornemiszával semmi egyetértése nem volna ¹, — jövődre is a legnagyobb titokban tartsa" ².

Rauber Kristóf, ki a Ferdinánd és Nádasdy között folyt ezen titkos levelezésről semmit sem tudott, nyugtalanul várta, királyának elhatározó választ. „Ezelőtt hat nappal, saját kezemmel, két levelet irtam felségednek — panaszlá ő, Nádasdyéval egy napon kelt újabb levelével — a pozsoni vár ügyében; reménylén, hogy mielőbb feleletet kapok; mi azonban, mindeddig nem történt. Kétlem: vajjon e nagy késedelem, felségednek, nem csekély kárt nem fog-e okozni? Biztatgattam ugyanis, egész tegnapig, mind a két felet; s most, látom, ezek más gondolatra akarnának térni. Felséged tehát, méltóztatassék, engem, akaratáról, minden további haladék nélkül, tudósítani. Az ügyek lassú menetelét, a fenséges királyné, és a magyar urak,

¹ „Ita enim se gerit Maiestas Vestra quasi nullam intelligentiam haberet cum Bornemyza.“ — ² Eredetije a cs. k. titk. levéltárban.

milly nehezen veszik?! alig mondhatom. Felsőgedet tehát kérem: dolgairól, az eddignél jobban gondoskodni, méltóztassék”¹. — Brodarics, a kanczellár, hogy Ferdinándnak az ellenfél állásáról és hangulatáról alapos fogalma legyen, e tudósítást, a przemisli püspök által, mult évi december 5-dikéről, Esztergomból hozzá írt érdekes levélnek eredetiben átküldésével kísérte².

Ugyanaz nap, Kobazics János, a közte és Püchler között, a horvátországi gyűlésen ezelőtt néhány nappal támadt egyenetlenséget, Ferdinándnak panaszosan feljelentette, s a hadak mikénti tartása ügyében Harrachnak is írt³; a pozsoni városi tanács pedig, farsangi kedveskedésül, az eléggé szorult állapotban lévő királynét, vízkereszt utáni hetfőn, január. 7-dikén, hét-hét kros 10 fogolyadással, néhány pisztránggal, galóczával, kövi ponttyal és két zsemlyeczípóval, más nap Rauber Kristófot szinte néhány olly nemű halakkal s szintannyi zsemlyeczípóval tisztelte meg⁴. Jan. 7.

A fennebb-elősoroltaknál azonban, sokkal nagyobb gondot adtak Ferdinándnak, Tótország rendei; kik, úgy látszik, a mult évi dec. 18-ikára hirdetett gyűlésökön, Frangepán Kristófot, vagy a Batthyányi Ferencz ellenműködései miatt, vagy azért: mert még az őt kinevező Jánost sem fogadták el országostul királyukul, banná elismerni nem akarván, vízkereszt napján, vasárnap, a János királyi parancsára, Dombró mezővárosában újlag egybegyűltek. Jan. 8.
Frangepán, a Ferdinánd újabb meghívását, miként előre látni volt, megvetve⁵, mint János királynak főkapitánya, s Dalmát,

¹ „Quam moleste Serenissima Domina Regina et Domini Hungari ferunt tarditatem negotiorum, vix exprimere possum. Quare rogo Maiestatem Vestram ut velit rebus suis melius quam hactenus factum est providere” stb. Eredetije a cs. k. titk. levéltárban. — ² Cs. k. titk. levélt. — ³ Ferdinánd és Harrach levelei Kobazicshoz, 1527 mart. 13. és 14-dikéről, a cs. k. titk. levéltárban. — ⁴ „Item Montag nach Trium regum geschenckt der Königin X raubhendl, ains per VII kr. Mer etlich Förhen, Koppn vnd gründl per II t. II β d. zwen semelweck per V β X thuet IIII t. XX d. Item Erich-tag darnoch geschenckt dem Bischof von Laybach stb. Pozson város számveteli könyve 1527. — ⁵ Moro János tud. 1527 jan. 5-ről; Sanud. XLIII, 378 lev.

Jan. 8.

Horvát- és Tót-országok, úgy Somogy és Pozsega vármegyék védője s ótalmázója, nyitotta meg a gyűlést. A király részéről, nagyságos alsó-lendvai Bánffy János és vitézlő gibarti Keserű Mihály jelentek meg követekül s biztosokul; kik, a magyar királyválasztó országgyűlésen Székesfejerváron is felolvasott és megerősített 1505-diki rákosi határozatot szinte felolvastatni s köznyelven értelmeztetni kívánván, e végett, azon határozatnak néhai gróf Szentgyörgyi Péter országbíró által hiteles alakban kiadott példányát, Frangepánnak, és az egybegyűlt urak és nemesek közönségének, átnyújtották; annak értelmében, mind Jánost királyukul, mind az általa kinevezett gróf Frangepán Kristófot bánjokul, elismertetni kívánták, — aztán, az ország védelmére, adót sürgettek. E tárgyak feletti vitatkozások, három nap, január 8-dikáig tartottak. A rendek, a királyi kívánatokra, hajlottak ugyan, de a fenforgó nehéz körülményekben, hol egy felől a töröktől, más felől a horvátoktól, harmadik felől Ferdinándtól kelle rettegniök, Frangepánt esküvel kötelezték arra: hogy a békének és egyességnek János és Ferdinánd közötti létrehozásán, egész ereje és tehetsége szerint fog munkálódni. Ezen eskü után, az adót is megajánlották ¹; köz értelemmel ítélőmestert választottak, s végzéseik felől a királyt tudósították ²; Erdődy Simon zágrábi püspök azonban, a felolvasott rákosi határozatot, magának, jogai ovatékául, hiteles alakba átírva, kiadatni kérte, — mit Frangepán, ugyancsak január 8-dikán, ladomérczi Bradács Imre albán és kőrösi főispán pecsété alatt teljesítvén ³, a gyűlés eloszlott, s Frangepán Kristóf, még az

¹ „Ann den verganngen Lanntag denn er (Frangepán) zw Dobraw gehalten, hat er vnnder anndern der Lanndschaft daselbs schwerenn muessen, vnnd zwgesagt, das Er zwischen E. Khu. Maiestät vnnd des wayuoda frid vnnd Ainigkheit zumachenn, Nach seinen hochstenn vermugen, darynnen zw benumenn, Darauf hat Im dy beruert Lanndschaft ain Stewer zw geben bewilligt.“ Jurisics Miklós eredeti tudósítása Ferdinándhoz, 1527 január. 22-ről, a cs. k. titk. levéltárban. — ² Frangepán Kristóf levele 1527 május 29-ről, a cs. k. titk. levéltárban. — ³ Az, hogy a rákosi 1505-diki határozat egy példánya a néhai gróf Szentgyörgyi Péter utódainál volt s azt

nap, Zágrábba tért, itt a megye rendivel külön is tanácsko-
zandó ¹.

Több mint valószínű, hogy a horvátok által elválasztott királyi felség iránt magát „lábporig megalázó“ gróf Zrínyi Miklós, január. 7-dikén, Gwozdanzki nevű várából, két szolgáját, a csetini gyűlésen jelen volt nemes Csipcsics Tamást, és Szadolph Ádámot, a tótországi rendek ezen mozgalmi tárgyában küldötte Ferdinándhoz ²; egyébiránt, hogy a közvélemény Tótországban a János-párt felől miként nyilatkozott, elég tanúságul szolgálhat az, mit Sátor Gáspár, Zágrábból, az országgyűlés zárnapiján, Dalasics Ferenczhez Velenczébe írt. „Gróf Kristóf — mond — itt van. Ezen tótországi uracsok, a mult vasárnap, országgyűlést tartottak, és Kristófot, a királyi felség, Tót- és Horvátország bánjává, főkapitánynya stb. nevezvén, ezen országgyűlésen megerősítették. A király őt, mostan, olyan nagygyá tette, millyen, rajta kívül, nemzetségéből, nem volt soha senki; s ha ez a keresztyénség javára van, isten tartsa, ha pedig ellenkezőleg, isten verje meg. Jelenleg, úgy látszik, jól viseli magát. A király 5000 lovasra adott pénzt neki; Goriczát elfoglalta; vidékén 2000 lovas mutatkozott, kiket napról napra fizet. Nem tudom a dolgok mikép lesznek, de, mennyire látom, a mi királyunk és Ferdinánd herczeg közt, egy szép háború van készülöben. Egy rész ezzel tart, más rész amazzal. A horvát urak, mint János korbovai gróf, többekkel, a herczeg-

Jan. 7.

---

ezek adták volna át János királynak, mint Pray Annal. Reg. V, 132 l. állítja, semmi bizonyítványon nem alapszik; de arra nem is volt szükség, mert az említett határozat számos példányokban osztott ki az országban, s miként már a 162-dik lapon megjegyzők, a cs. k. titk. levéltárban mai napig is több eredeti példányban van meg. — ¹ Jurisics Miklós tud. 1527 jan. 22-ről, a cs. k. titk. levéltárban. — ² Eredeti megbízó-levele ugyanott; „Cuius (Maiestatis Vestre) pulveribus pedum me commendo. Datum in Arce mea Gwozdanzky Die 7 Mensis January Anno Domini 1527 stb.“ Nevezetes hogy gróf Zrínyi Miklós, Ferdinándot még ekkor sem czímezi Magyarországi királynak, noha majd minden egyéb czímeit s ezek közt horvátországi királyságát is előszámálja.

nek mind meghódoltak s hűséget esküdtek; ki, nekik, bizonyos számú lovasságra fizetést ad; mennyire? még nem tudni; csak az bizonyos: hogy gróf Kristófon és ennek atyján kívül, mindnyájan a herczeggel tartanak, s e napokban számos lovassággal megindultak Bécs felé, miszerint azon herczeget a csehországi, sléziai és más tartományokbeli koronázásra kísérik. Így, majd, miután dolgait minden alattvalóival rendbe hozta, azt hiszem, mindjárt kikeletkor, elég részünk lesz a háborúban. Egy oldalról a német, másról a török — tehát boldog lesz, a ki magát valamelly békés helyre elvonhatja. Azt is hiszem, hogy a mi királyunk, ha a németeknek ellent nem állhat, a török őket hívja ki; legalább a köznép így beszélget. Isten segélje a keresztyénséget, — de annyi bizonyos, hogy háború nélkül nem maradunk!"¹

---

¹ „El conte cristophoro e qui, e cosi hanno auto dieta questi signoreti de schiaunonia Dominica pasata; la maesta dil re la fato bano di schiaunonia et croatia stb. e in questi diete e stato confirmato, e la maesta dil re.... in modo la fato tanto grande, che mai nisuno de soi e stato tale, che essendo meglio per la cristianita dio le perserui di ben in meglio, hessendo contrario dio lo sfundi stb. Non so come le cose passerano, ma per quanto vedo si aparichia vna bella guerra infra el nostro re e il principe ferdinando; vna parte tien col priucipe, laltra col re, li signori di coruatia, come conte Giouane de Corbauia, e tutti li altri signori di coruatia, sono sotoposti al principe, a questi di jurato a lui la fidelta, e principe de loro soldo per vno numero di cavali, qual ancora non se ha inteso, ma questo e uero che se hano sotto messo al principe tutti, excepto Conte Cristophoro e suo padre .... a questi di sono partiti con molti caualli a la volta di Viena, a menar el principe a la incoronatione dil reame di Bohemia stb. Credo che a questa prima vera habiamo hauer guera assai. Dun canto da todeschi da laltro canti dali turchi, in modo beato colui che se potra retirare a locho pacifico. Credo ancora: sil nostro re non potera ostare alli todeschi, fara venire li turchi, che el uulgo parla cosi; Dio ajuti la cristianita ..... ma questo e certo che senza guera non saremo" stb. Sanudonál XLIII, 421 lev. Világos ezekből, hogy Frangepán csak ezen országgyűlésen erősítettett meg a rendek által, báni hivatalában, s ezért nem írta magát még az Erdődy Simon részére kiadott oklevélben sem bánnak. — Frangepán január. 8-dikán a Moro János tudósítása szerint is Zágrábban volt. Sanudo u. o. 378 lev.

Ausztriában, ezalatt, a rendeletek szétmentek, hogy a Ferdinándot Csehországba kísérendő s csupa ifjuságból állandó 2000 főnyi könnyű-lovas had, egészen fekete köntösben s francziásan láncsával ellátva, január. 10-dikére kiálljon ¹. — És, Jan. 10. e tisztelő sereg egybevonulása napján, nem mulasztotta el Ferdinánd, Brodarics Istvánt tudósítani affelől: hogy a przemisli püspöknek minap vele közlött levelét, nagy vágygyal olvasta s néhány kevés tanácsosaival is közlöt; mellynek átküldésével tanúsított hűsége s hajlandóságaért, midőn végtelen köszönetét jelenti s a levelet neki ezennel viszzaküldi, nem hallgathatja el, milly megnyugtatólára szolgál: hogy Brodarics, az ő dolgaira, annyi gonddal van, — semmit nem kételkedvén, miszerint azt, bárhol legyen is, iránta folytatni fogja ². — Ha Ferdinánd, Brodaricsnak ezen vonzalmában, valóban nem kételkedett-e, s ha e szavak, a May tollába, csak történetesen, vagy tán némi jóslatot rejtőleg, csúsztak-e? nem olly sokára meglátjuk; — addig, egy más tárgyra, monyorókeréki Erdődy Péterre, fordítsuk figyelmünket.

Erdélyben, egy „Erdőd” nevet viselő nem, vagy had, vagy nemzetség, már az Árpád házbeli királyok idejében virágzott; 1316-ban Bolinán, Küküllő vármegyében, Miklós mester, kecskési várnagy, az Erdőd fia, élt; s hetven évvel később, 1389-ben, ezen „Erdőd-nembeli” Miklóst, fia Tamás, a „Bakócz”-nak nevezett mester, és ettől származott

¹ „Cosi sono li mandati per laustria che per li X dil presente debano auiarise, serano come per anti scrissi da 2000 caualli armati alla legiera con lanza a la francese, et tutti li habiti negri, et questi sono tutti goueni, per honorar dicto principe.” Moro János tudosit. 1527 jan. 5-ről; Sanudónál XLIII, 378 lev. — ² „Reddite sunt nobis litere Deuotionis Vestre date in festo Epiphaniarum domini, vncum alijs Episcopi Premisliensis, quas legimus, auide quidem, illasque cum paucis Consiliarijs nostris communicauimus. Agimus itaque eidem gratias immensas de tam prompta sua in nos fide et affectione . . . . . aperto nobis igitur constat res nostras precipue illi esse curę, plane nihil addubitantes quod illam proinde etiam vbicumque locorum constituta sit in nos continuabit stb. Datum Vienne die 10 Januar. 1527. Regnorum” stb. Ered. fogalm. a cs. k. titk. levéltárban.

unokái: Péter és Bálint válták fel, kikkel Pál, a János fia, egy-időbeli volt ¹. Mi történt, még később, e nemzetséggel? nem tudjuk, — száz év múlva, egy erdődi Bakócz Tamást, a győri püspöki székben, s a szinte erdélyi származását Mátyás király udvaránál alkanczellári méltóságban, látunk. Ismeretesebb e férfiú a hon történeteiben, hogysen róla sokat mondanunk kellene; megjegyezünk, csak annyit szükséges: hogy ő, használva állását, melyre a szerencse vitte, nemességét, melyből nemzetsége kiesett volt, előbbeni czímerével együtt, maga és testvérei s unoka-öcscsei részére, Mátyás király által, Bécsben, 1489-diki vizkereszt ünnepén, megerősíttette. Testvéreiül, a czímeres nemesi levélben: Miklós és Bálint, unoka-öcscseiül pedig: Péter és Pál az említett Miklósnak, meg Tóbiás és János néhai Jánosnak fiai, számláltatnak, mindnyájan „erdődi Bakócz” elő- s illetőleg vezeté- nevezettel jelezve ²; kikben a régi Erdőd nemzetség ősi neveire nem ismernünk, nem lehet. A czímer: egy vért, fél-kerékből nőő szarvassal; melly, bár ősinek mondatik, a tan szabályai szerint a romjaiból emelkedő nemzetséget tünteti előnkbe. Tamás püspök, majd bíbornok és esztergomi érsek, igen jól tudta, hogy vagyon nélkül a nemesség vajmi lenge cím; ezért, megtakarított jövedelmeit, fekvő jószág szerzésére, s ez által, egy tehetős erős nemzetség alapítására fordította, melly a magán jólét mellett, hazáját is hathatósan képes legyen segíteni. Nemessége megerősítése után, ritka év mult el, hogy birtokát, egy vagy más uradalommal, nem szaporította volna; 1493-ban Monoszlót, 1495-ben a szép Nagy-Somlyót, 1496-ban Monyorókeréket, királyi adománynyal ³, — ugyanezen évben, Veres-Egyházon, Szadán, Zsidón stb a Rozgonyi Klára özvegy Egerváry Lászlóné, 1497-ben a Rozgonyi Borbála gróf Frangepán Mihályné, s 1499-ben a

---

¹ „Magister Thomas .... filius Magistri Nicolai de genere Erdőd.” Eredetije a gróf Erdődy nemzetség levéltárában. — ² Eredetije ugyanott. — ³ Gr. Erdődy levéltár.

Rozgonyi Dorottya, elébb özvegy Pálóczy Imréné, majd rátóti Gyulaffy Istvánné részjóságait, örök áron szerezte ¹; és miután Ulászló királytól az iránt: hogy keresményeiről végrendeletet tehessen, engedelmet nyert ², roppant vagyonát, rokonsága között, hitbizományul, még életében, következőképen osztotta fel: Vas vármegyében Monyorókerék, Körmen és Verestorony vagy mint ma nevezik Vörösvár; Veszprémben Somlyó; Kőrösben Monoszló, Szarvaskő és Diánvára; végre Varasdban Császárvára nevű várakat és várlakokat, minden tartozandóságaikkal együtt, fennebb- említett unoka-öccsének, vitézlő erdődi Bakócz Péternek; — Csabrág várát pedig Hontban; és Bény mezővárost Barsban, szinte tartozandóságaikkal, a már mondott Bálint fiainak, vitézlő erdődi Bakócz István és Farkasnak hagyta, — olyképen: hogy az itt megnevezett jószágokat ezen atyafiak, miként ivadékaik s maradékaik is, örökösen birják ugyan, de se egyik a másikat azok iránt azért, mert neki talán kevesebb jutott, perbe ne foghassa, se a maga részét, akár örökösen akár zálogkép, soha egyik is, a nemzetségen kívül el ne idegeníthesse; hanem, ha valamellyik meg szorúl s a szükség kényszeríti, a másik atyafinak tartozzék azt, még pedig érvénytelenség és megsemmítés terhe alatt, eladni avagy zálogba vetni. Bakócz Jánost, ki szinte unoka-öccse volt, végrendeletéből azért hagyta ki, mert ezt, bölcsőjétől fogva, részint maga mellett, részint külföldön, nagy költséggel,

¹ A nagyváradí láptalan által elfoglalt jószágokat illető oklevelek hiteles jegyzéke; saját gyűjtemény. — ² „Consensus condam domini Wladislawi... ut Reverendissimus in Christo pater dominus Thomas.... de universis (bonis) et juribus possessionariis ubi vis habitis, aliisque rebus suis mobilibus et immobilibus quocumque nomine vocitatis, a Deo sibi collatis, sive in vita sive in mortis articulo, quodcumque testamentum sub quacumque forma verborum, sive per literas et scripta, sive viva duntaxat voce, et quibuscumque personis, tam ecclesiasticis et secularibus quam etiam ecclesiis dei facere voluerit, libere testari, et pro arbitrio ac toto vel in parte disponere possit et valeat.” Ferdinánd 1534. novemb. 25-kén kelt leveléből, eredetiből.

papnak nevelte, s nemcsak esztergomi és titeli préposttá de zágrábi püspökké is tétette. Egyébiránt, többi jószágairól úgy rendelkezett, hogy azok azon testvéreinek és unokáinak jussanak, kiknek nevei az illető szerzemény-levelekbe beiktatvák ¹. Péter, a végrendelkező által különösen kegyelt, nem sokára elhagyta a nemnemesi régi „Bakócz” nevet, s a tekintélyesebb „monyorókeréki Erdődy” vezeték-néven, terjedelmes jószágai segédelmével, kitűnő állást kezdte kívívni, mind itthonn, mind Tótországban; sőt, hogy a magyar dolgokra már akkor nagy befolyású Ferdinánd ausztriai főherczeg kegyét is megnyerje, egyszersmind magát az ország tősgyökeres előkelő nemzetségeihez vérségi kötelékkel csatolja, 1526-ban, farsang kezdetén, Ferdinándnak, Polidór oropi püspök által, azon ajánlatot tette: miszerint özvegyi állapotát újabban a házasság élettel kívánván felcserélni, e részben egészen az ő tetszéséhez alkalmazza magát; s hogy e célját elérhesse, Ferdinánd, a hitvese, Anna főherczegasszony mellett, komornakép szolgáló

---

¹ „Primo totalia Castra et Castella Monyorokerek, Kermend et Weresthoron in Castriferrei, Somlyo in Wesprimiensi, preterea Castra Monozlo, Zarwaskew et Dyanwara in Crisiensi, Item Chasarwara in Warasdiensi Comitatus existentia, cum universis oppidis stb. Egregio Petro Bakocz de Erdewd, nepoti suo ex fratre carnali; Ceterum totale Castrum Chabrak in Comitatu Hontensi adjacens, una cum oppido Been appellato, in Comitatu Barsiensi habito.... Egregijs Stephano et Wolffgango filiis Egregii condam Valentini similiter Bakocz de predicta Erdewd .... dedisset, donasset, reliquissetque.... Ita quod unaqueque partium predictarum et heredum ipsarum, premissa divisione et jurium possessionariorum sequestratione in perpetuum contenta esse debeat, atque teneatur, nec aliqua parcium alteram ratione previa in Causam convenire, litiumque processibus impetendi habeat aliquando potestatis facultatem; quodque partes prenotate, earumque heredes, prescripta Castra, Castella stb. jure perpetuo aut pignoris titulo a se alienare nullo unquam tempore valeant, sed si aliqua parcium predictarum, necessitate forsitan ingruente, ex huiusmodi iuribus possessionariis aut impignorare, aut perpetuitatis jure et titulo cuipiam inscribere vel obligare cogeretur, extunc nemini alteri quam fratribus suis prenominatis, ipsorumque heredibus inscribendi aut obligandi et posteritatibus habeant auctoritatem” stb. Ugyanonnan. Említi Budai Ézsaiás is, Polgári Lexicon I, 83—84 l. Nem ismerünk ennél régibb hitbizományt hazánkban.

Dersffy Kata közt és ő között, házasságot eszközölni méltóztassék ¹. Ferdinándnak és Annának az, hogy e gazdag magyar nemeshez egy az ő udvarukban nevelkedett hölgy csatoltassék, a jövődökre nézve czélszerűtlennek épen nem látszott, — azonban a kivétel kissé több gondot okozott; mert Katalin, bár néhai Dersffy Miklósnak kilencz közt hetedik árva gyermeke ², — anyja, a termékeny Batthyányi Perpetua, a hatalmas bánnal, Batthyányi Ferenczczel testvér lévén — ennek unoka-húga volt; keze tehát, egy olly könnyen, mindennek készen nem állott. A király, Lajos, illetőleg tevékeny hitvese Mária, keresteték meg Ferdinánd által, elébb levél, aztán az említett püspök közbejárultával, mozdítanak elő részökről a dolgot. És Lajos, miként böjt elején február. 22-dikén kelt válaszában jelenté, valamint mindenben, úgy ebben is örömmel kedveskedik vala sógorának, ha az alatt, míg a püspök vele tanakodott, Erdődy, elébbi szándékát meg nem változtatta volna ³. „Hogy fenséged illy kegyes és ked-

---

¹ „Nequeo condignas eidem gratiarum persolvere actiones,.... cum novissimis his peractis diebus Rev. D. Polydorus Episcopus Oropiensis etc. per me Vestre Serenitati specialiter delegatus, vt matrimonium contrahendum, inter neptem Magnifici Domini Francisci de Bathianj Croatie bani, et me, coram eadem Vestra Serenitate, ac suę Inclitę Conthoralis Domine meę pertractaret, ab ipsa remissus, tam fauorabiles nutus suos, necnon et antedictę domine meę Serenissime ad me deportaverjt; habita etiam ab ambobus commissione, vt coram Inclyti et Serenissimi nostri regis ac regine Maiestatibus per ipsum incumberetur, quatenus tale connubium omnino optati effectus exitum adipisci posset.” Erdődy Péter eredeti levele Ferdinándhoz; „Datum in Castro Mouyorokerek feria quinta post dominicam Iudica (mart. 23) MDXXVI, fidelis servus: Petrus Erdewdj de Eberaw m.pr.” a cs. kir. titk. levéltárban. — ² Budai, Polg. Lex. I, 536 l. hol Dersffy János hibásan áll Miklós helyett; mert több eredeti levelekből tudjuk, hogy Batthyányi Perpetuának Dersffy Miklós volt a férje. — ³ „Scripserat nobis Serenitas Vestra proximis diebus, ac etiam per Reverendum Polydorum Episcopum Oropiensem, Nuncium suum, nunciaverat, ex parte cuiusdam matrimonij, inter fidelem nostrum Egregium Petrum Erdewdi de Mouyorokerek, et honestam puellam Catherinam Dersfy, Camerariam Serenissime sororis nostrae, Consortis Serenitatis Vestrae Charissimę conficiendi: Qua in re nos libenter partes nostras interposuissemus, nisi interim, dum

vező akaratának s várakozásának nem lehet engedelmeskednem — menté magát Erdődy, már farsang után, martius 23-dikán, Ferdinánd előtt — a fájdalom rendkívüli gyötrelmeit el nem kerülhetném, ha szándékom tisztaságát a dolog jelei nem mutatnák, s ugyanezek arra, hogy fenséged előtt mentséget és bocsánatot nyerjek, érdemessé nem tennének. Mert, hogy egyéb okokat mellőzzek, mellyeket, levélre nem bízhatván, szóval szándékozom fenségednek nem sokára előadni, — hirtelen, s a legrövidebbre szorított időperczen, oly és annyi vetélytársak rohantak meg, lelkemzaklató sőt zavaró kérelmeik, rimánkodásaik és mintegy szorongatásaikkal, hogy látván, miszerint innen, magyarországi nagyjaink között s én közöttem, számtalan különböző versengések s gyűlölségek fognak támadni, e veszélyek elbárítására, mi lépést tegyek? eleget haboztam; mignem, mindnyájok reménye és tűnődő kérelmezései felett, valami olyat, mit meg is tettem, nem választottam. A fenséged kedvezésétől azonban el mégsem tántorodtam, sőt iránta viseltető engedelmességemnek annál inkább megfelelni hittem; mit fenséged, miként egyebekből, úgy abból is láthat, hogy egy a fenséged nemzetéből való hölgyet csatoltam magamhoz; — semmit nem tekintve: miszerint Magyarországon sokkal gazdagabbakat, és szinte nemeseket, kaphattam volna. Ezt pedig azért tettem, hogy magamat az e részben minden hibától ment és ártatlan tisztelendő Polidór püspök úr által fenségednek kijelentett azon elébbeni elhatározatomhoz alkalmazzam, miszerint a fenséged tetszéséhez képest veszek feleséget. Mit hogy teljesítettem, fenséged, nem kétlem, elég tisztán látja; miután, mint mondtam, egy nőt,

---

Nuncius Serenitatis Vestre apud nos egit, Petrus Erdewdy in aliud votum atque propositum, vt nobis dicitur, sese dimouisset; Quod si non contigisset, fuisset in ea ipsa re, vt in omnibus solemus, quamlibetissime Vestre Serenitati gratificaturi.⁹ Lajos király ered. levele Ferdinánd főherczeghez, 1526 febr. 22-ről, a cs. kir. titk. levéltárban.

magamhoz, a fenséged ausztriai tartományából csatoltam" ¹. E német nő neve „Puchaim Borbála” volt. Dersffy Kata, mint mondják, utóljára is, valamelly spanyolhoz ment férjhez ². És bár nem hihetjük, hogy azon nem épen lovagias tett, melyet Erdődy Péter e honleány irányában elkövetett. Ferdinánd tetszését nagy mértékben megnyerhette volna, a mohácsi nap után bekövetkezett nehéz körülmények kivánták, hogy ő a fennebbi levélben tolmácsolt kedveskedő ragaszkodást, saját érdekében meghasználja. Erdődy ugyanis, ezen második házassága után nem sokára, a „vitézlő” nemesek sorából a „nagyságos” zászlósok rendébe emeltetett; Mohácsnál tulajdon zászlóaljat vezetett; s megmentvén őt szerencséje a haláltól, neve az életben-maradt néhány nagyok között még kitünőbbé, Ferdinánd előtt pedig annál figyelemre méltóbbá lett, mert azt nemcsak Nádasdy Tamás a Linczben september elején benyuj-

---

¹ „Non euitarem quin immodica doloris anxietate afficerer: cum tam propitiabili ac benigno Serenitatis Vestre nutui et expectationi obtemperare minime mihi hac in parte permissum extiterit, nisi ipsius rei uestigium meę mentis sinceritatem obstenderet; meque coram V. S. excusatione ac uenia dignum redderet. Nam omissis alijs causis literis non confidendis, quas breui oretenus S. V. exarare intendo: Repentino quodam angustoque temporis momento, tantę tamque frequentes diuersorum competentium preces, obtestationes, ac quasi coartationes, animum meum sollicitantes, imo perturbantes, super me irruerunt, vt, perspicienti ex hoc tam innumerabiles et uarias emulationes ac odia inter primates nostros Hungarię et me oriundas, quo pedem, citra talia pericula ligere debuissim? michi ambiguum satis uideretur: nisi preter ipsorum omnium spes ac sollicitas petitiones ali-quod tale medium, prout feci, delegissem: nec tamen a fauore V. S. deuians: quinimo me ei magis obsecuturum discerneus: Quod eadem V. S. in hoc sicuti in alijs percipere potest; cum unam ex sua natione mihi copulauerim; non inspiciens quod ex Hungaria longe locupleiores, et eque nobiles habere potuerim: Quod feci, ut me resolutioni primę conformarem, quam medio ipsius Rev. D. Episcopi Polydori, hoc in casu omni culpa carentis, et innoxij S. V. significauit: ubi me unam secundum beneplacitum eiusdem ducere uelle decreueram: quod non dubito ipsam satis clare intel-ligere, cum ut etiam preasserui, unam ex S. Vestre prouintia Australi as-sumpserim.” Erdődy Péter idézett levele. — ² Budai Polg. Lex. I, 536 és 598 L.

tott címjegyzékbe sorolta, de az alsó-ausztriai kormánytanács is azok között mutatta fel, kik Ferdinándnak, a magyar korona elnyerésére, segedelmöket, törekvésöket s egész szorgalmukat ajánlják, — mi több, a tetteleges működésre fegyvert s hadi szereket is kérnek. Végtelen köszönetét jelentette Ferdinánd, Erdődynek, szeptember 28-dikán Linczből hozzá írt levelében, a buzgó ragaszkodásért; felszólította őt, hogy az ország előkelőit, főként a dunamellékieket, kik előtt neve s tekintélye nem csekély hatású, mind szóval, mind az ott lakó néhány főispánokhoz, zászlósokhoz és nemesekhez szóló megbízó-levelek által bírja reá, miszerint vele, a cél elérésére, az igazság és méltányosság parancsához képest, egyesüljenek, — mit neki, ha eddigi hűségében s vonzalmában, miként nem kétli, állhatatosan megmarad, eszközölnie igen könnyű lesz; végre tudósította, hogy kérelmével egyenlőleg, miszerint a kőszegi várat annál biztossabban megóttalmazhassa, ausztriai kamarájának meghagyta, hogy részére hat mázsa ágyú-lőport szolgáltatson ¹. A Bécsben, october 25-dikén tartott tanács véleményének értelmében is, egy volt ő azon határszéli főbiratokosok közt, kik a márton-napra kitűzni javasolt országgyűlésre meghivandók s tanácsuk és nézeteik közlése végett felszólítandók valának. Azóta, változván a dolgok, úgy látszik, semleges szerepet játszott; a királyválasztó gyűléseken meg nem jelent; s hensőleg Ferdinándhoz szítva, János ellen, ki-

---

¹ „Vosque nobis omnem operam, studium et diligentiam vestram obtuleritis, sicut ex propositis vestro nomine exhibitis intelleximus; eapropter vobis gratias agimus ingentes, et nihilominus vos magnopere hortamur, ut nostro nomine, loco et vice, apud regni praefati primores, et Danubii potissimum accolas, qui non parvum nominis et autoritatis vestrae rationem habent, instare atque agere velitis, quo nobis, pro voto nostro adimplendo, omni ope et auxilio adsint. Mittentes etiam ob id vobis litteras Credentiales, ad Comites, Barones et Nobiles aliquos, inibi habitantes, ut res eo facilius et maiori cum reputatione confici queat. Quod vobis admodum facile erit, si pristinam vestram in nos fidem et affectionem, sicuti indubie facietis, in nos continuaveritis” stb. A pesti kir. tud. egyetem könyvtára kézírataiból, Toldy Ferencz barátom szives közléséből.

nek pártján már, vérrokona, Erdődy Simon zágrábi püspök is állott, és kinek hatalmát tótországi jószágaira nézve méltán retteghette, nyilván fellépni ovakodott; — ezért, a dombrói gyűlés napjaiban, részint ingadozatlan hűségét jelenteni, részint az iránt: hogy jelen helyzetében mitévő legyen? tanácsot s utasítást kérni, Ferdinándhoz küldött. „Nagyságos, őszintén kedveltünk! — így szólt a válasz, melyet Ferdinánd, hozzá intézett — Káplánokat által, megbízólevelek mellett előadott ajánlásokat értettük; és bár, irántunk viseltető hűségtok és állhatatosságtok felől legkevesebbé sem kételkedünk, benneteket buzdítólag felszólítunk, hogy abban ezután is erősen maradjatok meg, — nemcsak, de sőt a mi Magyarországunk főpapjai, főrendei és nemesei által, miként előttetek bizonyosan tudva lesz, fenséges hitvesünkkel együtt történt elválasztatásunkat, leveletekkel hagyjátok jóvá, helyeseljétek, s bennünket ennekutána, miként illik, természetes és örökös királyotok s uratokul ismerjétek el. Ha pedig az erdélyi vajda, vagy gróf Frangepán Kristóf, tőlünk, szándékokot ellenére, némelly fogások által eltéríteni ügyekeznek, ezen emberek illetően szeretlen törvéseinek, színlett betegségtek, vagy más fontos és törvényes akadály ürügyével fogtok, azon úton, melyet majdan elmétek találékonyasága sugall, ellenállani avagy kitérni, mindaddig, miglen Csehországunkból viszszejöven, miként egyebek úgy ezek felől is gondoskodhatunk. Azalatt tehát, mindkettőjököt, csalóka szép szavakkal tartva, áltatgassátok, de hűségtok, igazlelkűségtok s erényetek épenmaradtával; mellyeket, miként eddig rendületlen megtartottatok, ezután is feddhetetlenül folytattok, nekünk e részben kedves, és kegyelmünkkel megjutalmazandó dolgot cselekvendők. Kelt Bécsben, boldogasszonyhó 10-dik napján 1527-ben“ ¹.

---

¹ „Vos studiosius hortamur ut .... electionem .... factam in nos et Serenissimam Conthoralem nostram, per vestras omnino ratificetis et approbetis, nosque in posterum vt par est pro Rege et Domino Vestro naturali

Jan. 11.

„Pozson vármegye vitézlő és nemes fő- és alispánjai s szolgabiráinak, a mi kedvelt híveinknek” — szóltak nyomban másnap, a Ferdinánd minap szétküldött iratai által felriasztott ellenkirály tetteges elfogatással fenyegető s nemzeti gyűlölséget terjesztő levelei, minden vármegyék tiszti-karaihoz, következő belső tartalommal:

„A király úr saját meghagyása.”

János, isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-, Horvát- stb. országok királya.

Vitézlő és nemes kedvelt híveink! Igen nagy nemtetszéssel vettük, hogy a tekintetes nemzeti és nagyságos fejedelem, Ferdinánd, ausztriai főherceg, Csehország elválasztott királya, ezen ország belső állapotának felzavarására, s a mi híveink, tudniillik az ország főpap és zászlós urai s nemesei kedélyének és indulatának elcsábítására s tőlünk elidegenítésére, azon országunk mindegyik vármegyéjéhez, titkon s alattomosan, leveleit intézte. Ti pedig legjobban tudjátok: hogy a német a magyarral mikép fér meg s mikép egyezik; tudjátok azt is: hogy ezen ország a külföldi fejedelmek s idegen nemzetek kormánya és igazgatása által milly veszélyek közé sülyedt. Nehogy tehát még nagyobb károk s veszedelmek következzenek, hűségteknek,

---

et hereditario recognoscatis, Et si Wayuoda Transsylvaniensis, aut Comes Christophorus de Frangepanibus, per obliquum conaretur vos de vestro proposito a nobis auellere, Vos per simulationem valetudinis aduerse, aut alterius grauis et legitimi impedimenti, viam quam tunc pro ingenij vestri industria reperiatis, tam enormibus hominum studijs opponetis et excusabitis, donec ex Regno nostro Bohemie redeuntes tam ijs quam alijs providere queamus. Interea igitur utrique illorum bona verba pro fallacibus dando sic eos inescabitis, salua tamen in omnibus fide et integritate animi et virtutis vestre, quam sicut erga nos hactenus inconcusse seruastis, semper postea quoque continuabitis inculpabilem” stb. Ered. fogalm. May kezétől, a ca. kir. titk. levéltárban. Egy szó sincs e levélben arról, mit ennek az Ung. Magazin IV, kötetében 377-dik lapon közlött kivonatából Fessler (VI, 3591.) következtet, hogy t. i. Ferdinánd arra kérte volna Erdődyt, miszerint magyarországi királylyá történt elválasztatását, Tótország rendei által oklevelileg ismertesse el; mi ugyan, a körülmények ilyen helyzetében, különös egy kérelem is volt volna.

azon hit és hívség, mellyel hozzánk és ezen országunk szent koronájához kötelezve vagytok és tartoztok, egyszersmind hivatalaitok elvesztése alatt, ezennel a legszigorúbban meghagyjuk, miszerint ezen megyében mindenféle titkosan tudakozódjatok és vizsgálódjatok: vajjon ollyatén levelek, nyilván vagy alattomosan, a megye nemeseihez avagy uraihoz nem hozatnak-e? — és, ha az illy levelek hozói s átadóinak nyomába jöhettek, azokat tüstént elcsípetni, elfogatni, s a levelekkel együtt mielőbb hozzánk küldeni, — ha pedig azon urak vagy nemesek közül valakiről azt, hogy az illetén levelet látta, megkapta, vagy elolvasta, és nektek be nem jelentette, megtudnátok, az ollyat vagy ollyanokat névszerint özszeírni tartozzatok; miszerint e nyavalyán idejében segíthessünk. Mit is nektek, teljes királyi kegyelmünkkel elismertetni s kegyesen visszafizettetni fogunk. Máskép tehát ne tegyetek. Kelt Esztergomban, remete szent Pál ünnepe utáni nap, az úr 1527-dik esztendejében ¹.

E visszariasztó rendszabály, melly a királyi városokra is kiterjesztetett, főként az ország csekélyebb-erejű lakosaira való számítva; mert a nagyokat, újabb kegyelmek s kedveskedések hintésével lehete csak, az ingadozó párt érdekei mellett meg-

---

¹ „Accepimus admodum displicenter, Illustrem Principem Ferdinandum... literas suas ad disturbandum internum huius Regni statum, et seducendum a nobis, alienandumque animos ac mentes fidelium nostrorum .... ad singulos eiusdem Regni nostri Comitatus clam et occulte destinasse. Constat autem vobis optime, qualiter Germani seu Alemani, cum Hungaris conveniant et concordent, Constat hoc quoque, in quanta pericula Regnum hoc ipsum Regimine et Imperio externorum Principum, et externarum nationum, precipitatum est. Ne igitur maiora incommoda periculaque sequantur, Fidelitati Vestre harum serie .... sub amissione officiorum vestrorum firmissime committimus, vt in illo Comitatu vbiq̃ue secreto sciscitari et perscrutari habeatis, Si eiusmodi litere palam vel occulte, ad Nobiles aut Dominos eiusdem Comitatus deferantur. Et si latores ac exhibitores earundem literarum intelligere poteritis, mox comprehendere captiuareque, et simul cum literis illis ad nos quamprimum mittere debeatis” stb. Azonkori másolata a cs. kir. titk. levéltárban.

tartani. Várdy Pál, miután ez év első napján már a királyi főpártfogói jogot megnyerte, kívánta: hogy elvégre a római szent székek is bemutatassék, s ez által az esztergomi érseki székhelyben megerősíttessék. János tehát a körülmények parancsához képest, engedve e kívátnak, „a Krisztusban szentséges atya VII-dik Kelemen úrhoz, a római s egyetemes szent egyház főpápájához, mint legkegyelmesebb urához” ¹, illy tartalmú bemutatató-levelet intézett:

Jan. 12.

„Boldogságos Atya! Szentséged boldog lábainak csókolása után. Midőn minap, ama nevezetes és gyász csapás multával, melyet ezen Magyarország, az egész keresztyénség legiszonyúbb ellenségétől, a törökök császárijától kapott, azon ország kormánygyeplőjének vezetésére, isten kedvező kegyelméből felvétettem, lelkem üdvességére tartózkodónak láttam: mindezek előtt azok felől gondoskodnom, mik a hitre és isteni tiszteletre nézve legszükségesebbek. Minthogy tehát az esztergomi egyház, melly ezen országomban fő ², lelki-pásztorától, néhai tisztelendő László érsektől, ki az ellenséggel vívott harcban hunyt el, megfosztatott, szorgalmasan kezdtem gondolkodni: kit válaszszak ezen egyház igazgatására legalkalmasabbat és leghelyesebbet. És, tisztelendő Várdy Pál úr, ezen mind feddhetlen életéről s tiszta erkölcséről ismeretes, mind ritka elmetelhetségeiről s ügyviteli tapasztaltságáról jeles férfiú ³ jutott eszembe, kiről, emlékezem, hogy szentségednek már minapi levelemben is említést tettem. Tudván pedig, hogy ő, mind korábban, mind az én elődömnök, a dicső-émlékezetű néhai fenséges Lajos magyar- stb országi király úrnak, és az országnak is, nagy hasznára volt, a többiek közt legalkalmasobbnak látszott, kinek az említett esztergomi egyház gondviselését

¹ „Serenissimo in Cristo Patri et Domino Domino Clementi septimo, S. Sancte Romane ac Vniversalis Ecclesie summo Pontifici, Domino Meo Clementissimo.” — ² „Que in hoc Regno meo metropolitana est.” — ³ „Viri cum integritate vite, tum morum honestate probatissimi, tum eciam singulari ingenij dexteritate, rerumque gerendarum experientia insignis.”

meghagyjam ¹. Ezért őt, kitűnő erénye s érdemei miatt, az esztergomi egyház fejévé választottam és neveztem; s szentségednek, ismét meg ismét, alázatosan esedezem: méltóztassék, irántam és ezen országom iránt viseltető jóakaratanál fogva, e választásomat jóváhagyni; Pál urat, kit szentségednek jelen levelemmel bemutatok, azon esztergomi egyházzal ellátni; és őt abban, egyháziilag behelyezve, megerősíteni. Szentséged nekem ezzel a legkedvesb dolgot cselekvendi; mellyet, örök szolgálatommal, mindenben, a mit parancsolni méltóztatik, bőségesen megérdemleni ügyekszem ². A felséges jó isten, szentségedet, az apostoli szent szék s az egész keresztyénség javára és szerencséje előmozdítására, sokáig és boldogul tartsa meg; kinek kegyelmébe magamat, és ezen nyomorult országot, alázatosan ajánlom ³. Az esztergomi várból, remete szent Pál ünnepe utáni szombaton, az úr MDXXVII-dik esztendejében.

Szentségednek

ájtatos fia:

János

Magyarország királya sk.¹¹ ⁴.

A történet akarta, hogy ezen szerfelett megalázkodó levél, ne a Kelemen, hanem a Ferdinánd kezébe jusson, s Várday, ohajtott megerősíttetését, a pápától, mind hasztalan várja. És

---

¹ „Cui curande memorate ecclesie Strigoniensis negocium iniungerem.” — ² „Proinde Sanctitati Vestre eciam atque eciam humillime supplico, ut pro sua in me propensa, et hoc Regnum meum benivolentia, hanc meam electionem approbare, eidemque domino Paulo, quem hijs meis literis Sanctitati Vestre presento, de ipsa ecclesia Strigoniensi providere, Eumque in eadem canonice instituere et confirmare dignetur, In quo factura est mihi Sanctitas Vestra rem gratissimam, quam perpetuis officijs meis, in omnibus, que ipsa mihi mandare dignata fuerit, ab eadem cumulatissime promereri studebo.” — ³ „In gratiam cuius, meque et hoc miserrimum Regnum meum, humillime commendo.” — ⁴ Iróhártyára irt eredetije a cs. k. titk. levéltárban. Veres viaszba nyomott pecsétének köriratából még ennyi olvasható: OANNIS: D.:1: GR ..... REG ..... RIE: DALMACIE: CROACIE:

a történet akarta, hogy épenazon időtájban, midőn e levél Róma felé indult, itt, Jozefics Ferencz, nemcsak a magyar királyt, de Magyarországot is alávesse a pápának s római szent székeknek. „Ha a ti színetek előtt, boldogságos atya, és ti sarkai az egész világnak! — monda ő, azon pápa s bíbornokok gyülekezetében — beszédem a választékos és szabatos szónoklat mértékét nem igen üti meg, mindenekelőtt szíves bocsánatért esdem. Követ vagyok, s szentséged lábaihoz a fenséges János fejedelem úrtól, isten kegyelméből Magyarország királyától, az én legkegyelmesebb uramtól, jövők; nem azért, hogy szentséged füleit valamelly édesen folyó nyelvvel s ritka műveltségű beszédemmel megbájoljam, hanem hogy szavaim nyílt s egyszerű szerkezetével, először is ő felségének, az én legkegyelmesebb uramnak, szentséged és a római szent egyház iránti fiúi engedelmességét tolmácsoljam. Magyarország fenséges királya tehát, az én legkegyelmesb uram, követve a szent és többi magyar királyok nyomdokait, kik a szentséges római pápához és ezen szent székhöz, mindenkor sérthetlen kész engedelmességet bizonyítottak, szentségednek, és ezen szent székeknek, fiúi kész engedelmességét s alávettségét jelenti, igéri; egyszersmind magát és országát, szentségednek alázatosan ajánlja” ¹.

---

¹ „Si in vestro conspectu pater beatissime, vosque totius chardines orbis, — si inquam minus eleganter compositoque oratoris munere functus fuero, veniam primo dabit, enixius oro. Legatione fungor; a Serenissimo principe et Domino domino Johanne dei gratia Hungarie Rege, domino meo clementissimo, ad vestre Sanctitatis pedes accessi, non vt dulci lingua excultissimoque sermone tue Sanctitati loqui progrediar, quo benignas eius aures demulcear (igy), sed ut plano simpliciue verborum contextu, Maiestatis Regie domini mei clementissimi, vestre Sanctitati ac Sancte Romane Ecclesie primum obedientiam filialem offeram. Serenissimus itaque Rex Hungarie, dominus meus clementissimus, sauctorum aliorumque Hungarie Regum vestigia imitatus, qui semper S. Romano Pontifici, et huic Sancte Sedi inuiolabilem paratamque prestitere obedientiam, Vestre Sanctitati ac huic sancte sedi, promptam ac filialem offert promittitque obedientiam et subjectionem, se ac Regnum suum Vestre Sanctitati humiliter recommendat.”

Ez után, lehető legrövidebben, az egész keresztyénségnek és főként Magyarországnak, nyomorult, szerencsétlen sorsát, siralmas esetét s végromláshoz közeledtét vázolta. Előadta, mikép mindazon szép szónoklatok, buzdító beszédek, kérelmek, s a veszély ábrázolásával kísért könyörgések, melyek az olasz földdel is határos magyar honnak a török körmei közül megmentése iránt, mind a szent palotában, mind a különböző királyok és fejedelmek termeiben elmondattak, sükertelen hangzottanak el, s a fenyegető zivatar előterjesztését, csak szánakozás, vagy hallgatás követte mindaddig, mignem a védfal lerontatván, a kártékony szomszédokat immár a német s francia birtok, de főként a büszke Italia is érezni kezdi. Egy egész századnál tovább nőtt és áradt a török ereje a magyarok felett; melly ellen ezek, — miként egész világ tudja — felszámíthatlan költséggel, bihetetlen munkával s vérök bő omlásával küzdöttek, de végre az ellenség hatalmának új foglalásai alatt kifáradva, s isten által is ostromztatva, önerejükkel tovább ellenállani nem bírtak. Ezért, a néhai szentemlékezett Lajos király, mind ő szentségét, mind a római császárt s az ausztriai főherceget, miként a többi keresztyén fejedelmeket és urakat is, intette: hogy, ha a keresztyénség ügye szívőkön van, a belháborgással hagyjanak fel, s fegyveröket a törökök ellen egyesítsék; — azonban, többször ismételt kegyletes könyörgéseire is, mit nyert? Ő szentsége és a szent szék segédelmén kívül, semmit. Így történt, hogy a ravasz ellenség, mult nyáron, az országot, minden remény felett, szárazon és vízen, a legnagyobb erővel megtámadván, Péterváradját, Nándorfejérvár után nemcsak azon országnak de az egész keresztyénségnek is legerősb védfalát s kapuját, több más szomszédvárokkal együtt, megvette; s Dunán Dráván innen és túl, minden városokat, falukat, egyházakat, monostorokat, s jószágokat, tűzzel és vassal kegyetlenül elpusztított. „Oh! ha beszédem — folytatá — hosszú lehetne; ha szentséged kegyes füleit nem untatnám; hogy azon szörnyűségeket, melyeket a

törökök a keresztyéneken elkövettek, előterjeszthetném. Elsápad a lélek, azoknak hallásán ¹. A diadal után ugyanis, hol ama szerencsétlen ütközetben, fájdalom! a király az ország főbbeivel együtt elesett ², a szent oltárok felforgattattak, a monostorok elhamvasztattak, az idevité és boldogságos szűz képei földön burczoltattak, leköpdöstettek, sárral dobáltattak, s Krisztust lealázó gúnynyal és csúfsággal illettettek. Mellőzöm a legkegyetlenebb öldökléseket; nem említem a minden rendű nemű és életidejű lakosok baromi rabságát; elhallgatom a szűzek megszeplősíttetését, úri asszonyságok megfertőztetését s az ifjaknak szemérmellen meggyaláztatását. Ki az, kinek egy ily haza illetén gyász tönkretétele ne fájjon?! Ki az, kinek szeméből, egy jeles fejedelem és számos főemberek kegyetlen halála, annyi város feldulása, a szentségek elrablása, püspökök és papok leölése, egyházak elpusztítása, s isten nevének az ország olly nagy részében csaknem teljes semmivététele, könnyet ne facsarjon?!“ ³. Ne gondolja pedig — mond — ő szentsége, s ne gondolják az említett világ sarkai, mintha a török, mindezen vétkes merények elkövetésével, talán már megelégedett volna; koránt sem, sőt elbizakodva, erejét és hadait újlag öszszeszedi, és szárazon mint vízen, lehető legnagyobb sereget gyűjt; miszerint jövő tavasszal Magyarországot, aztán a többi fejedelmek birtokait is, miként maga merészli hánytatni, könnyű

---

¹ „O si sermo in longum protrahi posset, et pias Vestre Sanctitatis aures fastidio non afficerem, vt turcharum impietatem, quam in Christianitatem exercuerunt, exprimere possem. O quam nephanda, et que sine piaculo nonmodo fieri sed nec dici quidem possunt; — animus Christiani hominis expavescat!“ — ² „In quo ... conflictu ... Rex vnacum primatibus Regni cecidere.“ — ³ „Omitto crudelissimas cedes, brutales taceo captiuitates omnium ordinum etatum et sexuum, pretereo virginum deflorationem, sileo matronarum stuprum, iuuenum impudicam abusionem. Quis itaque non doleat, quis non lacrimetur tante patrie tam lugubre excidium, incliti principis et multorum procerum crudelissimam necem, tot Ciuitatum ac oppidorum euersionem, spolia sacrorum, cedem Episcoporum et Sacerdotum, desolationem templorum, ac diuini nominis totalem pene in tot iam Regni partibus exterminationem.“

szerrel elfoglalja; — és vajmi kellene csalódnia, ha bátran nem állítaná: hogy Pannoniának elfoglalásával, honnan az út, szárazon mint tengeren, minden más keresztyén országokhoz, kivált pedig az ezzel annyi helyütt érintkező német s olasz honhoz, annyira nyitva áll, bírni fogja az ádriai tengertől az éjszaki tengerig nyúló egész földtérseget. Fontolja meg ő szentsége: mikép e legiszonyatosabb ellenség, e legocsmányabb nemzet¹, a keresztyének restsége, hanyagsága és gondatlansága miatt tett szert illy nagy hatalomra; és gondolja meg: hogy a magyar nemzetet, ezen élet és halál tusájában, a hálátlanság rút bélyege nélkül, sem ő, sem a többi fejedelmek el nem hagyhatják; mert ez a nemzet az, melly a szentegyházért, annyi évek során, saját költségein táborozott, — melly pusztítást, veszélyt, kárt, halált és fogságot, mindnyájokért maga egyedül tűrt és erős kebellet viselt, — s melly most, ha hirtelen meg nem segítették, végső enyészétéhez siet². „Segítsd tehát — végzé — szentséges atya, a szerencse bal fordulatában, ez ősbajnokokat; segítsd elűzniök, saját küszöbeitektől, ellenségeiket, — az ügy közös, veletek mint velünk, miután egy fejedelem, egy fő, a Krisztus, és ennek helyettese, a te zászlóid alatt vitézlünk. Ugyanazon hit, ugyanazon vallás feleit megsegíteni, s az ellenséget egyesült erővel megtámadni, különben is könnyebb s kevesebb veszélylyel járó, mintsem a rajtunk vett diadal által majdan hatalmast, külön megalázni. És de, szent atya! azon ellenségnek határtalan vágyát nem ismered-e? Azt, hogy Magyarországgal talán megelégszik, gondolod-e? Ő, lelke egész erejével Róma elfoglalása után leszködik; a ti jószágitokra ásitózik; a ti véretekre szomjúhozik; s az isten nevének tiszteletét, gyökerestül kiirtani vágyik. Meglásd tehát, hogy

---

¹ „Gens tam deterrima ac spurcissima.” — ² „Hec est enim sola, que suo stipendio tot annos Ecclesie Sancte militauit, hec vastitates et discrimina, dampna, mortes et captiuitates, sola pro omnibus excepit, Quam nisi citissime adiuuauerit, actum est de nobis.”

meg ne bánd, miként már sokan megbánták, miszerint szomszédaiknak, segedelmet, idejében nem nyújtottak" ¹.

Buzdító beszéde nagyobb nyomatékául, a levelet is átnyújtotta, melyet küldője, a pápához intézett; melyben, nemcsak a törököktől kapott csapás eleven színekkel festve volt, de egyszersmind azon nevezetes vallomás is foglaltatott, hogy az említett ellenség, istennek különös vezérlete mellett, Jánosnak és a veletartóknak szorgalma s törekvése által biratott reá: diadala főpontján az országot önként elhagynia ². Szeme előtt lebeghetett mármár a szónoknak s küldőjének, mindazon roppant segedelem, melyet a keresztyén egyház feje, néhai Lajos királynak, hasonló sürgetésére, mult évi május 3-dikán kelt levelében nyújtott és engedett ³; melyet azonban, az eszélyes pápai követ Burgio János-Antal, Szálkán vagy helyesben Szalkay László esztergomi érsek egyetértésével, a támadható országos zavart sejtve, csak némi czélszerűbb intézkedésekre szorított ⁴. Láthatta: miként küld a pápa, nemcsak kész pénzt, de szentszéki követet is; ki határtalan hatalmánál fogva, az egyháznak arany és ezüst edényeit, drágaságait, sőt ha szükség, fekvő jószágait is elszedje s szabadon cladja, a főpapokat és egyháziakat pedig, egy évi jövedelmeiknek tized vagy harmad részben, avagy egészen is átengedésére szorítja ⁵; miként küld,

---

¹ „Ipse est qui ad Romam occupandam toto conamine aspirat, bona vestra habere et occupare desiderat, sanguinem vestrum sitit, et diuini nominis cultum radicitus eradicare cupit. Age itaque, ne te peniteat, sicut multos penituit vicinis opem petentibus in tempore non tulisse. Dixi” Jozefics Ferencz eredeti fogalmazata, a cs. k. titk. levéltárban. — ² VII Kelemen pápa válasza 1527 jan. 13-ról, ugyanott. — ³ Ugyanannak levele Burgio Jánoshoz, ugyanott — ⁴ Pray Epist. Proc. I, 241—242. — ⁵ „Ultra pecunias illas, quas vnacum Venerabilibus fratribus nostris non sine magna difficultate collegimus, et ad te per Banchum misimus, alias insuper a proceribus, nobilibus et prelatibus istius Regni inquirendas tibi et Venerabili fratri nostro Ladislao Archiepiscopo Strigoniensi per quasdam nostras commisimus; ac per alias, vasa aurea et argentea, et alia jocalia preciosa Ecclesiarum et Monasteriorum libere vendendi et alienandi seu conflandi, et monetam incudi faciendi; et per aliquas, si opus foret, bona immobilia

keresztel, a menny kulcsaival és saját czímerével díszlő zászlót; ezt, valamellyik főegyházban, a megyés püspök által mint szentelteti fel, s a kinevezendő egyházi főkapitánynak, azon áldás mellett: hogy „annak lobogása alatt a törökök ellen olly szerencsés legyen, mint hajdan az égben ragyogó tüzes keresztet látott Konstantin császár volt” miként adatja át; azoknak pedig, kik e zászló alá szegődve, az éltető és üdveztető s az ellenséget viszszarémesztendő veres keresztet mellőkre vagy fegyverökre ragasztják, tűzik, s vágatják, így azért, ki drágalátos vérét üdvességünkért öntötte, szinte vérüket ontani készek, minden rend és osztály különbsége nélkül, gyónás által, élet s halál esetére nyerendő örök bűnbocsánatot, az egyházi szószékekről miképen hirdettet¹. Azonban, az idők, hol az

---

Ecclesiarum et Monasteriorum huiusmodi, libere vendendi; Nec non vnam vel duas decimas, et omnes fructus Ecclesiasticos, seu illorum tertiam vel aliam partem vnus integri anni, in toto dicto Regno excrecentes imponendi, et ab omnibus Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus et alijs personis Ecclesiasticis petendi, exigendi et colligendi.” — ¹ „Per reliquas vero Cruciatam ... predicari faciendi, et ad id auxilium, et auxilium et subsidium adhibentibus confessores eligendi, qui semel in vita et in mortis articulo plenariam eis Indulgentiam concedere possit .... facultatem et potentiam concessimus .... Et ne rationem Deo in districto Iudicio reddere teneamur, quod omnia que per nos prestari potuerunt, non prestitimus, ac sperantes quod ipse Ludouicus Rex eo promptius ... eiusdem tyranni Turcarum copijs se opponet, ac si opus fuerit manum conseret, si vnum Capitaneum Sancte Romane Ecclesie constituerimus, ... in personam Venerabilis fratris nostri Pauli Archiepiscopi Colocensis nostre mentis oculos direximus .... Et ... tibi Apostolica auctoritate mandamus ut si tibi visum fuerit expedire, cantata missa solemniter Spiritus Sancti in aliqua Metropolitana seu Cathedrali Ecclesia, ac vexillo, in quo Crucis signum ac Clauis Ecclesie, ac nostra Insignia sint depicta, per Cathedralem Antistitem benedicto .... eundem Paulum Archiepiscopum, nostrum et eiusdem Sancte Romane Ecclesie Capitaneum Generalem in Regno isto contra spurcissimam Turcarum gentem auctoritate nostra crees ... vexillumque benedictum nostro nomine illi conignes, vt illo contra Turcas ea felicitate vtatur, qua olim Constantinus Imperator vsus fuisse dicitur, qui Crucis signum igneo fulgore rutilans in celo vidit... Ipsumque Paulum Archiepiscopum nostro nomine hortaberis ... ut ipsius crucis signum militibus sub eo pugnaturis ante pectus rubeo colore gestandum tradat, ut eius conspectu infideles ipsi Turce deterreantur, fideles autem illo ad dimicandum promptiores alacrioresque red-

ilyetén rendelkezéseknek helyök, s a Jozefics-féle szónoklatoknak a szent atya keblére sükerdős hatásuk lett volna, immár lejártanak. Károly császár győzedelmes hadai, Rómában, a Vaticant s szent Péter templomát, csak néhány hónappal ezelőtt dúlták fel, sőt a pápát is megkergették; és, ámbár e botrányos tettet, a császár nagy illetődéssel vette, s magát az iránt, hogy ez az ő tudta s akarata nélkül történt, a pápa előtt, nemcsak követe, de saját kezével írt levele által is igazolta ¹, — nála, Ferdinándnak, a Jozefics toborzását nyomban követő óvása, nyomatéktalan nem maradhatta. „Kedves fiunk a Kriszban, — szolt a válasz, melyet Jozeficstől Jánoshoz intézett — üdvét s apostoli áldást! Miket fenséged, azon országot ért események, s a keresztyén hit iszonyú ellenségétől kapott csapások felől hozzánk írt, azokat mi, már elébb, nemcsak hallottuk, de keblünk legnagyobb fájdalmára, tudtuk. Azért azonban, hogy az ellenség, ama tömérdek veszélyeken veled együtt segíteni ügyekező férfiaknak is erénye, s a te szorgalmad, vezérleted, és gondoskodásod által, de sokkal inkább a mindenható isten akaratára és intésére megrettenve, az országból önként kitakarodott ², és a már csaknem bevégzett háborút s nyert diadalmat, valamelly hirtelen

Jan. 13.

---

dantur, sperantes quod Ihesus Christus, qui preciosissimum sanguinem suum pro salute nostra in Ara Crucis effundere voluit, non permittet eos ab ipsius Crucis hostibus superari... Quem quidem Capitaneum ut maior Christi fidelium numerus sequatur, omnibus eum sequi volentibus, etiamsi presbyteri seculares, et quorumvis Ordinum, etiam mendicantium regulares ... fuerint, ... Ipsi Paulo Archiepiscopo .... salutare signum vivifice Crucis huiusmodi, etiam vestibus imponendi, vel armis imprimendi uel affigendi licentiam concedimus, ac .... omnibus, qui contra eodem Turcas erunt pugnaturi, lociens quotiens id fecerint, plenissimam omnium peccatorum suorum remissionem et veniam elargimur.” VII. Kelemen id. lev. Burgiohoz. — ¹ Gévay Urk. der Verh. I, 25—26 l. Istvánffy IX, 84 l. — ² „Quod uero virtute quidem etiam virorum, qui tecum subvenire illis tantis malis sunt conati, tuaque industria, et ductu, et cura, sed multo magis Dei omnipotentis nutu et numine territus hostis ex isto Regno sponte excesserit.”

félelemtől hajtva, odahagyta, az említett mindenható istennek annyival buzgóbb hálákat adunk, s az ország megmenekvésén örvendünk, mert azon országot, s annak királyait, mindenkor különös gonddal s szorgalommal pártfogoltuk¹; és, valamint az elhunyt királylyal tettünk, ki iránt, veszedelmeiben, sem segedelem, a mennyire tudniillik hatalmunkban állott, sem szeretet, sem tanács tekintetében meg nem fogyatkoztunk, megfogyatkozni ezután sem fogunk, s Magyarország épenmaradását, miként a magunkét, védelmezzük. Te felőled pedig, kedves fiunk! mindenkor olly véleményben voltunk: miszerint téged a legnagyobb tisztességekre méltónak ítélünk. Erényed ugyanis, arra bír bennünket: hogy neked, minden méltóságot örömet kívánjunk, melly az ország békességét s épenmaradtát illeti. Hogy azonban jelennen mindenenek kész hajlandósággal nem ígérünk, a Krisztusban kedves fiunk, Ferdinánd, Csehország méltóságos királya nevében előttünk s az apostoli szék előtt közbetett óvás az oka; ki azt állítja: hogy az említett országhoz való jog, mind az elválasztatás, mind más alapoknál fogva, őt illeti². És e részben, végtelen sajnáljuk, hogy mindenkor támad valamelly ok, a keresztyénségnek felzavarására. — E mellett mégis, a mi csak tőlünk kitelik, azon ország békés állapotának helyreállítására, az igazság erejéig, semmit el nem mulasztandunk. Mert miket te, nekünk, az irántunk s e szent szék iránt. viseltető tisztelet és kötelesség tekintetében ajánlasz, azokat mi olly kedvesen vesszük, a mint ildomos, egyenes, istenhez kegyeletteljes és vallásos lélektől származ-

---

¹ „Nos Regnum et eius Reges singulari cura et diligentia semper prote-
ximus.” — ² „De te uero fili carissime eam opinionem semper habuimus,
vt te maximis honoribus dignum arbitramur, virtus enim tua facit, vt
omnem tibi semper gratulaturi simus dignitatem, quae ad pacem, et ad in-
columitatem istius Regni pertineat. Nam quominus tibi ipsi propense omnia
polliceamur, facit protestatio, coram nobis et sede apostolica carissimi in
Christo filij nostri Ferdinandi Bohemiae Regis Illustris nomine proposita: ad
se Regni istius ius ex electione, et alijs rationibus affirmantis pertinere.”

taknak tudjuk ¹. Melly indulatod, miként minden egyéb tulajdonaid és erényeid felől, ámbár már elébb, mind sokak tanúbizonysága s üzenete, mind a hír szerint is, tudomásunk volt, az általad hozzánk követül küldött s előttünk hangzatos ajakkal szónokló ² tisztas atyánkfíát, Ferencz zengi püspököt, mégis igen örömet hallgattuk; mint a kinek hitére s tanúságára mi nagyon sokat adunk, — miután az ő igaz voltát s ügyviteli szorgalmát, melly, reményljük, fenségednek és fenséged dolgainak is hasznára lesz, régóta ismerjük. E részben tehát hozzá, fenséged annál több jóakarattal lesz, mert ő, fenségednek igen-igen hű, nekünk pedig felette kedves és megbízott emberünk. Ki, midőn előttünk, a te hozzánk való indulatodat, s nagy dolgok kivitelére alkalmas elmédet, erényedet s ildomosságodat emlegette, szemünkből láthatá: milly kedvesen hallgattuk mi mindezeket ³, s irántad, bármelly tisztességes ügyben, milly készséggel és jóakarattal vagyunk. Miért is neked, egész munkánkat, segedelmünket és hatalmunkat, mindazokban, mik a kegyetlen ellenség törekvésének visszazaverésére, és azon ország megmaradására s békességére tartoznak, viszont ajánljuk, s irántad mindenkor olly megkülönböztetett jóakarattal leszünk, hogy azt fenséged, minden dolgai s ügyeiben észrevegye. Miként mindezt, a zengi püspöktől bővebben megérti; kinek, hitelt adjon. Kelt Romában, szent Péternél, halászyűrű-pecsét alatt, január. XIII-dik napján, MDXXVII-ben, pápaságunk negyedik évében” ⁴.

---

¹ „Nam quae tu nobis offers in obseruantia et officio erga nos, et hanc sanctam sedem ita accipimus grata, vt intelligamus ea proficisci ab animo prudente, et recto, pleno pietatis erga Deum et religionis.” — ² „Pleno ore praedicantem.” — ³ „Qui cum animum tuum erga nos, et aptum ad res summas ingenium, virtutem, vigilantiam, prudentiamque commemoraret, potuit praesens aspicere, quali ea omnia nobis auditu grata fuerint.” — ⁴ „Datum Romae apud sanctum Petrum sub anullo piscatoris. Die XIII Ianuarij MDXXVII, Pontificatus nostri anno quarto.” Iró-hártya eredetije a cs. k. titk. levéltárban; következő czímmel: „Carissimo in Christo filio nostro Joanni Vngariae Regi Illustri.”

Batthyányi követe, Kamarjay Tamás, még soványabb feleletet kapott. Hosszú beszédére, mely szinte a Lajos király siralmas halálát rajzolgatva ment át a küldetés céljára, január. 14-dikén, levélben, magának a bánnak, Sadoletto János bíbornok, a pápa titoknoka válaszolt. Ohajtáná — monda — ő szentsége, hogy a kívánta segedelmet neki mielőbb küldhetné; azonban, mind a szent atya, mind az apostoli szent szék, olly állapotban van, minden felől annyi háborgatások és szorongatásoktól környeztetik, miszerint magának is más segedelmére van inkább szüksége, hogysem ezt, részéről, ő nyújtson, bárkinek. Ha mégis, e nyugtalanságokból egykor, isten segedelmével kiszabadulhat; meggyengült erejét csak részben is visszaszerezheti; egyszersmind a magyar dolgokat is biztos és nyugalmas állapotban tudja, — a mit tehet, megvonni nem fogja ¹.

Jan. 14.

Mig az olasz földön ezek így folytanak, s Jozefics és Kamarjay, küldöikhez visszaindultanak, Pozsonban, a Ferdinándhoz rendelt országos küldöttség, kikészülőben volt. Tagjainak a nádorné, Zsófia maszovi herczegasszony, pénteken, január. 11-dikén, úgy látszik, nagy vendégséget adott; melyhez a város néhány pisztráng, csuka, menyhal, potyka, egy harcsa, és két zsemlye-czipó ajándékkal járult ². Örvendetesb kedveskedéssel szerette volna Ferdinándot a laibachi püspök és Thurzó Elek, a vár ügyében, meglepni. Miután tudniillik, Nádasdy Tamás Bécsben mindekkorig sem volt, így Ferdinándtól a kívánt elhatározat meg nem érkezhett, Vitéz Péterrel, a díj iránt, újabb alku intéztetett; s a 3000 aranyforint leszállítása fejében, neki, egy vár és — hihetőleg szép — leány ígértetett. A titok azonban az éber Nádasdy figyelmét el nem kerülhette. „Mik itt történtek — írta ő felriadva, január. 12-dikén, saját kezével,

Jan. 11.

Jan. 12.

¹ Istvánffy IX, 84 l. — ² „Item Freittag nach erhardi geschenckt der gross graffin, etlich Forhen, Hechtn, Rudden, Kärpffen, ain schaiden per IIII t. IIII β. zwen semel Weckh per V β. XX d. Thuet alles V t. I β. XX d.“ Pozson városa 1527-diki számviteli könyve.

Ferdinándhoz — és mik naponként történnek, főleg miután azok a felséged biztosainak, különösen pedig a főtisztelendő laibachi püspök úrnak sürgetéseire történnek, engem gyanúra kényszerítenek: hogy felséged az én hűségemben s állhatatosságomban kételkedni kezd. Mi ha úgy van, bocsássa meg isten azoknak, kik felségedet arra reávétték; én őket, békétűrésem s állhatatosságom által bosszúlom meg. Azt az egyet azonban higgye el felséged: hogy azok, kiket ezek pénzzel, várral, és végre leánynyal kísértének s kerítgetnek, én nálam nélkül semmit nem tesznek; sőt, ha akarnának sem tehetnek. Ismerem én a magam juhait; és ők is engemet. Elvégre majd, meglátja felséged: hogy én felségednek ingyen és tettel, mások pedig bérért s csak szavakkal szolgáltak” ¹.

Jan. 13. Minden oda mutat: hogy az imént- említett országos küldöttség, ugyanaz nap, mellyen e levél kelt, szombaton érkezett fel Bécsbe, s vasárnap, január. 13-dikán nyújtotta át fényes szertartású nyilvános kihallgattatáson, valószínűleg miként a csehek, szinte a szent István templomában, Ferdinándnak, az elválasztási oklevelet ²; arra azonban bizonyos tanúságunk van: hogy a horvátországi gyűlésre küldött királyi biztosoktól

---

¹ »Que hic acta sunt, queque in dies aguntur, presertim cum ea fiant sollicitantibus Oratoribus Maiestatis Vestrae, et imprimis Reuerendissimo Domino Laybacensi, cogunt me suspicari, quod Maiestas Vestra cepit dubitare de mea fide et constantia. Si ita est, parcat Deus illis, qui Maiestatem Vestram ad hoc induxerunt; Ego tales vlciscar patientia, constantiaque mea. Hoc vnum Maiestas Vestra sibi persuadeat: Eos, quos isti pecunijs, Arce, puella denique tentant et ambiunt, sine me nihil facturos, neque posse facere, etsi vellent. Ego cognosco oues meas, et illae me. Ad extremum cognoscet Maiestas Vestra: me sibi gratis et factis, aliquos vero precio et verbis seruiuisse.» Eredetije a cs. kir. titk. levéltárban. — ² »Das angezeigte Decret der Erwehlung, ist auch hochernantem meinen gnädigsten Herrn, von dem Gros-Grafen vnd Ständen, darnach fürderlichen mit ihren andern von allen Ständen darzu verordneten Gevallträger vnd Bottschafften zu Wien im nächstverschiedenen Januario presentirt; welch Decret oder Declaration Ihre Königl. Majest. darauf publice und solenniter angenommen. Solches ich gesehen, mit vnd darbey zu Wien gestanden» mond Viddman, Goldast. II, 43—44.

ugyanakkor jött meg az üzenet: miszerint Ferdinándot királyukul a horvát rendek is elfogadták, s neki hűséget esküdtek ¹. És e naptól fogva kezdte Ferdinánd, hivatalos leveleiben, az említett országok vele-tartó lakosait „hívei”-nek szólítani, s címzeiben, és uralkodási évszámításában, ezen országokat is használni ². — Meddig mulatott a küldöttség Bécsben? nem tudni; úgy látszik: csak két, legfeljebb három nap. Annyi bizonyos: hogy ezen idő alatt, vele, Ferdinánd, az ország ideiglenes kormányának Pozsonban az özvegy királyné Mária mint „királyi helytartó” vezérlete mellett az eddigi magyar királyi udvari tanácsnál, tehát a nádor, bán, kancellár, veszprémi püspök, tárnok- és asztalnok-mestereknél, s illető tanácsosok és útoknokoknál maradása; a hódolati eskünek Pozson és Sopron városoktól haladék nélküli kivétele; a moldvai vajdának újabb felszólíttatása; és a pozsoni vár ügye; miként egyéb fontos tárgyak iránt is értekezett, lehetőleg végzett, s Csehországban leendő mulatását két hónapra határozván, az említett küldöttséget, szükségei fedezése végett, számadolólag, egy jó özveg pénzzel s azon biztosítással ellátva, hogy nem sokára ismét hasonló mennyiséget fog számára rendeltetni ³, viszszaadta.

---

¹ „Noua que scribam non habeo, nisi Serenissimum Regem nostrum proxima hac ebdomada ad Bohemiam iturum pro coronatione. Sunt etiam hic Legati Hungarie, qui Decretum electionis sue apportarunt. Allatum est itidem nuntium a Commissarijs Serenissimi Regis nostri in Croatiam missis, de assumptione Maiestatis suę in Regem et homagij prestatione facta per Croatas.” Harrach Lénárt levele a triesti püspökhöz, kelet nélkül; ered. fogalm. May kezétől, a cs. kir. titk. levéltárban. — ² 1527-diki január. 15-dikéig, sem a „Rex Hungariae” czimet, sem a „fidelis noster” megszólítást, sem végre a „Regnorum nostrorum Hungariae stb. anno” záradékot nem találtuk Ferdinánd leveleiben; és ezen körülmény s a Nádasdy levelei Ferdinándhoz, eléggé tanúsítják: hogy a választási oklevél átadásának január. 13-dika és 15-dike között kellett történnie, legbizetöbben pedig 13-dikán azért, mert az illy ünnepélyes cselekvények ezen időben mindig ünnepeken szoktak történni. — ³ Gévay Urk. der Verhält. 1, 41, 51. l.

- Jan. 14. Csak egy napot késett Ferdinánd, hogy Pozsonban a várban maradt Nádasdy Tamást is megnyugtassa, és már hetfőn, január. 14-dikén, újabb levele közelgett; mellyben Nádasdy, miként magát most rendesen aláírni szokta: Ferdinándnak „legkisebb szolgálja” röviden és szárazon jelenti: miszerint, ő felségének e napokban két levelet küldvén, de választ egyikére sem nyerhetvén, ez úttal nincsen mit írnia; Ferdinánd, a küldöttségtől különben is mindent bőven megérthetett, sőt a vespérmi püspök által a Bornemisza nyilatkozata felől is értesülhetett. Ne gondolja pedig, hogy Bornemiszától, talán másféle választ kaphatni; ezen, úgysis, bizton megnyughatik, és írjon a királynénak: azzal ő is elégedjék meg ¹. „Tisztes és vitézlő kedveltünk! — szóla más nap hozzá, a király levele, — folyó hó 12-dikén kelt leveledet vettük. Felelnünk erre, nem szükség; de, miket felelnénk, tollra bízni nem is bátorságos. Valamint tehát ezelőtt néhány nappal kívántuk, hogy mielőbb hozzánk jöjj, úgy jelenleg is kegyelmesen kérünk: cselekedd azt mihelyt lehetséges; miszerint így, veled mindenekről szóval értekezzünk, s tetteleg győződjél meg affelől, hogy a dolog nem úgy van mint írod, s benned, avagy hűségedben, nemcsak hogy nem kételkedünk, de hozzád még mindig azon bizalommal vagyunk, mellyel irántad mindenkor kegyelmesen voltunk” ².

¹ „His diebus binas iam dedi literas ad Maiestatem Vestram, ad quas nondum habui responsum a Vestra Maiestate. Nunc nihil habeo quod scribam Maiestati Vestrae, cum Eadem ab Oratoribus abunde omnia intelligere potuit. Quale autem responsum D. Bornemyza Maiestati Reginali dederit, Vestra Maiestas a Reuerendissimo Domino Episcopo Vesprimiensi cognoscere potuit, neque existimet Maiestas Vestra aliud responsum ab eo haberi posse, sed Maiestas Vestra poterit quiescere secure, et dignetur scribere Maiestati Reginali, vt contentetur de responso Domini Bornemyzae stb. Seruitor minimus: Thomas Nádasdy.” Eredetije a cs. kir. titk. levéltárban. —

² „Venerabilis egregie dilecte! Accepimus literas tuas de XII huius, quibus vt respondeamus non est opere pretium, nec etiam tutum ea calamo committere. Quinpotius sicut paucis ante diebus desiderabamus vt te quamprimum ad nos conferres, ita in presentiarum quoque gratiose petimus vt

És azon fontos tárgyak összevételében, melyekről Ferdinánd ez alkalommal az országos küldöttséggel végzett, mindekelőtt az ellenfél hatalmába jutott koronának visszaszerzése, tehát Perényi Péter, merül fel. Az ő eddigi magaviselete, elevenen szemünk előtt lebeg; emlékszünk arra is, mit róla Ferdinándnak az álomfejtő mondott. — És most, ezekkel összhangzólag, mint némelyek hiszik Thurzó¹, vagy, mi valószínűbb, saját nagybátyja, a nádor², által, az adaték tudtára a királynak: hogy őt, csak a mult évi november 30-dikán kiadott oklevél záradéka, s a rosszakarók által ebből magyarázott szigorú büntetés félelme, tartja ezen párttól vissza. Miszerint tehát ebbeli alaptalan aggodalma megszüntessék, s ő a dolog valódi állásáról hitelesen értesíttessék, hozzá, Ferdinándtól, következő királyi leirat intéztetett: „Nagyságos őszintén kedveltünk! Ámbátor az, hogy ti az erdélyi vajdának minap a mi királyi városunkban Székesfejerváron történt érvénytelen elválasztatásán s megkoronáztatásán jelen voltatok, tudtunkra jutott is; mindazonáltal nekünk affelől: hogy a becsület, hűség, igazság és méltányosság iránt különös szeretettel s vonzalommal viseltettek, hitelt-érdemlő tanúság által vagytok ajánlva. Főként ebben bízva tehát, benneteket, mint kik az imént- említettek szabályának ellenére, csak egy hajszálnyit sem lestek engedendők, azon erényekre buzdítani, méltóknak tartottunk³. És, miután

---

quantotius illud facere possis, facias, quo facto tecum super singulis ore communicabimus, et re ipsa comperies rem se non ita habere sicut scribis, quod de te scilicet aut fide tua dubitemus, sed potius nostram adhuc esse in te eam fiduciam, quam semper erga te elementer gessimus. Datum Viennae die 15. Januarij 1527.¹ Ered. fogalm. May kezétől, ugyanott. — ¹ Palma Notitia rerum Hung. 3-dik kiadás, II, 262 l. — ² Szerémy 42 l. — ³ „Liet ad nos perlatum sit vos inualidae Wayuodae Transsylvaniensis Electionj et Coronationi nuper in Ciuitate nostra Albe Regalis factae interfuisse, nihilominus tamen fidedigno nobis estis commendati testimonio de vestra in honestatem, fidem, justitiam et equitatem obseruantia, et studio singulari. De quibus potissimum confisi, tanquam de eo, qui preter earum normam nihil penitus sit admisurus, opere pretium esse duximus vos quoque in virtute earundem adhortari.“

nem kétljük: hogy azon egyezkedések, szerződések és alkulevelek felől, mellyek a mi szép-atyánk, egykori felséges Fridrik római császár, és néhai fenséges Mátyás magyarországi király, később pedig ugyanazon Fridrik, meg ennek fia Miksa, a mi tisztelt nagyatyánk, és Ulászló király közt kötettek s létre jöttek, különben is elegendő tudomásotok van; ezenfelül, hasonló érvényű az is: hogy a fenséges asszony, a mi kedves hitvesünk, az említett Ulászló királynak természetes és törvényes leánya, néhai fenséges Lajos magyarországi királynak pedig testvér-nénje; végre ide járúl: hogy mi, azon jogaink s kereseteink erejénél fogva, mellyek bennünket és imént-érintett fenséges hitvesünket, mint igaz és természetes örökösöket, Magyarországra nézve a mondottak szerint illetnek, azon országnak elegendő számmal egybegyült előkelőbb nagyjai, nemesei, és rendei által ¹, a pozsoni országgyűlésen, melly minap az ország szertartásai és szokásai szerint törvényesen hirdetett és tartatott, Magyarország törvényes királyává és örökösévé elfogadtattunk és választattunk, — teljes bizodalommal lehetünk: hogy, ha mindezeket kellőleg megfontoljátok, a mint egyeneslelkűségetek s józan ítéletetektől, kétségkívül várjuk, azokat, mik isteni és emberi jog szerint reánk szállottak, kész kebellet lesztek nekünk tulajdonítandók s megadandók. Noha pedig már ezen érvényes támokok is elegendő sikerrel bírhatnak, nem csekély hatással lehet rátok az is: hogy, ha az említett vajda, jelen megátalkodott tervében megmarad, ez, nem annyira csupán az országnak, mint inkább az egész keresztyénségnek, romlást és veszedelmet hozó lesz. Ugyanis, nincs a ki nem tudná: hogy neki annyi ereje s önállósága sincs, mellyel ezen országunkat, a török s más ellenségek becsapkodásai ellen védelmezni s a további elpusztíttatástól megmenteni képes legyen, nemhogy még annak elvesztett várait és helyeit is visz-

---

¹ „Per potiores Regni prefati proceres, nobiles et ordines iusto numero congregatos.”

szaszerezhetné. Higgadtan vegyétek tehát gondolóra: miszerint a magyar koronát, ha az egyszer a török kezébe kerül, hajdani diszére és méltóságára többé visszaállítani nem olly könnyű lesz, hacsak vele, valamelly csúfos és tisztesség nélküli békekötés vagy egyesség türhetlen feltételei, együtt el nem fogadtatnak; — hogy pedig ez, a magyar nemzetnek s a keresztyén névnek örök gyalázatára és becstelenségére fog szolgálni, a vak is láthatja. Ellenben, világos: hogy, ha mi azon országnak békes és nyugalmas kormányában maradhatnánk, annak lakosain, s mindnyájok nyugalmán és békességén, sőt az egész keresztyén köztársaságon is, milly alkalmasan lenne segítve¹; miután mi, bármi nehéz munkát, szorgalmat, fáradságot és költséget nem kímélve, ama nem megvetendő segedelmen felül, mellyet részünkre, e végett, ő császári catholica felsége, a mi kedves bátyánk, a római szent birodalom többi választófejedelmei-, herczgei- és rendeivel együtt, küldene, Csehországunkkal, s morvai, sléziai, luzsiczai, és többi felső- mint alsó-ausztriai örökös birtokaink és tartományainkbeli alattvalóinkkal egyetemben, miként eddig is lankadatlan tettük, teljes törekvéssel azon lennénk: miszerint ezen országunkat a töröktől, s a magyar szabadság más sértegetőitől megóttalmazhassuk, és egyebeket is tehessünk, mik mind a magyar ügyekre, mind a mi azon országgal határos birtokainkra, mind végre az egész keresztyénségre nézve is, üdvések és kellemetek lehetnek. Mindezeket ti, ildomos és józan-ítéletű ember léttetekre, méltólag meg fogjátok fontolni, s ha e részben az igazság és méltányosságra tekintettel lesztek, kétségkívül a mi

---

¹ „Non minori ergo cura cogitabitur: hanc Hungarie Coronam semel in Thure manus delatam haud facile ad sui decorem et statum pristinum reduci posse, nisi turpis et inhoneste pacis aut treuge conditiones intolerabiles accipi velint; quod sic in eternum nationis Hungarice Christianique nominis dedecus et ignominiam cedere, vel ceco appareat. Contra vero perpicuum est, quam bene Regni huius incolis stb consultum foret, si nos in illius administratione queta et pacifica maneremus.”

véleményünkhöz fogtok járulni ¹. Miért is, benneteket buzdítólag felszólítunk: hogy az itten elősoroltakat figyelembe vévén, magatokat annak, mi jó és igazságos, teljesítésére határozátok el. Ne rettentsen pedig vissza benneteket, mit némelly a mi ügyeinknek ártani kívánók, az említett vajda követőinek szigorúbb megbüntetése felől, hirjesztenek; mert mi, kegyelmességünkre emlékezőleg, mindannak, ki megtér, elkövetett hibáit megbocsátani, és őt szárnyaink s ótalmunk árnyékába venni ohajjuk inkább, hogysem vétségeért lakoltatni. Pártunkat tehát, ennekutána nyugodtabb lélekkel követni és terjeszteni ügyekeztek; mit hogy bizonyosan meg is teszték, annál inkább hiszszük: mivel benneteket, csak a legtisztességesebb és legigazságosabb teendők cselekvésére hívogatunk. Kebletek ez iránti hajlandósága felől egyszersmind, bennünket, leveletek által, mielőbb tudósítsatok; miben, nekünk igen kedves, magatoknak pedig örök hasznú s általunk teljes kegyelmünkkel elismerendő dolgot cselekeszték. Kelt Bécsben, boldogasszonyhó 15-dik napján, 1527-ben" ².

Talán mondanunk is felesleges: hogy Pozson városának, eddigi szívessége és hű ragaszkodásaért, a körülmények jelen helyzetében, hol a várbeliek elanuyira ingadoztak, ez alkalommal, megdicséretlenül maradnia, nem lehetett. Hozzá tehát, Fer-

---

¹ „Que omnia vos, tanquam prudens et recti iudicii homo, digne perpendetis, Et ubi iusticiam et equitatem in hac parte contemplati fueritis, Sentencie nostre dubio procul accedetis.” — ² „Nec vos absterreat id, quod nonnulli rebus nostris incommodare cupientes fingunt de seueriori sequacium wayuode prefati punitione, Nos etenim clementię nostrę memores, cuilibet respiscenti parti veniam erroris admissi concedere eosque in vmbra alarum ac protectionis nostre suscipere potius quam culpe penam irrogare cupimus. Idcirco animo tranquilliore deinceps partes nostras fouere et promouere studeatis, quod vos omnino facturum esse confidimus, quum nonnisi ad summe honesta et justa vos inuitauerimus. Nosque de vestri super his animi voluntate per vestras quamprimum certificetis. In quo nobis rem valde gratam vobisque perpetuo commodaturam facietis, omni erga vos gratia nostra recognoscendam. Datum Vienne die 15 Januarij 1527.” Eredeti fogalmazata, May által kiigazgatva, a cs. k. titk. levéltárban.

dinánd, ugyancsak ezen nap, illy tartalmú, legfelsőbb tetszést jelentő, illetőleg további állhatatosságra buzdító királyi leiratot küldött: „Tiszteletes, okos érdemes, kedvelt híveink! Nálatok működő követek s biztosaink tudósításából értjük: miképen ti, magatokat, mind irántunk, mind a fenséges Mária magyar- és csehországi özvegy királyné asszony, a mi kedves hűgünk iránt, mindedig jól és dicséretesen viselitek. Mit is töltek, mint hű és jó alattvalóktól, kegyes és kegyelmes indulattal veszünk; benneteket, továbbá is, egész ügyekezettel buzdítván s felszólítván, miszerint ezen hű és állhatatos vonzalmatokban maradjatok meg, s magatokat irántunk ezután is úgy viseljétek, miként benneteket kegyelmesen bízunk; nekünk e részben kedves, magatok és maradékaitoknak pedig hasznos, előmenetes, és általunk teljes kegyelmünkkel elismerendő dolgot cselekvendők” stb ¹.

Villámsebességgel vágott közbe a hír: hogy Frangepán Jan. 16. Kristóf, számos sereggel, a steyer határszélek felé siet; és vele Batthyányi Ferencz is egyetért. A dolog mibenlétének kipuhatolása végett, az alsó-ausztriai kormányshoz úján, rögtön rendelés tétel: hogy, főként a Dráva ájáró helyeihez, a kincstár költségén, alkalmas kémek küldessenek ². Miszerint pedig Sopron és Pozson városok, a közeledő ellenség által el ne tántorítottassanak, a mondott hódolati és hűségi eskü tüsténti kivételére, királyi biztosokul, amahoz idősb gróf Salm Miklós, Fürst Ernő kismartoni parancsnok, és Reichenbach Vilmos, tanácsosok, — ehhez a helytartó: Mária királyné, nevezettek. A megbízó, s illetőleg engedelmességre intő levelekben, mellyek közöl a Sopron városi tanácshoz szóló, az nap, január. 16-dikán kiadatott, megemlíttetik: hogy Ferdinánd, miként előtök tudva lesz, azon jogain felül, mellyek őt és hitvesét, Magyarországra nézve illetik, a pozsoni rendes országgyűlésen, valamint egész Magyarországnak, úgy nekik is, természetes és

¹ Ered. fogalm. ugyanott. — ² Eredeti tudósítások ugyanott.

Jan. 17.

törvényes királyukká és urokká fogadtatván s választatván, a fennebb-említett biztosok hozzájuk a végett küldetnek: hogy az imént-érintett esküt, tőlök, az ő nevében s kezébe, vegyék ki ¹. Más nap végre, január. 17-dikén, a moldvai vajdához rövidebb úton indítandó új követ megbízó-levele készítettet el; mellyben a vajdának tudtára adatik: hogy, noha csak néhány nappal ezelőtt Mischillinger Lőrincz küldetett légyen is, miszerint vele, némelly Magyarországot érdeklő dolgok felől, értekezzék és végezzen; miután azonban az út hozzá, nemcsak igen hosszú, de bizonytalan is, így félhető: hogy Mischillinger, valamelly akadály által gátoltatván, épségben és egészségben meg nem érkezhetik ², ezen újabb követ olly megbízással indul ki, hogy egyenesb utat választván ³, ha Mischillingert netalán már a vajdánál lelné, követségét, ezzel, együtt, vagy egyemelegesen, egyébiránt pedig, ennek távollétében, külön is teljesíthesse ⁴.

Mi történt a pozsoni vár ügyében? itt még el nem árulhatjuk; csak annyit mondhatunk: hogy Nádasdy, Bécsben, a Ferdinánd ismételt meghívására sem jelent meg, hanem újabb levélében, az udvari főkancellárt, Harrach Lénártot szólította fel: miszerint a dévéni vár malmát elvégre adassa vissza. Már régen, — válaszolá Harrach, ugyancsak január. 17-dikén —

¹ „Cum sicut vos minime latere credimus, nos vltra jura nostra que nobis et Serenissime conthorali nostre versus regnum Hungarie competunt, in dicta ordinaria Posonij celebrata, in vestrum ac totius Regni Hungarie Regem et dominum naturalem et legitimum assumpti et electi simus, Idcirco nobilem honorabilem et fidelem nobis dilectos Nicolaum Comitem de Salm seniore, Ernestum de Furst prefectum nostrum in Eysenstat, et Wilhelmum de Reichenbach Consiliarios nostros expeditivimus, eisque in mandatis dedimus: Juramentum fidelitatis et homagij nomine nostro et in manus nostras a vobis accipiendi et assumendi” stb. Eredeti fogalm. u. o. Megvan az eredeti kiadmány sz. kir. Sopron városa levéltárában is. —

² „Nihilominus cum autem via ad vos sit satis longa et minus etiam secura, et propterea vereamur impedimentum aliquod forte evenire posse quominus Laurentius antedictus ad vos saluus et incolumis peruenire possit” stb. — ³ „Vt recta ad vos proficisceretur.” — ⁴ Eredeti fogalmazata, May által kiigazítva, a cs. kir. titk. levéltárban.

még mielőtt e levelét vette volna, meghagyta hainburgi főtisztjének: a kérdéses malmot engedje át; és ez, miként az említett főtiszt, e napokban nála lévén, előadta, immár meg is törént, hanem az a körülmény forog fel, hogy az illető molnár nagyon fél, nehogy Bornemisza vagy a dévéni parancsnok által, megbüntettessék. Ezért, kérte Nádasdyt: eszközölje ki Bornemisznál, s azon parancsnoknál, hogy a molnárnak, a különben érdemlett büntetést, az ő tekintetéért, engedjék el, — mit viszon-szivességgel fog ügyekezni neki megszolgálni ¹.

És még három nap volt hátra, mellynek elforgása után, Ferdinándnak Csehországba kelle indulnia. Levél jött ez alatt Jurisics Miklóstól, a Frangepán Kristóf terveit s működéseit hírül hozó ²; és levél, levél után, Máriától, telve abbeli kimondhatlan vágygyal: mennyire szeretne ez vele, útnak-indulása előtt találkozni, sőt személyesen is elbúcsúzni. A teendők halmaza azonban, nem engedte, hogy e testvéri ohajtás, melly a Ferdinánd keblében szintolly viszhangban élt, teljesedést nyerjen ³. A Bécsben megfordult országos küldöttség, úgy látszik, igen eleven színekkel rajzolta Ferdinánd előtt: milly sükerdús hatása lenne az ország özszes lakosaira, ha, mik a biztosok által a pozsoni országgyűlésen elmondattak, mik a mult évi november 30-dikán kiadott biztosító-levelben ígértettek, és mik most Perényi Péterhez íratlak, röviden, s a körülményekhez alkalmazva, királyi nyiltlevelben, nyomtatásban, országszerte kihirdettetének, — így azok, miket az ellenpárt, a magyar nyelvnek,

Jan. 18.

¹ „Reddite sunt mihi litere vestre quibus mihi scribitis de relaxatione molendini in Tāben per prefectum meum facienda. Et certe credatis mihi, quod ego ante quam vestre mihi redderentur jampridem prefecto meo commisi vt illud cederet, hijs etiam proximis diebus apud me fuit retulitque id jam esse factum Sed molitorem multum vereri ne a domino Bornamissa aut prefecto in Deben puniatur² stb. Ered. fogalm. Maytól, ugyanott. —

² „Als ich eur Khu. Mt. am XVIII tag Januarij.... post abgefertigt, darynnen all hanodl (vond) Leuf graf Cristof vonn Frangepann be(treffenndt) vnntertheniglichenn anngcezaigt³ stb. a cs. kir. titk. levéltárban. — ³ Gévay Urk. der Verh. I, 32 l.

Jan. 19.

nemzetiségnek s alkotmányos szabadságnak Ferdinánd és a németek által czélbavett megsemmítése felől hirjesztének, sajtó útján megczáfoltatnának. E nyiltlevél eszélyes fogalmazása; Sopronnak lovas hadakkal is ellátása; Batthyányi kibékitése; s Mária, mint királyi helytartó, és a hozzá rendelendő tanács számára szükséges utasítás elkészítése, voltak a tárgyak, melyek Ferdinándot, és kormányát, e napok alatt foglalkoztatták. A nyiltlevél, nem miként eddig általában hitték német¹, hanem eredetileg latin nyelven, következő tartalomban hagyta el a sajtót:

Ferdinánd, isten kegyelméből Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát- stb országok királya, spanyolországi fejedelemfi, Ausztia főhercege, Burgund, Slézia, Brabant, Steyer, Korontán, Krajna, Würtemberg stb hercege, Schwaben fejedelme, morvai őrgróf, Habsburg, Tirol, Pfirt, Kyburg és Görzcz grófja, elsassi landgróf, római szent birodalombeli ensentuli és burgauí őrgróf, a tót őrség, Portdenone és Salins ura stb. Magyarországon, s annak alávetett részeiben, bárhol lévő és létező főpap és zászlós uraknak, vitézlő nemes, érdemes, gondos, és bármi rendű s állapotú embereknek, a mi hűveinknek, öszszesen mint egyenként, üdvét, jóakaratot, királyi kegyelmünket, és minden jót! — Nem akarjuk, hogy közöletek bárki is ne tudja: miképen mi, ama nyomorúságos vész után, melly néhai fenséges Lajos király urat, a mi kedves öcsénket és sógorunkat, Mohács mezővárosánál, seregével együtt érte, semmin szorgalmasabban nem gondolkodtunk, mint: hogy ezen országnak s a magyar nemzetnek, melly, annyi éveken át, az egész keresztyénségnek védfalul s bástyául szolgált, ő császári catholica felségével, a mi kedves bátyánkkal, miként többi atyánkfiaival, s a római szent birodalom fejedelmeivel, hasznára lehetnénk, s az ország véghelyei vissza-szerzése és adása mellett, békét és nyugalmat eszközölhetnénk. Azonban, midőn mi,

¹ Fessler VI, 360 l. Döbrentei, Nyelvmélekek II, 393 l.

ezen czél és üdves szándék kivitelére, egész elmebeli tehetségünket feszítjük, hirül hozatik: hogy Szapolyay János szepesi gróf és erdélyi vajda, némelly vele-egyértelműeket magához csatolván, mindent megkísért s elkövet, miszerint az ország és valamennyi rendek törvényei, régi szokása és szabadságai ellenére, pártoskodás által, királylá választassék. Mi hogy neki annál előbb sikerüljön, a Komárom mezővárosba, szent Katalin szűz ünnepére, törvényesen és az ország szokása szerint kihirdetett országgyűlést megelőzni kívánván, a fenséges Mária magyar- és csehországi özvegy királyné asszonynak, a mi kedves hűgunknak, és tekintes és nagyságos Báthory István nádorispánnak megvettetésére, Székesfejervárra, a közelebb-múlt szent Imre herezeg napjára, az országos szokás és törvények daczára, egy más özszejövetelt rendelt; és nem hajtvá, sem az említett fenséges királyné, sem a mi, sem a nádorispán úr s az ország többi urai és főrendei ellenvéleményére és lebeszélésére, a koronát, melly neki hűségére s őrizetére volt bízva, de a mellyre ő, miként mondják, ifjú kora óta, minden mesterségekkel törekedett s vágyott, pártfelei segédleme s kedvezése által, eltulajdonította. És midőn a fenséges királyné, a mi kedves hűgunk, a király nagy gonddal és kegyelettel kerestetett és megtalált testét, addig, míg ő felsége annak egy olly fejdelemhez méltó temetkezést adhatna, s azon gyásztiszteletet, mellyel, mint kegyes nő, igen szeretett férjének tartozott, személyes jelenlétében teljesíthetné, Székesfejerváron tartatni parancsolta volna, — az említett vajda, ő felségének mind tekintélyét mind intéseit megvetve, azon királyt, kit, hazátok, feleségeitek, gyermekeitek s a keresztyén hitért hősen harczoltában, a ti s atyátokfiai, véreitek, és az egész ország legnyilvánosb veszedelmére, éltében elhagyott, holtá után, a más sérelmével, eltemettette. Látvánk tehát: hogy mindezek, és még sok egyebek, a mondott szepesi gróf által, a ti jogotok és közszabadságotok ellen, illyképen elkövettetnek, úgy tetszett nekünk, hogy nemcsak kegyesen, de kötelessé-

günk szerint is cselekszünk: ha részint azon jogunk kivívására, melly bennünket, mint a néhai fenséges Ulászló király vejét, a magyar koronára nézve, a fenséges fejedelmek, boldog-emlékezetű Fridrik ós-, és Miksa nagy-atyáink s római császárok, meg Mátyás, és ipunk, a már említett Ulászló, magyar királyok között kötött szerződéseknél fogva is illet; részint a királyné ő felségén, a nádorispán és többi urakon, sőt az egész országon elkövetett jogtalanságok megbosszolására, fegyvert fogunk, s szabadságotok sértegetőjét, a szepesi grófot, üldözőbe vesszünk. De Magyarországot s a magyar nemzetet, — mellynek javát s épenmaradását, valóban, miként a többi országaink s alattvalóinkét, nem kevesbbé óhajtjuk — kíméltük; míg lehet, mindenha kíméljük; és személyünknek, ezen ország főpap és zászlós urai s főrendei által, a törvényesen kihirdetett, s alapos okok miatt Komáromból Pozsonba áttett gyűlésen történt igazságos és önkéntes elválasztatását bevárni inkább akartuk; hogy így mindenki látbassa: miszerint mi, nem félelem vagy hadi rémesztgetések erejével kívántunk tőletek engedelmességet és hűséget kicsikarni, hanem mint jó, kegyes és kereszttyén királyhoz illik, az uralkodást az alattvalók megegyezésével, jó akaratával és szeretetével kezdtük. Ezért is benneteket összesen mint egyenként felszólítottunk s intünk: ne higyétek, mintha mi, vagy a német nemzet, s a mi országaink és tartományaink, a csehek, dalmaták, morvák, sléziták és más alattvalóink, irántatok ellenséges indulattal volnának. Ellenségül mi senkit sem tekintendünk, kivéven: kik magokat nekünk ellenségkép ellenszegezendik. Ne hagyjátok magatokat az ellenpárt hircsüsztergetései által elcsábíttatni; mert mi, miként isten segédelméből tetteleg meg fogjátok tapasztalni, Magyarország szabadságaért és védelméért, az említett császári catholica felséggel s többi fejedelmekkel és atyáinkfiaival együtt, nemhogy semmi költségünket de saját vérünket sem kíméljük, és egész erőnkkel azon leszünk, hogy Nándorfejérvár s a többi véghelyeitek, az ellenség kezéből elvégre visszaszerezetessenek, és szabadság-

tok s csendességek belháborgatóitól is nyugalomban maradhas-
sátok. És ne gondoljátok: hogy mi, vagy hűgunk, a fenséges
királyné, avagy az ő tanácsosai, bármí viszállkodások vagy há-
borúságokra okot adtunk volna; mert mi mindent megkísértünk:
hogy ezen ország maradványait, valamelly még nagyobb veszé-
lyeztetés ne érje. És ezután is: a keresztyén köztársaság irányában
érdemtéljes magyar nemzetet és nyelvet egész erőnkkel
védelmezzük; az ország főpapjait, zászlóseit, főrendeit, ne-
mességét, szabad városait és minden rendeit, azon szabadságaik,
kiváltságaik, mentességeik és rendelvényeikben, mellyekkel a
boldogult királyok idejétől fogva mai napig éltek, megtartjuk;
a magyar tanácsba idegeneket nem alkalmazunk; az egyházi
javadalmakat, s a hivatalokat és örökségeket külföldieknek nem
osztjuk. És nincsen is, akár személyteket akár vagyontokat
miért félteneitek. Készítsetek mindenütt, lehető legnagyobb
menyiségben, mindennemű eleséget. Mi, kapitányainknak és
seregeinknek, ha kiket s mellyeket ezen országba és annak ha-
társzéleire, a török s bármelly más béketörök ellen küldünk,
szigorúan meg fogjuk parancsolni: hogy közöletek senkin is
erőszakoskodást vagy kártételt el ne kövessenek, hanem min-
dent, illető áron vegyenek, s a jogtalanságtól épen megszűn-
jenek. Hozzáteszszük: hogy azok iránt, kik eddig, akár féle-
lem, akár ígéret, akár bármelly egyéb okok miatt ellenünk
szegültek, csak idejében megtérjenek, nem csupán kegyelme-
sek de adakozók is leszünk. Kelt Bécs városunkban, boldog-
asszonyhó tizenkilencedik napján, az úr ezer ötszáz huszon-
hetedik esztendejében; uralkodásunk első évében.

Ferdinánd sk.

(P. II.)

Latta: Harrach

kanczellár sk.

A fenséges király úr saját parancsára:

*May János sk.*¹

¹ Nyomtatott eredetije, Ferdinánd saját aláírásával s pecsétével, a her-
ceg Batthyányi körmendi levéltárában; kiadta onnan, Kovachich után,
Horvát István, Verbóczy emlékezete II, 253—257 l. A német példány,

Jan. 20.

És a napon, melyen e levél kelt, Stomfa mellett Pozsonhoz közel, egy csapat huszár mutatkozott; mely hogy el-
lenséges had volt, már csak onnan is sejtethő: mert kikém-
lésére, a pozsoni városi tanács által, két egyén küldetett ¹; s
ezen tanácsnak, majdnem egészen hasonló tartalmú levélben,
mint a mely ezelőtt négy nappal a sopronihoz ment, Ferdi-
nánd részéről megparancsoltatott: miszerint a hűségi és hódolati
esküt, Mária királynénak teljesítse; neki egyebekben is
kétségtelen hitelt adjon, s magát mindenben jó és hű alattvalóként
viselje ². — Más nap, vasárnap, január 20-dikán, saját
neve napján, Pemflinger Sebestyén, az említett királyné lo-
vász mestere, indúlt Bécsbe, egy megbízó-levéllel, Ferdinándnak
Mária nevében némiket szóval előadni ³. Sietett a konyhames-
ter Majláth István is, Ferdinánddal még elutazása előtt szól-
hatni, s tőle maga részére valamelly királyi kegyelmet eszkö-
zölni. Hű szolgáltatokat tett volt ő a konyhaügyben, mind néhai
Lajos királynak, mind Máriának; ezért ez, Ferdinándhoz inté-
zett ajánló-levélben, méltónak ítélte őt a keresett kegyelemre ⁴.

mellyet Schotgen és Kreysig Hist. Germaniae medii aevi, II, 1 l., s utánok
Kovachich Suppl. ad Vest. Com. III, 97—102 l. kiadott, bár azonkori, de
minden hitelesség nélküli magán fordításnak látszik, s azon tetemes hibák és
különbözések, melyekkel telve van, ezen állítás mellett igen erősen har-
czolnak. — ¹ „Item Sambstag vor Sebastiani hat man zwen potten gen
Stampffen geschickt die Hussaren zu besichtigen, Im geben ft. III β d.“
Pozson városa számviteli könyve 1527. — ² „Cum .... vltra jura et action-
es nostras .... per ordinariam quoque electionem, quę nuper in dieta Po-
soniensi in nos et consortem nostram antedictam juxta Regni consuetudines
facta est, in vestrum ... Regem ... electi fuerimus, Idcirco Serenissime Do-
mine Marie Regine .... tamquam Supreme in Regno illo Locum tenenti
nostre potestatem omnimodam dedimus, vt a vobis fidelitatis et homagij Ju-
ramentum nomine nostro et in manus nostras accipiat“ stb. Ered. fogalm.
May kezétől, a cs. kir. titk. levéltárban. — ³ „Misimus ad Maiestatem
Vestram hunc fidelem nostrum Egregium Sebastianum Pemfflinger Agazo-
num nostrorum Magistrum, Cui nonnulla Maiestati Vestre dicenda commi-
simus“ stb. Mária eredeti levele Ferdinándhoz Jan. 20. 1527. ugyanott. —
⁴ „Fidelis noster Egregius Stephanus Mayláth coquine Maiestatis Regie do-
mini et mariti nostri charissimi olim Magister ibft ad Maiestatem Vestram,
Quem Maiestati Vestre commendamus, Rogamusque eandem: velit ipsum

És e két udvari tisztviselő társulatában, egy rég nem említett személyt, nagyságos Imreffy Mihályt kell felmutatnunk. Rövid jellem- és történetrajzát, Mária saját szavaival ügyekezünk adni. Eleinte Ulászlóhoz, azután Lajoshoz, oly hű volt ő, gyermek-kora óta, hogy semmit elmulasztani nem látszanék, mi egy jó szolgálóhoz illett. A mohácsi vész alkalmával, hol maga a király, a hit ellensége ellen férfiasan harczoltában, „szerencsésen” elhunyt, Imreffy az ellenség fogságába esett; és bár Törökországból elbocsáttatott is, hitére fel kelle fogadnia: hogy néhány nap mulva ismét visszatér, fejváltását magával viendő. Segélyért könyörgött tehát, s ennek megnyerése végett Mária által Ferdinándhoz utasított; miszerint így, az iszonyú rabságból megszabadulván, neki is hű szolgálatokat tehessen ¹.

Fontos és sürgetős tárgyak környezik — válaszoló Ferdinánd, még az nap, Máriának — mellyeket elindulása előtt el kell rendeznie, hogy távolléte alatt, a dolgok rendes folyása meg ne akadjon; ez az oka, miért abbéli ohajtását, hogy vele személyesen beszélhessen, nem teljesítheti. Bocsánatot kér; nem jószántából cselekszi. Batthyányi és minden egyebek iránt is, a laibachi püspöktől fogja megtudni akaratát, elhatárzatát. Higye el: örömet tett volna jobb gondoskodást felőlők, ha ennek az erszénnyel nem kellene arányban lennie ². Szinte az említett püspöktől fogja megérteni s uála

---

gracia sua prosequi, Meretur enim graciā Maiestatis Vestre, Nam ea Maiestatis nostris exhibuit semper seruicia fidelia, vt gracia eiusdem M. V. sit dignus.” Mária eredeti levele ugyanahhoz, ugyanazon napról, ugyanott. — ¹ „Is fidelis noster Magnificus Michael Imreffy: ab ineunte etate sua fidelia exhibuit seruicia, primum Serenissimo Principi domino Wladislao Regi, deinde charissimo domino et marito nostro Ludouico Regi stb. Is clade preterita: in qua ipse Serenissimus ... maritus noster: contra hostes fidei viriliter pugnans: feliciter occubuit: deuenerat in captiuitatem hostium, Qui emissus licet ex Thurcia, tamen sub fide: vt infra paucos dies rodeat: redemptionem capitis secum portaturus, Commendamus igitur eum, ... et rogamus eandem: velit in redemptionem ipsius aliquo eum iuuare subsidio.” Mária ered. lev. ugyanahhoz, azon napról, u. o. — ² „Mais madame il faut que la prouision se acorde ausques la bourse.”

látni az utasítást vagy meghatalmazványt is, mellyel mint királyi helytartó, a magyar tanácsosokkal együtt felruházva lesz. Ennek egy czikke van, melly neki hatalmat enged: a koronára szállandó javadalmakat és jószágokat, a király távollétében, adományoznia. Tudja: hogy Mária ezen hatalommal olly mérséklettel fog élni, millyet bennevetett bizodalmtól reménylhet. Mind e mellett el nem mulaszthatá, hogy ne figyelmeztesse; mert attól fél: hogy e hatalma köztudomásra jutván, annyira elárasztják majd, a kérelmezésekkel s alkalmatlankodásokkal, miszerint, ha minden ember kívánságát teljesíteni akarja, Ferdinándnak, visszajártekor, már nem sok baja lesz a javadalmak és jószágok osztogatásával ¹. És el nem hallgathatja még azt is: hogy bár az ő Pozsonba küldött biztosairól, mivel a Bécsben volt magyar urak úgy akarták, a mondott meghatalmazványban említés nincsen is, Mária, azon ügyekben, mellyekben hasznosnak találandja, kétségkívül élni fog azoknak tanácsával. És ezzel tőle bucsúját veszi; kérvén a teremtőt: tartsa és őrizze meg őt, távollétében, s engedje neki a kegyelmet: mentőlelébb láthatnia ².

Jan. 21.

Hetfő, január. 21-dike volt a nap, mellyen Ferdinánd, Csehországba menetelét, 1800 lovas kíséretében, megkezdte. Mi nem követjük őt 16 napi útjában; csak röviden említjük: hogy kiindulása napján Korneuburgba, másnap január. 22-dikén Stockerauba, 23-dikán Hollabrunnba, 24-dikén Guntersdorfba, 25-dikén Znaimba, háromnapi ottmulatása után Budviczon keresztül 28-dikán Pirniczbe, 29-dikén Iglába, 30-dikán Német-Brodba, 31-dikén Csaslauba, február. 1-sőjén Kutenbergbe, onnan negyedik nap Cseh-Brodba, végre február. 5-dikén Prágába érkezett ³. Harrach Lénárt kancellár, May János, Ferenberger János és Adler András titoknokok

¹ „Sy vous veullisies les complaire, a mon retour ne aroie point de grant paine a contribuere lesdits benefices et biens.” — ² Gévay Urk. der Verhält. I, 31—32 l. — ³ Gévay Itinerar Kaiser Ferdinands I.

mentek vele; a magyarok közül: Maczedóniai László tanácsos, és Lengyel János, a Mária királyné udvarmestere, — mely utóbiaknak, fizetésül, havonként 100 arany rendeltetett. Bécsben, már korábbi szokás szerint, a wartemburgi báró Polheim Czirák felső-ausztriai főkapitány, mint helytartó elnöksége alatt, egy választmány maradt, mely „alsó-ausztriai kormány” vagy „kormánytanács” sőt, „udvari tanács”-i nevet is viselt; a helytartón kívül: ehrentreitz Treitzsauerwein alsó-ausztriai kanczellárból, grönhügeli Hoffman János kincstartóból, Petschacher Feliczián, Lamberg Menyhért, Kolonics Seifried stb. tanácsosokból, és néhány kamarai-tanácsosból állott; mind egyházi, mind political, mind badi, mind kamarai ügyekben, közvetlen, a fontosabbakban mégis eleve a Ferdinánd parancsát bevárva, ennek nevében intézkedett¹; s hatalma, a német örökös tartományiakon túl, a magyar dolgokra is kiterjedt. Ezen kormánytanácsot, mellynél, már ekkor, kizárólag a német volt a hivatalos nyelv, a Mária királyné vezérlete alatt lévő magyar tanácscsal, a tovább is Pozsonban hagyatott Rauber Kristóf laibachi püspök, és ennek sógora, a hozzá Dornberg Rézmánnál segédül rendelt, magyar születésű², s a magyar, német és latin nyelvben egyaránt jártas Pemflinger István kapcsolta össze. És, hogy a később történeteket alaposan érthessük, tudnunk kell: miszerint az ezen kormánytanács hatóságától függő mindegyik német örökös tartományban: egy főkapitány³, egy igazgató⁴, egy helyettes⁵, és több tisztartók⁶ voltak; kiknek hivatalos tárgyalásán át, az illető dolgok, kiszabott lépcsőnkénti feljebbjelentés útján mentek. — Ez, miként természetes,

¹ Ezért nem kell tévedésbe jöni: ha Ferdinándnak némely levelei, ugyanazon napról, Bécsben és Prágában, vagy más oly helyeken kelnek, a hol mulatott. A bécsiek mind a kormánytanácstól, s csak a többiek jönnek magától Ferdinándtól. — ² „Zu sollichem habt Ir, gedachter Königlicher Majestät Radt vnsern schwager Stephan von Bemphlinger, als ainen gebornen Hungern fürgeschlagen”; Rauber Kristóf levele az alsó-ausztriai kormánytanácshoz, majus 7-ről 1527., cs. k. titk. levéltár. — ³ Landes-Hauptmann. — ⁴ Landes-Verweser. — ⁵ Victhum. — ⁶ Pfleger.

többször csak hosszú idő múlva vezethette az előforduló ügyet végelhatározásához; főként ott, hol azt a fejedelem legfelsőbb ítélete alá kelle terjeszteni. Így történt: hogy gróf Frangepán Kristóf akkor, midőn közeledtének híre Bécsbe jutott, mintegy nyolczszáz fűrgő huszárral¹, már Zágrábból Varasdon, s innen, miután a megye rendjeinek hirtelen gyűlést tartott², a Dráván és Murán átkelve, Vas vármegyének Steyerországgal érintkező szélén, Felső-Lendván, az özvegy Szécsy Tamásné jószágán tanyázott. Itt a budai prépostnak Péternek egy szolgája jött hozzá, s panaszosan adta eleibe: mikép ura, némelly drágaságait, a szomszéd Steyerben fekvő Radkersburg, vagy magyarosan Regede, városbeli bizonyos polgárnak adván át gondviselés végett, ettől azt most, barátságos felszólítására, vissza nem kaphatja; azért, mert egy más ottani polgár, valamelly magyarországi lakos ellen, adóssági követelést támaszt. „Igazságtalannak látszik nekünk — írta Frangepán, az említett városhoz azon szolgától január. 16-dikán küldött levelében, — hogy a tulajdonos, jószágától, ártatlanul, illykép megfosztassék. Hozzátok intézett különös kívánatunk tehát: hogy ennek az embernek eleget tenni, s rajta, a mennyiben joga és igazsága van, segíteni, sziveskedjete; ne legyen kénytelen, említett polgártársatok ellen, további panaszokra fakadni. Magatok is pedig, olly szomszédságosan viseljéte magatokat, hogy köztetek s ezen ország között, valamelly háborúság szükségképen ne támadjon. Mert, ámbár reánk, mint egész Magyarország főkapitányára s bánra, az illyesek felügyelése nem tartozik is, azoknak, kik szükségökben hozzánk folyamodnak, az

Jan. 16.

¹ Pernér Kristóf fürstenfeldi tisztartó és azon város levelei Schrott Vilmoshoz, január. 21-ről 1527. a cs. kir. titkos levéltárban. — ² „Nochmals fueg ich eur Kh. M. zuernemen, das mein khundtschaffter, so ... zu Agram hab, ankhumen, mit Anzeigung wie graf Cristoff von Frangepan mit seiner personn in khurcz verschinen tagen daselbs verrukht ist auf Verässdin, zw ainem tag, denn villaicht E. Khu. Mt. pass waisz als ich eur Kh. Mt. anzaigen kann.“ Jurisics Miklós lev. Ferdinándhoz, január. 22-ről 1527, a cs. kir. titk. levéltárban,

igazság s méltányosság erejéig segítséget és segéderőt adni, hajlandók vagyunk, — kétségenkívül reménylven, hogy ezt, ebben az alakban, ti is cselekszitek ¹. Egyébiránt halljuk — végzé — némi aggodalomban vagytok, hogy hozzátok ilyen közel jöttünk; s ezért ágyúitokat is elővonattátok. Erre, bizony, szükségetek nem volt; s azoknak, kik benneteket e részben netalán értesítettek, semmi hitelt ne adjatok; mert mi mindenképen azt ohajtjuk: hogy ő felsége, a magyar, és Ferdinánd cseh király, egymással, országostul, atyafiságban és barátságban éljenek; — mit töletek, a jó szomszédságnál fogva, eltitkolni nem akartunk” ².

Regede városát azonban, Frangepáunak e levele nemcsak hogy meg nem nyugtatta, de nagy s hosszú czíme, mellyel magát abban ekként aláírta: „Frangepán Kristóf Vegla, Zeng és Modrus stb grófja, egész Magyarország főkapitánya, egész Tót- Dalmát- és Horvát-országok bánja, s az említett Tótország, úgy Pozsega, Somogy és az egész ispán-grófság őtalmazója” ³, még inkább elrémesztette. — „A nagyságod abbeli parancsa — jelenté január 19-dikén, Graswein Farkas steyeri helyettesnek, a városi tanács — hogy az ő királyi felsége költségére kémekeket állítsuok, ma érkezett hozzánk. Ennek mi mindenkép szívesen engedelmeskedünk; és jelentjük nagyságodnak: hogy már három nappal ez előtt kiküldöttük kémein-

Jan. 17.

¹ „Auch vns Alsz Obriststergenerallhauptman des gannezen Kunig Reichs Vngern, vnd Waan etc. solchem nachzusehen nicht gepürens will, sonnder denjhenigen die von wegen Irer Notturfft nach an vns belangen, Hilff vnd Beistandtz zuthain genaigt sein was sy Recht vnd Fueg haben; solches wir vnns dan auch kainen Zweifel in solcher gestallt bey euch zuthan verschenn wellen.“ — ² Azonkori másolat a cs. k. titk. levéltárban; „Datum Limbach am 16 tag Januarij Anno Im XXVII-ten.“ — ³ „Cristoff Frangepán Graff zw Vogels Zeung vnnd Modrusch etc Obrisster Generall Hauptmann in dem gannezen Kunig Reich zw Vngern vnnd waan in dem gannezen Windischen Lannde, Dalmacien, Croacien, beschurmer beruerts Windischen Lands, Poscheg, Schomagt, vnnd der gannezen Spangraffschafft“; hogy itt a „Spangraffschafft“ nevezet alatt a soproni grófság vagy ispán-ság értetik, látni fogjuk.

ket Varasd és Stridó felé az átjáró helyekhez, de még egy sem érkezett vissza. Mihelyt megjönnek, tüstént tudósítást teszünk. Nagyságod nekünk azt is parancsolja: hogy jó vigyázattal legyünk. Ebben eddig semmi szorgalmat nem kíméltünk; főként a gróf Kristóf idejötté óta; ébren őrködvén mind kívül, mind bent a kőfalakon és tornyokon. Nagyságos uram! gróf Kristóf beirt vala hozzánk, a mint nagyságod az idecsatolt másolatból megérteni fogja. Erre, ha az, kit a dolog illet, haza jó, talán válaszolnunk kell; miért is nagyságodat igen kérjük: tanácsoljon, mi címet adjunk neki, aláírt címeire. Nagyságos uram!

Jan. 18.

mi tegnap egy mészáros polgártársunkat Mura-Szombatba küldöttünk; ki egyenesen belovagolt a gróf Kristóf szállására, ott a gazdával örkövéstől eszkekedett, körültekintett, s a Szécsyné majorosával a majorba is elment. Ez beszéli: hogy mindenütt tele dugva van lóval és emberrel; hogy kérdezősködése után annyit érthetett: miszerint alkonyatkor ismét 300 lovas jött, három vagy négy nap alatt pedig 5000 gyalog, 1000 páncélos lovas és néhány ezer huszár fog érkezni, de a gróf mit akar? senki, még saját hadi népe sem tudja; és midőn így körülnézegetett, egy megszólította: hogy német lévén, mit akar közöttök? ő a grófnak feljelenti, s ez őt elfogatja, mert bizonyosan kém, — a gazda tehát tanácsolta neki, hogy

Jan. 19.

takarodjék haza”¹. Épen bevégeztettek e sorok, midőn egy

¹ „Genädiger Herr, wir haben gestern ainen vnser Bürger, ain fleischacker, gen Olsnietz (ma: Oisnietz, magyarul: Mura-Szombat, Vasban) geschickht, der ist in graff Cristoffen Herberg eingeritten, hat nit demselben Wierdt vmb oxn kaufft, Sich also vmbgesehen vnd mit der Zetschin Maier in mairhoff ganngen, vnd gesagt: es sey nyndert ain klains, es sey voll mit Rossen vnd mit Volekh, vnd hab souils erfragt: das Sy gesagt haben, das vor der nacht aber dreuhundert pfärdt khomen sein, vnnd inner drey oder vier tagen sollen fünf tausendt Fuesvolekh komen 1000 pfärdt mit Harnasch vnd etlich tausendt mer husärn, aber niemandt kan nit wissen, vnd das volekh auch nit was der Graff thuen will. Vnd wie er Sich also vmbgesehen, hat in ainer angeredt: er sej ain teutscher, was er vnter inen thue. Er wöll in dem graffen anzaigen, der werde in annemen lassen, Er sej ain khundtschaffter. Also hat im sein wierdt geratten: er soll sich haimb heben.”

kém, délután két órakor, a Dráva és Mura átjáró helyeitől hírről hozá: hogy Stridónál e napokban 700, Szemenyénél 500 s csapatonként hol 10 hol 20 pánczélos lovasság kelt át. Ezt is hozzáragasztá tehát a város, jelentéséhez; azon megjegyzéssel: hogy ugyanazon helyekre más kémet ismét elindított, miszerint így a tudósítások folyvást érkezzenek ¹.

Vasárnap délután 8 órát ütött, midőn a város ezen jelentése Gréczbe, a Graswein Farkas kezéhez jutott. Ő felsége ebből — írta ő tüstént Ferdinándhoz — érteni fogja, hogy gróf Kristóf a steyeri határszélekhez, különösen Regede városához, milly közel szállott táborba, s hadait naponként erősíti. Miután pedig ezen sereg-egybevonulásból nem mást, mint a tartomány megrohanását lehet várni, Ferdinánd annyiival inkább küldjön segédelmet s a netalán szükséges ellenvédelem iránt utasítást, mert azon levélből, melyet a gróf az említett városhoz írt, mind szándéka, mind az is látható: hogy, ha a város az ő kívánságát nem teljesíti, azt megtámadás nélkül hagyni nem fogja; sőt ha e levél azzal, melyet ugyanazon városhoz, már elébb, Batthyányi Ferencz intézett, kellőleg egybevettetik, nem egyebet lehet sejteni, mint azt: hogy e két egyén, hadait egyesíteni ügyekszik, miszerint így, ürügyül használván a mondott város elleni panaszaikat, Steyerországba becsaphassanak. Mi a címet illeti — monda — e részben odautasította a várost: hogy Frangepánnak, grófságairól és uradalmairól vett mindazon címeit, melyek neki ezelőtt adattak, mostan is adja meg; de a többi, millyen: a magyarországi főkapitányság, tótországi bánság stb hagyja el ².

Tán épazon perczben, midőn a Graswein e levele Ferdinándhoz indult, a Regedétől éjszakra, Grécztől keletre, az egyesült Feistritz és Lapincs folyó mellett, Steyer legkülső szélén

¹ Azonkori másolata a cs. kir. titk. levéltárban. — ² Eredetije a cs. kir. titk. levéltárban. „Datum Gräcz am zwainczigsten tag Januarij Anno etc. im XXVII-ten.“

Jan. 21.

fekvő Fürstenfeld város határán, Német-ujvár felől, egyenesen a városon-aluli úgynevezett Rennbrücke hídnak tartva, 19 huszár nyargalt; a hídnál megállapodott; ott néhány óráig mulatott; s estve felé, ismét azon úton, melyen jött, a magyar földre viszsza vonulva, éjszakára, a Fürstenfeldtől mintegy negyedrészt mértföldre, a Lapincs vizén innen eső Radafalva helységbe szállott; más nap pedig, még viradta előtt felkerekedett, tegnapi útját folytatta, s Frangepán tábora felé, Mura-Szombatnak elvágatott. Bosszankodva értette a csak később felpillantó fürstenfeldi tisztartó Perner Kristóf, hogy a magyar huszárok a steyer határokon, büntetlen, imígy ide s tova-nyargalóznak. Ezért, lódobogásukat követve, egy mértföldnyire utánok nyomult; azonban, olly útra jutván, hol továbbmenni bátorságosnak nem tartotta, a nélkül hogy ellenséget látott volna, visszatért, s a bővebb hivatalos vizsgálódással megelégedett ¹. Néhány radafalvi lakostól tudakozódott, sőt oda, hol éjjel szállva voltak, különösen is elküldött: vajjon az említett huszárok mit beszéltek, s tervök és szándékuk iránt nem nyilvánítottak-e valamit? Az eredmény az lett: hogy azon huszárok magokat a János király embereinek vallották, mint mondák: harminczadot jöttek szedni, más vagy harmad napra még néhány száz legényt várnak, s feljebb, Farkasdi-falvára, Fürstenfeldtől szinte egy mértföldre, szándékoznak szállani; hová már embereiket is elkül-

¹ „Lass ich euch wissen das Alls gestern neunzehen phärdt hussärn durch vnsern härt geriten, vnter der stat auf die nägst Prukenn die man nennet die Rennprukhenn, vnd da gehalltenn etlich stundt lanng, nachmalss gegen dem Abent abczogenn, vnd sich gelegert in ein darff mit namen Ruederstarff, das vngeuerlich ain viertl meill weg von der stat eenhalb der Laffnicz auf dem vngrischen leit, vnd da vber nacht beliben, vnd zu morgens vor tags sich wider erhebt vnd Iru erstn weg, den sy her geczogenn, wider angenumen, vnd des nagstn auf Öknicz zue; vnd wie ich solchs erindert bin, das sy da auf dem hart vmbgestrafft haben, bin ich als heut frue auffgewesen, vnd Iren Huelslag nachzogen, Nahend auf ain maiel weg deshalbenn mich zuerkunden wër sy doch wärn, hab sy aber nie mügen Ansichtig werden, vnd des an ain weg kumen, das ich mir auch nit trawt hab verrer in nach zuziehen“ stb.

döttek, kik, részökre, a szükséges istállókat megrendeljük. Idejárulván még az: hogy az érintett irányban, a lovas és gyalog hadak, egyenként is minduntalan szállongottak, — e körülmény Fürstenfeld városát annál nagyobb félelembé ejtő, mert a kebelében lévő csekély őrcsapat a legnagyobb szegénységben tengődött, fegyverrel ellátva félig sem volt, s a város falai és kapui, melyeket a polgárok saját költségeikön helyreállíttatni nem bírtak, többszöri segedelemsürgetés után is romladozott állapotban maradtak. — „Nagy aggodalomban vagyunk — írta a városi tanács, a fennebbiek elősorolása után, január. 21-dikén, ugyancsak Graswein Farkashoz — hogy az ellenség, miután hozzánk illy közel szándékozik táborot ütni, főként ha gyöngye erőnket s fegyvertelen csekély népünket megtudja, egy éjjel felkerekedik, városunkat két, három, sőt négy helyütt is megrohanja, s mi, hadacskaikkal, egy helyen is alig bírván védelmezni, megveszi, és falaink közt bennünket mind megfojtogat; pedig, ha e várost az ellenség, mitől a mindenható isten mentse, hatalmába keríti, miután azt a purgstalli várból igen könnyen és hirtelen meg lehet mind erősíteni mind ótalmazni, félő: nehogy innen az egész tartománynak nagy kára és veszedelme történjék, s belőle azon ellenséget kiűzni majdan nem könnyű szerrel lehessen“¹. Miket a tiszttartó, Schrott Vilmos igazgatóhoz és Grasweinhez együtt küldött hivatalos tudósításában, azon megjegyzéssel kísért: hogy, miután ők Frangepánról, millyen ember? igen jól tudják, s az e részbeni intézkedés őket illeti, a város védelme iránt kellő gondoskodással legyenek; mert különben, ha valamely vélet-

¹ „Nun trag wir fürsarg, dieweil Sy so nachendndt da ligen wellenn, vnnd zumall, so Sy vnnsere macht vnnd der khlainenn vnbewertten manschaft erindert würden, Das Sy sich nitt aines nachtes aufmachettn vnnd die stat an ain dreien oder vier orten mit ainem Sturbm anlieffen, wen wir Vnns mit vnserm Heufflein khaum an ainen ort wëren möchten, vnnd also den ortfleckhenn einnemen, vnnd vnns all darin erwürgten“ stb. Fürstenfeld város levele Graswein Farkashoz, jan. 21, 1527; azonkori másolata a cs. kir. titk. levéltárban.

len megrohanás és elfoglalás történik, ő, ki a dolgot idejekorán feljelentette, feleletre nem fog vonathatni. Egyébiránt magát minden esetre kívánta az iránt értesíttetni: vajjon gróf Kristófot barátnak vagy ellenségnek tekintse-e? ¹.

Jan. 22. Mint futó láng terjedtek a zavarok Ferdinánd eltávoztával, a határszéleken, fel egész Pozsonig. Azon rendelkezések közt, mellyeket ő elindulása perczen tett, egy volt az is: hogy Miltenberg Ulrik hadi-fizetőhivatali irnokot Pozsonba küldötte; a végett: miszerint ez az ottani német őrcsapatot szemle alá vegye s annak félhónapi zsoldját fizesse ki. Miltenberg január. 21-dikén Pozsonba megérkezvén, más nap szemlét tartott s fizetni akart. Azonban, alig vonta magát viszsza egy kis időre Leuser Zsigmond és Miksa századosokkal Dornberg Rézmán és Pemflinger Istvánhoz, midőn a legénység választottai nála termettek; azon kijelentéssel: hogy ők tudni akarják, vajjon egy egész- vagy csak fél-hónapi fizetést kapnak-e? s ezutóbbi esetben a pénzt fel nem veszik. A századosok a választottaknak azt felelték: hogy ők ugyan nem tudják mi és mennyi fog nekik adatni, de reménylik: teljesen és szépen kielégíttetnek; ezért, kéri: mondják meg küldöiknek, legyenek nyugodtan. A legények ezen nyilatkozattal nemcsak hogy meg nem elégedtek, sőt fegyvert ragadva, nagy zaj és láрма közt a város terére ösztöfutottak, s ott körbe állván, 3 forint egész-hónapi zsoldjoknak kifizettetését követelték. A körükben megjelent Leuser Miksa mindent elkövetett hogy szétoszoljanak, s az ő, mint előljárójok, sőt az ezredesnek is szemeláttára, illy botrányos zendülést és zajt ne üssenek, hanem tekintetbe vévén, hogy a királyi felség őket kiteleltette, szolgálatában megtartotta és jövődre is megtartani kívánja, csendesesen legyenek. Ez keveset használt. Választottaikat Miltenberghez ismét viszsza-küldték, azon újabb nyilváníttal: hogy ha nekik megígértetik,

¹ Perner Kristóf levele Schrott Vilmoshoz és Graswein Farkashoz ugyanazon nappól u. o.

miszerint nyolcz nap alatt a másik félhónapi fizetésöket is megkapják, ezen feltétel mellett a most-ajánlott mennyiséget felveszik. Miltenberg, látva a zavart, a feltételben megegyezett; sőt azt is hozzá tette: hogy ő maga fogja azt elhozni, a mondott időben. Azonban a hadi nép felzajlott kedélye megnyugtathatva még ezzel sem volt. Miltenbergnek személyesen meg kellett körében jelenni, s ott kijelentenie: hogy január. 21-dikétől számítandó nyolczad napra, a kívánt pénzzel okvetetlen megjő, és ha a felség ezen gyalogságot szolgálatában továbbra is megtartani akarja, számára a következő új hónap elején 1 forintnyi részfizetést előre leteszen ¹. Ezen zendülés főoka — mondák Dornberg és Pemflinger az ausztriai kormánytanácsához Miltenbergtől rögtön küldött levelökben — a Pozsonban kiütött nagy drágaság, s azon körülmény hogy a hadi népnek kölcsön senki és semmit adni nem akar, és néhány negédes legénynek elevezése lévén, az imént-érintett alkura lépni annál szükségesb volt, mert az egész őrcsapat elszéledésétől, vagy a királyné személyét érhető veszélytől lehetett tartani; ezért, kérték a kormánytanácsot, hogy Miltenberget, a kikötött napra, azon pénzmennyiséggel minden bizonynyal viszzaküldje.

Mindezek nem csekély gondot adhatának a kormánytanácsnak, ha épekkor Jurisics Miklóstól, Csernembelből, Kraj-

¹ „Als göstern Vlrich von Miltenberg veldzolschreiber mit einem halben Manadt soldt auff die hiegen fueskhnicht alher ankhome, gemuestert vnnd darauff an heut dj bezallung thun wöllen, sein di khnecht mitt Irer weer auff dem placz zusamen geloffen vnd den halben Manadt soldt an völig bezallung, die sich In die drey gulden Rh. geloffen khains wegs annemen wöllen, vnnd vns nach langer handlung Im beschleinnung der sachen zu dem gelaidt, das man Im hat zuesagen muessen In von gestern vber acht tag Ir völig bezallung, das sich auch ein halber Manadt soldt lauffen wierdt ghyssen zu bezallen vnnd souer Ir derselben khnecht die Ku. Mt. zue Vngern vnd Behaim etc. weittler beduerffen wierdt, soll man In zw Aingang des Manadts verrer 3-ten gulden Rh. auff die handt geben.“ Dornberg és Pemflinger levele 1527 január. 22-ről az alsó-ausztriai kormánytanácsához, a cs. kir. titk. levéltárban. Bővebben Leuser Zeigmond és Miksa, január. 30-dikán kelt levelökben, u. o.

nából, egy levél nincs Ferdinándhoz indulóban, mellyben Horvátországba visszatérte perczén arról tudósítja: hogy Frangepán Kristóf, szent Pál fordúlása napján, nem tudni mi végett, Kőrösön is gyűlést kívánván tartani, ide váratik; hová már ő is elküldötte a maga emberét ¹. És az, hogy Frangepán Vasból, a határszélektől eltávozik, eléggé megnyugtató volt; ha a Jurisics többi tudósításait örvendeztetőknek mondani nem lehetett is. Ezek abból állottak: hogy a Püchler által Bihácsra küldött gyalogok még sem bocsáttattak be; min ugyan, ezek magok sem nagyon ügykeztek, hanem tüstént vissza akartak vonulni, ha gróf Karlovics János, kit Jurisics Horvátországban maga helyett hagyott, őket kérelemmel fel nem tartóztatja, egyszerűs mind befogadtatásuk iránt a bihácsi polgárokat s az albán ot-tani helyettesét, fel nem szólítja. E felszólításnak azonban ekkor nemcsak hogy semmi sükere nem volt, sőt Karlovics neki azt írja: siessen mielőbb Horvátországba; mert, ha Frangepán ellenök valamit kezdeni akar, azt hiszi: az mostan fog történni. „És nekem — mond Jurisics — mindedig sem pénzem sem prófantom nem érkezett; felséged megítélheti: milly érzékeny kára lehet ebből felségednek ². A török iránt is egymás után két kémem jött. Felségednek én a mult postával minden mozgalmat feljelentettem; mi személyemet illeti, abban hiba nem lesz. Krusics felől is írtam már elébb felségednek; véleményem most is az: kövessen el e részben mindent felséged, — mert úgy hallom, neki Magyarországon nem megvetendő serege áll, mellyet nem örömet hagy el. Ripacs tekin-

¹ „An sanct Pauls pekherung tag wiert er ainen tag zum Kreutz in Windischen Lannden habenn (tehát Kőröst Jurisics is Tótországba helyezi), Hab ich desshalbenn dachin geschikht, Aber (was) vonn Ime dasselbst gehanudelt wirdet, ist mir vnwissendt.“ — ² „Desshalbenn schreibt mir gedachter graf Karll (Karlovics) ich soll mich hinein veruegen, dann er tregt fursorg, souerr graff Cristof etwas gegen Innen anfachenn wirt wellen, so wirts yeczó beschechenn. Nun hab ich pissher weder gelt noch profanndt khunen hic erwartenn, Mag E. Kh. M. ernessenn was merklicher Nachtail E. Kh. Mait. darauss ersteen mag.“

tevében, Gallecz, kinek az hatalmában van, azt írja: küldjenek pénzt s mintegy 4000 forintra menő adósságát fizessék ki, máskülönben a várat annak adja fel, a ki jobban megfizeti ¹. Én erre a többiekkel együtt azt válaszoltam: hogy nekünk felséged által meg van parancsolva, vele egyezkednünk; a dolog tehát eddig, egyedül rajta mult, minthogy Tótországban lakik. Irtam volt az iránt is felségednek: hogy az albánt rendelje ide; miszerint Bihácsot, vagy lássa el jobban, vagy adja a felséged kezébe. Azonban, ki az oka, hogy a fennérített gyalogok a pénzt mindeddig hasztalan költötték? én nem tudom; felséged tudja, hogy azon helyek, mellyek felségedet illetik, nem nekem, hanem egyedül a bánnak állottak hatalma alatt. Végre, kegyelmes király! felségednek én, mint legkegyelmesb uramnak, esedezem: méltóztassék, a gróf Kristóftól és törökóktól naponként fenyegető veszedelem tekintetéből, a fizetés iránt rendelést tenni. A prófont felől, az említett postával, szinte irtam felségednek. Im most jó hozzám az élésmester helyettese, és jelentü: hogy neki senki engedelmeskedni nem akar, s egy szem gabonát sem képes előkeríteni. Szükség tehát: hogy felséged komoly parancsot vagy közhirdetményt bocsásson ki, miszerint az élésmester s helyettese iránt, több engedelmességgel legyenek" ².

A levél, mellyet Graswein Farkas, a regedei eseményekről, Gréczből, Ferdinándhoz, január. 20-dikáról intézett, Bécsben, a kormánytanács által, negyed nap, azon hó 23-dikán, szerdán, vétetett tárgyalás alá. Grasweinnak visszairatni határoztatott: hogy tudósítását, a helytartó s udvari tanács megértvén, neki parancsolja: írja meg a regedeieknek, hogy Frangepánnak, hoz-

Jan. 23.

¹ „Repetsch halben schreibt der Gallecz der es zu... hat, man soll im gelt schikhenn vnd seine schuldenn bezallen, so sich in dy III^{te}. gulden lauft, wo nit so wil er dennselben flekh gebenn der lms woll bezallen wiert.“ —

² Jurisics Miklós levele Ferdinándhoz. „Inn disser stundt verfueg ich mich uiderumben geen Crabathen stb. Actum Cschernemell, am 22-ten tag Januarij Anno Im XXVII-ten; cs. k. titk. levélt.

zájok írt levelére, illendő választ adjanak; a zár alá vett **vagyon** iránt kellőleg intézkedjenek; egyébiránt a grófnak, ügyes kémek által, minden léptét és szándokát őrszemekkel tartásák; s ha ezek folytatában, Grasweinnak valamely oly tudósítása jó, mit az udvari tanácsnak tudnia szükséges, azt haladék nélkül feljeleníteni, el ne mulasztja; a kémek szertehelyezésében pedig, semmi szorgalmát ne kimélje. Mindezek, legfelsőbb tudomás

Jan. 24. végett, másolatban Ferdinándnak is megküldetvén, s időközben a pozsoni zavargás is tudomásra jutván, a királyi leirat csak

Jan. 25. harmad nap, pénteken, január 25-dikén indítottatott el a steyeri helyetteshez ¹. — A pozsoni dolog, a már fennebb eléggé kifejtett körülmények miatt, nagyobb figyelmet gerjesztett. Ezért,

Jan. 26. szombaton, az ottani századosoknak komolyan megparancsoltatott: miszerint a királyi felség, az ő hatóságuk alá adott azon két zászlóalj gyalogságnak, a fizető-mesterrel elkövetett iménti merész és erőszakos tettét, annyival méltóbb nehezteléssel értvén, mert tőlök, mint legfelsőbbleg kinevezett előjáróktól megvárta volna, hogy ezen rendetlenséget, kötelességöknél fogva, meggátolják; egyébiránt pedig, jövődöre, hasonló vakmerőségeket, sem nem tűrhetvén, sem meg nem engedhetvén, — ezt, az említett gyalogsággal, annál hatályosabban tudassák: mert ő felsége, ha, mit ugyan nem reményl, az illetén merények ismételtetnének, kényteleníttetnék magokat a századosokat büntetéssel sújtani. Ennek elhárítására tehát: azon kétszáz legényt, kik a zavar indítói voltak, s a város terére legelébb öszszefutottak, a közelebbi szemle alkalmával, hányják ki; közlők, a szolgálathban, egyet se tartsanak meg, s addig is, neveiket gondosan jegyzékbe vévén, példás megbüntetés végett, az alsó-ausztriai helytartónak s udvari tanácsnak jelentsék fel; a többinek pedig adják értésére: mikép a királyi felség, őket mások mellőztével fogadván zsoldjába és szolgálatába, reményli, hogy tartozó kötelességöket teljesíteni fogják s minden illetén daczolá-

¹ Eredeti fogalmazata ugyanott.

soktól tartózkodnak ¹. Azonban, hogy e remény nem nagyon erős lábon állt, mutatja az: mert a kormánytanács szükségnek látta egyszersmind Ferdinándot megkérni, miszerint a királyné személyes bátorsága felől gondoskodjék, s e végett az említett német őrhadat csehekkel vagy morvákkal cserélje fel ².

A fürstenfeldiek állapota, ellenkezőleg, mind a mellett hogy ők a magyar huszároktól s Frangepántól leginkább megijedtek és általános megfojtogatástól féltek, könnyebben véteték. Levelök, a Pernerével együtt, e hó 23-dikán, délutáni 1 órakor, érkezvén Gréczbe, Graswein Farkas, Ferdinándhoz azonnal indított jelentésében, főként a reáharulandó felelettehertől ügyekezett menekedni. Az — úgy mond — hogy ő az illyes dolgokról, a királyi felség különös parancsa nélkül gondoskodjék, vagy hogy névszerint Fürstenfeld védelme iránt rendelkezék, hatalmában nincs s hivatalköréhez nem tartozik; a tárgyat mindazáltal, tartozó kötelessége szerint, feljeleníti ³. A kormánytanács azonban őt, leginkább ezen ponton ragadta meg. Január. 26-dikán tartott tanácsüléséből, s az itt hozott határozathoz képest, miként szokás volt, harmad nap kelt királyi leiratban, mind Schrott Vilmos igazgatónak, mind neki is megparancsolta: hogy, bár a királyi felség, az erdélyi vajda irányában, nyílt

Jan. 28.

¹ „Ferdinand stb. Getrewen lieben! Wir sein bericht, wie verschinen tagen die zway vendl knecht, daruber Ir von vnns zu haubtleutt bestellt vnd verordennt seyett, in bezallung Ir sold . . . . mit vnserm Zallmaister vnd getrewen lieben Vrichen Miltennperg muettwillige vnd geweltige hanndlung geuebt, darob wir nit sonnder vnbillich beswerung tragen, Hetten vnns auch versehe, Ir sollet solchs, als vnns bestellt haubtleutt, vnd each zuthun geburtt, verhuelt vnd vnnderstannden haben, wellen auch solch frauennlich Hanndlung weiter nit gedulden noch gestatten. Vnd emphelhen Ew darauf mit Ernst, das Ir solichs den knechten dermassen furhalket, darmit Sy sich solicher Handlung hinfuro weiter nit vnndersteen noch geprauchten, auch Ir dhans wegs gestatten; dann wo solichs verrer beschehen wurde, das wir vns doch nit versehen wellen, wurden wir gevracht gegen Euch darumb straf furzenemen stb Geben zu Wien am XXVI tag Januarij Anno etc. XXVII.“ Eredeti fogalmazata a cs. kir. titk. levéltárban. — ² Ered. jegyzékek ugyanott. — ³ Eredetiye ugyanott.

háborútól, mostan még, nem tart ¹, a fürstenfeldi tisztartónak s városi tanácsnak, legfelsőbb névben írják meg, miszerint a várost és várat örökkel, a kapukat védőkkel lássák el, a korlátokat erősítsék meg, jó kémeket tartsanak, s őseik példaként mindent kövessenek el, mit hű és engedelmes alattvalóktól e részben várhatni; bizonyosak lehetvén: hogy, ha a dolog háborúra kerül, ő felsége őket a segedelem tekintetében elhagyni nem fogja; egyébiránt, ha az említett igazgatónak és helyettesnek még több ilyenemű levelei jőnének, azokra az itt elősoroltak értelmében válaszoljanak, egyszersmind legfelsőbb helyre jelentést tegyenek, s mind a fürstenfeldieket, mind a többieket is, kik netalán hasonló körülmények közé jutnának, odautasítsák: hogy megtámadtatásuk esetében, a helytartót és udvari tanácsot, kellő segedelemnyújtás végett, éjjel és nappal tudósítsák ².

Az itt érintett megtámadtatás, bent a honban, közelebb állott mint gondolni lehetett. Gróf Szentgyörgyi Ferenczhez, a Farkas testvér-bátyjához, János királytól kemény parancs érkezett: hogy, ha pártjára nem áll, s hódolatát 12 nap alatt nem jelenti, fegyverrel hajtatja engedelmességre. A gróf, a pozsoni királyi biztosokhoz folyamodott, s Ferdinánd ígéreteire emlékeztetvőleg, tőlök ótalmat és segedelmet kért. És e kérelem a biztosoknak nem csekély aggodalmat okozott. Szemök előtt lebegett ugyanis: hogy, ha a grófnak vagy semmi, vagy nem elég segedelem nyújtatik, s így ő, védtelen hagyatva, János által megrohanatik, a többiek is, kik eddig Ferdinándhoz állottak, s pártját követték, elcsüggedve, viszsziadnak, — honnan Ferdinándnak tetemes kára lesz; ha ellenben, a kívánt segedelem megadatik, ez könnyen a háború időelőtti kitörését hozhatja következményül. E kétes helyzetben tehát, — mi főként az ildomos laibachi

---

¹ „Dieweil wir uns aber noch dieser Zeit keines offennlichen kriegs, von den Weida versehen.“ — ² Eredeti fogalmazata a cs. kir. titk. levéltárban.

püspökön ritkán szokott megtörténni — nem tudva mitévők legyenek, január. 29-dikén az alsó-ausztriai kormánynak kérték ki tanácsát s véleményét: hogy a grófnak, megkeresésére, mit feleljenek, s rajta általában mikép segítsenek? ¹. Kérelmökkel, még egy más jelentések is volt kapcsolatban; mely a Maczedóniai László és Lengyel János tanácsosi fizetésének utalványoztatását s megjavítását, a pozsoni vár újabb körülményeit, és a hadi élelem szűkét tárgyalta. — Ez utóbbi pontok iránt, a kormánytanács, megnyugtatólag válaszolhatott rögtön; miszerint az említett tanácsosok egy hónapi díja, az alsó-ausztriai kamara jelentéséhez képest, az nap már kitizettetett; a javítás iránt a felséghez felírás tétetik; az élelem dolgában pedig nézete szerint legjobb volna: ha néhány egyén Pozsonból Bécsbe felküldetnék, kik azt itt, a kormánytanács kellő elősegélése mellett, megrendelnék ². A Szentgyörgyi Ferencznek nyújtandó véderőt illetőleg azonban, január. 30-dikán tartott tanácskozása következtében sem volt képes egyébben megállapodni: mint, hogy a felségnek jelentessék fel, mikép a kormánytanácsnak arról, hogy a folyamodó grófnak minemű királyi ígéret tétetett, semmi tudomása sem lévén, ő felsége fogja megítélhetni: e segedelemnyújtás, a kormány részéről, milyen mértékben teljesíttessék ³.

Jan. 29.

Jan. 30.

¹ Graff Frantz von posingn hatt vns zu erkennen geben, wie lne der weida zu seiner gehorsam eruordert hab. Also, wo er lne in zwolff tagen nitt gehorsam leistett, so wölle er lne mitt gewalt zu sollicher gehorsam bringen, vnd überziehen lassen stb. Vnnd dieweil wir bedenckhen, das wir gedachten grawen von hirr nitt vill oder kain hilff thuen mügen, solt er dan hilfflass beleiben vnnd überzogen werden, Machten alsdan die andern die sich an K. Mt. geschlagen vnd Irer Mt. parthey sein, klainmuettig abuellig vnd Ku. Mt. dardurch gross verklaint werden. Solt dan gedachtem grauen ainich hilff beschehenn, wer zu besorgen, das sich die sachen dardurch zu krieg schickhenn vnnd einreissen möchtenn" stb. Eredetije ugyanott. — ² »Am Ersten, des Macedonia vnd Lengiel Janusch rat besoldung halben, haben vnns der Ku. Mt. Rätte der Niederosterreichischen Raitkammer bericht, wie Sy von Ku. Mt. beüelch haben, Ir Jedem f. ducaten, ainen Monat Rat sold zugeben, solich gelt Sy Inen an heut ausgericht." Ered. fogalm. u. o. — ³ »Das schreiben Ku. Mt. zuschickhen, vnd Seiner Mait. anzusaigen, das die Regierung nit bewust, welchermassen sich sein

Kedvező időpontban ragadott tehát tollat ugyanakkor a két Leuser testvér; a minap hozzájuk érkezett kemény királyi parancsra hivatkozólag. Mentségökül, a pozsoni zavargás történetrendét részletesen elősorolván, ebből — mondák — a kormánytanács láthatja: mikép az említett eseménynek ők semmi részben sem okai. Nem szeretik hogy a dolog így történt, s tehetségekhez képest mindent elkövetnek: miszerint az illy makacs engedetlenségek jövődre eltávoztassanak. Ezért, kéri a kormánytanácsot: őket, kegyelméből ne vesse ki, ne gyanúsítsa, ne okolja; hanem az egészet azon néhány gonosz, nyakas lármázóknak tulajdonítsa, kik immár nyomozat alatt vannak, s általok, nemcsak a többi hadak közül bizonyosan kihányatni, de a legszigorúabban meg is büntettetni fognak ¹. A körülmények parancsolták, hogy a századosok ezen mentése, ez alkalommal, egyszerűen tudomásul vétetvén, az irományok közé tétessék, s más nap, a hó utolsóján, Jurisics fennebbi leveléből a bihácsi várat érdeklő pont, a pozsoni biztosokkal, kivonatban, az e részben már január. 1-sőjén adott legfelsőbb rendelet megújítása mellett, közöltessék ².

Jan. 31.

Febr. 1.

Febr. 2.

És itt, miként Ferdinánd, 11 napi utazása után, Kutenbergben kétnapi időt vett magának pihenésül, — az események folyamatában is némi csend, némi nyugalom áll elő; tán hogy, a mint látni fogjuk, a megújult erő annál tevékenyebben kezdhesse meg, félbenszakadt munkálatát. Addig, a haza

Ku. Mt. gegen den Grafen bewilligt, vnd Sein Ku. Mt. wissen hat: mit was hilf die Regierung dem Grafen erscheinen mag; 30 Januarij 1527.º Eredeti fogalm. a cs. kir. titk. levéltárban. — ¹ „Ist vns nit lieb das es geschehen ist, wir welle auch mit hechsten vleiss alle muetwillige handlung, zamenlauffen, vnd ander vngepurlich sachen abstellen vnd niderdrucken, als vil vnss imer muglich. Euer gnaden vnd gunsten wellen vns baiden deshalb nit in vngnaden aufnemen, noch im verdacht, auch vns die schuld nit geben . . . . sonder etlichen muetwilligen freuelichen schreyern, die wir mit der Zeit auf das hochst straffen vnd ausmustern wellen stb. Datum Presburg den XXX-sten Januarij Anno XXVII. E. g. vnd g. vnterthänig: Sigmund vnd Maximilian die Leysser Geprieder.“ Eredetiye ugyanott. — ² Ered. fogalm. u. o.

eme sokoldalú hányatásai közé, a külföldről, gátolhatlan árként nyomuló hit-átalakulás küzdelmeit, a lélek- és gondolat-szabadság felszárnyaló szellemének működéseit, kísértjük meg, történetünk szövedékrendébe illeszteni.

Egy századdal azután, hogy Husz János csehországi lelkész, és „Prágai” vagy igazi néven Faulfisch Jeromos, az angol oxfordi hittanító Wycliffe János valláselveinek tántoríthatlan hirdetéseért, Konstancz kapuja előtt, az ottani zsinat határozatából, elevenen megégettettek, s hamvaik a Rajna habjainak eresztettek ¹, — a keresztyén anyaszentegyházban elharapódzott többféle szabálytalanságok közt főként az, mi e két vértanút is hangosabb felszólalásra bírta s égő máglyára vezette: a bűnbocsánat mértéktelen osztogatása, mind Szászországban, mind a helveták honában, Schweizban, élénkebb feljajdulásokat idézett elő. Amott, Luther Márton, szent Ágoston szerzoteheli remete, századának egyik legnagyobb embere, eisenbeni szegény származású, de, mit felőle ellenségei is megvallanak, átható eleven elméű, népszerű ékes és választékos előadási, rendkívüli munkás, a tudományok bányászata mellett az éhséget olykor egész nap is feledő, egyébiránt vaskos termetű, vérmes epés természetű, tüzes kemény tekintetű, rettenthellen s fellengő kedélyű, e mellett, ha kelle, szerény s alázatos férfiú ², 1508-tól a wittenbergi új tanodában a bölcselet rendes tanítója, 1512 óta hittanár ³, s azon elveknek, mellyeket az úgy nevezett „oskolai

¹ Bonfini Dec. III, Lib. II, 276—278 l. Bővebben olvashatni felőlök Fesslernél IV, 285—354 l.; rövidebben, de nyomosan, Hase Károly Kirchengeschichte (3-dik kiadás) 386—388 l. — ² Így jellemzi őt Maimbourg Lajos jesuita „Historia de Lutherismo” című munkájában, hozzáadván: „In fundo tamen pectoris magnus superbiae et praesumptionis fomes residebat, quo ad contemnendum omnia quae sententiae non congruebant, impellebatur. Spiritu hoc insolentiae belluinae actus, indigne tractavit omnes, qui haeresi ejus se opponebant, nullo Regum, Imperatorum, Pontificis, aut quicquid magis sacrum et inviolabile toto orbe esset, respectu”; lásd: Viti Ludovici a Seckendorf Commentarius Historicus et Apologeticus de Lutherismo, I, 17—18 l. — ³ Seckendorf ugyanott 19—21 l.

bölcselek" az emberi szabad akarat, jóságos cselekedetek és hagyományok felől vallottak, erős megtámadója ¹, 34 éves korában, 1517-ben, a Németországban nagymennyiségű bünbocsátó-levelekkel megjelent domokos-szerzetbeliek, különösen azokat Wittenberg melletti Jüterbog nevű mezővárosban pénzért áruló Tetzl János ellen a szószékbe állván, — a nélkül hogy ekkor még legkisebb hitszakadásról gondolkodnék, — egyedül a javítás szellemétől áthatva, az egyház ama gyógyszerét károsabb mintsem hasznosnak, s egyedül oly renyhe keresztyénekhez illőnek hirdette: kik bűneiktől egyszerre megmenekülni, így azon nélkülözhetlen feltételeket, mellyek az igazi bűnbánattal az élet minden napjain át öszszeforrvák, tudniillik az imádásokat, töredelmességet és alamizsnálkodást, vállaikról lerázni szeretnék; buzgóan intette egyszersmind, hallgatóit: miszerint felebaráti segélyeiket, mindenek előtt a helybeli szegények gyámolítására, ezek nemlétében az ottani templom feldiszítésére, és csak ha már a most-érintettek elegendően ellátvák, nyujtsák oda, hová a bocsánathirdetők kívánják: a Rómában épülő szent Péter főegyházára ². Nézetei bővebb igazolása végett, „az igazság felvilágítása iránti szeretet s buzgalom tekintetéből” azon évi october utolsó napján, mindszent előtti szombaton, 95 pontra osztott nyilatkozatot szegeztetett ki a wittenbergi templom ajtajára; azon felszólítással: „hogy a kik vele személyesen szóval nem vitázhatnak, távollétökben írásban lépjenek fel” ³.

Ezen nyilatkozatban, alapállításként tévén: hogy az emberi nem megváltója, midőn azt mondá: „bánjátok meg bűneiteket”, a bűnbánatot, híveinek egész életére kíváná kiterjeszteni, — tagadta, hogy a „bűnbánat” szót, csupán a szentségbeli, tehát a

¹ Haner György „Historia Ecclesiarum Transylvanicarum, 141—142 l. —

² Maimbourg és Seckendorf id. h. I, 23—24 l. — ³ „Amore et studio elucidandae veritatis, haec subscripta disputabuntur Wittenbergae, Praesidente R. P. Martino Luther, Artium et S. Theologiae Magistro, ejusdemque ibidem lectore ordinario. Quare petit ut qui non possunt verbis praesentes nobiscum disceptare, agant id literis absentes. In nomine domini nostri Jesu Christi. Amen.”

külső-szertartási bünbánatról, azaz a gyónásról és elégtételről, kellene érteni; de nem is csupán a bensőről, sőt ezt magában semminek mondotta, ha egyszersmind külsőleg a test különféle sanyarjaival kapcsolatban nincs. Tagadta, hogy istenen kívül más, az ember bűneit megbocsáthassa, vagy a büntetéseket, kivéven melyeket az egyház feje, saját akarata vagy az egyházi törvények értelmében önmaga szabott, elengedhesse. Ezen egyházi törvénybéli büntetések pedig, — monda — csupán az élőkre vannak szabva; azokból tehát a haldoklókra bármit is róni, vagy azokat a tisztító tűzre halasztani, annál kevesebbé lehet, mert a haldoklók a halál által minden világi büntetéseket lefizetnek. Örök kárhozatot jósolt mindazoknak, kik a bűnbocsátólevelek által biztosítva hiszik magokat, lelkek üdvessége felől; keresztyéntelen tan hirdetésével vádolta pedig azokat, kik azt állítják: hogy a lelkeiket- vagy bocsánatot-megváltóknak a töredelem nem szükséges. „Ellenkezőleg — mond — minden igazán megtörődött keresztyénnek, őt illető teljes bűn- és vétektől felmentése van, bocsánatlevél nélkül is; és, minden igazi keresztyénnek, életében szintugy mint halálában, istentől adatott, részesülése van, a Krisztus és egyház minden lelki javaiban. Azonban, a pápa felmentése és részesítése, mind e mellett, teljességgel nem megvetendő, miután az: kinyilatkoztatása az isteni felmentésnek. De, ezen bocsánat hathatóságát, a töredelem igazságával, együtt magyarázatni a nép előtt, még a legélesebb elméű hittanászoknak is igen-igen nehéz; mert a töredelem igazsága keresi és kedveli a büntetéseket, — a bocsánat hathatósága pedig elenyésztí s gyűlöletké teszi azokat. Ovatosan kell tehát az apostoli bűnbocsánatokat hirdetni, nehogy a nép azon fonák értelemre vezettessék: mintha azok a szeretet többi jóságos cselekedeteinél előkelőbbek volnának. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápának nincs eszében, a bocsánatok megváltását a könyörületesség tetteihez, bármi részben is hasonlítani. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy ki a szegénynek adakozik, vagy a szűkölködőnek kölcsönöz, jobban tesz

mint ha a maga bűneinek bocsánatát megváltaná; mert a szeretet tettei által, növekedik a szeretet, s az ember jobbá lesz, — a bocsánat által pedig nem lesz jobbá, hanem csak szabadabbá a büntetéstől. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy az, ki látja a szegényt s mégis elmellőzi, és pénzét bocsánatra adja, nem bűnbocsánatot a pápától, de nehéztelést istentől, vásárol magának. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy, hacsak fölösleggel nem bővülkednek, a szükségeseket önházok számára kötelesek tartani, nem pedig bocsánatokra költeni. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a bocsánatok megváltása, szabad, nem: parancsolt dolog. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa, a mint azokra inkább van szüksége, úgy inkább is obajtja a bocsánat-osztásnál maga részéről az ájtatos imádságokat, mintsem a kész pénzt. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa bocsánatai hasznosak, ha azokban nem bizakodnak, — de a legártalmashak, ha azok által az isteni félelmet elvesztik. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa, ha a bocsánathirdetők zsarolásait tudná, inkább szeretné miszerint szent Péter temploma hamuba boruljon, hogysem az ő juhainak bőrén, húján és csontjain épüljön fel. És tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa — miként tartozik — ha kell, még szent Péter főtemplomát is áruba bocsátaná, és saját erszényéből adna azoknak, kiknek nagyobb részétől, némelly bocsánathirdetők, pénzt sajtólnak ki" stb. ¹.

Alig lehet kétség: hogy, ha az erkölcsi javítás elveire alapított ezen állítások, a kellő mérséklet és kíméletesség iménti korlátai közt maradnak, nyugodt tudományos vitán kívül egyebet elő nem idéznek; de Luther, tételeivel hatni akart, s a babonás kor sűrű homályán áttörő eszméinek szerelmében, állí-

---

¹ Disputatio D. Martini Luther Theologi, pro declaratione virtutis indulgentiarum; 1517 évi eredeti nyomtatott példánya, Jancsó Imre udv. titoknok úr nagybecsű gyűjteményében. Kiadta Löscher Balint is, német fordítással „Vollständige Reformationen Acta und Documenta” című munkája I, 438—457 l.

tásai közt hagyott, avagy feledt, némi olyan tüskéket is, melyeknek azokat, kikre irányozva voltak, élénkebb visszatérésre nem riasztaniok, nem lehet. Meszsze vezetne célunktól, ha mindazon mellett- és ellen-védelmi tusák, harczok és igazolások nagy tömkelegébe bocsátkoznánk, melyeket a Luther e szükséges de merész fellépte, láncszemzetes következményül elővarázsolt; — röviden kell emlitenünk: hogy Tetzel, elérte miszerint a nyilak főképp ő ellene iramodvák, egykori tanítóját, Wimpina Konrád odera-frankfurti oktatót híván segédül, elébb 106 ¹, majd 50 pontú ellennyilatkozattal válaszolt. 1518. „Ezekből — monda már a czímen — első pillanatra világosan ki fog tetszeni: ki az? ki eretnek, hitszakadó, megátalkodott, makacs, tévelygő, pártos, rágalmazó, vakmerő s méltatlankodónak tartandó” ². És ezen, nemcsak éles, de fenyegető modorra fakadva: „Tanítani kell a keresztyéneket — kezdé — hogy, miután a pápa hatalma az egyházban, legfőbb s egyedül istentől rendeltetett, azt, sem csupa ember, sem az egész világ is, meg nem szoríthatja s ki nem terjesztheti, hanem csak maga az isten. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápának, kinék ők közvetlen hatósága alatt állnak, a vallást és egyházi széket illetőkben, ha ezek az isteni s természeti jogokkal egyezők, egyáltalában engedelmeskedni tartoznak. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa, törvényhatósági hatalmára nézve, az egész közönséges egyháznál feljebb van, s hogy az ő rendeleteinek alázatosan engedelmeskedni kell. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa azokban, mik a hitre tartoznak, egyedül határoz; a szent írás értelmét, ő, és senki más, saját

¹ Illy czim alatt: „Quo veritas pateat, erroneae suppressantur, redditae ratione, contra catholicam fidem objecta solvantur, frater Johannes Tetzel, Ordinis Praedicatorum, sacrae Theologiae Baccalaureus ac haereticarum pravitalis Inquisitor, subscriptas positiones sustinebit, in florentissimo studio Franckfordensi cis Oderam” stb; Löschnél id. munk. I, 504—514 l. —

² „In quibus quisquis pro haeretico, schismatico, pertinaci, contumaci, eroneo, seditioso, malesonanti, temerario, et iniurioso censendus sit, primo intuitu plane videbitur.”

felfogása szerint, hatalmilag magyarázza; s másoknak minden szavát és munkáját, jóváhagyja vagy elveti. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a pápa ítélete, azokban, mik a hitre tartoznak s az ember üdvességére szükségesek, nem hibázhat. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy kik a pápa tisztességét s tekintélyét kisebbítik, átok alá s felségsértési vétekbe esnek. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy kik a pápát nevetségnek és rágalomnak teszik ki, eretnység bűnével bélyegeztetnek s a mennybe-juthatás reményétől megfosztatnak. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy kik a pápát megbecstelenítik, ideigvaló szégyenvallással, olykor legretteneteseb halállal s botrányos meggyaláztatással is büntettetnek. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy mindazok, kik a hívek közül valakit, vagy valamely előkelő személyt, kisebbítenek, méltalankodóknak mondandók. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy a tanárok olly állításai, mellyek a népet hitszakadásra vezetik, például: hogy a rossz főpapnak vagy fejedelemnek engedelmeskedni, avagy a pápának s az ő parancs-leveleinek hinni, nem kell, valóságosan lázítók. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy mindazok, kik hamis véleményeket koholnak s azokat makacsul védik, tulajdonképenvaló eretnekekül tartandók. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy mindazok, kik a mások tévelygéseit védelmezik, miután ez által, nemcsak magok tévelyegnek, de egyebek eltévelyedésének is botránykövéül szolgálnak, s azt előmozdítják, nem csupán eretnek- de főeretnekekül tekintendők. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy azok, kik szóval, tettel, vagy írással tanúsítják, miszerint eretneki állításaikat visszavonni teljességgel s még azon csetre sem akarják, ha azok, kiket illet, az egyházból-kirekesztési ítéleteket zápor- vagy jégesőként hullatnák, megátalkodott eretnekekül nézendők, és mindenki által kerülendők. Tanítani kell a keresztyéneket: hogy azok, kik, bár hatalmok van, az eretnységnek ellen nem állanak, ez által tehát azt s a tévelygéseket pártolják, megátalkodottan tévelyegnek. És tanítani kell a keresztyéneket: hogy

azok, kik az eretnekek tévelygését védik, s hatalmok által eszközlik: miszerint azon eretnekek, vallatás végett, a bíró kezére ne kerüljenek, — az egyházból kizáratnak, s ha egy év alatt eleget nem tesznek, azonnal becsületleneknek tartandók; kik egyszersmind, a törvény értelmében, mások rettentésére, több-nemű iszonyú büntetésekkel fognak lakolni. Mindazok tehát, kik nem áttallanak: az isten s evangéliom által kijelelt és rendelt, apostoloktól hirdetett, közönséges egyháztól jóváhagyott és megtartott, mégis az ellenfél által hívalkodva és vallástalanul, közbeszédben, annyi czikkeken megtámadt bűnbánat részei telől, főként, — aztán a gyónás, meg elégtétel, valamint a teljes bűnbocsánat s római pápának ez iránti hatalma felől is, ívek és könyveket írni; vagy felemelt fővel nyilvánosan szónokolni és vitázni, az illy irkálók és szónoklókhoz szegődni, ezeknek íratait pártolni, a közönség között hintegetni s világszerte terjeszteni; avagy végre zugokban, suttogva, szemtelenül és megvetőleg beszélni, — vigyázzanak: nehogy az itt-elősorolt tételek értelme alá essenek, s ez által, mind magokat, mind másokat is, a kárhozat és világi megcsúfoltatás súlyos veszélyébe döntsek. Mert, a barom, melly a tetőre hág, megköveztetik" stb. ¹.

Ezek, s illyenműek voltak a főbb elvek, mellyek a hitjavítás mellett és ellen, előharczosokul, mindjárt kezdetben eléggé mérges nyilakkal, csatázni sikra szállanak. A viadal, — melly eleinte csak Luther és Tetzel, vagyis az Ágoston és Doinokos szerzetei, illetőleg a wittenbergi és frankfurti főtanodák küzd-játékaul nézetett, s abban határozódott: hogy, miként Tetzel a Luther fennebbi állításait, úgy ennek tanítványai amazéit nyilvánosan megégették ², — annál komolyabb szint ölte majd magára, mert a Schweiz némelly megyéiben, ugyenez időben, Samson Bernárdin milánói szürke barát, ki a bocsánatokkal űzött kalmárkodásban Tetzelt még jóval felülhaladva, két bat-

¹ »Bestia enim quae montem tetigerit, lapidabitur.« Löschner id. munk. I, 517—522 l. — ² Maimbourg Seckendorfnál I, 24 l.; és Löschner II, 9—10 l.

káért bárkinek is felmentő-levelet adott, mind a lakosok, mind a berni, bécsi és baseli tanodákban tudományosan kiképzett, s a búcsújárások ellen már 1516-ban szónokló einsiedeli lelkész Zwingli Ulrik, mind a konstanci püspök nehéztelését magára lázította ¹; az e korban még minden gát nélkül szabadon működő sajtó útján untalan új-meg új röpiratokat szóró Luther tanai pedig, olly hirtelen gyökereket vertek, Európa szerte, hogy 1518 végével már, Tetzel Lipcséből kimozdulni nem mert, — életét, sem Német-, sem Cseh-, sem Magyar- és Lengyel-országban nem hívén, az említett tanokhoz szító hatalmasok miatt, bátorságban ². Illy körülmények közt, miután egyrészt Lutherrel maga a római szent palota mestere, vagyis a pápa fő-könyvbírálója, a tudományosságáról ismeretes, prierioi származású Mazolino Szilvester lépett ki vitázni, s a közönség a diadalbabért amannak ítélte ³, — másrészt Luther merészsége annyira ment: hogy a wittenbergi templomajtóra kiszegezett állításait, terjedelmes felvilágítások kíséretében, egyenesen a pápához küldötte ⁴, Rómában egyházi törvényszék ült össze; melly, ugyancsak a Mazolino, vagy miként általában nevezték Prierioi Szilveszter vádlevele következtében, az ő és Genucci Jeromos ascoli püspök biráskodása alatt, Luthert ünnepélyesen eretnekké kiáltotta, s az ellene felveendő perbeli megjelenés végett, előbb Rómába, majd Augsburgba idézte ⁵. Fülébe jövéen tudniillik X-dik Arszlán pápának, — miként ő 1518-diki auguszt. 28-dikán kelt levelében, gaetai Vio, közönségesen Kajetán Tamás bíbor-

¹ Löschner II, 569—574 l. Seckendorf I, 59—60 l. Hase 421—422 l. —

² „Nu solt mich solcher arbeyt und reyss nicht verdriessenn Ewr Erwid zw willfahen, wenn ich mich ane meyns Lebens Nachteyl durfft aus Leypzick begeben. Wann Martinus Luther, Augustiner, hat die Mechtigen nicht allein schier in allen Teutschen Landen, sondern auch in den könygreichen zw Behem, Ungarn und Polen also wider mich erregt und bewegt, das ich nyrgent sicher bin“ írja Tetzel 1518 decemb. 31-dikén Milticzhez; Löschernél II, 567 l. Seckendorf I, 61 l. — ³ Löschernél II, 11—41 l. Seckendorfnál I, 38—41 l. — ⁴ Löschner II, 172—307 l. — ⁵ Ugyanő II, 372 l.

nokhoz szól, kit az előrenyomuló török ellen gyűjtendő segedelem, vagy inkább a Csehországban elhatalmazott husziták, és tulajdonképen a Luther tanai elnyomása végett küldött Németországba ¹, — hogy a hamis nézetekre vetemedett Luther, némelly eretnkségeket, s azoktól, miket a római szent egyház tart, különbözőket állítani, és ezen állításai felől, önféjűleg, nyakasan, minden engedelmességi féket lerázva, s a római egyháznak, mint a hit mesterének, megtudakozása nélkül, Németország különböző részein, többféle állításokat és gúnyiratokat elszórni merészlett, — ő szentsége, ezen remete vakmerőségét atyailag meg akarván jobbitani, Jeromos ascoli püspöknek, az apostoli törvényszék főügyhallgatójának meghagyta volt: miszerint az említett Mártont arra, hogy előtte személyesen megjelenjen, magát az itt-érintettek iránt kikérdeztesse s a hit felőli vélekedését bevallja, bizonyos büntetések terhe alatt intse, — és a mondott Jeromos ügyhallgató ezen intvényt már el is rendelte; Luther mégis, a pápa kegyességével visszaélve, még vakmerőbbé tétetve, gonoszt gonosszal tetézve, s első eretnkségében megmaradva, némelly újabb nyilatkozatokat s gúnyiratokat is bocsátott közre, melyekben némi egyéb eretnkségek s tévelygések is foglaltatnak, — mik az ő szentsége lelkét nem kevésbé megzavarták. Az ilyenekben tehát gátra kelni, pásztori hivatalbeli kötelességének tartván, s ennek folytatában arról is gondoskodni akarván: hogy e dögmirigy annyira, miszerint az együgyűek lelkét megmértelyezze, el ne hatalmazzék — azon Tamás bibornoknak megparancsolta: hogy mihelyt e levelét veszi, legkisebb haladék nélkül, a fennérintett ügyhallgató által már eretneknek nyilvánított Luthert, előtte leendő személyes megjelenésre, a római császár és többi egyházi mint világi fejedelmek karhatalmának hozzájárultával, szorítsa és kényszerítse, s így hatalmába kerítvén, további rendelkezések vételéig, hű őrizet alatt tartsa. Ha Luther, a pápa, az

¹ Ugyanott 308—310 l.

apostoli szék, vagy Tamás bíbornok előtt, fennebb-elősorolt merényeiért, önként bocsánatkérésre fakadna, s szívébe szállván, a bánatnak jeleit mutatná, fel volt hatalmazva a bíbornok: hogy ezen esetben Luthert, az anyaszentegyháznak, mely a megtérő előtt kebelét soha el nem zárja, egységébe kegyesen viszszafojadja; ha ellenben megátalkodottságában megmaradva s a világi karhatalmat megvetve, magát meg nem adná, a bíbornok hatósága oda is ki volt terjesztve: hogy őt, minden pártfelei s követőivel együtt, Németország minden részeiben, közhirdetménynyel, eretnek, az egyházból kirekesztett, kárhoztatott és elátkozottnak, s mint illyet, minden hű keresztyén által kerülendőnek nyilvánítsa; — sőt, hogy e nyavalya annál hamarabban kiirtassék, minden egyházi s világi személyt, — a kolduló szerzeteseket is ideértve — úgy a hercegeket, őrgrofokat, bárókat, s bármely más hatalmasságokat, — de Miksa római császárt kivéve — egyházból-kirekesztési, és egyéb, névszerint kitett büntetések terhe alatt intse s szólítsa fel: hogy, ha Krisztus híveinek tartatni kívánnak, Luther Mártont, pártfelei és követőivel együtt, fogják el, és neki kézhez-szolgáltatassák ¹.

Luther, bár e kemény rendelet csak később jutott érté-
sére, mégis, óvatosan, a császár védlevelével ellátva, Augsburgban a pápa követe előtt october 12-dikén megjelenni, s állításainak netalán ellenokokkal kiforgatását meghallani, nem késett ²; őt azonban, az egyszer igazsággal ismert és kimondott elvek megtagadására bírni, lehetetlen volt. Miután tehát, a sütkertelen hosszas vitatkozást okvetlen követendő tetteleges letartóztatását sejtve, azon hó 20-dikán, barátai segedelmével Augsburgból Wittenbergbe menekült ³; kiadatását vagy származását pedig, a „bölcsh” melléknevet nem csak hiú hízeltetés

¹ „Acta F. Martini Luther August: apud D. Legatum Apostolicum Augustę” Jancsó Imre udv. tit. úr gyűjteményében. Megvan a pápa levele Löschernél is II, 437—440 l. — ² Löschner II, 451—455 l. — ³ Ugyanő u. o. 455—491 l.

folytában viselő szász választó - fejedelem Friedriktől, ki őt a virulni indult wittenbergi főtanoda gyöngyszeméül nézte, sem Kajetán bíbornok ¹, sem a Rómából szentelt arany-rózsával, a pápa e ritka ajándokával közelgő Miklitz Károly, nem eszközölhetett ²; azon hirdetmény szavai végre, mellyel a megtámadt bünbocsánat ügyében maga az egyház feje fellépett, fogatlan hangzottnak el ³, sőt Luther, állításának igazságát az egyházi zsinat legfelsőbb ítéletére hitta ⁴, — a világi nagyobb hatalom beavatkozása volt segédül szólítandó. De az öreg Miksa császár a következő 1519-dik évi január. 12-dikén elhunván, s a római birodalmi helyetlenség éjszaki Németországban épen a Luther pártfogójára Fridrikre kerülén, az elvharcz, egy ideig még, saját körében működhetett ⁵; annyival inkább, mert V-dik Károly, június 28-dikán történt római császárrá elválasztását, mellyet X-dik Arszlán pápa mindenkép gátolni ügyekezett, egyenesen Fridriknek, a császárságot elvállalni teljességgel nem akarónak, köszönheté ⁶. Lipcsében, a Fridrikkel unokatestvér, a vallás ügyében azonban egészen különböző nézetű György szász fejedelem jelenlétében, Bodenstein másképp Karlstadt András, illetőleg Luther és Eck János híres tanár között, június 27-dikétől július 16-dikáig, ünnepélyes vallás-vita tartatott; hol Luther, a vele megjelent mintegy 200 wittenbergi tanúlóság és számos egyéb hallgatók előtt, többi állí-

1519.

¹ „Illustrissimam Vestram Dominationem hortor et rogo, consulat honori et conscientiae suae, vel mittendo fratrem Martinum ad urbem, vel ejiciendo extra terras suas” ír a bíbornok, Fridrikhez 1518 oct. 25-dikén; Löscher II, 529 l. — ² „Sacralissimam auream Rosam, quarta Dominica Quadragesimae a nobis chrismate sancto delibatam, odoriferoque musco inspersam, cum benedictione Apostolica ... consecratam ... munus quippe dignissimum et magni mysterii, a Romano Pontifice non nisi alicui ex primoribus Christianorum orbis Regi aut Principi, de Sancta Apostolica Sede bene merito quotannis dicari et mitti solitum” mond a pápa 1518 oct. 24-dikén Fridrikhez írt levelében; Seckendorf I, 95 l.; Löscher II, 493—499 l.; Haner 145—146 l.; Hase 401—402 l. — ³ Löscher II, 493—499 l. — ⁴ U. o. 500—511 l. és Seckendorf. — ⁵ Hase 407 l.; Seckendorf I, 60 l. — ⁶ Maimbourg, Seckendorf I, 121—124 l.

tásai közt, elébb a konstanci zsinatnak Husz ellen hozott határozatait, majd, mi iránt eddig még némi kímélettel viseltetett, a pápa hatalmát, azt tudniillik: hogy ez isteni rendeltetésből volna feje a keresztyén anya-szentegyháznak, nyilván és erősen megtámadta ¹; szeptemberben a szent Pál galatákhoz írt levelének nagy tapssal fogadott fejtegetését kiadta ²; az év végével pedig, az úr vacsorájának mindkét szín alatti kiszolgáltatása mellett olly hatályos egyházi beszédet tartott, hogy az említett György fejedelem, Fridrikhez december 27-dikén írott levelében, már arról panaszkodik: mikép egyedül ezen beszédnek nyomtatásban megjelenése által, Csehországban az úr vacsoráját két szín alatt vevők száma hatezerrel szaporodott, s attól lehet tartani: nehogy Luther, wittenbergi oktatóból, prágai püspökké s eretnekfőnökké legyen ³. Bethlenfalvi Thurzó János boroszlai püspök ugyanekkor nyilván Luther elveihez szított ⁴.

1520. A körülmények illy helyzetében a pápa még szigorúbb eszközökhöz nyúlni, szükségesnek látta; s 1520-diki junius 15-dikén kelt levelével, Luthernek 41 állítását kárhoztatván, minden írományait megégetni rendelte, egyszersmind ha azon állításokat 60 nap alatt vissza nem vonja, s visszavonását Rómába vagy személyesen nem viszi, vagy legalább nem küldi, őt magát is átok alá vetette és mindenki által elfogatni parancsolta ⁵. Luther azonban, a jövődő fergeteget eleve látva, elég eszélyes volt: villámhárítóul azt, mi a kedélyekre leginkább hat, a vallásügygel egyesített nemzetiséget megragadni. Junius 24-dikén egy német nyelven s német szellemben írt röpiratot bocsátott ki, az újanválasztott császárhoz és a német nemeséghez. A római lelkészek — mondá ebben — hármas fal mögé vonulnak. Ha a világi hatalom vettetik ellenök, azt mondják: „Az egyházi hatalom a felsőbb”; ha a szent írás: „Csak a

¹ Löschner III; Seckendorf I, 71—73 l. — ² U. o. 134 l. — ³ Löschner III, 920—922 l.; Seckendorf I, 94, 95 l. — ⁴ Seckendorf I, 270 l. —

⁵ Seckendorf u. o. 114 l.; Hase 406 l.

pápa magyarázhatja;” ha az egyházi közzsinat: „Csak a pápa híbatja egybe és csak ő vezetheti.” Holott, minden jó keresztyén egyszersmind lelkész is; s az egyházi közzsinatot, valahányszor szükség, a világi fejedelmek is egybehibatják. — Kikelt a gyónás, misék és búcsújárásokbeli visszaélések ellen. Az egyházi jogot elvettetni, a zárdákat s társas-egyházakat üdves rendeltetésökre visszavezettetni, a tanítási rendszert megjavíttatni, s az elszakadt cseleket az egyházzal egyesíttetni kívánta. A ruházatban és ételben lábrakapott fényűzést, fűszerek és külföldi kelmék utáni kapkodást, uzsoráskodást, egyedárusságot, elhanyagolt nevelést, bordélyok undokságát, barátok koldulását korbácsolta; a szüzességi fogadásokat pedig, 30-dik életév előtt, erőszakoltaknak, tehát eltörlendőeknek hirdette ¹.

Hogy mindezen eszmék, főként a Luther modorában előadva, egész Németországon rendkívüli kedély-hullámzatokat okoztak, talán mondanunk sem szükség. De Luther itt még meg nem állapodott. Lankadatlan s bátor hadvezérként röpitette szét augusztusban, latin nyelven szerkesztett újabb izgató iratát, melyet „az egyház babiloni fogsága”-nak címzett ², — s mellyben, a legkíméletlenebb kifejezésekkel, a pápaságot Nimród vadaszatának, és már nem is emberi hanem ördögi intézetnek nevezvén, a hét s zentséget csupán a keresztségre, bűnbánatra és úr vacsorájára szorítja; egyedül üdvezítőnek a hitet állítja; ezért minden külszíni cselekvényeket, névszerint a fogadásokat, böjtöt, kegyes adakozásokat, búcsújárást és szerzetesi intézetet, mint a szabad keresztyén ember szükségtelen kötelékeit, elveti ³. A barátságos alkut mind e mellett sem zárta ki. Milticz által reá engedte magát bírítani: hogy a pápához engesztelő levelet írjon. Ehez, egy nevezetes értekezést ragasztatott: „A keresztyén szabadságról”; mellyben két alaptételt állított fel, t. i. hogy a keresztyén ember, Krisztusban vetett hite által, szabad,

¹ Seckendorf id. h. 112 l.; Hase 404 l. — ² „De captivitate Babylonica Ecclesiae, praeludium Lutheri.” — ³ Seckendorf I, 112 l.; Hase 405 l.

semmi törvénynek alá nem rendelt ura, királya és papja, — és, ugyancsak a keresztyén ember, isten szerelmeért, nem pedig mintha az által kegyesebbé lenne avagy üdvözülne, engedelmes szolgálja is minden dolgoknak. Kellő józan intéssel kísérve: hogy, kik ezeket olvassák, az említett szabadságnak azon ferde magyarázatot ne adják: mintha az, az egyházi szertartások, hagyományok és emberi törvények megvetésében állana, s mintha valaki az által lenne igazi szabad keresztyénné, ha, midőn más bőjtől, ő csak azért is hust eszik, vagy midőn más szokott ájtatos imádságát végzi, ő gúnyolva vallástalanokodik ¹.

Azonban, mindez késő, a koczka már elvette volt. Mint diadalzászlót hozta Eck János octoberben, kevéssel az aacheni birodalmi gyűlés, tehát Károly császár megkoronáztatása előtt, a pápa fennebbi kárhoztató-levelét Németországba; s Luther irományai Mainzban, Kölnben és Löwenben megégettettek. És ez, jeladás vala az elvharczi véres ütközetre. Luther, az ellene tornyosodó veszély s fergeteg közt nemhogy nem csüggedve, de mind-merészebbé, mind-elszántabbá léve, november 24-dikén, az említett kárhoztató-level ellen nyilvános óvást tett; ügyét újlag a közzsínat ítéletére hitta fel; s tagadván hogy e kárhoztatás magától a szerény Arszlán pápától eredne, december 1-jén czáfoló nyilatkozatot írt, — melyben a levél szerzőjét ellen-krisztusnak nevezte; azon hó 10-dikén pedig, a wittenbergi kapu előtt nagy máglyát rakatott, s maga gyújtván alá a tüzet, rajta a kárhoztató-levelt, a római egyházi törvénykönyvvel együtt, a helybeli lakosság, számos tanárok és az egész tanuló ifjúság jelenlétében, kitörő örömriválgások között, szinte megégette ².

1521. A következő 1521-dik évi január. 3-dikán egy újabb levél jött a pápától; melyben Luther, mint többé megjavíthatlan eretnek, minden tanaival s ezután gyalázatul „lutheránosok”-

¹ Seckendorf I, 99, 101 l.; Hase 405—406 l. — ² Maimbourg és Seckendorf I, 114, 116, 117, 121 l.; Hase 406—407 l.

nak ¹ nevezendő követőivel együtt, kárhóztatik; mit Rómában az ő iratainak nemcsak, de arczképének is megégetése követett ². Így a dolog, mind komolyabb képet öltve, végre a birodalom wormsi gyűlése eleibe került; hol a megjelent Luther, eddig vallott elvei mellett tovább is rendületlenül maradván, s csak a szent írás és igazság szavainak hódolhatni nyilatkozván, majus 26-dikán a pápa követe Aleander által szerkesztett császári hirdetményről fogva, „mint több eretnekek már rég eltemetett tévtanait újrolag egy szemétdombba gyűjtő, s az emberi nem veszedelmére baráti csuklyában megjelent ördög ³, végkép kiirtani rendeltetett; mindazok, kik őt pártolni, befogadni, s mindenütt megégetendő könyveit kiadni, nyomtatni, árulni vagy olvasni mernék, felségsértőknek nyitvánittattak ⁴, és keményen megültatott: hogy az illető püspök, vagy valamely legközelebb eső tudomány-egyetembeli hittanász engedelmé nélkül, a vallás ügyében legkisebb se nyomtattassék. — Wormsból haza tértében, a thüringi erdőben, néhány álarczos lovas által elfogatott, szekereből kivonatott, s a wartburgi sziklavárba vitetett; hol senkitől sem ismerve, „György úrfi“ név alatt, minden kényelemmel ellátva tartatott. Csak később tudta meg, hogy ez az ő pártfogója Fridrik szász választó-fejedelem parancsára s az ellene kitört veszély eltávolítása végett történt. Már-már megholtnak hitte egész Németország, midőn nem sokára, a gyónás, halotti misék, szerzetesi fogadások és papok nőtlensége ellen szétröpített újabb jeles iratai, életben-létét nagyon is hangosan kiáltották, s tetteiben tanúsították az által: hogy legelőször Bernhardi Bertalan kembergi lelkész és wittenbergi természettudományi tanító, aztán majd mások is, megházasodtak; a

---

¹ Ezen nevezetű legelőször Eck kezdette használni irataiban 1519 végével; Löscher III, 934. — ² Seckendorf I, 142 l.; Hase 408 l. — ³ „Illūm unum, non ut hominem, sed diabolum ipsum, sub hominis specie ad perniciem generis humani assumpta monachi cuculla, quamplurimorum haereticorum damnatissimas haereses jam diu sepultas in unam sentinam congestisse“. Seckendorf I, 158 l.

wittenbergi ágoston-szerzetbeliek a magán miséket és zárdai életet eltörölték; Karlstadt, karácsonkor az úr vacsoráját német nyelven s két szín alatt osztogatta; Zwickaiban, Freibergben, Halberstadban, sőt Dán, Cseh, Belga és több más országokban is, a hitjavítás elvei nyilvánosan hirdették ¹.

1522.

Arszlán pápának december 1-sőjén bekövetkezett halála ² az-új tanok terjedését még-inkább előmozdította. És, a kezdetben üdves mű, immár ferde irány felé hajlott. Hamis próféták, eszelősök, erőszakoskodók támadtak. Zwickaiban Storch Miklós posztószövő maga felől azt állította: hogy ő az úr istennel közvetlen beszélget; ezért Krisztus példájára saját czéhfelei közül 12 apostolt és 72 tanítványt nevezett; Stubner Márk, Münzer Tamás és mások, lázító szónoklatokat tartottak, „újrakeresztelkedő” felkezetet alkottak. Paulus Speratus a Rutilus, helyesen Spretter Pál, Salzburgból elűzött lelkész, Bécsben, a szent István főegyházában, vizkereszt-utáni 1-ső vasárnap, január. 12-dikén tartott egyházi beszédében, több éles kifejezései között, a nőtelen papokat „lelki ürűk”-nek nevezte ³. Karlstadt, azon felül hogy megházasodott s Krisztus testének az úr-vacsorájánál kiosztogatni szokott kenyérben jelenlétét tagadta, a templom-képeket és oltárokat özszerombolta. Mindezen körülmények miatt Luther, ki az egyházi átalakulást békés úton s köz-zsinat által ohajtotta eszközölni, eddigi menhelyét odahagyván, 1522-diki martius elején Wittenbergbe viszszerért, s azon hó 9-dikétől 15-dikéig, naponként nyilván-

¹ Maimbuorg és Seckendorf I, 159—173, 178—183; Hase 409 l. —

² Seckendorf I, 190 l. — ³ „Har har! ich muss auff österreichisch mitt euch reden, ir lieben Keszsuppen zu Wienn. Die schöezen oder verschnitten hemel, heist man Castraunen im Osterreich, dabey verstee du die geystlichen, die sich der verschneidung, das ist, gelobter keuschheit berhümen. So bekenn ich nun meinen irthumb, das ich das castraunen flaysch, das ist Münch vnd Pfaffen zu Wien, die verschnitten geheysen hab.“ „Widder das blind vnd toll verdammis der siebenzeben artickel von der elenden schendlichen vniuersitet zu Iugolstat ausgangen; Martinus Luther. Item der Wiener Artickel widder Paulum Speratum sampt seyner antwort“ című 1524-ben megjelent röpirat, Jancsó Imre udv. titoknok úr gyűjteményében; és Waldau Gesch. der Protestanten in Oestreich stb. 10—17 l.

nos beszédekert tartott; mellyekben az említett ábrándozók fonárságait, és — bár egyébiránt, a Krisztus testének a kenyérben jelen nem létét kivéve, a Karlstadt elveiben osztozott is — ennek önkényes tetteit kárhoztatta ¹. Hallgatóinak száma, melly már 1520-ban 400-ra, mellette a nagyhírű tudományos Melanchton, igazi néven Schwarzerde Fülepe 600-ra ment, napról napra szaporodott ². Hazánkból Gálszécsi István Zemplén vármegyei fi és Szentantali Gergely voltak az első, kik ezen időtájban Wittenbergben tanultak s Luthert és Melanchton személyesen hallgatták. Őket majd, lőcsei származású Cziriáki Márton követte ³. És, részint ezek, részint a Wittenbergből Nagy-Szebenbe térő Moiban Ambrus sléziai boroszalai fi és Weich Konrád ⁴ szónoklatai s a fennebb-elősorolt német és latin rőpiratok által, mellyeket a szász könyvtárosok mindenfelé szétküldöztek, a hitjavítási elvek Magyarországon szintűgy mint Erdélyben, annál szabadabban terjedhettek és gyorsabban ter-

---

¹ Seckendorf I, 192—199 l.; Hasc 409—410 l. — ² Seckendorf I, 114 l. — ³ „Anno 1521 Cyriaky Márton Lőczéről Wittembergába Luther Mártonhoz indúl, az hol már ennekelőtte Gálzechy István tanul vala. Mert ez ment először is a magyarok közül Lutherhez tanulni” mond Sztatmárnémeti Mihály, Vasárnapi prédikációi előszavában (lásd Szirmay Not. Hist. Com. Zempl. 58 l.); laskói Csókás Péter (Petrus Monedulatus Lascovius) azonban, „De homine, magno illo in rerum natura miraculo” című könyvében, úgy Párizspái Ferencz is, Rud. Rediv. 123 l., és utánok Lampe Hist. Eccl. Ref. in Hung. 57 l.; Seckendorf I, 241 l.; Ribini Memorabilia Eccl. Aug. Conf. I, 4—5 l.; Budai Ézsaiás Magyarorsz. Hist. II, 70—72 l.; és Tóth Ferencz Prot. Ekkl. Hist. 14, 15 és 168 l. 1522-re teszik Cziriákinak Wittenbergben tanulását; mi annálhielőbb, mert Luther 1521 apriltól 1522 martiusig, részint a wormszi gyűlésen, részint fogva lévén, őt 1521-ben nehezen hallgathatta. — ⁴ Moiban Ambrus, köznéven Ambrosius Silesita, 1521-ig különböző egyetemeken tanult s csak 1522-ben, Wittenbergben mulatása után lett lutheránossá, a most említett vagy a következő 1523 év előtt tehát Erdélyben nagyszebeni hitazonok nem lehetett; lásd Erhardt Presbyterologie des Evang. Schlesiens, 176 l., Haner (148 l.) csak két sléziai lelkészt említ, kik a Luther tanait Erdélybe hozták; sem nevöket sem az évet nem mondja. Lampe (54 l.) csak gyanítja hogy az egyik Ambrus lehetett. A jeles Seivert is (Ung. Mag. IV, 168 l.) 1522-re vagy 1523-ra teszi Ambrusnak Szebenben megjelentét.

jedtek ¹ is, mert egyrészt a kiskorú király gondnoka György brandenburgi örgróf, Lutherhez maga is szított ², másrészt az ország felsőbb vidékein, névszerint Pozson, Trencsén, Bars, Nógrád, Hont, Zólyom, Túrócz, Liptó, Árva, Szepes, Gömör, Sáros és Abauj vármegyékben, főként az idegen ajkú lakosok közt, Husznak még számos követői találkoztak ³, — s azon huszita magyarok, kiket Zsigmond és Mátyás türelmetlensége, a honból, különösen Pozson és Sopron környékeiről kiűzött ⁴, épen Erdély szélein: Moldvában, Havasalföldön és a bucsáki tatárok között voltak letelepedve ⁵. — Az esztergomi érsek, Szatmári György, eleinte csak szószékekről intette a népet: hogy a „kárhozatos” új tanoktól őrizkedjék ⁶; minek következése lőn, hogy a Bécsből is elkergetett Spretter Pál előtt nemcsak Buda, hová lelkészül hívatott, hanem egész Magyarország elzaratott ⁷. Azonban Csehországban, hová, a gondnokság alól magát már kiszabadított s Mária ausztriai főherczegasszonynyal január. 13-dika óta valóságos házasságban élő Lajos királyt martiusban követte, értésére jutván: hogy a nagyszebeni polgárok az egyházi személyeket is világi bíróság előtti perlekedésre, saját lelkészöket pedig, az esztergomi érseki helyettes fenytéke

¹ Ugyanazok u. o. és Haner 147—148 l. — ² Seckendorf I, 241 l., és Budai id. h. 72 l. György örgróf lutheranismusát, ekkor még, alaposan nem tudjuk messzebbterjeszteni. — ³ Lehmann Hist. Dipl. Rel. Ev. 2. l. —

⁴ Régi magyar nyelvel. Döbrentei bevezetése a bécsi codexhez, 31—32 l. — ⁵ „Tertium genus Tartarorum est, qui vocantur Bucsakienses, confines seu contermini Moldaviae, quo antiquitus tractus ille Tartarorum Bucsakiensium spectasse dicitur. Oppida et pagos inhabitant, oeconomiae attentissimi sunt. Pluribus in locis Christiani reperiuntur. Illud mirabile, 2 integros pagos in hac terra reperiri, qui puri sunt Hungari catholici, idiomatice hungarico conversantur, et ritum omnem veterem constanter observantes, prouti christianos decet vivunt. Quemadmodum ex aliorum relatione percepi, dicuntur illi singulari providentia (a történeti kútfők egyebet mutatnak) quondam gloriosae memoriae Matthiae Corvini Hungariae Regis in Christiana religione fundati esse, in qua ad haec usque tempora constanter perseverant” mond a 7 évi tatár rabságból kiszabadult Varannai János, I. Leopold császárhoz intézett s neki ajánlott kéziratában. — ⁶ Ribini I, 3 l. — ⁷ Waldau id. munk. 12—13 l.

ellenére, hivatalvesztési fenyegetés mellett, arra szorítják: mi-kép az isteni tiszteletet az ő tetszésök szerint tartsa, sőt Bon-gárt nevű helységökben a papot már önkényesen le is tették, s helyébe, minden felsőbb megerősítés nélkül, mást neveztek, az említett helyettes nyomozásait pedig meg nem engedik, egy-házi büntetéseit nem foganítják, vagy ha igen, a birságot ma-gok számára szedik, — mindezeknél fogva panaszosan járult a királyhoz, hogy az említettek ellenében, kellő orvoslatról gondos-kodni méltóztassék. És a király, ápril. 2-dikán kelt parancsával azon úgy nevezett rendetlenségeket szigorúan elűltotta ¹. Alig lehet kélni, hogy a szebeniek ezen újításai, az egyház átalakítása ügyében Németországban a mult év végével felmerült események viszhangjai voltak; a Luther és követői neve mégis, e parancs-ban, mellőzve van, — mi igen hihetővé teszi: hogy ők, még ekkor, a magyar korona alatt, nyílt sisakkal fellépni nem mertek.

A római birodalom újabb gyűlésén, melly elébb martius 17-dikén, majd, elhalasztva, october kezdetén, Nürnbergben, a Ferdinánd ausztriai főherczeg mint császári helytartó elnöklete alatt megnyitattott, s következő 1523-dik év elejéig tartott, a tudományosan művelt VI-dik Adorján pápa, ki a szent székben X-dik Arszlánt utódul követte, s azelőtt Károly császárnak oktatója volt, a worms-i gyűlés határozatának haladéktalan vég-rehajlását Chieregati Ferencz bíbornok által tüzesebben sürgette ugyan, mert, mint mondá, ama gonoszság fiai, a lutheráno-sok, miként most az egyházi tekintélyeket megtámadják, úgy nem sokára a világiak jószágaira is vetendik szentségtelen ke-zeiket, — és valamint Mohammed, vallása terjesztéseért, főkép

1523:

¹ Haner 150—158 l., utána Pray Hier. II, 218 és Katona XIX, 374-378 l. Ezen királyi parancs kelte mindenütt „Datum Budae feria IV post Domi-nicam Laetare Anno 1522“-re tételik; Katona azonban bebizonyította, hogy Lajos király ekkor Prágában volt, tehát parancsa Budán nem kelhetett. A kelet helye hibás lehet, magát azonban a parancs tartalmát, mint a körülményekkel egyezőt, kétségbe vonni nem tudjuk, sem 1522-nél későbbre nem tehetjük.

a testi kívánságoknak tömjénezett, s több feleségeket venni és azokon tetszés szerint odább adni megengedte, úgy Luther is az örök szüzességi fogadalmakat nemcsak nem kötelezőknek de tilosaknak hirdeti, hogy így a fajtalanságra hajlandó szerzeteseket és apácákat tanaihoz édesgesse ¹. Egyszersmind azonban elismerte: hogy a római egyházba annyi botrányos visszaélések csúsztak be, miszerint annak „főben és tagokban” kijavíttatása immár elkerülhetetlen, s erre magát, főpásztori kötelességénél fogva, felhivatva érzi ². — A rendek, a pápának atyai gondoskodását megköszönték, de száz pontba foglalt panaszokkal álltak elő, azon világos kijelentés mellett: hogy, ha ezeket valamely németországi városban egy év leforgása alatt tartandó közszinaton nem orvosoltatja, közöttök békét és egyetértést ne reményljen. Chieregati véletlen eltávozott a gyűlésről, s az üldözések ideje beállott. György szász herczeg, a szent írásnak Luther által kiadott német fordítását, alattvalóitól elszedette, s azokat kik eltűkolták, keményen megbüntettette. A zárdáikat elhagyó szerzetesek és apácák itt-ott tömlőcz, száműzetés, fejevesztéssel is lakoltak. Brüsszelben július 1-jén két ágoston-szer-

---

¹ „An putatis alio tendere istos iniquitatis filios, quam ut libertatis nomine omni obedientia sublata, quod cuique libuerit, faciendi licentiam inducant? .... An speratis contenturos sacrilegas manus a laicorum bonis, et non omnia potius sibi quae poterunt vindicaturos, qui res deo dicatas, quotidie, vobis praesentibus et videntibus ferunt, aguntque?” — „Considerent Lutherum prope consimili via ad seducendum populum Christianum uti, qua Machometus ille spurcissimus usus .... Machometus plures uxores habendi, et eas pro arbitrio repellendi, aliasque ducendi licentiam concessit; iste ut monachorum et deo dicatarum virginum ac sacerdotum, lasciuiam carnis gestientium sibi fauores conciliet, praedicat vota perpetue continentie etiam illicita esse, nedum non obligatoria.” — ² „Scimus in hac sancta sede, aliquot iam annis, multa abominanda fuisse, abusus in spiritualibus, excessus in mandatis, et omnia denique in perversum mutata. Nec mirum, si aegritudo a capite in membra, a summis pontificibus in alios inferiores praelatos descenderit. Omnes nos, i. e. praelati et ecclesiastici declinavimus, unusquisque in vias suas; nec fuit jam diu, qui faceret bonum, non fuit usque ad vnum.” Legatio Pontificii Oratoris in Conventu Norembergensi Anno MDXXII stb. insunt et grauamina Germanicae nationis iniquissima centum stb. azonkori nyomtatott példány Jancsó Imre udv. tit. gyűjt.

zetes elevenen megégettetett ¹. Lajos király, Csehországból visszatértében, az iglouiakat Morvaország fővárosába Alamóczba magához hívatta, s szigorúan megdorgálta: hogy a hozzájuk menekült Spretter és más hamis próféták szavait követve, a régi hittől könnyelműleg elhajlani kezdtek; Sprettert egyszerűen elzáratta, könyveit, irományait elszedette, s az említett városbelieket komolyan intette, hogy ha meg nem javítják magukat, mint hitleneket fogja őket tekinteni ². Hasonló szigorúsággal bánt a budai főtanoda jeles két tanítójával, Grinäus Simonnal és windheimi Viddel, kiket az evangéliom hirdetése miatt, az országból a tudományok nagy kárára kiűzetett; sőt Grinäust előbb tömlőczre vettette, honnan csak némelly nagytekintetű férfiaknak közbenjárására szabadulhatott meg ³.

Némellyek Szalkay, ekkor még egri ⁴, mások Thurzó Szaniszló alamóczi püspök művének tulajdonítják ⁵, hogy az ifjú király, ki csak imént Csehországban a főbb hivatalokra épolyakat rakott, kik a Luther tanait követték ⁶, hirtelen türelmetlennek kezdte mutatkozni, — mi azonban e körülményt Adorján

---

¹ Seckendorf I, 251—262, 270, 279 l.; Hase 411—412 l. — ² Seckendorf I, 271 l.; Dubrav. Hist. Boi. XXXIII, 311 l.; Katonánál XIX, 389—390 l.; Istváuffy VII, 61 l.; Ribini I, 8 l.; Widder das blind vnd toll verdammis stb. idézett röpirat. — ³ Scultetus Szeverin, Faber Tamás után írja: hogy Grinäus és windsheimi Vid budai tanítók és talán (fortassis) a Mátyás király könyvtárának őrei, 1525 táján az országból kiűzettek. Timon Sámuel az évet 1523-ra teszi. Pantaleon, Hofman és Adam Menyhért Grinäusról azt is megjegyzi, hogy tömlőczre vettetett s csak a nemesség (nobilitatis) közbenjárására szabadulhatott meg. Katona az évre nézve Scultetussal tart. Fessler, önkényesen, az évet 1522-re határozza; közbenjárókul a legelőkelőbb országnagyokat sőt magát Mária királynét is odaállítja, több meséket is beszél. Horváth Mihály barátom a nagyok közt már Thurzó Eleket is megnevezi, az országgyűlésen szónokoltatja; Lányi Károly pedig Grinäust határozottan „a corvini könyvtár őrének” mondja. Mi, Lampe II, 64—65 l. és Ribini I, 3—4 l. szorgalmas összevetése után tovább nem terjeszkedhettünk. — ⁴ Ribini u. o. — ⁵ Schelhorn Amoenit. Litter. IV, 403 l. Spalatini Diarium ad A. 1523, Tóth Ferencz Prot. Ekk. Hist. 124 l. — ⁶ Például: Károly münsterbergi herceget, ki 1522 jun. 29-kén Lutherhez buzdító levelet írt, prágai vágróffá tette; lásd Katona XIX, 369 l. és Seckendorf I, 224 l.

pápa befolyásának nevendékére Károlyra, ez által Ferdinánd és illetőleg Lajosra, s a csak alig széteszlott nürnbergi gyűlés következményének tartani annál hajlandóbbak vagyunk, mert ezen gyűlésen Magyarország részéről Gosztón János győri és Maczedóniai László választott szerémi püspökökkel s Drágffy János főtárnok és Korlátkövy Péter főudvar-mesterekkel, a római hit mellett különösen buzgó s az országos dolgokra már ekkor nagy befolyású királyi személynök Verbóczy István is jelen volt ¹, s Chieregati a birodalmi rendek előtt mondott beszédét, mellyett Lajos királynak ajánlott, sajtó alá épen az ő sürgetéseikre bocsátotta ²; — noha tagadni nem lehet: hogy Szathmáry György april. 7-dikén meghalálozván s helyébe az esztergomi érseki székre majus 6-dikán Szalkay László emeltetvén ³, a Luther követői elleni szigorúbb fellépés hazánkban is azonnal kitört, és a wormszi 1521-diki határozat itt is törvényes erőre emeltetett. A Budára april. 24-dikére egybehívott országgyűlésen t. i. törvény hozatott, hogy „a királyi felség, mint catholicus fejedelem, valamennyi lutheránosokat és azoknak pártolóit, s e feletkezetnek követőit, mint nyilvános eretnekeket s a szentséges szűz Mária ellenségeit, fejevétel- és minden jószágaik elvesztésével büntetni méltóztassék” ⁴.

És e törvénynek már-már annál bizonyosabb fogamat vala szerzendő, mert a pápa, junius 1-jén kelt levelével, a török elleni segedelemnyújtás tekintetéből, melletes követéül, Magyar-, Cseh-, Lengyel-, sőt egész Németországra is, ugyanazon

¹ Kovachich Suppl. ad Vest. Comit. II, 522 l. — ² Megvan e beszéd Jancsó Imre udv. tit. úr gyűjteményében, illy cím alatt: „Francisci Chieregati stb. Oratio habita Nurimbergae in senatu Principum Germaniae, XIII Cal. Decembris MDXII”^o; hol az előbeszédben Chieregati, Lajos királyhoz így szól: „Expostularunt a me Germaniae Principes, et continuis quoque studiis efflagitarunt Oratores Maiestatis tuae, qui Nurimbergae agunt, ut eam orationem aederem, quam pridie in senatu habuissem, non tantum ut laudi vel gloriae meae, quam communi bono consulerem” stb. — ³ Oláh Miklós, Bélnél Appar. I, 39 l. utána Katona XIX, 438 l. — ⁴ Törvénykönyv. Kovach. id. h. 55 l.; Katona id. h. 399 l.

Kajetán Tamás bíbornokot küldvén, kit Lutherrel, a hitjavításnak mindjárt kezdetén, 1518-ban Augsburgban személyesen vitatkozni láttunk, ennek Budán septemb. 5-dikén már valósággal jelenléte után 14 nappal, a király, Minkvicz Miklós, György és Jánoshoz komoly parancsot bocsátott, hogy luzsiczai birtokukból a Luther felekezetét irtsák ki ¹. Azonban, részint Adorján pápának épen ezen időtájban szeptember 16-dikán közbejött halála, s e miatt az új esztergomi érsek megerősíttetésének is elhaladása, részint a Németországot majdan több éveken át feldulandó paraszt-zendülés előjelenetei, a türelmetlenség fogantathatásának újabb gátokat vetettek. És, míg a megürült pápai széket a november 19-dikén elválasztott Medici Gyula, VII-dik Kelemen név alatt elfoglalta, s a birodalmi rendek ugyanezen hónapban újabb gyűlésre Nürnbergbe ismét egybesereglettek ², az, mi Németországon, a tömérdek akadályok s magának Luthernek ovakodó eszélyessége miatt, eddig csak lassú léptekkel haladhatott, a szabadság korlátlanabb hazájában, Schweizban, nyilsebesen hágott tetőpontra. Zwingli, ki 1518-ban zürichi lelkészszé lőn, s a németországi vallásmozgalmakat éber figyelemmel tartá, 1522-ben a konstanci püspököt felszólította: hogy az evangéliom hirdetését ne gátolja s a papok házasodását engedje meg. A püspök bosszúsán válaszolt, és Zwingli a zürichi tanács jóváhagyásával, 1523-diki január. 29-dikére nagy vitát hirdetett; hol 600-nál több egyházi és világi személy jelenlétében, 67 pontban, az egész hitalap és külső szertartási megjavítás elveit, Luthernél sokkal határozottabb, egyszerűbb, s könnyebben felfogható modorban adván elő, az úgynevezett schweizi vagyis helvét hitvallás talpkövét megvetette ³. — Főbb állításai következők voltak: „Mindazok, kik

---

¹ Katona u. o. 410—411 l.; Seckendorf I, 278 l. Miután a pápa megbízólevele Kajetán számára csak junius 1-jén kelt, s így ő ezen nap előtt Magyarországon mint követ jelen nem lehetett, nyilván hibás vélemény az: mintha a lutheránosok ellen a szentgyörgynapi országgyűlésen hozott törvények főszközlője ő volt volna. — ² Seckendorf I, 287 l. — ³ Hase 422 l.

azt mondják: hogy az evangéliom az egyház jóváhagyása nélkül semmi, tévelyegnek s csúfolkodnak isten ellen ¹. Az evangéliom öszvege pedig röviden abban áll: hogy a mi urunk Jézus Krisztus igaz fia istennek; nekünk az ő mennyei atyjának akaratát kijelentette; bennünket, ártatlansága által, a haláltól megváltott, és istennel kibékített. Ezért, az üdvességhez, mindazok közt, mellyek valaha voltak, vannak és lesznek, egyedül való út a Krisztus. Ki más ajtót keres vagy mutat, az tévelyeg, az lélekgyilkos, az tolvaj ². — Az evangéliomból tanulni meg: hogy az emberi tanok és állítások az üdvességre semmit sem használnak. Onnan tanulni meg: hogy Krisztus, ki egykor magát feláldozta, minden hívők bűneiért elegettevő örök és igaz áldozat; miből világos: hogy a mise nem lehet áldozat, hanem csak emléke az áldozatnak, és biztosítéka azon megváltásnak, mellyett Krisztus irántunk bizonyított ³. Onnan tanulni meg: hogy Krisztus egyetlen közbenjáró köztünk és isten közt, s hogy isten, nekünk az ő nevében mindent megad; honnan következik: hogy e földi világon tul, rajta kívül semmi más közbenjáróra szükségünk nincs ⁴. Onnan tanulni meg: hogy ha egymásért imádkozunk, azt olyképen tegyük, miszerint bízunk: hogy, egyedül Krisztusért, nekünk minden megadatik. Onnan tanulni meg: hogy Krisztus e világi vagyont és dicsőséget megvetette; hogy mit isten nem parancsolt, annak teljesítésére egy keresztyén sem köteles; hogy bármelly ételt, bármi időben enni, szabad; hogy istennek semmi sincs inkább ellenére mint a képmutatás, tehát mindazok, kik magokat az

---

¹ „Alle, so reden: das Euangelium sei nichts on die bewernüss der kirchen, yrrendt vnd schmechend Got.“ — ² „Dannenher der einig weg zur seligkeit Christus ist, aller die ye warend, seind vnd werdent. Welicher ein and ere thür sucht, oder zeygt, der yrret, ja ist ein mörder der seelen vnd ein dieb“ — ³ „Darauss ermessen wurt: die mess nit ein opffer, sonder des opffers ein widergedechnüss sein, vnd sicherung der erlösung dy Christus vns bewissen hat.“ — ⁴ „Das uns got alle ding wil in seinem namen geben; darauss entspringt: das wir vsserhalb diser zeyt, keines mitlers dörffent, dann sein.“

emberek előtt szépítik, durva képmutatók, eszelősök; és hogy mit isten megengedett, avagy nem tilt, az helyes, — miért is a hazásság minden emberhez egyaránt illő, sőt azok, kiket egyháziaknak neveznek, vétkeznek: ha bensőleg jól tudván, hogy isten tőlök a megtartóztatást megtagadta, magokon házasság által segíteni mégis elmulasztják ¹. — Az egyházból-kirekesztés egyes embernek hatalmában nem áll, hanem magának az egyháznak, azaz: összesen mindazoknak, kik ezt méltó büntetésül tekintik, az egyház órével, azaz a lelkészszel együtt. — Krisztus tanaiban s tetteiben, egyedül a világi hatalomnak van alapja s erőssége; miért is ennek, mindaddig, míg olyt nem parancsol, mi isten ellen van, minden keresztyén engedelmeskedni tartozik, kivétel nélkül. — Az igazán könyörgő, lelkében s bensőleg fohászkodik istenéhez, minden külső láрма s mutogatás nélkül; képmutatók cselekszenek úgy, hogy az emberektől láttassanak ². — Halált szenvedjen inkább az ember, hogysen keresztyén felebarátjának bosszúságot s gyalázatot tegyen. Nem lehet pedig nagyobb bosszúság, mint a lelkészekről a törvényes felséget megtagadni, ellenben a rimákat pénzért megengedni ³. — A bűnt csak isten bocsáthatja meg ⁴, egyedül Krisztus Jézusért. Ha tehát bűnünket a papnak, vagy embertársunknak meggyónjuk, azt ne megbocsátás hanem tanácskérés végett tegyük. — Tisztító tűz, túl e világon, nincs. A megholtakra váró ítélet, egyedül isten előtt van tudva ⁵; és minél kevesebet engedett ő erről tudnunk, nekünk annál ke-

---

¹ „Das alles so got erlaubt oder nit verboten hat, recht ist; dannether die Ee allen menschen zymmen erlernet wurd. Das alle die man geistlich nenet sundent, wen sy innen worden seind, das inen got reynigkeit halten abgeschlagen hat, sich nit mit der ee verbüent.“ — ² „Ware anbetter rufend got im geist vnd warlich an, on alles geschrey vor den menschen. Gleissener thund ire werck das sie von den menschen gesehen werden.“ — ³ „Grösser vergernüss weyss ich nit, dan das man den paffen ceweiber haben nit nachlasst, aber Huren haben vmb gelts willen vergundt.“ — ⁴ Got lesst allein die sund nach.“ — ⁵ „Kein fegfeuer nach dissien zeyten. Das vrtel der abgescheydenen ist allein got bekannt.“

vesbbé kell utána vizsgálódnunk. — Kegyelmért imádkozni istenhez, a megholtakért, lehet, ámbár nem szükséges, csak helyhez és időhöz kötve s pénzért ne történjék. — A szent írás egyedül olly lelkészeket ismer, kik isten szavát hirdetik; ezek iránt tiszteletet parancsol, azaz: testi eledelt szolgáltatni számukra. — Azt, ki halála óráján, vétségét elismeri, büntetésekkel zaklatni többé nem kell, hanem engedni: hogy csendesen meghaljon; ki el nem ismeri, azzal isten fog tudni maga rendé szerint bánni, testét tehát bántalmakkal illetni, szinte nem kell. — Végre, ki ezek vagy ezekenfelül az egyházi díjak, tizedek, keresztleetlen csecsemők, és bérmlás felől kívánna vitatkozni, álljon elő, de ne álokoskodásokkal vagy emberi agyrémekkel, hanem a szent írás birói szavával ¹; hogy így az igazságot vagy megtalálni, vagy ha, miként hihető, már megtaláltatott, fentartani lehessen ². stb.

A körülmények illy öszszefüggésében történt, hogy Lajos király, látván: mikép a Luther tanai, minden elleneszközök daczára, az ő birtokaiban is terjednek, 1523-diki december 27-dikén Budán tanácsot tartott, s ennek határozatából a pápa követét felszólította: segítsen a dolgon. Mire ez azt felelvén: hogy ha a király tőle a világi karhatalmat meg nem vonja, ő fog tudni segíteni, — Lajos, tudtára adatá: miszerint részéről két nap alatt olly rendelkezések fognak tétetni, melyekből mind azon követ, mind az egész világ is megláthatja, hogy a magyar király, egész országostul, a leghűbb keresztyén, s legnagyobb engedelmességgel viseltetik az apostoli szent székhöz ³.

¹ Hy vndernem sich keiner zu streitten mit sophisterey oder menschen tandt, sonder komme di geschriffte für ein richter zu haben. — ² Azonkori nyomtatott példány Jancsó Imre udv. titoknak úr nagybecsű gyűjteményében, illy czím alatt: Artickel, so herr Ulrich Zwinly auff Dornstag vor Lichtmess Anno M. D. XXIII öffentlich disputirt, vud mit der Ewangelischen warheit behalten hatt stb. Zürich. — ³ Guidotto Vincze tudósítása 1523 dec. 28-ról, Sanudonál XXXV köt. lásd Firnhaber „Vincenzo Guidotos Gesandtschaft am Hofe K. Ludwigs von Ungern 1523—1525, 39 l.

Ezek folytában, Erdélyben — hol a szászok közt a római egyház tekintélye mind alább és alább szállott, a régi szertartások elhanyagoltattak, megvették, s a papok ellen keserű gúnyiratok szórattak, — a szebeni lelkész Huét, deákosan Pileus vagy Pilades Márton szép művészeti- és egyházi jog-tanár, az említett gúnyiratok névtelen szerzőit a káptalani törvényszék eleibe idéztette, s miután meg nem jelentek, 1524-diki január. 19-dikén, a lemplomajtókra függesztett hirdetmények által, egyházból-kirekesztési büntetéssel s különböző fenyegetésekkel sujtotta¹. És majd, rövid idő múlva, még keményebb rendeletek következtek.

„Miután e napokban — mond a fennérintett VII-dik Kelemen pápa, Lajos Királyhoz azon hó 22-kén kelt levelében — nekünk hírül hozaték, mi fölségedhez közelebb lévén, előtte ismeretesb is lesz, hogy t. i. Németországban az eretnekek vakmerősége által támasztott lázongások naponként nagyobb és nagyobb erőt vesznek, ezeknek elfojtása tekintéből, és miszerint aztán neked s országodnak annál bizonyosb védelmet eszközölhessünk, tisztos atyánkfiai a római szent egyház bíbornokainak tanácsából elhatároztuk: hogy oda, mellettes követünkül, Campeggio Lőrincz bíbornok kedves fiunkat, miként felséged előtt is tudva lehet, azon tartomány szokásaiban jártas, jeles ildomú és tudományú, s rokonaid: a császári felség és az ausztriai főherczeg által méltán igen kedvelt férfit, küldjük; főként azon nézettől vezéreltetvén: hogy ama vitéz nemzet kebelében békességet eszközölvén, ugyanattól a te, mi, és szent hitünk ellenségeinek leendő ellentállásra, nemcsak, de ezeknek tekintélyünk s rokonaid segedelme általi viszszaüzésére s elosztatására, elegendő szilárd véderőt szerezzünk. Elménkben forgatván pedig mindezeket, eszünkbe ötlött: mikép a te országod és az említett tartománybeli követséget, mind az érzelmeknek

¹ Seivert Beyträge zur Religionsgeschichte von Hermannstadt, Ungr. Magazin IV, 165—167, és 171 l.

öszhangzása, mind az ügynek csaknem közös volta miatt, ugyanazon személyben egyesíthetnők; különösen, miután a te országod bátorsága, niajdnem egyedül amannak csendességétől függ, s a fegyvert amott kell előbb lebékiteni, hogy aztán neked lehessen védelmedre fordítani, — Campeggio bíbornokot pedig, e két szempont öszszesítésére alkalmasnak, egy-szersmind felséged előtt kedvesnek s becsületben lenni tudjuk. Mindezen okoknál fogva, szent Sixtusról címzett bíbornok (Kajetán) kedves fiunkat, ki nálad eddig követünk volt, s kire immár itten nagyobb szükségünk van, magunkhoz szólítandónak, ... és, hogy királyi udvarod egészen követünk nélkül ne maradjon, a követség ügyébe avatott, nemes nemzetségű, még nemesb erkölcsű, jeles tudományú és hűségű, a császári felség iránt ismeretes hódolattal viseltető, s azon bíbornokkal ottmulatingató Burgio János-Antal sziczipiai báró kedves fiunkat tartottuk felségednél hagyandónak; ki a felséged méltóságát és javát munkálja, s innen a mi parancsainkat, amonnan az említett Campeggio bíbornokéit vévén, azokat végrehajtsa" stb ¹.

A pápa és Campeggio ekkénti egyesült törekvései következtében, ugyancsak január. végén, Sléziába, a lutheránosok ki-üzésére, királyi biztosokul György brandenburgi örgróf és Móré Fülep pécsi püspök küldettek ². Február. 26-dikán Mild János nagyszebeni tanodakormányzó s szépművészetek mestere, a káptalan eleibe hivatott, s az ellene támasztott eretnekségi gyanu alól csak maga-igazolása által menekülhetett meg ³. Martius 9-dikén pedig, viszhangzásául a szomszéd Ausztriában Ferdinánd főherczeg által ezelőtt épen egy évvel, 1523-diki martius 12-dikén kiadott rokontartalmú hirdetménynek ⁴, íme komoly királyi parancs ment nemcsak Erdélybe, a nagyszebeni és brassai városi tanácsokhoz, de kellő változtatásokkal Magyarország törvényhatóságaihoz is:

¹ Ribini 11—13 l. Smith Ep. Agr. II, 232 l., utána Katona XIX, 421—428 l.
— ² Guidotto tudósít. 1524 jan. 31-ről, és mart. 6-ről; Firnhabernél 40—42 l.
— ³ Seivert id. h. 172 l. — ⁴ Waldau 20—23 l.

Lajos isten kegyelméből Magyar- és Csehország királya stb. Nem minden lelki kedvetlenség nélkül értettük: hogy az apostoli szék által, az egyházból, követőivel együtt, már rég kirekesztett bizonyos Luther Mártonnak szentségtelen tanai, az emberek elméjét mindenfelé annyira megvakították, miszerint az evangéliumi igazságot és szent atyák szerzéseit odahagyván, az ő tudományát és írott könyveit nálatok mindenki nyilván kézenforgatja, olvassa és hiszi. Melly Luther Márton állításai s könyvei mtután magával az igazsággal ellenkeznek, és, mint mondók, az apostoli szék által is már régen kárhoztatvák, szerfelett nehezen vesszük: hogy azon könyveket már ti is, miként polgártársaitok, kereskedőitek, és ezen városunk egyéb lakosai, adni, venni és forgatni kezdteték. Minthogy pedig mi, néhai elődeink a boldogult magyar királyok nyomdokait követvén, keresztyén hitünket s vallásunkat, nehogy az a kárhozatos eretnekek által megtámadtassék és fertőztessék, ezen országunkban s annak alávetett részeiben ¹, mindenütt, sértetlenül fentartani kötelességünknek ismerjük, — akarjuk, és hűségteknek ezenel, miden jószágaik elvesztése alatt meghagyjuk és parancsoljuk: miszerint e levelünket vévén, az említett Luther Márton állításait, koholmányait s könyveit, mint kárhozatosakat, mind ezen Nagy-Szeben városunkban, mind a többi alattvaló helyeken is, azonnal, utcán- és házonként felkerestetni, a találtakat nyilvánosan megégettetni, aztán közhirré tétetni tartoztatok: hogy bármilly állapotú ember legyen is, azon tanokat, állításokat s könyveket adni, venni, olvasni vagy forgatni, minden jószágának elkobzási büntetése alatt, senki se merje; máskülönben nektek ismétleg komolyan meghagyjuk: hogy a pártosokat és ezen parancsunk áthágóit, ba kik találtnának, nektek e részben ezennel adatott királyi teljes hatalmunknál

¹ Ez és az alább következők mutatják: hogy ezen parancs főként Magyarország törvényhatóságaihoz volt intézve.

fogva, az említett büntetéssel büntessék meg. Másképp semmi esetre ne tegyetek; ezen levelünket pedig, elolvasás után, az előmutatónak visszaadjátok. Kelt Budán, Örvendj vasárnap utáni legközelebbi szerdán, az úr 1524-dik esztendejében ¹.

Campeggio épen ezen időtájban, martius elején érkezett meg Nürnbergbe, a vallás ügyében mindkét részről elkeseredéssel vívó birodalmi rendek közébe. A városba bemenete alkalmával, sem a bíbornoki kalapot feltenni, sem az apostoli keresztet maga előtt vitetni, sem áldást osztani nem mert; nehogy a már csaknem általában Luther tanaihoz szító nép által kigúnyoltassék. A X-dik Arszlán pápa hirdetményét s a wormszi gyűlés határozatát fogamatba vétetni sűrgette. És a rendek, lármás vitatkozás és kölcsönös ellenmondások közt, ápril. 18-dikán megállapíták ugyan, hogy az említett határozat megtartassék, de hozzávetették e záradékot: „a mennyire lehet”; s a mellett, hogy a gúnyiratok és képek terjesztését, miként általában a könyvsajtó visszaéléseit korlátoztatni rendelték, újlag szabályul tették: miszerint mielőbb egyházi zsinat gyűjtessék, ez iránt a jövő mártonnapi Speierben országgyűlési tanácskozás kezdessék, s azalatt az evangéliom és isten ígéje, az egyház által helyeselt írók magyarázata értelmében, minden zaj és botrány nélkül hirdettessék. — Ezen eredménynyel, sem Campeggio, sem a vele egy szándokban lévők, megelégedve nem voltak; miért is a bíbornok, július 7-dikén, Regensburgban, Ferdinánd főherczeggel, a salzburgi érsekkel, Vilmos és Lajos bajor herczegekkel s 9 püspökkel, külön gyűlést tartott; hol az egyházi

¹ Haner 160—162 l., Lampe 59 l., Lehmann 3—4 l., és Katona XIX, 390—392 l. 1523-diki május 2-dikára teszik e királyi parancs keltét, de miként a jeles Seivert (id. h. 175 l.) már rég megjegyzé, ez nyilvános hiba, és pedig Páriz Pápai hibája. Seivert ezen megjegyzésén felül, a Szalkay által auguszt. 15-dikén kiadott, ezzel sok helyütt szóról szóra egyező, alább következő levél is kétségkivülé teszi: hogy az a hitelesebb példány, melyet Schmitth Episc. Agrien. II, 226 l. és Seivert id. h. 173—175 l. közölt s mely utóbbit itt mi is követtünk. Igazolja e királyi parancsnak 1524-ben keltét Guidotto is 1524-diki júl. 27-dikén kelt tudósításában, Firnhab. 46—47 l.

rend számára új szabályt alkotott, a szakált és hosszú haját, színes tarka ruhát, fegyverhordást, zsarolásokat, részegeskedést, ágyastartást stb. eltiltotta, az ünnepek számát megkevesbítette, a püspököknek évenkénti zsinattartást parancsolt s a Luther felekezete ellen szoros szövetségre lépett ¹; azon hó 15-dikén pedig, Károly császártól szigorú parancs érkezett, mellyben a birodalmi rendek fennebbi határozatait neheztelve veszi, a Speierbe kitűzött gyűlést eltiltja, és Luther ellen, „ki édes mérgével mindenkit befertőztetni s Mohammednek hatalmára vergődni törekszik“, a wormsí rendelvényt feltétel nélkül teljesíttetni kívánja ². — Ezeknek következtében, Ausztriában Tauber Gáspár bécsi gazdag és előkelő polgár, azon állításaért: hogy az úr-vacsorájánál a kenyér és bor a megszentelés után sem változik át Krisztus valóságos teste és vérévé, az eretneknyomozó bíróság által augusztusban arra ítéltetett: miszerint ezen állítását, a szent István temploma előtt, nyilvánosan vonja vissza, aztán, három vasárnap, miután elébb minden pénteken kenyéren és vízen böjtölt s három szegényt megvendégtelt, a

¹ „Singulari cura intendat quisque praelatus, ne hi quibus praeest, in sacris ordinibus constituti, vestes varii coloris, velut virgatas et fimbriatas deferant, sed longis atque talaribus utantur, Nulla arma induant, nisi itinerantes, barbamque et comam non nutriant .... a crapula et ebrietatibus, omnique ludo a jure prohibito, ... abstineant stb. Conuiuium presbiterorum quae in exequiis et fraternitatibus publice in tabernis hucusque exhibita sunt, prorsus abrogamus.... Porro ne et ipsi videantur pecuniae aucupiam magis quam salutis apimarum studium amplecti ... constituimus et ordinamus ut deinceps confessor absolvere laycos ... a quibuscunque peccatis ... (possit) stb. Sacerdotes concubinari, incontinenterque vitam agentes, canonum penis in ordinem redigantur, nulla consuetudine eis, nulla conniuentia immo damnosa praelatorum negligentia patrocinante stb. Priscum synodorum morem renouare cupientes statuimus et ordinamus, vt singulo anno saltem synodus dioecesana oportuno tempore, a singulis Episcopis celebretur, cum potioribus prelatis, decanis ruralibus, virisque dignis” stb. Constitutio ad remouendos abusos, et Ordinatio ad Cleri vitam reformandam, per... D. Laurentium ... Cardinalem ... nuper Ratisponae edita; azonkori nyomtatott példány Jancsó Imre udv. tit. gyűjteményében. Ugyanott megvan német példánya is. —

² Maimbourg és Seckendorf I, 286—292 L

mise alatt, az említett templom ajtajában, bűnbánó-ruhában, nyakíba-akasztott kötéllel, hajadonfővel s meztláb, kezében égő gyertyát tartva álljon, esztendei fogságot szenvedjen, a török háborúra bizonyos öszveget fizessen, minden perköltséget megtérítsen, s míg él, nyakában, láthatólag, keresztet viseljen, — minekutána pedig őt e méltatlan meggyaláztatásra venni nem lehetett, septemb. 17-dikén a Stubenthor melletti orgoványon feje vétetvén, megégettetett ¹. És ezekkel öszhangzólag nálunk, julius végével, egy szerzetes, ki Luther tanait német nyelven hirdette, elfogatott ², — az esztergomi érsek pedig, kiegészítésül azoknak, mik a király martius 9-dikén kelt fennebbi parancsából kimaradtak, a nagyszebeni és brassai dékánságokhoz, auguszt. 15-dikén kelt rendeletében, ekképen szólt:

„László, isten könyörületéből az esztergomi egyház érseke és azon hely örökös grófja, Magyarország főáldozárja és született követe, a királyi felség legfőbb titkos kanczellárja stb. A mi esztergomi hatóságunk alatt álló szebeni s brassai dékánságokban bárhol létező, általunk kedvelt, tisztos és tiszteletes dékánoknak, s megyés-egyházak lelkészeinek, miként helyeteseiknek, az úrban üdvét s alábbi parancsaik iránti szigorú engedelmességet! Tudjátok meg, hogy hiteles tudósításokból, nem csekély lelki fájdalommal s kedvetlenséggel értetük, miszerint dékánságaitok, papsegyéitek s lelkészségeitek körében, némelly ³ egyházi mint világi mindkét-nembeli személyek találtnak, kik a sátán unszolásából, bizonyos Luther Mártonnak, az apostoli szent szék által, szerzőjök s köve-

¹ Waldau 24—28 l. Elő van adva e történet egy külön röpiratban is. —

² Guidotto tudósít. jul. 27-ről 1525, Firnhaber 46—47 l. — ³ Világosan „quomodo essent nonnullae personae” áll a Seivert által közlött példányban is, és mégis ő egykét lappal előbb (172 l.) ezt mondja: „Der Erzbischof beklaget sich darinnen, dasz sich in ihren Kirchsprengeln viele Personen beiderley Geschlechts befänden, welche Luthers verdammte Lehre billigten.”

tőkkel együtt, már rég kárhoztatott szentségtelen s istentelen eretneki tanait vallani, jóváhagyni, hirdetni, terjeszteni, védelmezni, és, mi iszonyatosb, azon apostoli szent szék s az egész egyházi rend csufságára és gyalázatára, bizonyos dalokat készíteni, azokat szentségtörő ajkaikkal énekelni; a hívek társágából kirekesztett-, és dögleletes juhokként, nehogy az egész aklot befertőztessék, elkülönöztettek, az isteni tisztelet és egyházi szentségbeli részesülésre bocsátani; isten papjait, kiknek szolgálata által keresztyének vagyunk, gonosz bűnfertőkné, becsületlen embereknek nevezni, életök ellen orgyilkosokat fogadni; böjti napokon, a keresztyén jó szokások és szent atyák tilalmai ellenére, húst, sajtot, tojást, vaját, tejes ételeket enni; az egyházi törvénykönyvet ördögök cselének és koholmányának, nem pedig isteni szellem sugalmának, állítani; az egyházi hatóságnak teljes eltöröltetését sürgetni; az ajánlatokat az úr oltárára szükségteleneknek, a gyónást, mi a bűnbánat főrésze, mellőzendőnek, az egyházi rend kiváltságait eltörölendőknek mondani, és több ilyenemű s ezekhez hasonló szörnyűségeket, káromlásokat szórni; az említett Luther Márton tévelygései s eretnekségei felől kiadott könyveket s értekezéseket pedig adni, venni, olvasni és tartani, megátalkodva és szentségtelenül mérészkednek; mik miatt, világosan a mi szentséges urunk VII-dik Kelemen pápa által, ellenök már rég kimondott nagyobb kirekesztési ítélet büntetése alá estek. — Minthogy pedig mi, az illy dögvészes eretnekségeket kiirtani, kitépni, s a hívek határaiból kihányoi, lelkipásztori kötelességünknel fogva tartozunk, nektek, fennérített urak, egyenként mint összesen, a szent engedelmesség erejével, s az apostoli levélben kifejezett és hirdetett nagyobb kirekesztési ítélet büntetése alatt, szigorúan meghagyjuk és parancsoljuk: miszerint e levelünket vévén, tüstént, és valahányszor s valamikor ennek értelmében megfogtok, vagy valamelyiktek meg fog kerestetni, minden vasárnap s ünnepen, egyházaitok vagy zárdáitok s kápolnáitokban, midőn a néptömeg isten igéjének hallgatására összegyűl, a pap-

megyéitek s dékánuságaitokban lakozó bármely rendű, rangú, állapotú s tekintetű egyházi mint világi mindkét nembeli személyeket, együtt és egyenként, szinte az imént- említett apostoli levélben kifejezett nagyobb kirekesztési s kárhoztatási ítélet büntetései alatt intsetek s szólítsátok fel: hogy a Luther és követőinek fennérített tévelygéseit, eretnkségeit, állításait, s isten és emberek elleni káromlásait, kimondani, vallani, dicserni, jóváhagyni, tanítani, énekelni, védelmezni és hirdetni. a tévelygéseik felől megjelent könyveket, értekezéseket, adni, venni, olvasni és tartani, vagy az azokat adók, vevők, tanítók, vallók és tartókat segedelemmel, tanácscsal avagy kedvezéssel gyámolítani, sem titkon vagy nyilván, sem közvetve vagy közvetlenül, sem semmimásképen ne merészeljék, — miként ezt, a szebeni és brassai város és kerület polgármestereinek s lakosai egész községének, a mi kegyelmes urunk, fenséges Lajos magyar- és csehországi király úr is, mind levelei mind különös küldöttei által komolyan meghagyta s parancsolta. — Luthernek és követőinek ilyenemű dögvészes tanokat tárgyazó fennemlített könyveit és értekezéseit pedig, bárhol találják, minden haladék nélkül szaggassák össze, s égessék meg. Miket ha tesznek, s ebbeli üdves parancsainknak engedelmeskednek, jó; különben, megyés egyházaitok, zárdáitok s kápolnáitokban, a néptömeg előtt, minden vasárnap és ünnepen, nyilvánosan, érthető fenszóval nyilatkoztassátok, hirdessétek, jelentsétek, s mások által is nyilatkoztattassátok, hirdettessétek, jelentessétek ki: hogy mindazok, kik e részben vétkeseknek találhatnak, öszszesen mint egyenként, s mindkét nemből, az apostoli levélben a pártosok és makacsok ellen, mint már mondva volt, rég hirdetett kirekesztési és kárhoztatási ítélet büntetése alá esnek; ezen kihirdetéstől és jelentéstől mindaddig meg nem szünnének, míg az illy pártosok és makacsok, szívökbe szállván, ebbeli parancsaink- vagyis inkább apostoli parancsoknak, sükeresen nem engedelmeskednek, s alkalmas feloldoztatási módokról önmagok nem gondoskodnak. És mindezek

után, illetén intés, nyilatkoztatás, hirdetés és jelentések rendét s mindazt mit a fennelősoroltakban cselekesztek, nekünk, szokottkép, lelküismeretesen írjátok meg. Kelt Budán, nagybaldogasszony napján, az úr 1524-dik esztendejében.

*Ujlakt Ferencz tiloknak;
parancsra írta alá" ¹.*

Hatod nap, auguszt. 21-dikén, a szepesi prépost, lomniczai Horváth János emelt szót, saját alárendelteihez, a leg-tulzottabb, dagályos kifejezésekkel; miként következik:

„Lomniczai János szepesi prépost, apostoli jegyző, az említett hely választott rendes főpásztora; egyházunk tisztos és szerény káptalanjának, a felső- és alsó-hernádi, felső- és alsó-poprádi, dunajeczi és lublai 24 királyi társulat tisztos idősb-jének, alidősb-jének, s a szepesi egyházi hatóság minden más, világi és szerzetes áldozó-papjai, lelkészei, allelkészei, kormányzói, káplánjai, helyettesei, oltárnokai és hitszónokainak, együtt mint egyenként, üdvét, és az úrban őszinte szeretetet! Higyétek el, hogy a lutherános pártoskodást, melyhez most a keresztyének nagy része, minden érett megfontolás nélkül vakon rohan, önmerészsége volt már tegnap, és — ha istennek úgy tetszik, ha haragjának ostorát kezemben elfordítja — lesz, nem kétljük, jövődre is, elvesztetve ragadandó; mert örökké haragudni, vagy könyörületességéről megfeledkezni az, kinek könyörülete minden műveire kibat, nem fog; — sem az eretnekségi fergeteg viharos hullámai által csapkodott egyházat hajótörésnek nem bocsátandja, ki azt erős sziklán építtetni s annyi ezer mártir vérével felszentelteni akarta. Milykép is tarthatná fel soká magát ezen dögvészes nyavalya, mely azon egyházat, Krisztus szeplőtlen jegyesét, az utálatos fertelmek annyi kazlaival bemocskolta?! Ezen hitszakadás felei ugyanis, a jámbor keresztyének kegyes szívzeit, öldöklő szó-

¹ Schmitth Episc. Agrien. II, 227; Katonánál XIX, 441—445 l.; közli Seivert is, némi különbözőségekkel, Ungr. Magazin IV, 175—179 l.

noklataikkal marczongolva, a szentséges misét, mint valamelly borzasztó iszonyúságot, hallatlan merészséggel gyalázzák, s miszerint eltörölhessék, olly szemérmetlen szavakkal köpdösik, hogy azokat szégyen nélkül elő sem adhatni; az egyházi szentségeket kényők szerint elvetik, a has tenyészetét pedig elannyi dicséretekkal magasztalják, hogy már-már a szűzi tisztaságot is kárhoztatni látszanak, s az apácák és barátok zárdáit csak azért kívánják felnyittatni, hogy szüzességi fogadását megtörni, a szerzetet odahagyni, s házasságra lépni, mindenkinek szabad legyen, — a nősülést, féktelenségökhöz képest, papoknak is megengedvén; a mi urunk Jézus Krisztus feszületét s a szentek szobrait, főként pedig, kiről a hajdani énekeket és magasztaló könyörgéseket, mint szentségsértőket, tilosaknak állítják, isten anyját, a boldogságos szűz Máriát, lerontatni, elhamvasztatni, hitetlen ajakkal kiáltják; a pápát, püspököket, lelkészeket, szerzeteseket, istennek szentelt szűzeket, s az egész papi rendet, miszerint a világiak előtt annál gyűlöletesbökké tegyék, s az egyházat megdönthessék, tömérdek gyalázattal illetik, és minden ok nélkül, ocsmány becstelenségekkel rágalmazzák; a királyokat, fejedelmeket, és minden felsőbbsegeket, kiket pedig az apostol, még ha rosszak volnának is, tisztelni parancsol, káromló szitkokkal sértegetik; és, midőn a bűnöket, melyektől az egész világ hemzseg, korbácsolni akarják, a szertartásokat, mint fölöslegeseket, lecsonkázzák, s mindent az apostoli hagyományok szabályához alakítani ügykeznek; az egész keresztyén hit hajdani őszinteségét és vallásosságát összetiporják, miszerint így, az emberi rendelkezéseket eldobván, helyökbe egyedül az evangéliom tanait állítsák; a törvények s egyházi szabványok parancsait eltörlik, s a keresztyén szabadság ürügye alatt magoknak kény és tetszés szerint mindent megengedvén, az egyházi mint világi hatalmat s fegyelmet egyaránt pajzánul megvetik; az elégtételt, gyónást, tisztító-tűzet, bűnbánatot, böjtöt, könyörgési órákat s más kegyes intézkedéseket, szentek pártfogását, lelkekről-megemlékezést, bűnbocsánatot,

mint emberi észszüleményeket, pusztá hasztalanságokat s csupán pénzhorgászatokat, kigúnyolják. Illyképen megbontván tehát a dolgok rendszerét, az urak iránti engedelmisséget elenyészlik, felekezeteket alkotnak, lázadásokat eszközölnek, s eget és földet egybekeverve, mindent felzavarnak; és mégis, mindezek, bár a legnagyobb istentelenségek, szörnyűségek, s képtelenségek miatt minden keresztyén által megutálandóknak látszanak, megátalkodott pártolókra találunk, — nemcsak a világiak, de, mit iszonyú fájdalom nélkül nem említhetünk, a szerzetesek szintúgy mint a többi egyháziak közt is; kik rendőkről s fogadásukról megfélemlítve, azokat, mint valamely szentségeket, s szent lélek sugallatait, mind magok nagy buzgalommal követik, mind a néppel is elhítetik, így ezt, szárandó áldozatul, a kárhozat feneketlen mélységébe süllyesztik; részőkről pedig, a Luther tudományához olly hanyathomlok robannak, hogy mit Luthertől hallanak, azt mind evangyéliomnak gondolják, sokan pedig, kik főnökük tanait nem is látták, vagy, ha látták, nem értik, azoknak nem igazsága hanem kivívása mellett, részeges dombérozások és poharozások közt, vastag tudatlanság s lármás kiabálásokkal, megátalkodva harcolnak, noha tudják: hogy ezen új vallás által, sem magok, sem mások, jobbakká csak egy hajszálnyival sem, sőt a nagy vétkezhetési szabadság miatt, sokkal rosszabbakká lesznek. — Nem kell azonban kétleni, hogy a nyomorúságok eme halmaizait reánk, kik különben is számtalan csapásoknak vagyunk szakadatlanul kitéve, a mi bűneink nagysága hozta; miszerint az úrtól, ezen vallásbeli véstetjes egyenetlenséggel még súlyosabban veressünk, és kik a test világi gyötrelmein nem okúlunk, istennek rettentő de igazságos ítéletéből, lelkünk borzasztó halálában a mindenható karját érezzük, s az eretnekségi hitlenség mérge által meggyilkolva, nyomorúan a kárhozat feneketlen poklába rohanjunk. Mi tehát, miután látjuk, hogy ezen útálatos dögvész, ragályának fertelmét naponként tovább lövelli, s pusztításaiban ereje annyira növekszik: miszerint immár

a választottak is tántorogni látszanak, és a tüzet még azok is fűjják, kik e rakonczátlan dühöngési szabadosságot megzabolázni tartoztak volna; vallás iránti buzgalmunktól s lelkipásztori kötelességünkől indítatva, a dolgot tovább el nem nézhetjük, el nem hallgathatjuk, — félvén, nehogy az úr majdan a pásztor kezéből kérje számon juhainak véré! Ezért, miszerint illetően befertőztetésekben, veszteglésünk által mi is résztveteknek ne láttassunk, egyszersmind az apostoli parancsoknak, vagyis az apostoli szék s a királyi felségéinek, miként tartozunk, engedelmeskedni, és magunkat az igaz egyházhoz alkalmazni akarván, — benneteket, öszszesen mint egyenként, a mi urunk Jézus Krisztus kinszenvedésére kérünk, az ő igaz és retentő ítéletére emlékeztetünk, főpásztori hatalmunknál fogva atyáilag intünk és buzdítunk, s nektek, a szent engedmesség erejével szigorúan és világosan meghagyván parancsoljuk: először is, hogy magatok és a nép ájtatos fohásaival, a könyörületes istennek buzgóan imádkozzatok, miszerint a fennebb-elősorolt gonoszok kútfejét, t. i. a mi bűneink tömlőjét rólunk levévén, haragjának ostorát is szánakodólag elfordítsa, a keresztyén fejedelmekről s a viharok szélvesztől hányatott egész egyházzal üdvesen gondoskodjék, békességet adjon, s fiának drágálatos vérében megváltatott népét, szent lelkével éleszsze, a hit egységére vezérelje, az elveszés örvényétől könyörületesen megmentse; aztán, — és e részben nemcsak az áldozó papokat, de a fel nem szentelt mindkét nembelieket is, együtt és egyenként felszólítjuk — hogy, azon gondviselésekre bízott népet, üdves intéssel s a tudomány igéivel, nem pedig szitkozódási dühöngéssel, bírjátok reá: hogy a fennemlített Luther tanait, ezentul, magánosan vagy közönségesen hirdetni, tanítani, vagy vitatás alá venni, semmikép se merjék; de ti se merjétek, és egyházaitok, lakásaitok vagy gyűléseitekben, hasonlót tenni, senkinek meg ne engedjétek, hanem, a mennyire lehet, tiltsátok el, s az egyháznak, Krisztus apostolai és később a szent atyák által, isteni sugallatból üdve-

sen behozott, s már több századok óta az egész keresztyén világ megegyezésével vallásosan tisztelt régi szertartásait, tartásokat és tartassátok fenn; azokban, mik egyházi hatalom által hozattak be, önkényesen megsérteni vagy megváltoztatni semmit ne merjetez, sem, a mennyiben töletek kitelik, másoknak ne engedjetez. Ha ki pedig ezen atyai intésünket felfuvalkodott kevélységből megvetné, s Krisztus egyházát veszélyes hitszakadással marczongolni merészné, az olyat mi örök átok alá vetjük, s a kárhozat iszonyatos büntetéseire méltónak kiáltván, az egyházból-kirekesztési ítélet, isteni harag és szigorú törvényszék rendeletének engedjük; bizonyosakká tévén egyzsersmind e parancsunk áthágóit, öszszesen mint egyenként, hogy — ha isten segít — a pápa és királyi felség parancsához képest, az egyháziakat ugyan javadalmaik elvesztésével, tömlöczre-vetéssel, s jószágaiknak egyházunk részére leendő elkobzásával, — a világiakat pedig, ingó és ingatlan mindennemű vagyonaiknak a királyi kincslet számára történendő elfoglalásával s az említett királyi parancsban kitűzött egyéb büntetésekkel is fogjuk fenytetni. És az itt elősoroltakat mindazoknak, kiket illet, öszszesen mint egyenként, tudtára juttatni, jelen levünket pedig, általatok és más papok által leiratva, lelkészről lelkészre, miként szokás, a végrehajtás jegyzékével együtt köröztetni, végre, az által, kihez legutoljára érkezik, szentmártonhegyi tanárunk kezébe visszaadatni, akarjuk. Kelt Szepesen, szentmártonhegyi szokott udvarlakunkban, saját pecsétünk tanúsága alatt, vasárnap, kisasszonyhó 21-dikén, az úr 1524-dik esztendejében ¹.

Miután a kedélyek minden felől illyképen felzaklatva, mondhatni felkorbácsolva voltak, nem csoda, ha a néhány nap mulva, september 8-dikán megnyilt zavaros országgyűlésen, a lutheránosok pusztítására, a Ferdinánd által, testvére Mária után, újabb meg újabb nógatásokkal gyúlasztott királylyal ²,

¹ Ribini II, 403—409 l. — ² Lásd Ferdinánd levelét Máriához 1524, octob, 2-ról, Firnhabernél 48 l.

Campeggioval, s jutalomul a bíbornoki méltóság elnyerésével kecsegtetett Szalkaival ¹, a németek ellen már különben is felbőszülve lévő Szapolyay-párt, és főként ennek vezére Verbőczy István, kezett fogott, s a közelebb-múlt évi országgyűlési törvényczikket egy újjal akképen sanyarbította: hogy „a lutheránosokat az országból mindegyig kiirtatni, s bárhol talál-tassanak, nemcsak az egyháziak de a világiak által is szabadon megégetetni” rendelte ². Így esett a lángok martalékául a jeles Rüm György budai könyváros, ki az esztergomi misekönyvet Velenczében, 1493-ban, saját költségén, egészen íróhártján, fényesen kiadta ³; és így hamvadt el, nemcsak a hazai de kétségtől a nemzeti irodalom és tudományosságnak is nagy kárára, tömérdek munka és értekezés, melyeket az országban szétküldött királyi és érseki biztosok, faluról falura, házról házra felkutatva, égő máglyákra hordattak. Nagy-Szebenben, a vásártéren, azon gyalázatfánál, melyre a magyarnak szava sincs s a német „pranger”-től pelengér-nek nevez, lángoltak Luthernek halmazba-gyűjtött iratai. Septemb. 27-dikén, Tra-

¹ Katona XIX, 445 l.; Schmitth után Episc Agr. II, 235 l. Hogy Campeggio ekkor Magyarországon volt, nemcsak a Katonánál látható oklevelekből de abból is világos, hogy Várday Pál 1527 mart 11-dikén hozzá így ír: „Quoniam pro sua erga me humanitate, iussit me, dum adhuc hic esset, omnia a se expectare.” Cs. kir. titk. levélt. — ² Törvénykönyv és Kovach. Vest. Com. 576 l. Hogy 1524-ben kisasszonynapkor, a Rákoson, és, miképmi sejtjük, épenúgy mint a következett 1525-ben, Hatvanban is, valósággal országgyűlés, és pedig a Szapolyay-párt békételenkedései miatt, igen zavaros országgyűlés tartatott, s ezen borzasztó törvény a lutheránosok ellen épen itt hozatott, azokon felül, miket Kovachich Vest. Com. 549—557, és Suppl. ad Vest. Com. II, 556—558 l. felhord, s Berzeviczy Albert a külföldi könyvtárakban található honi jelességeinkről, Tudom Gyűjt. 1820, VI, 39 l. említ, azt hiszszük: világos azokból, miket a 277 és 320-dik lapokon előadtunk. —

³ Horvát István, Tud. Gyűjt. 1817, VI, 72 l. Hogy Rüm György a kisasszony-napi országgyűlés után égettetett meg, nemcsak onnan világos, mert a megégetési törvény a lutheránosok ellen csak ezen országgyűlésen hozatott, de onnan is, mert azt Luther maga, a Tauber Gáspár megégettetése utánra teszi, mondván: „In quorum album et cathalogum merito referendus est etiam Caspar Tauberus, Viennae Pannoniae igne absumtus, item Georgius bibliopola, quem vita spoliavit Hungaria.” Seckendorf I, 295 l.

polt Simon szépművészeti tanár s burghergi lelkész, Luther elveivel vádoltatott, és Thonhäuser Péter dékán eleibe idéztetett. A megrettent pap bocsánatért s kegyelmért könyörgött, ha miben tévedett; teljes megjavulást ígért. Thonhäuser készen nyilatkoztatta magát a kegyelemre, de csak úgy, ha ebben a királyi s érseki biztosok szinte megegyeznek; mi hiú remény volt. Trapolt, october 25-dikén, az említett biztosok: Ráskay Gáspár királyi komornok és Gerendy Miklós titoknak birói széke elébe állíttatott, s a megégetéstől egyedül a legforróbb könyörgések, esedezések és abbeli felfogadás által menekült meg, hogy nemcsak a királynak és esztergomi érseknek mindenekben vakon engedelmeskedik, de Segesvárra is elmegyén, s papi társait, a nekik okozott gyalázatért, megköveti. Ellenben Klementis János nagyszebeni káplán, kire február óta tartó nyomozások után, az eretnekségen felül, súlyos erkölcstelenségek is bizonyultak, a polgármester Rappolt János és előkelő atyafiai közbenjárására, novemb. 28-dikán szabadon bocsáttatott; de hibás hitelvét a szebeni, schellenbergi és gerhardsai templomok előtt, háromszor megtagadni kényszerítetett ¹.

Az eretnekirtásnak illy gyönyörű előhaladása mellett az ország főáldozárja méltán gondolá már reménylhetni, hogy az ígért bíbornoki méltóságot Rómából megkapja; ezért Campeggio által a dolgot sürgette. Azonban, nehogy a buzgalom közepett érkező bér a mű tovább-folytatását meglankasztja, eddigi érdemei még, az ohajtott kitüntetés megnyerésére, a pápának octob. 7-dikén, 8-dikán és 26-dikán kelt leveleiben, elegendőknek nem találtattak, hanem újabbak s nagyobbak, különösen magok a husziták által is gyűlölt picarditáknak Csehországból kipusztíttatása, kívántattak ². Alkalom volt elég, — s a tett nem hiányzott. Csaknem egy időben ugyanis ez új serkentéssel, érkezett Budára a hír: hogy a sopronvárosi hitszónok nyilvánosan Luther tanait hirdeti. E merészség megzabolása végett tehát, Gergely ferencz-szerzet-

¹ Seivert, Ungr. Magaz. IV, 179—182 l. — ² Katona XIX, 445—453 l.

beli küldetett rögtön a soproni városi tanácshoz, octob. 14-dikén kelt következő szigorú királyi parancscsal:

A király úr saját meghagyása.

Lajos, isten kegyelméből Magyar- és Csehország királya stb. Okos érdemes kedvelt híveink. Azt halljuk: hogy nálatok a Luther-féle eretnekséghez szító valamely szent Ferencz kisebb rendbeli szerzetes van, ki a szent atyák rendelvényei s a római egyház intézkedései ellen, megátkozottan elkezdett papolni. Melly dolog nekünk, felette nem tetszik; mind azért, mert őseinktől öröklött keresztyén hitünk iránti szeretetünknel fogva, ezt, alattvalóink között is, minden nyavalyától s tévelygéstől menten és tisztán kívánjuk fentartatni, — mind azért is, mert már régen kihirdettük: hogy ezen országunkban az említett hitszakadást követni vagy jóváhagyni senki se merje. Az igaz hit és üdvesség felől tehát gondoskodni, s azon veszélyeket, mellyek e gonosz kezdetből később szaporodhatnak, meggátolni akarván, — ájtatos Gergely ugyanazon szent Ferencz rendbeli szerzetest hozzátok a végett küldtük: hogy ama szónokokat, felsőbbsege s más ildomos és tudós római hitű férfiak által, mindazon czikkek felől, mellyeket nálatok a szent atyák tudományán kívül tanítani és hirdetni mondatik, vallatás alá vétesse. Miért is nektek, fejetek s jószágotok elvesztési büntetése alatt parancsoljuk: hogy, midőn az említett szónoknak elfogatása s biztos őrizet mellett átadatása iránt, azon Gergely szerzetes, vagy soproni harminczadosaink által, megkerestettek, minden segítséggel, tanácscsal és segedelemmel legyetek; egyébiránt pedig, mihelyt e levelünket veszitek, a mi nevünkben azonnal hirdettessétek s kiáltassátok ki: hogy ezentul, a mondott Luthernek és követőinek, deák, német, vagy bármi más nyelven kiadott könyveit, értekezéseit s munkáit, házánál tartani, olvasni, dicsérni, és azon eretnekség felől nyilván vagy magánosan vitatkozni, az imént-kitűzött büntetés alatt, senki se merjen, — hanem az illetén kihirdetéstől számítandó három nap alatt, mindazon könyveket és

munkákat, annak, kit az említett Gergely szerzetes meg fog nevezni, megégetés végett, át- és kézhezadni tartozzék. Azon hirdetményünk mintája pedig, melyet általatok illyképen kihirdettetni kívánunk, nektek, ezen levelünkkel együtt-nyújtatik át; mellyből mind azt: hogy a Luther-féle munkák egybegyűjtésében miként kell eljárni, mind azt is: hogy e hirdetményünk és parancsunk áthágóira mi büntetés van szabva, könnyen megértitek, — és máskép, ha előttetek a mi kegyelmünk, saját életetek, üdvességetek, vagyonotok és jószágaitok kedves, ne tegyetek. Kelt Budán, szent Gál hitvalló ünnepe előtti legközelebbi pénteken, az úr 1524-dik esztendejében ¹.

Prágában, — mond egy akkori cseh író — az eretnek-írtók 1525-ben „fegyveres csapatoktól körítve, naponként számos polgárokat tömlőczre hányának, némellyeket a városból kiűzének, másokat, kik megfizettek, minden hibától felmentvén, szabadon bocsátának; mert ki e parancsnokoknak ajándékot hozott, azonnal jó keresztyénnek ismertetett, — ki nem, főképen a zsidók izgatására is, a legnagyobb eretneknek. A szegényebbeket, másoknak rettentő példájára, gyaláza-

¹ „Mandamus itaque vobis, sub pena amissionis capitum et bonorum vestrorum, ut cum per prefatum Gregorium, aut per tricesimatores nostros Sopronienses fueritis requisiti, in capiendo ac secure deducendo dicto predicatori, omnem opem, consilium et auxilium vestrum prestetis, statimque, acceptis presentibus, nostro nomine promulgari ac proclamari faciatis: ut: quis deinceps, sub pena predicta, libros, tractatus, opera dicti Lutheri, suorumque sectatorum, latina, germanica, seu alia quavis lingua edita, domi habere. legere, laudare, deque illa heresi disputare, publice vel private audeat, sed infra diem tertium, post factam huiusmodi publicationem, omnes libros et eius opera predicta, ad manus eius, quem dictus frater Gregorius nominaverit, comburenda tradere et consignare debeat. Forma vero Edicti nostri, quod vos istic volumus publicari, vobis unacum presentibus reddetur, unde facile et modum quo in conquirendis operibus luteranis sit utendum, et penam transgressoribus Edicti ac Mandati nostri constitutum intelligetis; secus vero, si gratiam nostram, vitam et salutem facultates ac bona vestra chara habetis, ne feceritis. Datum Bude ferie 6-a proxima ante festum b. Galli confessoris, Anno Domini 1524.” Eredetije a Sopron városi levéltárban. Horváth Mih. barátom szíves közléséből.

tosan kiverték, megvesszőzték, tüzes bélyegekkal sütögették, meg is égettették. Ennyire ment e hatalmaskodók zsarnoksága" ¹. — És nem ment különben a dolog a mi hazánkban sem. A soproni hitszónok ellen, minden szigorú vizsgálat után sem sült ki semmi is; mert vele, nemcsak a biztos Gergely, de a király gyontató atya is Antal, ugyanazon ferencz-szerzetű volt; sőt czutóbbi, a rend meggyaláztatásaért, a vádoló helybeli-lelkész ellenében, kárpótlásra és elégtételre kelve, január. 11-dikén illy tartalmú királyi parancsot eszközölt ki Sopron városához:

„A király úr saját meghagyása.”

„Lajos stb. Midőn minap e város hitszónoka felségünknel bevádoltatott: hogy egyházi beszédeivel a nép közt Luther-féle tévelygéseket hinteget, — mi, a fenyegető veszélyt elhárítani akarván, Gergely, szent Ferencz rendbeli szerzetest, melly rendből valónak mondatott azon ti szónokok is, a végett küldöttük hozzátok, hogy e tárgyban nyomozódást tegyen. Ki is, parancsunkhoz képest, küldetésében eljárván, azon nyomozódást mind az egyháziak mind a világiak között szorgalmasan véghezvitte s tudósítását felőle felségünknek hüven beadta; mellyből aztán világosan kitűnt, hogy említett szónokokok hamisan vádoltatott be, — miután a reáfogott büntől egészen ment- s ártatlannak találtatott. A mi tisztas hitszónokunk és gyontató atyánk Antal, tehát, fájlalván a szerzetének okozott gyaláztatot, fáradságot és költséget, könyörgött felségünknek: engednők meg, hogy a szerzet, a ti

¹ „Nostri zelotypi .... militibus armatis circumsepti, multos indies cives in vincula conjecerant, alios ab urbe ejiciebant, alios muneribus placati liberos facientes, absolvebant ab omni errore. Nam qui istis regulis et christianissimis e sua facultate munera dabant, erant boni christiani, qui vero dare recusabant, etiam per Judeos instigati, erant haereticissimi. Pauperiores vero, ut terrorem ahis incutiant, turpiter ejiciebant, virgis caedebant, ferro ignito signabant, igne etiam exurebant. Adco illorum tyrannus indies invalescebat.” M. Georgii Piscensis Rect. Acad. Prag. Notata historica, Pfrogner Einleitung in die Kirchengeschichte Böhmens, I, 177 l.

lelkészetek ellen, ki e hamis hírnek koholója volt, törvényesen felléphessen. Minthogy pedig gyűlölet és indulatoskodás nélkül, melly két rosszat főként az egyháziaknak illik kerülniök, pert folytatni csaknem lehetetlen, mi a dolgon más alkalmasabb eszközzel szándékozáink segíteni, ha ez az említett lelkészetek közbejött halála által, meg nem gátoltatott volna. És miután illyképen azon lelkész az érintett szerzetnek okozott sérelemért semmi elégtételt nem adhatott, — nehogy e miatt lelke terheltessék, a fennevezett Gergely szerzetest újlag hozzátok küldöttük, bűségteknek ezennel szigorúan parancsolván: miszerint mihelyt e levelünket veszitek, a fennérintett szerzetnek, az iméntmondott gyalázat, fáradság s költségért, igazságos lelkiismeretes becsű mellett, tisztességes és igaz egyesség után, a meghalt lelkész vagyonából és jószágaiból elégtételt szerezni tartozzatok; máskép ne tegyetek. Kelt Budán, remete szent Pál ünnepe utáni legközelebbi szerdán, az úr 1525-dik esztendejében”¹.

Ellenben, egy szegény Pál nevű kereskedőre reá tudta a nyomozó barát bizonyítani azt: hogy az ördög unszolásából a bőjtöt megtörte; ezért, több sanyarú büntetéssel lakolt, s a még nagyobbtól, csak királyi kegyelem, csak névnap-i örömul szent-pál után negyed nappal azon hó 28-dikán kiadott íme parancs által szabadulhatott meg:

„A király úr saját meghagyása.”

„Lajos, isten kegyelméből Magyar-, Cseh- stb országok királya. Sopron városunk jelen és jövőendő okos érdemes birájának stb a mi híveinknek, s e levelünket

¹ Quoniam vero idem plebanus pro offensa predicto ordini illata nullam potuit facere satisfactionem, ne eius anima ex hoc grauetur, praefatum fratrem Gregorium rursum misimus ad vos, Quare fidelitatibus vestris harum serie mandamus firmiter, quatenus acceptis presentibus, eidem ordini super premissis infamia, laboribus et expensis, iusta et conscienciosa estimatione, secundum reclam et honestam concordiam, de bonis et rebus demortui plebani vestri satisfacere debeatis” stb. Eredetije Sopron városa levéltárában.

látandó bármi rendű, állapotu, minden más alattvalóinknak, üdvét és kegyelmet! Minthogy mi, az ájtatos Gergely szent Ferencz kisebb rendbeli szerzetes tudósításából, kit minap, említett Sopron városunkba, azok ellen teendő nyomozódás végett küldénk, kik ott a Luther-féle eretnekséghez hajlani mondattak, azt értettük: hogy, érdemes Pál, azon városunkbeli kereskedő polgár és lakos, abbeli vétkeért, miszerint az emberi nem ellenségének gonosz unszolásából, egy pénteken húst evett, már nemcsak egynemű büntetés által elegendőkép megakolt, — ezért, az elkövetett tettét, mint mondják, megbánt azon Pál kereskedőt, ezen egyetlen vétkeért, kellettén tul és még szigorúbban megbüntetni vagy büntettetni engedni nem akarván, hűségteknek, őszszesen mint egyenként, ezennel szigorúan parancsoljuk: hogy ennekutána az említett Pál kereskedőt, érintettképen, személyében, becsületében, javai s jószágaiban bántani, károsítani, s bármiként akadályozni, kegyelmünknek elvesztése alatt ne merjétek; jelen levelünket pedig, elolvasás után, az előmutatónak visszaadjátok. Kelt Budán, szent Pál apostol ünnepe utáni legközelebbi szombaton, az úr 1525dik esztendejében”¹.

Minden kornak megvan a maga szelleme. E ködös kor, az akkori fogalmakhoz képest, hitte: hogy a testtel a lelket is megölheti; nem gondolván: hogy eme isteni erő, megsemmíthetlen rokonaival, az ész, kedély s okossággal, felszárnyal a porrá égetett embernek hamvaiból, s az örök igazság zászlója alatt diadalt ül a méltatlanul megásott erőszakolt sírnak hantja felett. Az erőlyesen megkezdett üldözéseknek azon következ-

¹„Quoniam ex Relacione religiosi fratris Gregorii .... intelleximus, Circumspectum Paulum mercatorem, ciuem et inhabitatorem prefate Ciuitatis, de commisso delicto: quod malo instinctu inimici humani generis, carnes in vna sexta feria comedisset, sufficientem non vno modo luisse penam, propterea nolentes eundem Paulum mercatorem .... ob huiusmodi vnicum delictum suum plus seueriusque iusto punire et puniri permittere, fidelitatibus vestris .... mandamus firmissime” stb. Eredetije ugyanott. Horváth Mihály barátom szives közléséből.

ménye lett, hogy a görög és latin nyelvben művelt s a bölcselet és mennyiségtanban is jártas Grināust, a baseli tanoda bölcselet, Winsheimot pedig a wittenbergi, görög nyelv tanítójául fogadta ¹, s Linczy Dénes és budai Gleba Boldizsár 1524-ben egyenesen Wittenbergbe mentek, a hitjavító elveket az első forrásból, Luther és Melanchtontól, meríteni ². És még be sem végeztettek a soproni hitmozgalmak, midőn ugyanazoknak meszszeágazó sarjadékai, Sárosban is zöldelleni kezdtek. „Azt halljuk — mond a király, a megyéhez január. 15-dikén küldött komoly levelében — hogy ezen ti megyétekben számosabb, főként egyházi férfiak vannak, kik a Luther hitszakadásához szegődve, azt nyilván mint alattomban hintegetik, s így a keresztyén népet Krisztus igaz tiszteletétől elvonják. Kiknek tévelygését s hitlenségét mi, uralkodói tisztünk és vallásunk iránti kötelességünknel fogva meggátolni, s őket Krisztus imádóinak köréből, nehogy ragályuk által ezeknek kebelét befertőzzék, vagy tőlök a tudatlan nép valamelly keresztyéntelen tant szívjön, elhárítani kívánván, — hűségteknek öszszesen mint egyenként, neheztelésünk büntetése alatt, ezennel a legszigorúbban parancsoljuk: miszerint e levelünket látván, az olyanokat, nektek e részben ezennel engedett királyi hatalmunk erejével, jószágaitokon mindegyig tüstént felkerestetni, s vallatás és megbüntetés végett, fogva, Egerbe, az egri egyházi helyetteshez küldeni tartozzatok, máskép tenni ne merjete; jelen levelünket pedig az előmutatónak visszaadjátok” ³. — És „midőn észrevevők — szól még keményebben a következő február. hónap 4-dikén Bártfa városához, — hogy ezen Luther-féle cretnekség, a keresztyén hívek lelki kárára, napról napra növekszik és terjed, királyi közhirdetményünk által eltiltottuk: miszerint, feje és minden jószágai elvesztése alatt, Luthert követni, az ő felekezetét pártolni, tanait, könyveit és hagyomá-

¹ Ribini I, 4 l.; Budai II, 74—75 l. — ² Ribini u. o. 5 l. — ³ Wagner Diplom. Com. Sáros. 31 l., utána Katona XIX, 494—495 l.

nyait tartani, senki se merészelje. És miután mégis nem csekély kedvetlenségünkre értjük: hogy köztetek, valamely krakkai, de ezen városban született mester, és több mások is vannak, kik a Luther eretnekségét s hitszakadását, említett közhirdetményünk nyilvános megvetésével, követik, és a keresztyén szent hittel olyannyira ellenkednek, hogy megromlott tévelygéseikkel az isteni tisztelet és kegyes cselekményektől a legjobb keresztyéneket is elvonják — mit ugyan nekik nem kevesbbé számíthatunk be mint nektek, kik azon hirdetményünket szinte süket füllel fogadtátok, — mindezeknél fogva, bűségteknek, fej és minden jószág elvesztése alatt, ezennel a legszigorúabban parancsoljuk: miszerint e levelünket látván, a fennérintett mestert s mindazokat kik a Luther eretnekségét követik, köztötök azonnal felkerestetni, és ha világiak, a kínzás minden nemeivel megbüntetni, ha pedig egyháziak, az egri helyetteshez átküldeni, mindenkép tartozzatok, köteleztetek. Mert különben, tudjátok meg, hogy ha értésünkre esik, miszerint azon eretnekeket tűnmagatok pártoljátok, vagy büntetlen eleresztitek, avagy abban, hogy a Luther dögvész ragályát a keresztyének közt hintegessék, elősegítitek, az imént-kijelölt büntetést rajtatok fogjuk minden bizonynyal könyörületlenül végrehajtatni. Másképp tehát az itt-előadottakban tenni ne merészeljete; ezen levelünket pedig, elolvasás után, az előmutatónak viszszaadjátok" ¹.

A május 7-dikére kitűzött rákosi országgyűlés következett; mellynek sükere hogy annál kedvezőbben üthessen ki a vallás ügyében, Szalkay László, kevéssel az országgyűlés előtt, a Campeggio által, mult évi július 7-dikén, Regensburgban alkotott szabályok értelmében, Esztergomban, saját elnöklete alatt, egyházi zsinatot tartott. Buzgó szónoklattal hangoztatta itt a beszercezbányai lelkész, mikép ő, már több rendbeli panaszos leveleivel jelentette: hogy a Luther-féle eretnekség s

¹ Wagner ugyanott 152 l.; Katonánál XIX, 495—496 l.

bitszakadás a bányavárosokon is erőt venni olly pusztítólag kezd, s Luther tanítványai, mirigyos elveik által, a keresztyén hívek elméit megzavarni annyira kezdik, miszerint az evangyéliomi tudomány és catholica hit itt-ott már-már megvettetik; azok között, kik egyházi beszédek által a népet eltántorítják, Konrád szent Mária ¹, és a már meg is házasodott Zeisling János szent György egyházbabeli budai lelkészeket is említvén. És a maga nemében czélszerű intézkedéseknek, mellyek e zsinaton végeztettek, foganata nem hibázott. „Konrád pap és Zeisling — ír az esztergomi érsek, két nappal az országgyűlés megnyitása előtt, Budáról, az említett beszterczebányai lelkészhez — isten rendeléséből itt kézre kerítettvén, fogva vannak. Neked tehát, egyházból kirekesztési büntetés alatt meghagyjuk, miként más leveleinkben már a körmöczi és zólyomi lelkészeknek is meghagytuk, miszerint mindazon oklevelek s bizonyítványokkal együtt, mellyeket az említett Konrád és Zeisling János elítélésére nézve, az általok tartatott eretnek szónoklatok felől összeszerezhetsz, az érintett körmöczi és zólyomi lelkészek társaságában, e levelünk vételével tüstént, haladék nélkül hozánk ügykezzél; mert, ha reájok bizonyodik, hogy eretnekek s Luther tévelygéseinek követői, mi őket érdemök szerint megbüntetjük, s isten egyházában az illy eretnekség terjedését meg nem szenvedjük” ². Mi történt tovább e két szerencsétlennel? nem mondják a haza évlapjai. Május 13-dikán, a Rákoson egybegyűlt nemesség, megöléssel-fenyegetés közt kívánta a királytól, hogy az udvaránál és királyné mellett lévő németeket, kikkel ők, mint lutheránosokkal, tehát isten és az apostoli szent szék ellen pártutókkal, érintkezésbe jönni nem akarnak, ker-

---

¹ Hihetőleg ez a Konrád (Conradus Cordatus) az, kit Budai Ézsaiás (74—75 l.) és Tóth Ferencz (Prot. Ekl. Hist. 26 l.) Budáról 1523-ban elűzöttnek s illetőleg a Mária királyné udvari papjának állítanak; az év könnyen felcserélthetett 1525 helyett, s hogy valósággal felcserélte, Guidotto 1525 diki majus 29-dikén kelt levele (Firnhaber 56 l.) tanúsítja, melly ezen tárgyra nézve szép felvilágítást ad. — ² Katona id h. 496—497 l.

gesse el ¹; és a junius 24-dikére Hatvanba kikiáltott törvénytelen országgyűlés végzései között, a mult évi kisasszony napi törvénczikkhez még azon pótlékot látjuk adva: „miszerint a kiírtandó és megégetendő lutheránosok jószágai, nemcsak a királyi kincslet, hanem az illető földes uraknak is részére, koboztassanak el” ².

1526.

Így kényszerítette önmaga a törvényhozás, hogy a földes urak és jobbágság között a nagy vérontással csendre erőtetett viszony, újlag felzavarodjék, s a Németországban borzasztóan dühöngő parasztlázadás, hazánkban is ismét felcsirázzék. Selmeczen, Körmöczön és Beszterczén, a vallási üldözés által felingerelt bányászok és favágók, napi díjaik csekélységét vetve okul, főnökeiket, sőt magokat a királyi bányakamarai tiszteket is, fegyveres erővel megtámadták s fizetéseik felemeltetését követelték. Néhány békére-intő királyi parancs sükeretlen maradt; s a lázadás lecsendesítésére, főként pedig a Luther eretnekiségének kiirtására, 1526-diki april. elején, maga a pártos nádor Verböczy, és az Erdélyben hasonló ügyben már harmadéve olly dicséretesen működött Ráskay Gáspár, küldetett. Folyt vér elég. A főbb lázongók és ingerlők közül mindazok, kik elfogathattak, april. 13-dika táján fejbétellel, kik elugrottak, örök hűtlenséggel és minden vagyonaik elvesztésével bűnhődtek ³; a többiek csak azon feltétel alatt nyertek kegyelmet: hogy esküvel kötelezték magokat, miszerint a Luther tanaival örökre felhagynak, s a római pápa és esztergomi érsek iránt engedelmességgel viseltetők, minden eretnekségtől tiszta lelkészeik parancsait, intéseit, mint igaz catholicusok, hódoló tisztelettel teljesítik ⁴.

¹ Pray Epist. Proc. I., 398 l.; és Engel Staatskunde und Gesch. von Dalmatien, Croat. und Slav. 50—51 l. — ² Kovachich Vest. Com. 596 l. —

³ „Seductores capitaque et authores premissae seditionis, qui intercipi detinuerique potuerunt, ultimo supplicio capitalique sententia feriri et exterminari sancientes; qui vero euaserunt et aufugerunt, nota perpetue infidelitatis et confiscacione omnium rerum ac bonorum ipsorum condemnantes” stb. —

⁴ Katona XIX, 579—588 l.

És ki tudja, a nemzeti gyűlöléssel párosult hitábránd mindez iszonyúságai hová s mennyire nem hágnak, ha egyrészt a műveltlekű királyné a megtárgult kormánygyeplőt férfiassal megragadva, az azon hó 24-dikére Pestre egybegyűlt folyton zavargó országgyűlésnek május 2-dikán egy tollvonással erélyesen tudtára nem adja: hogy a hon kormányán csak „egy király, egy fejedelem” ülhet ¹; másrészt a keleti láthatáron tornyosodó fergeteg, mely néhány hó múlva olly siralmasan csapott le a pártviszály dulta nemzet közé, szükségkép némi kölcsönös vállvetést nem kíván, a hit tárgyában más nézetűek üldözésére pazarlott erőnek a köz ellenség elleni némi összpontosítását nem követeli. E két főindoknak tulajdonítjuk mi: hogy a királyné udvari papja, Henkel János, ki 1522-diki szeptember 5-dikéig lőcsei, azontul kassai lelkézséget viselt ², s Máriához, úgy látszik, csak az 1525-diki majusi rákosi gyűlés után került ³, az evangyéliomi tanokat, minden királyi tilalmazások ellenére, maga is pártolni s Luthert védelmezni merte; hogy György brandenburgi őrgróf, miután 1525-ben testvéreivel együtt, már nyilván az evangyéliomi vallásra tért ⁴, ezt, miként sléziai tartományaiban, t. i. Jägerndorf, Oppeln és Ratiborban ⁵, úgy magyarországi birtokán is Gyulán, Békés vármegyében, szinte hathatósan előmozdította ⁶; és hogy azon

¹ Pray Epist. Proc. I, 417 l. — ² Leuthschauer Chronik, Magazin für Geschichte stb. I, 255 l.; és Sperfogel, Wagner Anal. Scepus. II, 142—143 l. — ³ Sperfogel 1525-ben őt még csak így czimezi: „Joannes Henckel olim Parochus Leutschoviensis molam suam in territorio Leutschoviensi vendidit Novavillanis”, holott ha már ekkor a királyné udvari papja volt, azt kétségkívül el nem hallgatta volna. Mi 1526-diki mart. 7-dikén találjuk ennek legelső nyomát; midőn t. i. a híres rotterdami Erasmus neki, vagy tulajdonképen Máriának, örvend, hogy ez az ő egyházi szolgálataival él. Lásd Seckendorf II, 57 l. — ⁴ Mutatják ezt testvérehez Kázmér őrgrófhhoz írt levelei, Spiesznél Aufklärungen in der Gesch. 64—71 l., melyekben csak 1525-ben kezd a lutheránismusról beszélni. Másik testvére Albert porosz fejedelem, előbb a német rend nagymestere, szinte csak 1525-ben tért a Luther vallására; lásd Seckendorf I, 297—298 l. — ⁵ Ehrhardt Presbyt. I, 70 l. — ⁶ Tóth Fer. Prot. Ekkl. Hist. 33 l.; noha ő nagyon korán, már 1522 előttre teszi a gyulai egyháznak György őrgróf általi reformáltatását,

törvényczikkelyek közt, melyek a folyó évi szentgyörgynapi pesti országgyűlésen, hol Verbőczy a nádorságból kivettetett s száműzetett, a mult évi zavargások és a királyi tekintélyt alá-
 ásni törekvő határozatokkal együtt, kellő korlátok közé utasít-
 tattak s kijavítottak, a lutheránosok ellen 1524 és 1525-ben
 hozottakat többé nem találjuk ¹. Nem szűnt meg ugyan, Szalkay
 érsek, az országgyűlés után tüstént újlag kieszközölni a király-
 tól, hogy miután a többszöremlitett eretnekek mind Sopronban,
 ismét, mind már Pozsonban is emelgetni kezdik fejeiket, e két
 városba, sőt az azon nevű megyékbe is, királyi biztosok kül-
 dessenek; azonban, az így kiküldött két biztos, kiknek egyike
 András tanár volt, legszigorúbb kutatás és nyomozódás mellett
 sem volt képes többé a mondott helyeken lutheránosokra találni,
 — miként az érsekhez junius 3-dikáról intézett következő hi-
 vatalos jelentések bizonyítja:

Főtisztelendő és kegyelmes úr,
 örök tisztelettel való urunk!

Magunk s szolgálatunk alázatos ajánlása után. A királyi
 felség és főtisztelendő uraságod által reánk bizott kiküldetést
 Sopronban végezvén, Pozsonba jöttünk; hol ismét mind a vá-
 rosban mind az egész Pozson vármegyében működendünk. Ez
 három, legfeljebb négy nap fog tartani. Sopronban a lutherá-
 nosok iránt pontos nyomozódást tettünk; a királyi felség hirdet-
 ményeit is, ellenök, ismételve, hangosan, tárogató mellett,
 kikiáltattuk, s megyeszerte a szolgabirákat az esperesekkel,
 ezen dögvészes felekezetet követők felkutatására, szétküldöt-
 tük; az egész soproni főesperességbeli papoknak feljegyzése
 után eleve intvén és buzdítván őket: hogy egyházi megyéikben
 az eretnek tudományt lökjék el, az igazat tanítsák, s azok ellen,

---

miként sok egyebet, csupán sejtelemből. Hiteles oklevelekből tudjuk, hogy
 György ögróf Gyulát még 1527-ben is bírta; hihető tehát, hogy a Luther
 tudományát, miként Sléziában pártolta, úgy Gyulán is előmozdította. Bizo-
 nyost azonban e részben nem állíthatunk. — ¹ Kovach. Vest. Com. 620 —
 622 l.; és törv. könyv.

kik az eretnekséget követik, a nyomozást teljesítsék. Miként mindezek és több más egyebekről, sőt egész eljárásunkról, akkor, midőn majd szerencsésen visszaérkezünk, főtisztelendő uraságotat bővebben tudósítandjuk. Jelenleg, a soproni polgárok kérésére, röviden, csak azt írhatjuk: hogy, bár a lutherános felekezetet követők felkutatásában, mind a papság, mind a soproni polgárság és a köznép között, a legszorgalmasabb legpontosabb ügyekezettel eljártunk, olyat, ki ezen lutherános szenny mérgétől befertőzve volna, a papság és polgárság közt senkit, a köznép rendében pedig csak keveset találtunk. A polgárok ugyanis, minap, a királyi felség parancsára s többízbeli leveleinek következtében, e bajon, mind a papság, mind a köznép, sőt az egész községre nézve is, akként segítettek: hogy a már befertőzötteket kihányván s a lutherános könyveket nyilvánosan megégetvén, a keresztyén hit és római szentegyház korábbi állapotára az egész várost és községet viszszatérítették; olyképen, hogy nekünk úgy látszik, miszerint azon kemény vád, melly ellenők a királyi felség levelében foglaltatott, nem annyira az igazság iránti buzgalomból, mint inkább gyűlölségből s a más vagyonának szétragadozhatására való vágyból eredt. Ennélfogva, főtisztelendő uraságot az említett polgárokat, ha talán e levelünkkel hozzá fordulnának, jó, vallásos, engedelmes és igaz catholicusoknak tekintse; mert a miket itten rólok írunk, azokat csalhatlan s őszinte hűséggel írjuk. Főtisztelendő uraságotnak egyébiránt boldog, szerencsés és hosszú életet ohajtunk, s magunkat alázatosan ajánljuk. Pozsonból, úrnapi nyolczadában eső vasárnap, az úr 1526-dik esztendejében ¹.

¹ „Absoluta legatione a Regia Maiestate et Reverendissima Dominatione Vestra nobis iniuncta Sopronij, descendimus Posonium, ubi rursum tam in Civitate quam Comitatu toto Posoniensi expedimus.... Fecimus autem Sopronij inquisitionem de Lutheranis accuratissime; Edicta quoque Regie Majestatis adversus eosdem, iteratis vicibus, voce preconia, ad sonum tube, publicari fecimus; per Comitatum item totum Judices Nobilium cum Vice-Archidiaconis ad disquirendum pestilentis secte illius assertores expedimus.... Nunc id solum strictim scribendum.... duximus.... Nos,

Képzeltetni az örömet, mely Budán és Esztergomban a jelen tudósításnak bemutatásán felhabzott: „Okos érdemes kedvelt híveink! — szólt június 15-dikén Sopron város tanácsához „a király saját meghagyására“ kelt levél — A lutheránosoknak közöttetek felkutatásában, mennyi gondnal, szorgalommal és ügyekezettel jártatok legyen el, sőt e tekintetben jövődre is milyen buzgalmat s készséget ígértek, — a ti kegyletes polgártársaitoktól megértettük. Azon szolgálatokat mi, melyeket eddig tettetek, vagy ezután, felségünk iránti kötelességekből tesztek, nemcsak kedvesen fogadjuk, -de királyi teljes kegyelmünkkel meg is jutalmaztatandjuk ugyan, — nektek mindazáltal erősen meghagyjuk: miszerint a keresztyén vallásnak közöttetek sértetlenül fentartása s a lutheránosoknak onnan kiirtása iránt, mindenképen olly gondnal legyetek, nehogy nálatok valamelly hitszakadás vagy bármelly lutheránosok lábrakaphassanak; mert ha ez, mit nem hiszünk, a ti hanyagságtok által, megtörténik, senkit mást mint benneteket fogunk okul vetni. Másképp tehát ne tegyetek“ ¹.

De egyedül a kényszerítő körülmények által kisajtoltszínélés és képmutatásnak sokáig örülni nem lehetett. A pozsoni városi tanács, negyed nap a biztosok fennebbi jelentése után, június 7-dikén, szokása szerint, egy tál hallal szépelgett ugyan, az említett András tanár eretnekírtó komoly tekintete

---

tametsi studio diligenti et accuratissimo, tam in Clero, quam eciam inter Cives et plebem Soproniensem in exquirendis assertoribus secte lutherane processerimus, nullos tamen in Clero, vel inter Cives, et raros in plebe quoque, qui colluvie hac virulenta lutherana infecti essent, reperimus. Cives enim, superioribus diebus, . . . explosis infectis, librisque lutheranis publice combustis, ad statum religionis Christiane et sancte Romane ecclesie pristinum, Ciuitatem et Communitatem totam redegerunt. Itaque delatio eorum apud Regiam Maiestatem tam aspera, ut in litteris Maiestatis sue continebatur, non tam zelo iusticie, quam odij, vel cupiditatis rerum alienarum diripiendarum causa nobis facta videbatur“ stb. Azonkori másolata a soproni városi levéltárban, illy felirással: „Fassio duorum Commissariorum Regionum ad Reverendissimum D. Archiepiscopum Strigonicensem“ Horváth Mihály barátom szives közléséből. — ¹ Ribini II, 402 l.

előtt ¹; de majd, néhány héttel később, július 1-sőjén, midőn a roppant erővel közelgő s már Nándorfejérvár előtt álló török hírére szertehurczolt véres kard, miként mindenkit, úgy a szerencsétlen ifjú királyt is a haza s ön védelmére intette, a polgármester, Körbler Jakab, Luther híres czikkelyeit, a városi írnok által nemcsak lemásoltatta, de néhányszor nyilván is kiáltatta, felszegeztette, s a leirónak, fáradságaért, a városi közpénztárból 3 jó pénzt fizettetett ². — És így ment a dolog Erdélyben is. Egy rege terjedt el a nép ajakán: hogy midőn 1524-ben Nagy-Szeben utczáin ez eretnek könyvek égő máglyákra hordattak, közölők a Luther új német zsoltára, a lángoktól magasra kaptva, a templom körül búcsut járó egyik biztosnak pilises fejére esett, s azt annyira megpörkölte, hogy a biztos, vagy ijedtében, vagy sebének fájdalmában, ájultan földre rogyott, s harmad napra meghalt ³. E képleges monda valódi jelentés mi volt? a történetek magyarázzák. Ulászló leányát Annát, Ferdinánd hitvesét, születése óta Pemflinger Orsolya dajkálván, ennek segédelmével az egész Pemflinger nemzetség előkelő, nagyrészt udvari hivatalba jutott. Maga Orsolya Kallinczer Lénárthoz menvén férjhez, általa ez diósgyőri várnagygyá ⁴; István, mint láttuk, a laibachi püspök sógorává,

¹ „Item Octaua Corporis Christi geschenckt dem Doctor Andrea, der von wegen der lutherischen sachen hie gewest, ain essen visch, per I t. III β. XV d.“ Pozson város számvit. könyve. 1526. — ² „Item die wochen nach Johannis baptista stb. Item Statchamerer hat geben nach geschafft her Burgermaisters dem Chamerschreiber, das er die Lutherischen Artickl vgescriben, etlichmal ausgerufft, vnd angeschlagen, ft .... III β d.“ Ugyanott. — ³ E regét Oltard közölte legelőször, mint a mellyet ifjú korában atyjától hallott (lásd Seivert Ung. Mag. IV, 179 l.); utána írták Haner 163—194 l.; Miles, Kelp és mások; közölték Lampe is II, 60 l., de koránsem olly nagy „vallásos komolysággal“ mint a Magyarföld Egyháztörténetei szerzője megjegyzi, hanem ezen szócška hozzáadásával: „commemoratur.“ Az, hogy ezen biztos „alkalmasint Gerendy prépost“ volt, szinte a most említett szerzőnek véleménye; mellyet Horváth Mihály barátom, jeles munkájának 389-dik lapján, már határozottan Lampe állításának mond, — holott Lampe erről semmit sem tud. — ⁴ „Considerantes servicia fidelis ac gratissima fidelis nostri Egregij Leonbardi Kallintzer Castellani Castri Dyos-

illetőleg Mária királyné meghitt emberévé; Sebestyén ugyan-
annak főlovászmesterévé; Márk pedig Erdélyben nagyszebeni
királybíróvá lett. A körülmények ilyen helyzetében, Márknak,
ki, miután 2-dik felsége Tóbiási Klára, előbb Lulay János
özvegye, 1523-ban meghalálozott, a Luther tanait megked-
velte ¹, ezeknek, nemcsak Szebenben szabad mezőt engedni,
de legfelsőbb helyen Máriánál is pártfogást eszközölni, nehéz
nem volt.

Azon panaszlevélben, mellyett a nagyszebeni dékán
Thouhäuser Péter és a lelkész Huet Márton, junius 12-dikén
az ottani káptalan meghagyásából szerkesztett, s az esztergomi
érsekhez Hutter Péter bongárti elűzött lelki-pásztor által fel-
küldött, Nagy-Szeben már „a lutherános eretnecség fészekének”
mondatik, hol a Csukás János házában egy deák olyan tanodát
állított, mellyben a miséhez és isteni szolgálathoz tartozó éne-
keket németül hangoztatják, s a házi asszony, cselédek, gyer-
mek és az egész család is utánénekelik, kik egyszersmind a
misét szinte németül kívánják szolgáltatni. „Ugyanazon háznál
— folytatja a panaszlevél — egy György nevű hitehagyott do-
mokos-szerzetbeli lappang, ki magát a szerzetes köntöstől s
szabályoktól felmentettnek állítja, a nélkül, hogy ez iránt enge-
délyt felmutatni tudna. Az illető lelkészekről szabadságot nem
kérve, a főkegyházakban szónokol, s a népet az engedelmes-
ségtől, böjttől és egyházi parancsoktól elvonja. Olyakat beszél,
mik a népnek tetszenek; ez által magát a hitszónoki hivatalba
becsúsztatni ügyekszik; és pénzt elfogadni nem akar, — hogy
így inkább ámithasson. Sléziai Ambrus egykori szebeni szónok-

---

gyewr stb. Consideratis eciam officijs Generose Domine Vrsule (Pemflinger)
coniugis sue, que Serenissime Domine Anne Regine Consorti nostre charis-
sime, multo labore, multis vigilijs ac sedulitate, a primo -Maiestatis
eius Reginalis ortu et infancia ad hunc usque diem exhibuit”
mond Ferdinánd 1527 dec. 6-dikán kelt levelében. — ¹ Ennél'előbbre Sci-
vert sem meri tenni Pemflinger Márknak a Luther tanaihoz szítását, miu-
tán neje 1523-ban még mint a római egyház buzgó híve halt meg. Ung.
Mag. IV, 169 l.

tol küldetett ide, azon tájékról, hol Luther tartózkodik; miszerint a népet a római egyház és saját egyházi felsőbbbsége iránti engedelmességtől eltérítse. És ezen hitehagyott nyilván kérkedik: hogy ő a nagyságos királybirótól parancsot kapott, addig, míg ez Budáról visszatér, Szebenben maradni; és, bár a városi tanács, a káptalanbeli urak kérelmére, elhatározta is, hogy a várost oda hagyja, ő ezzel semmit nem gondol, sőt gúnyolódva azt mondja: ha a lelkész, s a dékán, meg a tanácsbeli urak, megpukkadnak is, csufságukra mégis ottmarad. — Zendüléstől lehet rövid nap tartani. Szebenbe az ilyen lutherános felekezetű emberek naponként szállongnak; mert itt pártoltatnak s kedveltetnek, noha e városon kívül egész Erdélyben sehol meg nem szenvedtetnek. A szebeniek, már csak az egyházi felsőbbbségnek daczára is tisztességesen fogadják őket. A lelkésznel maga a városi tanács sürgeti: miszerint az ilyen szónokok s álszónokoknak az egyházi tanítást engedje meg; és miután ellent nem állhat, kénytelen azt megengedni. Illykép e próféták és gonosz hirnökök a népet tévelyedésre vezérlik. A fennemlített hitehagyott, a kereskedők és polgárok lakomáin, nyilván hirdeti: hogy az evangéliom 400 évig el volt rejtve; a papok igazat nem beszéltek; s a keresztyének az evangéliomi szabadságnál fogva mentek lévén, az emberi találmányok és szent atyák rendeletei által nem köteleztetnek. Melly szentségtelen tanokért aztán, azon kereskedők, a lutheránosokat általában, bálványként tisztelik s olly nagy tűzzel pártfogolják, hogy egészen veszekedésig megyen a dolog: vajjon ez vagy amaz polgár nyerve-e meg őket magához, vendégségre?”

E nemű tisztelgéseknek tulajdonítja a panaszlevél, hogy a lutheránosok Szebenben szarvat emelni kezdettek, s hogy az egyházi hatóság csaknem alapostul lerontatott; mellynek súlyát immár kevesen érezi, miután a parancsok szigorúsága és hallással-fenyegetés miatt, papok előtt perlekedni még a csupán lelki ügyekben, például házasságiban s egyházi és világi között folyóban sem akar senki, mondván: hogy neki van világi bírása.

— A panaszok és zavarok részletesb előadása magára a követ Hutter Péterre volt bízva, mint kit a szebeni városi tanács, lelkési javadalmától szinte önhatalmúlag megfosztott; megemlített mégis: mikép a többször-mondott szebeniek, a hitehagyottakat nemcsak megszenvedik, de, hogy egyszersmind kézi mesterséget tanuljanak, még a szerzeteseknek és segédlelkészeknek is megengedik, sőt ebben különös kedvteléseket lelik; — mikép továbbá, Szebenben, a szent Erzsébet templomában, bizonyos szinte sléziai tudatlan és csaknem bárgyú szürke barát tartózkodik, ki az egyházi rend ellen, minden beszédében, lutheránoskodva vagdalózik, s kit a kereskedők valami mennyei világosságnak tartanak, noha egyházi szónoklatai lutherános méreggel telt setétség- és tévelygésnél nem egyebek; — mikép az egyházból-kirekesztési büntetés már egészen megszűnt, és semmiben sem vétetik, sőt a szebeni lelkész valakit kirekesztettnek nyilvánítani, feje vesztése alatt sem merészlene; — mikép végre, a káptalani dékánt valamelly szebeni kereskedő a mezőn egy vagy két lovas által körülvétette, megriasztatta és szitkozó szavak közt csaknem megverette ¹, a királybíró pedig ugyanazon dékánra nem hajtva, Kis-Csőrön a főegyházat feltörtette s kapuit erőszakosan berontatta. „A Luther-féle dögmirigy — rekeszti a panaszlevél — olly felettekép elhatalmazott, hogy, a mint az útasok beszélnek, erősebben azon városban sem dühönghetne, a hol maga Luther tartózkodik. A szebeniek ugyanis, a vidéki faluk- és szász székekbeli népet elcsábítják, s a mondott eretnekséggel annyira megvesztegetik, hogy már még a parasztok is paczkáznak lelkészeiken; a virágvasárnapi s nagy-pénteki szertartásokat megvetik, s az eleségek húsvéti meg-

¹ Így értjük mi ezeket: „Decanum Capituli Cibiniensis, hoc est Vicarium Reverendissimae Dominationis Vestrae, quidam negotiator Cibiniensis, uno aut altero equite in campo fecit circumveniri, angustari, terreri, et molestis verbis non tantum verberatum equites ipsum reliquerunt;” s nem találjuk bennök az „orgyilkosokat,” mint a Magyarország Egyháztörténeti szerzője I, 39 l.

szentelését semmire sem nézik. Bongárt nevű keresztyén helységet, ugyancsak a szebeni polgárok elpusztították, a szászokat onnan elparancsolták, így közvetőleg a lelkeszt egyházi javadalmától megfosztották, s ez koldulni lesz maholnap kénytelen. A papoknak, szokott évnegyedi ajándékokat nem hoznak; tized-csirkéket nem adnak; és ha a szebeni káplán urak a hajdani dicséretes szokás szerint ezeket beszédni mennek, őket gyalázzal illetik, ellenök oktalan gúnyszavakat szórnak. Úrnapján, és annak egész nyolczadában, a szebeni lelkész, az anyaszentegyház rendeléséből, Krisztus testével, reggel nagymisekor s estve vecsernyekor ünnepélyes keresztyárót tartván, minap, egy illy alkalommal, néhány szebeniek nagy káromlást tettek. „Ezek, a mi papjaink — mondák némellyek — istent vaknak hiszik, hogy neki annyi világot gyujtanak’. És ezek a papok — mondák mások — gyermeknek vélik az istent, kinek vén asszonyok karján kell hordoztatnia köröskörül a városon’. Következőleg mindezt bolondságnak, a ravasz papok csalárdságának állítják; a boldogságos szűz Máriát kisebbítik; a halotti áldozatokat megvetik; a könyörgési órákat balga idővesztegetésnek bérmálják; az apácákat és más szerzetbelieket az isten tiszteletétől elvonni az által ügyekednek, hogy azt mondják: Krisztus bennünket imádkozni csupán így tanított: „Mi atyánk, ki vagy a mennyekben’ stb; és ama hitehagyott, most, miután a Csukás János mester úr házából elűzetett, a nagyságos úr házában talált menedéket.”

Krisztus kinszenvedésére esedeztek a panaszlók az esztergomi érseknek: segítsen rajtok pártfogása által, kik ennyi háborgatások közt kifáradva s tömérdek jogtalanságokkal zaklatva, immár pihegni sem mernek; nehogy, ha még ő is szunyadni hagyja hatalmát, közösen reájok villámljon az íge: hogy gúnnyává és gyalázatává tétettek a népnek ¹. És „Vitélő ked-

¹ Seivert kijavított példánya szerint; Ung. Mag. IV, 187—195 l. Megvan Hanernál 167—178 l.; Lampénál II, 60—64 l.; Praynál Hier. II, 227 l.;

velt hívünk! — szólt Pemflingerhez július 19-dikén, a legutolsó nap mellyet a király ez életben Budán töltött, ennek szigorú parancsa — Mult hónapban, egy más levelünkkel, neked meghagytuk volt, hogy az azon erdélyi részekben s városokban már régóta felcsirázni kezdő Luther-féle eretnokség fejeit és vezéreit zabolázd meg, s az ősi hitre és vallásra, szorgalmad és működésed által, vezesd vissza; melly dologban te, úgy halljuk, magadat olly lágyan s hanyagul viselted, hogy az említett tévelygés már nemcsak titkon némelyek keblében lappang, de, azt mondják, nyilván és közönségesen csapong s mély gyökereket hajt. Miután pedig ezt mi tovább megszenvedni semmiképen sem akarjuk, hűségednek, ezennel, hivataltól-megfosztás és minden jószágai elvesztése alatt parancsoljuk, miszerint a mondott felekezetbeli embereket, azon vidékeink és városainkban, most mint jövődre, szorgalmasan s buzgóan kinyomoztatni, a kinyomozottak és azon tévelygésben találtakat pedig, vétkök és hibájok szerint megfenyíteni tartozzál, köteleztessél; másképp, ha mind a magad állapota mind a mi akaratunk is sziveden van, semmi esetre ne tégy, — különben amazoknak büntetése te reád fog szállni. Kelt Budán, szent Mária-Magdolna ünnepe előtti csötörtökön, 1526-dik esztendőben" ¹.

Pemflinger, mint mondják, részint a vallás, részint a honvédelem ügyében, személyesen indult a királyhoz, fennérintett befolyása által kedvezőbb rendeleteket eszközözlendő ²; azonban auguszt. 29-dike s a mohácsi mező e részben egy időre minden mellett- és ellenműködést egyenesre gyalult. A pártok színezetét és jelszavát többé nem Luther vagy Zwingli és Kelemen, hanem János és Ferdinánd tette. A külföldről visszatérő Gálszécsi István, Cziriáki Márton, Linczi

Katonánál XIX, 639—645 l.; és másoknál is, de miként Seivert kimutatta, tetemes hibákkal. — ¹ Seiveirt id. h. 196 l.; Schmidt Ep. Agr. II, 246, utána Katona XIX, 645—646 l. — ² Benkő Milkov. II, 464 l.; Katonánál id. h. 646 l.

Dénes, Gleba Boldizsár, Lányi Keresztély, Ziegler János, Sztárai Mihály és mások, azon tanokat s elveket, melyeket Németországban és Schweizban beszittak, a hazába korlátlan átültethették, ápolhatták, s a javított vallást, mely eddig főként az idegen, különösen a német ajkú lakosok közt terjedt, a magyar fajjal is megkedveltethették. Gyönyörű az ének, mellyel a Zwingli elveihez szítók, egyházi gyülekezeteikben, a haza és nemzet iszonyú romlásán, a mohácsi gyásznapi utáni hónapokban, következőkép zokogtak:

Keserves szívvel Magyarországon mondhatjuk magunkról,
A nagy siralmat, kit Jeremiás régen írt zsidókról:

Emlékezzél meg hatalmas isten, nyomorúságinkról,
Tekints mi reánk, állj bosszút immár, mi nagy romlásinkról!

Mert örökségünk tőlünk fordúla pogány nemzetségre,
Mi lakóhelyünk szálla mi rólunk idegen népekre.

Édes atyántól immár megváltunk, árvaságra juttunk,
Édes anyánkkal mind-egyetemben özvegygyé maradtunk.

Megszomjúhozván, a mi vizünket drága pénzen iszszuk,
Nagy fáradsággal begyűjtött fánkat immár áron vesszszük.

Mi ellenségink éles szablyát fejünk felett forgatnak,
Erős munkára fáradt testünknek nyugalmat nem hagynak.

A pogányságnak olly nagy rabságra magunkat engedték,
Hogy csak kenyérrel mi éhségünket megelégtíthessük.

Sírván mondhatjuk: „Felséges isten! vétkei atyánknak,
Kik mi közülünk régen kimultak, mi reánk szállának.”

Kegyetlen szolgák nagy dühösséggel rajtunk uralkodnak ¹,
Nem találhatunk már reménységet szabadulásunknak.

Nagy félelemmel és rettegéssel pusztában bujdosunk,
Eledelünket, mi életünket, kezünkben hordozzuk.

¹ Hihetőleg a fekete ember erőszakoskodásaira van a célzat.

Testünknek bőre, mint a kemencze, elszáradt, elégett,
A nagy éhségnek ő tüze miatt ugyan megsült s veszett.

Asszony-állatok, tisztaságukban, meggyaláztatának,
A gyenge szűzek, sok városokban, szeplőket vallának;

A fejedelmek ¹ akasztófára felfüggesztetének,
És vén népeknek ő tekintetek nem becsültetének.

Ifjú népekkel és gyermekekkel gonoszul élének,
Kegyetlenséget, éktelenséget köztünk mivelének ².

A mi szívünknek minden öröme már elfogyatkozék,
Gyülekezetünk nagy siralomra fordúla s változék.

A mi fejünknek szép ékessége kiesék közülünk ³;
Jaj mindörökké immár minékünk! mert igen vétkeztünk.

Nagy bánat miatt, mi szívünk, lelkünk, igen keseredék,
És a mi szemünk, siralom miatt, mind megsetétedék.

Keresztyéneknek lakóhelyöket, kit elpusztítának, —
Vadak és rókák, hamis tanítók most immár ott laknak ⁴ stb.

És hő honszeretet lengi át azon más éneket is, mellyel
ugyanazok, a nemzeten megnehezült isteni haragnak eltávoztatásaért, illy szívreható szavakban könyörögtek:

Tekints reánk immár, nagy úr isten, a mennyégből,
A te dicsőséges templomodból;

Emlékezzél meg immár, a te árváidról!

Miért hagyál minket ilyen igen megromlanunk?

Mi nemzetségünkben elpusztulnunk!

Miért távozá, isten, illy meszsze mi tőlünk?!

¹ Hajdani értelemben a »fejedelem» szó főembert is jelentett, s itt ezen jelentésben vétetik. — ² Egészen öszhangzanak e hat versben foglaltak azokkal, miket Jozefics jan. 12-dikén a pápa előtt elpanaszolt; lásd a jelen munka 430-dik lapját. — ³ Hogy itt a király eleste értetik, kétséget nem szenved. — ⁴ Énekes könyv, frankfurti 1730-diki kiadás, 343 l.

Tudjuk hogy vétkeztünk, mert tégedet nem tiszteltünk;
Mint atyánkat téged nem szeretttünk;

Mint hatalmas urunkat tégedet nem féltünk.

Azért kell tisztelnünk pogányokat, gyilkosokat,
Paráznákat, bálványimádókat;

Kiknek el kell viselnünk kemény igájakat.

Elvevéd mi tőlünk országunkat, királyunkat;
Földhöz veréd a mi koronánkat;

Színéd elől elvetéd mi áldozatunkat!

Közülünk levágtál sok gazdag főurat,
Vitézeket, erős férfiakat;

Kiknek kövér testökkel hízlalál vadakat!

Közülünk rabbá től sok menyeket, özvegyeket,
Gyermekeket, gyenge szép szűzeket;

Mind a mi bűneinkért fizetéd ezeket!!¹ stb.

„Némelly kegyes emberek tanácsától indítatva, kegyelmes királyné! — írá majd Luther, december 1-sőjén, a 37, 62, 91 és 109-dik zsoltárok német fejtegetéséhez csatolt előszavában², az özvegyen maradt Máriához — elhatározám magamban, hogy e négy zsoltárt felségednek ajánljam; buzdításul: miszerint felséged isten szent igéjét Magyarországon serényen s vidáman terjeszsze. Hiteles tudósításaim érkeztek ugyanis, mikép felséged, bár az evangéliomhoz hajlik, ezen indulatában az istentelen püspökök által, kik Magyarországon hatalmasak, és, mint mondják, annak nagyobb részét birják, igen gátoltaték s viszsztatartóztaték³, — elannyira, hogy ezek immár néhány ártatlan vért is ontattak, s isten igazsága ellen borzasztóan dultak-fultak. Miután azonban a dolog, időközben, isten hatalmá-

¹ Ugyanaz 344—345 l. — ² Seckendorf II, 56 l. — ³ „Weyl mir die gute mehr zukamen, das E. K. M. dem Evangelio geneigt were, und doch durch die gottlosen Bischöue (welche ynn Hungern mechtig und fast das meiste drynnen haben sollen) seer verhindert und abgewendet wurde.“

ból és rendeletéből, fájdalom! úgy fordult, hogy a török ilyl veszít és nyomort okozott, az én szándékomnak is változnia kellett. Ha a püspökök az evangéliomot szabadon terjedni engedik, most azon lármával: hogy a romlást Magyarországra a lutherános eretnokség hozta, egész világ tele volna, és ezt majdan, minemű káromlások nem követik vala?! — azonban, ím kire tolgatják a hibát? ám lássák. Isten, mint én látom, eltávoztatta, hogy az ilyen káromlásra ok ne adathassék”¹.

1527. És öt egész hónap folyt le a mohácsi vész után, midőn János királynak, eddigi szerencsétlen kormányrendszere közt, az új hittanokat vallók ismétü üldöztetése is eszébe jutott. Épen midőn Ferdinánd, a pártja nevelése végett megragadt egyéb czélszerű rendelkezések folytában, a magyar nyelvet, nemzeti-séget és alkotmányos szabadságot biztosító nyiltlevél nyomtatott példányait az országban hintegetni kezdte, január. 22-dikén, in-
Jan. 22. dult az új esztergomi érsek Várday Pál titoknoka, Balázs locsmándi főesperes és győri kanonok Erdélybe, a nagyszebeni dékánshoz, bizonyos, csak szóval előadandó parancsoknak en-
Jan. 25. gedelmes végrehajtására²; kit harmad nap, január. 25-dikén, — ugyanakkor midőn János a besztercebányai tanács kérelmére a Verbóczy István és Ráskay Gáspár által, mult évi april. végén ott tett intézkedéseket is jóváhagyta s megerősítette³, — ugyancsak a nagyszebeni városi tanácshoz, következő felvilágosító királyi parancsolat kísért:

János, isten kegyelméből Magyar-, Dalmát-,
Horvát-stb országok királya.

Nagy-Szeben városunk okos érdemes polgármesterének, királybirájának, és esküdt-polgárainak, üdvet és kegyelmet! Lelkünk nem csekély neheztelésével jutott felségünknek érté-sére: mikép ezen Nagy-Szeben városunkban némelly önbecsü-
letők s üdvességekéről megfélelkezett gonosztévők találtatnak,

¹ Kollar de usu potestatis legislatioriae circa sacra, 122—124 l. utána Katona XX, 17—18 l. — ² Ungr. Magazin IV, 197 l. — ³ Katona XX, 29—31 l.

kik az apostoli szék által egész keresztyén világ szerte kárhontatott, eltiltott s kilökött ama lutherános eretnekséget, nemcsak olvasni, állítani s jóváhagyni, de catholica szentséges hitünk s az apostoli szent szék világos megvetésével, lealacsonyításával, nyilván dicsérni, vallani és hirdetni is nem pirulnak. Miután pedig az isteni akaratból vezérletünk alá vetett hű népet, az illetén eretnekségi dögvéstől, nyavalyától, s egyéb tévelygésektől megóvni, megőrizni, a mennyire isten segedelmével tehetségünkben áll, kormányi kötelességünkönél fogva tartozunk; hűségteknek ezennel szigorúan meghagyjuk, s egyebet meg sem szenvedünk, miszerint e levelünket vévén, a szebeni város és kerületbeli mindazon világi egyéneket, kik az említett Luther-féle eretnekséget olvasni, állítani, jóváhagyni, dicsérni s hirdetni merészlik, bármű rendű, rangú, állapotú és méltóságúak legyenek is, nektek e részben engedett királyi hatalmunk erejével elfogatni, megkötöztetni, tömlöczbe vetni, bármely néven nevezendő minden vagyonaik s jószágaikat a mi felségi rendelkezésünkre tartani, és őket a mondott hitetlen eretnecségtől, nektek helyeseknek látszandó egyéb úton és módokon is visszavonni és megzabolázni ¹ tartozzatok, köteleztessetek. Ezenfelül a főtisztelendő Pál esztergomi érsek úr is írt az e mi Nagy-Szeben városunk és annak kerületbeli dékánhoz s a lelkészek szintűgy mint bármely más egyházi személyek, még a rendes szerzeteseknek is közönségeihez, hogy ha kik közölők a fennemlített eretnekségi mocsokkal befertőztetve volnának, azok, az ő főpásztori hatalmánál fogva, az e végett különösen odaküldött biztosa és a nagyszebeni dékán által megjavíttassanak. Akarjuk tehát s hűségteknek ezennel a legszigorúbban meghagyjuk és parancsoljuk: miszerint, ha és a mikor a

¹ „Aliisque viis et modis, quibus vobis expedire videbitur, easdem (personas) de praedicta haeresi perfida retrahere et coercere debeatis,” mik a Magyarföld Egyháztörténeti szerzője figyelmét, midőn Budai ellenében azt írja: hogy a király levelében csak börtön s jószágelvételről van szó, elkerülték.

mondott biztos és dékán által megkerestettek, nekik egész erőt, kedvezést és segítséget nyújtani tartozzatok, köteleztessetek; máskép semmi esetre se tegyetek; jelen levelünket pedig elolvasás után az előmutatónak visszaadjátok. Kelt Esztergomban, Pál fordúlása ünnepén, 1527-dik esztendőben ¹.

És ezeket kelle a vallás ügyében, tán hosszasabban is, elmondanunk, hogy a mik e tárgyban a történetek folytán lapjainkon feltűnedezendnek, további fejtegetés nélkül, alapos és világosb értelmet nyerjenek ².

¹ Seivert, Ungr. Mag IV, 198—199 l. Schmitth Ep. Agr. II, 282 l., Katonánál XX, 31—33 l. — ² Miket történetíróink Perényi Péter, Török Bálint, Petrovics Péter, Thurzó Elek és mások, s általok Sáros-Pataknak, S. a. Ujhelynek, Pápának, Debreczennek, Munkácsnak stb már a mohácsi vész előtt vagy tüstént azután történt megtérítése felől beszélnek, mi időelőtteknek tartjuk; ezért, hiteles adatok hiányában, sőt a majdan mondandók ellenében, a vallás edigi történetébe fel nem vehettük.

Sajtóhibák az I-ső Kötetben.

<i>lap.</i>	<i>sor.</i>	<i>helyett.</i>	<i>olvasd.</i>
8.	12.	modják	mondják
11.	2.	Székesfőváron	Székesfejerváron
13.	12.	különösen	különösen
—	34.	tutajdonítja	tulajdonítja
16.	24.	templon	templom
25.	23.	közebb	közelebb
33.	9.	viszsaérteig	viszszatérteig
—	11.	kéthónapi	héthónapi
50.	26.	anyitrai	a nyitrai
111.	30.	depredacioneset	depredaciones et
117.	18.	segítségét	segítséget
127.	6.	mint	mind
128.	4.	halálni	hálalni
131.	20.	szívükből	szívünkben
140.	1.	hitében	hitében
148.	12.	october	november
151.	32.	kirlylyá	királylyá
172.	6.	kézéhez	kezéhez
186.	6.	barátunk	barátunk
205.	14.	nezve	nézve
213.	7.	levélet	levelét
223.	24.	Janos	János
231.	4.	köldöt	küldött
233.	19.	kezték	kezdtek
239.	32.	expediens	expediens magis
241.	23.	országos	ország
246.	13.	tekintélyünkkel	tekintélyünkkel
248.	26.	Fridrig	Fridrik
272.	10.	ollyanyira	ollyannyira
273.	14.	tanácsából	tanácsából ² ,
274.	18.	teljesedő	teljesítendő
278.	33.	quem	quam
279.	34.	disignaretur	designaretur
293.	30.	impedeat	impendeat
297.	31.	Janoshoz	Jánoshoz
303.	11.	szakacs-asszony	szakács-asszony
310.	3.	fővegge.	főveggel.
315.	4.	országgyűlés	országgyűlés
—	20.	felszólítván	felszólítván
320.	17.	jelen voltak ;	jelen voltak,
324.	20.	minként	miként
332.	6.	mond	mondd
333.	23.	kiralya	király
336.	2.	halotta	hallotta
—	5.	mond	mondd
344.	10.	8-dikán	7-dikén
351.	10.	Meránba	Maránóba

<i>lap.</i>	<i>sor.</i>	<i>helyett.</i>	<i>olvasd.</i>
352.	9.	öt-ágú	hat-ágú
356.	33.	lehetjük	lehetünk
365.	8.	léelni	leélni
—	17.	batáloznak	hatalomnak
—	22.	kisérnünk	kisérnünk
366.	9.	ünnépén	ünnepén
370.	32.	bac	hoc
—	33.	qnum	quum
372.	15.	feleledetbe	feledetbe
373.	20.	főáldozárjának	főáldozárjának
374.	13.	választhasson	választhasson
376.	5.	melett	mellet
—	33.	Erdeti	Eredeti
379.	7.	szorítsak	szorítsák
—	8.	házás	házas
384.	4.	Szént	Szent
385.	14.	Benignat	Benignát
389.	24.	címmzet	címzett
412.	2.	ótalmázója	ótalmazója
417.	14.	ollyképén	ollyképen
422.	15.	egyenlőleg	egyezőleg
423.	20.	törvéseinek	törékvéseinek
471.	16.	eislenbeni	eislebeni
477.	30.	ugyenez	ugyanez
492.	23.	levelével	levelével
495.	34.	„Kein	° „Kein
497.	7.	—	(a szélén) 1524.
499.	14.	kezdettetek	kezdettétek
502.	2.	nyakiba-akasztott	nyakba-akasztott
—	—	meztláb	meztláb
525.	30.	194 l.	164 l.